61 — 750 — 77
TS 13
Cena za I.-IV. zv. Kčs 115,—

Stendhal
Lucien Leuwen

TATRAN

Stendhal
Lucien Leuwen

ZLATÝ FOND SVETOVEJ LITERATÚRY

TATRAN

Stendhal
Lucien Leuwen

V románe Lucien Leuwen podáva autor obraz spoločnosti za panovania „bankárskeho kráľa“ Ľudovíta Filipa. Keďže, ako sám hovorí, pracoval podľa živých modelov, prináša množstvo odhalení o korupcii na ministerstvách, o burzových špekuláciách ministrov i samého panovníka, podobizne finančníkov a politikov svojej doby a strháva clonu spred nejednej temnej a povestnej aféry.

Lucien Leuwen je jediný syn bohatého parížskeho bankára. Keď ho pre účasť na demonštrácii proti panovníkovi vylúčia z polytechniky, vstúpi do ulánskeho pluku a slúži ako dôstojník v posádkovom meste na vidieku. Dostáva sa do spoločnosti legitimistickej šľachty, ktorá je na strane exulanta Karola X. a pohŕdavo sa izoluje od dôstojníkov občianskeho pôvodu. Mladému neurodzenému dôstojníkovi otcovo bohatstvo otvorí dvere exkluzívnych vidieckych salónov a umožňuje spisovateľovi podať obraz triednej a duchovnej diferenciácie spoločnosti na francúzskom vidieku, kde už badať dôsledky robotníckych hladových štrajkov. Ľúbostný príbeh mladého Leuwena s aristokratickou vdovou je majstrovská ukážka stendhalovskej psychológie, ktorá sa prejavuje v dvoch rovinách: v odhaľovaní fyziológie lásky a v analýze vzájomných vzťahov spoločenských tried. Ľúbostný príbeh je trpko ladený a postavený ako problém rozumu a vôle a citová stránka je iba pridruženým doplnkom týchto rozanalyzovaných prvkov vášne a márnomyseľnosti. Lucien napokon nechá svoju lásku, zuteká od pluku, vráti sa do otcovho politického salónu a stane sa šéfom kabinetu ministra vnútra, ktorého má jeho otec v hrsti prostredníctvom burzových špekulácií. A tak v druhej časti sa rozvíja rušné zákulisie parížskej vysokej spoločnosti, ministerstiev a kráľovského dvora, neskôr aj parlamentných volieb so všetkými fígľami a kupovaním hlasov. V dejovej stavbe románu aj v živote hlavného hrdinu nastáva obrat po náhlej smrti bankára a poslanca Leuwena. Ukáže sa, že otcova politická pasia pohltila celý jeho majetok. Bankový dom je na mizine a Lucien odchádza ako veľvyslanecký tajomník na ďaleké pôsobisko, odkázaný len na svoj plat a na rentu, ktorú mu kráľ udeľuje za „služby“, čo kedysi jeho otec preukazoval panovníckemu domu.

V edícii
ZLATÝ FOND
SVETOVEJ LITERATÚRY
roku 1977 vychádza:

THEODORE DREISER:

Sestra Carrie, Jennie Gerhardtová, Americká tragédia

IVAN SERGEJEVIČ TURGENEV:

Asia, Andrej Kolosov, Básne v próze, Denník zbytočného človeka, Dym, Faust, Hamlet a Don Quijote, Jarné vody, Mesiac na dedine, Mumu, Nešťastnica, Novina, Otcovia a deti, Poľovníkove zápisky, Prvá láska, Raňajky u predsedu, Rudin, Šľachtické hniezdo, Tajomné novely, Tri portréty, Tri stretnutia, V predvečer

V edícii
ZLATÝ FOND
SVETOVEJ LITERATÚRY
na rok 1978 pripravujeme:

DANIEL DEFOE:

Moll Flandersová, Robinson Crusoe, Roxana

MIGUEL DE CERVANTES:

Don Quijote, Medzihry, Príkladné novely

LEONID LEONOV:

Eugénia Ivanovna, Jazveci, Koniec bezvýznamného človeka, Obyčajný človek, Ruský les, Skutarevskij, Untilovsk, Zlatý koč, Zlodej

Stendhal
Lucien Leuwen

ZLATÝ FOND SVETOVEJ LITERATÚRY

TATRAN
1977

IV·/ Stendhal

Stendhal

Lucien Leuwen

Preložil a poznámky napísal
JÁN BELNAY
Chronológiu o autorovom živote a diele spracovala
MIROSLAVA KOPECKÁ.

Translation © Ján Belnay 1977
Notes © Ján Belnay 1977
Sleevenote © Miroslava Kopecká 1977

Prvá časť

To the happy few.

V Paríži bola raz domácnosť,
ktorú otec rodiny ochránil
od vulgárnych myšlienok,
lebo bol veľmi umný a navyše toho
vedel chcieť.

Lord Byron

Počujte, aký titul Vám dávam. Naozaj, ak by ste neboli blahovoľný a ochotný vykladať si v dobrom slová a skutky vážnych osobností, ktoré sa Vám chystám predstaviť, ak by ste nechceli autorovi prepáčiť nedostatok emfázy, nedostatok mravného zámeru atď. atď., neradím Vám ďalej pokračovať. Tento príbeh som napísal, mysliac na malý počet čitateľov, ktorých som nikdy nevidel a ktorých ani neuvidím, čo ma veľmi mrzí: bolo by mi bývalo takým potešením tráviť s nimi večery!

V nádeji, že ma títo čitatelia vypočujú, priznávam, nepokladal som za nevyhnutné strážiť si príchody pred zlomyseľnou kritikou, ba ani pred kritikou zlobnou. Aby som bol elegantný, akademický, výrečný atď., potreboval by som nadanie, ktoré mi chýba, a potom by bolo treba pridať 150 strán opisných výrazov; no a tých 150 strán by sa páčilo beztak len vážnym ľuďom, predurčeným nenávidieť takých spisovateľov, aký je ten, ktorý sa Vám tu v plnej pokore predstavuje. Tieto úctyhodné osobnosti mi už dosť ťažili osud v skutočnom živote, nuž nestrpím, aby mi skazili ešte aj pôžitok z písania pre „Belasú knižnicu".

Zbohom, priateľ-čitateľ, a pamätajte na to, aby ste nestrávili život v nenávisti a v strachu.

Cityold... 1837

KAPITOLA 11
1/

Luciena Leuwena vylúčili z polytechniky, pretože sa šiel prechádzať celkom nevhod v ten deň, keď mu v škole uložili, takisto ako jeho druhom, domáce väzenie. To bolo v období slávnych júnových dní r. 1832. Niekoľko mladých ľudí, nemnoho a dosť pochabých, no obdarených veľkou odvahou, zaumienilo si zosadiť kráľa a polytechnike, ktorá si získala neľúbosť pána Tuilerií, nariadili prísne domáce väzenie. Na druhý deň po tejto prechádzke Luciena vylúčili ako republikána.

Sprvoti bol veľmi zarmútený, ale za dva roky sa utešil z nešťastia, že už nemusí pracovať dvanásť hodín denne. Čas sa mu celkom dobre míňal u otca, rozkošníka a bohatého bankára, ktorý mal v Paríži veľmi príjemný dom.

Pán Leuwen otec, jeden zo spoločníkov povestného bankového domu Van Peters, Leuwen a spol., obával sa iba dvoch vecí na svete: nudných ľudí a vlhkého vzduchu. Nebol nikdy mrzutý, nikdy sa voči synovi nesprával vážne a pri odchode zo školy mu navrhol, aby jeden deň v týždni pracoval v jeho kancelárii, vo štvrtok, v ten deň, keď prichádzala pošta z Holandska. Za túto štvrtkovú prácu pokladník vysádzal Lucienovi dvesto frankov a z času na čas zaplatil zaňho aj nejakú tú malú dlžobu. Pán Leuwen o tom hovorieval: „Syn je veriteľ, ktorého nám dáva príroda."

Zavše si tohto veriteľa aj doberal:

– Viete, – povedal mu raz, – čo vám dajú na náhrobok na Père-Lachaise, ak by nás postihlo nešťastie stratiť vás?

SISTE, VIATOR!
TU ODPOČÍVA LUCIEN LEUWEN,
REPUBLIKÁN,
KTORÝ DVA ROKY VIEDOL VYTRVALÝ BOJ PROTI
CIGARÁM A NOVÝM
TOPÁNKAM.

Vo chvíli, keď sa ho ujímame, tento nepriateľ cigár už ani nepomyslel na republiku, ktorá priveľmi meškala.

„A ostatne," vravel si, „ak sa Francúzom páči, že ich vedú

monarchicky a držia nakrátko, prečo ich mýliť? Väčšina zrejme miluje tento sladkastý súhrn pokrytectva a lží, ktorý sa volá reprezentatívna vláda."*

Keďže sa ho rodičia neusilovali ovládať, Lucien trávil život v matkinom salóne.

Pani Leuwenová, ešte mladá a pekná, požívala najväčšiu úctu; spoločnosť pripúšťala, že je neskonale vtipná. Jednako, prísny sudca by jej bol mohol vyčítať prepiatu jemnocitnosť a priveľmi neobmedzené pohŕdanie hlasným hovorom a bezočivosťami našich úspešných mladých ľudí. Pri najmenšej stope vulgárnosti tento jemný a pohŕdavý duch upadal do neprekonateľného mlčania. Pani Leuwenová bola náchylná predpojato hľadieť na veci ináč napospol nevinné jedine preto, lebo sa s nimi po prvý raz stretla u bytostí, ktoré robili priveľa hluku.

Večere, ktoré pán Leuwen dával, boli povestné v celom Paríži; často bývali dokonalé. Mal dni, keď prijímal finančníkov alebo ľudí ctibažných, ale títo páni nepatrili do spoločnosti panej domu.

Bola to dokonale zjednotená domácnosť, jednako nič sa tak nelíšilo navzájom ako spôsob života pána a panej domu.

V salóne pani Leuwenovej, ktorý bol jeden z najzávidenejších v Paríži, panoval názor, že Lucien má elegantné správanie, prostotu a čosi veľmi vybrané v spôsoboch, no nepokladali ho za človeka dôvtipného. Vášnivá záľuba v práci, skoro vojenská výchova a prostorekosť polytechniky, to všetko sa v ňom prejavovalo úplným nedostatkom strojenosti, čo mu dodávalo originality, ale ho zbavovalo vtipnosti a lesku v očiach sveta. Banoval za kordom chovanca ústavu, lebo pani Grandetová, najkrajšia žena matkinho krúžku, mu bola povedala, že mu pristane. Bol dosť veľký a dokonale sa nosil na koni. Pôvabné, tmavoplavé vlasy mu zvýrazňovali tvár. Mal ostré črty, dosť nepravidelné, ktoré vyjadrovali úprimnosť a živosť, nič viac.

Pani Grandetová mu povedala, že tancuje ako geometer, a táto výčitka ho naskrze neznepokojovala..

Matkini priatelia nepokladali jeho fyziognómiu za takú,

* To hovorí republikán. Autor naskrze nemá rád vládu Spojených štátov severoamerických. (Pozn. aut.)

aká za panovania Ľudovíta Filipa pridáva krásy: prichodilo mať chmúrny a poetický výzor, najmä medzi republikánmi.

A on, vec v tomto pokryteckom storočí a u bohatého mladého človeka neodpustiteľná, mal skôr bezstarostný a pochabý výraz.

– Takto si mrhať skvelé postavenie! – povedal mu jeho bratanec Ernest Dévelroy, mladý učenec, ktorý sa blýskal v Revue a dostal už tri hlasy do Akadémie duchovných vied. – Takto si mrhať krásne postavenie!

Ernest to vravel v Lucienovom koči, keď sa dal zaviezť na večierok pána N., vznešeného liberála spred r. 1830, ktorý si teraz nazháňal funkcie na štyridsaťtisíc frankov a republikánov nazýval *hanbou ľudského pokolenia.*

– Keby v tebe bolo čo len trocha vážnosti, keby si sa nesmial na každom somárstve, mohol by si sa stať v otcovom salóne, aj inde, jedným z najlepších chovancov polytechniky, ktorých vylúčili pre ich presvedčenie. Pozri si spolužiaka, pána Coffa, ktorého vylúčili takisto ako teba, ktorý je chudobný ako Jób a ktorého pripustili do salónu tvojej matky sprvu len z milosrdenstva, a jednako, akú úctu požíva medzi milionármi a pairmi Francúzska! Jeho tajomstvo je celkom prosté, každý môže na to prísť: vážne sa tvári a slova neprerečie. Nože si zavše pridaj trochu temnejší výraz. Ľudia tvojho veku sa usilujú získať si dôležitosť. Tebe by sa to podarilo za dvadsaťštyri hodín a ani by si za to, chudáčik, nemohol! A odpudzuješ si ju srdečnou veselosťou. Kto ťa vidí, povie, že si dieťa, a čo horšie, spokojné dieťa. Začínajú ťa brať doslova za takého, upozorňujem ťa na to; a pri všetkých miliónoch tvojho otca nemajú ťa za nič; nič neznamenáš, si iba milý školáčik. V dvadsiatom treťom roku je to priam smiešne. A aby si sa úplne odbavil, tráviš celé hodiny obliekaním, a o tom sa vie.

– Aby sa ti človek pozdával, prichodilo by hrať nejakú úlohu, všakver? Azda úlohu *smutného človeka?* A čo mi spoločnosť dá za toto ustávanie? Mal by som azda počúvať, nemihnúc okom, dlhé traktáty pána markýza D. o politickej ekonómii a o nebezpečenstve majetkovej deľby medzi bratmi, ktorú predpisuje civilný zákonník, lamentácie pána abbého R. o nedostatočnom počte kňazov? Obávam sa, že ani nie do týždňa táto smutná úloha stala by sa mi skutočnosťou. Načo

by som sa dožadoval súhlasu sveta? Nič od neho nechcem. Nedal by som ani deravý groš za to, aby som sa dostal do tej tvojej Akadémie. Či sme práve nevideli, ako zvolili pána B.?

– Ale svet bude od teba skôr alebo neskôr žiadať účtovanie za miesto, ktoré ti dožičil len tak na slovo, pre milióny tvojho otca. Svet, ak si ho budeš doberať, nájde si zámienku, aby ťa zranil na citlivom mieste a aby ťa odsotil do posledného radu. A potom ucítiš potrebu patriť k nejakému celku, ktorý by ťa v prípade potreby podoprel, budeš zo seba robiť hoci bláznivého milovníka konských dostihov. Podľa mňa byť akademikom je menej pochabé.

Ernest vystúpil pred bránou odpadlíka s dvadsiatimi funkciami a kázeň sa skončila.

„Ten môj bratanec je smiešny," pomyslel si Lucien. „Celkom ako pani Grandetová, ktorá tvrdí, že pre mňa je dôležité chodiť na omšu: ‚To je nevyhnutné, keď je niekto predurčený na stopäťdesiattisícfrankovú rentu a nemá vznešené meno.'

„Doparoma! Bol by som pekný blázon robiť nejaké otupné veci! Ktože dbá v Paríži o mňa?"

Náš hrdina bol, ako vidno, mladý človek krajne neskúsený a zvláštny tým, že sa naskrze neusiloval zdať umným alebo pôvabne hrať úlohu mladého šaša. Spomedzi dovolených vecí robil to, čo mu práve v tú chvíľu spôsobovalo najväčšie potešenie. Často sa na celý týždeň zabral do čítania nejakej krásnej Eulerovej alebo Lagrangeovej rozpravy a vtedy zabúdal na všetko.

Azda jediná vec naznačovala vybranosť Lucienovho ducha: desil sa vulgárnosti a toto slovo malo uňho veľmi široký zmysel.

– Reči týchto ľudí, – vravel matke, – ochromia mi dušu na celý deň.

Niekoľko týždňov po kázni Ernesta Dévelroyho Lucien sa zadumaný prechádzal vo svojej izbe. Starostlivo a pozorne sledoval polia nádherného tureckého pokrovca, ktorý raz pani Leuwenová kázala dať do synovej izby, keď dostal nádchu. Pri tej istej príležitosti Lucien získal aj nový župan, skvelý a bizarný, a veľmi teplé nohavice z kašmíru amarantovej farby.

V tomto oblečení vyzeral šťastný, črty sa mu uvoľnili do úsmevu. Zakaždým, keď sa obrátil, trochu odvracajúc oči, no nepristavujúc sa, pozrel na otoman, na ktorom bol rozložený zelený oblek s amarantovými obšívkami; a k tomuto kabátu boli pripnuté podporučícke náplecníky.

To bolo to šťastie.

KAPITOLA
2/

Keďže pán Leuwen dával najvyberanejšie večere, takmer dokonalé, no nebol pritom ani mravokárny, ani nudný, ani ctibažný, mal veľa priateľov, a v tomto storočí zriedkavá vec, priateľov si nevyberal tak, aby mu vo svete získavali vážnosť. Boli to predovšetkým ľudia umní a svetácki, ktorí sa predpoludním vážne zaoberajú svojím majetkom a večer sa posmievajú všetkému na svete, chodievajú do Opery a naskrze sa neškriepia o pôvode vládnej moci. Títo priatelia spomenuli vládnúcemu ministrovi, že Lucien nie je nijaký Hampden, nijaký americký fanatik slobody, súci odmietať dane bez rozpočtu, ale proste mladý, dvadsaťtriročný človek, ktorý zmýšľa ako každý. To spôsobilo, že Lucien bol už tridsať šesť hodín podporučíkom 27. ulánskeho pluku, ktorý má amarantové obšívky.

„Mám azda banovať za deviatym, kde bolo tiež jedno miesto voľné?" vravel si Lucien, vážne si zapaľujúc malú cigarku, ktorú si práve urobil zo sladičového papiera barcelonského pôvodu. „Deviaty má narcisovožlté obšívky... To je veselšie... Hej, lenže menej ušľachtilé, menej prísne, menej vojenské... Ach, čo! Vojenské! Na boj nikdy nedôjde! S týmito plukmi, ktoré platí nejaká dolná snemovňa! Pri rovnošate je podstatné, aby sa dobre uplatňovala na plese, no a narcisovožltá farba je veselšia...

„Aký rozdiel?! Predtým, keď som si obliekal prvú rovnošatu, pri vstupe do ústavu, nehľadel som na farbu. Myslel som na pekné batérie, rýchlo pripravované do postavenia v dunivej paľbe pruského delostrelectva... Ktovie? Možno sa môj dvadsiaty siedmy ulánsky raz poženie s tasenými šabľami

16 proti tým krásnym *husárom smrti,* ktorých Napoleon tak pekne spomenul v jenskom bulletine... No aby sa človek mohol schuti biť," vravel si, pozastanúc zamyslený, „to by aj vlasť musela byť naozaj zainteresovaná na boji, lebo ak ide len o to zapáčiť sa správnemu stredu, tejto zastávke v bahne, ktorá vnukla cudzincom toľkú bezočivosť, na moj veru, to nestojí ani za tú námahu."*

A celé potešenie hrdinského boja mu za niekoľko minút zvädlo pred očami. Pokúsil sa myslieť na výhody tohto povolania.

„Mať postup, vyznamenania, peniaze... Už iba to! Prečo priam nedrancovať Nemca alebo Španiela ako N. M... alebo S. N...!?"

Jeho pery vyjadrili hlboké zošklivenie a vypustili cigarku zo sladičového papiera na turecký pokrovec, ktorý mu bola darovala matka; náhlivo ju zdvihol. To už bol iný človek; odpor proti vojne zmizol.

„Ach, čo!" povedal si. „Rusko ani ostatné rýdze krutovlády nám neodpustia *Tri dni.* A potom sa bude krásne bojovať..."

Keď sa v duchu zabezpečil proti tomuto podlému styku so správnym stredom, jeho zrak sa nanovo potešený obrátil k otomanu, kam mu najznamenitejší krajčír pred chvíľou rozložil rovnošatu podporučíka.

Vojnu si predstavoval podľa cvičení s delom vo Vincennes-kom lese.

„Možno nejaké zranenie!"

Ale tu sa prejavilo dieťa, ktoré láska k štúdiu uchovala od myšlienok, akým sa poddávame na balkóne Opery.

„Možno nejaké zranenie!..."

A už sa videl, ako ho odnášajú do nejakej chatrče vo Švábsku alebo v Taliansku. Pôvabné dievča, ktorého jazyk nerozumel, opatruje ho najprv z ľudskosti a potom...

Keď sa Lucienovi zunovala opatera naivnej a sviežej sedliačky, vystriedala ju mladá dvorná dáma, ktorú namosúrený manžel poslal do vyhnanstva na susedný zámok. Najprv posielala sluhu, ktorý donášal mladému ranenému rusliny, a niekoľko dní sa zjavila i sama, opierajúc sa o rameno ctihodného kňaza.

* To hovorí republikán. (Pozn. aut.)

„Ale nie," pokračoval Lucien, mŕštiac obrvy a mysliac na žarty, ktorými ho otec zahŕňal od jeho vymenovania, „ja budem bojovať už len proti cigarám. Stanem sa pilierom špinavej kaviarne nejakého smutného, zle dláždeného posádkového mestečka. Večernou zábavou mi bude partia biliardu pri fľaškovom pive a zavše zrána kapustná vojna proti špinavým robotníkom, umierajúcim od hladu...

„Naši vládnúci sedia priveľmi neisto v sedle, aby sa odvážili na ozajstnú vojnu. Raz za pekného rána vykročí z radu nejaký kaprál ako Hoche a povie vojakom: ‚Priatelia, vpochodujme do Paríža a spravme si nejakého prvého konzula, ktorý sa nedá Mikulášovi hanobiť!'

„A len čo sa národ dostane do zlosti a zaľúbi sa do slávy, zbohom, sloboda tlače, posledná sloboda, ktorá nám ešte zostala. S novinárom, ktorý by prejavil pochybnosť nad správou o poslednej bitke, zaobchádzali by ako so zradcom a spojencom nepriateľa. A víťazosláva nás opäť zbaví slobody."

Vidno, že náš hrdina nebol celkom odolný proti chorobe mudrovania, ktorá ochromuje parížsku mládež a dáva jej babskú povahu.

„Nech je, ako je," povedal si zrazu, „všetci tvrdia, že treba niečím byť. No, dobre, budem teda ulánom. Keď sa naučím remeslo, splním svoju úlohu, potom bude, ako bude."

Večer, keď mal po prvý raz náplecníky, stráže v Tuileriách mu vzdávali česť zbraňou: bol spitý radosťou.

Ernest Dévelroy, *ozajstný intrigán,* čo poznal každého, zaviedol ho k podplukovníkovi 27. ulánskeho, k pánu Filloteauovi, ktorý bol práve v Paríži. Lucien uvidel územčistého človeka ľstivých očí, ktorý mal hrubé, plavé bokombrady, rozčesané a naonačené do líc, slovom, výzor dolnonormandského prokurátora.

Tento hrdina vedel v rozhovore pri každej vete umiestiť: *moja vernosť ku kráľovi* alebo: *nevyhnutnosť potlačiť buričov.*

Po desiatich minútach, ktoré sa mu zdali storočím, Lucien ušiel. Na ulici tak bežal, že Dévelroy sotva stačil za ním.

– Hospodine! Toto je hrdina? – zvolal napokon, pozasta-

núc. – Veď je to dôstojník poľného žandárstva! To je dráb nejakého tyrana, platený za to, že zabíja svojich spoluobčanov, a ešte sa tým aj vystatuje.*

Budúci akademik neposudzoval veci tak zvysoka:

– Čo má znamenať tento zbridený výzor, akoby ťa boli ponúkli priveľmi uležanou štrasburskou paštétou? Chceš byť niečím vo svete, alebo nie?

– Hospodine! Aký pľuhavec!

– Tento podplukovník je sto ráz toľko hoden, koľko ty. Je to sedliak, ktorý tým, že sa rúbe za toho, kto ho platí, získal si náplecníky s hrubým pletencom...

– Ale taký ťarbavý, taký odporný!...

– To len zväčšuje jeho zásluhy; tým, že sa vedel zbridiť svojim veliteľom, ak boli súcejší od neho, dosiahol, že ho navrhli na povýšenie, a dostal sa ta, kde je. A čo ty, pán republikán, čo si ty dosiahol v živote? Uráčilo sa ti narodiť celkom ako kniežaciemu synovi. Otec ti uhrádza trovy, poskytuje ti živobytie; keby nie jeho, čo by si si počal? Nehanbíš sa, že vo svojom veku nie si súci zarobiť si ani na cigaru?

– Ale taký podlý človek...

– Podlý či nie, je tisíc ráz odchodnejší od teba. Nepohŕdaj ním, kým si sa mu nevyrovnal. Človek, ktorý, slúžiac vášňam mocného, nedbá prijímať štyri pätáky, čo stojí cigara, alebo ktorý, keďže je mocnejší od tých zbabelcov, čo majú vrecia peňazí, zmocní sa týchto štyroch pätákov, je chlap. Podlý či nie, o tom sa pozhovárame neskôr. Ale je mocný, zaváži v živote. Ty, ty si iba dieťa, ktoré neznamená nič, ktoré si prečítalo niekoľko pekných viet a príhodne ich opakuje ako dobrý herec, ktorý sa vžil do svojej úlohy. Ale keď ide o činy, úplná ničota. Skôr než by si opovrhol tým ťarbavým odroňom, ktorý navzdory odpudivej fyziognómii nie je už vysluhovačom na rohu ulice, ale prijíma zdvorilostnú návštevu pána Luciena Leuwena, mladého parížskeho krásavca a milionárovho syna, pomysli trochu na rozdiel v hodnote medzi sebou a ním. Možno, že pán Filloteau živí svojho otca, starého sedliaka, a ty, ty sa otcom dávaš živiť.

– Ach, ty sa pri prvej príležitosti staneš členom Francúzskeho inštitútu! – zvolal Lucien utrápeným hlasom. – Čo sa mňa týka, som iba hlupák; máš veru pravdu, vidím to, som naozaj na poľutovanie! Hrozím sa brány, ktorou treba prejsť: pod tou bránou je priveľa hnoja. Zbohom!

A Lucien sa dal na útek. Bol rád, keď videl, že Ernest nejde za ním; behom sa dostal do svojej izby a keď vošiel, zlostne šmaril rovnošatu na koberec.

„Bohvie, kam by ma doviedla!"

O niekoľko minút zišiel k otcovi a so slzami v očiach ho objal.

– No, vidím, čo je vo veci, – povedal pán Leuwen veľmi prekvapený. – Prehral si sto louis, hneď ti dám dvesto. Ibaže nemám rád, keď ma o to pýtajú týmto spôsobom. Nepozdávajú sa mi najmä slzy v očiach hrdého podporučíka. Udatný vojak má myslieť predovšetkým na to, ako jeho výzor účinkuje na susedov.

– Náš spôsobný bratanec Dévelroy mi dal lekciu morálky; práve mi dokázal, že jedinou mojou zásluhou na svete je, že som sa uráčil narodiť ako syn umného človeka. Nikdy som si vlastnou súcosťou nezarobil ani na cigaru. Nech nie vy, bol by som niekde v útulku, a tak ďalej.

– Tak nechceš dvesto louis? – spýtal sa pán Leuwen.

– Vaša dobrotivosť mi už poskytuje oveľa viac, než potrebujem... Čo by bolo zo mňa bez vás!

– Nuž nech ťa teda čerti vezmú! Nestáva sa z teba náhodou saintsimonista? Začínaš byť nudný!

Lucienovo vzrušenie, ktoré nevládal zatajiť, bolo napokon otcovi zábavné.

– Želám si, – povedal pán Leuwen, razom ho prerušiac, keď odbíjalo deviatu, – aby si sa priam a zaraz vybral do mojej lóže v Opere. Nájdeš tam slečny, ktoré sú tristo, štyristo ráz toľko hodny ako ty, lebo najsamprv, tie sa neuráčili narodiť, a potom, v tie dni, keď tancujú, zarobia si pätnásť alebo dvadsať frankov. Želám si, aby si im dal v mojom mene večeru ako môj vyslanec, rozumieš? Zavedieš ich do *Rocher de Cancale*, kde strovíš aspoň dvesto frankov. Ináč ťa zapudím, vyhlásim ťa za zradného saintsimonistu a zakážem ti prísť mi na oči šesť mesiacov. Aká to trýzeň pre takého nežného syna!

Luciena prosto premohol záchvat nežnosti voči otcovi.

* To hovorí republikán. (Pozn. aut.)

– Azda mám medzi vašimi priateľmi povesť otupného človeka? – odpovedal dosť rozumne. – Prisahám vám, že veľmi dobre miniem vašich dvesto frankov.

– Chvalabohu! A pamätaj, nič nie je nezdvorilejšie, ako prísť z čista jasna rozprávať vážne veci úbohému šesťdesiatpäťročnému človeku, ktorému už nechýba len nejaké citové vzrušenie a ktorý ti nedal nijakú zámienku, aby si ho prišiel takto zúrivo milovať. Nech ťa čerti vezmú! Ty budeš vždy iba taký jalový republikán, len sa čudujem, že ťa nevidím s mastnými vlasmi a so špinavou bradou.

Lucien, obodrený, správal sa ľúbezne voči dámam, ktoré našiel v otcovej lóži. Pôvabne ich počastoval šampanským, veľa hovoril, obstál proti piatim a keď ich poodprevádzal domov a vrátil sa sám v drožke o jednej po polnoci, čudoval sa, ako mohol na začiatku tohto dňa zabŕdnuť do takej citnosti.

„Musím sa mať na pozore pred citovými popudmi. Naozaj, nie som si sebou v ničom istý. Moja nežnosť otca urazila. Nebol by som to uhádol, treba sa mi hodne priúčať."

Na druhý deň sa vybral už o siedmej ráno vykonať návštevu u podplukovníka Filloteaua, celkom sám a v rovnošate. Dve hodiny mu dvoril a hľadel privyknúť vojenským spôsobom.

Podplukovník Filloteau, chlap napospol statočný, dostal prvé náplecníky v Egypte, ale jeho povaha, zlomená pätnástimi rokmi Reštaurácie, nebúrila sa už, keď videl, že do pluku prichádza parížsky fičúr hneď ako podporučík. A keďže tou mierou, akou ho opúšťalo hrdinstvo, zahniezdila sa mu v hlave špekulácia, priam myslel na osoh, ktorý by mohol mať z tohto mladíka.

Podplukovník ani za nič nechcel prijať pozvanie na večeru od pani Leuwenovej, ktoré mu Lucien prinášal: dámy ho privádzali do pomykova. Ale už na druhý deň prijal poľahky nádhernú fajku z morskej peny a z cizelovaného striebra. Filloteau si ju vzal ako nejakú dlžobu, ani sa len nepoďakoval.

„To znamená," myslel si Filloteau, keď zavrel dvere svojej izby za Lucienom, „že tento pán, len čo bude pri pluku, bude si často pýtať dovolenku, aby mohol ísť troviť peniaze do susedného mesta..." A v jednej ruke poťažkávajúc striebro, z ktorého bola hlavica fajky, vravel si: „Pán Leuwen, tie dovolenky zavše dostanete, a to mojím prostredníctvom. Takúto klientelu neprepustím inému. To mi môže do mesiaca vyniesť aj päťsto frankov; otec bude podistým bývalý vojnový komisionár, nejaký dodávateľ. O tieto peniaze okradol úbohých vojakov... Konfiškované!" povedal, schovávajúc fajku medzi košele a berúc k sebe kľúč od bielizníka.

KAPITOLA
3/

Filloteau, r. 1792 husár, v osemnástich rokoch prekonal všetky vojenské výpravy revolúcie; v prvých desiatich sa oduševnene bil, spievajúc Marseillaisu. A dlho aj zostal prostým poddôstojníkom. Keď mu Egypt vyniesol hodnosť podporučíka, v cnosti ustúpil o krok dozadu. Bonaparte sa stal konzulom a nakrivený duch nového podporučíka naskutku pobadal, že spievať Marseillaisu je nemotornosť, zato bol aj prvým poručíkom v pluku, ktorý dostal kríž. Za Bourbonovcov bol na prvom prijímaní.

Teraz sa zdržiaval v Paríži, lebo 27. ulánsky pluk bol na pochode do Lotrinska, idúcky od Nantes, kde azda aj prihorlivo rúbal šuánov. Filloteau sa prišiel pripomenúť pánom úradníkom na ministerstve vojny a odchádzal na tretí deň, aby sa opäť pridal k svojmu útvaru.

Aby sa Lucien dobre uviedol v novom remesle a aby sa kajal za svoj doterajší *neproduktívny* život, popýtal ho o dovolenie cestovať v jeho spoločnosti. Batožinu si kázal zo svojho koča vyložiť a všetko preniesť do dostavníka.

Už pri prvej obednej zastávke ho podplukovník sucho napomenul, keď videl, že si berie noviny.

– Pri dvadsiatom siedmom denný rozkaz zakazuje pánom dôstojníkom čítať noviny, najmä v kaviarni a vo verejných miestnostiach.

– Dočerta s novinami! – zvolal Lucien veselo. – Zahrajme si domino o dnešný večerný punč, ak ešte nezapriahli do dostavníka.

Lucien sa dovtípil, že má prehrať. Keď sa znova usádzali do dostavníka, Filloteau, ktorého si *švihák* celkom získal svojou priamosťou, začal mu vysvetľovať, ako sa má pri pluku správať, aby nevyzeral ako holopysk, a potom tvrdo zaspal.

Dostavník s oboma pánmi dostihol pluk tri míle pred Nancy. Dali zastaviť a z dostavníka ich vyložili na hradskú. Luciena prekvapil výraz namosúrenej a neokrôchanej dôležitosti, ktorý sa rozostrel na podplukovníkovej hrubej tvári v tú chvíľu, keď jeho ulán otvoril šatový vak a keď mu podal rovnošatu, na ktorú bol pripäl hrubé náplecníky.

Pán Filloteau kázal dať Leuwenovi koňa a čoskoro všetku jeho pozornosť zaujal pohľad na siedmich-ôsmich dôstojníkov, ľudí trochu menej neokrôchaných, ktorým ho Filloteau predstavil.

„No, hľa, s týmito ľuďmi budem musieť nažívať! To je, čo do formy, trochu iné než tie mierne a veselé figúry, ktoré napĺňajú salón mojej matky. Títo páni podistým robia zo seba hrozných vojakov."

Lucien išiel hodinu s plukom po boku kapitána, veliteľa eskadróny, ktorému mal byť pridelený. Moderná bezočivosť hodne vzďaľovala nášho hrdinu od pána Henrieta. V tvári sa dobre opanúval, takže nevyjadrovala naskrze nič, ale vnútri bol celkom uveličený od radosti a od údivu. So smiešnym a náruživým záujmom si všímal všetky najmenšie podrobnosti vôkol seba.

„Napokon mám teda povolanie, a to také, ktoré sa pokladá za najvznešenejšie a zarovno za najzábavnejšie, jediné, v ktorom človeka azda môže postretnúť dobrodružstvo. Polytechnika by ma bola posadila na koňa s delostrelcami, takto som na ňom s ulánmi. Rozdiel je iba ten, že namiesto aby som sa výborne rozumel svojmu remeslu, neviem z neho naskrze nič..."

„Ale čo! Takto začali aj Desaix a Saint-Cyr, hrdinovia, ktorých nepoškvrnil vojvodský titul... No aké je to všetko drsné a mrzké! V Paríži bolo všetko usmievavé a lahodné, okrem vnútorného hlasu, ktorý mi zavše opakoval: Ó, priveľké je šťastie byť synom takého otca!"

Jedna vec zmenila Lucienovo duševné rozpoloženie a pre ňu zabudol na hrubosti a škaredosti: reči ulánov boli v podstate obyčajné, ale ich úprimnosť mu osviežovala dušu ako vysokohorský vzduch. Každý tón týchto rečí veselo hovoril: „Vyflákať sa na celý svet!"

„Hľa, toto sú najstatočnejší a najúprimnejší ľudia," pomyslel si Lucien.

Pozrel na dôstojníkov a povedal si: „Toto je pravý opak; títo ľudia sa všetkého obávajú, azda okrem smrti. A ustavične hrajú komédiu."

Dejisko, ktoré dávalo rámec týmto úvahám, bolo veru romantické. Dve hodiny šli plochou a neúrodnou rovinou a nikoho nevideli. Dva rady zakrpatených stromov označovali cestu, prostred ktorej sa strela krásna, veľmi dobre udržiavaná dlažba. To bola jediná krásna vec v tomto kraji.

Malé záhradky, neporiadne roztrúsené a obkolesené štyrmi veľmi vysokými múrmi, majer a iné špinavé staviská oznamovali bezprostredné susedstvo mesta, ktorého temravé opevnenia bez výstupkov už bolo vidno nejaký čas.

„To je Vaubanovo majstrovské dielo," povedal si Lucien.

Zafúľané deti zbierali po ceste trus; na kraji hradskej zostala v priekope mrcina nedávno odratého koňa.

– Hľa, prvý obyvateľ Nancy, ktorého stretáme, – povedal Leuwenovi jeho sused, poručík Robert.

Zrazu prostriedkom hradskej, ktorý zostal voľný, blížil sa veľkým klusom hlavný strážmajster. Čosi ticho povedal poddôstojníkom a Leuwen zbadal, že uláni sa vypäli na koňoch. „Tento pohyb im celkom dobre pristane," povedal si Lucien. Jeho mladá tvár, pozoruhodná ostrými črtami, vyjadrovala údiv a dobrotu.

Kapitán, starý vojendoš, na ľavici ktorého Leuwen išiel, si vravel: „Tento *švihák* má teraz otázku na samom konci jazyka." A rozmýšľal, ako ho obrátiť na posmech, ale tak, aby mu neposkytol právo uraziť sa. Lenže Lucien uhádol túto zlomyseľnosť a hľadel sám vynájsť príčinu nečakaného poplachu medzi ulánmi, ktorý po uvoľnenosti dlhého pochodu spôsobil vzruch a vrátil im vojenské držanie.

– Čakáme generálneho inšpektora, generála grófa N., – povedal napokon kapitán, zúfalý, že Lucien mu nekladie nijakú otázku.

Lucien pozrel na kapitána; hrdina mal ústa na úškrnok, čelo dôležite zmŕštené, oči bokom, jednako ani čo by pokladal pod svoju dôstojnosť pozrieť na podporučíka.

„Aká smiešna figúra," pomyslel si Lucien. „Ten je ešte hlúpejší ako nejaký poslanec stredu. To bude vari ten vojenský tón, o ktorom mi toľko hovoril podplukovník Filloteau. Darmo je, ja sa nedám na hrubosti, aby som sa zapáčil týmto pánom. To ma môže stáť niekoľko riadnych seknutí šabľou, ale na príhovor v takomto tóne neodpoviem."

Kapitán zrejme čakal od Luciena nejakú takúto vetu obdivu: „Je to ten povestný gróf N., ktorého s toľkým uznaním spomína Vestník Veľkej armády?" Ale z tváre nášho hrdinu neschádzal výraz človeka zaujatého nejakým nepríjemným zápachom, takže kapitán bol nútený po minútovej pomlke doložiť, čoraz väčšmi mŕštiac obrvy:

– To je povestný generál N., čo mal ten krásny útok pri Slavkove. Jeho koč má prejsť tadiaľto; plukovník Malher, ktorý nie je kľavý, podštrkol to postiliónom na poslednej stanici. Jeden z nich práve dorazil cvalom. Uláni sa nemajú zoradiť, to by bolo ako náročky pripravené, ale pozrite, ako sa držia na koňoch a aký krásny dojem si získa starý N. o výcviku pluku! Hľa, tí chlapi akoby sa boli v sedle narodili, čo?

Lucien sa hanbil za chôdzu mrchy, ktorú mu pridelili; dal jej pocítiť ostrohy; zbočila, len-len že nespadol.

O päť minút sa ozval hrmot vozidla; to gróf N. prechádzal prostriedkom cesty, medzi dvoma radmi ulánov. Vozidlo čoskoro došlo k Lucienovi a kapitánovi Henrietovi; ohromný berlín bol zavalený balíkmi všetkých tvarov a Leuwen nemohol uvidieť povestného generála.

– Debny, truhlice, lády! – povedal kapitán. – Ani kroka bez paštét z husacích pečení a bez šampanského!

Kým je náš hrdina zaujatý nevďačným podujatím vracať kapitánovi Henrietovi povýšenosť za povýšenosť, prosíme o dovolenie môcť na chvíľu sledovať generálporučíka grófa N., paira Francúzska, povereného tohto roku inšpekciou 26. divízie.

Len čo dorazil do Nancy, pred bránu mu postavili strážnu dvojicu a generálporučík barón Térence, veliteľ divízie, dal sa ho spýtať, či ho chce dnes prijať, alebo len na druhý deň.

– Už aj! Sto striel! – povedal gróf. – Či sa nazdá, že ja službu len odhajdákam?

Gróf N. mal v maličkostiach ešte zvyklosti armády zo Sambre-et-Meuse, kde si kedysi založil povesť. Tieto zvyklosti sa mu v túto chvíľu pripomínali tým skôr, že na úseku posledných piatich alebo šiestich staníc neraz spoznal pozície tej nepoškvrnene slávnej armády. Hoci to naskrze nebol človek mimoriadnej predstavivosti alebo rojko, ktorý by sa oddával márnym ilúziám, pristihol sa pri živých spomienkach na rok 1795.

„Aký rozdiel medzi deväťdesiatym piatym a tisíc osemsto tridsiatym. Hospodine! Vtedy sme prisahali nenávisť kráľovstvu, a ako oduševnene! A tými mladými poddôstojníkmi, na ktorých mi Soult tak odporúča dávať dobrý pozor, boli sme vtedy my!... Vtedy sme sa bili každý deň, povolanie bolo príjemné... Dnes mi prichodí súdiť na panskom súde!"

Generál N. bol dosť pekný, šesťdesiat-šesťdesiatpäťročný človek, vysoký, chudý, veľmi dobrého správania. Mal ešte celkom dobrú postavu a niekoľko veľmi pestovaných kučier farby medzi plavou a šedivou dodávalo pôvab jeho ešte vždy krásnej a napospol vojenskej hlave. Ale táto tvár sa už pri druhom pohľade menej páčila: chýbala jej výraznosť. Pri starostlivom hľadaní dala sa v nej nájsť rozhodnosť a um, ale to bolo všetko. Bolo vidno, že Cisárstvo na nej zanechalo stopy. Tie staré tváre armády zo Sambre-et-Meuse stali sa poddajnými v predsieňach Tuilerií a pri obradoch v katedrále Notre-Dame. Gróf N. zažil, ako poslali generála Delmasa do vyhnanstva po tomto slávnom dialógu:

– Aké krásne obrady, Delmas! To je naozaj veľkolepé! – povedal cisár, vracajúc sa z Notre-Dame.

– Áno, generál. Chýbali už len tie dva milióny chlapov, čo sa dali pobiť, aby zvrhli to, čo vy nanovo staviate.

Na druhý deň dostal generál Delmas rozkaz opustiť Paríž a nikdy sa mu nepriblížiť väčšmi než na štyridsať míľ.

Keď prišiel barón Térence, gróf N. sa prechádzal po salóne a v duši ešte počul dunenie diel armády zo Sambre-et-Meuse. Napochytre si odplašil tieto myšlienky, ktoré ho mohli doviesť k nerozvážnostiam.

A *čitateľovi na prospech,* ako vykrikujú ľudia, čo predávajú

kráľovu reč pri otváraní zasadania, opíšeme priebeh niekoľkých rozhovorov medzi oboma starými generálmi:

Poznali sa veľmi málo. Barón Térence bol päť stôp a päť palcov zvýše, mal spôsoby hornoburgundského sedliaka a veľmi málo pôvabný zovňajšok. Vošiel a predstavil svojho pobočníka, ktorý hneď aj odišiel.

– Sadnite si, generál, – povedal gróf N.

Barón začal tým, že podal generálnemu inšpektorovi situačné hlásenie o stave oddielov divízie. Hodina sa minula vojenskými podrobnosťami, ktoré čitateľovi ušetríme. Gróf N. sa vypytoval baróna na poddôstojníkov. Odtiaľ bolo iba na krok k verejnej mienke.

Odpovede dôstojného veliteľa 26. divízie by boli priveľmi zdĺhavé, keby sme im ponechali vojenský sloh; uspokojíme sa tým, že uvedieme iba závery, ktoré si generálny inšpektor urobil z rozladených rečí vidieckeho generála.

„To je človek," vravel si gróf N., „ktorý sa nebojí smrti, ba žaluje sa, a to z úprimného srdca, na nedostatok nebezpečenstva. Z tejto stránky mu možno dať jednotku. Bojí sa iba toho, že sa skompromituje a najmä že sa vydá napospas tomu, čo volá *verejným posmechom.*"

Žart v nejakom časopise ho úplne vyniesol z miery.

Pri Hanau mu kedysi šabľou rozpoltili tvár a skrátili nos. Ako-tak mu to ponaprávali, jednako, bolo to hodne badať. Táto jazva na tvári, zbrázdenej od ustavičnej namrzenosti a nespokojnosti, dodávala mu strašný výzor. Vo vojne prejavoval skvelú udatnosť, ale za Napoleonovho panovania stratil všetku sebaistotu. Na uliciach Nancy sa všetkého bál a novín väčšmi než čohokoľvek iného. Často vravieval, že by všetkých advokátov dal postrieľať.

Barón Térence trpel na bezhraničnú márnivosť, čo kedysi na čele eskadróny v cisárskej garde urobilo z neho hrdinu, no v Nancy nikto naňho nedbal, iba čo za ním mladí ľudia vypiskovali, keď sa im prihodilo stretnúť ho obďaleč stráží. V apríli 183* ich bol riadne popreháňal. Len čo si vyšiel z mesta na prechádzku, už sa mohol tešiť na pískanie a ten, kto pískal, ešte aj podišiel k nemu a ticho mu ponúkol úplné zadosťučinenie.

Gróf N. sa dozvedel všetky podrobnosti iba po niekoľkých otázkach.

– Celý deň prežieram urážky, – vravel barón Térence, odpovedajúc na poslednú.

– Nehovorte to priveľmi nahlas, môj milý generál. Tridsať generálov, všetci v poradí pred vami, prosí na kolenách o vaše miesto a maršal chce, aby boli spokojní. Prepáčte, ak vám pripomeniem jeho trochu strmé slová: „Iba hlupák sa nevie upelešiť v nejakom kraji."

– Rád by som videl pána maršala tu, medzi bohatou a strašnou šľachtou, ktorej sme iba na posmech, a medzi jemnými a prefíkanými jezuitami, ktorí huckajú dámy, a na druhej strane medzi nešľachtickými mladými ľuďmi mesta, zúrivými republikánmi, ktorí, keď sa na niektorom z nich náhodou dlhšie pozabudnem pohľadom, ukážu mi hrušku alebo nejaké iné buričské znamenie. Keď ma zbadajú na dvesto krokov od mojich stráží, vyhvizdujú za mnou a potom v anonymnom liste, ktorý obsahuje aj zdrap papiera s pravým menom osoby, ten, kto pískal, ponúka mi zadosťučinenie a dáva mi schôdzku, a to všetko v sprievode pekelných nadávok, ak by som neprijal. Práve včera zať pána markíza de Brancieux, sluhu mu zabili tretieho marca, keď bola v kraji mätež, písomne mi navrhol, aby som sa prišiel s ním strieľať mimo okruhu divízie.

– No, tak sa list zanesie pánu kráľovskému prokurátorovi! Váš kráľovský prokurátor azda nie je energický?

– Má čerta v tele; je to synovec pána N... a povýšenie má isté. Bol som dosť neobratný, že som mu šiel ukázať ohavný anonymný list, ktorý som dostal pred troma mesiacmi: „Čo chcete, aby som s tým spravil?" povedal mi bezočivo. „Generál, mne by prichodilo práve od vás si žiadať ochranu, keby ma takto urazili, alebo by som si sám prislúžil spravodlivosť." Zavše som v pokušení niektorého z tých bezočivých civilistov švacnúť šabľou.

– A zbohom, služba!

– Ach, keby som do nich mohol kartáčmi! – povedal starý generál a ťažko vzdychnúc, zodvihol oči k nebu.

– To je ono! – odpovedal pair Francúzska. – A čo pán Fléron, váš prefekt, neinformuje o postoji verejnosti pána grófa de Vaize, ministra vnútra?

– Čosi tam píše celý deň, ale voči mne sa stavia ako politik. Skapína od márnivosti a bojazlivý je ako baba. Darmo mu

hovorím: „Odložme súperstvo medzi prefektom a generálom na šťastnejšie časy, oboch nás celý deň každý len hanobí. Napríklad: biskup sa nám chráni vrátiť návštevu, šľachta nikdy nepríde na naše plesy a nepovolá nás na svoje. Keď podľa príkazov použijeme nejaké tie služobné styky a pozdravíme sa šľachticovi, poďakuje sa za pozdrav iba po prvý raz, nikdy po druhý. Republikánska mládež za nami píska..." Na čo on celkom napaprčene: „Hovorte za seba. Za mnou nikdy nepískali!" A neminie sa týždeň, aby mu nepískali z dvoch krokov, ak sa odváži na mrku ukázať na ulici.

– Ale, môj milý generál, ste si v tom celkom istý? Gróf de Vaize mi dal čítať listy pána Flérona, v ktorých sa tento stavia do situácie, akoby sa mal už zajtra celkom pomeriť so šľachtou. Pán G..., prefekt v N. u ktorého som včera večeral, obstojne sa znáša so svojou.

– Sto hrmených! To verím! G... je jezuita. Odvážny, obratný chlap, skvelý prefekt, ktorý si ukradne ročne tridsaťštyridsaťtisíc frankov tak, že ho nemožno prichytiť, a toto mu získava úctu v departemente. Ale v tom, čo vám hovorím o svojom prefektovi, môžem sa aj mýliť, nuž dovoľte, aby som, neodchádzajúc od vás, dal zavolať kapitána Blessina, veď viete...

– To je, ak sa nemýlim, ten pozorovateľ, ktorého vyslali k stosiedmemu, aby podal hlásenie o duchu posádky?

– Ten istý. Je tu ešte iba tri mesiace. Aby *nevyhorel* vo svojom pluku, nikdy ho neprijímam vo dne.

Zavolali kapitána Blessina. Keď ho barón Térence videl prichádzať, prešiel do druhej izby. Kapitán potvrdil mnohými zvláštnymi faktmi ponosy úbohého baróna.

– V tomto prekliatom meste veriaci aj mládež, slovom každý, posmieva sa prefektovi a generálovi. Keď o tom človek trochu podrobnejšie napíše maršalovi, odpovie, že je to pre nedostatok horlivosti. Jezuiti držia nakrátko šľachtu aj služobníctvo, teda všetko, čo nie je republikánske. Je tu tá kaviareň Montor, kde sa schádza nešľachtická mládež; hotový klub. Keď popred ňu prejdú štyria-piati vojaci, kričia za nimi: „Nech žije radové vojsko!" Keď sa zjaví poddôstojník, pozdravia, prihovoria sa mu, chcú ho počastovať. Ale keď ide o dôstojníka, oddaného vláde, napríklad o mňa, nieto takej nepriamej urážky, ktorú by som nemusel prehltnúť. Minulú nedeľu som prešiel popred kaviareň: razom sa mi všetci obrátili chrbtom ako vojaci pri cvičení. Veľmi sa mi chcelo vykopať ich rad-radom.

– Dobrý spôsob dostať sa do disponibility, – povedal gróf N.

– To isté som si povedal aj sám. Išiel som tadiaľ z roztržitosti. Zvyčajne urobím radšej o dvesto krokov viac, aby som vyhol tejto prekliatej kaviarni. A keď si človek pomyslí, že dôstojník, zranený pri Brienne a pri Waterloo, je nútený uhýnať kadejakým civilistom...!

– Od tých „Slávnych dní" už niet kadejakých civilistov, – povedal gróf trpko. – Zabudnime na všetko osobné, – doložil a zavolal naspäť baróna Térencea, nariaďujúc kapitánovi Blessinovi, aby zostal. – Kto sú predáci?

Generál odpovedal:

– Páni Pontlevé a de Vassignies sú zdanliví predáci. Ozajstným vodcom, dôverníkom, je prekliaty intrigán, istý doktor Du Poirier, prvý mestský lekár. Jezuita Rey vedie všetky sikle mesta od najkrajšej po najškaredšiu. A všetko to ide ako podľa nót. Všimnite si, či na večeri, ktorú vám prefekt dá, bude čo len jeden stolovník mimo platených úradníkov. Prezveďte sa, či jediného z nešľachticov pripustia k panej d'Hocquincourt alebo k panej de Commercy.

– Kto sú tieto dámy?

– Bohatá šľachta. Pani d'Hocquincourt je najkrajšia žena v meste. Sú tu ešte domy de Puy-Laurens, de Serpierre, de Marcilly, kde pána biskupa prijímajú ako veliaceho generála, a bol by v tom čert, keby čo len jeden z nás ta vopchal nos. Viete, kde pán prefekt trávi večery? U istej obchodníčky, u pani Berchuovej, a salón je hneď za skliepkom. Lenže o tom nepíše svojmu ministrovi!

– Ja lepšie dbám na svoju dôstojnosť, nikam nechodím a líham si o ôsmej.

Necháme pána baróna Térencea pri tejto smutnej pravde a skončíme ňou toto odbočenie.

KAPITOLA 4/

Kým barón Térence predkladal všetky svoje ponosy generálporučíkovi N., pairovi Francúzska atď. atď., 27. pluk sa pomaly blížil k Nancy.

A asi polhodinu po poludní, 24. marca 183*, po lejavici a pod tmavým a chladným nebom, 27. ulánsky pluk vchádzal do Nancy. Pred ním veľkolepý zbor, ktorý mal najväčší úspech u občianok a grizetiek mesta: dvaatridsať trubačov vrchom na bielych koňoch a trúbili o dušu. Šiesti trubači v prvom rade boli černosi a hlavný trubač bol takmer sedem stôp zvýše.

Krásavice mesta, najmä továrničky, mladé čipkárske robotníčky (Nancy je povestné svojimi čipkami) zdali sa Leuwenovi veľmi citlivé na tento vrieskavý súzvuk, ešte vystupňovaný nádhernými, červenými kabátmi, obšitými zlatými šujtášmi, ktoré nosili trubači.

Nancy sa zdalo Leuwenovi ohavné. Špina, chudoba, plytkosť, tupé figúry, mysliace iba na peniaze a na finančné nešťastia, akoby sa boli dohodli na tomto bydlisku. Mladý Parížan, privyknutý na zdvorilé tváre svojho kraja, bol zarmútený. Úzke, zle dláždené ulice, samý roh a ústupok, mali iba jedinú pozoruhodnosť: špinavý jarok, v ktorom sotva tiekla blatná voda, podobná splakom výkalov. Kôň ulána, ktorý šiel sprava od Luciena, zbočil a bryzgol tou čiernou a smradľavou vodou mrchu, ktorú mu podplukovník dal prideliť. Náš hrdina zbadal, že táto malá príhoda spôsobila veľkú radosť tým spomedzi jeho nových druhov, ktorí boli nablízku a mohli to vidieť. Pri pohľade na tieto úsmevy, ktoré chceli byť zlomyseľné, podlomili sa krídla Lucienovej predstavivosti.

„Nesmiem zabúdať, že toto nie je poľný tábor," povedal si; „nepriateľ nie je na pol míle, teda nič ušľachtilé, samé nízke náruživosti, poklesky z nudy. Toto tu nie sú mladí dôstojníci plní odhodlania, pochabosti a veselosti, akých vidno v telocvični; toto sú zunovanci, ktorí budú voči mne uvzatí, kým nebudem mať nejaký súboj. Najlepšie hneď si ho aj načať, aby človek mal čo najskôr pokoj.

Ale či mi ten tučný podplukovník bude môcť byť sekundantom? Pochybujem, hodnosť mu v tom bráni; má byť príkladom v plnení rozkazov. Kde nájsť sekundanta?"

Leuwen zdvihol oči a uvidel veľký dom, menej škaredý než tie, popred ktoré pluk teraz prešiel. Prostred bielej steny na krikľavozeleno zafarbené okenice.

„Ale si títo vidiecki galgani vyberajú jasné farby!"

Leuwen sa utvrdzoval v tomto málo zdvorilom úsudku, keď zbadal, že krikľavozelená okenica sa trochu odchyľuje: mladá, plavá žena prostého, trochu pohŕdavého výrazu prišla si pozrieť prechádzajúci pluk.

Príchod pluku je na vidieku veľká udalosť: nieto matky, ktorá by sa neúfala mužovi pre dcéru.

Pohľad na túto peknú tváričku osviežil Leuwenovu dušu, ktorá sa niekoľko hodín zaoberala iba nechutnými vecami. Videl obdivuhodne prosto upravený účes, hladko splývajúci po oboch stranách pútca.

Nejaká prekážka na chvíľu zastavila postup pluku.

Ošarpané a špinavé steny domov v Nancy, čierne blato, nevyhnutné súboje, podplukovník, zlé dláždenie, na ktorom sa kĺzala jeho mrcha, ktorú mu azda naschvál pridelili, to všetko zmizlo.

Leuwen, usilujúc sa uhádnuť viac z tej mladej ženy, ktorá sa dívala, odpoly schovaná, spoza záclony, nemohol dospieť k inému záveru, iba že mala dvadsaťštyri alebo dvadsaťpäť rokov a priveľké oči. Ostatne, nebola to azda irónia alebo určitý sklon na nič nehľadieť chladnokrvne, čo tým očiam dodávalo taký zvláštny výraz?

Druhá eskadróna sa pohla. Leuwen, jednostaj sa dívajúc na dámu, dal koňovi ostrohy, kôň sa pokĺzol a zhodil ho na zem. Vstať, tresnúť mrchu pošvou, vyšvihnúť sa do sedla bolo dielom jedinej chvíľky, ale rehot bol všeobecný; pobadal, že dáma s pobelavými vlasmi sa usmievala ešte aj vtedy, keď bol znovu v sedle. Dôstojníci pluku sa smiali, ale *silene*, ako člen stredu v sneme, keď sa ministrom niečo odôvodnene vyčíta.

– Jednako, dobrý uchár, – povedal starý strážmajster s bielymi fúziskami.

– Táto mrcha ešte nemala lepšieho jazdca, – doložil akýsi ulán.

Lucien bol červený a tváril sa prosto.

Sotva sa pluk usalašil v kasárni, Lucien, len čo si vybavil

služobné veci, naskutku sa rozbehol veľkým klusom na svojej mrche na dostavníkovú stanicu.

– Pán môj, – povedal poštmajstrovi, – som dôstojník, ako vidíte, a nemám koňa. Táto mrcha, ktorú mi požičali pri pluku, možno aby si zo mňa robili posmech, ma už zhodila, ako to ešte vidno, – doložil, červenajúc sa a hľadiac na stopy blata, ktoré, keď oschli, beleli sa mu na rovnošate povyše ľavého lakťa. – Slovom, pán môj, máte obstojného koňa, alebo viete o obstojnom koňovi, ktorý by bol v meste na predaj? Potrebujem ho hneď.

– Dočerta! Pán môj, toto je naozaj krásna príležitosť, aby vás človek *riadne opálil.* No ja to, pravdaže, nespravím, – povedal poštmajster pán Bouchard, prezerajúc si mladého, elegantného človeka, aby odhadol, o koľko louis môže nadsadiť cenu koňa.

– Ste dôstojník, pán môj, a v koňoch sa asi vyznáte. Dovolil by som si otázku: boli ste vo vojne?

Po tejto otázke, ktorá mohla byť žart, Lucienov úprimný výraz sa rýchlo menil.

– Nejde o to, či som bol vo vojne, ale či vy, pán poštmajster, máte na predaj koňa. – Toto odznelo náležitým tónom.

Pán Bouchard, uvedomiac si, že ho zahriakli, mal sto chutí nechať mladého dôstojníka na holom. Ale prepásť príležitosť zarobiť si niekoľko louis, stratiť možnosť hodinku sa pozhovárať s novoprišelcom! Táto úvaha bola pre pána Boucharda rozhodujúca. Pred pätnástimi rokmi utrpel zranenie pri Waterloo a dovoľoval si hľadieť na dôstojníkov Leuwenovho veku ako na deti, ktoré sa hrajú na školu. (Sic!)

– Pán môj, – pokračoval Bouchard medovým hlasom a akoby sa nič nebolo medzi nimi pridalo, – bol som niekoľko rokov strážmajstrom a potom poddôstojníkom pri prvom kyrysníckom a pri Waterloo, vykonávajúc službu, utŕžil som si zranenie; preto som spomenul vojnu. Nuž ale, čo sa týka koní, ja mám iba také hrivky po desať-dvanásť louis, ktoré by sotva pristali takému dobre vystrojenému a vyobliekanému dôstojníkovi, ako ste vy, a súce sú len práve na tie cesty, no, ako vravím, obyčajné hrivky. No ak viete zaobchádzať s koňmi, ako o tom ani nepochybujem (tu sa Bouchardovi nevdojak vracal posmešný tón a oči mu ubehli na rukáv elegantnej

rovnošaty, belejúci sa od blata), pán Fléron, náš prefekt, má, čo by ste potrebovali. Anglického koňa, ktorého predal mylord Link, čo tu v kraji býva: skvelé podkolenia, nádherné plecia, cena tritisíc frankov. Pána Flérona zhodil iba štyri razy, lebo iba štyri razy naň vysadol...

– Poďme, pán môj, hneď ho kúpim.

Lucienov rozhodný tón, ako reagoval na cenu tritisíc frankov, zmohol bývalého poddôstojníka.

– Poďme, pán podporučík.

A zaraz vykročil, nasledujúc pešo mrchu, z ktorej Lucien nezosadol. Prefektúra bola vo vzdialenom kúte mesta, smerom na pracháreň, desať minút od obývanej štvrte. Bol to bývalý kláštor, prispôsobený a obkolesený anglickou záhradou.

Prišli k železnej bráne. Z prízemia, kde boli kancelárie, poslali ich na veľkolepé prvé poschodie, kde pán Fléron býval. Museli dlho zvoniť. Napokon sa zjavil veľmi zaneprázdnený a elegantný komorník a zaviedol ich do neupratáného salónu. Pravda, bolo iba pol druhej.

– Ide o osobnú vec, – vravel pán Bouchard tejto afektovanej osobe, – o veľmi dôležitú peňažnú vec, o ktorú sa pán prefekt zaujíma.

Komorníkova tvár zostala dôležitá a ustarostená.

– Ide o predaj vašej Lary, ktorá tak zhadzuje pána prefekta, – doložil poddôstojník od Waterloo. A komorník sa rozbehol, akoby ho boli popchli.

O desať minúť Leuwen videl dôstojne prichádzať bojazlivého a pedantského mladíka plavých vlasov takmer bez farby, no rozdelených dokonale načrtnutým pútcom, ktorý prehrádzal čelo vo dve rovné polovice na nemecký spôsob.

„Táto hlava sa chce ponášať na Ježiša Krista," pomyslel si. Pozrel na pána Boucharda, ktorý ho pochopil a povedal mu s určitým zdaním víťazoslávy:

– Hej, to je pán Fléron, náš prefekt, ktorý v nedeľu vykoná prehliadku národnej gardy, kde som poručíkom.

Leuwen skúmal toto drobné, elegantné stvorenie, ktoré mohlo byť asi dvadsaťosemročné a meralo pol piatej stopy.

„Čudný zjav!" myslel si. „No nič nebráni, aby v ňom

nebolo nadostač energie. Lenže, keď je človek takto stavaný, prichodí mu vynášať o tom čo najskôr dôkazy, ako mne pri pluku o jazdeckom umení."

Pán Fléron sa spýtal Leuwena, čím by mu mohol poslúžiť, takým tónom, že si to priam vyžadovalo bezočivú odpoveď.

„Ach, ono to bude syn pána Flérona, toho zapredaného poslanca stredu," povedal si Lucien. A pohŕdanie mu zabránilo uraziť sa pre výraz, ktorý si mladý prefekt nanucoval.

– Počul som, pán môj, že máte koňa na predaj. Chcel by som ho vidieť. Za štvrť hodiny ho vyskúšam a platím v hotovosti.

Nato mladý prefekt začal so samoľúbym výrazom spomínať súrne povinnosti, ktoré ho uviedli do nemilého položenia, že chvíľu musel dať čakať pánu dôstojníkovi od ulánov. Kuriér, ktorý práve odchádza, a korešpondencia s ministrami mu nanucuje trápnu nevyhnutnosť, že bude musieť odložiť stretnutie vo veci predaja anglického koňa. Ale už zajtra, v hodinu, ktorú mu ráči naznačiť pán dôstojník od ulánov, bude mu k službám.

Lucien vysvetlil, že vec, kvôli ktorej prišiel, naskrze nevyžaduje prítomnosť pána prefekta, zaujatého takými dôležitými povinnosťami.

– Rád by som videl koňa v prítomnosti *grooma* pána prefekta.

Zdvorilý predpoklad, že má grooma, spôsobil živé potešenie mladému hodnostárovi.

– Je to anglické zviera, pán môj, – pokračoval hodne zmierneným tónom, – dobrý polokrvník so spoľahlivými svedectvami, no prichodí mi doznať, že týmto časom ho opatruje iba francúzsky sluha menom Perrin, ktorého prikážem vašim dispozíciám. Zviera nezverujem každému, nikto iný z môjho služobníctva sa mu nezbližuje. – Atď.

Keď mladý hodnostár vydal rozkazy v krásnom slohu a pokochal sa zvukom vlastných slov, pridržal si nakríž kašmírový župan a napravil si nad očami akúsi čudnú čapicu v podobe námotku, aký nosí ľahká jazda a ktorý mu podchvíľou hrozil spadnúť.

Všetky tieto drobné úkony sa diali pomaly a veľmi starostlivo.

Poštmajstrov posmešný výraz prechádzal do celkom bezočivého úsmevu; ale pán prefekt sa neznížil natoľko, aby hľadel na takýchto ľudí.

Len čo sa mladý hodnostár ubezpečil o podrobnostiach svojho úboru, ráčkujúc odporúčal sa Lucienovi a vrátil sa do bytu.

– A takýto cintliak nás bude v nedeľu prehliadať, – skričal Bouchard, akoby sa zhováral sám so sebou. – Nemá to človeka dohriať?

V hneve proti mladým ľuďom, ktorý väčšmi postúpili v hodnosti než poddôstojníci od Waterloo, pánu Bouchardovi sa čochvíľa naskytol iný podnet na radosť. Sotva sa anglický kôň Lara našiel mimo stajne, odkiaľ úbohé zviera vychádzalo oveľa zriedkavejšie, než sa mu žiadalo, priam začal stvárať najčudnejšie skoky; napríklad odrazil sa od zeme všetkými štyrmi nohami, hlavu vzopätú, akoby sa chcel vyškriabať na platany, ktoré obstávali dvor prefektúry.

– To zviera nie je zlé, – povedal Bouchard podchádzajúc potuteľne k Lucienovi. – Ale už dobrý týždeň, čo ho ani pán prefekt, ani jeho komorník nevyviedli, a možno, nebolo by radné...

Luciena prekvapila zdržiavaná škodoradosť, ktorá sa zablysla v poštmajstrovom pohľade.

„Súdené mi je," pomyslel si, „dať sa dva razy za deň zhodiť z koňa. Toto má byť moje prvé vystúpenie v Nancy."

Bouchard kázal doniesť za riečicu ovsa a tak si poradili s hrdou Larou. Leuwen sa horko-ťažko dostal na koňa a s veľkou biedou ho ovládal.

Pustil sa cvalom, ale čoskoro sa mu podarilo spomaliť do behu a do kroku. Uveličený Larinou krásou a jej bujnou chôdzou, naskrze nedbal na to, že ho posmešný poštmajster bude vyčkávať a vrátil sa na prefektúru iba o pol hodiny; komorníka našiel celkom vynáčeného pre toto meškanie. No a poštmajster, ten dúfal, že uvidí vracať sa samotného koňa. Starostlivo skúmal Leuwenovu rovnošatu, no nemohol na nej objaviť nijaký nový znak pádu.

„Už je tak! Tento je vari menej ťarbavý než ostatní," povedal si Bouchard.

Obchod čochvíľa dojednali. Leuwen ani nezosadol z koňa. „Nancy ma už neuvidí na tej nešťastnej mrche," vravel si.

Lucien videl, že si u poštmajstra získal vážnosť.

Odchádzali z paláca prefektúry, Lucien na Lare a pán Bouchard na mrche pluku.

– Vidíte, iba raz do dňa sa dávam zhodiť, – povedal Lucien. – Ale ma mrzí, že po prvý raz som padol práve pod tamtými oknami so zelenými obločnicami, pred sklepením... tamtoho kaštieľa akéhosi.

– Ach, v Čerpadlovej ulici, – ozval sa Bouchard. – A v jednom okne bola nebodaj pekná pani?

– Hej, a smiala sa mojej nehode. Je veľmi nepríjemné takto sa uviesť v posádkovom meste, ba čo viac, v prvom. Vy, čo ste boli vojak, to pochopíte. Čo len o mne povedia? Kto je tá dáma?

– Ide o dvadsaťpäť-dvadsaťšesťročnú dámu s popolavoplavými vlasmi, dlhými po zem, všakver?

– A s veľmi peknými, belasými, huncútskymi očami.

– To je pani de Chasteller, vdova s miliónmi, dcéra pána markíza de Pontlevé, jedného z našich vyslovených ultrarojalistov, veľmi oddaného Karolovi Desiatemu. Po júlových dňoch sa prišli sem vydurdiť. Ale ináč markíz naskrze nie je zlomyseľný. Povestný doktor Du Poirier, prvý lekár v kraji, je jeho pravá ruka; alebo skôr pán Du Poirier, prešibaný furták, vodí za nos tak pána de Pontlevé ako pána de Puy-Laurens, druhého poverenca Prahy; lebo tu sa kujú úklady, a to celkom otvorene. Potom je tu aj istý abbé Olive, ktorý je špehúň...

– Ale, pán môj drahý, – povedal Leuwen so smiechom, – pre mňa si môže byť pán abbé Olive špehúňom, aj okrem neho ich je plno! Radšej mi povedzte niečo bližšie o tej panej de Chasteller.

– Ach, tá pekná panička, čo sa smiala, keď ste spadli z koňa? Tá už videla nejedného vysadať i padať zo sedla! To je vdova po brigádnom generálovi, po jednom z tých, čo boli pridelení Karolovi Desiatemu do osobnej služby; bol veľkokomorným alebo pobočníkom, slovom, veľký pán, a po tých dňoch prišiel sem strachom mrieť. Ustavične trpol, že „ľud je v uliciach", ako vravel. Ale ináč dobrá duša, nevyzývavý, naopak, veľmi mierny. Keď prichádzali určití kuriéri z Paríža, chcel mať na pošte ustavične pripravený pár koní len pre seba a dobre za to platil. Lebo, pán môj, prichodí mať na mysli, že odtiaľto je Rýn iba na osemnásť míľ. Bol to vysoký, suchý a bledý chlap... Mal vždy náramný strach.

– A vdova? – spýtal sa Lucien so smiechom.

– Mala palác vo štvrti Saint-Germain, v ulici, ktorá sa volá Babylonská. Aké meno! Vy by ste to tam mali poznať, pán môj. Veľmi rada by sa vrátila do Paríža, ale otec sa tomu spiera všemožným spôsobom. Je mierna, podvoľuje sa. Ono by sa pani de Chasteller mohla vrátiť do svojej Babylonskej ulice, keby sa jej zachcelo. Jej muž sa riadne vykŕmil na životnej podstate úbohého ľudu; za panovania jezuitov a Karola Desiateho, keďže bol veľmi pobožný, získal milióny, ako sa povráva, na akejsi pôžičke a vdove zanechal vyše osemstotisíc frankov v trojpercentných rentách. Tu si dával každé ráno zapriahať do koča, keď chodieval na omšu päťdesiat krokov od domu, do anglického hintova, čo bol hoden desaťtisíc frankov. Z tejto stránky veľmi dbal na seba, v nedeľu chodieval na omšu vždy v parádnej rovnošate s veľkou radovou stuhou cez frak a so štyrmi komorníkmi v bielych rukaviciach. Ale keď umieral, týmto ľuďom neporučil ani groš; no milostivá pani, ktorá je lepšia od neho, tvrdila, že ide len o pozabudnutie a udelila im malé penzie alebo si ich podržala v službách. No a tak obýva celé prvé poschodie v paláci svojho otca, starého markíza de Pontlevé. Ten jej robí prieky, a jednako, v istom zmysle jej i robí po vôli: ona má totižto viac peňazí než on. Hovorí, že opäť dôjde na republiku, nastane nová emigrácia, že šľachticom a kňazom postínajú hlavy; a pán de Pontlevé, ktorému sa za poslednej emigrácie vodilo nebárs, veľa si zakladá na tých osemstotisíc frankoch, ktoré má jeho dcéra v štátnych pôžičkách. O nej sa povráva, že nosí hlavu v oblakoch. Nikomu sa neprihovorí; jej muž, ten hej, ten sa vždy pristavil, keď ma stretol. Jednako, myslím si, to len preto, aby sa naňho nezabudlo v prípade povstania, a aby mal, ak by potreboval, poštové kone. Čo sa týka pána de Pontlevé, ten je ustavične napaprčený, hovorí, že nechce nijaké pokonávky s tou podľačou zo správneho stredu a na svojho mladšieho brata, predsedu metzského kráľovského súdu, tak zanevrel, že ho ani nenavštevuje, pretože zložil prísahu; vraj sa tým pošpinil. Tunajšia spoločnosť neprijíma nikoho zo správneho stredu. Ten mladý, fičúrsky prefekt, syn všemohúceho poslanca, ktorý rozdáva miesta, ako sa mu zachce, podostával viac zaúch, než mu chutí. Naše šľachtické dámy sa zabávajú tým, že sa vytrčia do okna a jemu odkážu,

že nie sú doma... Ale prepáčte, pán môj, vy patríte k správnemu stredu; pozabudol som sa!

Tieto posledné slová odzneli naverímboha. Rovnako aj Lucienova odpoveď:

– Môj milý, vy mi dávate informácie a ja ich počúvam ako raport o postavení nepriateľa. No, ale zbohom, do videnia. Kde býva hlavný výberca?

– To ako ten jeho synovec a úradník, pán Corbas? Stará jezuitská trinásť. Mám to na ceste.

„Priveľmi som ho naberal," povedal si poštmajster. „Tomuto mladému švihákovi treba ustavične hovoriť o mladých dámach."

– Pani de Chasteller je najkrajšia dáma z vysokých kruhov, – ozval sa Bouchard znovu, akoby sa bol s Lucienom poznal desať rokov. – Ono je aj pani d'Hocquincourt istotne taká pekná ako ona. Pani de Chasteller umiera od nudy, je vždy taká smutná. Má krajšie oči, ale pani d'Hocquincourt je hodne veselšia a vtipnejšia. Pani d'Hocquincourt vodí svojho muža za nos a naskrze sa neokúňa meniť milencov. Teraz je to pán d'Antin, ktorý s ňou vyjde na psí tridsiatok; podchvíľou jej pristavujem kone na výlety do Burelvillerských lesov, tam, hľa, ich vidíte, konča pláne. To je, verte mi, pekné miestečko. Je tam kaviareň *U zeleného poľovníka,* to je také Tivoli kraja...

Leuwen popchol koňa, čo postrašilo táraja. Už videl, ako mu obeť uniká, a ešte aká obeť: hodný parížsky mladík, prinútený ho počúvať!

– Táto pekná plavovlasá žena každý týždeň... teda pani de Chasteller, ktorá sa usmiala, keď videla, že ste spadli, či vlastne, že váš kôň spadol, čo je veľký rozdiel... nuž, reku, každý týždeň odmietne, dalo by sa povedať, ponuku manželstva. Pani de Blançay, jej bratanec, grófi Ludwig Roller, pán de Goëllo sa už stiahli s dlhým nosom. Lenže ona nie je taká hlúpa vydávať sa na vidieku. Aby jej prešla nuda, pripustila si pána Thomasa de Busant de Sicile, podplukovníka od dvadsiateho husárskeho, ktorý ste teraz vystriedali v posádke. Ten jej tuho dvoril. Bol z veľmi dobrého domu, len čo je pravda, a ani sa nehol od nej. Je tu ešte aj markíza de Puy-Laurens, pani markíza d'Hocquincourt alebo de Sauves, na ktoré nemožno pozabudnúť. Lenže dámy nášho mesta nerady zakášajú; v tejto veci sú čertovsky prísne, a prichodí mi vám, pán môj drahý, povedať so všetkou patričnou úctou, veď som bol len poddôstojníkom pri kyrysníkoch (popravde som bol v desiatich výpravách za desať rokov), že pochybujem, či by táto vdovica po pánovi de Chasteller, brigádnom generálovi, ktorá mala za milenca podplukovníka, bola ochotná prijať hold prostého poručíka, hocako driečneho. Lebo, – doložil poštmajster, struhnúc prešibanú tvár, – ľudia v tomto kraji nemajú zásluhy za veľa: tu zaváži iba hodnosť a šľachtictvo.

„Tak som tu *na holom,*" pomyslel si Lucien.

– Zbohom, pán môj, – povedal Bouchardovi, pustiac koňa klusom. – Po tú mrchu pošlem k vám ulána.

„Ale som ho riadne nabral aj s tým jeho správnym stredom," povedal si Bouchard, smejúc sa pod fúzy.

KAPITOLA 5/

Pán Bouchard ani nevedel, akú príčinu má na smiech. Keď sa Lucien v neprítomnosti tohto človeka s ironickým úsmevom opäť vnútorne pozbieral, zistil, že je hodne rozmrzený. Zdalo sa mu ozajstným nešťastím debutovať vo vidieckom meste a v jazdeckom pluku pádom z koňa.

„Nikdy na to nezabudnú; čo raz pôjdem na koni, už ako starý ulán, povedia: ‚To je ten parížsky dôstojník, čo tak smiešne spadol z koňa pri príchode pluku!'"

Odnášal si následky výchovy, takej žičlivej pre rozvoj márnomyseľnosti, čo dostávajú jedináčikovia, ktorých otcovia majú v stajni šesť koní. Všetka táto márnomyseľnosť bola v pohotovosti na prvé vystúpenie pri pluku. Leuwen bol pripravený na nejaké seknutie šabľou; išlo o to brať veci ležérne a odhodlane preukázať pohotovú smelosť. Navyše poníženie a zosmiešnenie dopadá naňho spoza okenice mladej ženy, najurodzenejšej v meste. Čo si o ňom pomyslí a čo o ňom povie? Úsmev, ktorý zazrel na jej tvári vo chvíli, keď sa

zbieral zo zeme celý zbrýzganý blatom a keď zlostne tresol pošvou koňa, neschádzal mu z mysle.

„Aká hlúposť udrieť koňa pošvou, a to ešte zlostne! To je už naozaj na posmech! Každý môže spadnúť z koňa, ale zlostne ho ovaliť, ukázať sa takým nešťastným pre jeden pád! To môže iba necitný človek!

„Ak sa niekedy zídem s touto paňou de Chasteller v spoločnosti, aký nápor smiechu bude musieť premáhať, keď ma spozná! A čo povedia pri pluku? Ach, čo sa toho týka, páni posmešníci, radím vám žartovať potichu!"

Leuwen, vzrušený týmito nepríjemnými myšlienkami, potreboval celé dve hodiny, aby sa obliekol do vojenského, a to čo najstarostlivejšie.

„Všetko závisí od prvého vystúpenia a mne prichodí veľa naprávať. Kabát mám veľmi dobrý," vravel si, obzerajúc sa vo dvoch zrkadlách, ktoré si dal postaviť tak, aby sa videl od hlavy po päty. „Ale usmiate oči panej de Chasteller, tie posmechom sršiace oči, uvidia vždy blato tu hore na ľavom rukáve."

A ľútostivo pozrel na svoju cestovnú rovnošatu, pohodenú na stoličke; aj po usilovnom kefovaní zostali na nej až prizreteľné stopy jeho prvého vystúpenia v meste.

Keď Lucien skončil túto zdĺhavú toaletu, zišiel dolu a nemenej kritickým okom si prezeral svojho anglického koňa. Usúdil, že je v poriadku, až na zadné odsebné kopyto, ktoré kázal vo vlastnej prítomnosti odznova preleštiť. Napokon sa ľahko ako skokan, a nie vojensky presne a závažne, vyšvihol do sedla. Priveľmi chcel ukázať hotelovým sluhom, ktorí sa zbehli na dvor, že sa dokonale nosí na koni.

Spýtal sa, kde je Čerpadlová ulica, a pošiel sporým klusom.

„Našťastie," vravel si, „pani de Chasteller, vdova po generálovi, bude iste dobrým sudcom."

Ale zelené okenice boli hermeticky pozatvárané.

Lucien sa šiel poďakovať podplukovníkovi Filloteauovi a spýtať sa ho na drobné zdvorilostné povinnosti, ktoré má novoprišedší podporučík v prvý deň pri pluku vykonať. Urobil dve alebo tri návštevy po desať minút, náležite chladné a odmerané, ako *reťaz na studni,* čo pristane najmä dvadsaťtriročnému mladému človeku, a tento dôkaz dokonalej výchovy mal želateľný úspech.

Len čo si to odbavil, vrátil sa pred okná panej de Chasteller. Do Čerpadlovej ulice dorazil veľmi rýchlym klusom a tu pustil koňa do mierneho cvalu, pôsobivého a pôvabného. Niekoľko pokynov uzdou, laikom nepobadateľných, pridávalo prefektovmu koňovi, udivenému bezočivosťou svojho jazdca, drobné a netrpezlivé, pre znalcov pôvabné pohyby. No Leuwen sa daromne držal nehybne, ba trochu aj meravo v sedle, zelené okenice zostávali pozatvárané.

Leuwen po vojensky rekognoskoval okno, z ktorého sa mu vysmiali, keď spadol z koňa. Bolo dosť malé, na prvom poschodí dosť veľkého domu s bránou a mrežinovým plotom do susednej ulice, ktorá sa volala ulicou Starých jezuitov. Nad bránou tohto kvázi palácika čítal zlatý nápis na tmavom mramore:

PALÁC DE PONTLEVÉ

Tento smutný dom hľadel iba jedným bokom, tým s dvoma malými okienkami, na Čerpadlovú ulicu, ktorá sa zdala jednou z najkrajších, ale i najopustenejších ulíc mesta; bol iba na jedno poschodie, prigniavené ohromnou bridlicovou strechou.

„Ako by som pohŕdal touto žalostnou chalupou," povedal si Leuwen, „keby v nej nebývala mladá žena, ktorá sa mi vysmiala, a to právom! Ale dočerta s vidiečankou! Ozaj, kde je promenáda tohto hlúpeho mesta? Nájdime ju!"

Leuwen obišiel Nancy na koni za necelé tri štvrte hodiny. Nenašiel inú promenádu, len akési dlhé námestie, na ktorom živorilo do sto zakrpatených líp, starostlivo orezaných do vejárov, a na oboch koncoch sa ťahali páchnúce priekopy na odvádzanie mestského kalu.

„Možno si predstaviť niečo otupnejšie na svete, než je toto hlúpe mesto?" vravel si Lucien a od toľkej škaredosti mu stislo srdce.

V tomto pocite veľkého zošklivenia bolo hodne nevďačnosti, lebo pri všetkých jeho obchôdzkach po hradbách a uliciach ho pozorovali pani d'Hocquincourt, pani de Puy-Laurens, ba i slečna Berchuová, kráľovná meštianskych krások. Táto aj poznamenala: „Hľa, aký *driečny jazdec!*"

Inokedy by sa Lucien bol mohol celkom dobre prechádzať

inkognito po Nancy, ale v tento deň bola všetka vysoká, nízka i stredná spoločnosť vzrušená: na vidieku je príchod pluku ohromná udalosť. Obchodník hneď sníva o zisku v podujatí a ctihodná matka rodiny sa podujíma získať muža niektorej svojej dcére. Len sa nejak zapáčiť zákazníkom. Šľachta si vraví: „Sú v pluku aj nejaké mená?" Kňazi: „Boli všetci títo uláni pri prvom prijímaní? Prvé prijímanie *sto subjektov* by iste zapôsobilo dobrým dojmom na Jeho biskupskú Milosť."

Za tejto Leuwenovej prvej promenády, pri ktorej hľadal promenádu, jeho trochu afektovaná odvaha, ako narábal s veľmi známym a veľmi obávaným koňom pána prefekta, odvaha, svedčiaca o tom, že koňa kúpil alebo ho kúpi, očarovala slečnu Sylvianu Berchuovú, ktorá má podľa slov pána Boucharda vyše dvadsaťtisíc toliarov vena.

– Mama, – zvolala zlomyseľne a dôvtipne, – to je Lara, kôň pána prefekta, lenže tentoraz sa jazdec nebojí.

Celá šľachtická spoločnosť v Nancy sa v tento deň zhromaždila na večeri u pána d'Hocquincourt, bývalého dôstojníka kráľovskej gardy a boháča. Oslavovali meniny jednej z emigrovaných kňažien. Na večeri sa zúčastnili zväčša dôstojníci gardy Karola Desiateho, ktorých po júlových dňoch prepustili zo služby. Títo páni, mladí, ohniví, želajúci si nadovšetko vojnu, pokladali za svoju povinnosť mosúriť sa a naskrze sa nezabávali. Tento spôsob života ich nerobil nejako zvlášť zhovievavými voči mladým dôstojníkom terajšej armády. Ich afektovaná pohŕdavosť prezrádzala závisť.

Nič netušiaceho Leuwena, keď bol dva razy prešiel popred palác Sauves d'Hocquincourt, ktorého záhrada zatarasovala priechod k hradbám, skúmali a posudzovali od hlavy po päty všetci najrýdzejší či už rodom alebo správnym úsudkom. Najlepší znalci spomedzi dôstojníkov bývalej gardy, páni: podplukovník de Vassignies, traja bratia Rollerovci, pán de Blançay, poručíci jazdy páni de Goëllo, Murcé, de Lanfort, každý povedal svoje o Leuwenovi. Títo úbohí mladí ľudia sa tohto dňa menej nudili než zvyčajne: ráno im príchod pluku poskytol príležitosť hovoriť o vojenčine a o koňoch, o jediných dvoch veciach, o ktorých je vidieckym šľachticom prípustné mať nejaké vedomosti. A večer mali príležitosť zblízka vidieť a dôkladne posúdiť dôstojníka novej armády.

– Kôň chudáka prefektíka musí byť hodne prekvapený, že na ňom ktosi smelo sedí, – povedal pán d'Antin, priateľ panej d'Hocquincourt.

– Tento mladíček je nový v sedle, ale nosí sa dobre, – povedal pán de Vassignies.

– Bude vari z tých čalúnnických alebo sviečkárskych tovarišov, ktorí sa volajú júlovými hrdinami, – povedal pán de Goëllo, plavovlasý mladý človek, ale suchý a strojený a už zvráskavený.

– Aký ste zaostalý, môj úbohý Goëllo! – povedala pani de Puy-Laurens, ostroum kraja. – Tí chudáci júloví už dávno nie sú v móde. To bude syn nejakého bruchatého a zapredaného poslanca.

– Niektorého z tých výrečných výtečníkov, čo sedia ministrom rovno za chrbtom a kričia *pst!*, alebo sa rozosmejú na pokyn, ktorý im dá ministrov chrbát, keď sa rokuje o zlepšení výživy trestancov.

To elegantný pán de Lanfort, priateľ panej de Puy-Laurens rozvinul touto krásnou vetou myšlienku svojej priateľky.

– Z tatkovho vysokého platu, čo dostáva zo zámku, najal si asi na dva týždne prefektovho koňa, – povedal pán de Sanréal.

– Stáť!

Poznajte lepšie ľudí, keď o nich hovoríte,

ozval sa znova plukovník markíz de Vassignies:

Mravec nie je rozdávačný...

– To by bola jeho najmenšia chyba, – zvolal tragickým hlasom pochmúrny Ludwig Roller.

– Páni, nože sa konečne zhodnite, kde vzal peniaze na toho koňa! – povedala pani d'Hocquincourt. – Ináč vaša zaujatosť voči tomuto mladému sviečkárovi dôjde až k vyhláseniu, že vlastne ani nesedí na koni!

– Peniaze! Peniaze! – povedal pán d'Antin. – Nič ľahšie: tatko bráni na rečnisku alebo v rozpočtových výboroch Gisquetov obchod s puškami alebo niektorý vojnový obchod maršala Soulta.

– Treba žiť a dať žiť, – povedal pán de Vassignies s prefíkaným a múdrym výrazom. – To je to, čo naši Bourbonovci

nevedia. Bolo treba *nadžgávať* všetkých mladých tárajov a vtipných plebejcov, ktorí majú nadanie, Thiersov, Mignetov, Joubertov... Boli by sa predali Karolovi Desiatemu, ako sa predávajú tomuto, a to ešte lacnejšie, lebo by ich to menej zneuctilo. Dobrá spoločnosť by ich bola vzala do ochrany a bola by ich prijala do salónov.

– Júlový hrdina, stolársky tovariš, syn brucháča, nech je, čo chce, – ozvala sa pani d'Hocquincourt, – ale na koni sa nosí veľmi pôvabne. A tento, keďže sa mu otec predal, bude vyhýbať rozhovorom o politike a bude lepší spoločník než tuto Vassignies, ktorý ustavične zarmucuje priateľov svojimi chmúrnymi predtuchami. To by sa malo zakázať, aspoň po večeri.

– Nech je ten človek akýkoľvek milý, – povedal puritánsky Ludwig Roller, ktorý už päť minút nespustil oči z Luciena, stavím sa o čo chcete, že tento pánko len nedávno slúžil.

– Tak nie je júlový hrdina, ani sviečkár, – znovu sa živo ozvala pani d'Hocquincourt. – To bude syn nejakého brucháča, ako tých tristo pána de Villèle, ba možno, že má aj celkom dobrú výchovu.

– Milostivá pani, ale tú jazdeckú si neosvojil tak dokonale, ako sa nazdáte, – pokračoval Roller podráždene. – Drží sa meravo a afektovane. Nech mu kôň trochu strmšie zbočí, naskutku je na zemi.

– A to by bolo po druhý raz, – ozval sa pán de Sanréal s namysleným výrazom hlupáka, ktorý nie je privyknutý, že ho ľudia počúvajú, ťarbavo omáľa už známe veci a do rozhovoru vnáša dávno odbavené skutočnosti.

Pán de Sanréal bol najbohatší a aj telesne najmohutnejší šľachtic v kraji. Teraz sa mu dostalo zriedkavého potešenia, že všetky oči sa obracali naňho. Nuž nemeškal a nedal sa dlho prosiť, ale jednoducho a názorne rozpovedal históriu Lucienovho pádu. Rozprával veľmi neobratne, usilujúc sa zosmiešniť hrdinu ešte väčšmi.

– Vravte si, čo chcete, – zvolala pani d'Hocquincourt, keď Lucien prechádzal tretí raz popod okná, – je to pôvabný mladý človek. A keby som nebola v moci svojho muža, poslala by som ho, aby ho šiel pozvať na kávu, čo priam len kvôli vám...

Pán d'Hocquincourt to bral vážne a mierna a pobožná tvár mu zbledla od úľaku.

– Ale, drahá, človeka neurodzeného, azda nejakého robotníka! – povedal prosebne svojej krásnej polovičke.

– Dobre, prinesiem vám tú obetu, – odpovedala, doberajúc si ho.

A pán d'Hocquincourt jej nežne stisol ruku.

– A vy, *mohutný* a múdry človek, – obrátila sa na Sanréala, – od koho máte klebetu o páde tohto úbohého mládenčeka?

– Od kohože iného ako od doktora Du Poiriera, – odpovedal Sanréal, zrejme dotknutý žartovnou narážkou na svoju tučnotu. – Nuž od doktora Du Poiriera, ktorý bol práve u panej de Chasteller, keď hrdina vašich predstáv meral zem na lakte.

– Vy naskrze nie ste závistlivý! Je to azda jeho vina, že nemá podobu Bakcha vracajúceho sa z Indie? – pokračovala pani d'Hocquincourt. – Vyčkajte, kým bude mať o dvadsať rokov viacej, a budete sa s ním môcť merať pôvabom. A zatiaľ vás nebudem počúvať, – vravela pani d'Hocquincourt a šla otvoriť okno na druhý koniec salónu.

Na zvuk otvárajúceho sa okna Leuwen skrútil hlavu, a koňa mu pochytil záchvat virgavosti, ktorý podržal jazdca i koňa na minútu-dve pred očami tohto žičlivého zhromaždenia. Pretože vo chvíli, keď sa okno otvorilo, už bol kúsok zašiel, vyzeralo to, akoby kôň bol trochu spätil proti vôli jazdca.

„To nie je tá mladá žena z dnes rána," povedal si Lucien trochu rozčarovane. V tej chvíli veľmi nepokojnému koňovi vnútil drobný krok.

– Fičúr! – povedal Ludwig Roller, zlostne odchádzajúc od okna. – To bude nejaký koniarčik Franconiho tlupy, z ktorého *Júl* spravil hrdinu.

– Ale či je to rovnošata dvadsiatych siedmych, čo má na sebe? – povedal Sanréal, strúhajúc znaleckú tvár. – Dvadsiaty siedmy má hádam iné obšívky.

Po tomto odbornom výroku nastala všeobecná vrava.

Diskusia o *obšívke* trvala dobrú polhodinu. Každý z pánov sa chcel preukázať tou časťou vojenskej vedy, ktorá sa nadmieru blíži krajčírskemu umeniu a v ktorej nachádza potešenie istý veľký panovník, náš súčasník.

Z obšívky prešli na princíp monarchizmu a napokon sa už celkom nudili, keď pán de Sanréal, ktorý bol na chvíľu odbehol, vrátil sa celý zadychčaný.

– Viem o tom novom! – kričal už zo dvier, sotva lapajúc dych.

Princíp monarchizmu bol razom žalostne zradený. Ale Sanréal sa dal prosiť, najmä panej d'Hocquincourt, a tajomstvo z neho dostali, dalo by sa povedať, iba po kvapke.

Prefektov koniarčik býval Sanréalovým sluhom. Sanréal sa naverímboha vybral do stajne prefektúry a ako sa zaradoval, keď tam našiel svojho bývalého sluhu! Poľahky sa od neho dozvedel všetky podrobnosti kúpy a celý dialóg, ktorý pri nej odznel. Ale tu sa nečakane dopočul aj o tom, že ovos ide zdražieť, čo malo za následok úplnú zmenu jeho tónu, takmer ako keby sa herec vo veselohernej úlohe dozvedel, že v jeho dome horí. Sanréal mal na predaj ovos, a na vidieku najmenší peňažný záujem priam zatôni každý iný, ktorý zdanlivo venujú diskusii, ba i najpútavejšej klebete.

Keď sa teda Sanréal vrátil k panej d'Hocquincourt, bol trochu roztržitý pre vzostup cien ovsa, o čom sa chránil čo len škrknúť, lebo viac bohatých statkárov, ktorí boli u panej d'Hocquincourt na večeri, malo tiež ovos na predaj.

Lucien za ten čas, čo sa ním tak vytrvalo zaoberali, ukonaný mrzutosťou Nancy, smutne viedol koňa späť do stajne prefektúry, ktorej používanie mu pán Fléron ľúbezne ponúkol na niekoľko dní.

Na druhý deň sa pluk zhromaždil a plukovník Malher predstavil Leuwena ako podporučíka. Po prehliadke Leuwen zostal ako dozorný dôstojník v kasárni.

Len čo sa vrátil domov, tridsaťšesť trubačov mu prišlo dať pod okná príjemnú serenádu. Veľmi dobre sa dostal zo všetkých obradov, skôr potrebných než príjemných.

Bol chladný ako *reťaz na studni,* no nie celkom dokonale: viac ráz mu kútiky úst nevdojak prezradili odtienok premáhanej irónie. Napríklad, keď ho plukovník Malher bozkal pred šíkom pluku, jeho kôň, zle ovládaný, vo chvíli objatia sa trochu odtiahol od Leuwenovho. Lucien sedel na svojom povestnom angličanovi a ľahkým pohybom uzdy a príklonom nôh ho prinútil v dojemnom pritúlení prispôsobiť sa neprí-hodnému pohybu plukovníkovho koňa.

Keďže plukovník má ešte viac závistníkov než parížsky

švihák prichádzajúci s podporučíckou hodnosťou, uláni pobadali tento dôkaz chladnokrvnosti, ktorým si náš hrdina získal uznanie.

– A ešte povedia, že títo Angličania majú tvrdé pysky! – vravel rotmajster La Rose, ktorý bol deň predtým pochválil Luciena pri jeho páde. – Tvrdé pre tých, čo nevedia, kde má kôň pysk. Tento holopysk aspoň vie, ako sa držať, vidno, hotoval sa na vstup do pluku.

V tomto dôkaze úcty voči 27. ulánskemu si rotmajstrovi susedia vospolok bláhali.

Ale keď Lucien vyrovnával koňa, aby sa prispôsobil plukovníkovi, jeho gamby nechtiac prezradili trochu irónie.

„Mizerný republikán, prekliaty, však sa ti ja odplatím!" pomyslel si plukovník. A Leuwen, ani netušiac, znepriatelil si človeka na takom mieste, kde mu tento človek mohol veľmi škodiť.

Keď sa Leuwen napokon oslobodil od dôstojníkov, od služby v kasárni, od tridsiatich šiestich trubačov atď. atď., usúdil, že ho ovláda jediná myšlienka:

„To všetko je dosť plytké. Hovoria o hrdinstve, o cti, o vojne, o nepriateľovi. Už dvadsať rokov nieto nepriateľa. Ja tu vidím len úbohých brucháčov, ktorí si vysedúvajú miesta a mrú strachom, že ich označia za liberálov."

KAPITOLA 6/

Hneď na druhý deň sa Lucien dozvedel od svojho domáceho, pána Bonnarda, obchodníka s obilím, a ten to mal od krčmárky, ktorá dodávala pálenku pánom poddôstojníkom, že podplukovník Filloteau sa vyhlásil za jeho ochrancu.

Luciena zhrýzalo v duši tisíc drobných mrzutostí: škaredosť mesta, výzor špinavých kaviarní preplnených dôstojníkmi, čo nosili podobnú rovnošatu ako on, a medzi toľkými tvárami ani jedna, ktorá by bola vyjadrovala keď už nie osobitnú priazeň, tak aspoň tú uhladenosť, ktorú Lucien

v Paríži vždy a u každého stretával. Spôsob ochrany pána Filloteaua dovŕšil jeho rozladenosť.

„Ale toto!" opakoval si. „Byť pod ochranou! A to človeka, ktorého by som nechcel ani za sluhu!

„No dobre," doložil so smiechom po štvrťhodine nešťastia, „aspoň nás teda nebudú ochraňovať *gratis.*"

Najal si byt, kde predtým býval pán Thomas de Busant de Sicile, podplukovník husárov, ktorých vystriedal dvadsiaty siedmy. Lucien sa tým nevedomky dopustil ťažkej neprístojnosti, ktorá veľmi urazila väčšinu jeho nových druhov: podporučík, a mne nič, tebe nič, prenajme si byt po podplukovníkovi!

Túto nevýhodu nahrádzala výbojná a táravá bodrosť domáceho pána Bonnarda, bohatého obchodníka s obilím. Aký bol v tú chvíľu Lucien tvrdý, zaťatý a otupný, nech má domáci podobnú povahu, neboli by spolu stratili desať slov do roka. Lenže vyšlo tak, že o tri dni sa pán Bonnard spriatelil s Lucienom.

Tento pán Bonnard poradil Lucienovi, aby si zásobu likérov išiel kúpiť k pani Berchuovej. U nej sa zásoboval aj podplukovník de Busant.

– Táto pani Berchuová má, pán môj, veľmi krásnu dcéru, slečnu Sylvianu. To je ten pekný skliepok tam za kaviarňami. A nájdite si nejakú zámienku, hoc pri jednaní, aby ste sa dostali do reči so slečnou Sylvianou. To je naša kráska, naša, drobných mešťanov, – doložil trpkým tónom, – a už čo do poctivosti, ako že ona ju má a tie druhé nie, veľmi dobre sa vyrovná paniam d'Hocquincourt, de Puy-Laurens alebo panej de Chasteller a *tutti quanti.* Pán Bonnard bol ujec pána Gauthiera, vodcu republikánov v kraji, ináč by sa nebol pustil do týchto trpkých úvah. Ale mladí redaktori *Aurory,* „amerického časopisu", vychádzajúceho v kraji, často trávili uňho večer spolu s pánom Gauthierom a títo mladí ľudia veľmi ťažko niesli, že ich oddeľuje nepreklenuteľný múr od mladých šľachtičien, ktorých krásu a pôvab, tieto čarovné výsady, nemohli obdivovať ináč ako na promenáde. Mstili sa tak, že radi vypočuli všetky nepriaznivé klebety o správaní sa týchto dám; klebety pochádzali ostatne od ich služobníctva, lebo na vidieku nejestvujú nijaké styky, ani nepriame, medzi nepriateľskými triedami.

Lucien išiel k pani Berchuovej a kúpil debničku čerešňovice, debničku koňaku, debničku rumu s označením ročníka 1810, a to všetko s nedbanlivým výrazom povznesenosti, vypočítaným na očarenie slečny Sylviany. S radosťou badal, že tieto kúzla, hodné operetného plukovníka, neschybili účinkom na cnostnú Sylvianu Berchuovú. Zaraz pribehla, keď uvidela cez kuklicu osadenú do dlážky izby, ktorá bola nad skliepkom, že zákazník, čo tak obracia celý obchod hore nohami, nie je nikto iný ako ten mladý dôstojník, ktorý sa predošlý deň ukazoval na Lare, na koni pána prefekta.

Táto meštianska kráľovná krásy sa uvolila vypočuť niekoľko zdvorilých slov, ktorými sa jej Lucien prihovoril.

„Naozaj krásna," pomyslel si. „Socha Junóny, ktorú kopíroval priemerný sochár podľa antickej: chýba jemnosť, tvary sú masívne, ale je v nich hodne sviežosti."

Veľmi pravidelné črty, veľké ruky, veľké nohy a spôsoby cintľavky zle zakrývali zjavnú hrdosť. Lucien pobadal pyšné pohyby hlavy, zrejme určené pripomenúť dvadsaťtisíc toliarov vena.

Slečna Sylviane sa uvolila dať Leuwenovi na posúdenie veľa dosť dobre vykrútených otrepaností o pánoch dôstojníkoch a o nebezpečenstve ich ľúbeznosti.

„Táto slečinka sa to všetko nebodaj naučila naspamäť," povedal si Leuwen, „lebo akokoľvek je to plytké, tieto krásne reči sa jednako len odlišujú od jej zvyčajného hovoru."

Slečna Sylviane mu vnukla obdiv takéhoto druhu a Nancy sa mu zdalo ešte otupnejšie.

Vyšiel zamyslený, nasledujúc svoje tri debny *liehovín,* ako povedala slečna Sylviane.

„Teraz už len nájsť nejakú zámienku, čestnú či nečestnú, aby bolo možné jednu alebo dve dať zaniesť Filloteauovi."

Lucien, mladý podporučík, začínajúci najskvelejšiu kariéru na svete, mal strašne nudný večer. Bolo chmúrno a podúval slabý severný vetrík, studený a štipľavý. Lucien bol vo veľkej rovnošate; nedalo sa ináč, keďže mal službu dozorného dôstojníka a ostatne, medzi toľkými povinnosťami, ktoré bolo treba plniť, dozvedel sa, že neslobodno ani pomyslieť na to, aby si bez plukovníkovho osobitného povolenia obliekol občiansky redingot. Jediným jeho útočiskom bolo pešo sa prechádzať po uliciach tohto špinavého pevnostného mesta

a počúvať, ako naňho na každých dvesto krokov bezočivo zavolajú: *Stoj!* Fajčil veľa cigár.

Po dvoch hodinách tohto potešenia hľadal nejaké kníhkupectvo, no nemohol nijaké nájsť. Knihy videl len v jedinom obchode; náhlivo doň vošiel. To obchodník so syrom pri ktorejsi mestskej bráne mal vyložený *Kresťanov deň.*

Hľadel do kaviarní cez okná, zahmlené od pary a duchoty, no nemohol sa premôcť a vojsť do niektorej: predstavoval si tam neznesiteľný zápach. Z kaviarní doliehal smiech a po prvý raz v živote pocítil závisť.

V tento večer hlboko premýšľal o formách vládnutia, o výhodách, ktoré sú v živote želateľné atď.

„Keby tu bolo divadlo, hľadel by som dvoriť nejakej speváčke. Možno by sa mi nezdala taká ťažobne ľúbezná ako slečna Sylviane a aspoň by sa nechcela za mňa vydať."

V živote sa ešte tak nenudil a ešte nikdy nevidel budúcnosť v takých temných farbách. Každú možnosť predstaviť si výhľad na menej smutné veci odnímali mu takéto úvahy: „Takto strávim prinajmenej rok alebo i dva, a nech by som si neviemčo vymyslel, to, čo robím v túto chvíľu, bude vždy základom môjho života."

Na druhý deň ráno podplukovník Filloteau prechádzal okolo bytu nášho hrdinu a pred bránou uvidel Nicolasa, ulána, ktorého mu bol pridelil, aby mu riadil koňa. (Jeho krásny anglický kôň v opatere hrubého vojaka!)

– Tak čo povieš na poručíka? – spýtal sa pán Filloteau.

– Dobrý chlapec, pán podplukovník, ibaže akýsi neveselý.

Filloteau vyšiel hore.

– Drahý kamarát, prišiel som na inšpekciu vášho stanoviš-ťa, lebo som váš ujo, ako sa hovorilo v Berchiny, keď som tam bol poddôstojníkom, pred Egyptom, nuž tak! Lebo rotmajstrom som sa stal v Abukire, pod Muratom, a o dva týždne podporučíkom.

Ale všetky tieto bohatierske podrobnosti vyšli nazmar: pri slove *ujo* sa Lucien zachvel. No hneď sa pozbieral.

– Tak teda, drahý ujo, – ozval sa veselo, – veľmi som poctený, že som sa dostal do rodiny. Práve tu mám na návšteve ešte troch ctihodných príbuzných, ktorých by som vám chcel úctivo predstaviť. Sú to tieto tri debničky: prvá je Čerešňovica de Schwarzwald...

– Tú si vezmem k sebe, – povedal Filloteau, rehocúc sa. Podišiel k otvorenej debničke a vzal si krpôčku.

„Ani nebolo treba vymýšľať zámienky," pomyslel si Leuwen.

– Ale, pán podplukovník, táto ctihodná príbuzná sa zapovedala, že nikdy neopustí svoju sestru, slečnu Cognacovú de Tisíc osemsto desať, súhlasíte s tým?

– Dočerta! Vy ste riadny chlapec, – skričal Filloteau akoby roznežnene, – prichodí sa mi poďakovať nášmu priateľovi Dévelroymu, že ma s vami zoznámil.

Filloteau ochutnal čerešňovicu, potom koňak, porovnával a bol spokojný.

– Ale hovorme o vážnych veciach. Prišiel som kvôli tomu, – začal akosi tajomne a sťažka sa hodil na pohovku, ktorá zastenala. – Veľa trovíte: tri kone za tri dni! Neodsudzujem to! Dobre! Veľmi dobre! Ale čo povedia tí vaši kamaráti, ktorí majú iba jedného, aj to často len takého o troch nohách? – doložil, rozosmejúc sa ťarbavým rehotom. – Viete, čo povedia? Nazvú vás republikánom. Toto je palica, ktorú si na *nás* nájdu, – pohodil prefíkane. – Viete, aká je na to odpoveď? Pekná podobizeň Ľudovíta Filipa na koni, v krásnom zlatom ráme, ktorú si dáte tamto, hľa, nad bielizník, na čestné miesto. K tomu vám dobrú zábavu! Porúčam sa!

A ťažko sa zbieral z pohovky.

– Chápavému stačí slovko, a vy sa mi nezdáte ťuťmák.

– Nicolas! Nicolas! Nože zavolaj nejakého civilistu, tam sa ponevierajú na ulici, a eskortuj ku mne, veď vieš, na Metzskú ulicu štyri, tieto dve debničky likéru. A tisíc jazerných! Aby si nepovedal, že sa ti cestou jedna krpôčka rozbila! To ti vravím, kamarát!

– Ale vlastne, – povedal Filloteau Leuwenovi, – ono je to boží dar, no a rozbitá krpka je rozbitá krpka. Pôjdem ja za debničkami na dvadsať krokov akoby nič. Zbohom, drahý kamarát! – a ukazujúc päsťou v rukavici na miesto nad bielizníkom: – Rozumiete? Pekného Ľudovíta Filipa!

Leuwen si myslel, že sa ho už striasol, keď sa Filloteau opäť zjavil vo dverách.

– Ozaj, a nijaké tie potvorské knižky v batožine! Nijaké nanič časopisy a najmä nijaké brožúry, nijakú *zlú tlač,* ako vraví Marquin. – Pri tomto slove Filloteau podišiel štyri

kroky v izbe a polohlasne doložil: – To je ten vysoký, rapavý poručík, čo sem prišiel od polície z Paríža. – A pridržiavajúc si ruku so stisnutými prstami na ústach: – Aj sám plukovník sa ho bojí. Tak už dosť. Každý nemá uši na daromnice, všakver?

„V podstate je to dobrý človek," povedal si Leuwen. „Ako tá slečna Sylviane: ono by to bolo celkom dobré, keby to tak negniavilo dušu. Moja debnička čerešňovice trafila do čierneho."

„Ešte jeden žart!" A vyšiel si kúpiť najväčší portrét Jeho Veličenstva Ľudovíta Filipa, aký len bolo možné dostať.

O štvrť hodiny sa Leuwen vrátil v sprievode robotníka, ktorý niesol obrovskú podobizeň. Našiel hotovú, už zarámovanú, pripravenú pre istého policajného komisára, nedávno vymenovaného vplyvom pána poslanca Flérona staršieho. Lucien sa zamyslene prizeral, ako robotník zabíja klinec a vešia podobizeň.

„Otec mi často hovorieval, a len teraz chápem jeho múdre slová: ‚Človek by povedal, že si sa ani nenarodil ako parížske dieťa, medzi týmto dobre vychovaným národom, ktorého jemný vtip si vždy osvojí každú súcu myšlienku. Tebe sa veci zdajú vždy oveľa väčšie, než sú v skutočnosti, *privysoko si vystieraš siete.* Keď sa parížske obecenstvo dozvie o nejakej podlosti alebo o užitočnej zrade, vždy zvolá: To je dobré! Hotový talleyrandovský kúsok!' a obdivuje to.

„Premýšľal som o viac-menej delikátnych podujatiach," pokračoval unudený Lucien, „o prefíkaných a ťažkých podujatiach, aby som sa zbavil toho náteru republikánstva a osudného označenia: vyhodený chovanec polytechniky! A päťdesiatštyri frankov za rám, päť za kameňotlač, a všetko je vybavené. Hľa, čo potrebujú títo ľudia! Filloteau sa v tom lepšie vyzná než ja. V tom je ozajstná prevaha génia nad priemerným človekom: namiesto hŕby drobných úkonov jediný, jasný, prostý, prekvapujúci čin, ktorý všetko vysvetlí.

„Mám veľké obavy," doložil so vzdychom, „že sa veľmi neskoro stanem podplukovníkom."

Na šťastie Luciena, ktorému sa život zdal veľmi pošmúrny a ktorému bolo otupno, nadišiel čas, že musel ísť do kasárne a povinnosti pri pluku ho celkom zaujali.

Keď sa večer vracal, slúžka pána Bonnarda mu odovzdala dva listy. Jeden bol napísaný na hrubom, školáckom papieri a veľmi zle pečatený. Leuwen ho otvoril a čítal:

Nancy... marca 183...

Pán podporučík Holopysk!

Udatní uláni, ktorí prešli dvadsiatimi vojnami, nie sú na to, aby im velil nejaký parížsky švihák. Maj sa na pozore: palica na somáre sa všade nájde. Zbaľ sa čo najskôr a odpáľ. Dobre ti radíme. Tras sa!

POHONIČ SOMÁROV

MAJMARÁD *ZÁRAŽEC*

Lucien bol červený ako moriak a triasol sa od hnevu. Jednako, otvoril aj druhý list.

Pane!

Buďte zhovievavý k statočným ľuďom, čo sa červenajú za spôsob, ku ktorému sa musia utiekať, aby vyjadrili svoje myšlienky. Veľkomyseľnému srdcu nemajú ich mená zostať utajené, ale pluk je popretkávaný denunciantmi a špehúňmi. Šľachetné povolanie vojenské sa zvrhlo na školu špehúňov! Pravdou zostáva, že krivá prísaha má nevyhnutne za následok tisíce malých zlých činov! Ponechávame Vášmu uváženiu, aby ste si, pane, vlastným pozorovaním zistili túto skutočnosť: či piati poručíci alebo podporučíci, páni D..., R..., Bl..., V... a Bi..., veľmi elegantní a naoko náležiaci k distingvovanej spoločenskej triede, čo nás oprávňuje predpokladať istú príťažlivosť pre Vás, nie sú špehúni na vysliedenie republikánskeho presvedčenia? My toto posvätné presvedčenie vyznávame z hĺbky srdca, raz zaň obetujeme svoju krv a odvažujeme sa veriť, že v pravý čas a na pravom mieste aj Vy budete hotový na túto obetu.

Keď nadíde veľký deň, spoľahnite sa, pane, na priateľov, ktorí sú Vám roveň len v citoch hlbokej ľútosti k nešťastnému Francúzsku.

MARTIUS, PUBLIUS, JULIUS, MARCUS.
Za všetkých týchto pánov:
VINDEX, ktorý zabije Marquina.

Tento list takmer razom zahladil prudký dojem *podlosti a mrzkosti,* ktorý vyvolal prvý list.

„Ten na zlom papieri," vravel si Leuwen, „je anonymný list z r. 1780; vtedy boli vojaci všelijakí lapaji a vyhodení lokaji, ktorých naverbovali na parížskej dlažbe. Tento zas je anonymný list z r. 183..."

„*Publius, Vindex*!" vravel si Leuwen, znovu čítajúc list. „Úbohí priatelia! Mali by ste pravdu, keby vás bolo stotisíc; lenže vás je najviac ak dvetisíc, roztrúsených po celom Francúzsku, a filloteauovci, malherovci, dévelroyovci vás dajú legálne postrieľať, a prevažná väčšina im dá za pravdu."

Lucien sa tak nudil, odkedy prišiel do Nancy, všetky jeho pocity boli také skalené, že ho táto republikánska epištola hlboko zaujala.

„Najlepšie by bolo, keby sme sa všetci vedno nalodili do Ameriky... Odišiel by som s nimi?"

Po tejto otázke sa Leuwen dlho vzrušene prechádzal.

„Nie," povedal si napokon, „načo si lichotiť! To je hlúposť! Nemám dosť nezlomnej cnosti, aby som rozmýšľal ako Vindex. Nudil by som sa v Amerike, medzi ľuďmi zväčša úplne spravodlivými a rozumnými, ale hrubastými, ktorí myslia len na *doláre.* Rozprávali by mi o svojich desiatich kravách, od ktorých budú mať do roka desať teliec, a ja sa radšej zhováram o výrečnosti pána de Lamennais a o nadaní pani Malibranovej v porovnaní s nadaním pani Pastovej. Nemôžem žiť s hrubými ľuďmi, nech sú akíkoľvek cnostní; dal by som sto ráz prednosť elegantným mravom skazeného dvora. Hrozím sa hlúpeho zdravého rozumu nejakého Američana. Ctím si Washingtona, ale ma nudí, zato mladý generál Bonaparte, víťaz od Arcolského mosta, uchvacuje ma oveľa väčšmi než najkrajšie strany Homéra alebo Tassa.

„Americká morálka sa mi zdá ohavne vulgárna a čítajúc diela jej cnostných hlásateľov, mám iba jedno želanie: nikdy ich v živote nestretnúť. Táto krajina sa mi zdá víťazstvom hlúpej a sebeckej prostrednosti. Keby som bol sedliak s kapitálom štyristo louis a s piatimi deťmi, nepochybne by som si šiel do Ameriky kúpiť a obrábať dvadsať jutár. Ale čo ja mám spoločného s tým sedliakom? Ja potrebujem pôžitok, ktorý poskytuje stará civilizácia.

„Tak teda, sprosták, znášaj skazených talhajov, ovocie tej starej civilizácie! Zlo, čo mi títo ľudia spôsobujú, je oveľa menšie, než sú pôžitky, ktoré získavam z produktov tejto červivej civilizácie.

„Títo statoční poddôstojníci by neboli nadšení hrou pani Pastovej, nevychutnali by konverzáciu pána de Talleyrand a radi by sa stali kapitánmi. Keby šlo len o službu Francúzsku, skôr si zasluhujú tieto miesta než tí, čo ich zastávajú; oprávnene veria, že republika im ich dá. Ja mám len celkom striedmu nádej stať sa kapitánom a potrebujem salóny, v ktorých sa hovorí tak, ako hovorí pán de Talleyrand."

Všetky tieto úvahy sa Lucienovi zdali správne, ale v pamäti mu zanechávali na jednej strane cnosti a hrdinstvo týchto poddôstojníkov, prirovnateľných k Boriesovi (z La Rochelle), a na druhej strane menej uznávanú cnosť pána de Talleyrand a Leuwenovu, jeho prívrženca.

„Čo som teda?" vravel si nepokojne, prechádzajúc sa ponáhlym krokom po izbe. „Vrcholom môjho druhu nadania by bolo stať sa hodným ľúbosti v očiach dám, a ja tak pohŕdam láskou a najmä zaľúbeným chlapom! Čo som teda? Niktoš, zdá sa mi. Z hospodárskeho hľadiska som nižšie svojich sluhov. Dévelroy by mi iste povedal: ‚Ty si šťastlivec, ktorému otec dal akreditív na hlavného výbercu v Dolnom Porýnsku.'

„Potrebujem elegantné spôsoby, ovocie skazenej vlády Ľudovíta XV. Lebo kto je význačným človekom za tohto stavu spoločnosti? Taký vojvoda de Richelieu, azda taký Lauzun, ktorých *Pamäti* nám opisujú život.

„Vrcholom môjho druhu nadania bude teda ženská prefíkanosť. Čím začal pán de Talleyrand svoju európsku povesť? Slovkom ‚*Oh*!', ktoré povedal pani vojvodkyni de Grammont, keď sa mu usilovala zaimponovať vznešeným správaním. Tým, že sa posmieval dvorným dámam, takým obratným v zosmiešňovaní, dosiahol vrcholné nadanie klamať ľudí tak, že ho nevyhodili oknom.

„V mojom veku ide teda predovšetkým o to, byť v očiach dám hoden ľúbosti. Lenže ja ich nemôžem zniesť: ich konverzovanie a najmä ich mienky sú také naivné, také menlivé! Ja tak pohŕdam láskou a najmä zaľúbeným chlapom! Koľkými citeľnými žartmi som len zahrnul bratanca Ernesta, ktorý pripustil závislosť svojho šťastia a svojej

sebaúcty od mienky nejakej mladej ženy, čo trávila celé predpoludnie diskusiou (u Victorinky z r. 1835) o prednostiach nejakých šiat!

„Na druhej strane pociťujem neprekonateľný odpor proti tomu, že ako pozitívny republikán padám pred peniazmi na kolená, ako to robia v Spojených štátoch."

Jeho úcta k poddôstojníkom Publiovi, Vindexovi atď. a hlboký rozdiel medzi nimi a ním, ktorého si bol vedomý, vnukali mu nespokojnosť so sebou samým.

„Keď to berieme z hľadiska ozajstnej hodnoty človeka, kde je moje miesto? Som niekde v prostriedku zoznamu, či celkom posledný?"

Táto pochybnosť bola jednako len znepokojujúca pre Leuwenovu márnivosť. Nemal dosť skúseností, aby si bol povedal, že myšlienky tohto druhu ho povznášajú aspoň trochu nad mladého Parížana, boháčovho syna, ktorý je zväčša unudený, afektovaný, cintľavý a neprestajne uhundraný, lebo ho svet neusádza na jeho miesto, alebo hodne švihácky, hlasno hovoriaci, o ničom nepochybujúci, ustavične narážajúci na svoj článok, ktorý nedávno uverejnil v *Revue de Paris*, alebo na poslednú ženu, ktorá ho prenasleduje nežnosťami. A táto v slovách natoľko odvážna bytosť sa v skutočnosti trasie pred ženami, pred kritikou, pred všetkým, len nie pred hlavňou pištole.

KAPITOLA
7/

S ľútosťou priznávame, že Lucien sa neoddával pôžitkom dosť ohnivo. Spoločnosť, ktorá v XIX. storočí poskytuje tak málo potešenia, zavše ho odstrašovala. Ako u väčšiny jeho súčasníkov z Bouffes akási detská samoľúbosť zaberala miesto všetkých tých búrlivých sklonov, ktoré vyznačovali Francúzov za Karola IX. Lenže, najsamprv, nenarodil sa na vidieku ako Bassompierre. Bol z Paríža, a čo je ešte horšie, jediný syn boháča. Zmyť túto škvrnu, na to treba hodne rokov.

Nuž po takých dvoch hrozných precedensoch treba dopustiť, že od príchodu pluku tento spôsob života, ktorý ho privádzal denne na osem-desať hodín medzi ľudí, čo vedeli viac než on o tej jedinej veci, o ktorej sa s nimi púšťal do rozhovoru, podchvíľou urážal jeho márnivosť. Kamaráti mu neustále dávali so zdvorilou britkosťou pomstiacej sa sebalásky pocítiť svoju prevahu. Týmto ľuďom akoby sa bolo zdalo, že Leuwen ich pokladá za hlupákov, a stačilo vidieť ich tváre, keď sa zmýlil v tom, akú trvácnosť (*sic*!) má mať podľa predpisov remeň na karabíne alebo podpínka nohavíc u vojaka ľahkej jazdy.

Leuwen bol nehybný a chladný prostred tých pokryteckých posunkov a nepravých úsmevov.

„Títo ľudia," vravel si, „nebudú mať nado mnou vrch, iba ak poviem alebo urobím niečo zbytočné. Mojím heslom je *‚Zdržanlivosť'*, plánom môjho podujatia: čo najmenej konať."

Leuwen sa smial a emfaticky používal výrazy svojho nového povolania.

Cez tých osem-desať hodín, ktoré mu zaberal denne život verejne účinkujúceho človeka, nemohol sa o ničom inom zhovárať ako o cvičeniach, o plukovnom účtovníctve, o cene koní, o veľkom probléme, či je lepšie, aby si ich oddiely kupovali priamo od chovateľov, alebo či je výhodnejšie, aby im vláda poskytla prvý výcvik pri remontných doplňovacích práporoch. Týmto druhým spôsobom nákupu by kone prišli na 907 frankov atď.; v Caene ich hodne hynie atď.

Podplukovník Filloteau mu bol dal starého poručíka, ktorý ho mal priučiť vysokému vojenskému umeniu. Ale tento dobrák si pokladal za povinnosť strúhať frázy. A aké frázy! Aby sa mu Leuwen zavďačil, pribral sa s ním čítať rapsódiu, ktorej názov bol *Víťazstvá a výboje Francúzov*, a onedlho mu podstrčil znamenité *Pamäti* Gouviona-Saint-Cyra... Leuwen vybral príbeh o bitkách, v ktorých sa starý poručík zúčastnil, a ten mu o nich nadšene rozprával, uveličený, že ich môže čítať z tlačenej knihy a že sa môže vracať k myšlienkam svojej mladosti, rozprávajúc mu o týchto bitkách na svoj spôsob.

Leuwenovi druhovia pokladali toto vyučovanie za veľmi smiešne. „Chlap v dvadsiatom treťom roku, a dať sa na učenie ako nejaké dieťa!" Ale jeho uzavretosť a mrazivá

vážnosť odvracali od neho každý priamy prejav tejto všeobecnej mienky.

Leuwen bol pripravený na nepriateľské prijatie. Bol by odmietol ako nejakú návnadu každý dôkaz blahovôle a jednako, táto neprestajná, no jednohlasná nenávisť, ktorú videl vo všetkých očiach, stískala mu srdce. Čitateľ sa žiada, aby ho nepokladal za úplného hlupáka: toto srdce malo iba dvadsaťštyri rokov. Na polytechnike ustavičná práca, oduševnenie za vedy, mladícka veľkodušnosť a láska k slobode trochu neutralizovali nenávistné vášne, zlé nálady a závisť. Naproti tomu pri pluku vládne najotupnejšia nečinnosť, lebo koncom šiestich mesiacov zamestnanie už nikoho nezamestnáva.

Štyria alebo piati mladí dôstojníci uhladených spôsobov, ktorých mená neboli na zozname špehúňov, čo mu poslali mladí republikáni, boli zdvorilejší, no prejavovali azda hlbšiu alebo aspoň dobiedzavejším spôsobom zdôraznenú zdržanlivosť.

Leuwen nachodil žičlivosť iba v očiach niekoľkých poddôstojníkov, ktorí sa mu úslužne a akosi zvláštne pozdravovali, najmä ak ho stretli v odľahlej ulici.

Podplukovník Filloteau mu okrem starého poručíka Jouverta pridelil aj rotmajstra, ktorý ho mal oboznámiť so skupinovými pohybmi.

– Tomuto starému hrdinovi nemôžete ponúknuť menej než štyridsať frankov mesačne.

A Leuwen si uvedomil, hoci jeho skľúčené srdce by bolo bývalo ochotné priateliť sa s pánom Filloteauom, ktorý jednako len videl Desaixa, Klébera, že udatní Filloteau, z ktorého by si bol rád spravil hrdinu, privlastňoval si polovicu pláce navrhnutej rotmajstrovi.

Jedinou zábavou nášho hrdinu bola detská hra: dal si spraviť ohromný smrekový stôl a na tomto stole malé tabličky z orechového dreva veľkosti dvoch hracích kociek, položené vedľa seba, znázorňovali jazdcov jedného pluku. To boli jeho vojaci, s ktorými manévroval denne dve hodiny; to boli takmer jeho najlepšie chvíle.

Všetky Lucienove city boli skalené; nič mu nespôsobovalo ani zármutok, ani radosť a nevidel nijaké útočište. Povinnosť si konal neradostne. Všetci ľudia sa mu hlboko zošklivili, ba takmer sa zošklivil i on sám sebe.

Lucien stretol v tieto časy u pána Bonnarda, svojho domáceho, pána Louisa Gauthiera, ešte mladého človeka výrazných čŕt a prostých posunkov, ktorého jeho energia zachraňovala od vulgárnosti. Za niekoľko dní sa tento človek stal výnimkou zo všetkého, čo Lucien videl v Nancy. Na ozrutnom tele, podobnom telu jeho ujca Bonnarda, mal Gauthier hlavu génia s krásnymi plavými, čudesne skučeravenými vlasmi.

– Prečo sa nevoláte Ludovic? – povedal mu Lucien. – To by bolo distingvovanejšie.

– Nie sme v Paríži, tu sa všetci poznáme. To akoby som si nad dvere miesto nápisu *Gauthier, diplomovaný geometer* dal založiť: *Gauthier, profesor vysokej analýzy.*

A náhodou mohol pán Gauthier naozaj zasvätene hovoriť o najnovších objavoch vysokej analýzy. Toto zistenie bolo hotovým pokladom pre Luciena, ktorý vášnivo miloval túto vedu. Celé hodiny strávil v diskusii s Gauthierom o Fourierových ideách o zemskej teplote a často si brali belasé ceruzy a kreslili vzorce na orechový stôl.

– Dajte si pozor! Ja nie som iba geometer, – hovoril mu Gauthier. – Ja som navyše aj republikán a jeden z redaktorov *Aurory*. Ak generál Térence alebo váš plukovník Malher odhalia naše rozhovory, mne už nijako neuškodia, lebo mi už urobili všetko zlé, čo len mohli, ale vás degradujú alebo pošlú do Alžírska.

– Popravde by to azda bolo pre mňa šťastie, alebo, aby sme hovorili presne ako v matematike, ktorú máme radi, pre mňa už nič nemôže byť horšie. Nazdám sa, a to bez márnivosti, že som dospel k vrcholu nudy.

Gauthier ho chránil pred týmto nešťastím, usilujúc sa ho obrátiť na republikánstvo. Leuwen ho nechal dlho hovoriť, potom mu celkom úprimne povedal:

– Drahý priateľ, naozaj ma utešujete. Chápem, keby som namiesto v Nancy bol podporučíkom v Cincinnati alebo v Pittsburgu, nudil by som sa ešte väčšmi. A pohľad na väčšie nešťastie je útecha, azda jediná, ktorej som hádam schopný. Aby som bol súci zarobiť si mesačne deväťdesiat frankov, opustil som mesto, kde sa mi čas veľmi príjemne míňal, a vrhol som sa celkom z vlastnej vôle do tohto pekla. Paríž mi je teraz zbridený, keby som sa ta vrátil, už by som nebol ten,

kto som bol predtým, než som si obliekol tieto osudné šaty: mladý človek, z ktorého raz azda niečo bude. Bol by som mladý človek, nesúci stať sa niečím, ani len nadporučíkom. Moje položenie, keďže je vo mne toľko márnivosti, že to vy, môj múdry priateľ, ani nemôžete pochopiť, moje položenie by bolo neznesiteľné a dohnalo by ma do nejakej krajnosti. Okrem vojny nevidím nič, čo by ma vytiahlo z tejto kolomaže, do ktorej som vdrúzil, nevediac, čo robím.

Leuwen sa odhodlal napísať matke celú túto spoveď, ale ju prosil, aby mu list vrátila (správal sa k nej v tóne najúprimnejšieho priateľstva): „Ani nie moje nešťastie, ale moja *nuda* by bola hrozná, – písal jej, – keby sa stala predmetom žartov toho vtipného človeka, ktorého aj Vy aj ja tak milujeme."

Nepriazeň, ktorú plukovník Malher prechovával voči Leuwenovi, už nebola v pluku tajomstvom. Tento statočný človek si možno želal, aby ho nejaký súboj oslobodil od mladého republikána, ktorý mal priveľkú protekciu, aby ho mohol *riadne popreháňať*.

Raz ráno ho plukovník dal zavolať a Luciena uviedli k tomuto hodnostárovi iba po trištvrtehodinovom čakaní v špinavej predizbe, prostred prachu z čižiem, ktoré čistili traja uláni.

„Toto je schválnosť," povedal si, „a túto zlovôľu nemôžem ináč zmariť, iba že nič nezbadám."

– Hlásili mi, pán môj, – povedal mu plukovník, stískajúc pery a tónom úmyselnej pedantnosti, – že sa doma prepychove stravujete. To nemôžem strpieť. Bohatý, alebo nie, máte sa stravovať v jedálni z päťdesiatdva frankov s pánmi poručíkmi, vašimi druhmi. Zbohom, pán môj, iné vám nemám čo povedať.

Leuwenovi od zlosti zabúšilo srdce: nebol privyknutý na takýto tón. Prežieral zlosť, keď na ohybe ulice, celkom blízko plukovníkovho bytu, akoby mu ich boli postavili rovno do cesty, naďabil na dvoch štíhlych a dobre urastených poddôstojníkov, ktorí sa mu nejako zvláštne pozdravili. Hľadel za nimi, ako odchádzajú, a čoskoro zbadal, že sa akosi nevinne vracajú.

„Musel by som sa veľmi mýliť, ak títo páni nie sú Vindex a Julius. Stali si tu z úcty, ani čo by chceli podpísať svoj anonymný list. Dnes sa ja hanbím a rád by som ich vyviedol z bludu. Cítim všetky nepríjemnosti svojho povolania, ale preto nemôžem dať prednosť Amerike pred Francúzskom. Republika je priveľmi upriamená na peniaze, prinudná na môj vkus.

„No hľa, nútený som večeriavať so všetkými týmito poručíkmi, ktorí mi strúhajú grimasy! Na moj veru, mohol by som povedať ako Beaumarchais: *‚Môj život je boj.'* Nuž čo! Ja to znesiem so smiechom. Dévelroy nebude mať zadosťučinenie môcť zopakovať, že sa mi uráčilo narodiť; odpoviem mu, že sa mi uráči aj žiť."

„A akým životom! Je pravda, že bojujúc v nočníkovej vojne a zabíjajúc vzbúrených tkáčov nemám honosný výhľad napodobniť ulánov od Slavkova a Montmirailu. Úradníci môjho otca nenosia skvelú rovnošatu. Ich márnivosť nemá toto potešenie, no nie sú ani sluhami nejakého odroňa preoblečeného za plukovníka. Neurážajú ich ľudskú dôstojnosť; mimo kancelárie si robia čo chcú a ak sa im páči, odvracajú hlavy, len čo otec prejde. Ale ženy si ich menej vážia."

Všetky tieto oštary pri pluku, nevyhnutnosť stráviť denne osem hodín prostred nepriateľov a ponižujúcich urážok, ktoré si najmenšou roztržitosťou mohol privolať, to všetko stratilo urážlivosť po prvých šiestich týždňoch.

Tretieho dňa po tom, čo plukovník Malher bol dal Lucienovi príkaz týkajúci sa večerí, prišiel k nemu hlavný rotmajster pluku, ktorého pokladali za plukovníkovho dôverníka a ktorý mu bol oddaný na život a na smrť.

Jedinou útechou nášho smutného hrdinu boli veľké prechádzky na Lare, na znamenitom koni, ktorého mu bol predal prefekt a ktorý mal skvelý klus a robil tri míle za hodinu.

– Pán môj, – vravel mu hlavný rotmajster, – mám česť vám oznámiť, že prechádzky na koni sú pre pánov poručíkov a podporučíkov obmedzené na obvod dvoch míľ.

Lucien neodpovedal ani jedinou slabikou. Hlavný rotmajster očervenel a ponúkol, že nechá na písme zoznam terénnych zvláštností, ktoré rozličnými smermi označujú obvod dvoch míľ. Uvedomte si, že ohavná, neúrodná a suchá rovina, do ktorej Vaubanov génius umiestil Nancy, prechádza do akých-takých kopcov iba vo vzdialenosti troch míľ.

Leuwen by bol dal v túto chvíľu svet za to, keby mohol vyhodiť rotmajstra oknom.

– Pán môj, – povedal mu miernym hlasom, – keď si páni poručíci a podporučíci vyjdú na koni v tomto obvode, môžu ísť klusom, alebo len krokom?

– Pán môj, o vašej otázke podám hlásenie plukovníkovi.

O štvrť hodiny posol doniesol cvalom Leuwenovi list.

Podporučík Leuwen zostane v domácom väzení dvadsaťštyri hodín, lebo zosmiešnil príkaz plukovníka Malhera.

– Ó, Galilejský, nado mnou nezvíťazíš! – zvolal Leuwen, mysliac na budúceho akademika Ernesta Dévelroyho.

Leuwen sa rozhodol: Nancy je strašné, terajšia vojenčina má preňho iba ďalekú ozvenu dela od Marenga a Montmirailu, terajšie špehúnstvo a kapustná vojna s robotníkmi robí z nej kloaku. No chcel dokázať otcovi a Dévelroymu, že vie znášať smrad.

Kým Leuwen ohýbal vo všetkých časoch sloveso *nudím sa*, vyšší dôstojníci pluku boli takí naivní, že sa pokúsili o návštevu u panej d'Hocquincourt, panej de Puy-Laurens, panej de Marcilly, panej de Commercy, ku ktorým chodievali dôstojníci 20. husárskeho. Tento krok bol neuveriteľná neobratnosť, ktorej by sa nebol dopustil ani nedospelý parížsky chalan; parížsky chalan by si bol povedal, že 27. ulánsky pokladajú za stredniacky; ostatne, medzi dôstojníkmi nebolo nijakých *mien*. Návštevu týchto pánov prijali tak bezočivo, že podľa Leuwenovho úsudku to slúžilo dámam na česť a svedčilo o ich vtipnosti.

Panie de Marcilly a de Commercy, už veľmi staré, pri pohľade na vyšších dôstojníkov od dvadsiateho siedmeho afektovali pocit hrôzy, akoby sa boli vrátili do 93. roku a dostali by návštevu príštipkára spoza rohu prepásaného šerpou dôstojníka milície. Služobníctvo panej d'Hocquincourt a panej de Puy-Laurens, ktoré boli na čele veselej spoločnosti, zrejme dostalo príkaz obrátiť týchto pánov na posmech: pri ich príchode do predizby nastal ako na znamenie škandalózny a prepiaty smiech. Panie d'Hocquincourt a de Puy-Laurens si slová vyberali tak, že bezočivosť vystupňovali do tej miery, keď sa stáva hrubosťou a môže usvedčiť z nespoločenskosti osobu, ktorá ich používa.

– No a plukovník to všetko preglgol ako vodu, – vravel Filloteau, ktorý rozprával Leuwenovi príbeh. – A keď sme vyšli od tejto panej d'Hocquincourt, ktorá sa neprestala smiať, kým nás len videla, či nás nechcel presvedčiť, že to bolo vlastne prijatie láskavé a veselé, bez ceremónií, dalo by sa povedať priateľské? Sto jazerných! V tých dobrých časoch, keď sme šli do Španielska popriečky Francúzskom, od Mayence po Bayonne, boli by sme vytrepali okná takejto sikle! Akási prekliata babizňa, grófka de Marcilly, vyzerá na deväťdesiat, keď sme sa zodvihli na odchod, ponúkla nás vínom, celkom tak, ako sa robotníkom dáva vypiť na cestu.

Leuwen z času na čas urobil desaťminútovú návštevu u pani Berchuovej, sprvu aby si kúpil krpôčku čerešňovice. „S týmito ľuďmi treba *far carestia della persona*."

Táto návšteva bývala pre Leuwena odhalením. „Tu jestvuje spoločnosť, v ktorej by som azda neumieral od nudy. Bráni sa a nechce prijímať ľudí, ktorí nosia tieto moje šaty; pokúsme sa ta vniknúť. Možno, že v podstate sú takisto nudní ako meštianstvo, nuž ale treba sa presvedčiť. Prichodí mi pýtať si od otca nejaké odporúčajúce listy."

Ale napísať tomuto otcovi nebola taká ľahká vec. Mimo kancelárie pán Leuwen mal vo zvyku nedočítať do konca listy, ktoré neboli zábavné.

„Preňho by to bola maličkosť: má finančné styky s pánom Bonpainom, notárom šľachtickej štvrte, ktorý vedie na vidieku všetky zbierky pre verných prívržencov strany, postihnutých údelom Sv. Pelagie. Pán Bonpain mi môže dvoma-troma lístočkami zabezpečiť skvelé prijatie vo všetkých domoch v Nancy."

Leuwen teda napísal otcovi.

Namiesto veľkej listovej zásielky, ktorú netrpezlivo očakával, dostal z otcovej starostlivosti iba celkom malý lístok na najskromnejšom papieriku, aký je len možný.

Milý pán podporučík!

Ste mladý, máte povesť bohatého človeka, nepochybne sa pokladáte za krásneho, aspoň máte krásneho koňa, keďže stojí dvesto štyridsať louisdorov, no a v tom kraji kôň vydá

viac než za pol človeka. Boli by ste úbohejší od bežného saintsimonistu, keby ste si nevedeli otvoriť sídla sedmoslivkárov v Nancy. Stavím sa, že Mélin (Lucienov sluha) *pokročil väčšmi než Vy a oštaru má iba ak s výberom, kde by chcel tráviť večery.*

Lucien môj drahý, studiate la matematica a staňte sa múdrym.

Vaša matka sa má dobre, takisto ako Váš ponížený služobník

François Leuwen

Leuwen by sa bol po takomto čítaní najradšej videl v horúcom pekle. A na dovŕšenie, večer, vracajúc sa z tej prechádzky, ktorá sa nemohla predĺžiť vyše dvoch míľ, uvidel svojho sluhu Mélina sedieť na ulici pred akýmsi skliepkom v kruhu žien; schuti sa smiali.

„Môj otec je mudrc a ja som hlupák," povedal si.

Skoro v tú istú chvíľu zbadal v Čerpadlovej ulici literárny kabinet; koňa poslal domov a vošiel do tohto kabinetu, aby prišiel na iné myšlienky a aby sa pokúsil trochu vzpružiť.

Na druhý deň, už o siedmej ráno, dal si ho zavolať plukovník.

– Pán môj, – povedal mu veliteľ s povýšeným výzorom, ale v podstate pokojne, – tu azda máme republikánov, to je nešťastie pre Francúzsko, ale práve preto by som chcel, aby neboli v pluku, ktorý mi panovník zveril.

A keď Leuwen naňho prekvapene hľadel:

– Bolo by zbytočné tajiť, pán môj, že trávite svoj čas v Smidtovom literárnom kabinete na Čerpadlovej ulici, oproti palácu de Pontlevé. Toto miesto mi označili za pelech anarchie a najbezočivejších jakobínov v Nancy. Vy ste sa nehanbili spolčiť s bedármi, ktorí sa tam schádzajú! Ustavične vás vidno prechádzať sa popred ten skliepok a dávate si s tými ľuďmi znaky. Človek by sa takmer mohol nazdať, že vy ste ten anonym v Nancy, o ktorom uvádza môj minister pánu barónovi Térenceovi, že poslal osemdésiat frankov do zbierky na pokutu *Tribúny*... Nehovorte nič, pán môj! – skričal plukovník zlostne, keď sa zdalo, že Leuwen sa chce ozvať. – Ak by ste nanešťastie priznali takúto hlúposť, musel by som vás poslať na hlavný štáb do Metzu, a nechcem zahubiť mladého človeka, ktorý sa už raz prehrešil proti svojmu stavu.

Leuwen zúril. Kým plukovník hovoril, dva-tri razy ho zašlo pokušenie vziať pero zo širokého smrekového stola zakvackaného atramentom, ktorý ho oddeľoval od nevkusného despotu, a napísať osvedčenie, že sa zrieka služby. Výhľad na otcove žarty ho zastavil. O niekoľko minút pokladal za chlapskejšie prinútiť plukovníka, aby uznal, že ho zaviedli, alebo že on chcel zavádzať.

– Pán plukovník, – povedal od zlosti sa trasúcim hlasom, ale ináč sa dosť dobre ovládajúc, – z polytechniky ma vylúčili, to je pravda, nazvali ma republikánom, vtedy som bol iba jašo. Okrem chémie a matematiky sa nerozumiem ničomu, nikdy som neštudoval politiku. Ak aj tuším najpovážlivejšie námietky proti všetkým vládnym formám, nemôžem povedať, že by som mal nejaký názor na tú, ktorá by zodpovedala Francúzsku...

– Ako, pán môj, vy sa odvažujete priznať, že nechápete, že iba kráľova vláda...

Vynecháme tri strany, ktoré udatný plukovník zopakoval jedným dúškom podľa včerajšieho *Journal de Paris,* plateného vládou.

„Vzal som to priveľmi zhora s týmto chvastúnskym špehúňom," povedal si Leuwen za tej dlhej reči. A hľadal vetu, ktorá by niekoľkými slovami povedala veľa.

– Včera som vošiel po prvý raz do toho literárneho kabinetu, – podarilo sa mu povedať napokon. – A dám päťdesiat louisdorov tomu, kto mi dokáže opak.

– Tu nejde o peniaze, – namietol plukovník trpko. – Nadostač vieme, že ich máte veľa, a zdá sa, vy to viete lepšie než ktokoľvek iný. Včera, pán môj, ste čítali *National* a neotvorili ste ani *Journal de Paris,* ani *Débats,* ktoré boli prostred stola.

„Bol tam presný pozorovateľ," pomyslel si Leuwen a začal rozprávať všetko, čo tam robil, a všednými a malichernými podrobnosťami sa mu jednako len podarilo presvedčiť plukovníka Malhera: 1. že včera naozaj čítal tie noviny po prvý raz na verejnom mieste od svojho príchodu k pluku; 2. že strávil iba štyridsať minút vo Smidtovom literárnom kabinete; 3. že sa tam zdržal jedine kvôli veľkému fejtónu na šiestich

stĺpcoch o Mozartovom *Donu Juanovi,* čo bol ochotný dokázať opakovaním hlavných myšlienok fejtónu (ba či boli nejaké?).

Po dvojhodinovom zasadaní a po najmalichernejšom preverovaní zo strany plukovníka Lucien napokon vyšiel bledý od zlosti, lebo plukovníkov zlý úmysel bol zjavný, ale Lucien mal úprimnú radosť, že ho zavrátil vo všetkých bodoch obžaloby.

„Radšej by som žil s lokajmi svojho otca," povedal si dvadsať ráz do dňa. „Ale celý život ma priatelia budú pokladať za hlupáka, ak v dvadsiatom treťom roku a s koňom za dvesto štyridsať louisdorov utrpím fiasko v stredniackom pluku. Aby v prípade môjho zaďakovania mali v Paríži čo rozprávať o nejakom mojom čine, musím sa biť. To sa patrí pri vstupe do pluku; aspoň si to v parížskych salónoch myslia. A na moj veru, ak prídem o život, neprídem o veľa."

O dve hodiny po večernom kefovaní na dvore kasárne povedal niekoľkým dôstojníkom, ktorí odchádzali odrazu s ním:

– Udavači ma obvinili u plukovníka z najplytkejšieho spomedzi všetkých hriechov: že som vraj republikán a stĺp literárneho kabinetu. Ale môj otec má určité postavenie vo svete a nejaký majetok. Nazdám sa, že azda i ja mám toto postavenie. Rád by som poznal žalobcu, aby som sa predovšetkým očistil v jeho očiach a potom, aby som ho dva-tri razy jemne pohladil bičíkom.

Na chvíľu zavládlo úplné ticho a potom sa hovorilo o inom.

Večer odovzdal Lucienovi jeho sluha veľmi pekne zložený lístok. Lucien ho otvoril a uvidel jediné slovo: *Renegát!* V túto chvíľu bol Leuwen azda najnešťastnejší človek všetkých ulánskych plukov armády.

„Hľa, ako detsky to všetci robia," pomyslel si napokon. „Kto povedal týmto úbohým republikánom, že zmýšľam rovnako ako oni? Azda viem sám, ako zmýšľam?"

Na druhý deň, keď Lucien znovu začal reč o republikánstve s dvoma-troma dôstojníkmi, jeden z nich mu povedal:

– Môj milý, nudíte nás jednostaj tou istou pesničkou. Kieho čerta je nás po tom, že ste boli na polytechnike, že vás odtiaľ vyhodili, že vás ohovárajú a tak ďalej!

V inú chvíľu by sa Leuwena nebolo dotklo obvinenie z nudnosti. Od prvého dňa svojho príchodu k útvaru si povedal: „Nie som tu na to, aby som sa staral o edukáciu všetkých nevychovancov. Iba vtedy sa mi prichodí ozvať, ak niektorý z nich mi preukáže česť správať sa ku mne hrubšie než zvyčajne."

Na potváranie z nudnosti Leuwen odpovedal po krátkej pomlčke:

– Veru sa obávam, že som nudný. Ale som odhodlaný nedať sa obviňovať z republikánstva. Svoje vyhlásenie si želám zdôrazniť šabľou a bol by som vám, pán môj, veľmi zaviazaný, keby ste sa o to láskavo pokúsili.

Toto slovo akoby bolo všetkých tých úbohých mladíkov vrátilo do života. Leuwen naskutku videl okolo seba dvadsať dôstojníkov.

Tento súboj bol nepredvídanou udalosťou pre celý pluk. Konal sa ešte toho istého večera v úhybe hradieb, veľmi smutnom a veľmi špinavom. Bili sa šabľami a protivníci sa vzájomne poranili, ale tak, že štátu nehrozila strata ani jedného. Lucien utŕžil veľké seknutie na pravom hornom ramene.

KAPITOLA 8/

Protivníkova šabľa prenikla blízko artérie.

Hlavný plukovný lekár, rytier Billars, ako sa dával volať, taký dobrácky šarlatán, rodák z Horných Álp, trávil u Luciena celé dni.

Keďže knižnica chrabrého podporučíka, ako hovoril rytier, bola zásobená najlepšími vydaniami, ako koňak ročníka 1800, desaťročná čerešňovica, tridsaťročné rýnske víno atď. atď., Lucien sa dozvedel od lekára, že v Nancy je doktor, chýrny svojimi znalosťami a všade vítaný pre svoju výrečnosť a pre svoj ultrarojalizmus. Volá sa pán Du Poirier.

Z toho, čo vravel rytier Billars, Leuwen vyrozumel, že

doktor Du Poirier bude asi faktotum mesta a naisto intrigán, s ktorým bude zábavné zoznámiť sa.

– Môj milý doktor, zajtra rozhodne doveďte tohto pána Du Poiriera, ako že na konzultáciu. Potom mi v ničom neprotirečte, neškandalizujte sa, dajte mi hovoriť, počujeme všeličo pekné o Henrichovi Piatom a možno sa trochu aj zabavíme.

– Vaše zranenie je prípad napospol chirurgický, a neviem, čo by taký praktický lekár...

Rytier Billars napokon pochopil, že Leuwen, ak mu nedovedie doktora Du Poiriera, napíše mu priamo. Už na druhý deň sa doktor Du Poirier zjavil, sprevádzaný rytierom Billarsom.

Ledva bol s Lucienom dve minúty, už ho medzi rečou familiárne plieskal po bruchu, vec o to čudnejšia, že Leuwen ležal.

Doktor Du Poirier bol človek vrcholne vulgárny, ktorý sa zdal taký hrdý na svoje nízke a familiárne spôsoby, ako keď sa sviňa s akousi pre diváka čudnou, nehanebnou rozkošou váľa v bahne.

Pri pohľade na takéto čudné zviera bol Lucien napospol vyliečený z nudy a čochvíľa sa presvedčil, že bolo rovnako zábavné ako čudné. Pán Du Poirier kázal s prekvapujúcim zápalom o najkrajnejších zásadách ultrarojalizmu: treba zrušiť ustanovenia civilného zákonníka o majetkovej deľbe, ale predovšetkým treba pozvať späť jezuitov; čo sa týka Henricha V., vo Francúzsku je nezákonné vypiť pohárik vína do tých čias, kým ho znovu neustanovia do jeho právomoci, čiže do Tuilerií. Atď. atď.

Lucien sa díval na lekára. Päťdesiatnik, energický, chudý, dosť dobre urastený, s veľmi výraznými črtami trochu vulgárnymi, čo sa často ozrejmovalo, veľký nos a ústa, ktoré nemali konca-kraja. Túto fyziognómiu, neobyčajne čudnú v pokojnom, precivilizovanom kraji, ako je severné Francúzsko, oživovali drobné, sivé oči, takmer schované v hustých a prešedivených obrvách. Tieto očká navyše toho jastrili páľou očí hyeny alebo nejakej šelmy. Bola radosť sledovať ich pohyb. Keď sa doktor nazdal, že presvedčil svojho protivníka (a sotva sa s niekým zhováral dve minúty, už mal protivníka), obrvy sa mu nadmieru zdvihli a jeho drobné, sivé očká, priveľmi otvorené, stávali sa takmer veľkými. Vcelku ho dravčia

fyziognómia, zdržiavaný fanatizmus, strmé a energické osobnostné spôsoby zachraňovali od smiešnosti.

„To je apoštol, svätý Pavol," povedal si Lucien a hľadel naňho krajne zvedavo.

Ale skoro zbadal, že Du Poirier nie je familiárny voči svojmu spolubesedníkovi pre nejaký márnivý dôvod a aby sa mu staval na roveň, alebo aby si ho podmanil. Unášala ho potreba živo vyjadrovať svoje myšlienky, ktorých nával a tlak ho gniavil.

„Ale nie," vravel si Lucien, keď bol na chvíľu uveril toto vysvetlenie, „jezuita natoľko pokročilého stupňa nemôže nič urobiť, aby si to náležite neuvážil. Táto nadmiera vulgárnosti a zlého tónu s touto stálou myšlienkovou vznešenosťou musí mať nejaký zámer.

– Ale, pán môj, – povedal doktor Du Poirier, prudko sa zháčiac v reči, – budete ma pokladať za parížskeho lekára, ktorý sa vyžíva vo vtipnosti a svojmu pacientovi rozpráva o všetkom, len nie o jeho chorobe.

Lekár prezrel Lucienovo rameno, radil mu úplnú nehybnosť na týždeň.

– Ak sa nič nepridá, tak si na to škrabnutie ani nepomyslíte.

Kým Du Poirier skúmal ranu a tep artérie, mal obdivuhodný pohľad.

Len čo skončil s ranou, Du Poirier sa vrátil k veľkej téme o tom, že vláda Ľudovíta Filipa nemôže dlho trvať.

Náš hrdina si bol dosť povrchne predstavil, že sa ľahko zabaví na účet vidieckej krásnoduchosti nejakého chvastúňa z povolania. Usúdil, že vidiecka logika prevyšuje svoje drobné chyby. Naskrze sa mu nepodarilo Du Poiriera oklamať, naopak, mal čo robiť, aby sa i on sám nejako nezosmiešnil.

– Čo? Vy, človek z dobrého domu, – hovoril mu lekár, – elegantných spôsobov, majetný, s pekným postavením vo svete, s jemnou výchovou, vy sa vrháte do nešľachetného správneho stredu, ani nie do ozajstnej vojny, ktorej ešte len aj bieda má toľko vznešenosti, ale do vojny jazdnej polície, do kapustnej vojny proti úbohým robotníkom, umierajúcim od hladu, do vojny, ktorej Marengom je výprava do ulice Transnonain?!...

– Môi milý rytier, – povedal Lucien doktorovi Billarsovi,

ktorý sa rozhorčoval a pokladal za svoju povinnosť brániť správny stred, – môj milý rytier, chcem rozpovedať pánu Du Poirierovi niekoľko drobných pokleskov zo svojej mladosti, s ktorými sa vám zdôverím neskôr, ktoré by som však nerád zveril súčasne viacerým osobám.

Aj po tomto dôraznom vyhlásení sa Lucien iba horko-ťažko zbavil doktora Billarsa, ktorému sa zachcelo politických rečí.

Du Poiriera nijako nemýlila epizóda s odohnaním lekára a pokračoval, akoby bol nášho hrdinu poznal dva mesiace:

– Čo? Vy chcete živoriť v nude a v malichernostiach posádkového mesta? Je toto úloha pre človeka ako vy? Opustíte ho čo najskôr. V ten deň, keď vytiahnu delo, nie to prázdne antverpské, ale to národné delo, od ktorého sa zachvejú *všetky* francúzske srdcia, moje, pán môj, rovnako ako vaše, vtedy rozdáte po úradoch niekoľko sto louisdorov a budete opäť podporučíkom, lebo ste ním už raz boli. Čo záleží človeku vášho kalibru na tom, či slúži ako poručík, ako podporučík alebo ako kapitán? Nechajte vy tú malichernú náplecníkovú márnivosť poblázňom; podstatné pre ducha, aký je váš, je šľachetne si splniť dlžobu vlasti, podstatné je v tomto pochybnom storočí podať dôkaz o jedinej zásluhe, ktorá nie je schopná pokrytectva. Človek, ktorý nemihne okom v ohni pruského dela, nemôže byť pokrytecký v udatnosti, lebo tasiť šabľu proti robotníkom, ktorí sa bránia poľovníckymi flintami, nedokazuje nič. V tomto nešľachetnom súboji obdiv k bravúre bude vždy, ako v Lyone, na strane tých, čo nemajú delá a bijú sa proti desaťnásobnej presile. Ostatne, aj keby ste usmrtili veľa robotníkov, potrebovali by ste, pán podporučík, aspoň šesť rokov, kým by ste sa zbavili toho osudného *pod*...

Tieto reči, takej osobnej povahy, ktoré sa môžu zdať urážlivými, strácajú všetko, keď sú napísané. Treba ich počuť od rozhnevaného fanatika, ktorý, keď treba, vie hovoriť výrečne. Lekár vedel dať najosobnejším veciam, najmenej žiadaným intímnym radám taký živý a zábavný obrat, tak málo urážlivý, taký vzdialený zdaniu, že chce mať tón povýšenosti, a spôsoby, ktoré sprevádzali tieto čudné reči, boli také burleskné, posunky tak smiešne vulgárne, že Lucien, hoci bol na to pripravený, nemal dosť odvahy privrátiť lekára na miesto, kam patril, a lekár s tým aj počítal. Keď ho

vidiecky lekár náhle a nečakaným spôsobom zbavil nudy, ktorá ho umárala šesť týždňov, nemal odvahy zrieknuť sa takejto zábavnej vidiny.

„Bolo by smiešne," vravel si takmer plačúc od vnútorného a zdržiavaného smiechu, „naznačiť tomuto šašovi, ktorý káže o križiackej vojne, že jeho spôsoby nie sú práve také, aké by mali byť pri prvej návšteve. Ostatne, čo získam, keď ho vystraším a keď si odopriem jeho spoločnosť?"

Lucien nemohol nič iné ako zmariť očakávanie tohto prchkého prívrženca jezuitov a Henricha V., ktorý ho chcel vyspovedať a stačil mu nanajvýš povedať, keďže ho neprerušili, kopu neslušných viet. Ale Du Poirier, ako ozajstný apoštol, bol vari privyknutý na tento úplný nedostatok odpovedí a nebolo badať, že by ho to nejako mrzelo.

Lucien mohol oklamať tohto múdreho lekára iba v tom, čo sa týka jeho zdravia. Neehcel, aby sa lekár dovtípil, že si ho zavolal len ako čudáka, a predstieral, že ho veľmi trápi *bludná lámka,* choroba, ktorú má jeho otec a ktorej všetky príznaky vedel naspamäť. Lekár mu kládol pozorne otázky a potom mu dával vážne rady.

Du Poirier stál, no nemal sa na odchod a len zdvojoval príkre a britké lichotenie so zámerom pohnúť Luciena na hovor.

Náš hrdina zrazu pocítil dostatočnú smelosť ohlásiť sa bez smiechu. „Ak nezaujmem stanovisko už pri tejto prvej návšteve, tento jezuita v krátkej kutni si nedohrá so mnou úlohu, a to bude menej zábavné."

– Pán môj, ja to nijako nechcem popierať, naskrze sa nepokladám za niekoho, kto sa narodil *pod plotom:* vstupujem do života s určitými výhodami. Vo Francúzsku nachodím dva-tri obchodné podniky, ktoré sa pretekajú o prvenstvo spoločenstvenných výhod. Mám vstúpiť do firmy Henrich Piaty a spol., a či do firmy Karol a spol.? Kým sa rozhodnem pre jednu z nich, prijal som malý podiel vo firme Ľudovít Filip, jedinej, ktorá je schopná dať praktickú a reálnu ponuku. A ja, priznám sa, verím len tým praktickým. Mám výhodu naučiť sa svojmu remeslu. Nech sú strana Republiky a strana Henricha Piateho akékoľvek ctihodné, ani jedna, ani druhá nie je v takom položení, aby mi poskytla možnosť dať do pohybu eskadrónu na rovine. Keď sa naučím remeslo, asi

zbadám, že budem mať oveľa viac úcty než dnes k výhodám ducha, ako aj ku krásnemu postaveniu, získanému v spoločnosti; ale v úmysle dosiahnuť krásne postavenie, i ja definitívne vstúpim spomedzi týchto troch obchodných podnikov do toho, ktorý mi ponúkne najlepšie podmienky. Prenáhlená voľba by bola veľkou chybou, lebo nateraz si neželám nič; potreboval by som len trochu budúcnosti, pravda, ak mi niekto preukáže česť, že si na mňa pomyslí.

Po tomto neočakávanom výpade, ktorý odznel mimoriadne prudko, lebo Lucien mrel od strachu, že sa bláznivo rozosmeje, lekár dostal preľaknutý výraz. Odpovedal poníženým hlasom a tónom dedinského vikára:

– Ale, pán môj, vy si ctíte všetko, čo je hodno úcty!

Od zmeny diabolského tónu, aký mal rozhovor doteraz, a od tohto otcovského výzoru Lucien v potešení očervenel, pocítil vzruch.

„Bol som dosť laganský voči tomuto človeku. Prinútim ho zanechať politické úvahy a vzrušene sa ohradiť."

– Ja si ctím všetko alebo nič, môj milý doktor, – odpovedal Lucien. A keď lekár struhol udivený výraz: – Ctím si všetko, čo si ctia moji priatelia, – doložil akoby na vysvetlenie svojej myšlienky. – Lenže kto sú moji priatelia?

Na túto živú otázku lekár razom upadol do plytkosti; nedbal hovoriť o povinnostiach, obetavosti, o myšlienkach, ktoré predchádzajú každú skúsenosť vo svedomí človeka, atď.

– To všetko je pravda, alebo to všetko je falošné, na tom nezáleží, – pokračoval Lucien čo najľahostajnejšie. – Neštudoval som teológiu, ešte sme len v oblasti skutočných záujmov. Ak niekedy budem mať voľnú chvíľu, môžeme sa vedno pustiť do hĺbok nemeckej filozofie. Istý jej prívrženec mi bol povedal, že odvolávaním sa na *vieru* táto filozofia veľmi dobre vysvetľuje to, čo nemôže vyložiť úvahou. A ako som vám, pán môj, mal česť povedať, ešte som sa nerozhodol, či neskôr nevstúpim do služieb tej obchodnej spoločnosti, ktorá hodnotí statočnosť ako prepotrebnú vec pri účasti na podujatí.

– Zbohom, pán môj; vidím, že budete náš, – ozval sa lekár s najspokojnejšou tvárou. – Úplne sa zhodujeme, – doložil, udrúc Luciena po bruchu, – a zatiaľ odoženiem, aspoň dúfam, vaše záchvaty bludnej lámky.

Lekár napísal recept a odišiel.

„Je menej hlúpy," povedal si, „než všetci tí drobní Parížania, čo tadiaľto každoročne prechádzajú, aby si pozreli lunévillské bojisko. Inteligentne odrieka úlohu, ktorú sa bol naučil v Paríži od niektorého ateistu z Akadémie. Všetok tento pôvabný machiavelizmus je našťastie iba žvachot, a irónia, ktorú má v rečiach, ešte mu nevnikla do duše. Prídeme mu na koreň."

Lucienovi sa vrátila parížska veselosť a čulosť, ktorú sa naučil vážiť si len odkedy poznal hroznú prázdnotu a ten nezáujem o všetko, ktorý ho v Nancy zavalil.

Pán Gauthier ho prišiel veľmi obozretne navštíviť večer, keď pán Bonnard prikázal služobným, aby sa utiahli. Lucien mal na mysli iba svojho lekára.

– Som celý natešený, – vravel pánu Gauthierovi. – To je veľmi zábavný šarlatán.

– Viac ako šarlatán, – povedal Gauthier. – Za mladi mal málo nemocných. Predpísal liek a hneď ho aj bežal spraviť k lekárnikovi. O dve hodiny sa vrátil k nemocnému, aby sa presvedčil o účinku. Nehľadiac na jeho päťdesiatku, dobrou stránkou povahy tohto človeka je jeho detská zvedavosť a živosť. Je bláznivo zaľúbený do toho, čoho sa, ako mi vravíte, ľudia parížskej spoločnosti tak desia: *do práce*. Nemôže byť bez činnosti, bez presviedčania, bez vyvolávania udalostí a najmä bez prekonávania ťažkostí. Vybehne na štvrté poschodie, aby poradil nejakému dáždnikárovi a aby mu usporiadal obchody. Ostatne, je zúrivým nepriateľom nášho časopisu *Aurora*. Pri budúcich voľbách, o ktoré táto neúnavná duša už teraz prechováva starosti, dá prejsť jednému alebo dvom kandidátom správneho stredu, ak mu prefekt Fléron sľúbi, že zničí *Auroru* a že ju uväzní; lebo je uznanlivý voči mne ako ja voči nemu. Nado mnou má neodškriepiteľnú prevahu: je prvý vo svojom odbore. Právom ho pokladajú za najobratnejšieho lekára východného Francúzska.

– Tak, keby ste nebezpečne ochoreli, zavolali by ste si ho?

– To by som sa chránil. Dobrý lekár v nevhodný čas by zbavil *Auroru* práve toho jediného redaktora, ktorý má čerta v tele, ako hovorí.

– Všetci majú smelosť, vravíte?

– Nepochybne, ale všetci nie sú spochabení za republikou a za Amerikou.

Lucienovi prišlo zhltnúť Gauthierov, ako parížski mladí ľudia hovoria, *žvachot* o Amerike.

„Aký rozdiel v zmýšľaní medzi Du Poirierom a Gauthierom!" pomyslel si, poddávajúc sa týmto úvahám, ktoré sa všade natískali, „a jednako, ten druhý je taký statočný ako ten prvý jezuita! A pri všetkej úcte, ktorú k nemu mám, umára ma nudou. – Aj toto je obraz môjho vnútorného rozpoloženia: nie som stvorený žiť v Amerike alebo v nejakej republike. To by bolo pre mňa tyranstvo všetkých prostredností; to už radšej nejakého oplana ministerského predsedu, ale zábavného ako pán de Talleyrand alebo Walpole."

Zarovno končil svoju reč aj Gauthier týmito slovami:

– ... ibaže vo Francúzsku nemáme Američanov.

– Len si vezmite takého rouenského alebo lyonského kupca, skývraživého a bez predstavivosti, a máte Američana.

– Ach! Ako ma zarmucujete! – skričal Gauthier vážne, zberajúc sa na odchod.

„Ach! Ako ma nudíte!" pomyslel si Lucien. „A jednako, ctím si vás z celej duše."

Po Gauthierovom odchode vrátila sa Lucienovi všetka parížska živosť.

„Lekárova návšteva je komentár k otcovmu listu... Treba zavýjať s vlkmi. Pôjdem do spoločnosti... Poskytnem im potešenie obrátiť ma na ich vieru... Práve som prišiel na prostý spôsob, ako postaviť tých beťárov k stene: na ich vzletnú náuku, na ich pokrytecké odvolávanie sa na svedomie, odpoviem týmito pokornými slovami: ‚Čo mi dáte?'"*

A Lucien sa rozosmial, prechádzajúc sa po izbe.

Deň pred lekárovou návštevou bol sedemdesiatročný starec, dnes je osemnásťročný mladík, samá radosť, ktorý si želá iba prekážky, aby ich mohol prekonávať.

* Počestné pľuhy sa dávajú zdarma! – povedala sl. Roy, pekná herečka z Odéonu. (Pozn. aut.)

KAPITOLA 9/

Na druhý deň včasráno doktor Du Poirier zaklopal na Lucienove dvere.

Mal v úmysle vyhnúť prítomnosti rytiera Billarsa. Chcel použiť dôvody, ktoré bolo najlepšie zveriť iba jedinému spolubesedníkovi, keďže sa mohlo stať, že by ich bolo treba odtajiť.

„Ak prestanem v laganskom tóne," povedal si Lucien, „tento lagan mnou opovrhne."

Lekár chcel vykrámiť pred mladého dvadsaťtriročného človeka, ktorý sa ocitol bez spoločnosti, mená domácností dobrých kruhov a mená pekných žien v Nancy.

„Ach, podlý oplan," povedal si Lucien, „prezrel som ťa!"

– Mňa najväčšmi zaujímajú, pán môj drahý, – povedal s pevným výzorom kupca, ktorý tratí na obchode, – vaše návrhy na reformu občianskeho zákonníka a deľby majetkov. To môže mať následky aj pre mňa, keďže i ja mám *nejakú tú škvarôčku pod slncom*. Vy by ste teda chceli, aby po smrti otca rodiny nebola nijaká deľba majetku rovnou časťou medzi bratmi?

– Isteže, pán môj, ináč upadneme do hrôz demokracie: človek ducha sa bude musieť podkladať obchodníkovi so zápalkami, svojmu susedovi. Naše šľachtické a distingvované rodiny, nádej Francúzska, jediné, ktoré majú ešte ušľachtilú myseľ, sa nudia, žijú na vidieku a plodia veľa detí. Majú sa azda tieto majetky rozpadnúť? Čo spravíme o dvadsať rokov, keď sa bude treba postarať o všetky tieto deti? Čo si počať s mladšími synmi a ako ich poslať za podporučíkov do armády po povyšovaní, ku ktorému pripustili tých prekliatych poddôstojníkov? Ale touto vecou sa príde zaoberať neskôr, to je druhotná otázka. Nuž, ja by som aspoň po jednom synovi z každého rodu umiestil v cirkvi, ako nám Anglicko ukazuje dobrý príklad. Tvrdím, že ani medzi zberbou nemá byť deľba rovnou časťou. Ak sa toto zlo nezastaví, čochvíľa všetci naši sedliaci budú vedieť čítať. Nuž, na začiatok treba ustanoviť pod zámienkou požiadavky náležitého obrábania, že zem sa nesmie nikdy rozdeliť na menšie kusy než jedno jutro... Príklady si vezmite odtiaľ, v čom sa

vyznáme, lebo tam sa možno najistejšie pohybovať. Pozrime si zblízka majetkové pomery šľachtických rodín v Nancy...

„Ach, oplan!" pomyslel si Leuwen.

Čochvíľa mu už lekár vyratúval, že pani de Sauves d'Hocquincourt je najzvodnejšia žena v meste, že vtipom sa nik nevyrovná panej de Puy-Laurens: kedysi sa skvela v intímnej spoločnosti panej de Duras v Paríži. Lekár doložil s oveľa vážnejšou tvárou, že pani de Chasteller je veľmi dobrá partia.

– Môj drahý doktor, keby mi bolo do ženby, môj otec má pre mňa čosi oveľa lepšie. V Paríži je toľko partií a také bohaté ako všetky tieto dámy dovedna.

– Lenže zabúdate na malú okolnosť, – povedal lekár dôrazne, – na rod...

– Istotne, má svoju hodnotu. Mladá osôbka s menom de Montmorency, de La Trémoille v mojom položení môže sa rovnať azda stotisíc, ba i dvestotisíc frankom. Keďže mám meno, ktoré sa môže zdať šľachtickým, veľké meno u ženy si možno oceniť i na stotisíc frankov. Lenže, môj milý doktor, vaša vidiecka šľachta je neznáma už na tridsať míľ od mesta, kde býva.

– Ako to, pán môj, – ozval sa lekár akoby rozhorčene, – pani de Commercy, sesternica rakúskeho cisára, ktorá pochádza od niekdajších vladárov Lotrinska?

– Veď už hej, milý doktor, rovnako ako pani de Nancy alebo pani de Darney, ktoré nejestvujú. Paríž nepozná vidiecku šľachtu ináč ako zo smiešnych prejavov tristo poslancov pána de Villèle. Naskrze nepomýšľam na ženbu, v túto chvíľu by mi bolo milšie väzenie. Keby som zmýšľal ináč, otec by mi dal vysliediť nejakú holandskú bankárku, ktorá by bola prešťastná, že môže panovať v salóne mojej matky, a poponáhľala by sa kúpiť si túto výhodu za nejaký ten miliónik.

Zvuk slova „miliónik" spôsobil zmenu v lekárovom výzore.

„Na dobrého politika nie je dosť nepreniknuteľný," povedal si Lucien.

Lekár ešte nikdy nestretol dobre vychovaného mladého človeka, ktorý by bol napospol nepokrytecký a bez srdca. Nikdy nevidel Paríž, ináč by bol pobadal afektáciu: Lucien isto nebol dokonalý komediant, mal len ľahkosť a zápal. Pri rovnakých výhodách by nebol mohol oklamať takého starého furtáka, ako bol lekár.

Du Poirier, ako všetci ľudia, čo žijú náboženským životom, zveličoval si Paríž. Videl ho plný zúrivých neznajbohov ako Diderot alebo posmešníkov ako Voltaire a veľmi vplyvných pátrov, jezuitov, ktorí dávali budovať semináre za milióny.

Lekár pokladal Luciena za človeka celkom bez srdca.

„Toto sa nemožno naučiť," vravel si a začal si ctiť nášho hrdinu. „Keď si tento mladík pobudne štyri rôčky pri nejakom pluku a keď vykoná dve cesty do Prahy, bude viac hoden než tí naši d'Antinovci a Rollerovci. Aspoň keď sme *medzi sebou,* nerobí nijaké patetické výstupy."

O niekoľko dní, po trojtýždňovej odlúčenosti, Lucien vyšiel po prvý raz, a to navštíviť správkyňu pošty, dobrú slečnu Brichardovú, povestnú modleníčku. Sadol si u nej, dal sa s ňou do reči a s múdrym a diskrétnym výrazom si predplatil *Quotidienne, Gazette, Mode* a *Journal de Paris,* vtedy najbezočivejší vládny časopis. Pochopil, že v pluku správneho stredu akákoľvek úloha bude lepšia než úloha republikána, čiže človeka, bojujúceho za vládu, ktorá nemá peňazí na rozdávanie. Niekoľko ctihodných poslancov nechápe *do písmena* takýto stupeň absurdnosti a pokladá to za *nemravné.**

„Je celkom zrejmé, ak zostanem rozumným človekom, nenájdem tu ani úbohý, malý salónik, kde by som strávil večer s dvoma ženami. Títo ľudia nevychádzajú vo svojich rozhovoroch zo *superlatívu.* Zdajú sa mi priblázniví a zarovno prihlúpi, aby pochopili, čo je rozumné. A ono je priplytké byť príslušníkom správneho stredu, ako ten prefektík, a každé ráno čakať poštou oznámenie nejakej plytkosti, o ktorej treba kázať dvadsaťštyri hodín. Republikán? Práve som sa bil na dôkaz toho, že ním nie som. Nezostáva mi iná maškaráda než preoblečenie za priateľa výsad a náboženstva, ktoré ich podporuje. Toto je úloha, ktorú mi diktujú otcove peniaze. Kde je ten bohatý človek, ktorý by, ak len nemá veľa vtipu, nebol *konzervatívec*? Budú mi vyčítať nahotu občianskeho mena; odpoviem poukazom na počet svojich koní. Naozaj, či za tú trochu pocty, ktorej sa mi tu dostáva, nevďačím azda

* Historický fakt! (Pozn. aut.)

svojmu koňovi? A to ani nie preto, že je dobrý, ale že je drahý. Plukovník Malher ma prenasleduje? Sto hrmených, pokúsim sa ho premôcť prostredníctvom dobrej spoločnosti! Tento doktor Du Poirier mi bude na osoh. Pôsobí na mňa napospol dojmom človeka, ktorý sa primkýna k privilegovaným ľuďom a preberá funkciu myslieť za nich ako páni N. a N. v Paríži. Toto bola kedysi Cicerónova úloha u rímskych patricijov, zmľandravených a umenšených storočím šťastlivej a spokojnej aristokracie. Bolo by veľmi smiešne, keby tento zábavný lekár neveril väčšmi v Henricha Piateho než v Boha Otca."

Prísna cnosť pána Gauthiera by azda bola mala vážne námietky proti tomuto rozhodnutiu, tak veselo mudrujúcemu, lenže pán Gauthier bol tak trochu ako tie počestné ženy, ktoré hovoria všetko zlé o herečkách: bol nezábavný, hovoriac o bytosti suverénne zábavnej; lenže mal tú prevahu, že o nej hovoril iba vtedy, keď sa ho Lucien spytoval.

Toho dňa večer, keď si Lucien dovolil prvú vychádzku, lekár bol uňho. Kázal o robotníkoch, ktorých bieda musí povaliť Ľudovíta Filipa. Lekár sa zrazu zastavil prostred načatej vety, práve keď odbíjalo piatu, a vstal.

– Čo vám je, doktor? – spýtal sa Lucien.

– To je čas *požehnania,* – odpovedal dobrák doktor pokojným hlasom, nábožne sklopiac drobné očká a v mihu zanechajúc tón zúrivého Juvenala, deklamujúceho proti Tuileriám.

Lucien sa rozosmial. Zúfalý nad tým, čo sa mu pridalo, začal sa lekárovi ospravedlňovať, ale bláznivý smiech ho znovu premohol, slzy mu vyhŕkli do očú a napokon plakal od smiechu, opakujúc lekárovi:

– Prepáčte, prosím, kam to idete? Nedopočul som.

– Na *požehnanie.*

A lekár mu vysvetľoval tento obrad skrúšeným hlasom, takým odlišným od krikľavého a prenikavého spôsobu reči, ktorý mu bol prirodzený.

„Toto je božské," povedal si Lucien, hľadiac predĺžiť vysvetľovanie a dusiac sa smiechom. „Tento človek je môj dobrodinec. Bez neho by som upadol do marazmu. Jednako, musím si nájsť nejaké ospravedlnenie."

– Milý doktor, čo by o mne povedali, keby som vás odprevadil?

– Nič by tak neprospelo vašej cti, – odpovedal lekár, naskrze sa neurážajúc pre smiech, ba ani si ho nevšímajúc. – Lenže prichodí sa mi podľa svedomia postaviť proti tejto druhej vychádzke, tak ako som neschvaľoval ani tú prvú. Čerstvý večerný vzduch by mohol obnoviť zápal a ak by sme nebodaj ublížili artérii, zbohom, svet!

– Iných námietok nemáte?

– Vystavíte sa voltairovským a ironickým žartom svojich pánov kolegov.

– Ach, na to sú prizdvorilí. Plukovník nám povedal pri rozkaze prvú sobotu po našom príchode, a to dôrazným spôsobom, že chodieva na omšu.

– A jednako, deviati spomedzi vašich pánov kolegov zmeškali poslednú nedeľu túto povinnosť. Ostatne, čo vám záleží na týchto žartoch? V Nancy je známe, ako si viete s nimi poradiť. Ináč vaše múdre správanie už prinieslo ovocie. Práve včera, keď sa hovorilo u pána markíza de Pontlevé, že ste pilierom literárneho kabinetu toho bezočivca Smidta, pani de Chasteller povedala, že jej chyžná, ktorá trávi život v oknách od Čerpadlovej ulice, jej povedala, že plukovník vám veru zbytočne robil kvôli tomu scény, lebo vás nikdy nevidela v tom skliepku a keď vás vidí prechádzať na krásnom koni, s tým elegantným a pestovaným zovňajškom, že naskrze nepôsobíte dojmom... prepáčte skôr výstižné než spôsobné slová chyžnej...

A lekár sa zháčil.

– No len, no, milý doktor, mňa uráža iba to, čo mi škodí.

– ... že naskrze nepôsobíte dojmom republikánskeho odroňa.

– Priznám sa vám, pán môj, – povedal Leuwen veľmi vážne, – že si ani neviem predstaviť, aby som išiel čítať do nejakého *skliepku.* – (Toto posledné slovo pohodil naslepo.) – O niekoľko dní, – pokračoval Lucien, – budem vám môcť ponúknuť tých niekoľko časopisov, k čítaniu ktorých sa statočný človek môže priznať.

– Viem o tom, pán môj, viem o tom, – hovoril lekár s výrazom vidieckeho zadosťučinenia. – Slečna správkyňa pošty, ktorá je správneho zmýšľania, nám povedala dnes ráno, že onedlho budeme mať v Nancy piaty *Quotidienne.*

„To je priveľa," pomyslel si Lucien. „Táto čudácka figúra sa mi azda bude posmievať?"

Slová *piaty Quotidienne* a skrúšený prízvuk, s ktorým odzneli, boli v grotesknej protive s myšlienkami, keď aj nie povznesenými, aspoň hodne nad úrovňou takýchto spôsobov.

„Čochvíľa uvidíme, či sa mi tento človek posmieva," povedal si Lucien. Obliekol si rovnošatu a šiel s lekárom na *požehnanie*.

Tieto bohoslužby sa konali v malom, čisto vybielenom kostolíku, v ktorom nebolo iných ozdôb iba niekoľko spovedníc z lešteného orecha. „Toto pripomína chudobný dom, ale veľmi dobrého vkusu," pomyslel si Lucien. Naskutku si uvedomil, že tu bola najlepšia spoločnosť kraja: meštianstvo v celom východnom Francúzsku je vlastenecké.

Lucien videl, ako kostolník alebo sakristián dáva päták žene z ľudu, dosť dobre oblečenej, ktorá, vidiac otvorený kostol, chystala sa vojsť.

– Choďte si ďalej, mamka, – povedal kostolník, – toto je súkromná kaplnka.

Ponuka pätáka bola zrejmá urážka. Meštianka očervenela až po bielko očú a pustila päták na zem; kostolník si ho vložil do vrecka, obzerajúc sa, či ho nevidia.

Celkový obraz čoskoro presvedčil Luciena, že doktor Du Poirier sa mu neposmieval, alebo aspoň nie väčšmi než ostatní. Len čo si Lucien uspokojil márnivosť, ohromne sa zabával.

„Šľachta sa nazdá," pomyslel si, „že náboženstvo dodáva ľuďom viacej úcty. Tým, že sa robím pobožným, robím sa aj šľachtickým."

Videl, že každý má modlitebnú knižku.

„Nestačí sem prísť, treba byť takým, akým sú ostatní," obrátil sa na lekára.

Lekár hneď vstal a šiel vypožičať knižku od pani grófky de Commercy. Vrátil sa s nádhernou in quarto v gotickej väzbe a vysvetlil Leuwenovi rodový znak, ktorý zdobil nádhernú väzbu. Pani grófka de Commercy náležala k lotrinskému domu a tak bola sesternicou rakúskeho cisára. Leuwen starostlivo skúmal lotrinských orlíkov povtláčaných nastudeno do obalu väzby.

Ku koncu *požehnania* Lucien, ktorého stolička sa takmer dotýkala lekárovej, zbadal, že bez indiskrétnosti môže dať najavo, že počuje rozhovor, ktorý s ním viedlo päť-šesť dám alebo slečien zrelého veku. Tieto dámy sa obracali na dobrého doktora, ako ho volali, ale bolo viac než zrejmé, že celá stavba dialógu sa vznášala na počesť skvelej rovnošaty, ktorej prítomnosť v kaplnke *Kajúcnych* bola udalosťou tohto večera.

– To je ten mladý dôstojník, milionár, ktorý sa bil v súboji asi pred dvoma týždňami, – vravela dáma, ktorá sedela vedľa lekára.

– Veď sa vravelo, že je na smrť zranený, – odpovedala suseda.

– Dobrý doktor ho zachránil kraj hrobu, – doložila tretia.

– Ale či nevraveli o ňom, že je republikán?

– Vidíte, že nie je, je z našich.

– No, už je darmo, moja drahá, ubezpečovali ma, že je to blízky príbuzný Robespierrov, ktorý bol z Amiensu. Leuwen je meno severské.

Lucien sa cítil hrdinom kaplnky: dvadsaťtriročný mladík, narodený v Paríži, neodolá tomuto pocitu.

„Priveľmi zamestnávam týchto vidiečanov, aby ma lekár skôr či neskôr nepredstavil, a onedlho budem môcť napísať otcovi, že som taký šťastný ako môj sluha. Večery budem tráviť tým, že v nejakom salóne budem to isté čo tuná. V tomto kraji sa netreba obávať smiešnosti. Ľudia sa nebudú nikdy posmievať tomu, čo lichotí ich mániám. S týmito ctihodnými figúrami sa človek môže odovzdávať každej myšlienke, ktorá mu len príde na um."

V tú chvíľu šlo o nejakú zbierku v prospech pána Le Durela, veľmi zaslúžilého advokáta, Ciceróna legitimizmu, ktorý raz, dva razy do roka, preukazujúc prvoradé nadanie, zachraňoval stranu pred zosmiešnením. Ako všetci ľudia, ktorí sa hlboko zabrali do nejakej myšlienky a majú otvorenú dušu, pán Le Durel mal dobrý dôvod obávať sa Svätej Pelagie.

– Veď by som dala aj dukát, – vravela jedna z tých čudesných figúr, ktoré obklopovali lekára (keď odchádzali, Leuwen sa dozvedel, že to bola pani markíza de Marcilly), – lenže, koniec koncov, tento pán Le Durel nie je urodzený Pri sebe mávam iba zlato, nuž prosím doktora, aby poslal ku mne svoju slúžku, zajtra po omši, po tej o pol ôsmej, dám niečo striebra.

– Vaše meno, pani markíza, – odpovedal lekár, – začne práve štrnástu stranu môjho veľkého zoznamu s pružným

chrbtom, ktorý som dostal, čiže sme dostali do daru od svojich parížskych priateľov.

„Ja som tu ako ten pán Jabalot v putovaní po Versailles; hrám svoju komédiu," vravel si Leuwen, oživený úspechom, keďže všetky oči sa upierali naňho.

Na ospravedlnenie nášho hrdinu pripomíname, že odkedy odišiel z Paríža, nebol v salóne, no a žiť bez britkých rozhovorov *nie je predsa nijaký život.*

– A ja, – doložil celkom nahlas, – rád by som poprosil pána Du Poiriera, aby ma zapísal na štyridsať frankov. Ale mal by som ctižiadosť, aby moje meno nasledovalo hneď po mene milostivej panej, to mi prinesie šťastie.

– Dobre, veľmi dobre, mladý človek! – zvolal Du Poirier s otcovským a kňazským výrazom.

„Ak sa to dozvedia moji druhovia," povedal si Leuwen, „nasleduje spŕška nadávok do pokrytcov a nebodaj i druhý súboj! Ale ako by sa to dozvedeli? S touto spoločnosťou sa nestýkajú. Len ak plukovník od svojich donášačov. Ale, na moj hriešnu, tým lepšie! Pokrytec, to je pre vládu lepšie než republikán."

Ku koncu bohoslužby čakala na Luciena veľká obeta: v bielych nohaviciach, nepoškvrnene sviežich, prichodilo sa spustiť na obe kolená na špinavý kameň kaplnky *Kajúcnych.*

KAPITOLA 10/

Keď Lucien vyšiel, videl, že má nohavice beznádejne zababrané.

„Prichodí sa mi vrátiť domov! Ale táto malá nehoda je azda zásluhou!" A šiel pretvárne pomaly, tak, aby nepredstihol skupiny pobožných, ktorí postupovali drobným krokom po opustenej ulici.

„Som zvedavý, čo si plukovník ozaj nájde, aby mi na tomto mohol niečo vyčítať," povedal si Lucien, keď ho lekár dohonil. Keďže zatajovanie nebolo jeho silnou stránkou, dal svojmu novému priateľovi trochu nazrieť do tejto myšlienky.

– Váš plukovník je iba jalový stredniak a večne sa trasúci úbožiak, ktorý tŕpne, kedy nájde svoje odvolanie v *Moniteure,* – odpovedal lekár nadutým tónom.

– Ale nevidím tu toho jednorukého liberála, vyznamenaného pri Brienne, ktorý mu slúži za špehúňa.

Konča ulice, ktorou Leuwen prešiel veľmi pomaly, natŕčajúc uši za rečami, čo šli o ňom, začal sa obávať, aby sa jeho radosť neprezradila nejakým nerozumným pohybom. Spravil poloviČnú poklonu pobožným dámam, popri ktorých kráčal, a ohnivo stískal ruku lekárovi.

Vysadol na koňa a keď prechádzal popred Smidtov literárny kabinet, pomyslel si: „Aká radosť vyznať sa vo veciach!" Zbadal liberála, jednorukého dôstojníka, ako číta *Tribúnu,* schovaný za okennou tablou literárneho kabinetu a kútikom oka striehne za ním.

Na druhý deň sa vo vysokej spoločnosti v Nancy nehovorilo o inom ako o prítomnosti rovnošaty v kaplnke Kajúcnych, a to ešte rovnošaty, ktorej pravé rameno bolo rozpárané šabľou: tento mladík mal iba namále, že sa nezjavil pred bohom. To bol deň Leuwenovho víťazstva.

Na tichú omšu o pol desiatej sa neodvážil.

„To by malo následky," myslel si; „potom by som musel chodiť vždy, keď nie som v službe."

Okolo desiatej si šiel veľmi slávnostne kúpiť modlitebnú knižku vo skvelej Müllerovej väzbe. Dal si záležať, aby to bolo u kníhkupca monsignora biskupa a dlho obdivoval podobizeň tohto cirkevného hodnostára. Nechcel dovoliť, aby mu svätú knihu zabalili do hodvábneho papiera, za výhodnejšie pokladal niesť ju hrdo pod ľavou pazuchou.

„Ani na vrchole Reštaurácie by to nik nebol spravil lepšie," vravel si. „Napodobňujem maršala M***., nášho ministra vojny. S náruživými vidiečanmi sa možno na všetko odvážiť; najpochabejší je vždy na čele ostatných a karikatúra tu nie je možná."

Posilnený touto veľkou pravdou, knižku stále pod pazuchou, išiel zaniesť osobne pánu Du Poirierovi štyridsať frankov. Lekár mu predložil zoznam darcov pre pána Le Durela. Všimol si, že navrchu strán boli vždy mená, ktorým

predchádza *de;* a nepochybne vopred pripravenou náhodou iba meno Luciena Leuwena bolo výnimkou. Keď ho Du Poirier vyprevádzal, povedal mu s nevyspytateľným výrazom:

– Buďte ubezpečený, pán môj drahý, že váš pán plukovník vás už nenechá stáť, keď sa bude s vami u seba zhovárať.

„Tento lekár je predvídavý!" pomyslel si Lucien. „A milý!"

Predpoveď sa vari ešte nikdy nesplnila tak rýchlo. O niekoľko hodín plukovník, ktorému sa Leuwen na promenáde zďaleka pozdravil, urobil znak, aby prišiel k nemu, a pozval ho na večeru, celý v záhatí a *prizdvorilo.* Leuwen usúdil, že jeho nízke spôsoby majú akúsi meštiansku intimitu.

„Nehľadiac na jeho skvelú rovnošatu," pomyslel si, „je to sirotský otec, čo častuje svojho suseda, prokurátora, ktorého nenávidí."

A na odchode mu plukovník povedal:

– Váš kôň má nádherné plecia a pre také podkolenia sú dve míle primálo. Povoľujem vám prechádzku až po Darney. – To bolo mestečko na šesť míľ od Nancy.

Po večeri bolo Lucienovo víťazstvo takmer úplné: Du Poirier ho silou-mocou chcel predstaviť pani grófke de Commercy, dáme, ktorá mu predošlého dňa požičala tú skvelú modlitebnú knižku.

Táto dáma už pokročilého veku prijala Luciena so zdôraznenou distingvovanosťou. Jej dom konča veľkého dvora, obkoleseného lipami orezanými do steny, pôsobil, pravda, veľmi smutným dojmom, ale na náprotivnej strane Lucien uvidel pôvabnú záhradu, kde by sa bol veľmi rád poprechádzal.

Ani pri svojom dobrom rozpoložení Lucien nemohol nájsť v tom, čo mu pani grófka de Commercy hovorila, naskrze nič, čomu by sa bol mohol posmievať. Nehovorila prihlasno, nerobila prepiate posunky ako všetci mladí ľudia dobrej spoločnosti v Nancy, ktorých Leuwen vídal na ulici.

Prijali ho vo veľkom salóne, obtiahnutom červeným damaskom, trochu rozstrapčeným v zlatom orámovaní, a s rodinnými podobizňami. Ozrutné kreslá, ich drevo, veľmi zošúverené, žiarilo jasnou pozlátkou, celkom prestrašili Leuwena, keď počul, ako pani grófka de Commercy povedala lokajovi sviatostné slová: „Kreslo pre pána." Našťastie, v dome nebolo zvykom hýbať z miesta tieto ctihodné stroje; podniesli mu moderné, veľmi dobre robené kreslo.

Vcelku sa Lucienovi zdalo, že je v nejakom otupnom dome štvrte Saint-Germain. Rozhovor bol, rovnako ako zariadenie, ušľachtilý, monotónny a bez smiešností. Keď vstal, aby sa odporúčal, pani grófka de Commercy mu mohla povedať, ani nevybočujúc zo všeobecného návštevného tónu:

– Priznám sa vám, pán môj, že vo svojom salóne vidím po prvý raz kokardu, ktorú nosíte; jednako, prosím vás, aby ste ju doniesli častejšie. Bude mi vždy potešením prijať človeka dobrých spôsobov a k tomu aj dobrého zmýšľania, hoci je ešte v rozkvete mladosti.

Leuwenovi bolo natoľko do smiechu, že sa ledva ubránil pochabej myšlienke rozdať po päť frankov lokajom, ktorých pri odchode našiel zoradených do špaliera. Z tohto radu lokajov vyčítal príkaz:

„Pre človeka, ktorý začína mať také dobré zmýšľanie ako ja, je nedôsledné mať iba jedného sluhu."

Poprosil pána Du Poiriera, aby mu našiel troch spoľahlivých, no predovšetkým dobre zmýšľajúcich mládencov.

Keď sa vrátil domov, Lucienovi bolo tak trochu ako barbierovi kráľa Midasa: žiadalo sa mu zveriť sa komusi so svojou tajnosťou. Napísal matke, pýtal si livreje; a keďže mu bola priateľkou, nemohol odolať pokušeniu a nevyrozprávať jej všetko, čo podnikol, aby sa očistil od titulu saintsimonistu, ktorým ho otec v liste počastoval.

O niekoľko dní pani de Commercy pozvala Luciena na večeru. V salóne našiel o pol štvrtej pána a paniu de Serpierre s jednou z ich šiestich dcér, pána Du Poiriera, dve-tri staršie ženy s manželmi, ktorí boli všetci rytieri Ľudovíta Svätého.

Zrejme sa ešte na niekoho čakalo. Čochvíľa lokaj ohlásil paniu de Sauves d'Hocquincourt. „Krajšou už ani nemožno byť," povedal si Lucien; jednako, mala trochu prizrejmý sklon k okrúhlosti. Sprevádzali ju manžel a pán d'Antin, s ktorým sa dosť často potichu zhovárala a potom sa rozosmiala.

„V Paríži by sme povedali, že je to druh pipky; ale prostred všetkých týchto figúr, zrodených na nudu, je podstatné, aby prvá milovníčka bola ľúbezná; a na moj hriešnu, táto je taká pôvabná, že kvôli nej pôjdem sto ráz na požehnanie. Je na

ženský spôsob to, čo je na chlapský ten môj lekár: vedľa nej by sa vari ťažko dalo nudiť."

Pani de Sauves d'Hocquincourt (lebo jej manželovi záležalo na tom, aby nosila obe mená) zdala sa dvadsaťštyri alebo dvadsaťpäťročná. Bola plavovlasá a mala krásne belasé oči, naskrze nie unylé, ale čarovne živé. Ústa mala prelestne svieže a ich jemné, ušľachtilé a dobre ustálené črty dodávali celej hlave udivujúcu distingvovanosť. Zľahka ohnutý nos dopĺňal čaro tejto tváre: šľachetný a zarovno pikantný obličaj. Pani d'Hocquincourt by v Paríži bola mala povesť prvoradej krásky: v Nancy najvýš ak pripúšťali, že je pekná. Predovšetkým nemala nič z toho škrobeného výzoru, tak obdivovaného na vidieku, a potom, jej správanie, veselé, slobodné, familiárne, bez okolkov, ako spôsoby zabávajúcej sa kňažnej, získali jej zúrivú averziu všetkých modleníčok, ktoré sa nazdali, že ju veľmi nahnevajú, keď sa budú pretvárať, že ju pokladajú takmer za ošklivú. Pani d'Hocquincourt to vedela a to bol jeden z podnetov jej potešenia. Lucien, ktorého pán Du Poirier šeptom na všetko upozornil, dospel k názoru, že pani d'Hocquincourt ani čo by sa bola zabávala nad týmto sprisahaním zloby ako nad všetkým ostatným.

Lucien usúdil, že aj nenávisť modleníčok, aj to „čo ma po tom" mladej a krásnej ženy je trochu priveľmi zdôraznené. Ale bolo vidno, že modleníčky jej iba veľmi zriedkakedy prídu na um. Lucien mal čoskoro pocit ozajstnej náklonnosti k nej a k markízovi d'Antin, jej milencovi.

Čo sa týka pána markíza de Sauves d'Hocquincourt, ktorého pani d'Hocquincourt chcela mať stoj čo stoj celkom nablízku za stolom, bol to veľký, plavovlasý mladík s takmer priehľadnými fúzmi, veľmi nežný, veľmi dobrý.

– Zo statočnosti sa pripravuje na mučeníctvo, – povedal lekár.

– Na aké mučeníctvo?

– Na deväťdesiaty tretí, ktorý sa vráti, ak Ľudovít Filip padne.

– A vy sa ho usilujete zvrhnúť?

Tento budúci mučeník bol kapitánom gardy Karola Desiateho a v Španielsku aj inde preukázal veľa chrabrosti. Bledé líca sa mu trochu sfarbili, iba keď prišla do reči postupnosť jeho rodu, naozaj spriazneného s Veudémontovcami, s Du Châteletovcami, s Lillebonnovcami, s najlepšími rodmi v kraji. Jeho slabosťou bolo, ako to Lucien neskôr poznal, nazdať sa, že jeho meno je v Paríži známe. Z akejsi odbornickej žiarlivosti sa hneval na umných ľudí, ktorí si získavajú meno písaním. Raz sa hovorilo o Bérangerovi ako o mocnom démonovi, ktorý pripravil pád Karola Desiateho.

– Ten je asi veľmi ostroumný!

– Jednako, nazdám sa, trochu menej, – povedal mierny pán d'Hocquincourt, – ako keby jeho predkovia boli nasledovali Ľudovíta Svätého na križiackej výprave.

Pri druhom chode pán Du Poirier stihol trochu objasniť paniu d'Hocquincourt Leuwenovi, ktorý bol, ako badal, očarený touto prirodzenou a prostou veselosťou prostred toľkých nepriateľských tvárí.

– Úprimne zbožňuje svojho priateľa a dopúšťa sa kvôli nemu najväčších nerozvážností, – hovoril Du Poirier. – Jej nešťastím, alebo skôr nešťastím jej slávy je, že po dvoch-troch rokoch nájde v ňom smiešnosti. A potom jej po šiestich týždňoch vnukne smrteľnú nudu, ktorú nič nemôže zdolať, a táto nuda podrobí jej dobrotu útrapám. Lebo je to najlepšia duša na svete, ktorá sa hrozí spôsobiť niekomu trápenie. Zábavné je, – doložil, – že jej poslední dvaja milenci sa do nej *šialene* zaľúbili práve v ten deň, keď ju začínali nudiť. To ju na smrť zarmútilo a nevedela, ako sa ich humánne zbaviť.

– Ako dlho trvá pán d'Antin? – ozval sa Leuwen so záujmom, ktorý neunikol lekárovi.

– Tridsať dlhých mesiacov; každý sa tomu čuduje, lenže on je svojím spôsobom takisto pochabý ako ona. To ich drží vovedne.

– A manžel?

– Šialene zaľúbený do svojej ženy. Je predpokladom jeho života. Natoľko v ňom vystupňovala lásku, že nie je schopný žiarliť. Ona otvára všetky anonymné listy, ktoré mu píšu.

Po obede pani de Commercy formálne predstavila Leuwena panej de Serpierre, veľkej, suchej a pobožnej žene, ktorá mala veľmi skromný majetok a šesť dcér na vydaj. Tá, čo bola s ňou, mala odvážne plavé vlasy, dlhé takmer päť stôp a štyri palce a zelený pás na šesť palcov, ktorý jej obdivuhodne zdôrazňoval ploché telo. Táto zeleň na bielom podklade sa Leuwenovi zdala strašne škaredá.

– A čo tých päť, aj tie sú takéto zvodné?

Pri týchto slovách odrazu zvážnel, čo sa zdalo jeho spoločníkovi celkom smiešne. Du Poirier hovoril dlho o urodzenosti a o veľkých cnostiach slečien, teda o veciach veľmi úctyhodných, na ktoré Lucien ani nepomyslel. Ba lekár aj povedal:

– Prečo hovoriť zle o ženách, ktoré nie sú pekné?

– Ach, teraz vás mám, pán doktor! To je nerozumná reč! Poviem vám, keby som chcel luhať, ustavične a o všetkom, išiel by som na obed k nejakému ministrovi. Ten mi aspoň môže dopomôcť k povýšeniu. Ale neotvoriť ústa, ak človek nemá luhať, na zastrčenom vidieku, pri obede, kde je iba jediná pekná žena, to je prihrdinské na vášho služobníka!

Náš hrdina konal lepšie, než hovoril, lebo sa dal na vytrvalé dvorenie panej de Serpierre a jej dcére a zjavne zanedbával skvelú paniu d'Hocquincourt.

Slečna de Serpierre, nehľadiac na svoje zlovestné vlasy, správala sa proste, rozvážne, ba ani nie zlomyseľne, čo Luciena veľmi prekvapilo. Po polhodinovom rozhovore s matkou a s dcérou usúdil, že dcéra je podstatne menej pohoršlivá.

„Tým lepšie," povedal si, „moja úloha bude aspoň menej trápna. Tu si poradím iba ak tak, že sa budem držať lekárových rád a že budem prejavovať zbožnosť pred opustenými oltármi. Zhovárať sa často s paňou d'Hocquincourt je pre mňa, žiaľ, prináročné.

Pani de Serpierre bola taká uveličená vytrvalosťou tohto podporučíka, že namiesto aby ho pokladala za jakobína (takto sa o ňom vyslovila na začiatku obeda), vyhlásila, že má milé spôsoby.

– Ako sa volá? – spýtala sa panej de Commercy. A navidomoči sa zarmútila, keď ju odpoveď utvrdila v osudnej istote, že je to meno občianske.

Dobrú Théodelindu, jej dcéru, od začiatku obeda dojímalo Lucienovo záhatie, že nemôže používať pravú ruku.

Nech bola pani de Serpierre, žena vysoko urodzená a veľmi nábožná akákoľvek pohŕdavá, predsa len mala šesť dcér na vydaj. Opätovne pripomínala Lucienovi, že pánovi de Serpierre by spôsobilo radosť zoznámiť sa s ním. Nelenilo sa jej uviesť mu do podrobností, v ktorej ulici je palác de Serpierre.

Pani de Serpierre predstavila Luciena trom-štyrom popred-

ným ženám, ktoré prišli po obede. Pred každým predstavením vysvetlila Lucienovi starobylosť rodu, a osoba, ktorú takto *ilustrovali*, počúvala všetky podrobnosti.

„To je šašovstvo," pomyslel si Leuwen, „takto mi to bude vykladať, mne, ktorý som celkom zrejme nešľachtický a ktorého vidia po prvý raz! V Paríži by to bola nemotornosť."

„Toľko návštev urobiť!" hovoril si pri každom predstavení. „Prichodí mi zaznačiť si tie heraldické a dejepisné detaily o rodoch týchto dám a v ten deň, keď sa budem s nimi zhovárať, požiadam o ešte podrobnejšie; na ten deň si vypýtam dejiny kraja. Toto sa volá žiť v minulosti."

Už na druhý deň sa Leuwen vybral na tilbury, odprevádzaný oboma lokajmi na koňoch, ponavštevovať dámy, ktorým mal česť byť predstavený. Správal sa napospol primerane a tak prišiel k panej de Serpierre úplne zmorený od nudy. Trochu sa utešoval myšlienkou, že tam nájde slečnu Théodelindu, to veľké dievča z včerajška.

Lokaj, oblečený do zeleného livrejového fraku, pridlhého o šesť palcov, uviedol ho do ozrutného salónu, dosť dobre zariadeného, ale zle osvetleného. Pri jeho príchode celá rodina povstala.

„To je výsledok ich posunkovej mánie," pomyslel si Lucien.

Hoci bol celkom slušnej postavy, zbadal, že je doslovne najmenší.

„Teraz už chápem tú obrovitosť salónu: rodina by neobstála vo zvyčajnej izbe."

Otec, bielovlasý starec, Luciena prekvapil. Bol navlas ako šľachetný otec zo súboru vidieckych komediantov. Nosil kríž Ľudovíta Svätého s bielou stužtičkou Ľaliového radu. Hovoril veľmi pekne a s akýmsi pôvabom, ktorý pristane sedemdesiatročnému šľachticovi.

Všetko šlo veľmi dobre až do chvíle, keď povedal Lucienovi, hovoriac o svojom minulom živote, že bol kráľovským miestodržiteľom v Colmare. Pri tomto slove Luciena zašiel pocit hrôzy, ktorý jeho prostá a dobrácka fyziognómia asi nevdojak prezradila, lebo starý dôstojník sa poponáhľal doložiť na vysvetlenie statočným a dobromyseľným tónom, že zostal celkom bokom od prípadu plukovníka Carona. Toto prudké vzrušenie zatlačilo v Lucienovej pamäti všetky pred-

savzatia: prišiel s úmyslom posmievať sa týmto červenovlasým sestrám, vysokým päť stôp a štyri palce, a tejto matke, ustavične mrzutej od starosti, ako ich vydať. Statočné slovo starého dôstojníka o colmarskom prípade posvätilo celý dom. Od tejto chvíle tu už nevidel nič smiešne.

Blahovoľný čitateľ nech láskavo uváži, že Leuwen bol veľmi mladý, čo nás nezbavuje trápneho pocitu nevyhnutného priznania, že mal ešte slabosť rozhorčiť sa pre politické udalosti. Dušu mal ešte naivnú, ktorá nepoznala sama seba; to naskrze nebola pevná alebo filozofická hlava, náhlivo posudzujúca všetko dopredu, ktorá má na všetko hotovú vetu. V salóne svojej matky, kde sa žartovalo o všetkom, začnúc kráľom a ministrami, naučil sa posmievať pokrytectvu a dosť dobre ho spoznávať, ináče však nevedel, čím sa raz stane; zrejme bude výsledkom udalostí.

– Uverím to, čo sa dá dokázať, – povedal pánu Gauthierovi, keď premýšľal o veľkých otázkach, ktoré, ako videl, každý deň tak nerozvážne riešili.

Keď v pätnástom roku začal čítať noviny, mystifikácia s plukovníkom Caronom, ktorá sa skončila jeho zavraždením, bola posledná podlosť vtedajšej vlády. To bolo čítanie dieťaťa a zachoval si všetky podrobnosti, akoby šlo o výklad z geometrie.

Keď sa Leuwen vrátil do prítomnosti po chvíli vzrušenia spôsobeného slovom Colmar, so záujmom pozoroval pána de Serpierre. Bol to krásny starec, takmer šesť stôp vysoký, s krásnymi, bielymi vlasmi a celkom patriarchálneho výzoru. V súkromí, v rodine, nosil starý belasý kabát vojenského strihu so stojatým golierom.

„Zrejme aby ho donosil; asi nebude bohatý," pomyslel si Leuwen a naskrze sa nemýlil. Táto myšlienka ho hlboko dojala. Bol privyknutý na koketných parížskych starcov.

Lucien objavil ušľachtilú zdvorilosť bez stopy afektácie. Táto vrcholná dokonalosť ho veľmi prekvapila: vidiečan, a neafektuje!

Lucien si oveľa väčšmi všímal tohto starého vojaka než slečny de Serpierre.

„Jednako, treba sa im prihovoriť," povedal si.

Pracovali po domácky, okolo jednej lampy, lebo tohto roku bol olej drahý.

„Človek by povedal," pomyslel si Lucien, „že sa ospravedlňujú za to, že nie sú pekné."

Nehovorili prihlasno, pri zaujímavých miestach svojho rozprávania neskláňali hlavu na plece, neuvádzali detaily o zriedkavosti alebo o mieste výroby látky, z ktorej mali šaty, obraz nevolali veľkolepou stránkou dejín atď. atď. Nech nie zlomyseľná a svätuškárska tvár ich matky, Lucien by bol býval šťastný; jednako, so slečnou Théodelindou sa pozhováral dlho a s ozajstným potešením.

KAPITOLA 11/

Za celú túto návštevu, ktorá mala byť dvadsaťminútová a trvala dve hodiny, Lucien nepočul nijaké nepríjemné reči okrem niekoľkých nenávistných slov panej de Serpierre. Táto dáma mala veľké, zvädnuté a impozantné črty, ale vcelku nehybné. Jej veľké, kalné a nepreniknuteľné oči sledovali každý pohyb nášho hrdinu a zmrazovali ho.

„Hospodine, aká bytosť!" povedal si.

Lucien zo zdvorilosti zavše opustil kruh, ktorý tvorili slečny de Serpierre okolo lampy, a šiel sa pozhovárať s bývalým kráľovským miestodržiteľom. Pán de Serpierre naširoko vysvetľoval, že vo Francúzsku je iba tak možný poriadok a pokoj, ak sa všetky veci navrátia presne na tie miesta, kde boli r. 1786. „To bol začiatok nášho úpadku," opakoval niekoľko ráz dobrý starec. *„Inde mali labes."*

V Leuwenových očiach nič nemohlo byť zábavnejšie, lebo bol presvedčený, že práve počínajúc rokom 1786 začalo sa Francúzsko trochu zbavovať barbarstva, do ktorého je ešte odpoly pohrúžené.

V salóne sa postupne zjavili štyria-piati mladí ľudia, nepochybne šľachtici a istotne dôstojníci, ktorí vystúpili zo služby. Lucien pobadal, že sa stavali do póz, elegantne sa opierajúc jedným ramenom o kozub z čierneho mramoru alebo o nejaký prístenný stolík. Keď zanechávali niektorý

z týchto gracióznych postojov, aby zaujali druhý, pohybovali sa rýchlo, takmer prudko, ako na vojenský povel.

Luciena odvrátila od napospol filozofického pozorovania (lebo si povedal: „Tento spôsob pohybov je azda na to, aby sa zapáčili vidieckym slečnám"), nuž, ako vravím, Luciena odvrátila od takýchto myšlienok nevyhnutnosť uvedomiť si, že títo krásni páni sa mu usilovali dať na vedomie svoju úplnú nevšímavosť, čo sa on usiloval stonásobne odplatiť.

– Azda ste nahnevaný? – spýtala sa ho slečna Théodelinde naivne.

V tejto otázke bolo tak málo koketnosti, že aj Lucien odpovedal krajne naivne.

– Tak málo som nahnevaný, že vás chcem popýtať, aby ste mi povedali mená týchto švárnych pánov, ktorí, ako sa mi zdá, radi by sa vám zapáčili. A tak asi ďakujem vašim krásnym očiam za ich odmietavosť...

– Ten mladý človek, ktorý sa zhovára s mojou matkou, je pán de Lanfort.

– Je veľmi hodný, a tamten má civilizovaný výzor. A tamten pán, ktorý sa s takým hrozným výrazom opiera o kozub?

– To je pán Ludwig Roller, bývalý jazdecký dôstojník. Títo páni sú traja bratia a nemajú majetok, boli odkázaní na svoj plat. Teraz majú traja dovedna jedného koňa; ostatne, rozhovor s nimi je akosi zvláštne schudobnený: už nemôžu hovoriť o tom, čo vy pri plukoch voláte relutum, výstrojné a odevné, ani o úfnosti stať sa raz maršalom Francúzska ako maršal de Larnac, pradedo jednej z ich starých matiek.

– Vaše opisovanie mi ich spríjemňuje. A ten tučný, územčistý mládenec, čo si ma zavše tak povýšene obzerá a pritom nadúva líca?

– Ako? Nepoznáte ho? To je pán markíz de Sanréal, ten boháč!

V tú chvíľu sa Lucienov rozhovor so slečnou Théodelindou pretrhol, lebo pán de Sanréal, zrejme aby urobil Lucienovi protiveň, pretože sa zabáva, ako sa zdalo, veľmi veselo, podišiel k slečne Théodelinde a šeptom sa jej prihovoril. Na vidieku je bohatému a neženatému človeku všetko dovolené.

Tento dôkaz polovičného nepriateľstva mu pripomenul príkaz slušnosti. Starodávne hodiny, zavesené na stene, mali natoľko prelamovaný cínový ciferník, že nebolo na ňom rozoznať ani hodiny, ani ručičky. Začali odbíjať a Lucien sa zbadal, že sa minuli dve dlhé hodiny, odkedy je u Serpierrovcov. Odišiel.

„Presvedčme sa," povedal si, „či mám aristokratické predsudky, ako hovorieva otec."

Išiel k pani Berchuovej. Našiel tam prefekta, ktorý končil partiu bostonu.

Pán Berchu povedal žene, päťdesiatnici ohromných rozmerov:

– Malička, nože ponúkni pána Leuwena čiaškou čaju.

Keďže ho nepočula, pán Berchu ešte dva razy zopakoval vetu, ktorá sa začínala slovom: Malička...

Keď Lucien dostal čiašku čaju, išiel obdivovať naozaj krásne šaty, ktoré mala slečna Sylviane tento večer. Boli z alžírskej pruhovanej látky s veľmi širokými pásmi, vari gaštanovej a bledožltej farby. Pri svetle vyzerali tieto farby veľmi dobre. Krásna Sylviane odpovedala na Lucienov obdiv tým, že rozpovedala podrobnú históriu šiat. Túto látku mala už dávno *v priečinku* atď. atď. A slečna Sylviane neomeškala s detským výrazom skloniť hlavu pri najzaujímavejších miestach tohto príbehu.

„Krásne tvary!" povedal si Lucien, aby vystačil trpezlivosťou. „Slečna Sylviane mohla nepochybne spodobovať niektorú z tých bohýň Rozumu, o ktorých nám práve pán de Serpierre tak naširoko rozprával. Slečna Sylviane by bola veľmi hrdá, keby ju chlapi niesli na nosidlách ulicami mesta."

Po histórii pruhovaných šiat Lucien už necítil dosť smelosti ozvať sa.

Takto prešiel dobrý mesiac. Lucien mal šťastnú myšlienku dať sa veľmi často pozývať na večeru k paniam de Marcilly a de Commercy, a tie ho predstavili celému mestu.

Ešte nestrávil desať večerov v dobrej spoločnosti, keď už pobadal, že ju delí hlboký rozkol. Sprvu sa hanbili za túto rozpoltenosť a chceli ju zatajiť pred cudzím človekom, ale nevraživosť a vášeň zvíťazili. Pán de Vassignies a rozvážni ľudia sa nazdali, že žijú za kráľovstva Henricha V., kým Sanréal, Ludwig Roller a blázni neuznávali rambouilletskú abdikáciu a po Karolovi Desiatom očakávali kraľovanie Ľudovíta Devätnásteho.

Aby nezabudol niekoho zo svojich nových známych a najmä aby si ich nepomýlil, čo by bolo bývalo strašné s ohľadom na vidiecku samoľúbosť, Lucien sa rozhodol spraviť si zoznam nových priateľov podľa hodností, ako to podávajú anglické časopisy obecenstvu pri príležitosti plesu v Almacku.

Prepisujeme začiatok tohto zoznamu:

Markíz a markíza de Puy-Laurens, pán de Lanfort, priateľ pani markízy; markíz a markíza de Sauves d'Hocquincourt, pán d'Antin, priateľ pani markízy; markíz de Sanréal, územčistý, tučný a veľmi bohatý; markíz de Pontlevé a jeho dcéra pani de Chasteller, veľmi bohatá; grófka de Commercy; markíza de Marcilly; traja grófi de Roller, chudobní, statoční, veľkí poľovníci; gróf de Vassignies, bývalý plukovník, vtipný človek.

Bezvýznamní ľudia: gróf de Genevray, malý, dvadsaťpäťročný človiečik, v podstate dobrák, ktorý jednostaj opakuje, že bez legitimity nieto šťastia vo Francúzsku; pán a pani de Louvalle; pani de Saint-Cyran; pán de Bernheim. *Bytosti nedôležité,* u ktorých treba vyhýbať rozhovorom, lebo prvý zaväzuje na dvadsať nasledujúcich, ináče by sa cítili zanedbaní a človek by mal v nich nepriateľov: páni de Janrey, de Vaupoil, de Serdan, de Pouly, de Pelletier, de Vignon, de Charlemont atď. atď.

Leuwen chodil často do takzvaného Puy-Laurensovského paláca. Bol to veľký dom konča predmestia ovládaného garbiarmi, neďaleko potôčika dvanásť stôp širokého a veľmi páchnúceho. Nad malými, štvorhrannými oblôčikmi, ktoré osvetľovali stajne, bolo vidno na prvom poschodí rad veľkých okien s malými, škridlicovými strieškami nad každým. Ich úlohou bolo ochrániť table z českého skla, neumyté azda dvadsať rokov.

V najsmutnejšej spomedzi všetkých izieb osvetlených týmito špinavými oknami, bolo zvyčajne vídať za Boullovým písacím stolom veľkého, suchého a bledého človeka, ktorý nosil pudrovanú parochňu s vrkočom, no iba z politickej zásady, lebo často sa priznával, a to rád, že krátke napudrované vlasy sú neporovnateľne pohodlnejšie. Tento mučeník rozumných zásad sa menoval pán markíz de Puy-Laurens. Za emigrácie bol verným spoločníkom pána grófa d'Artois, neskoršieho Karola X. Keď sa toto knieža dostalo na trón, zahanbovali ho, že nič nerobí pre človeka, ktorého jeho dvorania volali tridsaťročným priateľom. Napokon, po veľa prosení, často ponižujúcom, pána de Puy-Laurens vymenovali za hlavného výbercu daní departementu***. Od tohto ponižujúceho doprosovania, ktoré sa skončilo zamestnaním pri finančnej správe, pán de Puy-Laurens, rozhnevaný na rodinu, ktorej obetoval život, videl všetko čierne. Ale jeho zásady zostali čisté a bol by za ne, rovnako ako predtým, dal život.

– Je azda chybou legitimity, – povedal v malom kruhu, že legitimný panovník je hlupák? Azda okolnosť, že som blázon a nevďačník, zbavuje môjho árendátora povinnosti platiť árendu?

Pán de Puy-Laurens nenávidel Ľudovíta XVIII. za to, že vydal Chartu a že revolúcii poskytol istú *legitimitu.*

– Odteraz má vzbura akési prijateľné odôvodnenie, pre nás smiešne, – doložil, – ktoré však môže strhnúť slabochov. Áno, pán môj, – povedal Lucienovi na druhý deň za tým, čo mu ho predstavili, – áno, pán môj, keďže koruna je imanie s doživotným úžitkom, nič z toho, čo terajší držiteľ robí, nemôže zaväzovať následníka; ani prísaha, lebo keď ju skladal, bol poddaný a nemohol nič odmietnuť svojmu kráľovi. Táto obluda sebectva, ktorá sa volá Ľudovít XVIII., otriasla štát svojou bezbožnosťou. A kňazstvo ho aj veľmi nápadne odsúdilo, nezúčastniac sa na jeho pohrebe.

Lucien počúval s pozorným výrazom, ako sa mladému človeku patrí.

– Následok týchto všetkých krásnych vecí je, – pokračoval prísny markíz, – že dospejeme k deľbe všetkého majetku nejakej obce rovnako medzi všetkých obyvateľov. Do tých čias sa občiansky zákonník postará o to, aby z našich detí spravil mešťanov. Ktorý majetok sa môže udržať pri tomto delení, keď sa opakuje pri smrti každého otca rodiny? To nie je všetko: pre mladších synov nám zostávalo vojsko. Tento občiansky zákonník káže rovnosť majetkovú, odvody vnášajú do armády zásadu rovnosti. Povyšovanie je upravené celkom proste zákonom. Už nič nezávisí od blahovôle kráľovej a už niet monarchie. Bez náboženstva sedliakov niet úcty voči bohatému a urodzenému človeku. A namiesto úcty *závisť* a pri najmenšej takzvanej skrivodlivosti vzbura.

Pán markíz de Puy-Laurens videl záchranu len v návrate jezuitov, ktorým by zveril na štyridsať rokov diktatúru vo výchove.

Zábavné je, že pán de Puy-Laurens mal rád *Candida* a *Zadiga*, z ktorých často citoval. No zvyčajne dokladal:

– Pre seba zmýšľajme, ako chceme, ale v kostole buďme pobožní, ináče, na moj veru, iba vzbura a popravisko!

Viem veľmi dobre, že je to čitateľovi nudné, mne samému je to tiež otupné prepisovať. Ale takéto silácke prejavy a pozornosť, ktorú im bolo treba venovať, boli najvýraznejšou časťou života nášho hrdinu, odkedy žil *v dobrej spoločnosti*.

To, čo sme si tu prečítali, bolo vierovyznaním všetkého, čo sa v Nancy a v jeho okolí medzi šľachtou ako-tak vydeľovalo nad úroveň prostého opakovania článkov z *Quotidiennu*.

Po mesačnej trpezlivosti Lucien dospel k tomu, že pokladal za naozaj neznesiteľnú spoločnosť veľkých ľudí, hovoriacich neprestajne o vysokej politike alebo o cene ovsa. Bol celkom šťastný, keď prišiel do Puy-Laurensovského paláca a prijala ho markíza. Bola to veľká a pekná žena asi tridsaťštyri-tridsaťpäťročná, s krásnymi, trochu veľkolepými očami a navyše s výrazom, akoby sa posmievala všetkým teóriám. Úchvatne rozprávala, na každom nachádzala niečo smiešne a plným priehrštím rozdávala veselosť. Vo všeobecnosti mala dobrý úsudok a v jej okruhu bol vždy smiech.

Leuwen by sa bol rád do nej zaľúbil, ale miesto už bolo zaujaté a najhlavnejším zamestnaním panej de Puy-Laurens bolo doberať si milenca, ľúbezného mladého človeka, istého Lanforta. Leuwen ho mal veľmi rád; bol to jediný obyvateľ kraja, ktorý nehovoril prihlasno. Čo sa týka markízy, výchovu si nadobudla v Paríži, v tom čase, keď jej muž bol hlavným výbercom daní niekde na vidieku, a Leuwen usúdil, že z pôvodu jej nezostal iba akýsi základ prostoty a vidieckej energičnosti, čo ju robilo tým pikantnejšou.

Aby vyhovela mužovi, denne chodila dva-tri razy do kostola, no len čo sa tam zjavila, kostol sa premenil na salón. Leuwen si staval stoličku čo najbližšie k stoličke panej de Puy-Laurens. Takto prišiel na tajomstvo, ako si ctiť požiadavky dobrej spoločnosti a priveľmi sa pritom nenudiť. Raz, keď sa markíza desať minút prihlasno smiala so svojimi susedmi, s nahnevaným výrazom podišiel akýsi kňaz a chcel sa odvážiť na výčitky:

– Milostivá pani, nazdal by som sa, že v chráme božom...

– Toto *milostivá pani* sa týka azda mňa? Vy ste zábavný, môj malý abbé! Vašou úlohou je zachrániť naše duše a všetci ste takí výreční, že by ste tu nemali ani jedinej, nech nie my. Z kancľa si môžete hovoriť, koľko sa vám páči, ale pamätajte si, že vašou povinnosťou je iba odpovedať, keď sa vás na niečo spýtam. Váš pán otec, ktorý bol lokajom u mojej svokry, vás mal lepšie cibriť.

Po tejto dobrotivej rade nasledoval všeobecný, hoci zdržiavaný smiech. Bolo to zábavné, no Lucien počul rozprávať tento dialóg aspoň sto ráz. Dojem novoty zo spoločnosti v Nancy už pominul. Poznal naspamäť všetky osobnosti; ani im nechýbala natoľko mestskosť ako skôr neočakávanosť. Túto neočakávanosť Lucien nachádzal iba u doktora Du Poiriera a u panej de Puy-Laurens.

Takmer každý mesiac sa na smrť pohnevala s pánom de Lanfort, a vtedy Leuwen zdvojnásobil svoju horlivosť. Nič nemohlo byť smiešnejšie, a i v Paríži by to bolo bývalo zábavné. No a ich spôsob, že sa spolu vídali, bol, pravda, podnetom na všelijaké chýry v Nancy.

Isté je, že pána de Lanfort bolo možné pokladať za najkrajšieho človeka v kraji. Narodil sa tak šťastne, že mu neprichodilo nič meniť na svojich spôsoboch, keď prišiel z Nancy do Paríža. Bolo v ňom cítiť človeka urodzeného, bohatého a ak aj nemal dostatok vtipu, hovoril tak príhodne a vyjadroval sa tak dobre, že ho bolo treba vídať niekoľko týždňov, aby sa v rozhovore s ním žiadalo viac vzruchu. Na rozdiel od ostatných privilegovaných ľudí v Nancy pán de Lanfort nebanoval za ničím. Za revolúcie v r. 1830 bol kapitánom ulánov a bol šťastný, že sa mu naskytla príležitosť zanechať toto otupné zamestnanie.

– Za nič na svete by som sa nedal na márnenie tkáčov, čo je vašou úlohou v týchto časoch.

– Treba priznať, že od Napoleona služba nestojí za nič, – odpovedal Lucien. – Za Karola X. ste nemuseli byť agentmi-provokatérmi alebo ísť do Španielska lapať Riega, aby ho Ferdinand obesil. Treba pripustiť, že takéto veci neveľmi pristanú ľuďom ako vy a ja.

– Mali sme žiť za Ľudovíta Štrnásteho. Vtedy sa žilo pri dvore v najlepšej spoločnosti sveta a s vojakmi sa šlo iba do boja.

– Ľahko vám, pán markíz, ale ja by som bol býval za Ľudovíta Štrnásteho iba ak nejaký kupec.

Pán markíz de Sanréal sa v ničom neponášal na ľúbezného Lanforta. Bol to veľký, hrdzavoplavý mladík s hrubým driekom, ktorý okrem toho afektoval bodrosť a nenútenosť, no nezriekajúc sa, to už nie!, jemnosti a vtipnosti nie celkom bezmyšlienkovitej, ale hlúpej do skapania, keď sa obzvlášť usiloval byť vtipný. Podali ste mu ruku a on vám ju stisol tak, že by ste skričali, a keď nemal čo povedať, zo samej žartovnosti kričal, ako mu hrdlo stačilo, starostlivo zveličujúc všetky spôsoby vyjadrenia bodrosti a nedbajstva. A nadovšetko bolo zrejmé, že si opakuje sto ráz do dňa:

„Mám osemdesiattisíc toliarov renty, nuž nemusím byť iný, než sú iní."

Ak nejaký nosič robil na ulici ťažkosti niektorému z jeho ľudí, vybehol ako bez duše zo salónu urovnať škriepku a bol by ho najradšej zabil mocou svojej osemdesiattisícovej renty. Keď bol vlastnou rukou zlapal jedného-dvoch nešťastných sedliakov, ktorých nevedno prečo sťali na gilotíne na rozkaz Bourbonovcov pri ktoromsi sprisahaní, alebo skôr pri nejakej mäteži, čo vybuchovali za ich panovania (Lucien sa iba hodne neskôr dozvedel o tejto podrobnosti), strana markíza de Sanréal sa zaňho hanbila, a on sám, prekvapený tým, čo spravil, zapochyboval, či šľachtic s osemdesiattisíctoliarovou rentou má robiť žandársku prácu, ba čo horšie, vyberať nevinných ľudí, aby ich dal bez súdu stínať.

Tento markíz, iba v tomto podobný markízom Regentstva, býval denne od druhej popoludní pravidelne opitý.

„Tomuto nechýba energia," pomyslel si Lucien, „a nepodloží si hlavu pod sekeru ako ten d'Hocquincourt a všetci tí pobožní barani."

U pána de Sanréal bol prikrytý stôl či ráno, či večer, a keď markíz hovoril o politike, nikdy nezostúpil z výšok najemfatickejšej ráznosti. Vedel naspamäť nejakých dvadsať viet pána de Chateubriand, medzi nimi aj tú o katovi a siedmich spravodlivých. Aby sa udržal na tomto stupni výrečnosti, mával vždy naporúdzi na stolíku fľašu koňaku, niekoľko listov z Prahy a číslo *La France* (časopisu pani vojvodkyne d'Angoulème) a každý, kto vošiel, vypil na zdravie kráľa a jeho zákonitého dediča Ľudovíta XIX.

Markíz de Sanréal pomaly privykal na Luciena:

– Raz si azda vedno vystrelíme, ak veľkým parížskym legitimistom dakedy vôbec príde na um striasť jarmo advokátov.

Lenže s týmto hrdinským markízom boli aj oštary: čo raz počul meno Ľudovíta Filipa, zakaždým z neho vyhŕklo čudným hlasom prosté slovo: „Zlodej!" Toto bol výpad jeho vtipnosti, ktorý vždy rozosmial šľachtické dámy z Nancy, a to desať ráz za večer. Luciena urážalo toto večné opakovanie a neznášal túto ustavičnú veselosť.

KAPITOLA 12/

Keď Lucien zo šesťdesiat-sedemdesiat ráz pobadal elektrizujúci účinok tohto umného žartu, povedal si:

„Bol by som naozaj blázon, keby som týmto vidieckym komediantom povedal, čo si myslím; u nich je všetko, ešte aj smiech, iba afektácia. Toto je hlúpejšie než s poslancami stredu."

Toto zistenie rozhodlo o úspechu nášho hrdinu. Niekoľko priúprimných slov už aj uškodilo nadšeniu, ktoré mu prejavovali. Nadšenie sa celkom pekne obnovilo, ale s prirodzenosťou mizlo aj potešenie. A s múdrosťou, ako s nejakou smutnou náhradou, začínala sa preňho aj vláda nudy. Pri pohľade na každého šľachtického priateľa pani grófky de Commercy už vopred vedel, čo treba povedať, aj to, aké odpovede dostane. Najmilší spomedzi týchto pánov mali sotva viac než päť-šesť žartov na použitie v styku s ním a na vlastnú zábavu, súdiac podľa rečí markíza de Sanréal, ktorý mal povesť jedného z najveselších.

Ostatne, nuda je taká bolestná vec i na vidieku, ešte aj pre tých, čo sú ňou najväčšmi nakazení, že páni sa celkom radi

pozhovárali s Lucienom a pristavovali sa s ním na ulici. Tento meštiak, ktorý, nehľadiac na otcove milióny, mal dosť dobrý úsudok, bol akási novota.

„Najvýznačnejším človekom tejto spoločnosti je vari gróf de Vassignies."

Bol to veľký, plavý mužský, ešte mladý, hoci veľmi zvráskavený, múdreho a nie chladného výzoru. V období r. 1830 bol podplukovníkom jedného z plukov kráľovskej gardy, ba v júli si utŕžil zranenie a to bola nesmierna výhoda, ktorú ani priveľmi nezneužíval.

Pán de Vassignies na svoje nešťastie vnukol veľkú vášeň malej panej de Villebelle, naučene umnej a s krásnymi očami, v ktorých však blčala nepríjemná žiadostivosť. Opanúvala ho, domŕzala ho, bránila mu ísť do Paríža, za ktorým sa mu zvedavo cnelo.

Pán de Vassignies chodieval k Lucienovi. „Priveľa cti," myslel si Lucien. „Čo mi zostáva v tomto kraji, ak nie trochu samoty doma?"

Napokon sa Leuwen zbadal, že ho gróf, dostatočne osladeného poklonami, zahŕňa otázkami.

Aby sa pri týchto dlhých návštevách trochu zabavil, lebo na vidieku akoby sa čas vôbec nemíňal, Lucien sa pokúšal odpovedať neurčite i na najprostejšie otázky. Napríklad:

– Aká hlboká je priekopa medzi palácom Tuilerií a záhradou? – spýtal sa ho raz gróf de Vassignies.

– Neviem, – odpovedal Leuwen, – ale bolo by vari ťažko dostať sa cez ňu so zbraňou v ruke.

– Ako to? Azda dvanásť alebo pätnásť stôp? Ale veď by voda Seiny vnikla dnom priekopy.

– Práve na to myslím... Zdá sa mi, že dno je vždy vlhké. Ale možno, že je hlboká len šesť stôp. Nikdy mi neprišlo na um *rekognoskovať* túto priekopu.

A takto ďalej dvadsať minút.

Výmenou Lucien získal niektoré podrobnosti o povahe panej de Sauves d'Hocquincourt.

Mladá markíza nemala nič z upätosti svojho rangu; bola od prírody koketná, pochabá a veselá. Mala oveľa horšiu povesť, než si zasluhovala. Na vidieku napospol prekvitajúcou náhodou, čo aj Luciena udivovalo, nemohla sa poddať ani najmenšiemu pokrytectvu. Mala nádherné oči a rozohrávala ich

s takou veľkolepo prirodzenou koketnosťou, že to už nebola koketnosť. Vozila sa na koči s milencom a s mužom; ak nejaký mladý človek zo spoločnosti šiel na koni a spravil s koňom (ako D. Pierre Bonaparte) zvláštny alebo pôvabný pohyb, alebo povedal niečo, čo sa panej d'Hocquincourt zapáčilo, mala oči už iba preňho. A ak pán d'Antin hovoril tak dlho, kým sa pôvab okoloidúceho pominul, bol si istý, že výraz netrpezlivosti a znechutenia v jej krásnych očiach sa zaraz zmení na božský oheň, ktorý ich oživoval.

Lucien našiel u panej d'Hocquincourt druhú, oveľa zriedkavejšiu vlastnosť: naskrze sa nepamätala na to, čo včera robila alebo povedala. Bola to veselá bytosť, ktorá žila naozaj zo dňa na deň.

„Je stvorená," pomyslel si Lucien, „stať sa milenkou nejakého veľkého kráľa znudeného ctibažnosťou a jednotvárnym vystrájaním dvoranov a mileniek. Keby som sa mohol vkúpiť k tejto ľúbeznej žene, azda by sa mi Nancy zdalo zábavnejším."

Ale na vidieku ešte väčšmi než v Paríži treba sa najprv stať mužovým dôverným priateľom; no a smutný pán d'Hocquincourt, neprestajne užalostený, ustavične hovoriaci o histórii roku 1793, ktorú znetvoroval, bol, ako sa Leuwenovi zdalo, najnudnejší človek spomedzi všetkých obyvateľov Nancy.

„Títo ľudia," vravel si Leuwen, „vidia v budúcnosti jednostaj nejakého Robespierra a závidia každému, kto si zadovážil nejaké miesto, ako ja, a odjedá z rozpočtu. Žiarlia ešte i na mešťanostov, ktorí sa umárajú v súženiach a obchodom získavajú majetky. Ale aká milá musela byť ich spoločnosť r. 1780, pred terorom a jezuitami! Boli to vtedy milí pochábli, čo videli ľudstvo v pripekných farbách a nivočili sa o dušu."

Lucien si spomenul na prvé zasadanie Ústavodarného snemu a na Lauzunove *Pamäti,* ktoré práve prečítal.

„Keby sa ten pán d'Hocquincourt z roku 1780 vrátil na svet, pokladal by svojho vnuka za ubehlíka z Trapského kláštora."

Lucien si raz všimol, že pani d'Hocquincourt je celkom zunovaná pánom d'Antin. Pán d'Antin, spochabený od lásky a od nežnej melanchólie, stratil hlavu, usiloval sa byť ľúbeznejší než zvyčajne, namiesto aby bol pochopil návrhy, že sa má ísť prejsť.

– Rád by som vám venoval malú anglickú rytinu v pôvabnom gotickom ráme, – vravel jej Lucien. – Popýtal by som vás o dovolenie môcť ju umiestiť tu, vo vašom salóne, a od toho dňa, keď ju raz neuvidím na jej zvyčajnom mieste, nevkročím viac do vášho domu, aby som vám naznačil všetku svoju nevôľu nad takýmto neblahým konaním.

– Lebo ste vtipný človek, – odpovedala mu so smiechom. – Nie ste dosť hlúpy jašiť sa od lásky... Hospodine! Je ešte niečo nudnejšie ako láska?

No a takéto slová boli pre Luciena veľmi vzácne. Často, keď sa chystal vojsť do niektorého domu, postál na ulici, skôr než sa vystavil mukám výkrikov, ktoré mu čochvíľa budú trhať uši a ktoré zavše počul už z ulice.

Diskutujúci vidiečan je hrozný; v tvŕdzi, keď už nemá čo povedať, honosí sa silou pľúc, a takto sa veľmi často zdá, že má vrch nad protivníkom.

„V Paríži je ultrista skrotený," vravel si, „ale tu ho človek nachádza v prirodzenom stave, to je hrozná odroda, krikľúnska, kľajúca, privyknutá, že jej nikdy neprotirečia, schopná hovoriť tri štvrte hodiny tú istú vetu. Najneznesiteľnejší legitimisti v Paríži, tí, pred ktorými sa vyprázdňujú salóny, boli by tu najlepší spoločníci, mierni, spôsobní, hovoriaci srdečným tónom."

Táto trápnosť bola pre Luciena najhoršia, nemohol na ňu privyknúť.

„Mal by som ich študovať, ako sa študuje prírodopis. Pán Cuvier nám hovoril, že študovať metodicky, zaznamenávajúc si starostlivo rozdiely a zhodnosti, je spoľahlivý prostriedok, ako sa vymaniť ošklivosti, ktorú vnukajú červy, hmyz, hnusné morské kraby atď. atď.

„Vidiečan číta zväčša len noviny; keď má za sebou diskusie o novinách, nevie, čo povedať. A tí, ktorých nešťastím je, že sú bohatí, sú ešte menej zaneprázdnení než ostatní, a preto, zdá sa, ešte horší. Život strávia mikroskopickým skúmaním činov svojich susedov, takto sú si navzájom špehúňmi. A to je veľmi pohodlné pre cudzieho príchodzieho," doložil si Leuwen.

Niekedy Leuwen, keď znechutený naťahovačkami zosadol z koňa, namiesto aby sa obliekol a šiel do vznešenej spoločnosti, zostal doma *pri pohári piva* so svojím domácim, pánom Bonnardom. Bol to bohatý obchodník s obilím, temný, ozrutný, veľký pijan a cynik.

– Išiel by som ponúknuť dvesto louisdorov samému pánu prefektovi, – povedal raz Leuwenovi, – keby som dostal povolenie na dovoz dvetisíc vriec pšenice z cudziny; a prosím, jeho otec má dvadsaťtisícfrankový plat.

Keď mu pani de Serpierre narozprávala veľa klebiet o panej d'Hocquincourt alebo keď sa ho pani de Commercy usilovala presvedčiť, že pani de Puy-Laurens je bláznivá, Leuwen si šiel po pravdu k hrubastému, zdravému rozumu obchodníka s obilím. Bonnard nikdy nevkročil do salónu týchto dám, ale vo vidieckych mestách sa vie o všetkom, a tak rovnako energickými ako málo úctivými slovami privrátil klebety na správnu mieru.

– Keby nie ten Du Poirier, – povedal raz Leuwenovi, – títo talhaji by ani neboli takí nanič. Vy ho často prijímate, pán môj, nože si dajte pozor! Šľachtici tohto kraja, – doložil, – skapínajú od strachu, keď sa parížska pošta oneskorí o štyri hodiny, a prídu mi vopred predať svoju úrodu zbožia. Dobre, že sa nehodia na kolená predo mnou, aby dostali zlato, a na druhý deň, upokojení poštou, ktorá napokon došla, sotva mi na ulici poďakujú za pozdrav. Ale ja si zaznamenávam každú nezdvorilosť a dám si ju zaplatiť po desať louisdorov. Dohodnem sa o tom s komorníkom, ktorého mi posielajú s dodávkou zbožia; lebo nech sú akíkoľvek lakomí a čo ako lipnú za peniazmi, neradi chodia prizrieť váženie zrna. Pri štvrtej-piatej dvojmerici tučný pán de Sanréal začne ovrávať, že prach mu škodí prsiam. Čudní ľudia, chcú nám znovu zaviesť panštinu, jezuitov a starý režim!

Na druhý deň sa Leuwen venoval úplne povinnostiam pri pluku, česaniu, manévrovaniu. Cítil sa zraniteľný. Rozkaz, aby šiel na dvadsať míľ od Nancy, bol by ho urobil nešťastným.

Išiel dvoriť podplukovníkovi Filloteauovi, najstaršiemu svojmu priateľovi pri pluku, ktorý, čo do spôsobov a mravov bol na sto honov za svojím vlastným sluhom.

– Čo tí štyria či piati livrejovaní v krikľavých farbách, ktorých pretŕčate po uliciach? To pôsobí zlým dojmom pri pluku, upozorňujem vás na to.

- Nuž ale, pán podplukovník, nijaký článok služobných predpisov nezakazuje troviť peniaze, keď ich človek má. Teraz som si *vzal do hlavy* livreje a z Paríža som si objednal pri tej príležitosti aj desať párov rapierov.

– Ach! Oplan!

– Naskrze nie, pán podplukovník! Dávam vám čestné slovo, že nemáte menej fičúrskeho a mierumilovnejšieho dôstojníka. Ja som najradšej, keď nikto ku mne nepríde a keď ani ja nemusím k nikomu ísť. Budem dokonale zdvorilý, dokonale rozvážny voči každému, ale ak do mňa dojedajú, nájdu, čo hľadali. Ináč, onedlho budem mať šesť livrejí, ale v túto chvíľu mi stačia štyri.

O dva dni si ho zavolal plukovník Malher a zakázal mu, hoci nesvoj a s výrazom záhatia, držať si viacej než dvoch livrejovaných sluhov. Lucien lepšie obliekal svojich ľudí, než sa nosil ktorýkoľvek švihák v meste.

Leuwen to všetko napísal svojej matke, plukovník ho zas oznámil ministrovi. Leuwen to aj očakával. V tie časy sa mu zdalo, že v salónoch ho začínajú brať oveľa vážnejšie. To preto, lebo doktor Du Poirier dostal z Paríža odpovede s priaznivými informáciami o Leuwenovi a všetky listy sa zhodovali v náhľadoch na známosť banky Leuwen a Van Peters. Čo viac, že je z tých niekoľkých, ktoré si kupujú správy od ministrov alebo ich speňažujú spolu s nimi na polovičnú účasť a takisto uznesenia ministerskej rady. A najmä pán Leuwen starší sa zaoberá týmito nestatočnými obchodmi, ktoré časom privádzajú na mizinu, ale poskytujú príjemné styky a dôležitosť.

Pán Leuwen otec podporoval synovo postavenie v pluku so záujmom stávkára. Neodťahoval sa od určitých obchodov ministerstva vojny po r. 1830 a nechýbala mu dôvera tohto ministerstva. Livrejovaní jeho syna ho veľmi zabavili, vec ho zaujala, a plukovník Malher dostal čoskoro po udaní, takmer obratom pošty zdrvujúci list v Leuwenovej veci. Najradšej by bol Leuwena poslal s oddielom do N***, do manufaktúrneho mesta, kde sa robotníci začali zoskupovať do vzájomných podporných jednôt. Ale napokon, keď je človek veliteľom zboru, musí sa vedieť ovládať; plukovník teda, keď stretol Leuwena, prihovoril sa mu s prefíkaným úsmevom pospolitého človeka, ktorý chce furtáčiť:

– Mladý človek, som s vami spokojný, s vašou poslušnosťou. Majte si toľko ľudí v livreji, koľko sa vám zachce, ale pozor na oteckovu peňaženku!

– Pán plukovník, mám česť poďakovať sa vám, – odpovedal Leuwen povýšene. – Otec mi naozaj písal o tejto veci. Stavil by som sa, že s tým bol u ministra.

„Ach, keby som nebol plukovník, ktorý chce vytrvať!" pomyslel si Malher. „Aké krásne seknutie by si si utŕžil za tieto posledné slová, bezočivý lagan!"

A pozdravil sa podporučíkovi s úprimným a ráznym výrazom starého vojaka.

A takto, spojením sily a rozvahy, ako sa hovorí vo vážnych knihách, Leuwenovi žlto-strieborní livrejovaní vpravde zdvojnásobili nenávisť pluku voči nemu, no nezavdali príčinu ani na jediné krivé slovo, o čom by sa bol oficiálne dozvedel.

KAPITOLA
13/

Lucien nikdy nestretol v spoločnosti tú paniu de Chasteller, ktorá ho bola videla spadnúť z koňa. Zabudol na ňu, ale zo zvyku skoro každý deň prešiel Čerpadlovou ulicou. Pravda je, že častejšie hľadel na liberálneho dôstojníka, špehúňa pridelenému Smidtovmu literárnemu kabinetu, než na krikľavozelené okenice.

Raz boli okenice otvorené. Leuwen uvidel peknú, malú záclonku z vyšívaného mušelínu; hneď, takmer si to ani neuvedomiac, rozharcoval koňa. Nebol to prefektov angličan, ale malý maďarský koník, ktorému sa to nevidelo. Maďar sa natoľko napajedil a stváral také nezvyčajné skoky, že Lucien dva-tri razy len-len, že nevyletel zo sedla.

„Čo, na tom istom mieste?" vravel si, červenejúc od zlosti. A na dovŕšenie oštary v najkritickejších chvíľach zbadal, že sa

malá záclonka odhŕňa od okenného rámu. Ktosi vyzeral. Bola to naozaj pani de Chasteller, ktorá si hovorila:

„Ach, no hľa, môj malý dôstojník zasa spadne!"

Keď prechádzal, často si ho všimla pre dokonalú eleganciu v obliekaní; a jednako, nebol ani najmenej upätý.

Po päťminútovej naťahovačke Luciena osud krajne prikvačil tým, že malý maďarský koník ho zhodil sotva desať krokov od miesta, kde bol spadol v deň príchodu pluku.

„Človek by povedal, že je to porobené," vravel si, znovu vysadajúc na koňa, zúrivý od zlosti. „Som predurčený stať sa smiešnym v očiach tejto mladej ženy."

Celý večer sa nemohol utešiť pre toto nešťastie.

„Mal by som sa pokúsiť s ňou stretnúť," myslel si, „aby som videl, či sa pri pohľade na mňa zdrží smiechu."

Večer u panej de Commercy Lucien vyrozprával svoju nehodu. Ku koncu večera počul spomenúť paniu de Chasteller. Spýtal sa panej de Serpierre, prečo ju nikdy nevidno v spoločnosti.

– Jej otec, markíz de Pontlevé, mal práve záchvat lámky; bolo povinnosťou jeho dcéry, hoci je vychovaná v Paríži, aby mu bola spoločníčkou; a ináč, nemali sme šťastie získať si obľubu v očiach tejto krásnej parížskej dámy.

Za týmito prvými slovami nasledovali zatrpknutejšie, ktoré ich trochu vysvetlili.

„Azda je to číra závisť," povedal si Leuwen; „alebo že by im správanie panej de Chasteller poskytovalo vhodnú zámienku?"

A rozpamätal sa, čo mu bol povedal poštmajster, pán Bouchard, v deň príchodu o pánu Busantovi de Sicile, podplukovníkovi od 20. husárskeho.

Na druhý deň Lucienovi prišla na um včerajšia nehoda...

„Jednako, nosiť sa na koni je vari jediná vec na svete, čo viem dobre. Vidiek ma chcel ponížiť... Dočerta! Ak sa dakedy stretnem s touto mladou ženou, musím sa jej pozdraviť. Moje pády ma s ňou zoznámili a ak bude pokladať moje pozdravy za bezočivosť, tým lepšie: tá spomienka sa vloží medzi chvíľu prítomnosti a výjav mojich smiešnych pádov."

O štyri-päť dní, idúcky do kasárne, Lucien uvidel na desať krokov od seba, na zákrute ulice, dosť veľkú ženu vo veľmi prostom klobúku. Šla si svojou cestou. Ani čo by bol poznával

jej vlasy, zvláštne bohatstvom i farbou, ako nalakované, ktoré ho pred troma týždňami udivili.

Bola to naozaj pani de Chasteller. Celkom ho prekvapilo, že opäť vidí ľahkú a mladistvú parížsku chôdzu.

„Ak ma spoznala, nezdrží sa úsmevu," povedal si. A pozrel jej do očú. Ale prostotou a vážnosťou výrazu akoby boli skôr vyjadrovali trochu unylú zasnenosť než myšlienku na posmešok.

„Isteže," vravel si, „nemala nič posmešné v pohľade, ktorý mi musela uštedriť, prechádzajúc tak blízko popri mne. Bola nútená pozrieť na mňa ako na nejakú prekážku, ako na niečo, čo nájdeme proti sebe na ulici... To je lichotivé! Hral som úlohu vozíka! Ba v krásnych očiach sa jej zračila akási bojazlivosť... Ale či spoznala vo mne toho nešťastného jazdca?"

Lucien si spomenul na svoje predsavzatie pozdraviť sa panej de Chasteller iba hodne za tým, ako prešla. Jej skromný, ba bojazlivý pohľad bol taký ušľachtilý, že nevdojak sklopil oči, keď vyhýbavým krokom prechádzala popri ňom.

Za tie tri hodiny, ktoré v toto ráno jazdecké cvičenie Lucienovi zabralo, často si predstavil ten málo vidiecky pohľad, ktorý sa mu vryl priamo do očí.

„Odkedy som v Nancy, moja zunovaná duša mala len jednu túžbu: odňať tejto mladej žene smiešnu spomienku na mňa... Nebol by som len zunovanec, ale navyše aj hlupák, ak by sa mi nezdaril ani tento nevinný zámer."

Ešte v ten večer zdvojil svoju úslužnosť a pozornosť voči panej de Serpierre a s veľmi oživeným pohľadom počúval odsúdenie, nekonečné a zatrpknuté, dvora Ľudovíta Filipa a napokon panej de Sauves d'Hocquincourt. Táto obozretná príprava mu umožnila priblížiť sa k malému stolíku, za ktorým pracovala slečna Théodelinde. Poskytol jej nové podrobnosti o svojom poslednom páde.

– Horšie je, – doložil, – že som mal aj divákov, a to takých, pre ktorých táto príhoda nebola naskrze nijakou novinkou.

Slečna de Serpierre kládla otázky, na ktoré on zas odpovedal otázkami o panej de Chasteller.

– Nadnáša sa nad oblaky, v Nancy nie je obľúbená, – vravela dobrá Théodelinde, – a povráva sa o nej veľa zlého. My ju poznáme iba z niekoľkých spoločenských návštev,

alebo skôr, nepoznáme ju vôbec. Náklonná som veriť, že je nedbanlivej povahy a že je nerada ďaleko od Paríža.

– Často si dá zapriahnuť do koča, – vravela ktorási z mladých priateliek slečny de Serpierre, – a po hodinovom čakaní sa znovu vypriaha. Pre dušu len trochu delikátnu je iste protivné nemôcť si zatancovať s nejakým človekom, aby jej nenavrhol manželstvo: ona je najbohatšia partia v departemente. Nuž tak, pán môj, teraz aspoň vidíte, či sa vám to hodí.

Dialóg o tomto príjemnom námete sa neskončil.

„Možno, že pani de Chasteller umiera od nudy," povedal si Lucien, „život v samote, bez pokoja, medzi otcom, ktorý nemá myšlienky na nič iné než na dcérin majetok a vážne sa prirovnáva k Cicerónovi vášnivo milujúcemu svoju dcéru Tulliu, a šviháckym bratancom pánom de Blançay, ktorého láske tento otec poskytuje ochranu. Na moj veru, dobre urobila, že si pripustila pána de Busant de Sicile."

– Pán de Pontlevé nemal pokoja ani dušu na mieste, – doložila slečna Théodelinde, – kým sa mu nepodarilo znesvárit dcéru s jej dôvernou priateľkou, s paňou de Constantin.

– To je tá vtipná žena, o ktorej žartovných odpovediach onehdy rozprával pán de Lanfort?

– Áno, tá. Pán de Pontlevé je predovšetkým lakomec a bojko a obával sa vplyvu rozhodnej povahy panej de Constantin. Má v úmysle emigrovať v prípade, že by republika spôsobila pád Ľudovíta Filipa. Za prvej emigrácie okúsil veľmi nepríjemnú núdzu. Ak by mu prišlo znovu ísť za Rýn, veľmi sa spolieha na dcérin majetok. Pani de Puy-Laurens tvrdí, že tento majetok je *sine qua non* rojalizmu pána de Pontlevé.

Lucien sa zhováral o panej de Chasteller so svojím domácim, obchodníkom s obilím Bonnardom, s paňou de Marcilly, s paňou d'Hocquincourt, no nikdy sa ju neodvážil spomenúť svojmu dôvernému priateľovi doktorovi Du Poirierovi.

V úsilí dozvedieť sa príbeh panej de Chasteller, Lucien sa ňou napokon hodne zaoberal. Ešte viacej chodieval po Čerpadlovej ulici a hľadel na zelené okenice. Pozvoľna, z nudy a ani nemysliac na lásku, upadol do myšlienkového rozpoloženia zvyčajného zaľúbenca, čo sa mu zdalo veľmi zábavné.

V nedeľu ráno postavil sluhu na stráž k bráne paláca de Pontlevé a tak sa dozvedel, že pani de Chasteller práve vošla do Propagácie, do malého kostolíka. Rozbehol sa ta.

„Bude si myslieť, že som do nej zaľúbený," pomyslel si so smiechom.

Ale tento kostol bol taký malý a Lucienove kone spôsobili taký hluk na dlažbe ulice, jeho prítomnosť v rovnošate bola taká nápadná, že ho tento nedostatok delikátnosti zamrzel. Nemohol dobre vidieť paniu de Chasteller, lebo sa usadila v pozadí dosť tmavej kaplnky. Leuwenovi sa zdala veľmi prostá.

„Alebo sa veľmi mýlim," pomyslel si, „alebo táto žena vôbec nedbá na to, čo ju obklopuje. A ostatne, jej správanie môže celkom dobre zodpovedať najhlbšej pobožnosti."

Nasledujúcu nedeľu prišiel Lucien do Propagácie pešo, ale i takto mu bolo všelijako: vzbudzoval priveľkú pozornosť.

Hádam ani nie je možné mať distingvovanejší výraz, než mala pani de Chasteller; lenže Lucien si vybral miesto, odkiaľ ju mohol dobre vidieť; takže keď odchádzala, zbadal, že oči má, ak ich práve prísne neklopila, tak neobyčajne krásne, že proti jej vôli živo prezrádzali, čo práve cíti.

„To sú oči, ktoré svojej majiteľke iste často spôsobujú nepríjemnosť," pomyslel si. „Čo by čo robila, tie nebudú nemé."

V ten deň vyjadrovali pozornosť a hlbokú melancholiu.

„Azda treba za tieto dojaté pohľady vďačiť ešte pánovi de Busant de Sicile?"

Táto otázka mu skazila všetku radosť.

KAPITOLA 14/

„Ani som sa nenazdal, že posádkové lásky sú spojené s takýmito nepríjemnosťami."

Toto rozumné, no vulgárne uvažovanie vnieslo trochu vážnosti do Lucienovej duše; upadol do hlbokého dumania.

„Ale čo, *ľahká* či nie," povedal si po dlhej pomlke, „bolo by

čudesné môcť sa priateľsky pozhovárať s takouto bytosťou." No výraz jeho tváre nebol v súlade so slovom *čudesné*. „Nemôžem si zatajovať," hovoril si ďalej chladnokrvnejšie, „že medzi podplukovníkom a obyčajným podporučíkom je krutý rozdiel! A ešte znepokojivejší rozdiel medzi vznešeným menom pána de Busant de Sicile, druha Karola Anjouovca, brata Ľudovíta Svätého, a všedným občianskym menom Leuwen! Na druhej strane sluhovia v nových livrejach a kone mi nepochybne dodávajú v očiach tohto vidieckeho stvorenia akúsi pološľachtickosť... Možno," doložil so smiechom, „aj úplnú šľachtickosť... Nie," pokračoval, vstávajúc akosi nazlostene, „nízke myšlienky sa nemôžu znášať s takouto vznešenou fyziognómiou... A ak v nej jestvujú, sú to myšlienky jej kasty! U nej nie sú smiešne, lebo si ich osvojila v šiestom roku. To nie sú myšlienky, to je vrodené citové rozpoloženie. Vidieckej šľachte veľa záleží na livrejach a na lesku kočov.

„Ale prečo tieto daromné delikátnosti? Treba si priznať, že som hodne smiešny. Azda mám právo vyzvedať natoľko intímne vlastnosti? Chcel by som stráviť niekoľko večerov v salóne, kam chodieva... Otec ma vyzval, aby som si otvoril salóny v Nancy, už ma do nich pripustili. Bolo to dosť ťažké, jednako, už je čas nechať ich, mriem tam od nudy a nadmiera nudy ma môže priviesť do nepozornosti... a to by mi márnomyseľnosť týchto zemanov, ani tých najlepších, nikdy neodpustila... Prečo by som si nezaumienil, aby som mal v živote nejaký cieľ, môcť stráviť niekoľko večerov s touto mladou ženou? Pochabé bolo myslieť na lásku a robiť si výčitky! Táto kratochvíľa mi nezabráni byť statočným človekom a dokázať to, ak sa naskytne príležitosť.

„Ostatne," hútal ďalej s melancholickým úsmevom, „jej *milé* reči by ma chytro vyliečili z potešenia, ktoré si sľubujem od toho, že ju budem vídať. To by bol vo vznešenejšom prostredí druhý diel slečny Sylviany Berchuovej. Bude nabrznutá a pobožná ako pani de Serpierre alebo opojená zemianstvom a bude mi hovoriť o tituloch svojich predkov ako pani de Commercy, ktorá mi včera rozprávala, mítoriac všetky dáta, a čo viac, veľmi zdĺhavo, ako vraj ktorýsi jej predok Enguerrand nasledoval Františka I. do vojny proti albigéncom a stal sa konetáblom v Auvergne... To všetko môže byť pravda, ale je pekná a budem od nej na dva kroky. Bude zaujímavé pozorovať, ako môžu nízke alebo smiešne myšlienky neskaziť takúto fyziognómiu."

Nad tým všetkým mala v Lucienovej hlave prevahu myšlienka, že by bolo babráctvo nevniknúť do salónov, kam chodí pani de Chasteller, alebo aj do jej salónu, ak nikam nechodieva.

„To si vyžiada istú námahu, ako dobytie salónov v Nancy."

Všetky tieto filozofické úvahy odstránili osudné slovo láska a už si nerobil výčitky. Tak často sa posmieval žalostnému položeniu, v ktorom bol videl Edgara Montléona, jedného zo svojich bratancov! Robiť si sebaúctu závislou od mienky ženy, ktorá má k sebe samej úctu len preto, lebo nejaký jej predok zabíjal albigéncov v sprievode Františka I., aké hromadenie smiešností! V tomto konflikte je chlap oveľa smiešnejší od ženy.

Navzdory všetkým týmto krásnym úvahám pán podplukovník od 20. husárskeho zamestnával myseľ nášho hrdinu aspoň natoľko ako pani de Chasteller. Fakt je, že spoločnosť v Nancy prijala toho dôstojníka, pretože mal pekné meno: Thomas de Busant de Sicile. To bol veľmi dobrý a veľmi statočný šľachtic, no celkom bez ducha. Nedbajúc na prijatie, akého sa mu dostalo, a zabúdajúc na svoj objemný driek a na svojich štyridsať rokov, zaľúbil sa do panej de Chasteller, ktorej sa často zunoval, ale ktorá sa nemohla pokúsiť obmedziť jeho časté návštevy; pánovi de Pontlevé záležalo na tom, aby sa znášal s *ozbrojenou mocou* v Nancy. Lebo keby jeho písomný styk s Karolom X., ostatne celkom nevinný, vyšiel najavo, koho by poverili jeho zlapaním? Kto by mohol ochraňovať jeho útek? Kto by ho mohol obrániť proti ľudu v prípade republikánskej mäteže?

Lenže Lucien nebol dosť spriatelený s pánom de Vassignies, s paňou de Puy-Laurens a s ostatnými umnými ľuďmi kraja, aby bol mohol vniknúť do týchto vecí. Nedostal sa ďalej, musel veriť, že pani de Chasteller sa nejako zaplietla s pánom de Busant, a ospravedlňovať ju.

Veľa sa vypytoval na toho vyššieho dôstojníka, ako sa to hovorilo v posádkových mestách. Celé mesto mu opakovalo, že bol potomkom ktoréhosi pobočníka vojvodu z Anjou, brata Ľudovíta Svätého, ktorý si podmanil Sicíliu. Pán de Busant

bol veľmi udatný, bez jedinej myšlienky, mal skvelé spôsoby, pozýval dámy na veľmi pekné obedy do Burelvillerských lesov a takmer denne sa okolo polnoci nazdával, že je veselý, lebo bol podnapitý.

Pán Gauthier a jeho priatelia republikáni dali Leuwenovi najpresnejšie informácie. „Tí si ho azda vzali na mušku," pomyslel si, „ako dôstojníka, ktorý mohol veliť posádke a porúbať ich." No nikto spomedzi týchto pánov sa nezhováral s pánom de Busant, a už naskrze ho nevideli s paňou de Chasteller.

Ustavičné premýšľanie o spôsoboch, ako by sa stretol s paňou de Chasteller v niektorom salóne, a túžba zaujať myseľ, ak nie dušu tejto peknej bavečky nahradila úsilie zaskvieť sa v očiach ľudí v Nancy, ktorými začal azda väčšmi pohŕdať, než bolo treba.

„Takáto vidiecka ultristka, ktorá prešla zo *Sacré-Coeur* k dvoru Karola X. a ktorú júlové dni vyhnali z Paríža, môže prísť na prapodivné myšlienky!"

Príbeh panej de Chasteller si Lucien dychtivo zozbieral. Hľa, čo sa dozvedel:

Roku 1814, po prvej Reštaurácii, pán de Pontlevé si zúfal, keď sa našiel v Nancy, a nie pri dvore.

– Vidím, – vravel, – že sa obnovuje rozdeľovacia čiara medzi nami a prídvornou šľachtou. Môj bratanec, rovnakého mena a rodového znaku, aké nosím ja, dostane sa, lebo je pri dvore, v dvadsiatom druhom roku ako plukovník za veliteľa pluku, v ktorom ja, ako štyridsiatnik, budem z milosti kapitánom.

Pán de Pontlevé mal tridsaťpäť rokov, keď takto uvažoval. Vystúpil pri voľbách r. 1818 a dostal šesť hlasov, počítajúc aj jeho vlastný. Utiekol do Paríža a uchádzal sa o pairstvo. Videl vzostup kláštora Svätého Srdca Ježišovho a poponáhľal sa umiestiť tam svoju dcéru.

Pán de Pontlevé sa vrhol do vznešenej pobožnosti a dcéru vydal r. 1828 za jedného z brigádnych generálov pridelených dvoru Karola X. Pán de Chasteller bol majetný, nebol pristarý a v správaní prejavoval pôvab, hraničiaci so sladkastými maniermi. Bol trochu ako tie romány, ktoré spomína Boileau, kde sa všetko, až po *nenávidím vás,* hovorí nežne. Jeho žena, kňažnami láskavo prijatá, mala v spoločnosti dosť príjemné

postavenie, dvornú lóžu v Bouffes a v Opere a v lete apartement v Meudone alebo v Rambouillete. Júl 1830 to všetko skaziľ. Pán de Chasteller, vidiac *ľud v ulici,* spomenul si na vraždu pánov Foullona a Berthiera v prvých dňoch Revolúcie. Pomyslel si, že susedstvo Rýna je to najistejšie a šiel sa schovať na malý majetoček, ktorý mala jeho žena blízko Nancy.

Pán de Chasteller nikdy osobitne nevynikal duchom; nemohol sa utešiť pre tento tretí útek rodiny, ktorú zbožňoval.

– Vidím v tom prst boží, – nariekal v salónoch v Nancy. A umrel, zanechajúc vdove dvadsať či tridsaťtisíc frankov renty na päť percent, ktorú dostal od kráľa v období pôžičiek r. 1817.

Osemnásť mesiacov po tom, ako pani de Chasteller ovdovela, odvážila sa vysloviť slovo Paríž.

– Čo, dcéra moja? – povedal jej veľmož pán de Pontlevé s výrazom rozhorčeného Alcesta z veselohry. – Vaši panovníci sú v Prahe a vás by ľudia uvideli v Paríži! Čo by na to duch pána de Chasteller? Ach, keby sme mali odcestovať, nie tým smerom bude treba obrátiť kone. Opatrujte si starého otca v Nancy, alebo ak sa môžeme dať na cestu, ponáhľajme sa do Prahy.

Pán de Pontlevé kládol prekážky dcérinmu návratu do Paríža; ale za náhradu, nehľadiac na otcovské napomínania, zavše príkro opakované, pani de Chasteller mala krásne kone, pekné koče, elegantne držaných ľudí, čo malo za následok, že si zošklivila drobnú šľachtu v Nancy, ktorej väčšina, aj bohatí, používala kone cez celý týždeň na rozvážanie trusu a obliekala sa horšie než ľudia panej de Chasteller.

Popravde, jej kone sa zjavovali menej v Nancy než na hradských v susedstve, kde, ako sa hovorilo, pani de Chasteller má niekoľko priateliek z parížskeho Sacré-Coeur. Lucien dva-tri razy stretol niekoľko míľ od Nancy landauer panej de Chasteller; zdal sa mu vkusný.

Raz po takomto stretnutí Leuwen išiel veľmi neskoro večer fajčiť papierové cigarky na Čerpadlovú ulicu. Tu si ďalej bláhal, že skvelé rovnošaty mu získavajú priazeň panej de Chasteller. Jeho nádej na úspech spočívala hlavne na jeho rovnošate a na elegancii, s akou sa zariadil. Nezbadal, že

o nejaké dva týždne po tom, čo ju bol videl na omši, pani de Chasteller, ktorej jestvovanie bolo preňho jednako len akosi pomyselným, zmenila svoje správanie voči nemu. Najprv si povedal, keď si bol dal vyrozprávať jej príbeh:

„Túto ženu domŕza otec, vidiek ju zunúva, je teda celkom prosté, že si hľadí nájsť rozptýlenie v akých-takých galantnostiach..."

Neskôr mu jej statočná a cudná fyziognómia vnukla pochybnosti aj o týchto galantnostiach.

Napokon, v ten večer, o ktorom je reč:

„Ale čert aby to!" povedal si Lucien. „Aký som ja chmuľo! Mal by som sa tešiť tejto jej záľube v rovnošatách!"

Čím väčšmi nástojil na tomto dôvode nádeje, tým sa stával chmúrnejším.

„Azda som taký hlúpy, že by som sa bol zaľúbil?" povedal si napokon polohlasne. A ako hromom zasiahnutý zastal prostred ulice. Našťastie, o polnoci nebolo tam nikoho, kto by mu bol pozoroval tvár a bol by sa mu vysmial. Od tohto podozrenia ho preniklo hanbou: cítil sa ponížený.

„Azda by som bol ako Edgar?" vravel si. „Nebodaj mám od prírody hodne malú a hodne chabú dušičku. Výchova ju nejaký čas vládala držať na uzde, ale podstata vyráža na povrch. Čože? Kým všetka mládež Francúzska má účasť v takých veľkých veciach, ja strávim celý život tým, že sa budem dívať na dvoje krásnych očú?! Hľa, žalostný výsledok rozvážneho života, ktorý tu vediem. Bolo by bývalo lepšie dvoriť panej d'Hocquincourt, alebo panej de Puy-Laurens, u týchto dám by som sa nemusel obávať, že sa zapletiem väčšmi ako do nejakého spoločenského milkovania.

„Azda by som sa stával pochabým a plytkým? To je niečo celkom iné než saintsimonizmus, z čoho ma obviňuje otec! Kto sa dnes zaoberá ženami? Iba taký človek ako vojvoda de***, priateľ mojej matky, ktorý na sklonku statočného života, keď si bol splatil čestný dlh vlasti, zabáva sa tým, že sa stará o šťastie malej tanečnice, tak ako sa ľudia hrajú s kanárikom. Ale ja! V mojom veku! Ak je to kratochvíľa, dobre; ak je to vážna náklonnosť, nemám ospravedlnenia. A že toto bláznovstvo nie je iba kratochvíľa, o tom svedčí, čo som práve objavil: že slabosť panej de Chasteller ku skvelým rovnošatám nielen že sa mi naskrze nepáči, ale ma zarmucuje. Nazdám sa, že mám povinnosti voči vlasti; doteraz som mal úctu voči sebe predovšetkým preto, lebo som si uvedomoval tieto povinnosti; mám dvadsaťtri rokov, v ktorúkoľvek chvíľu ma môžu vyzvať na činy, a túto chvíľu by som si vybral na to, aby som sa stal otrokom nejakej malej, pobožnej vidiečanky! Nech ju čert vezme aj s jej ulicou!"

Leuwen sa rýchlo vrátil domov, ale pocit hanby mu nedal spať.

Svitanie ho našlo, ako sa prechádza pred kasárňou; netrpezlivo čakal na nástup. Po rozkaze odprevadil na niekoľko sto krokov, tak ďaleko, ako len mohol, dvoch svojich druhov. Keď zostal sám so sebou, povedal si: „Daromné moje úsilie, v týchto prenikavých, no takých cudných očiach nemôžem vidieť náprotivu nejakej tanečnice z Opery, iba ak jej pôvaby."

Celý deň sa mu nepodarilo zaujať rozhodné stanovisko voči panej de Chasteller. Nijakovsky nemohol v nej vidieť nevyhnutnú milenku všetkých podplukovníkov, ktorí prichádzali do posádky v Nancy. No na druhej strane, ak ju pokladal za múdru, bolo sa jej treba chrániť.

„Jednako," hovorila mu rozumová časť jeho vnútra, „ona sa musí veľmi nudiť, otec ju núti vyhýbať Parížu; tým chcú znivočiť robotníkov, ktorí spravili Revolúciu; trochu milkovania je jedinou útechou pre túto úbohú dušu."

Toto rozumné ospravedlnenie iba zdvojilo smútok nášho hrdinu. V podstate bol v dosť smiešnom položení: ľúbil, nepochybne sa mu žiadalo aj úspechu, a jednako bol hotový pohŕdať svojou milovanou práve pre možnosť úspechu.

Mal krutý deň. Akoby sa boli všetci ľudia uzhodli, že mu budú hovoriť o tej zápletke s pánom Thomasom de Busant, kým mu srdce uvzato predstavovalo paniu de Chasteller ako čistého anjela. Už nemal potešenie z toho, že po uliciach Nancy vystavoval na odiv svojich livrejovaných, svoje krásne kone, svoj koč, ktorý otriasal všetky drevené domy v kraji. Takmer pohŕdal sebou za to, že ho tieto úbohosti zabávali; zabudol na všetku otupnosť, od ktorej mu odvracali myseľ.

V nasledujúcich dňoch bol Lucien krajne nepokojný. To už nebol ten ľahkomyseľný človek, ktorého každá márnosť rozptýlila. Boli chvíle, že pohŕdal sebou z celej duše; no ani pri výčitkách svedomia nemohol sa premôcť, aby niekoľko ráz do dňa nezašiel na Čerpadlovú ulicu.

O týždeň po tom, ako prišiel na takýto ponižujúci objav vo svojom srdci, Leuwen, len čo vstúpil k panej de Commercy, našiel tam uvelebenú na návšteve paniu de Chasteller. Nemohol slova vypovedať, menil všetky farby a hoci bol jediný mužský v salóne, nedomyslel sa ponúknuť jej rameno, aby ju odviedol ku koču. Od panej de Commercy vyšiel ešte s väčším pohŕdaním voči sebe samému. Tento vojak s technickým vzdelaním, republikán, nikdy nemyslel na lásku ináč ako na nebezpečnú a opovŕhanú prepiatosť, istý, že nikdy do nej neupadne. Veril, že táto náruživosť je okrem divadla všade veľmi zriedkavá. Všetko, čo sa s ním dialo, prekvapovalo ho ako divého vtáka, ktorý sa chytil do siete a kladú ho do klietky; ako tento zdesený väzeň, ani on si nevedel inej rady, než zúrivo narážať hlavou do mreží klietky.

„Ale toto!" vravel si. „Nevedieť slova vyriecť! Toto! Pozabudnúť na najprostejšie zvyklosti! Moje chabé svedomie sa teda poddáva lákavosti jedinej chyby, a nemám ani smelosť dopustiť sa jej!"

Na druhý deň Leuwen nemal službu; využil povolenie, ktoré mu plukovník nanútil, a vnikol veľmi ďaleko do Burelvillerských lesov. Od akéhosi sedliaka sa napokon dozvedel, že je na sedem míľ od Nancy.

„Treba priznať, že som ešte bláznivejší, než som si predstavoval! Nuž, či si behaním po lesoch získam priazeň salónov v Nancy a nájdem možnosť stretnúť paniu de Chasteller a napraviť svoju bláznivosť?"

Náhlivo sa vrátil do mesta a šiel k Serpierrovcom. Ctil si otca a slečna Théodelinde bola jeho priateľka; ani mu na um neprišlo pozhovárať sa s ňou o svojich slabostiach, no vedľa nej jeho duša nachádzala aký-taký oddych. Pána Gauthiera si veľmi vážil, lenže on bol kňazom Republiky a nič viac. V Du Poirierovi by bol mal dokonalého poradcu: okrem všeobecných znalostí o ľuďoch a veciach v Nancy týždenne raz večeral s paňou de Chasteller. Ale, ako vieme, Lucien sa mal na pozore, aby mu nedal príležitosť na zradu.

O štvrť hodiny ohlásili paniu de Chasteller. V tú chvíľu Lucien stratil vládu nad svojimi pohybmi. Nemohol hovoriť, a to, čo povedal, bolo takmer nezrozumiteľné. Nebol by býval väčšmi prekvapený, keby pri nástupe do útoku necválal so svojím plukom dopredu, proti nepriateľovi, ale keby sa dal na útek. Táto myšlienka ho uvrhla do najväčšieho zmätku: nemohol za seba v ničom zodpovedať. Aké ponaučenie v skromnosti! Aká súra konania, aby napokon získal sebaistotu teraz už nie kvôli nejakému márnemu predpokladu, ale na základe skutočnosti.

Pani de Serpierre ho predstavila panej de Chasteller a tento obrad doplnila najzveličenejšími chválami. Lucien bol červený ako kohút a nenašiel slova, kým vychvaľovali jeho milú parížsku umnosť, vždy pohotovú a ochotnú hovoriť ľúbezné veci. Pani de Serpierre darmo naňho hľadela.

Pani de Chasteller si našla zámienku, aby mohla svoju návštevu čo najväčšmi skrátiť. Keď vstala, Lucien, hoci sa domyslel ponúknuť jej rameno až po koč, cítil takú triašku, že pokladal za nerozumné pokúsiť sa vstať zo stoličky; obával sa, že spôsobí verejnú scénu: pani de Chasteller by mu mohla povedať:

„Pán môj, skôr by som mala ponúknuť rameno ja vám."

KAPITOLA 15/

– Nebola by som si myslela, že ste taký citlivý na smiešnosť, – povedala mu slečna Théodelinde, keď pani de Chasteller opustila salón. – Preto ste tak onemeli pri pohľade na ňu, že vás videla v neslávnom položení svätého Pavla, keď sa mu zjavilo tretie nebo?

Lucien všetko pripúšťal; obával sa, že sa prezradí, ak sa pustí do akejkoľvek diskusie. A keď mohol dúfať, že jeho odchod nebude nijako nápadný, poponáhľal sa zmiznúť. Len čo bol osamote, smiešnosť práve prežitej príhody ho trocha utešila.

„Azda sa ma chytá mor?" povedal si. „Keďže telesný vplyv je taký silný, nezasluhujem si takéto duševné pokarhanie. Keby som mal zlomenú nohu, takisto by som nemohol pochodovať so svojím plukom."

U Serpierrovcov bola večera; veľmi prostá. Lucien sa

dozvedel, že nie sú naskrze bohatí; jednako pozvanie na večeru do tohto domu nebolo malé vyznamenanie. Pani de Serpierre pozvala Luciena, nehľadiac na jeho občiansky pôvod, ako mladého kandidáta na ženbu. Dobrá Théodelinde, ešte vždy jeho priateľka, umiestila ho medzi seba a paniu de Chasteller, ktorej účasť bola nevyhnutná, lebo nemohla prísť na večeru pred dvoma mesiacmi, keď mal pán de Pontlevé lámku.

Théodelinde usúdila, že Lucien je akýsi neprívetivý; málo hovoril, obracal sa iba na paniu de Chasteller, a to, čo povedal, popravde nestálo za námahu. Pani de Chasteller rozprávala nášmu hrdinovi o pani Grandetovej, o žene hlavného daňového výbercu, ktorá mala prísť z Paríža a nepochybne usporiadať skvelé večierky. Lucien sa predsa odhodlal povedať, že pani Grandetovú často vídal u svojej matky. Tento námet rozhovoru náš hrdina sledoval iba veľmi chatrne. Chcel hovoriť a keďže mu duch nič neposkytoval, zavše sa stalo, že panej de Chasteller kládol takmer suché otázky.

Po večeri nasledovala veľká prechádzka a Lucienovi sa dostalo cti odprevádzať slečnu Théodelindu a paniu de Chasteller na výlete po jazere v záhrade veliteľstva; viedol člň a hoci už päť-šesť ráz veľmi dobre previezol slečny de Serpierre, slečnu Théodelindu a paniu de Chasteller len že nevyvrátil do štyri stopy hlbokej vody jazera.

Na tretí deň boli meniny istej osobnosti z panovníckeho rodu, teraz v exile. Pani markíza de Marcilly, vdova po nositeľovi veľkokríža, pokladala si za povinnosť usporiadať ples. Avšak táto príležitosť nebola uvedená na pozvánke, čo sa siedmim-ôsmim dámam povzneseného zmýšľania zdalo hriešnou bojazlivosťou.

Z celého 27. ulánskeho boli pozvaní iba plukovník, Lucien a malý Riquebourg. No sotva sa dostali do markízinych salónov, stranícky duch zatlačil najprostejšiu prístojnosť v pamäti ľudí, ináč zdvorilých až do ukonania. S plukovníkom Malherom zaobchodili ako s votrelcom, ba priam ako s človekom od polície, s Lucienom ako s dieťaťom domu. Naozaj, obdivovali tohto pekného mladého človeka, ktorý ešte včera prišiel na nešpory ku Kajúcnym.

Keď sa spoločnosť zišla, prešli do slávnostnej siene. Prostred záhrady, kedysi založenej kráľom Stanislavom, tesťom Ľudovíta XV., podľa vtedajšieho vkusu ako labyrint z hrabovia, stál pavilón, veľmi elegantný za panovania priateľa Karola VII., veľmi zanedbaný neskôr a najmä za Revolúcie. Aby zakryli zrúcaniny, upravili ho na spôsob stanu, vedľa pavilónika postavili dva kiosky, ktoré s ním spájalo dvoje veľkých dverí. Ani v Paríži by to neboli lepšie spravili.

Večer sa Lucien, vďaka tomuto peknému stanu, povznesenému plesovému prostrediu a nepochybne aj pod dojmom naozaj lichotivého prijatia, ktorého sa mu dostalo, celkom zbavil smútku a výčitiek. Krása záhrady a siene, v ktorej sa tancovalo, očarila ho ako dieťa. Prvé dojmy urobili z neho iného človeka. Tento vážny republikán si dožičil školácke potešenie chodiť okolo plukovníka Malhera a neuráčiť sa mu prihovoriť, ba ani netúrnuť v jeho stranu. V tom sa držal všeobecného príkladu: nikto nestratil slovo s plukovníkom, takým hrdým na svoju povesť príslušníka správneho stredu; zostal osihotený ako *prašivá ovca*. Plukovník, zronený pohŕdaním, alebo aspoň touto jednohlasnou nezdvorilosťou, nemal ani toľko dôvtipu, aby odišiel z plesu.

„Vraciam mu aj s úrokmi scénu, ktorú mi bol onehdy spravil kvôli literárnemu kabinetu," vravel si Lucien; „tentoraz je to on, kto *nezmýšľa správne*. U hrubých ľudí neslobodno premeškať príležitosť na prejav opovrhnutia; keď sa ich statoční ľudia stránia, títo grobiani sa nazdajú, že sa ich boja."

Už keď vchádzal, zbadal, že všetky ženy sú ozdobené zelenými a bielymi stužkami. Naskrze mu neprišlo na um, že by sa tým mal cítiť urazený.

„Táto pohana sa týka hlavy štátu, a to zradnej; národ stojí privysoko, aby ho nejaká rodina, hoc by pochádzala od hrdinov, mohla pohaniť."

Konča jedného z priľahlých stanov bol akoby oddelený kút, ktorý žiaril v záplave svetla (horelo tam azda štyridsať sviečok) a Luciena priťahoval.

„Vyzerá to ako oltár pri procesiách na Božie telo!"

Prostred sviečok a na najčestnejšom mieste bola umiestená ako nejaká monštrancia podobizeň mladého Škóta. Maliar, ktorý lepšie uvažoval, než maľoval, usiloval sa vo fyziognómii dieťaťa spojiť čelo génia obťažené hlbokými myšlienkami s ľúbezným úsmevom útleho veku. Maliarovi, ktorého nadanie sa ani zďaleka nezrovnávalo s jeho dobrými úmyslami,

podarilo sa spraviť z takzvaného portrétu ohavnú karikatúru. Všetky dámy, ktoré vošli do pavilónika, pretvoreného na stan vo farbách vznešenej kňažnej, prichádzali rad-radom vzdať hold podobizni.

Lucien, zabávajúc sa sústredeným a pobožným výrazom ľudí, ktorí po jednom pristupovali k oltáru, len horko-ťažko sa zdržal smiechu. Keďže bol v móde, jeho zvláštny výraz pokladali za prejav úcty verného poddaného, tiesnený rovnošatou, ktorú nosil.

„Je zábavné," myslel si, „že títo dvaja sokovia, Karol a Filip, ktorých platí ľud, nárokujú si, pretože platia služobníkov ľudu z peňazí ľudu, právo očakávať, že sme im osobne niečím zaviazaní."

Po úplnej prehliadke plesu, ktorý bol veľmi krásny, vďačnosť vnukla Lucienovi miesto na stoličke pri bostonovom stole pani grófky de Commercy, cisárovej sesternice. Za hroznú polhodinu Lucien počul, že ju päť alebo šesť ráz oslovili týmto titulom, hovoriac jej o nej samej.

„Márnomyseľnosť vnuká týmto vidiečanom neuveriteľné myšlienky," povedal si. „Zdá sa mi, že cestujem po cudzej krajine."

– Ste obdivuhodný, pán môj, – povedala mu cisárova sesternica, – a naozaj by som sa nerada odlúčila od takého *ľúbezného gavaliera,* ale odtiaľto vidím, že sú tu slečny, ktoré by rady tancovali. Hľadeli by na mňa nepriateľsky, keby som vás dlhšie zdržiavala.

A pani de Commercy mu naznačila niekoľko slečien *mimoriadne urodzených.*

Náš hrdina sa s tým odhodlane zmieril; nielen tancoval, ale sa i zhováral, hľadal nejaké podradné myšlienky, ktoré by boli na dosah neveľmi cvičenej inteligencie vidieckych šľachtických dcér. Odmenou za túto odvahu sa mu dostalo chvály panej de Commercy, panej de Marcilly, panej de Serpierre atď. Cítil sa v móde.

Napokon získal jednu štvorylku s paňou d'Hocquincourt; bol vtipný, umný, oslňujúci. Pani d'Hocquincourt mu robila celkom zjavné poklony a Lucien sa začínal veľmi znepačovať mladým ľuďom dobrej spoločnosti.

– Vaše úspechy rozladujú týchto pánov, – povedala pani d'Hocquincourt; a keď dvaja-traja k nej podchádzali, zavolala na vzďaľujúceho sa Luciena:

– Pán Leuwen, prosím vás, zatancujte si so mnou nasledujúcu štvorylku.

„To je skvelé," povedal si Lucien, „toto by si v Paríži nikto nedovolil. Títo ľudia sú menej bojazliví než my."

Kým tancoval s paňou d'Hocquincourt, zjavil sa pán d'Antin. Pani d'Hocquincourt sa pretvarovala, akoby bola zabudla, že sa sľúbila jemu, a začala sa mu tak žartovne ospravedlňovať, že Lucien, stále s ňou tancujúc, musel sa veľmi premáhať, aby sa nerozosmial. Pani d'Hocquincourt sa zjavne usilovala nahnevať pána d'Antin, ktorý sa ešte aj ohrádzal, lebo vraj nikdy nepočítal s touto štvorylkou.

„Ako môže nejaký mužský dopustiť, aby s ním takto zaobchádzali?" myslel si Lucien. „Aké nízkosti spôsobuje láska!"

Pocítil nechuť voči panej d'Hocquincourt a niekoľko valčíkov tancoval s paňou de Puy-Laurens.

Slovom, na tomto plese bol vychyteným človekom a po prvý raz v živote vychutnával takéto potešenie. So slečnou Théodelindou de Serpierre tancoval galop, keď v rohu siene zbadal paniu de Chasteller. V mihu stratil všetku skvelú odvahu a vtipnosť. Bola v bielych šatách a v jej toalete bolo toľko prostoty, že mladým ľuďom na tomto plese by sa bola zdala celkom smiešna, keby bola chudobná. Plesy sú v tomto kraji detských márnivostí dňami zápasov a zanedbať nejakú výhodu je zjavná afektácia. Prosté a nenákladné šaty panej de Chasteller boli dôkazom čudáctva, ktoré pán de Pontlevé káral predstieranou hlbokou bolesťou a ktoré potajme neschvaľovala ani pani de Blançay, čo sa so žartovnou dôstojnosťou opierala o jeho rameno. Títo páni nemali tak celkom nepravdu: najzjavnejšou črtou povahy panej de Chastelle bola krajná ľahostajnosť. Pod výzorom dokonalej vážnosti, ktorú jej krása robila impozantnou, mala šťastnú a veselú povahu; snívať bolo jej vrcholnou blaženosťou. Človek by bol povedal, že si vôbec nevšíma malé príhody, ktoré ju obklopovali; lenže naopak, nijaká neušla jej pozornosti a videla ich veľmi dobre, lebo živili toto snenie, pokladané za povýšenosť. Nijaký životný detail jej neunikal, a jednako, veľmi málo udalostí ju

vzrušilo; a dojímali ju práve nedôležité veci. Napríklad, pán de Pontlevé bol nazlostený pre ľahostajnosť, s akou čítala list, ktorým mu oznamovali viacmiliónový úpadok; a o niekoľko minút stretnutie s akousi veľmi chatrnou starenkou, ktorá sotva kráčala a bola tak núdzne oblečená, že jej bolo vidno roztrhanú košeľu a pod ňou slncom opálené telo, dojala ju takmer do sĺz na celý zvyšok dňa. Nikto v Nancy nespoznal túto povahu; iba jedinej intímnej priateľke, panej de Constantin, sa zavše zdôverila, a tá sa jej často posmievala. S ostatnými ľuďmi sa zhovárala len natoľko, aby prispela svojím dielom k rozhovoru, ale dať sa do reči bola pre ňu vždy hotová robota.

Iba za jedinou vecou v Paríži jej bolo ľúto: chýbala jej talianska hudba, ktorá vedela prekvapujúcim spôsobom vystupňovať jej záchvaty snivosti. Len zriedkakedy snívala sama o sebe a ani ples, ktorý opisujeme, nemohol ju pohnúť, aby natoľko myslela na seba, že by to v nej vzbudilo tú mieru počestnej koketnosti, ktorá je vlastná povahe všetkých žien.

Lucien zaviedol slečnu Théodelindu naspäť k matke.

– Čo majú znamenať tieto biele mušelínové šatočky? – vravela pani de Serpierre celkom nahlas. – Či sa takto prichodí *predstaviť* v deň, aký je dnes? Je vdova po generálovi, ktorý bol pridelený do kráľovej *osobnej* služby, užíva majetok, ktorý sa zdvojnásobil, strojnásobil blahovôľou našich Bourbonovcov. Pani de Chasteller by bola mala pochopiť, že prísť k panej de Marcilly v deň menín našej zbožňovanej kňažnej znamená predstaviť sa v Tuileriách. Čo by povedali republikáni, keby vedeli, ako ľahostajne sa správame k veciam najposvätnejším? A čo viac, je jedinou dcérou pána de Pontlevé, ktorý, právom či neprávom, stojí v čele šľachty nášho kraja. Táto pochabá hlávka si toto vôbec neuvedomila.

Pani de Serpierre mala pravdu a nedbanlivosť panej de Chasteller si zasluhovala pokarhanie, no nie natoľko, ako ju karhali.

„Čo povedia republikáni?" vraveli všetky šľachtičné. A mysleli na budúce číslo *Aurore*, ktoré malo vyjsť o tri dni.

KAPITOLA 16/

Pani de Chasteller podišla k skupine panej de Serpierre, keď táto pokračovala veľmi hlasno vo svojich kritických a monarchistických úvahách. Túto trpkú kritiku razom pretrhli chabé a prepiate poklony, ktoré sa na vidieku pokladajú za spoločenskú zdvorilosť. Lucien bol rád, že pani de Serpierre sa mu zdala hodne smiešna. Pred štvrťhodinou by sa bol zo srdca rozosmial, teraz sa mu pani de Serpierre zdala iba o kameň viac na zlej horskej ceste. Za týchto nekonečných zdvorilostí si Leuwen mohol do chuti obzerať cieľ, na ktorý boli namierené. Pleť panej de Chasteller mala tú nenapodobiteľnú sviežosť, ktorá akoby prezrádzala ducha priveľmi povzneseného, aby ho mohli pomýliť márnivé malichernosti a drobné zášti vidieckeho plesu. Lucien jej bol povďačný za tento výraz, i keď bol jeho výmyslom.

Oči bledej krásavice sa obrátili naňho; nemohol zniesť ich jas. Boli také krásne a prosté vo svojej živosti! Lucien znehybnel, ani si to neuvedomiac, na tri kroky od panej de Chasteller, na tom mieste, kde ho jej pohľad zasiahol. Už nebolo v ňom nič z rozjarenosti a skvelej sebaistoty vychytného človeka; už nemyslel na to, aby sa ľuďom páčil, a ak sa rozpamätal na jestvovanie toho netvora, tak iba z obavy pred jeho úvahami. Či nie títo ľudia mu jednostaj pripomínali pána Thomasa de Busant? Namiesto aby si bol odvahu podporil činom, Lucien filozofoval. Aby sa ospravedlnil pre svoju slabosť a pre nešťastie lásky, hovoril si, že ešte nikdy nestretol takú nebeskú tváričku. Odovzdával sa potešeniu z rozoberania tejto krásy a jeho nemotornosť sa len zväčšovala.

Pani de Chasteller sa sľúbila pred jeho očami pánu d'Antin na štvorylku, a on sa už pred desiatimi minútami rozhodol, že ju o ňu požiada.

„Afektovanosť peknych žien, ktoré som stretol, pre mňa taká smiešna," vravel si, vidiac, ako mu odvádzajú paniu de Chasteller, „bola mi záštitou proti ich pôvabom. Táto dokonalá chladnosť panej de Chasteller, keď je nútená hovoriť a konať, mení sa na prelesť, o ktorej som nemal ani tušenia."

Priznávame, že Leuwen za týchto obdivných úvah, nehyb-

ný a vzpriamený ako drúk, pôsobil dojmom sprostáka. Pani de Chasteller mala veľmi pekné ruky; keďže jej oči vnukali Lucienovi strach, hľadel jej na ruky a ustavične ich zrakom sledoval. Pani de Chasteller, u ktorej sa denne hovorilo o Lucienovi, všimla si túto bojazlivosť.

Lucien mal dojem, že každý, kto netancoval, pozoruje ho nepriateľskými očami a hľadá v ňom smiešnosť. Už sama jeho rovnošata a jeho nádherná kokarda stačili do krajnosti popudzovať proti nemu všetkých tých na plese, čo nepatrili do veľmi vysokej spoločnosti. Lucien si už dávnejšie všimol, že čím menej ducha je v ultrizme, tým je urážlivejší. Ale na všetky tieto mudrácke úvahy čoskoro zabudol: viac potešenia nachádzal v úsilí uhádnuť povahu panej de Chasteller.

„Aká hanba!" ozvala sa zrazu tá láske nežičlivá stránka jeho vnútra. „Aká hanba pre chlapa, ktorý miluje povinnosť a vlasť tak oddane, že to môže nazvať úprimnosťou! Už má oči len pre malú vidiecku legitimistku s dušou, ktorá nízko uprednostňuje osobné záujmy svojej kasty pred záujmami celého Francúzska. Nepochybne i ja čoskoro postavím blaženosť dvestotisíc šľachticov pred šťastie tridsaťmiliónov Francúzov. Mojím veľkým dôvodom bude, že týchto dvestotisíc privilegovaných má najelegantnejšie salóny, salóny, ktoré mi, ako sa zdá, poskytujú delikátne pôžitky, čo som daromne hľadal inde, slovom, salóny, vyhovujúce môjmu osobnému šťastiu. Najohavnejší dvoran Ľudovíta Filipa neuvažuje ináč."

To bola krutá chvíľa a Lucienova fyziognómia vonkoncom nebola usmievavá, kým sa usiloval zahnať tento strašný prízrak. Stál nehybne vedľa štvorylkovej skupiny, v ktorej bola pani de Chasteller. Zrazu tá láske žičlivá časť jeho vnútra, aby odvrátila rozvahu, nabádala ho tentoraz popýtať paniu de Chasteller do tanca. Hľadela naňho, ale Leuwen nebol schopný posúdiť ten pohľad; akoby ho bol roznecoval. Jednako ten pohľad nechcel vyjadriť nič iné než potešenie zo zvedavosti vidieť zblízka niečo nové; mladého človeka, svedčne oblečeného, o ktorom sa veľa hovorí a ktorý veľmi často prechádza pod jej oknami. A krásny kôň tohto mladého dôstojníka sa stával zdurným presne pod jej óknami! Bolo jasné, že jazdec chcel vzbudiť presvedčenie, ako veľmi ho zaujala, a ju to naskrze nepohoršovalo, nepokladala ho za bezočivca. Pravda, na večeri u panej de Serpierre zdal sa naskrze nevtipný, ba nespôsobný. Smelo viedol čln na jazere veliteľstva, ale to bol ten druh chladnej smelosti, málo pôvabnej, akú môže mať päťdesiatnik.

Z toho všetkého vyplývalo, že pani de Chasteller, hoci tancovala s Lucienom ani naňho nepozrúc a nevychádzajúc z najprístojnejšej vážnosti, veľmi sa ním zaoberala. Čochvíľa prišla na to, že je bojazlivý až do ťarbavosti.

„Sebaláska mu asi pripomína," pomyslela si, „že som ho videla spadnúť z koňa pri príchode ulánskeho pluku."

A tak pani de Chasteller poľahky pripúšťala, že náš hrdina je kvôli nej plachý. V tejto nedôvere chlapa k sebe samému bol akýsi pôvab prostred všetkých tých vidiečanov, ktorí pri tanci nestrácali ani cólik vznešenosti a boli si takí istí svojimi prednosťami. Ale na koni tento mladý dôstojník nebol bojazlivý; svojou odvahou jej každý deň vnukal strach, a to odvahou „tak často nešťastnou," doložila si takmer so smiechom.

Luciena trápilo mlčanie, do ktorého sa zahradila. Napokon sa jej osmelil prihovoriť a s veľkou námahou sa mu podarilo veľmi zle vyjadriť veľmi obyčajné myšlienky, spravodlivý trest pre toho, kto si necvičí pamäť.

Pani de Chasteller vyhla niekoľkým výzvam mladých ľudí zo spoločnosti, ktorých najkrajšie slová už poznala naspamäť, a o chvíľu s tou ženskou obratnosťou, ktorú pobadáme iba vtedy, keď už nemáme záujem na tom, aby sme ju uhádli, našla sa v tej istej štvorylke, v ktorej tancoval Lucien. Ale po tejto štvorylke usúdila, že naozaj nevyniká umnosťou a takmer prestala naňho myslieť.

„To bude len taký viťúz od koní ako všetci ostatní, ibaže sa nosí pôvabnejšie a výraznejšie."

To už nebol ten živý, obratný mladík s výrazom bezstarostnosti a prevahy nad všetkými, ktorý často prechádzal popod jej okná. Pani de Chasteller, namrzená týmto objavom, ktorý len zväčšoval otupnosť rozhovoru s Lucienom, začínala sa voči nemu správať takmer koketne. Tak dlho ho už vídala prechádzať, že pôsobil na ňu dojmom starého známeho, hoci jej ho predstavili iba pred týždňom.

Lucien naskrze nepochyboval o tom, že mu preukazujú láskavosti. Tancoval a v tanci mal priveľa pohybov, a najzvláštnejšie, že v týchto pohyboch nebolo pôvabu.

„Tomuto krásnemu pánovi pristane iba na koni," povedala si pani de Chasteller. „Len čo si stane na nohy, stratí polovicu príťažlivosti. Pekný Parížan, ibaže nemá vtipu, škoda! Jeho fyziognómia nasviedča toľkej jemnosti a prirodzenosti! To bude asi *prirodzenosť* vlastná nedostatku myšlienok."

A voľnejšie si vydýchla. Nebola závistlivá, jednako mala rada svoju slobodu a bála sa. Celkom upokojená o Lucienových pôvaboch a málo dojatá jedinou prednosťou, že sa dobre nosí na koni, povedala si:

„Tento mladík chce predstierať, že je ohúrený mojimi pôvabmi; ako všetci ostatní."

A nehatene začala myslieť na ostatných, ktorí ju oblietali a usilovali sa jej hovoriť ľúbeznosti. Pánovi d'Antin sa to zavše darilo. Pri spravodlivom ocenení pána d'Antin začalo paniu de Chasteller domŕzať, že Lucien, namiesto aby sa jej prihovoril, obmedzil sa na to, že sa usmieval milým slovám pána d'Antin. A na dovŕšenie hlúposti hľadel na ňu očami, ktorých výraz bol prepiaty a smiešny. Náš úbohý hrdina bol prihlboko zaujatý výčitkami pre svoju lásku a úplnou neschopnosťou nájsť slovo, ktoré by preriekol, aby si bol mohol kontrolovať oči. Odkedy odišiel z Paríža, videl naozaj len samé mravné skrivenosti, nevľúdnosti a nepríjemnosti. Bude šetrne vážiť svoje výrazy: plytkosť v žiadostiach, detská sebeckosť a najmä vidiecke ťarbavé pokrytectvo napokon vyvolali ošklivosť v tomto človeku, ktorý bol privyknutý na všetku eleganciu parížskych nerestí.

Namiesto tohto satirického rozpoloženia Lucienovi už hodinu nestačili oči na videnie a duša mu nestačila na obdiv. Výčitky svedomia pre lásku zvrátili a rozplynuli sa v ňom so slastnou rýchlosťou. Jeho mladícka márnivosť ho zavše upozornila, že ustavičné mlčanie, do ktorého sa rozkošnícky pohrúžil, neprispeje k zvýšeniu jeho povesti ľúbezného človeka, ale bol natoľko prekvapený, taký unesený, že nemal dosť odvahy vážne sa starať o svoju slávu. V pôvabnom kontraste so všetkým tým, čo mu už dávno urážalo zrak, videl na šesť krokov od seba rozkošnú ženu nebeskej krásy a táto krása bola takmer jej najmenším pôvabom. Namiesto dychtivej zdvorilosti, zaváňajúcej lžou, čím sa stala chýrnou pani de Serpierre, namiesto zúrivej snahy po umnosti, ktorú vždy a stoj čo stoj prejavovala pani de Puy-Laurens, pani de Chasteller bola prostá a chladná, ale tou prostotou, ktorá očarúva, lebo sa uvoľňuje prezrádzať dušu stvorenú na najvznešenejšie vzruchy, chladnosťou, susediacou s plameňmi, ktorá akoby bola hotová zmeniť sa na priazeň, ba na nadšenie, ak jej to viete vnuknúť.

KAPITOLA 17/

Pani de Chasteller sa vzdialila, aby sa obzrela po sieni. Pán de Blançay opäť zaujal svoje miesto a podal jej rameno s podnikavým výrazom. Náhoda ju opäť priviedla v tie končiny, kde bol Lucien.

Keď ho mala znovu na očiach, pocítila akési hnutie netrpezlivosti proti sebe samej. Ako! Naozaj si dala námahu tak často hľadieť na takého vulgárneho človeka, ktorého vrcholné nadanie, ako nadanie Ariostových hrdinov, tkvie v tom, že je dobrý jazdec? Prihovorila sa mu a usilovala sa ho rozveseliť, pohnúť ho, aby sa rozhovoril.

Po slovách, ktorými sa mu pani de Chasteller prihovorila, Lucien sa stal iným človekom. Šľachetný pohľad, ktorým na ňom spočinula, akoby ho bol oslobodil od všetkých otrepaných všedností, čo sú v Nancy ešte základom rozhovorov ľudí, keď sa vidia po piaty alebo šiesty raz. Odhodlal sa hovoriť, a veľa. Hovoril o všetkom, čo mohlo zaujímať alebo zabaviť túto peknú ženu, ktorá, opierajúc sa o rameno svojho veľkého bratanca, uvoľovala sa ho počúvať so začudovanými očami. Lucienov hlas, nestrácajúc nič zo svojej miernosti a úctivosti, zjasnel a rozzvučal sa. Nechýbali mu iskrivé a veselé myšlienky, rovnako ani živé a malebné slová na ich vyjadrenie. V šľachetnej prostote tónu, ktorý sa hneď odvážil použiť voči panej de Chasteller, vedel uplatniť, jednako nedovoľujúc si nič, čo by bolo mohlo uraziť najúzkostlivejšiu jemnocitnosť, odtienok šľachetnej a jemnej dôvernosti, ktorá pristane dvom dušiam rovnakého dosahu, keď sa stretnú a spoznajú prostred zakuklencov podlej maškarády, ktorá sa

volá svet. Takto by sa zhovárali anjeli po odchode z neba na nejakú misiu, keby sa náhodou stretli tudolu. Táto ušľachtilá prostota má, pravda, čosi spoločné s prostotou reči, na ktorú oprávňuje dávna známosť; ale každé slovo akoby hovorilo na ospravedlnenie:

„Prepáčte mi na chvíľu; len čo sa vám zachce znovu si založiť masku, budeme si opäť dokonale cudzí, ako sa patrí. Neobávajte sa, že by som zajtra mal nejaké nároky na známosť, ráčte sa na chvíľu zabávať, nevyvodzujúc nijaké dôsledky."

Ženy bývajú trochu poľakané takýmto spôsobom rozhovoru ako celku, ale v podrobnostiach nevedia, kde ho majú zastaviť, lebo mužský, ktorý sa zdá taký šťastný, že sa s nimi zhovára, akoby vravel:

„Duša nášho dosahu nemá dbať na zretele, ktoré sú iba pre vulgárneho človeka a nepochybne sa zhodujete so mnou v názore, že..."

Ale prostred Lucienovej skvelej výrečnosti prichodí spravodlivo uvážiť i jeho neskúsenosť. Do tohto pre jeho ctižiadosť natoľko príhodného tónu sa nenadniesol razom, vzopätím geniality; myslel celkom tak, ako to tento tón zdanlivo vyjadroval, a pre túto z hľadiska jeho obratnosti neveľmi chvalnú príčinu jeho vyjadrovací spôsob bol dokonalý. Bola ním ilúzia naivnej duše. Lucien mal vždy určitý odpor k nízkostiam, ktoré sa stavali ako nepreniknuteľný múr medzi skúsenosť a neho. Odvracal oči od všetkého, čo sa mu zdalo priošklivé, a v dvadsiatom treťom roku bol zavše taký naivný, že nejaký mladý Parížan z dobrého domu by to bol pokladal za celkom ponižujúce v šestnástom, v poslednom ročníku gymnázia. Čírou náhodou uhádol tón obratného človeka. Pravdaže, nebol skúsený v umení ovládať ženské srdcia a vzbudzovať pozornosť. Tento zvláštny tón, taký pútavý a nebezpečný, bol iba urážlivý a takmer nepochopiteľný pre pána de Blançay, ktorý predsa len chcel vložiť svoje slovo do rozhovoru. Lucien sa rozhodne zmocnil všetkej pozornosti panej de Chasteller. Čo ako bola preľaknutá, nemohla sa ubrániť, aby neschvaľovala mnohé Lucienove myšlienky, a niekoľko ráz odpovedala skoro tým istým tónom. No i keď neprestala pozorne a s potešením počúvať, napokon upadala do akéhosi hlbokého údivu. Pani de Chasteller si povedala, aby ospravedlnila svoje trochu súhlasné úsmevy:

„Hovorí o všetkom, čo sa na plese deje, no nič o sebe."

Ale to, akým spôsobom sa Lucien odvážil hovoriť o všetkých tých ľahostajných veciach, bolo v skutočnosti to isté, ako hovoriť o sebe a privlastňovať si určitú pozíciu, čo nebola nejaká maličkosť voči žene vo veku panej de Chasteller a pri jej zdržanlivosti. Pozíciu prinajmenej jedinečnú.

Paniu de Chasteller najprv prekvapila a zabávala zmena, ktorej bola svedkom. Ale čochvíľa sa prestala usmievať, začala sa báť.

„Akým spôsobom sa to opovažuje zhovárať so mnou! A necítim sa naskrze urazená! Hospodine! To nie je prostý a statočný mladík... Aká som bola hlúpa, keď som si to myslela! Mám do činenia s jedným z tých odvážnych ľudí, ľúbezných a hlboko utajených, akých stretávame v románoch. Vedia sa páčiť, ale to preto, lebo nie sú schopní lásky. Tu je predo mnou, šťastný a veselý, zrejme zamestnaný recitovaním milej úlohy... No šťastný je jedine preto, lebo cíti, že pekne hovorí. Zrejme sa rozhodol debutovať hodinou neslýchaného vytrženia, ktoré dosahuje až dojem tupohlavosti. Ale ja budem vedieť pretrhnúť všetky styky s týmto nebezpečným človekom, obratným komediantom."

A kým takto uvažovala, srdce sa jej už naplnilo záujmom oňho.

Paniu de Chasteller veľmi zamrzelo, že zostala tak dlho v rozhovore s Lucienom a sadla si na stoličku, aby sa dostala z tohto položenia, prijala výzvu na štvorylku, na ktorú ju popýtal. Po štvorylke a počas valčíka, ktorý nasledoval, pani d'Hocquincourt zavolala paniu de Chasteller, aby si prišla k nej sadnúť; tam boli trochu chránené pred horúčavou tanečnej siene. Lucien, veľmi spriatelený s paňou d'Hocquincourt, neopustil dámy. Tu sa pani de Chasteller mohla presvedčiť, že v tento večer je veľmi obľúbený.

„A v podstate majú pravdu," vravela si, „lebo, nehľadiac na peknú rovnošatu, ktorá mu dobre pristane, je prameňom radosti a veselia pre každého, kto sa mu zblíži."

Lucien zariadil veci tak, že mohol ponúknuť panej de Chasteller rameno, keď mali prejsť do susedného stanu, kde bola pripravená večera. Zdalo sa jej, že je na celé dni vzdialená

od duševného rozpoloženia, v ktorom bola na začiatku večierka. V pamäti jej zostala už skoro len spomienka na otupnosť, ktorá jej po prvej hodine, strávenej na plese, takmer vyhasila hlas.

Bola polnoc; večeralo sa v pôvabnej sieni, ktorej hrabinové steny boli dvanásť až pätnásť stôp vysoké. A aby uchránili jedlá pred večernou rosou, ak by padla, tieto steny zo zelene zavŕšili šiatrovinou so širokými červenými a bielymi stužkami, čo boli farby onej osobnosti vo vyhnanstve. Cez priezory hrabinovej steny bolo kde-tu vidno krásny mesiac, ktorý osvetľoval širokú a pokojnú krajinu. Táto čarovná príroda bola v súlade s novými citmi panej de Chasteller a mocne prispievala k tomu, že mladá žena odháňala od seba rozumové námietky.

Leuwen nezaujal stanovište celkom pri boku panej de Chasteller (prichodilo mať ohľad na priateľov novej priateľky; o tejto nevyhnutnosti ho poučil jej pohľad), ale sa umiestil tým spôsobom, aby ju dobre videl a počul. Keďže si bol istý, že môže vyjadriť svoje city slovami, ktorými by sa zdanlivo obracal na dámy, svoje susedy, čoskoro ovládal rozhovor. Zabávajúc dámy sediace vedľa panej de Chasteller, onedlho sa osmelil zobďaleč vysloviť nežné veci, ktoré by sa jej naskrze nebol opovážil povedať. Pravda, pani de Chasteller sa mohla pretvárať, že nerozumie tieto nepriame slová. Lucienovi sa podarilo zabávať aj mužských, ktorí sedeli v jeho blízkosti a ešte nehľadeli na tento úspech so závistlivou vážnosťou. Všetci hovorili a na tej strane, kde sedela pani de Chasteller, často sa ozýval smiech, takže susedia čoskoro zamĺkli a pokúsili sa zúčastniť na dobrej zábave. Pani de Chasteller však bola veľmi zaujatá jednak tým, čo počúvala a čo ju zavše rozosmialo, ale aj svojimi úvahami, ktoré ju desili.

„Nuž toto je ten bojazlivý človek, v ktorom som nepredpokladala ani jedinú myšlienku!" vravela si. „Aká strašná bytosť!"

Azda po prvý raz v živote bol Lucien naozaj vtipný. A oslnivá duchaplnosť ho neopúšťala do konca večere. Videl, že úspech presahuje jeho nádeje, bol veľmi šťastný, krajne oživený, a predsa akýmsi zázrakom nepovedal nič nevhodné. Jednako, tu, medzi týmito hrdými Lotrinčanmi, nachádzal sa zoči-voči trom-štyrom zúrivým predsudkom, z ktorých máme v Paríži iba bledé kópie: Henrich V., kňazstvo, šľachta, podvodnosť a hlúposť ľudskej povahy voči pospolitému ľudu. Lucienova veselosť nezadrela ani do jednej z týchto veľkých právd, základného kréda štvrte Saint-Germain, ktoré nebolo možné beztrestne uraziť. To preto, lebo jeho šľachetná duša mala skutočne ohľady voči všetkým týmto úbohým mladým ľuďom, ktorí ho obklopovali a ktorí sa pred štyrmi rokmi z vernosti k svojmu politickému presvedčeniu zriekli časti príjmov a potrebného dôchodku. Stratili oveľa viac: jediné zamestnanie na svete, ktoré ich mohlo zachrániť od nudy a v ktorom, ako sa im zdalo, neubližovali svojej dôstojnosti.

Ženy rozhodli, že Lucien je *skvelý;* pani de Commercy vyriekla toto sviatočné slovo v tej časti siene, ktorá bola rezervovaná pre najvyššiu šľachtu. Lebo tam bola malá skupinka ôsmich-desiatich ľudí, ktorá tyranizovala celú túto spoločnosť a tá zas ostatok mesta, skoro tak, ako Napoleonova Cisárska garda zastrašovala pre prípad povstania armádu z r. 1810, ktorá zas vnukala strach Európe.

Na slová panej de Commercy sa zlatá mládež v Nancy takmer vzbúrila. Títo páni, ktorí vedeli byť výreční v kaviarni, ale mlčali pred dámami a vedeli sa preukázať iba zásluhou vytrvalých tanečníkov, začali pokladať Luciena za prihlasného a veľmi nepríjemného. Títo páni si medzi sebou opakovali so smutne uspokojenými tvárami:

– Konečne, veď je to iba mešťan, ktožehovie, kde sa narodil, a bláhať si môže len v osobnej šľachetnosti, ktorú mu dodávajú jeho poručícke náplecníky.

V týchto slovách je zhrnutá veľká dišputa, ktorá zarmucovala XIX. storočie: nevraživosť hodnosti proti zásluhe.

No ani jedna spomedzi dám nemala na ume tieto smutné myšlienky. Večera sa končila v skvelej nálade od šampanského; vniesla viac veselosti a bezdôslednej voľnosti do spôsobov všetkých prítomných. Leuwen bol vo vytržení od dosť nežných vecí, ktoré pod rúškom veselosti opovážil sa povedať zobďaleč, no v prítomnosti panej de Chasteller. Po prvý raz v živote ho úspech vrhal do takéhoto opojenia. Vracajúc sa do plesovej siene, získal od panej de Chasteller valčík a s neobratnou obratnosťou, dcérou náhody a náruživosti, vedel pokračovať v rozhovore veľmi úctivým tónom, ktorý však v nejednej súvislosti bol tón starej známosti. Využijúc veľký

kotilión, ktorý ani ona, ani on nechceli tancovať, mohol jej so smiechom povedať, ani veľmi nevybočujúc zo všeobecného tónu rozhovoru:

– Aby som sa priblížil týmto krásnym očiam, kúpil som si misál, chodieval som ku Kajúcnym, spriatelil som sa s pánom Du Poirierom.

Črty bledej tváre panej de Chasteller, jej prekvapené oči vyjadrovali hlboký údiv, takmer hrôzu. Na Du Poirierovo meno sa ticho ozvala:

– To je veľmi nebezpečný človek!

Pri tejto odpovedi sa Leuwen opájal radosťou: neurazila sa pre nežné slová, ktoré vysvetľovali jeho správanie sa v Nancy. Na dve-tri sekundy nastalo výrečné mlčanie, Lucien upreto hľadel panej de Chasteller do očú. Potom sa odvážil na odpoveď:

– V mojich očiach je rozkošný; nech nie on, nebol by som tu... Ostatne, mám strašné podozrenie, – doložil Lucien s nerozumnou naivnosťou.

– Aké? – spýtala sa pani de Chasteller.

Priam pocítila, že takáto živá replika z jej strany bola veľká neprístojnosť. Veľmi sa začervenala; ale povedala to skôr, než si to uvážila. Tuho sa červenala. A následkom spätného účinku Lucien nemohol odpovedať na otázku panej de Chasteller. Zrazu sa mu zmenil výraz tváre, akoby bol pocítil prudký a náhly záchvat nejakej bolesti. Prezrádzal hroznú trýzeň, ktorú mu spôsobovala spomienka na pána de Busant de Sicile, ako sa mu zrazu, po hodinovom zabudnutí, opäť predstavila, a zarovno i žiadostivosť, s ktorou sa usiloval dospieť k pravde, a nemohúcnosť nájsť prípustné slová na vyjadrenie takejto obidnej myšlienky.

Nepredvídané vzrušenie, ktoré akoby ho bolo zmrazilo, prešlo v tú chvíľu na paniu de Chasteller. Zbledla od krutých a nepochybne na ňu sa vzťahujúcich múk, čo sa zrazu zjavili Lucienovej mladej tvári; jeho črty ani čo by boli zvädli, jeho oči, nedávno také žiarivé, zdali sa zmútené a akoby nevidomé.

Vymenili si dve alebo tri bezvýznamné slová.

– Ale čo je to vlastne? – spýtala sa pani de Chasteller.

– Neviem, – odpovedal Leuwen mechanicky.

– Ale ako to, pán môj, že neviete?...

– Nie, milostivá pani... Moja úcta k vám...

Čitateľ sotva uverí, že pani de Chasteller, čoraz väčšmi vzrušená, bola tak strašne nerozumná, že doložila:

– Toto podozrenie by azda malo nejakú súvislosť so mnou?

– Či by som sa bol pri ňom zastavil čo len na stotinu sekundy? – pokračoval Leuwen s celým zápalom prudko preciťovaného prvého nešťastia. – Či by som sa bol pri ňom zastavil čo len na stotinu sekundy, keby sa netýkalo vás, jedine vás na svete? Na koho iného môžem myslieť? Azda mi toto podozrenie nepreniká srdce dvadsať ráz do dňa, odkedy som v Nancy?

Rodiacemu sa záujmu panej de Chasteller chýbalo už iba to, aby videla, že v podozrení je jej česť. Ani jej neprišlo na um prejaviť údiv nad tónom, ktorý Leuwen použil vo svojej odpovedi. Zápal, s ktorým sa s ňou práve zhováral, zrejmá a krajná úprimnosť mladého človeka, to všetko ju vrhalo od smrteľnej bledosti k neopatrnému rumencu. Aj oči jej očerveneli. Ale to bolo (odvážim sa to povedať tomuto upätému a pokryteckému storočiu?) predovšetkým od potešenia, a nie následkom dohadov, ktoré si mohli dovoliť tancujúci, keď pri rozmanitých figúrach štvorylky často prechádzali pred nimi. Môže opätovať alebo neopätovať túto lásku, ale aký je úprimný! Ako oddane je milovaná!

„Možno, ba je to pravdepodobné," vravela si, „že toto vzbĺknutie nepotrvá, ale aké je ozajstné, ako v ňom niet prepiatosti! Ach, toto je skutočná láska! Nikdy ma takto neľúbili. Iste je sladké byť takto milovaná. A on ma podozrieva, a natoľko, že mu to zdoláva lásku! Ale to obvinenie je teda hanobné!"

Pani de Chasteller zostala zamyslená sedieť, hlavu sklonenú na vejár. Chvíľami sa jej oči obracali na Leuwena, ktorý stál pred ňou nehybný, bledý ako mátoha; v očiach mal toľko nediskrétnosti, že by ju bola prejala hrôza, keby si to bola uvedomila.

KAPITOLA 18/

Oveľa znepokojujúcejšia neistota jej začala trápiť srdce.

„Keď sa mi na začiatku večera neprihováral," vravela si, „to teda nebolo pre nedostatok myšlienok, ako som sa prostodušne nazdala. Azda mu to podozrenie, to ohavné podozrenie zdolávalo úctu ku mne. A podozrenie z čoho? Aká klebeta môže byť dosť špatná, aby spôsobila tento účinok u takej mladej a dobrej bytosti?"

Pani de Chasteller bola natoľko vzrušená, že nemysliac na to, čo sa odvažuje povedať, a uchvátená veselým tónom rozhovoru vyriekla túto čudnú otázku, ktorá i došla k Leuwenovmu sluchu:

– Ale ako to? Na začiatku večera ste mi sotva vedeli povedať niekoľko bezvýznamných slov, to azda z prepiatej zdvorilosti? To azda... z prirodzenej zdržanlivosti, lebo sme sa tak málo poznali? – (A tu jej hlas nechtiac poklesol.) – Alebo to bol účinok toho podozrenia? – povedala napokon a jej hlas pri týchto dvoch posledných slovách dostával zrazu zdržanlivý, no veľmi príznačný zvuk.

– To bol následok krajnej bojazlivosti: naskrze nemám životnú skúsenosť, nikdy som neľúbil; vaše oči, tak zblízka, ma desili, doteraz som vás videl iba veľmi zďaleka.

Tieto slová zneli s takým pravdivým prízvukom, s takou nežnou dôvernosťou, prezrádzali toľko lásky, že skôr než si to mohla rozmyslieť, oči panej de Chasteller, tie oči, ktorých výraz bol hlboký a pravdivý, odpovedali: „Ľúbim, ako vy."

Ani čo by sa bola spamätala z nejakej extázy, o zlomok sekundy sa poponáhľala odvrátiť oči; ale Leuwenov zrak zachytil v plnosti tento rozhodujúci pohľad. Očervenel, až to bolo smiešne; bol uveličený šťastím. Pani de Chasteller cítila, že do líc sa jej valí horúca červeň.

„Hospodine! Strašne sa kompromitujem, všetky oči sa asi obracajú na tohto cudzieho človeka, s ktorým sa už tak dlho zhováram, a to s výrazom takého záujmu."

Zavolala pána de Blançay, ktorý tancoval kotilión.

– Odprevaďte ma až na záhradnú terasu. Už desať minút premáham horúčosť, ktorá ma udúša... Vypila som pohár šampanského, myslím, že som naozaj opojená.

Bratanec, pán vikomt de Blançay, sa uškrnul, počúvajúc túto lož. Pri pluku mu boli povedali, že netreba veriť indispozíciám krásnych žien. Za touto myšlienkou nasledovala druhá: zbadal, že pani de Chasteller sa mu idúcky opiera o rameno so všetkou odovzdanosťou krajnej nevlády.

„Azda mi moja krásna sesternica chce naznačiť, že opätuje moju náklonnosť," povedal si pán de Blançay.

Jednako, v priebehu večera, ktorého všetky drobné udalosti si v duchu prešiel, nič nezdalo sa nasvedčovať takémuto šťastnému obratu. Odvádza paniu de Chasteller na druhú stranu kvetnej hrady, na lavicu pri mramorovom stole.

Kým vikomt de Blançay, namiesto aby si bol všímal, čo sa okolo neho deje, rozjímal o svojich chimérach, pani de Chasteller sa oddávala zúfalstvu.

„Správam sa ohavne! Skompromitovala som sa v očiach všetkých dám a každý môj počin si v túto chvíľu vysvetľujú najzlovestnejsím spôsobom. Konala som, ani neviem koľký čas, akoby ma nikto nebol videl, ani mňa, ani pána Leuwena. Títo ľudia mi nič neprepáčia... A pán Leuwen? (Pri tomto mene vyslovenom v duchu, sa zachvela.) *Skompromitovala som sa v očiach pána Leuwena!*"

Toto bola ozajstná starosť, pre ktorú v túto chvíľu zabudla na všetky druhé a ktorú nemohla umenšiť nijaká nová úvaha o tom, čo sa práve prihodilo. Čochvíľa iné podozrenie zväčšilo jej nešťastie:

„Keď si je pán Leuwen natoľko istý sebou, tak nebodaj preto, lebo sa asi dozvedel, že celé hodiny trávim pozorovaním ulice, schovaná nad obločnicou okna."

Prosím čitateľa, aby nepokladal paniu de Chasteller za priveľmi smiešnu. Mala vážnu a nežnú povahu a nanešťastie priveľa dôvtipu, aby bola mohla za milých pokladať ľudí, ktorí ju obklopovali. Každodenné drobné životné záujmy ju nemohli vzrušovať. Povahy, ktoré sú, na vlastné nešťastie, takto povznesené nad každé všedné trápenie, bývajú tým väčšmi náklonné zaoberať sa len vecami, ktorým sa už raz podarilo vzbudiť ich pozornosť.

Pani de Chasteller sa vedela prístojne, ba pôvabne zjaviť vo veľkom salóne Tuilerií, pozdraviť kráľa a kňažné, dvoriť veľkým dámam, no navyše týchto podstatných vecí nemala nijakú životnú skúsenosť. Len čo sa cítila vzrušená, strácala

hlavu a nevedela si inej rady pri týchto rozhovoroch, ako nič nepovedať a zostať nehybná.

„Keby bol dal boh, že by som sa nebola prihovorila pánu Leuwenovi!" vravela si teraz. V Sacré-Coeur istá mníška, ktorá sa zmocnila jej duše tým, že voľkala každému jej detskému vrtochu, vedela dosiahnuť splnenie všetkých jej povinností s istou nábožnosťou týmito slovami: ‚Urobte to z priateľstva ku mne.' Lebo je bezbožnosť, opovážlivosť, ktorá vedie k *protestantizmu,* povedať malému dievčaťu: ‚Urobte to alebo ono, lebo je to rozumné.' *Urobte to z priateľstva ku mne* zodpovedá všetkému a nenúti skúmať, čo je rozumné a čo nie. Ale pani de Chasteller, len čo bola trochu vzrušená, ani pri najlepších úmysloch na svete nevedela, kde vziať nejaké životné pravidlo.

Keď došli k lavičke pri mramorovom stole, pani de Chasteller bola zúfalá, nevedela, kde sa uchýliť pred strašnou výčitkou, že sa v Leuwenových očiach mohla zdať málo zdržanlivou. Jej prvá myšlienka bola utiahnuť sa navždy do kláštora.

„Sľub tohto večného ústrania ho presvedčí, že nemám úmysel robiť úklady proti jeho slobode."

Jedinou námietkou proti tomuto zámeru bolo, že všetci ľudia budú o nej hovoriť, budú posudzovať jej dôvody, budú jej podkladať tajné pohnútky atď.

„Čo na tom záleží! Nikdy viac ich neuvidím... Hej, ale budem vedieť, že sa mnou zaoberajú a zlomyseľne, a to ma pripraví o rozum. Taký škandál by som nezniesla... Ach!" zvolala v návale bolesti, „či to neutvrdí pána Leuwena v domnienke, na ktorú azda už aj sám prišiel, že som nehanblivá žena, neschopná udržať sa v posvätných medziach ženskej zdržanlivosti?"

Pani de Chasteller bola natoľko zmätená a tak málo privyknutá chladne si vypočítavať konanie, že v túto chvíľu zabudla podrobnosti deja, ktoré boli základom jej zúfalstva a jej hanby. Nikdy si nesadla k oknu za rám s vyšívaním, aby nebola prepustila svoju chyžnú a nebola zamkla dvere.

„*Skompromitovala som sa v očiach pána Leuwena!*" opakovala si takmer kŕčovite, opretá o mramorový stôl, ku ktorému ju pán de Blançay zaviedol. „Bola taká osudná chvíľa, keď som vedľa toho mladého človeka mohla zabudnúť na posvätnú zdržanlivosť, bez ktorej moje pohlavie nemôže si nárokovať ani úctu sveta, ba takmer ani sebaúctu. Ak je pán Leuwen trochu namyslený, čo by v jeho veku bolo celkom prirodzené a čo som, ako sa mi zdalo, vyčítala z jeho spôsobov, keď som ho videla prechádzať popod moje okná, prehrešila som sa navždy, jedinou chvíľou pozabudnutia zničila som čistotu predstavy, ktorú môže mať o mne. Žiaľ, ospravedlňuje ma iba to, že toto je prvé hnutie neusporiadanej vášne v mojom živote. Ale či takéto ospravedlnenie možno uviesť? Možno si ho len predstaviť? Hej, zabudla som na všetky zákony cudnosti!"

Mala odvahu povedať si toto strašné slovo; slzy, ktoré jej zaliali oči, razom uschli.

– Drahý bratanec, – povedala vikomtovi de Blançay s akousi kŕčovitou sebaistotou (lenže on nevedel pobadať tento odtienok, pozornosť venoval iba stupňu intimity, aký voči nemu použije), – to je nervový záchvat podľa všetkých pravidiel. Postarajte sa, preboha, aby to nikto na plese nezbadal, a prineste mi pohár vody. – Zobľaleč mu zavolala: – *Ľadovej vody, ak možno.*

Starosť so zohraním tejto malej komédie ju trochu odviedla od strašnej bolesti. Vynáčenými očami sledovala zďaleka vikomtove pohyby. Keď sa dostal celkom zo sluchového dosahu, premohla ju najkrutejšia zúfalosť a rozfikala sa, až sa priam zadúšala. Boli to pálčivé slzy krajného nešťastia a najmä hanby.

„Navždy som sa skompromitovala v mysli pána Leuwena Moje oči mu vraveli: ‚Ľúbim vás šialene.' A túto krutú pravdu som zjavila mladému, ľahkomyseľnému človeku, pyšnému na svoje prednosti, málo diskrétnemu, a takto som sa s ním zhovárala v prvý deň, len čo sa mi prihovoril. Vo svojej nerozumnosti som sa mu odvážila dať otázky, ktoré by sotva bolo možné ospravedlniť šesťmesačnou známosťou a dobrým priateľstvom. Bože! Kde som mala hlavu?"

„*‚Keď ste mi nič nevedeli povedať na začiatku večera'*, čiže za to storočie očakávania, cez ktoré sa mi vášnivo žiadalo nejakého vášho slova, *‚bola to bojazlivosť?'* Bojazlivosť! Hospodine! (A fikanie ju div nezadusilo.) *‚Bola to bojazlivosť?'* opakovala si s vynáčeným pohľadom a prikyvujúc hlavou. *‚Bola to bojazlivosť, alebo to bol účinok toho podozrenia?'*

Hovorí sa, že žena sa spochabie raz v živote; zrejme nadišla moja chvíľa."

A v duchu zrazu postihla zmysel slova: podozrenie.

„A skôr než som sa mu tak strašne neslušne hodila na krk, on už mal *podozrenie!* A ja som sa *podlo* uponížila ospravedlňovať sa z tohto podozrenia! A to voči neznámemu! Bože veľký, ak mu niečo umožňuje čokoľvek uveriť, je to moje hrozné správanie!"

KAPITOLA 19/

Na dovŕšenie múk a zo znalosti spoločenských pravidiel, čo z vidieka robí také milé miesto pobytu, niekoľko žien, ktoré naisto neprechovávali nijaké zvlášť dôverné priateľstvo k panej de Chasteller, opustilo tanečnú sieň a odrazu sa vrhlo k mramorovému stolu; niektoré prinášali sviece. Z každej vyhŕkla nejaká veta priateľstva voči panej de Chasteller a každá prejavila nejaké želanie poskytnúť jej pomoc. Pán de Blançay nemal dosť osobnej odvahy, aby vydržal pri vchode do hrabového hája a aby im zabránil vojsť.

Nadmiera nešťastia a protivne, k čomu sa pridružil ešte aj ohavný hurhaj, napokon spôsobili panej de Chasteller takmer ozajstný nervový záchvat.

„Ba ozaj, čo urobí táto žena, taká pyšná na svoje bohatstvo a na svoje spôsoby, keď sa zle cíti," mysleli si dobré priateľky.

„Ak niečo podniknem, dopustím sa ešte nejakej strašnej chyby," povedala si napochytre pani de Chasteller, počujúc ich prichádzať. Rozhodla sa zavrieť oči a neodpovedať.

Pani de Chasteller nevidela nijaké ospravedlnenie svojich domnelých pokleskov, bola taká nešťastná, ako je to len možné v nepokojných situáciách života. Ak vtedy nešťastie nežných duší nedospeje k vrcholu toho, čo duševná sila môže zniesť, to azda preto, že potreba konať zabraňuje, aby duša bola v úplnosti prítomná pri pohľade na svoje nešťastie.

Leuwenovi sa na smrť chcelo vniknúť na terasu za nedis-

krétnymi dámami; pošiel niekoľko krokov, ale hneď sa zhrozil nad týmto činom grobianskeho sebectva a aby vyhol každému pokušeniu, vyšiel z plesovej siene, pravda, pomalými krokmi. Bolo mu ľúto konca večierka, ktorý opúšťal. Leuwen bol udivený a zároveň v hĺbke srdca znepokojený; naskrze nebol schopný uvedomiť si celý rozsah svojho víťazstva. Ako smäd pociťoval inštinktívnu potrebu prejsť si v duchu a so všetkou pokojnosťou rozvahy si zvážiť všetky udalosti, ktoré sa tak rýchlo zbehli. Potreboval rozmýšľať a vedieť, čo si má myslieť.

Toto ešte mladé srdce bolo ohúrené veľkými záujmami, ktorými práve narábalo tak, ani čo by to boli pletky; nerozoznával nič. Za celý čas boja si nedovolil premýšľať z obavy, že premešká príležitosť konať. Teraz videl zhruba, že sa prihodili vrcholne dôležité veci. Neodvážil sa oddať tomu zdaniu šťastia, ktoré nejasne zahliadol, a obával sa, že pri skúmaní zrazu objaví nejaké slovo, nejakú skutočnosť, ktorá ho navždy odlúči od panej de Chasteller. V túto chvíľu už neprichádzali do úvahy výčitky svedomia, že ju ľúbi.

Pán Du Poirier, ktorý ako naozaj obratný človek nezanedbával drobné záujmy ani vtedy, keď sa vážne zaoberal veľkými, obával sa, že nejaký mladý lekár, dobrý tanečník, zmocní sa nehody, ktorá postihla paniu de Chasteller; čoskoro sa zjavil v hraboví pri mramorovom stole, ktorý ešte trochu chránil paniu de Chasteller proti horlivosti dobrých priateliek. Oči zavreté, hlavu sklonenú do dlaní, nehybná a mĺkva, obložená dvadsiatimi sviecami, poznášanými zo zvedavosti, bola stredom útoku v kruhu dvanástich až pätnástich žien, ktoré všetky hovorili odrazu o svojom priateľstve k nej a o najlepších liekoch proti mdlobám.

Keďže pán Du Poirier nemal nijaký protichodný záujem, povedal, čo bolo aj pravda, že pani de Chasteller potrebuje predovšetkým pokoj a ticho.

– Dámy moje, ráčte sa ustávať naspäť do plesovej siene. Nechajte paniu de Chasteller osamote s jej lekárom a s pánom vikomtom. My ju čo najrýchlejšie zavedieme do jej paláca.

Úbohá postihnutá, ktorá počula lekárov úsudok, bola zaň veľmi povďačná.

– Postarám sa o všetko, – zvolal pán de Blançay, ktorý víťazil v tých zriedkavých chvíľach, keď sa telesná sila stáva

dôležitou. Vyletel ako strela, za menej než päť minút bol na druhom konci mesta, v paláci de Pontlevé, dal zapriahnuť, či skôr sám zapriahol kone, a čochvíľa už bolo počuť, ako sám poháňajúc, cvalom priváža koč panej de Chasteller. Ešte nikdy nebola služba vítanejšia.

Pani de Chasteller prejavila pánovi de Blançay úprimnú vďaku, keď jej ponúkol rameno, aby ju odprevadil ku koču. Cítiť sa samotná, osve od týchto krutých ľudí, už aj pomyslenie na nich zväčšovalo jej nešťastie, môcť v pokoji premýšľať o svojej chybe zdalo sa jej v túto chvíľu hotovou blaženosťou.

Sotva sa pani de Chasteller dostala domov, mala nadostač vôle, aby odstránila svoju chyžnú, ktorá by sa bola chcela dozvedieť celý príbeh nehody. Napokon bola sama. Dlho plakala. Trpko myslela na svoju dôvernú priateľku, na paniu de Constantin, ktorú sa otcovi podarilo s obratnou zdvorilosťou odstrániť. Pani de Chasteller sa odvážila zverovať pošte iba všeobecné ubezpečenia o svojej náklonnosti, lebo mala príčinu veriť, že otec sa dáva informovať o všetkých jej listoch. Správkyňa pošty v Nancy bola predvídavá; pán de Pontlevé mal prvé miesto v akejsi komisii založenej v mene Karola X. pre Lotrinsko, Alsasko a pre Slobodné grófstvo.

„A tak som sama, sama na svete so svojou hanbou," povedala si pani de Chasteller.

Keď sa v tichu a vo tme vyplakala pred veľkým otvoreným oknom, ktorým videla dve míle na východ čierne stromy Burelvillerského lesa a nad ním čisté a temné nebo posiate ligotavými hviezdami, jej nervový záchvat sa utíšil a osmelila sa zavolať na chyžnú a poslať ju spať. Až do tejto chvíle by sa jej bolo zdalo, že prítomnosť ľudskej bytosti by prikruto zväčšovala jej hanbu a jej nešťastie. Keď počula chyžnú vychádzať hore do svojej izby, odvážila sa smelšie skúmať všetky svoje chyby, ktorých sa dopustila za tento osudný večer.

Najprv bola veľmi zmätená a znepokojená. Zdalo sa jej, že kamkoľvek pozrie, všade vidí nový dôvod pohŕdať sama sebou a svoje bezmedzné poníženie. Najväčšmi ju ohromovalo podozrenie, ktoré sa jej opovážil spomenúť: mužský, mladý človek, a dovoliť si voči nej takúto opovážlivosť! Leuwen sa zdal dobre vychovaný, musela mu teda sama zavdať nejaké osobitné povzbudenie. Čo to bolo? Nepamätala sa na nič, iba

na akýsi súcit a na určitú plachosť, ktorú v nej vzbudila na začiatku večera čudná bezmyšlienkovitosť tohto mladého človeka, ktorý sa jej zdal milý. „Pokladala som ho za človeka, ktorého *silnou stránkou* sú kone, ako u pána de Blançay!"

Ale čo mohlo byť to podozrenie, ktoré jej spomenul? Toto bol jej najpovážlivejší zármutok. Dlho plakala. Jej slzy boli akýmsi čestným vyhlásením, ktoré robila sebe samej.

„Ale napokon, nech má podozrení, koľko chce," povedala si rozhorčene, „to je ohovárka, ktorú mu asi doniesli. Ak jej verí, tým horšie preňho; nemá dosť ducha ani súdnosti, to je ono! Som nevinná!"

Hrdosť tohto hnutia bola úprimná. Pomaly prestala hútať o tom, čo by mohlo byť toto podozrenie. Jej skutočné chyby, zdalo sa jej, mali tu celkom inú závažnosť; videla ich nespočetné množstvo. A znovu sa rozplakala. Napokon, po hlodavých obavách, slabá a polomŕtva od bolesti, akoby bola rozoznávala, že si môže vyčítať predovšetkým dve veci: najsamprv, že dala nazrieť do dejov svojho srdca malicherným ľuďom, plytkým a zlým, ktorými pohŕdala z celého srdca. Cítila, ako sa jej nešťastie zdvojuje pri pomyslení na všetky príčiny, pre ktoré sa musí obávať krutosti týchto ľudí a pohŕdať nimi. Títo páni, ktorí padajú na kolená pred toliarom alebo pred najmenším náznakom priazne u kráľa alebo u ministra, akí sú len nemilosrdní k chybám, ktorých pôvodom nie je láska k peniazom! Skúmanie svojho pohŕdania k vysokej spoločnosti v Nancy, pred ktorou sa skompromitovala, spôsobovalo jej špecifickú bolesť, ak to možno takto povedať, a pálčivú ako dotyk žeravého železa. Predstavovala si pohľady, ktoré na ňu asi vrhala pri kotilióne každá z tých žien, ktorých pohŕdanie si uvedomovala.

Keď sa pani de Chasteller vystavila šípom tejto bolesti, vrátila sa ako na potešenie k zármutku celkom ináč trýznivému, ktorý v mihu akoby bol vyhasil všetku jej smelosť. A to bolo obvinenie, že v Leuwenových očiach porušila tú ženskú zdržanlivosť, bez ktorej si statočný chlap nemôže vážiť ženu. V prítomnosti tohto obžalobcu bolesť jej poskytovala akési chvíle odkladu. Napokon si povedala celkom nahlas a hlasom od fikania odpoly uduseným:

„Ak by mnou nepohŕdal, ja sama by som pohŕdala ním. Ako!" pokračovala po chvíli mlčania a ani čo by povoľujúc

zúrivosti proti sebe samej. „Nejaký mužský sa mi opovážil povedať, že má podozrenie o mojom správaní, a namiesto aby som bola odvrátila oči, žiadala som ho, aby ma ospravedlnil! A neuspokojac sa touto hanebnosťou, dala som sa napospas ako v divadle, dala som si nazrieť do srdca týmto podlým bytostiam, ktorých sama predstava, keď si na ne vážne pomyslím, zbridí mi život na celé dni. Konečne, svojimi nerozvážnymi pohľadmi som si zaslúžila, aby ma pán Leuwen zaradil medzi ženy, ktoré sa vrhajú na krk prvému mužskému, čo sa im zapáči. Lebo prečo by nebol vo svojom veku namyslený? Či nemá všetko, čo ho ospravedlňuje?"

Ale jej predstavivosť sa čoskoro odpútala od potešenia myslieť na Leuwena, aby sa vrátila k tým strašným slovám: *vrhnúť sa na krk prvému, kto príde.*

„Ale veď pán Leuwen má pravdu," pokračovala si s krutou odvahou. „Sama jasne vidím, že som skazená bytosť. Pred týmto osudným večerom som ho neľúbila; myslela som naňho celkom rozumne, ako na mladého človeka, čo sa zdal trochu odchodnejší od všetkých tých pánov, ktorými nás udalosti obdarili. Chvíľu mi rozpráva, usúdim, že je akosi zvláštne bojazlivý. Z akejsi hlúpej namyslenosti začnem sa s ním pohrávať ako s bezvýznamným človekom, ktorého by som chcela počuť hovoriť, a zrazu sa ukáže, že myslím iba naňho. Zrejme preto, lebo sa mi páčil ako chlap. Čo horšie by urobila najskazenejšia žena?"

Tento nový záchvat zúfalstva bol prudší než všetky ostatné. Napokon, keď svitanie zjasnilo nebo nad čiernymi Burel-villerskými lesmi, únava a ospanlivosť skoncovali výčitky svedomia a nešťastie panej de Chasteller.

V tú noc Leuwen ustavične myslel na ňu. Akým prameňom šťastia by bolo pre ňu bývalo, keby bola mohla vidieť všetku bojazlivosť človeka, ktorý sa jej zdal hotovým a strašným donchuanom! Lucien si naskrze nebol istý o spôsobe, akým prichodilo posudzovať udalosti, ktoré sa zbehli za ten rozhodný večer. To posledné slovo vyslovoval iba chvejúc sa. Zdalo sa mu, akoby jej bol z očú vyčítal, že ho raz bude ľúbiť.

„Ale, Hospodine! Nemám teda inú prednosť v očiach tejto anjelskej bytosti, než byť výnimkou z pravidla, ktoré ju núti ľúbiť podplukovníkov! Hospodine! Ako sa takáto skutočná vulgárnosť v správaní môže spájať so všetkými príznakmi

šľachetnej duše? Vidím, že mi nebesá nedožičili nadanie čítať v ženských srdciach. Dévelroy mal pravdu: celý život budem iba hlupákom, väčšmi udiveným nad vlastným srdcom než nad všetkým, čo ma stretne. Toto srdce by malo byť uveličené šťastím, a ono je zarmútené. Ach, že ju nemôžem vidieť! Popýtal by som ju o radu. Duša, ktorú jej oči, zdá sa, prezrádzajú, pochopila by moje útrapy, naisto smiešne vulgárnym dušiam. Ako to?! Vyhrávam stotisíc frankov v lotérii, a hľa, zúfam si, že som nevyhral milión! Prepiato sa zaoberám jednou z najkrajších žien mesta, do ktorého ma osud zavial. Prvá slabosť. Chcem proti nej bojovať, som porazený, a hľa, chcem sa jej páčiť ako ktorýkoľvek z tých slabochov a pomýlencov, ktorí zaľudňujú salóny žien v Paríži. Napokon sa zdá, že žena, ktorú mám vrcholnú slabosť ľúbiť, dúfam na krátky čas, prijíma moje galantnosti s koketnosťou, ktorej aspoň spôsoby sú rozkošné: predstiera city, akoby bola uhádla, že mojou slabosťou je ľúbiť vážne a náruživo. Namiesto aby som využil svoje šťastie, ktoré naskrze nie je na zahodenie, upadám do akejsi falošnej delikátnosti. Vymýšľam si trápenia, lebo srdce nejakej ženy od dvora prejavilo pozornosť aj iným, nielen mne! Ach, Hospodine! Azda mám vlohy, aby som zviedol naozaj cnostnú ženu? Či som nestroskotal najsmiešnejším spôsobom zakaždým, keď som sa chcel obrátiť na nejakú ženu, len trochu odchodnejšiu od obyčajných grizetiek? Či mi Ernest, ktorý je podľa všetkého dobrá hlava, nehľadiac na jeho pedantériu, nevysvetlil, akože nie som dosť chladnokrvný? Na mojej miništrantskej tvári vidno všetko, čo si myslím... Namiesto aby som využil svoje drobné úspechy a prikročil k veci, uspokojujem sa ako nejaký ťuťmák tým, že ich vychutnávam, že si v nich bláham. Stisk ruky je pre mňa hotovou capuánskou slasťou; zháčil som sa od vytrženia nad zriedkavými rozkošami takej rozhodnej priazne, namiesto aby som sa pustil dopredu. Už je raz tak, nemám nadanie na takúto vojnu a robím zo seba čudáka! Ale, somár, ak sa páčiš, to iba náhodou, jedine náhodou..."

Po sto obratoch v izbe:

„Ľúbim ju," povedal si celkom nahlas, „alebo aspoň chcem sa jej páčiť. Predstavujem si, že ma ľúbi; keby neprechovávala ľudské city k podplukovníkom, alebo hoc aj k podporučíkom, mal by som azda potrebný talent na úspech u ženy naozaj

delikátnej? Vedel by som jej natoľko pomútiť hlavu, aby celkom zabudla, čím je povinná sebe samej?"

Ale toto opakovanie tých istých úvah, ak aj svedčilo o úprimnej skromnosti nášho hrdinu, nijako neprispelo k jeho šťastiu. Jeho duša potrebovala nájsť pre paniu de Chasteller nejaké vlohy bez hany. Takúto ju ľúbil, potreboval ju vznešenú, a jednako, rozum mu ju predstavoval celkom inú. Nazlostený na seba samého zvolal:

„Azda mám potrebný talent, aby som mal úspech u ženy z dobrej spoločnosti? Stalo sa mi to niekedy? A jednako, som nešťastný. Toto, hľa, je ozajstný portrét blázna. Je zrejmé, že vo svojom zámere zviesť ju som najprv nechcel, aby ma ľúbila. Ako to? Žiada sa mi, aby ma ľúbila, a smutný som, pretože sa zdá, že ma vyznamenáva! Keď je človek hlupák, aspoň nemá byť zbabelcom."

Na svitaní zaspal s touto peknou myšlienkou a s polovičným zámerom požiadať plukovníka Malhera, aby ho poslal na dvadsať míľ od Nancy do N***, kde mal pluk oddiel s určením striezť *vzájomníckych* robotníkov.

Ako by sa boli zväčšili útrapy panej de Chasteller, ktorá sa takmer v tú istú chvíľu poddala únave, keby bola videla toto zdanie strašného pohŕdania voči sebe, ktoré, vyvracané na všetky strany a skúmané vo všetkých podobách, odoberalo spánok človeku, čo ju nechtiac zamestnával!

KAPITOLA 20/

Nech mal Lucien akékoľvek myšlienky, pánom svojich činov nebol. Na druhý deň včasráno, keď sa obliekol do rovnošaty, aby sa hlásil u plukovníka Malhera, zďaleka uvidel ulicu, na ktorú hľadeli okná panej de Chasteller. Nemohol odolať, aby neprešiel popod okná, ktoré nikdy viac neuvidí, ak plukovník vyhovie jeho žiadosti. Sotva sa našiel na ulici, pocítil, že sa mu srdce tak rozbúšilo, až mu zastal dych: už možnosť zazrieť pani de Chasteller ho uvádzala do vytrženia. Bol takmer rád, že ju nevidel v okne.

„A čo bude so mnou," vravel si, „ak sa mi podarí odísť z Nancy a pochytí ma takáto túžba vrátiť sa sem? Od včerajška si neviem rozkázať, povoľujem myšlienkam, ktoré mi prichádzajú zrazu a ktoré nemôžem predvídať ani na minútu dopredu."

Po týchto úvahách, hodných bývalého chovanca polytechniky, Leuwen vysadol na koňa a spravil päť alebo šesť míľ za dve hodiny. Utekal pred sebou samým; čo je v telesnom smäde najpálčivejšie, to pociťoval duševne v nevyhnutnosti podrobiť si rozum rozvahe iného človeka a pýtať si radu. Cítil sa dosť pri rozume, aby uveril a chápal, že sa stáva nepríčetným, jednako všetko jeho šťastie záviselo od mienky, ktorú si bude musieť utvoriť o panej de Chasteller.

Mal toľko zdravého rozumu, že voči nijakému dôstojníkovi pluku neprekročil medze najprísnejšej rezervovanosti. Teda nemal nikoho, u koho by sa bol mohol posilniť ani len prostriedkami najvšeobecnejšieho a najabstraktnejšieho rozumovania. Pán Gauthier bol preč, a ostatne, zdalo sa mu, že by ani nebol pochopil jeho šialenstvo, ten by ho bol iba vyhrešil a nútil utiahnuť sa.

Keď sa vracal z prechádzky a šiel Čerpadlovou ulicou, premkol ho pocit šaľby, čo ho zarazilo. Zdalo sa mu, nech teraz stretne oči panej de Chasteller, spadne z koňa po tretí raz. Necítil dosť odvahy na útek a nešiel k plukovníkovi.

Pán Gauthier sa vrátil v ten večer z vidieka. Leuwen sa chcel s ním zobďaleč pozhovárať o svojom položení, *okúsiť* ho, ako sa hovorí. A Gauthier mu povedal po niekoľkých prechodných vetách:

– I ja mám svoje starosti. Mrzia ma tí robotníci v N***. Ako sa s nimi armáda pozhovára?...

Už na druhý deň po plese prišiel doktor Du Poirier navštíviť svojho mladého priateľa a zostal dlho; bez veľkých úvodov mu začal rozprávať o panej de Chasteller. Leuwen cítil, že červenie až po uši. Otvoril okno a stal si za okenice tak, aby naňho doktor nedovidel.

„Tento pedant ma prišiel vyslúchať. No, hľa!"

Leuwen sa rozplýval v údive nad krásou pavilónu, v ktorom sa včera tancovalo. Zo dvora prešiel na veľkolepé schodište, na vázy s exotickými rastlinami, ktoré ho krášlili, potom, držiac sa matematického a logického poriadku, zo schodišťa sa preniesol do predsiene, odtiaľ do oboch predných salónov...

Lekár mu podchvíľou skákal do reči, aby mu začal o včerajšej indispozícii panej de Chasteller a aby pouvažoval, čo ju asi mohlo spôsobiť atď. atď. Leuwen sa ho chránil prerušiť, každé jeho slovo bolo preňho hotový poklad: lekár totiž prichádzal z paláca de Pontlevé. Ale Leuwen sa vedel zdržať; pri najmenšej pomlčke pokračoval vážne vo svojej rozprave o tom, čo asi mohol stáť elegantný, karmazínovo a bielo pásavý šiator. Zvuk týchto cudzích slov v jeho zvyčajnej reči akoby bol zdvojil jeho chladnokrvnosť a vládu nad sebou. Ešte to nikdy tak nepotreboval: lekár, ktorý ho chcel stoj čo stoj naviesť na hovor, rozprával mu najcennejšie veci o panej de Chasteller, veci, že za každé slovo navyše by bol platil zlatom. A bolo to veľmi lákavé: zdalo sa mu, že pri trochu odvážnejšom lichotení by lekár zradil všetky tajnosti sveta. Ale zostal rozumný až po bojazlivosť; nikdy nevyslovil meno panej de Chasteller ináč než na odpoveď lekárovi; ostatne, bola by to bývala ťarbavosť. Leuwen sa silil do svojej úlohy, ale Du Poirier mal primálo skúseností s ľuďmi, ktorí odpovedajú len práve na to, čo im hovoria, aby postihol tento odtienok. Leuwen si zaumienil, že zajtra ochorie; úfal sa, že od lekára sa dozvie hodne podrobností o pánovi de Pontlevé a o zvyčajnom živote panej de Chasteller.

Na druhý deň lekár zmenil postup: pani de Chasteller bola podľa neho netýkavka plná neznesiteľnej pýchy, naskrze nie taká bohatá, za akú ju pokladajú. Má najviac ak desaťtisíc frankov renty v štátnych dlhopisoch. A prostred tak málo utajovanej zlovôle ani slova o podplukovníkovi. Toto bola pre Leuwena veľmi sladká chvíľa, skoro sladšia od tej, keď pani de Chasteller predvčerom pozrela naňho, spytujúc sa, či sa to podozrenie týka jej. V jej príhode s pánom Thomasom de Busant nebolo teda nič škandálneho.

Leuwen urobil v tento večer veľa návštev, no nepovedal ani slovo navyše nechutných otázok o zdraví po tak prekvapujúco únavnom plese.

„Aké skvelé divadlo by poskytla moja ustarostenosť týmto zunovaným vidiečanom, keby ju mohli tušiť!"

Každý mu hovoril o chorobe panej de Chasteller, okrem dobrej Théodelindy; lenže ona bola veľmi mrzká a pani de Chasteller veľmi pekná. Leuwen pociťoval voči Théodelinde priateľstvo, ktoré hraničilo takmer s náruživosťou.

„Pani de Chasteller sa nezabáva na taký spôsob ako títo ľudia, a to sa nikde neodpúšťa; v Paríži sú tieto rozdiely neznáme."

Pri poslednej návšteve, istý, že nestretne paniu de Chasteller, ktorá sa cítila zle a nevychádzala z domu, Leuwen myslel na blaženosť uvidieť jej vyšívanú mušelínovú záclonku, osvetlenú jasom sviec.

„Som zbabelec," povedal si napokon. „Nuž nech! Oddám sa z celého srdca svojej zbabelosti."

*Ak sa vrhnúť do zatratenia, tak už aspoň pre príjemné hriechy.**

Asi toto by boli posledné vzdychy jeho svedomia nad tým, že ľúbi, a výčitky jeho lásky k úbohej vlasti, zradenej, predanej atď. Dve lásky nemožno mať odrazu.

„Som zbabelec," hovoril si, vychádzajúc zo salónu panej d'Hocquincourt. A keďže v Nancy o pol jedenástej na rozkaz pána starostu zhášajú pouličné lampy a s výnimkou šľachty si každý líha, ani sa priveľmi nezosmiešnil pred sebou samým, keď sa šiel na dobrú hodinu poprechádzať pod zelené okenice, hoci skoro práve pri jeho príchode zhaslo svetlo v malej izbietke. Keďže sa Leuwen hanbil za zvuk svojich krokov, využil hlbokú tmu a zostal tam dlho, sediac na kameni olovolejára oproti oknám, na ktoré sa díval každú chvíľu.

Zvuk jeho krokov nevzrušoval iba jeho srdce. Až do pol jedenástej pani de Chasteller trávila chmúrny večer, plný výčitiek svedomia. Keby bola šla do spoločnosti, istotne by bol býval menej smutný, no nechcela sa vystaviť stretnutiu s ním alebo tomu, že počuje vysloviť jeho meno. Keď ho o pol jedenástej videla prichádzať na ulici, jej mračný a temný

* Stendhal si na okraj rukopisu poznačil: „Vyhľadať príslušnú Voltairovu slohu." (Pozn. prekl.)

smútok vystriedalo najživšie klopanie srdca. Poponáhľala sa pozhášať sviece a nehľadiac na všetky výčitky, ktoré si robila, neodišla od okeníc. Oheň Lucienovej cigary jej vo tme viedol zrak. Lucien napokon zvíťazil nad výčitkami svojho svedomia:

„Nuž, budem ju ľúbiť a budem ňou pohŕdať," povedal si. „A keď ma už bude ľúbiť, poviem jej: ‚Ach, keby ste boli mali čistejšiu dušu, prilipol by som k vám na celý život.'"

Na druhý deň ráno, keď sa Leuwen o piatej zobudil na cvičenie, zašla ho vášnivá túžba uvidieť paniu de Chasteller. Naskrze nepochyboval o jej láske.

„Jediný pohľad mi všetko povedal," opakoval si, keď mu vrodený zdravý rozum chcel niečo namietať. „A dal by boh, že by bolo menej ťažké zapáčiť sa jej! Na to by som sa veru ani nežaloval!"

Napokon na piaty deň po plese, Leuwenovi sa to zdalo ako päť týždňov, stretol paniu de Chasteller u pani grófky de Commercy. Pani de Chasteller bola rozkošná; keď počula lokaja ohlásiť pána Leuwena, jej prirodzená bolesť zmizla. Jemu sa zas takmer zastavil dych. Jednako, oblečenie panej de Chasteller sa mu zdalo priskvelé, priveselé, privkusné. Ono je pravda, pani de Chasteller bola rozkošne oblečená, tak, akoby sa chcela páčiť v Paríži.

„Toľká starostlivosť kvôli prostej návšteve u starej panej," povedal si, „trochu priveľmi pripomína slabosť voči podplukovníkom."

Ale nehľadiac na trpkosť tohto pokarhania, doložil:

„No, dobre, budem ju ľúbiť, ale bez dôsledkov."

Pri všetkých týchto krásnych úvahách bol od nej na tri kroky, chvejúc sa ako list, ale šťastím.

V tú chvíľu pani de Chasteller odpovedala na Leuwenovu neviemakú zdvorilostnú otázku o jej nevoľnosti, a to zdvorilo a s dokonalým pôvabom v hlase, no zároveň ešte s neochvejnejšou pokojnosťou, že nebola smutná a chmúrna, ale naopak, vľúdna a div nie veselá. Leuwen, zarazený, uvedomil si len ku koncu návštevy, keď o tom začal premýšľať, celý rozsah nešťastia, ktorý mu tento tón zvestoval. V prítomnosti panej de Chasteller stával sa všedným, takmer plytkým. Cítil to a nakoniec bol taký úbohý, že si hľadel dodať pôvab hlasu a pohybom; s akým úspechom, dá sa uhádnuť.

„No, hľa, už som zasa celkom na tom stupni ťarbáctva, ktoré ma zašlo v prvých chvíľach nášho rozhovoru na plese..." pomyslel si, posudzujúc sám seba. A mal pravdu, keď nijako nezveličoval nedostatok svojho pôvabu a vtipu. Ale to si už nepovedal, že jediná bytosť, ktorej sa nechcel zdať hlupákom, posudzuje jeho zmätok celkom ináč.

„Pán Leuwen sa spoliehal na to," vravela si pani de Chasteller, „že nájde pokračovanie mojej nepochopiteľnej ľahkomyseľnosti z plesu, alebo mal prinajmenej právo dúfať v ľúbezné a takmer oddané spôsoby, pripomínajúce tón priateľstva. Stretá krajne zdvorilé správanie, ktoré ho však v podstate odráža hodne za medze prostej známosti."

Leuwen, aby niečo povedal a nenachádzajúc naskrze nijakú myšlienku, pribral sa vysvetľovať vlohy pani Malibranovej, ktorá spieva v Metzi a ktorú si dobrá spoločnosť v Nancy mala v úmysle ísť vypočuť. Pani de Chasteller, šťastná, že sa už nemusí premáhať, aby našla zdvorilé a chladné slová, hľadela naňho, kým hovoril. Čochvíľa sa celkom zamotal, stal sa smiešnym pre svoje záhatie, a to do takej miery, že si to všimla i pani de Commercy.

– Títo vychytení mladí ľudia majú akési menlivé nadanie, – povedala celkom potichu panej de Chasteller. – To už naskrze nie je ten očarujúci podporučík, ktorý často chodieva ku mne.

Tieto slová spôsobili panej de Chasteller dokonalé šťastie: žena s dobrým úsudkom, s úsudkom v celom meste povestným a chladnokrvná práve potvrdila to, čo si pred niekoľkými minútami sama povedala, a ešte s akým potešením!

„Aký to rozdiel oproti tomu veselému a živému človeku, čo iskril duchaplnosťou a do pomykova prichádzal azda len od množstva a súry svojich postrehov, ktorého som videla na plese! Tu, hľa, hovorí o akejsi speváčke a nemôže prísť na obstojnú vetu. A každý deň číta fejtóny o nadaní pani Malibranovej."

Pani de Chasteller sa cítila taká šťastná, že si zrazu povedala:

„Ešte mi ujde nejaké slovo alebo nejaký priateľský úsmev, čo mi skazí blaženosť tohto večera. Je to veľmi lahodné, no aby som neobanovala, treba to skončiť."

Vstala a odišla.

Čoskoro aj Leuwen odišiel od panej de Commercy; potreboval sa v pokoji zamyslieť nad rozsahom svojej hlúposti a nad dokonalou chladnosťou panej de Chasteller. Po päť-šesťhodinovom mučivom hútaní dospel k tomuto krásnemu záveru:

Nie je podplukovník, teda nie je hoden pozornosti panej de Chasteller. Jej správanie voči nemu na plese bol chvíľkový rozmar, pominuteľný vrtoch, príznačný pre tieto trochu prinežné ženy. Rovnošata ju priviedla na chvíľu do omylu; keď nebolo lepšieho, pokladala ho na chvíľu za plukovníka. Tieto úvahy Luciena zarmútili.

„Som hotový blázon, a táto žena je divadelná koketa, ibaže čudesne krásna. Nech ma čert vezme, ak ešte raz pozriem na jej okná!"

Keby boli po tomto veľkom rozhodnutí Leuwenovi ponúkli, že ho zavedú rovno pod šibenicu, bol by vyzeral šťastnejší. Nehľadiac na neskorú hodinu, vysadol do sedla. Len čo bol za mestom, zbadal, že nemá dosť síl, aby ovládal koňa. Vrátil sa s ním domov a šiel na prechádzku pešo. O niekoľko minút, keď odbíjalo polnoc, nehľadiac na urážky, ktorými paniu de Chasteller zahrnul, už zasa sedel na kameni oproti jej oknu.

KAPITOLA 21/

Jeho príchod ju naplnil radosťou. Odchádzajúc od panej de Commercy, povedala si: „Asi je natoľko nespokojný so sebou a so mnou, že sa rozhodne zabudnúť na mňa; alebo ak ho aj ešte uvidím, tak iba o niekoľko dní."

V hlbokej tme pani de Chasteller niekoľko ráz rozoznala oheň Leuwenovej cigary. V túto chvíľu ho šialene ľúbila. Keby sa bol v tomto hlbokom a všeobecnom tichu domyslel podísť pod okno a potichu jej povedať niečo duchaplné a nové, napríklad: „Dobrý večer, milostivá pani. Ráčili by ste mi dať na vedomie, že ma počujete?", veľmi pravdepodobne by mu bola povedala:„Zbohom, pán Leuwen." A intonácia týchto troch slov by bola uspokojila najnáročnejšieho milenca. Vysloviť Leuwenovo meno, zhovárajúc sa sama so sebou, bola pre paniu de Chasteller vrcholná rozkoš.

Keď už dosť dlho robil zo seba blázna, ako si to hovoril, pobral sa do biliardovej siene končа akéhosi špinavého dvora, kde iste nájde niekoľko poručíkov pluku. Bol natoľko úbohý, že stretnúť sa s nimi zdalo sa mu ozajstným šťastím. Toto šťastie sa zjavilo a spôsobilo mu potešenie; mladí ľudia boli dnes dobrí kompáni s výhradou, že na druhý deň sa vrátia k chladnosti dobrého tónu.

Leuwen mal šťastie, že hral a prehral. Rozhodli, že tých niekoľko napoleonov, ktoré si navzájom vyhrali, neodnesú; rozkázali si šampanské a Leuwen mal dobrú myšlienku podnapiť sa, takže ho čašník z biliardovej siene s akýmsi susedom, ktorého si zavolal, zaviedli domov.

Takto ozajstná láska odvracia od hýrenia.

Na druhý deň sa Leuwen správal celkom bláznivo. Poručíci, jeho druhovia, ktorí sa stali zlomyseľnými, vraveli si:

„Tento krásny parížsky dandy nie je privyknutý na šampanské, ešte ho to drží od včerajška; mali by sme ho často naviesť na pitie. Posmievali by sme sa mu predtým, vtedy aj potom; to je ohromné!"

V tento deň, nasledujúci po jeho prvom stretnutí so ženou, ktorou si bol, ako sa nazdal, taký istý, Leuwen bol celkom bez seba. Naskrze nechápal, čo sa s ním deje, ani cit, ktorý sa mu rodil v srdci, ani skutky iných voči nemu. Zdalo sa mu, že ľudia narážajú na jeho city k panej de Chasteller a potreboval všetku rozvahu, aby sa nenazlostil.

„Budem konať zo dňa na deň," povedal si napokon, „vrhajúc sa každú chvíľu do tej činnosti, ktorá mi prinesie najviac potešenia. Ak sa nikomu nezdôverím, nikomu na svete, a ak nikomu nenapíšem o svojej pochabosti, nikto mi raz nebude môcť povedať: ‚Bol si blázon.' Ak ma táto choroba neschváti, aspoň sa nemusím pre ňu červenať. Odpoly utajená pochabosť stráca polovicu svojho zlého účinku. Hlavné je, aby neuhádli, čo cítim."

Za niekoľko dní stala sa s Leuwenom úplná zmena. V spoločnosti udivoval veselosťou a dôvtipom.

„Má zlé životné zásady, je nemravný, no veľmi výrečný," hovorilo sa u panej de Puy-Laurens.

– Priateľ môj, vy sa kazíte, – povedala mu raz táto duchaplná žena.

Hovoril, aby hovoril, raz bol za, hneď zas proti, zveličoval a hromadil podrobnosti pri všetkom, čo rozprával, a rozprával veľa a dlho. Slovom, hovoril ako duchaplný vidiečan a mal aj ohromný úspech: obyvatelia Nancy spoznávali to, čo mali vo zvyku obdivovať; predtým ho pokladali za čudáka, za človeka originálneho, afektovaného a často záhadného.

Skutočnosť je taká, že sa smrteľne bál, aby neuhádli, čo sa mu v srdci deje. Mal pocit, že za ním sliedi, že ho bedlivo stráži doktor Du Poirier, ktorý ho začal podozrievať, že má spolky s pánom Thiersom, dôvtipným ministrom polície Ľudovíta Filipa. Lenže Leuwen sa nemohol rozísť s Du Poirierom. Ba nepodarilo sa mu ani udržať si ho trochu obďaleč, keď sa s ním prišiel pozhovárať. Du Poirier bol zakotvený v tejto spoločnosti, predstavil jej Leuwena a rozísť sa s ním by bolo bývalo veľmi smiešne a navyše aj oštarné. A kto sa nerozíde s takým činným, podnikavým a urážlivým človekom, musí s ním zaobchádzať ako s dôverným priateľom, ako s otcom.

„S týmito ľuďmi nemožno nijakú úlohu dosť prepínať," a začal hovoriť ako ozajstný herec. Ustavične recitoval úlohu, a to najšašovskejšiu, aká mu prišla na um; náročky používal smiešne výrazy. Žiadalo sa mu byť s niekým, samota sa mu stávala neznesiteľnou. Čím pochabejšiu tézu obhajoval, tým väčšmi ho to odvádzalo od tej vážnej časti jeho života, ktorá nebola uspokojivá, a jeho vtipnosť bola šašom jeho duše.

To nebol donchuan, ani zďaleka; nevieme, čím sa raz stane, ale v túto chvíľu nemal naskrze nijakú skúsenosť v zaobchádzaní so ženami medzi štyrmi očami, v úplnom kontraste s tým, čo cítil. Doteraz vyznamenával najhlbším pohŕdaním ten druh nadania, ktorého nedostatok si začal ľútostivo uvedomovať. Ostatne, v tomto smere si nerobil nijaké ilúzie.

Strašné slová jeho učeného bratanca Ernesta, že je dôvtipný so ženami, zneli mu ešte vždy v duši skoro tak, ako tie hrozné slová poštmajstra Boucharda o podplukovníkovi a panej de Chasteller.

Veľa ráz mu už rozum dovrával, že by sa mal dať do styku s týmto Bouchardom, že peniazmi alebo úsluhami by sa dali z neho dostať podrobnosti. Ale to nemohol: sotva zočil tohto človeka zďaleka na ulici, už mu behali zimomriavky po tele.

Rozum akoby ho bol oprávňoval pohŕdať paňou de Chasteller a duša mu každým dňom uvádzala nové dôvody, aby ju zbožňoval, ako najčistejšiu, najnebeskejšiu bytosť, najpovznešenejšiu nad všetky ohľady márnivosti a peňazí, ktoré sú druhým náboženstvom vidieka.

Boj jeho duše a jeho rozumu ho privádzal takmer doslovne do šialenstva a robil ho naisto najnešťastnejším človekom. To bolo práve vtedy, keď sa stal kvôli svojim koňom, kvôli svojmu tilbury, svojim livrejovaným sluhom predmetom závisti poručíkov pluku a všetkých mladých ľudí v Nancy a v okolí, ktorí naňho, na bohatého, mladého, súceho, udatného, hľadeli ako na nepochybne najšťastnejšiu bytosť, akú doteraz stretli. Jeho temná melanchólia, keď bol sám na ulici, jeho roztržitosť, jeho prejavy netrpezlivosti so zdaním zlomyseľnosti pokladali za namyslenosť najpoprednejšieho a najušľachtilejšieho stavu. Najosvietenejší v tom videli obratné napodobňovanie lorda Byrona, o ktorom sa v tie časy ešte veľa hovorilo.

Táto návšteva v biliardovej sieni nebola jediná. Povesť sa ho zmocňovala; a ako celé Nancy zvýšilo na dvanásť alebo na pätnásť tie štyri livrejové fraky, ktoré bola pani Leuwenová poslala z Paríža svojmu synovi, tak sa povrávalo, že už mesiac, večer čo večer, odnášajú Leuwena domov spitého do nemoty. Ľahostajných to udivovalo, karlistických demisiovaných dôstojníkov to očarúvalo. Jediné srdce to ráňalo do živého:

„Azda by som sa bola v ňom zmýlila?"

Toto útočište straty rozumu, aby zabudol na svoje trápenie, nebolo nič pekné, ale bolo jediné, na čo si Leuwen mohol zmyslieť, alebo skôr, na čo ho naviedli; ponúkal sa mu posádkový život, a on sa podvolil. Čo si mal počať, ak nechcel, aby sa každý jeho večer škarede skončil?

To bol jeho prvý zármutok, doteraz mu život plynul iba v práci alebo v potešení. Vo všetkých nancyjských domoch ho už dávno prijímali, a to s osobitným potešením, ale dôvod, ktorý mu zabezpečoval úspechy, odnímal mu všetko poteše-

nie. Leuwen bol ako nejaká stará koketa: pretože ustavične hral komédiu, nič ho netešilo.

„Keby som bol v Nemecku," vravel si, „hovoril by som po nemecky; v Nancy hovorím po vidiecky."

Keby im bol za krásneho rána povedal: „Aké krásne ráno!", bolo by sa mu zdalo, že sa počuje nadávať. Nuž zvolal, mŕštiac obrvy, čelo zhúžvané do dôležitého výrazu veľkostatkára: „Aká chvíľa na sená!"

Večerné výstrednosti v Charpentierovej biliardovej sieni mu trochu pošramotili povesť. Ale niekoľko dní predtým, ako sa začalo jeho zlé správanie, kúpil si ohromný koč, do ktorého sa veľmi dobre zmestili početné rodiny, akými Nancy oplýval, a naozaj, on ho na toto upotrebenie aj určil. Šesť slečien de Serpierre a ich matka urobili s týmto vozidlom „pôčinok", ako sa v kraji hovorí. Niekoľko iných rodín, rovnako početných, osmelilo sa ho vypýtať, a zaraz ho dostalo.

„Tento pán Leuwen je naozaj milý človek," hovorilo sa na všetky strany, „pravda, nestojí ho to veľa, veď jeho otec špekuluje s rentami vedno s ministrom vnútra. Úbohé renty to všetko zaplatia."

To bolo na ten istý spôsob zaväzujúce, na aký pán Du Poirier vysvetľoval „pekný dar", ktorý mu Leuwen venoval v súvislosti so svojou bludnou lámkou. Doktora Du Poiriera pokladali za skupáňa a bol predákom v Nancy. Leuwen hľadel naňho ako na najnebezpečnejšieho oplana v kraji, ba videlo sa mu oprávneným predpokladať, že odkedy sa výhľady Henricha V. akosi zmenšovali, Du Poirier vyjednáva s ministrom vnútra a že mu posiela hlásenia každý druhý týždeň. Lenže tento oplan mu bol v danú chvíľu osožný.

Všetko šlo tak, ako si to Leuwen želal, ba ani otec sa neponosoval na jeho výdavky. Leuwen si bol istý, že každý dobre hovorí o ňom panej de Chasteller, jednako dom markíza de Pontlevé bol jediný v Nancy, kde bol Lucien, ako sa zdalo, na ústupe. Tam sa Leuwen daromne pokúšal urobiť návštevu; pani de Chasteller, skôr ako by ho bola prijala, utiahla sa zo spoločnosti pod zámienkou choroby. Ba oklamala i samého doktora Du Poiriera, ktorý povedal Leuwenovi, že pani de Chasteller by spravila lepšie, keby dlhší čas nevychádzala. Využijúc túto zámienku, ktorú jej poskytol doktor Du Poirier, vykonala pani de Chasteller len niekoľko návštev, a nevystavila sa pritom obvineniu nancyjských dám z hrdosti alebo z nespoločenskosti.

Keď ju Leuwen uvidel druhý raz po plese, správala sa voči nemu ako voči bežnému známemu, ba zdalo sa mu, že na tých niekoľko slov, ktorými sa jej prihovoril, ani neodpovedala tak, ako by to bola vyžadovala najprostejšia zdvorilosť. Na toto druhé stretnutie si Leuwen robil najhrdinskejšie predsavzatie. Pohŕdanie voči sebe samému sa v ňom len zväčšovalo úplným nedostatkom odvahy, ktorý v sebe zbadal vo chvíľach činu.

„Hospodine! Či sa mi takáto nehoda prihodí aj vo chvíli, keď môj pluk zaútočí na nepriateľa?"

Leuwen si robil najtrpkejšie výčitky.

Na druhý deň, len čo prišiel k panej de Marcilly, ohlásili paniu de Chasteller.

Prejavovala mu takú prepiatu ľahostajnosť, že ku koncu návštevy ho to pomýlilo. Po prvý raz využil položenie, ktoré si získal v spoločnosti: podal rameno panej de Chasteller, aby ju zaviedol ku koču, hoci bolo zjavné, že táto predstieraná zdvorilosť ju veľmi hnevá.

– Prepáčte mi, milostivá pani, ak som málo diskrétny, ale som veľmi nešťastný!

– Mne hovoria celkom iné, pán môj, – odpovedala pani de Chasteller s napospol prirodzenou ľahostajou a pridajúc dokroku, aby došla ku koču.

– Dal som sa na lichotenie všetkým obyvateľom Nancy v nádeji, že ma vám azda spomenú po dobrom, a večer, aby som na vás zabudol, hľadím sa zbaviť rozumu.

– Pán môj, nezdá sa mi, že by som vám bola dala...

V tú chvíľu podišiel lokaj panej de Chasteller, aby privrel dvierka, a kone ju odvážali skôr mŕtvu než živú.

KAPITOLA 22/

„Môže byť niečo zneucťujúcejšie," zvolal Leuwen, nepohnúc sa z miesta, „ako takto uvzate bojovať proti tomu, že človek nemá spoločenské postavenie? Tento démon mi nikdy neodpustí, že nemám plukovnícke náplecníky."

Bola to nanajvýš zroňujúca úvaha, ale práve za tejto návštevy, ukončenej krátkym dialógom, ktorý sme uviedli, Leuwena akoby bola opojila božská bledosť a čudesná krása Bathildiných (to bolo jedno z mien panej de Chasteller) očí.

„Nemožno jej vyčítať, že by vo svojej mrazivej chladnosti bola mala čo len jediný živší pohľad pre čokoľvek za celú dlhú polhodinu, čo sa hovorilo o toľkých veciach. No v hĺbke jej očú, aj pri všetkej rozvážnosti, ktorú si nanucuje, vidím žiaru čohosi tajomného, temného, oduševneného, ani čo by sledovala oveľa intímnejší a vzletnejší rozhovor, než aký náš sluch postihoval."

Neborák Leuwen, aby neušiel nijakej smiešnosti ani sám pred sebou, v osmelení, ktorého sme boli svedkami, zmyslel si, že jej napíše. Zložil veľmi pekný list a sám ho zaniesol na poštu do Darney, do mestečka na šesť míľ od Nancy na parížskej hradskej. No ani na druhý list nedostal odpoveď. Našťastie do tretieho všantročil, nevdojak a naskrze nie z obratnosti, čo uňho naozaj nemožno s dobrým svedomím predpokladať, slovo *podozrenie*. Pre tú časť duše panej de Chasteller, ktorá bola žičlivá jej láske a viedla v jej srdci ustavičný boj, bolo toto slovo drahocenné. Skutočnosť bola taká, že prostred krutých výčitiek, ktoré si neprestajne robila, ľúbila Leuwena z celej duše. Dni sa jej rátali, mali pre ňu cenu iba podľa hodín, strávených večer pri okne salónu, keď striehla na Leuwenove kroky. A on, netušiac všetok úspech svojho podujatia, trávil celé hodiny v Čerpadlovej ulici.

Bathilde (lebo jej manželské priezvisko je privážne na takúto detskosť) trávila večery za okenicou, poťahujúc z malej trúbeľky zo sladičového papiera, ktorú držala medzi perami ako Leuwen svoje cigarky. Prostred hlbokého ticha Čerpadlovej ulice, celý deň opustenej, a tobôž o jedenástej večer, spôsobovalo jej potešenie, iste nijako hriešne, načúvať, ako Leuwenovi šuchoce sladičový papier, keď si ho vytŕhal zo zošitka a skladal medzi prstami, robiac si svoje umelé *cigarito*. Pán vikomt de Blançay mal česť a potešenie zadovážiť panej de Chasteller tieto zošitky papierikov, ktoré, ako viete, dovážajú sa z Barcelony.

Prvé dni, čo nasledovali po plese, trpko si vyčítajúc, že schybila v tom, čím si je každá žena povinná sebe samej, a ešte skôr z rešpektu k Leuwenovi, ktorého úcty sa jej predovšetkým žiadalo, než kvôli vlastnej povesti, uložila si nudu predstieranej choroby a len veľmi zriedkavo chodila do spoločnosti. Je pravda, že týmto múdrym správaním podarilo sa jej dať celkom zabudnúť na príhodu z plesu. Hoci neušlo pozornosti, že sa červenala pri rozhovore s Leuwenom, jednako, keďže ho dva mesiace ani jediný raz neprijala u seba, čo by ináč bolo bývalo najpochopiteľnejšou vecou na svete, napokon sa predpokladalo, že pri rozhovore s Leuwenom na plese začala pociťovať príznaky nevoľnosti, ktorá ju o chvíľu donútila vrátiť sa domov. O týchto mdlobách dôverne podštrkla dvom-trom známym dámam: – Ani som už nenadobudla zdravie, zahubilo sa mi v poháriku šampanského.

Vydesená pohľadom na Leuwena a tým, čo sa jej opovážil povedať pri ich poslednom stretnutí, pozvoľna sa utvrdzovala vo svojom predsavzatí úplnej samoty.

Pani de Chasteller teda urobila zadosť rozvahe; nikto nepodozrieval nejakú duševnú príčinu jej nevoľnosti na plese, ale v srdci kruto trpela. Previnila sa proti sebaúcte a vnútorný pokoj, jediné blaho, ktorému sa tešila od revolúcie z r. 1830 celkom ju opustil. Toto duševné rozpoloženie a nútené ústranie, v ktorom žila, začalo jej narúšať zdravie.

Všetky tieto okolnosti a nepochybne aj otupnosť, ktorá z nich vyplývala, dodávali hodnotu Leuwenovým listom.

Už mesiac pani de Chasteller hodne vykonala v záujme cnosti alebo aspoň toho, čo je jej najpriamejším znakom; krajne sa premáhala. Čo viac môže prísny hlas povinnosti požadovať? Alebo aby zaraz došla k rozhodnému slovu: či sa Leuwen ešte môže nazdať, že sa prehrešila proti ženskej zdržanlivosti? Nech už to jeho hrozné slovo *podozrenie* značilo čokoľvek, mohol azda nájsť niečo v jej správaní, čo mu ho mohlo utvrdiť? Už niekoľko dní mala potešenie odpovedať úprimným *nie* na túto otázku, ktorú jednostaj kládla sama sebe.

„Ale aké je teda to podozrenie, ktoré má proti mne? Asi bude veľmi vážne... Ako mu za jediný mih zmenilo výraz tváre!... A k akej otázke ma táto zmena priviedla!" doložila červenajúc sa.

A tu prudké výčitky svedomia, spôsobené rozpomienkou na otázku, ktorú sa odvážila položiť, nadlho jej pretrhli reťaz myšlienok.

„Ako málo vlády som mala nad sebou!... Ako musela byť táto zmena jeho fyziognómie zjavná! Podozrenie, ktoré ho tak zarazilo prostred nadšenia najživšej sympatie, je teda čosi veľmi vážne!"

V túto šťastnú chvíľu došiel Leuwenov tretí list. Tie prvé jej spôsobili živé potešenie, no nebola ani v najmenšom pokušení odpovedať na ne. Keď prečítala posledný, bežala si pohľadať skrinku s písacím náčiním, položila ju na stôl, otvorila ju a začala písať, ani nepomysliac na nejakú poradu sama so sebou.

„Nie napísať nejaký list, ale odoslať ho je počínanie hodné odsúdenia," vravela si nevedomky.

Načo uvádzať, že odpoveď bola napísaná vo zvratoch čo najvysokomyseľnejších. Leuwenovi sa tri alebo štyri razy odporúčalo, aby zanechal všetku nádej, samo slovo nádej sa však s nekonečnou obratnosťou obišlo, na čom si pani de Chasteller veľmi zakladala. Žiaľ, ani o tom nevediac, bola obeťou svojej jezuitskej výchovy: klamala samu seba, nevhodne a nenazdajky používajúc voči sebe umenie klamať iných, čo ju naučili v Sacré-Coeur. *Odpovedala.* Všetko bolo v tomto slove, o ktorom nechcela uvažovať.

Keď pani de Chasteller skončila list na pol druhej strany, začala sa prechádzať po izbe, takmer nadskakujúc od radosti. Po hodinovom rozmýšľaní si pýtala koč a keď sa viezla popred poštu v Nancy, potiahla šnúru.

– Keď sme už tu, – povedala sluhovi, – hoďte tento list na poštu... Rýchlo!

Pošta bola na tri kroky, sledovala ho zrakom; neprečítal adresu, ktorá bola trochu iným písmom než zvyčajne a takto napísaná:

Pánu Pierrovi Lafontovi
Poste restante

Darney

To bolo meno jedného z Leuwenových sluhov a adresu jej udal sám so všetkou prístojnou skromnosťou a beznádejnosťou.

Ťažko by bolo vyjadriť Leuwenovo prekvapenie a takmer zdesenie, keď si na druhý deň vyšiel akoby nič so sluhom Lafontom až na štvrť míle od Darney a uvidel, že sluha po návrate vytiahol z vrecka list. Leuwen skôr spadol než zosadol z koňa. Ani neotvoril list a takmer ani nevediac čo robí, vdrúzil do blízkeho lesa. Keď sa presvedčil, že ho gaštanová mladina, prostred ktorej sa našiel, dobre kryje zo všetkých strán, sadol si a pohodlne sa uvelebil ako človek, hotujúci sa prijať úder sekery, ktorý ho pošle na druhý svet, a vychutnať túto slasť.

Aký rozdiel proti rozpoloženiu svetáka alebo človeka, ktorému osud neuštedril ten oštarný dar, príčinu toľkých smiešností, čo sa menuje duša! Pre týchto rozvážnych ľudí dvoriť nejakej žene je akási príjemná dvojnosť. Veľký filozof Kant dokladá: „Pocit *duality* vzniká mohutne, keď dokonalé blaho, aké je láska schopná poskytnúť, môže sa nachádzať iba *v úplnej* sympatii alebo v celkovom nedostatku citového vzťahu dvoch bytostí."

„Ach! Pani de Chasteller odpovedá!" bol by povedal parížsky mladík, trochu vulgárnejšie vychovaný než Leuwen. „Vo svojej veľkodušnosti sa teda napokon odhodlala. To je prvý krok. Ostatok je otázka formy; to znamená mesiac-dva, podľa toho, ako sa budem vedieť obracať a nakoľko prepiate predstavy bude mať o tom, aká má byť obrana vrcholne cnostnej ženy."

Leuwen, vystretý na zemi a čítajúc tie strašné riadky, ešte nerozoznával hlavnú myšlienku, ktorou malo byť: „Pani de Chasteller odpovedá!" Bol zdesený prísnosťou reči a tónom hlbokého presvedčenia, ktorým ho napomínala, aby už nikdy nespomenul city takejto povahy, prikazujúc mu menom cti, menom toho, čo statoční ľudia pokladajú za najsvätejšie vo svojich vzájomných vzťahoch, zanechať podivné myšlienky, ktorými jej chcel nepochybne vyskúmať srdce skôr, než by sa oddal šialenstvu, ktoré v ich vzájomnom postavení a najmä pri spôsobe, ako na ňu myslí, je poblúznenie, neváha to povedať, už ani nie dosť dobre pochopiteľné.

„To je odprávanka, ako sa patrí," povedal si Leuwen, keď

prečítal hrozný list aspoň päť alebo šesť ráz. „Nie som naskrze schopný na nejakú odpoveď," pomyslel si, „jednako parížska pošta prechádza zajtra cez Darney a ak môj list nebude do večera na pošte, pani de Chasteller si ho bude môcť prečítať iba o štyri dni."

Tento dôvod ho priviedol k rozhodnutiu. Tu, prostred lesa, ceruzou, mal ju našťastie pri sebe, vyrobil na vrchni svojho čákova, na tretej, čistej strane listu panej de Chasteller odpoveď, o ktorej usúdil s tým dôvtipom, čo mu od hodiny viedol všetky myšlienky, že je celkom nanič. Nepáčila sa mu najmä preto, lebo nenaznačovala nijakú úfnosť, nijaký spôsob návratu k útoku. Toľkoto fičúrstva je vždy v srdci parížskeho dieťaťa! Predsa, nevedno ako a nehľadiac na opravy, ktoré urobil, keď ju pozorne čítal, odpoveď svedčila o srdci sužovanom necitnosťou a povýšenosťou panej de Chasteller.

Vrátil sa na cestu, aby poslal sluhu do Darney po zošit papiera a po všetko, čo na písanie potreboval. Napísal odpoveď a keď s ňou poslal sluhu na poštu, dva-tri razy sa už len-len že nerozcválal za ním, aby si ju vzal naspäť, natoľko sa mu list zdal nemotorný a nesúci dosiahnuť úspech. Zabránila mu v tom len absolútna nemožnosť zložiť inú, odchodnejšiu odpoveď.

„Ach, veruže má Ernest pravdu!" pomyslel si. „Nebesá ma nestvorili tak, aby mi bolo súdené mať ženu! Nikdy sa nedostanem vyššie od slečien z Opery, ktoré si vo mne vážia iba moje kone a otcov majetok. Možno by som k tomu mohol pridať aj vidiecke markízy, keby intímne priateľstvo s markízmi nebolo také otupné."

Takto uvažujúc o svojej neschopnosti a čakajúc na sluhu, použil Leuwen zošit čistého papiera, aby zložil druhý list, ktorý pokladal za ešte seladónskejší a plytkejší od toho, čo bol na pošte.

V ten večer nešiel do Charpentierovej biliardovej siene, jeho autorská samoláska bola priveľmi pokorená tónom, z ktorého sa v oboch listoch nemohol dostať. Noc strávil skladaním tretieho, ktorý, prepísaný na čisto, ako sa patrí a čitateľným písmom, nadobudol hrozný rozsah siedmich strán. Mordoval sa s ním až do tretej; o piatej, idúcky na cvičenie, mal odvahu poslať ho na poštu v Darney.

„Ak sa parížska pošta trochu omešká, pani de Chasteller ho dostane odrazu s tou úbohou čmáraninou, ktorú som napísal na hradskej, a možno ma bude pokladať za trochu menej slaboduchého."

Na jeho šťastie parížska pošta už prešla, keď tento druhý list dorazil do Darney, a pani de Chasteller dostala iba ten prvý.

Záhatie, takmer detská prostota tohto listu a dokonalá, prostá, nesilená a beznádejná oddanosť, ktorá z neho dýchala, zapôsobili na paniu de Chasteller pôvabným kontrastom proti údajnej bezočivosti elegantného podporučíka. Nuž toto je písanie a toto sú city toho skvelého mladíka, ktorého koč tak trieli po uliciach Nancy, že sa domy trasú? Pani de Chasteller neraz oľutovala, že mu napísala; odpoveď, ktorú môže dostať od Leuwena, vnukala jej akúsi hrôzu. Teraz boli všetky jej obavy vyvrátené najľúbeznejším spôsobom.

Pani de Chasteller bola v ten deň hodne zaujatá; prichodilo jej päť-šesť ráz prečítať tento list za troma-štyrmi dverami, zamknutými na kľúč, kým si mohla utvoriť správny náčrt mienky, ktorú má mať o Leuwenovej povahe. Zdalo sa jej, že v nej nachádza protirečenia: jeho vystupovanie v Nancy bolo vystupovaním fičúra, jeho list listom dieťaťa.

Ale nie: tento list nepochádzal od náročného človeka, tým menej od človeka márnomyseľného. Pani de Chasteller bola dosť skúsená a dôvtipná, aby sa ubezpečila, že v tom liste je akási čarovná prostota namiesto afektácie a viac-menej pretvárnej bezočivosti *vychyteného* človeka; lebo toto by bola Leuwenova úloha v Nancy, keby bol býval dosť vtipný uvedomiť si to a ulapiť svoje šťastie.

KAPITOLA
23/

Leuwen vložil do svojho listu jedinú súcu vetu: úpenlivo prosil odpoveď.

„Milostivá pani, udeľte mi odpustenie, a prisahám vám večné mlčanie."

„Mám mu odpovedať?" vravela si pani de Chasteller. „Nebude to ako začiatok korešpondovania?"

O štvrť hodiny si povedala:

„Jednostaj vzdorovať šťastiu, ktoré sa ponúka, i tomu najnevinnejšiemu, aký to smutný život! Načo sa ustavične stavať na štule? Či ma už dosť nezunovalo to dvojročné vyhýbanie Parížu? Čo zlého je v tom, napísať mu tento posledný list, keď bude napísaný tak, že by ho mohli bez nebezpečenstva skúmať a posudzovať hoc aj ženy, ktoré sa schádzajú u panej de Commercy?"

Táto premyslená a oštarná odpoveď napokon odišla; boli to múdre rady v priateľskom tóne. Napomínali ho, aby sa vystríhal alebo zbavil chúťok, ktoré možno pokladať najvýš ak za nejaké nezodpovedné rojčenie, ak to nie je nejaká malá fikcia, ktorej sa tak trochu dopustil, aby sa rozptýlil v nečinnosti posádkovej služby. Tón listu nebol tragický, ba pani de Chasteller hľadela použiť tón zvyčajnej korešpondencie a vyhnúť veľkým vetám urazenej cnosti. Ale do listu sa nenazdajky vkĺzli vety hlboké a vážne, ozveny citov, žiľov a predtúch zmietanej duše. Leuwen skôr cítil než pobadal tento odtienok; celkom nevrúcne písaný list by ho bol priam skrušil.

Sotva bol list na pošte, pani de Chasteller dostala ten veľký, sedemstranový, ktorý Leuwen tak starostlivo napísal. Zašiel ju hnev a trpko oľutovala láskavý tón, ktorý vo svojom použila. Leuwen, presvedčený, že postupuje správne, nevedomky sa držal kadejakých poučiek o bezočivosti a hrubej ľstivosti voči ženám, čo predstavuje vrcholnú časť rozhovorov dvadsaťročných mladíkov, keď nepolitizujú.

Pani de Chasteller hneď napísala štyri riadky, v ktorých Leuwena prosila, aby nepokračoval v bezúčelnom korešpondovaní, lebo v opačnom prípade by bola nútená na nepríjemný postup: vracať mu listy neotvorené. Poponáhľala sa poslať tento lístok na poštu. Nič nemohlo byť neprívetivejšie.

Pani de Chasteller, spoliehajúc sa na krásne rozhodnutie, nezmeniteľné, keďže ho napísala, že bude neotvorené vracať Leuwenove listy, ktoré by jej mohol odteraz poslať, a veriac, že s ním úplne skoncovala, bola si zlou spoločníčkou. Kázala zapriahnuť a chcela si odbaviť niekoľko povinných návštev. Začala u Serpierrovcov. Keď v salóne týchto dám našla Leuwena uvelebeného pri hre so slečnami v prítomnosti otca a matky ako ozajstné dieťa, bolo jej, ani čo by ju niekto bodol do pŕs blízko srdca.

– Čo to? Prítomnosť panej de Chasteller vás uvádza do pomykova? – spýtala sa ho o chvíľu slečna Théodelinde a povedala len to, čo videla, nepridávajúc svojim slovám nijaký posmešný zmysel. – Už nie ste tak detsky milý. Azda vám pani de Chasteller vnuká strach?

– Nuž, hej, keď to mám priznať, – odpovedal Leuwen.

Pani de Chasteller sa nemohla ubrániť hovoru a keď ju všeobecný tón tejto rodiny strhol so sebou, rozhovorila sa nenútene. Leuwen mohol odpovedať a keď sa obracal na paniu de Chasteller, po druhý raz v živote mu množstvo myšlienok prichádzalo na um a vedel ich aj vyjadriť.

„Bolo by ťarbavosťou ukazovať tu pánu Leuwenovi prísnu chladnosť, ktorú mi prichodí voči nemu zachovávať," vravela si, aby sa ospravedlnila sama pred sebou. „Pán Leuwen asi nedostal moje listy... Ostatne, veď ho vidím azda posledný raz. Ak by sa moje nehodné srdce malo ním i naďalej zaoberať, budem vedieť opustiť Nancy."

Predstava, ktorú tieto dve posledné slová vyvolali, nechtiac dojala paniu de Chasteller; takmer akoby si bola povedala:

„Opustím jediný kraj, kde by ma mohlo nadísť trochu šťastia."

Týmto uvažovaním si pani de Chasteller odpúšťala, že bola taká nezodpovedne láskavá a veselá ako táto dobrá rodina, do stredu ktorej zapadla. Veselosť tak rýchlo zachvátila všetkých a tak dobre sa cítili vovedne, že slečne Théodelinde zišiel na um veľký koč pána Leuwena, ktorý používali bez okolkov; išla sa s matkou potichu pozhovárať, potom hlasno povedala:

– Poďme k *Zelenému poľovníkovi!*

Myšlienku odobrili potleskom. Panej de Chasteller bolo doma tak smutno, že nemala dosť odvahy odmietnuť túto prechádzku. Do svojho koča vzala dve zo slečien de Serpierre a všetci sa vybrali do peknej kaviarne, čo bola pol druhej míle od mesta, prostred prvých veľkých stromov Burelvillerského lesa. Tento druh lesných kaviarní, kde večer zvyčajne vyhráva dychová hudba, a nenútenosť, s akou ich navštevujú, je nemecký zvyk, ktorý sa našťastie začína ujímať vo viacerých mestách východného Francúzska.

V lese *Zeleného poľovníka* sa nežná veselosť a bodrosť

rozhovorov vystupňovala do krajnosti. Leuwen sa po prvý raz za taký dlhý čas rozhovoril pred paňou de Chasteller a odvážil sa jej prihovoriť. Odpovedala mu a niekoľko ráz sa nemohla zdržať úsmevu, keď naňho pozrela, a potom sa neubránila prijať jeho rameno. Bol dokonale šťastný. Pani de Chasteller badala, že najstaršej zo slečien de Serpierre nechýba veľa, aby sa zaľúbila do pána Leuwena.

V ten večer boli v *Kaffeehause U zeleného poľovníka* českí trubači, ktorí hrali rozkošne sladkú, prostú, trochu pomalú hudbu. Nič nemohlo byť nežnejšie, úchvatnejšie, súladnejšie so zapadajúcim slncom, ktoré klesalo za veľké stromy lesa. Zavše vrhlo niekoľko lúčov, ktoré sa predierali cez húštinu zelene a akoby boli oživovali dojemnú temravosť veľkých stromov. Bol to jeden z tých večerov, ktoré možno zaradiť do počtu najväčších nepriateľov neciteľnosti srdca. Toto všetko bolo azda príčinou, že Leuwen, menej bojazlivý, no nie natoľko, aby bol bezočivý, povedal panej de Chasteller akoby schvátený mimovoľným vzrušením:

– Ale, milostivá pani, či môžete pochybovať o úprimnosti a čistote citu, ktorý ma ovláda? Nepochybne, nie som veľa hoden, neznamenám nič vo svete, no nevidíte, že vás ľúbim celou dušou? Odo dňa svojho príchodu, keď mi kôň padol pod vašimi oknami, nemohol som myslieť na nič iné, iba na vás, a to iste proti svojej vôli, lebo ste ma naskrze nemaznali dôkazmi náklonnosti. Môžem vám odprisahať, hoc by sa vám to aj videlo napospol detské a smiešne, že najsladšími chvíľami môjho života sú tie, ktoré večer trávim pod vašimi oknami.

Pani de Chasteller išla s ním pod pazuchy, dovolila mu hovoriť a takmer sa oňho opierala; hľadela naňho vnímavo, ak nie pohnute. Leuwen jej to takmer zazlieval:

– Keď budeme opäť v Nancy, keď vás márnivosti sveta opäť uchvátia, budete vo mne vidieť iba malého podporučíka. Budete ku mne prísna, ba, odvažujem sa povedať, zlá. Ani sa nebudete musieť veľmi unúvať, aby ste ma urobili nešťastným: už sám strach, že sa vám znevidím, stačí mi odňať pokoj.

Tieto slová zneli tak pravdivo a dojemne prosto, že pani de Chasteller sa hneď ozvala:

– Neverte listu, ktorý odo mňa dostanete.

Povedala to náhlivo. Leuwen odpovedal takisto:

– Hospodine! Azda som sa vám niečím znepáčil?

– Hej. Váš dlhý list, datovaný z utorka, ani čo by bol písal ktosi iný: prihovára sa mi z neho akási suchá duša, voči mne nepriateľsky zaujatá, takmer nejaký bezočivec.

– Aspoň vidíte, či si dačo namýšľam v súvislosti s vami! Vidíte, nakoľko ste paňou môjho osudu, a naozaj ma robíte veľmi nešťastným.

– Nie, alebo vaše šťastie nezávisí odo mňa.

Leuwen nechtiac postál, díval sa na ňu: videl nežné a priateľské oči z rozhovoru na plese, no tentoraz sa zdali zastreté smútkom. Keby neboli bývali na čistinke lesa, na sto krokov od slečien de Serpierre, ktoré ich mohli vidieť, bol by ju bozkal a ona by sa naozaj bola dala. Úprimnosť, hudba a hlboké lesy sú natoľko nebezpečné.

Pani de Chasteller si podľa Leuwenových očí uvedomila svoju nerozumnosť a zľakla sa.

– Uvážte, kde sme...

A zahanbená týmito slovami a tým, čo akoby naznačovali, doložila s prísnou rozhodnosťou:

– Už ani slova, ináč sa mi znepáčite; a prechádzajme sa.

Leuwen počúvol, no hľadel na ňu a ona videla, ako sa musí premáhať, aby sa jej podvolil a aby zmĺkol. Pozvoľna sa mu začala opierať o rameno. Leuwenovi zjavne zvlhli oči od sĺz šťastia.

– No dobre, verím, že ste úprimný a môj priateľ, – povedala mu po dlhej štvrťhodine mlčania.

– Som veľmi šťastný! No len čo nebudem s vami, schytí ma triaška. Vnukáte mi hrôzu. Sotva sa vrátime do salónov v Nancy, stanete sa pre mňa tým neúprosným a prísnym božstvom...

– Bála som sa seba samej. Triasla som sa, že po tej hlúpej otázke, ktorú som sa vám odvážila dať na plese, mohla by som stratiť vašu úctu...

V tú chvíľu boli na zákrute lesného chodníka, sotva na dvadsať krokov od dvoch slečien de Serpierre, ktoré sa prechádzali pod pazuchy. Leuwen sa obával, že je už všetkému koniec, ako po tom pohľade na plese; nebezpečenstvo ho osvietilo a veľmi rýchlo povedal:

– Dovoľte, aby som vás zajtra navštívil.

– Hospodine! – odpovedala zhrozená.

– Veľmi vás prosím!

– No, dobre, zajtra vás prijmem.

Keď pani de Chasteller vyslovila tieto slová, bola skôr mŕtva ako živá. Slečny de Serpierre ju našli bledú, zadychčanú a zbadali, že má zmútené oči. Pani de Chasteller ich obe popýtala o rameno.

– Uverili by ste, priateľky moje, že mi večerný chlad škodí? Ak chcete, pôjdeme ku kočom.

Tak aj urobili. Pani de Chasteller vzala do svojho najmladšie slečny de Serpierre, a keďže sa už celkom zvečerilo, nemusela sa obávať ich pohľadov.

Vo svojom živote vojenského technika a pochábľa Leuwen ešte nikdy neokúsil také citové rozpoloženie, ktoré by sa bolo i len ponášalo na to, čo ho teraz vzrušovalo. Kvôli týmto zriedkavým chvíľam sa oddá žiť!

– Vy ste naozaj hlúpy! – povedala mu slečna Théodelinde v koči.

– Ale uvážte, dcéra moja, že ste nezdvorilá! – povedala pani de Serpierre.

– Dnes večer je taký neznesiteľný, – odvrkla dobrá vidiečanka.

A za túto naivnosť, ktorú ešte stretať na vidieku, bolo ju možné zavše aj ľúbiť. Medzi mladými ľuďmi bývajú takéto výbuchy úprimnosti a pravdivosti, ktorým sa nepripisuje nijaký význam, ani sa nikto pre takúto opovážlivosť neuráža.

Sotva sa pani de Chasteller znovu odovzdala samote a úvahám, pocítila strašné výčitky svedomia pre návštevu, ktorú Leuwenovi práve povolila. Ochranu hľadala u osoby, ktorú čitateľ už pozná; azda si zachoval pohŕdavú spomienku na jednu z tých stvorení (nezriedkavých a cnostných na vidieku, kde sa tešia vážnosti, a utiahnutých v Paríži, kde ich prenasleduje smiešnosť), na slečnu Bérardovú, meštianku, ktorú sme už stretli v kaplnke Kajúcnych, kde sa votrela medzi veľké dámy, keď si Leuwen po prvý raz zmyslel ta zájsť. Bola to veľmi malá, suchá štyridsaťpäť až päťdesiatročná osôbka s končitým nosom, falošným pohľadom a vždy veľmi starostlivo upravená; tento návyk si doniesla z Anglicka, kde bola dvadsať rokov spoločnicou mylady Beatownovej, bohatej katolíckej pairky. Slečna Bérardová sa zdala zrodená na to ohavné povolanie, ktoré Angličania, majstri v opisovaní všetkého nepríjemného, označujú slovom *toadeater*, hltač ropúch. Toto krásne zamestnanie vzniklo z nespočetných priekor, ktoré musí úbohá spoločnica bez hlesu znášať od bohatej ženy, čo zanevrela na otupnú spoločnosť. Slečna Bérardová, pochopiteľne zlá, škamravá, šepletná a primálo bohatá, aby mohla byť plnoprávnou modleníčkou s určitou vážnosťou, potrebovala zámožný dom, ktorý by jej poskytoval príhody na otravovanie, klebety na roznášanie a dôležitosť vo svete sakristií. Jestvovala vec, ktorú by všetky poklady sveta, ba ani nariadenie nášho svätého otca pápeža neboli od dobrej slečny Bérardovej dosiahli, a tou bola hodinka mlčanlivosti o nejakom, kohosi nepríjemne sa dotýkajúcom prípade, o ktorom by sa bola dozvedela. Tento úplný nedostatok diskrétnosti bol pre paniu de Chasteller rozhodujúci. Dala upovedomiť slečnu Bérardovú, že by prijala jej služby ako spoločnice.

„Toto zlé stvorenie mi bude za mňa zodpovedné," pomyslela si pani de Chasteller. A prísnosť trestu jej upokojila svedomie. Pani de Chasteller si skoro prepáčila návštevu, ktorú tak ľahkomyseľne Leuwenovi prisľúbila.

Slečna Bérardová mala takú jednoznačnú povesť, že ešte aj doktor Du Poirier, ktorého prostredníctvo pani de Chasteller použila, nemohol sa zdržať výkriku:

– Ale, milostivá pani, veď si k sebe púšťate hada!

A slečna Bérardová prišla. Skôr z krajnej zvedavosti než od radosti nad týmto povýšením sa jej ľstivá tvár, zvyčajne iba falošná a zlovoľná, zmenila na vynáčenú. Prišla so zoznamom peňažitých a iných podmienok. Pani de Chasteller, keď vyjadrila súhlas, doložila:

– Chcela by som, aby ste sa zdržiavali v tomto salóne, kde prijímam návštevy.

– Mala by som česť podotknúť milostivej panej, že u lady Beatownovej som mala určené miesto v druhom salóne, susediacom s tým, ktorý u kňažien zaujímali dámy sprievodu, čo je azda prístojnejšie. Môj pôvod...

– No dobre, slečna, tak v druhom salóne.

Pani de Chasteller sa poponáhľala uchýliť do svojej izby; od pohľadu slečny Bérardovej jej bolo celkom nanič.

„Moja včerajšia nerozvážnosť je čiastočne napravená," pomyslela si. Kým nebola u nej slečna Bérardová, pani de Chasteller sa stŕhala na najmenší šuchot: zdalo sa jej, že počuje kroky lokaja, ktorý prichádza ohlásiť pána Leuwena.

KAPITOLA 24/

Úbohý podporučík naskrze nemohol tušiť, akú čudnú spoločnosť mu chystajú. Veľmi prefíkane si vymyslel, že u panej de Chasteller sa má ohlásiť iba potom, keď sa spýta na pána markíza de Pontlevé, a aby si bol istý, že starého markíza nezastihne, prichodilo sa presvedčiť, že nie je v paláci, z ktorého odchádzal každý deň okolo tretej do Klubu henrichistov.

Leuwenovi sa srdce tuho rozbúšilo len čo zazrel markíza prechádzať Zbrojným námestím. Zaklopal na bránu paláca. Bol natoľko zmätený, že sa úctivo zhováral so starou, ochrnutou domovníčkou a sotva nazbieral dosť hlasu, aby ho mohla počuť.

Vychádzajúc na prvé poschodie, s akousi hrôzou hľadel na veľké schodište zo sivého kameňa so železným, čierne lakovaným zábradlím, pozláteným na tých miestach ozdôb, ktoré znázorňovali ovocie. Napokon sa dostal ku dverám bytu, v ktorom bývala pani de Chasteller. Siahajúc na zvonec z anglickej mosadze, takmer si želal, aby mu oznámili, že nie je doma. Leuwena sa ešte nezmocnil taký strach.

Zazvonil. Zvuk zvonca, ozývajúci sa v rozličných poschodiach, ho priam zabolel. Napokon mu otvorili.

Sluha ho poprosil, aby počkal v druhom salóne, kde našiel slečnu Bérardovú, a šiel ho ohlásiť. Leuwen zbadal, že slečna Bérardová nie je na návšteve a že si počína, akoby tam mala zostať. Tento zjav ho definitívne zmiatol; hlboko sa pozdravil a pobral sa do druhého kúta salónu obzrieť si akúsi rytinu.

Pani de Chasteller sa zjavila o niekoľko minút. Pleť mala živú, správala sa vzrušene; šla si sadnúť na pohovku celkom blízko slečny Bérardovej. Ponúkla Leuwenovi miesto. Ešte sa nikdy chlapovi tak neťažilo sadnúť si a odbaviť zvyčajné zdvorilostné formality. Medzitým čo nejasne odriekal dosť bežné slová, pani de Chasteller krajne zbledla, takže slečna Bérardová si založila okuliare, aby ich oboch lepšie videla.

Leuwen neistým zrakom prechádzal z prelestného obličaja panej de Chasteller na túto drobnú, žltú a ligotavú tvár, ktorej končitý nos, prištipnutý zlatými okuliarmi, obracal sa v jeho stranu. No ďakovať rozvážnosti, mala pani de Chasteller aj v najnepríjemnejších chvíľach tohto prvého stretnutia dvoch bytostí, o deň zatým, čo si boli takmer vyjavili, že sa ľúbia, v základe čŕt výraz prostej blaženosti, ochoty dať sa schvátiť nežným nadšením. Leuwen bol vďačný za tento šľachetný výraz a pod jeho dojmom trochu zabudol na slečnu Bérardovú.

Slastne vychutnával živé potešenie nachodiť novú dokonalosť v milovanej žene. Tento pocit mu vrátil trochu života, mohol si vydýchnuť; začínal sa dostávať z priepasti rozčarovania, do ktorej ho uvrhla neočakávaná prítomnosť slečny Bérardovej.

Ešte vždy zostávalo zdolať veľkú ťažkosť: čo povedať. A prichodilo hovoriť; mlčanie, ako sa predlžovalo, stávalo sa neopatrnosťou v prítomnosti tejto zlovoľnej modleníčky. Luhať bolo pre Leuwena ohavné, jednako nebolo želateľné, aby slečna Bérardová mohla opakovať slová, ktoré by Leuwen použil.

– Milostivá pani, je krásne počasie, – povedal napokon. (Dych sa mu zastavil po tejto hroznej vete. Pozbieral sa a onedlho mohol doložiť:) –... A vy tu máte nádhernú Morghenovu rytinu.

– Otec ju má veľmi rád, pán môj. Doniesol si ju z Paríža pri svojej poslednej ceste. – A jej zmätený zrak sa usiloval nestretnúť Leuwenov pohľad.

Smiešnosť tohto stretnutia bola v tom, a to ho robilo v Leuwenovom najskrytejšom vedomí ponižujúcim, že potreboval celú bezsennú noc na prípravu asi tucta pôvabných a dojemných viet, ktoré by dôvtipne a obdivuhodne vyjavili rozpoloženie jeho srdca. Mal na pamäti najmä prostotu a pôvab výrazu a aby starostlivo vyhol všetkému, čo by mohlo vyzradiť najslabší lúč nádeje.

Keď dohovoril o Morghenovej rytine, pomyslel si:

„Čas sa míňa, a ja ho márnim takýmito bezvýznamnými úbohosťami, akoby som chcel iba dôjsť na koniec návštevy. Aké výčitky si budem robiť, len čo sa dostanem z paláca!"

Pri troche chladnokrvnosti by Leuwen bol poľahky vedel nájsť, o čom sa príjemne rozhovoriť aj v prítomnosti starej dievky, nepochybne zlej, no pravdepodobne neveľmi inteligentnej. No darmo, Leuwen nebol naskrze súci zmyslieť si na niečo. Bál sa sám seba, ešte väčšmi panej de Chasteller a veľmi sa bál aj slečny Bérardovej. No a strach najmenej žičí vynachádzavosti. A jeho záhatie pri hľadaní niečoho obstojného, v túto chvíľu pre Leuwena také krušné, zväčšovalo sa práve tým, že si veľmi dobre uvedomoval, ba zveličoval smiešnu vycivenosť svojho ducha. Napokon mu prišla na um úbohá myšlienočka:

– Milostivá pani, bol by som veľmi šťastný, keby som sa mohol stať dobrým dôstojníkom jazdy, lebo nebesá mi vari neurčili stať sa výrečným orátorom v poslaneckej snemovni.

Videl, že slečna Bérardová otvorila drobné očká, ako len mohla. „Dobre," povedal si, „nazdá sa, že politizujem, a hotuje sa podať hlásenie."

– Nevedel by som v parlamente obhájiť ani veci, ktoré mi veľmi ležia na srdci. Keby som bol vzdialený od rečniska, súžili by ma prudké city, ktoré by mi rozpaľovali dušu, ale keby som otvoril ústa pred týmto najvyšším a najmä nanajvýš prísnym sudcom trasúc sa od strachu, že sa mu znepáčim, vedel by som mu povedať iba toto: „Hľaďte na môj zmätok, natoľko mi prepĺňate srdce, že mu nezostáva ani toľko sily, aby sa vám náležite zjavilo."

Pani de Chasteller najprv počúvala s potešením, ale na konci tejto reči sa začala báť slečny Bérardovej; Leuwenove slová sa jej zdali priveľmi priezračné. Poponáhľala sa ich pretrhnúť:

– Azda máte, pán môj, naozaj nejakú úfnosť dať sa zvoliť do poslaneckej snemovne?

Keď sa Leuwen hotoval skromne odpovedať o svojich úfnostiach, prišla mu na um myšlienka:

„No, hľa, a toto stretnutie som pokladal za vrcholné blaho!"

Táto úvaha ho zmrazila. Doložil niekoľko slov, nad plytkosťou ktorých sa mu až zľútilo. Zrazu vstal a náhlivo sa mal

na odchod. Usiloval sa čo najskôr opustiť salón, do ktorého sa dostať bolo jeho vrcholným blahom.

Sotva sa našiel na ulici, bolo mu veľmi čudne a cítil sa ako osprostený.

„Som vyliečený!" zvolal po niekoľkých krokoch. „Moje srdce nie je stvorené na lásku! Ale ako to? Nuž toto je prvá schôdzka, prvé stretnutie so ženou, ktorú človek miluje? Ako som sa mýlil, keď som pohŕdal malými tanečnicami z Opery! Ich úbohé rendez-vous mi len pripomínali, čím by bolo takéto šťastie s nejakou ženou, ktorú by človek naozaj miloval. Od tejto myšlienky som zavše zosmutnel v najveselších chvíľach. Aký som bol blázon! No azda niet vo mne lásky... Zmýlil som sa... Aká smiešnosť! Aká nemožnosť! Ja, a ľúbiť ultristku s takým sebeckým, zlým zmýšľaním, na vysokom koni svojich výsad, urazenú dvadsať ráz do dňa tým, že sa jej posmievajú. Mať výsadu, ktorá je každému na posmech, no, krásna potecha!"

Hovoriac si všetko to, myslel na slečnu Bérardovú, mal ju pred očami s jej čepčekom zo žltých čipiek, stiahnutým vyšedivenou zelenou stužkou. Táto málo príhodná a upadajúca vznešenosť pôsobila naňho dojmom špinavého zbúraniska.

„Hľa, čo by som tu bol našiel, nech sa lepšie prizriem."

Už bol na sto míľ od spomienky na paniu de Chasteller; no vrátil sa k nej:

„... A nielen to, že som sa nazdal, že ju ľúbim, ale akoby sa mi bolo videlo, že v nej badám začiatok náklonnosti voči sebe."

V túto chvíľu by bol radšej myslel na hocičo iné než na paniu de Chasteller. Po prvý raz za tri mesiace sa našiel zoči-voči tomuto čudnému pocitu.

„Ako to?" vravel si v akomsi zhrození. „Sotva pred desiatimi minútami, keď som sa nežne prihováral panej de Chasteller, bol som nútený luhať! A po tom, čo sa mi prihodilo včera v lese *Zeleného poľovníka,* po nadšení a šťastí, ktoré ma od tých čias unášalo, pre ktoré som dnes ráno pri cvičení dva či tri razy zmýlil odstup! Hospodine! Či môžem za seba v čomkoľvek zodpovedať? Kto by mi to bol včera povedal? Veď som ja blázon, dieťa!"

Výčitky, ktoré si robil, boli úprimné, jednako nemenej jasne cítil, že už neľúbi paniu de Chasteller. Bolo mu otupné

myslieť na ňu. Tento objav Leuwena pokorne zronil; pohŕdal samým sebou.

„Zajtra sa môžem stať vrahom, zlodejom, čímkoľvek na svete. V ničom nie som si istý, čo sa mňa týka."

Keď prešiel kúsok ulicou, pobadal, že na všetky drobné veci v Nancy myslí s celkom novým záujmom.

Blízko Čerpadlovej ulice bola gotická kaplnka založená istým Reném, lotrinským vojvodom, ktorú obyvatelia posledné tri roky obdivovali s umeleckým vytržením, keď sa v akejsi parížskej revue dočítali, že je to krásna vec. Do tých čias ju používal istý železník, ukladal si do nej železné tyče. Leuwen sa nikdy nepristavil pohľadom na drobnom, sivom rebroví krížového sklepenia tejto temravej kaplnky, alebo ak sa naň chvíľu zahľadel, priam ho rozptýlila myšlienka na paniu de Chasteller. Náhoda ho v túto chvíľu priviedla oproti tomuto gotickému pomníku, nie väčšiemu než niektorá z najmenších kaplniek Saint-Germain-l'Auxerrois. Dlho a s potešením si tu postál, vnímavo sa vnárajúc do najmenších podrobností. Slovom, príjemné rozptýlenie. Ako tak skúmal drobné hlavy svätých a zvierat, zašiel ho údiv nad tým, čo cíti, ako aj nad tým, čo už necíti.

Zrazu si spomenul, a to naozaj radostne, že v tento večer sa konajú v Charpentierovej biliardovej sieni preteky o čestné tágo. S vyciveným srdcom netrpezlivo čakal na čas biliardu a prišiel samý prvý. Hral s veľkým potešením, nerozptyľoval sa a náhodou vyhral. No nežiadalo sa mu omariť sa: piť vyše miery zdalo sa mu v tento deň veľmi hlúpym pôžitkom. Iba čo z akéhosi návyku hľadel nezostať sám so sebou.

KAPITOLA 25/

Ako tak žartoval s druhmi, prichádzali mu na um filozofické a pochmúrne myšlienky.

„Úbohé ženy," vravel si, „svoj osud obetujú našim fantáziám, spoliehajúc sa na našu lásku! A ako by sa na ňu nespoliehali? Či nie sme úprimní, keď im ju prisaháme? Včera u *Zeleného poľovníka* som možno bol nerozvážny, ale bol som najúprimnejší človek na svete. Hospodine! Čo je život? Odteraz treba byť zhovievavým."

Leuwen detsky vnímavo sledoval všetko, čo sa dialo v Charpentierovej biliardovej sieni, všetko si všímal so záujmom.

– Ale čo také sa vám prihodilo? – spýtal sa ho jeden spomedzi druhov. – Dnes večer ste veselý a kamarátsky.

– Ani bizarný, ani povýšený, – ozval sa druhý.

– Predtým ste bývali, – doložil tretí, básnik pluku, – ako závistlivá mátoha, čo sa vracia na zem posmievať sa radostiam živých. Dnes akoby šli zápäť za vami žarty a smiechy...

Všetky tieto dosť britké reči, lebo páni naskrze neboli taktní, nespôsobovali Leuwenovi ani najmenší pocit nepríjemnosti a uraziť sa mu ani na um neprišlo.

O jednej v noci, keď zostal sám so sebou, povedal si:

„Nuž či je pani de Chasteller jediná na svete? Nesladí sa mi na ňu myslieť. Ako sa len dostanem z tohto takmer už záväzku, do ktorého som sa zaplietol? Mohol by som popýtať plukovníka, aby ma poslal do N*** na kapustnú vojnu proti robotníkom. Nepovedať jej už nič bolo by nezdvorilé, to by vyzeralo, akoby som sa bol zahrával...

„Keby som jej povedal, že pri pohľade na jej ohavnú malú modleníčku mi zmrzlo srdce, pohŕdla by mnou ako nejakým hlupákom alebo luhárom a v živote by sa viac so mnou nedala do reči.

„Ale ako to?" vravel si Leuwen, vracajúc sa k podstate svojho správania. „Taký vrúcny, taký zriedkavý cit, ktorý mi doslovne napĺňal život, dni, noci, ktorý mi bral spánok, pre ktorý by som azda bol zabudol na vlasť, tento cit vyhasila, zničila nejaká pletka!... Hospodine! Azda sú všetci chlapi takíto? A či som bláznivejší od ostatných? Kto mi rozrieši tento problém?"

Na druhý deň sa Leuwen prebral o piatej na rannú serenádu trúb, ktorá sa pri pluku volá budíček, jednako začal sa vážne prechádzať po izbe. Nevychádzal z hlbokého údivu: nemyslieť už výlučne na paniu de Chasteller spôsobovalo v ňom nesmiernu prázdnotu.

„Ako to?" vravel si. „Bathilde už nič neznamená pre mňa?"

A toto pôvabné meno, ktoré naňho kedysi čarovne účinkovalo, nezdalo sa mu už odchodnejšie od ostatných. V duchu začal rozoberať dobré vlastnosti panej de Chasteller, no nebol si o nich natoľko istý, ako o jej božskej kráse a čochvíľa sa vrátil k tejto.

„Aké nádherné vlasy, s leskom najkrajšieho hodvábu, dlhé a bohaté! Akú mali včera obdivuhodnú farbu v tôni veľkých stromov! Aká čudesná plavosť! To nie sú vlasy zlatej farby, ktoré vychvaľuje Ovídius, ani mahagónové, ktoré Raffael a Carlo Dolci dávali svojim najkrajším hlavám. Označenie, ktoré by som im dal, azda nie je veľmi elegantné, ale pod leskom najkrajšieho hodvábu majú naozaj farbu lieskových orechov. A tá zázračná kontúra čela! Koľko myšlienok je pod výšavou tohto čela, azda priveľa!... Aký strach mi kedysi vnukalo! A oči, videl dakto niečo podobné? V tomto zraku je nekonečnosť aj vtedy, keď sa pristaví hoci na najnezaujímavejšej veci. Ako sa dívala na svoj koč u *Zeleného poľovníka*, keď sme sa k nemu približovali, a ako obdivuhodne sú krojené mihalnice týchto krásnych očí! Aké sú okrúžené! Má božský pohľad najmä vtedy, keď neutkvie na ničom. Vtedy akoby vyjadroval farbu jej duše. Nos má trochu orličí; u ženy nemám rád túto črtu, nemal som ju rád ani u nej, ani vtedy, keď som ju ľúbil... Keď som ju ľúbil! Hospodine! Ale kam sa schovať? Kam sa podieť? Čo jej povedať? A keby bola mojou?... Nuž čo, správal by som sa ako statočný človek aj tu ako inde. ‚Som blázon, drahá priateľka,' povedal by som jej. ‚Určte mi nejaké miesto vyhnanstva, a nech je akékoľvek strašné, priam sa ta vyberiem.'"

Tento pocit vrátil Leuwenovej duši trochu života.

„Hej," povedal si, pokračujúc vo svojom kritickom skúmaní akoby na vlastné rozptýlenie, „hej, orličí nos, náklonný k hrobu, ako to povedal emfatický Šaktas, dodáva hlave priveľa vážnosti. Vážnosť by ešte ušla, ale pádne odpovede, najmä keď sú odmietavé, dávajú tejto črte výzor pedantérie, najmä v polovičnom profile.

„Aké ústa! Možno si vymyslieť jemnejšiu, lepšie kreslenú kontúru? Je krásna, aké sú najkrajšie antické kamey. Táto delikátna, jemná kontúra prezrádza paniu de Chasteller. Akú pôvabnú formu dostáva zavše nenazdajky táto horná pera, ktorá trochu vystupuje dopredu a akoby strácala kontúru, keď sa hovorí o niečom, čo ju dojíma! Naskrze nie je posmešná, vyčíta si každé slovko tohto druhu, a jednako, pri najmenšom emfatickom výraze, pri najmenšom prepiatom odtienku v rozprávaní týchto vidiečanov, ako sa dvíha kútik jej krásnych úst! Jedine pre toto ju dámy pokladajú za zlomyseľnú, ako to pani de Sanréal onehdy opakovala u panej d'Hocquincourt. Má naozaj pôvabného, smiechotného, zábavného ducha, no dalo by sa povedať, zakaždým obanuje, že ho vyjavila."

Ale všetky tieto detaily krásy a prednosti nijako nezaväzili v Leuwenovej láske; už neožila. Rozprával si o panej de Chasteller, ako znalec hovorí o krásnej soche, ktorú chce predať.

„Podľa všetkého bude vari v podstate pobožná, čo dokazuje ostatne aj to, že vysnorila tú ohavnú slečnu. V tomto prípade by som sa bol čoskoro presvedčil, že je hodna pokarhania, zlovoľná, priečna... A čo tí podplukovníci?..."

Leuwen dlho utkvel na tejto myšlienke.

„Nedbal by som," povedal si napokon roztržito, „keby bola hoc aj trochu vľúdnejšia k podplukovníkom než pobožná; nič nemôže byť horšie, ako hovorieva moja matka. To je, možno," pokračoval tým istým spôsobom, „len otázka spoločenského postavenia. Od roku 1830 sa ľudia jej triedy presviedčajú, ak sa im podarí uviesť do módy pobožnosť, že sa Francúzi stanú ochotnejšími skloniť sa pred ich výsadami. Skutočná pobožnosť je trpezlivá..."

Jednako bolo zrejmé, že Leuwen už ani nemyslí na to, čo si hovorí.

V túto chvíľu mu sluha, ktorý práve prišiel z Darney, odovzdal odpoveď panej de Chasteller na jeho sedemstranový list. Boli to, ako vieme, štyri veľmi suché riadky. Hlboko ho zranili.

„A ako som sa trápil, aké výčitky som si robil preto, že ju už neľúbim; ju by to naskrze nezarmútilo. Hľa, toto je výraz jej ozajstných citov!"

Dobre vedel, že prvým slovom panej de Chasteller bolo u *Zeleného poľovníka* odrieknuť sa tohto listu. Jednako, taký krátky a taký britký! Natoľko bol prekvapený, že zabudol na cvičenie. Nicolas, jeho ulán, pricválal za ním.

– No, pán podporučík, dostane sa vám od plukovníka!

Leuwen sa bez slova vyšvihol na koňa a odcválal.

V priebehu cvičenia plukovník prešiel za siedmu stotinu, pri ktorej bol Leuwen závorníkom.

„Teraz je rad na mne," pomyslel si. Na jeho veľké prekvapenie plukovník mu nepovedal jediné príkre slovo. „Otec mu podistým dal napísať, tomuto chruňovi."

Ale trápna obava, že si zaslúži pokarhanie, vnukala mu v to ráno bedlivú pozornosť, a plukovník, hádam zo zlomyseľnosti, kázal zopakovať niekoľko pohybov, pri ktorých sa siedma stotina dostávala na čelo.

„Aký som blázon! Nazdávam sa, že som stredobodom všetkého!" povedal si Leuwen. „Plukovník je taký človek ako i ja, aj on má svoje starosti, a ak ma nehreší, to preto, že na mňa zabudol."

Po celý čas cvičenia Leuwen nemohol na nič súvisle myslieť: trpol, že sa dopustí nejakej roztržitosti. Len čo sa ocitol doma a odvážil sa znovu nazrieť do svojho srdca, zistil, že jeho rozpoloženie voči panej de Chasteller sa celkom zmenilo. V tento deň bol prvý v jedálni.

Hoci sa u Serpierrovcov nemohol ukázať pred pol piatou, o štvrtej si žiadal koč. Bolo mu otupno, šiel pozrieť, ako zapriahajú kone, a v stajni našiel kopu vecí, do ktorých sa mohol zadrapiť. Napokon sa o štvrť na päť s nemalým potešením našiel prostred slečien de Serpierre. Ich reči mu opäť rozhýbali dušu a vďačne im to priznal. Slečna Théodelinde, ktorá mu bola naklonená, veľmi sa rozveselila a táto veselosť sa chytila i jeho.

Vošla pani de Chasteller. V ten deň ju nečakali. Ešte nikdy sa mu nezdala taká krásna: bola bledá a trochu plachá.

„A pri tejto svojej plachosti," povedal si Leuwen, *„odovzdáva sa* podplukovníkom!"

Tieto hrubasté slová akoby mu boli vrátili všetku náruživosť. Lenže Leuwen bol primladý, nedostatočne skúsený sveta. Nevedomky bol voči panej de Chasteller meravý a nemilý. Jeho láska mala niečo tigrieho: to už nebol ten včerajší človek.

Slečny de Serpierre boli veľmi veselé: Leuwenov sluha im práve doniesol nádherné kytky, ktoré Leuwen dal spraviť v darneyských skleníkoch, povestných v celom kraji. Ukázalo sa, že pre paniu de Chasteller nebolo kytky; prichodilo rozdeliť najkrajšiu napoly.

„To je smutná predzvesť," povedala si.

V radostnom vytržení slečien de Serpierre zostávala trochu zarazená. Príkrosť a neprívetivosť v Lucienovom pohľade ju udivovali. Spytovala sa sama seba, či by nemala odísť z tohto domu alebo aspoň neukázať urazenosť, aby si zachovala jeho úctu a aby nezanedbala náležitú starostlivosť o svoju česť, bez ktorej žena nemôže počítať na vážnu lásku čo len trochu delikátneho mužského.

„Nie," povedala si, „lebo v skutočnosti ma neuráža. Vo svojom zmätku sa iba tak môžem spreneveriť nejakej povinnosti, ak si dovolím čo i najmenšie pokrytectvo."

Súdim, že pani de Chasteller mala zvrchovane pravdu, keď si toto hovorila, a veľa odvahy, keď poslúchla vnuknutia rozumu. V živote ešte nebola takáto prekvapená.

„Že by pán Leuwen bol predsa len obyčajný fičúr, ako to o ňom hovoria? A že by jediným jeho cieľom bolo bývalo vymámiť odo mňa to nerozvážne slovo, ktoré som predvčerom vyslovila?

Pani de Chasteller si v duchu zopakovala všetky príznaky skutočne skrúšeného srdca, ktoré na ňom videla, ako sa jej zdalo.

„Azda by som sa bola zmýlila? Natoľko by ma bola oklamala márnivosť? Ak pán Leuwen nie je úprimná a dobrá bytosť," povedala si zrazu, „tak už nič na svete nepokladám za pravdivé."

Potom znova upadla do krutej neistoty, s námahou odmietla slovo *fičúr,* ktoré celé Nancy pridávalo k Leuwenovmu menu.

„Ale nie, tisíc ráz som si už povedala, a to vo chvíľach, keď som mala všetku želateľnú chladnokrvnosť: to pre jeho tilbury a najmä pre livrej jeho ľudí volajú ho fičúrom, a nie pre jeho skutočnú povahu; tú ani nepostihnú. Títo mešťania cítia, že oni by na jeho mieste boli fičúrmi, to je ono. Ale čo sa jeho týka, je v ňom iba ak nevinná márnivosť jeho veku. Rád sa díva na pekné kone, na pekné livreje, ktoré mu náležia. Slovo fičúr vyjadruje iba závisť demisiovaných dôstojníkov."

Jednako, nehľadiac na prenikavosť týchto úvah a na ich

prekvapujúcu jasnosť, v tejto chvíli zmätku meno fičúr malo strašnú závažnosť v úsudku panej de Chasteller.

„Päť ráz som sa s ním zhovárala; nemám veľké životné skúsenosti. Prichodilo by mať čudnú sebadôveru, aby si človek mohol osobovať, že po piatich rozhovoroch pozná srdce nejakého mužského... A keď som sa s ním zhovárala," vravela si pani de Chasteller, čoraz väčšmi smutnejúc, „skôr som bedlila na to, aby som nezradila svoje city, než aby som skúmala jeho vlastné... Prichodí uznať, že u ženy môjho veku je namyslenosť veriť, že si utvorila správnejší úsudok o nejakom človeku než celé mesto."

Toto zistenie paniu de Chasteller pokonne zarmútilo. Leuwen začal na ňu znovu hľadieť s voľakedajšou úzkosťou; povedal si:

„Hľa, moja málo významná hodnosť a skromnosť mojich náplecníkov už zapôsobili! Akej vážnosti sa môže niekto tešiť vo *vysokej* spoločnosti v Nancy, keď má iba tenké náplecníky podporučíka, najmä ak privykol, že rameno sa dáva plukovníkovi alebo ak tento nie je naporúdzi, podplukovníkovi, alebo prinajmenej majorovi eskadróny? Treba mať pletencové náplecníky!"

Vidno, že náš hrdina bol dosť hlúpy, keď takto uvažoval, a treba priznať, že nebol šťastlivejší ani ako predvídavý. Sotva skončil svoje úvahy, radšej by sa bol videl sto stôp pod zemou, lebo začal znova ľúbiť.

Srdce panej de Chasteller nebolo v oveľa závideniahodnejšom položení. Obaja platili, a to draho, za šťastie, ktoré ich postretlo predvčerom u *Zeleného poľovníka*. A keby románopisci ešte mali, ako kedysi, šťastnú výsadu podávať pri veľkých príležitostiach mravné ponaučenia, tu by prichodilo povedať: Spravodlivý trest za nerozumnosť ľúbiť niekoho, koho v skutočnosti iba málo poznáme! Také niečo! Urobiť pánom svojho šťastia bytosť, ktorú sme videli iba päť ráz! A keby rozprávač aj mohol tieto myšlienky preniesť do veľkolepého slohu, ba skončiť niekoľkými nábožensk ými narážkami, hlupáci by si povedali medzi sebou: Hľa, mravoučná knižka a jej autor musí byť veľmi ctihodný človek. Hlupáci, pretože to čítali ešte len v málo knižkách, odporúčaných Akadémiou, by si nepovedali: Čo by sa pri dnešnej uhladenosti nášho spoločenského správania mohla žena dozvedieť o *korektnom* mladom človeku po päťdesiatich návštevách, ak nie stupeň jeho dôvtipu a niečo o jeho vyspelosti v umení elegantne hovoriť bezvýznamné veci? Ale o jeho srdci, o tom, aký je jeho osobný spôsob poľovačky na šťastie? O tom nič. A ak, tak to nie je korektný mladík.

Pri tomto mravnom rozjímaní obaja milenci mali veľmi smutný výzor. Niečo pred príchodom panej de Chasteller Leuwen, aby ospravedlnil svoju „včasnú" návštevu, navrhol dámam, aby šli na kávu k *Zelenému poľovníkovi;* návrh prijali. Po niekoľkých zdvorilostných slovách s paňou de Chasteller a keď ju boli oboznámili s návrhom a s jeho prijatím, slečny si odbehli zo záhrady po klobúky. Pani de Serpierre ich nasledovala rozvážnejším krokom a pani de Chasteller a Leuwen zostali osamote vo veľkom, dosť širokom agátovom stromoradí, mlčky sa vedno prechádzajúc, no každý na druhom kraji aleje.

„Sluší sa mi podľa toho, čím som si povinná sebe samej," hovorila si pani de Chasteller, „ísť so slečnami k *Zelenému poľovníkovi?* To by vyzeralo, že pripúšťam pána Leuwena do svojej intímnej spoločnosti."

KAPITOLA 26/

Na rozhodovanie bola iba chvíľka; láska využila toto pribúdanie zmätku. Zrazu pani de Chasteller, namiesto aby bola šla ďalej, mlčky a klopiac zrak, aby vyhla Leuwenovmu pohľadu, obrátila sa k nemu:

– Azda mal pán Leuwen nejakú mrzutosť pri pluku? Zdá sa celkom pohrúžený do temnôt melanchólie.

– Je to pravda, milostivá pani, od včerajška som hlboko vzrušený. Vôbec nechápem, čo sa so mnou deje.

A hlboká vážnosť jeho očí, ktoré obrátil naplno k panej de Chasteller, svedčila, že hovorí pravdu. Paniu de Chasteller to prekvapilo a zastala ako vhlobená do zeme; nevládala urobiť krok.

– Hanbím sa za to, čo chcem povedať, – pokračoval Leuwen, – ale, milostivá pani, povinnosť čestného človeka mi káže hovoriť.

Pri tomto vážnom úvode pani de Chasteller očervenela po samé uši.

– Forma mojich rečí, slová, ktoré mi prichodí použiť, sú také smiešne, že i podstata toho, čo mám povedať, je bizarná, ba hlúpa.

Nastalo krátke mlčanie. Pani de Chasteller hľadela v obavách na Leuwena; mala veľmi ustarostený výraz. Napokon, akoby ťažko premáhal veľkú, trápnu hanbu, váhavo, slabým a zle artikulovaným hlasom povedal:

– Uveríte tomu, milostivá pani? Budete to môcť vypočuť, aby ste sa mi priveľmi neposmievali a aby ste ma nepokladali za posledného chlapa? Nemôžem sa zbaviť myšlienky na osobu, ktorú som včera u vás stretol. Pohľad na tú ukrutnú tvár, na ten končitý nos s okuliarmi, ani čo by mi bol otrávil dušu.

Panej de Chasteller prišlo do smiechu.

– Nie, milostivá pani, od svojho príchodu do Nancy som ešte nepocítil nič také, ako to, čo ma zašlo pri zjavení sa tej obludy; celkom mi stuhlo srdce. Bolo mi tak, že som zavše mohol hoci celú hodinu nepomyslieť na vás, a čo je pre mňa ešte prekvapujúcejšie, zdalo sa mi, že vo mne už nieto lásky k vám.

Tu tvár panej de Chasteller veľmi zvážnela. Leuwen v nej už nebadal ani najmenšiu chuť na ironizovanie a na smiech.

– Naozaj, nazdal som sa, že som zošalel, – doložil, nadobúdajúc všetku prostotu svojho zvyčajného tónu, ktorý v očiach panej de Chasteller vylučoval i najmenšie pomyslenie na lož a zveličovanie. – Nancy sa mi zdalo novým mestom, ktoré som ešte nikdy nevidel, lebo predtým som vo všetkom na svete videl iba vás. Krásne nebo mi hovorilo: „Jej duša je čistejšia." Pohľad na smutný dom: „Ako by sa mi páčil, keby tu bývala Bathilde!" Ráčte mi odpustiť tento priintímny spôsob reči.

Pani de Chasteller urobila netrpezlivý posunok, ktorý akoby bol povedal: „Pokračujte, nepozastavujem sa na týchto maličkostiach."

– Nuž, milostivá pani, – pokračoval Leuwen, ani čo by skúmal v očiach panej de Chasteller účinok svojich slov, – dnes ráno sa mi smutný dom zdal taký, aký je, krásne nebo sa mi videlo pekné, nepripomínajúc mi inú krásu, slovom, postihlo ma nešťastie, že som už neľúbil. Zrazu štyri veľmi prísne riadky, ktoré som dostal ako odpoveď na svoj list, nepochybne priveľmi dlhý, akoby boli trochu rozptýlili účinok jedu. Mal som šťastie uvidieť vás, to hrozné nešťastie pominulo a vrátil som sa do svojich okov, no ešte vždy sa cítim od toho jedu ako zmeravený... Zhováram sa s vami, milostivá pani, trochu emfatickým spôsobom, ale popravde neviem, ako by som inými slovami vyjadril to, čo sa so mnou deje odvtedy, čo som uvidel vašu slečnu spoločnicu. Fatálnym znakom toho je, že sa mi prichodí premáhať, aby som sa vám prihovoril aspoň trochu rečou lásky.

Po tomto úprimnom doznaní sa Leuwenovi zdalo, že má aspoň o dva centy menej ťarchy na prsiach. Bol taký neskúsený vo veciach života, že sa naskrze neúfal tomuto šťastiu. Naproti tomu pani de Chasteller sa zdala zdrvená.

„To je jasné, fičúr, nič iné. Či možno takéto niečo brať vážne?" hovorila si. „Mám veriť, že je to prostoduché vyznanie jemnej duše?"

Zvyčajný spôsob Leuwenovej reči bol taký prostý, keď sa obracal na paniu de Chasteller, že sa prikláňala k poslednému názoru. Jednako, často zbadala, že Leuwen, obracajúc sa na iné osoby, zavše hovoril naschvál smiešne veci; spomienka na toto zvyčajné klamstvo ju zabolela. Z druhej strany Leuwenove spôsoby, prízvuk jeho slov sa natoľko zmenili, koniec tejto slávoreči pôsobil tak pravdivo, že nevedela, ako jej neveriť. Že by vo svojom veku už bol taký dokonalý komediant? No ak uverila tomuto čudnému zdôvereniu, ak verila v jeho úprimnosť, predovšetkým by nemala predstierať urazenosť a tým menej smútok. Lenže ako to spraviť, aby sa nezdala ani takou, ani onakou?

Pani de Chasteller počula slečny de Serpierre behom sa vracať do záhrady. Pán a pani de Serpierre už boli v Leuwenovom veľkom hintove. Pani de Chasteller si nechcela dožičiť času, aby počúvala na vlastný rozum.

„Ak nepôjdem k *Zelenému poľovníkovi,* dve spomedzi týchto úbožiatok prídu o potešenie z výletu."

A nasadla do koča s najmladšími.

„Aspoň budem mať niekoľko chvíľ na uvažovanie," pomyslela si.

Boli to nežné úvahy.

„Pán Leuwen je statočný človek a čo hovorí, nech sa to zdá akékoľvek bizarné a neuveriteľné, je pravdivé. Jeho fyziognómia, celé jeho správanie mi to prezrádzalo ešte skôr, než sa ozval."

Keď vysadali pri vchode do Burelvillerského lesa, Leuwen bol iný človek; pani de Chasteller to zbadala na prvý pohľad. Na čelo sa mu vrátila jasnosť jeho veku, spôsoby mal nenútené.

„V tomto srdci je statočnosť," pomyslela si blažene, „svet z neho ešte nespravil strojenú a falošnú bytosť; v dvadsiatich troch rokoch je to prekvapujúce. A žil vo vysokej spoločnosti."

V čom sa pani de Chasteller veľmi mýlila. Od osemnásteho roku Leuwen nežil v dvorných kruhoch a v spoločnosti štvrte Saint-Germain, ale medzi krivuľami a destilačnými retortami chemického štúdia.

O nejakú chvíľu sa Leuwenovi pošťastilo, že mohol ponúknuť rameno panej de Chasteller a obe slečny de Serpierre im kráčali po bokoch; zvyšok rodiny bol na desať krokov. Nasadil veľmi veselý tón, aby nevzbudil priveľkú pozornosť slečien.

– Odkedy som sa odhodlal povedať pravdu osobe, ktorú si ctím najväčšmi na svete, som celkom iný človek. Ba zdá sa mi, že slová, ktoré som použil, hovoriac o slečne, ktorej zjav ma otrávil, sú smiešne. Zdá sa mi, že dnes je tu práve tak krásne ako predvčerom. Ale skôr než by som sa oddal blaženosti, ktorú mi vnuká toto krásne miesto, rád by som poznal, milostivá pani, váš náhľad o smiešnosti tej slávoreči, v ktorej boli okovy, jedy a veľa iných tragických slov.

– Priznávam sa vám, pán môj, že nemám celkom ustálený náhľad. Ale vo všeobecnosti, – doložila po krátkom mlčaní s prísnym výrazom, – nazdám sa, že som v tom videla úprimnosť; ak sa človek klame, aspoň sám nechce klamať. A pravda dáva zabudnúť na všetko, i na tie okovy, jedy a tak ďalej.

Pani de Chasteller by sa bola po týchto slovách najradšej usmiala.

„Nuž ale," povedala si naozaj zarmútene, „či v rozhovore s pánom Leuwenom nemôžem zachovať prístojný tón? Zhovárať sa s ním je pre mňa azda také veľké šťastie? A kto mi môže povedať, či to nie je fičúr, ktorý si chce zahrať so mnou ako s úbohou vidiečankou? Možno, i keď nie je práve nestatočný človek, že voči mne prechováva len celkom obyčajné city a táto láska sa zrodila iba z nudy posádkového mesta?"

V srdci panej de Chasteller ešte takto hovoril protiadvokát pri procese lásky, ale už napodiv strácal výrečnosť. Nachodila veľké potešenie v snení a hovorila len toľko, koľko bolo nevyhnutné, aby to nebolo nápadné rodine de Serpierre, ktorá sa zhromaždila okolo nich. Napokon, na Leuwenovo šťastie, prišli nemeckí trubači a začali hrať Mozartove valčíky a potom duetá z *Dona Juana* a z *Figarovej svadby*. Pani de Chasteller ešte väčšmi zvážnela, ale pomaly sa stávala oveľa šťastnejšou. Ba i Leuwen sa celkom preniesol do románu života, nádej na blaženosť sa mu zdala istotou. Odvážil sa jej povedať za krátku chvíľu polovičného uvoľnenia, ktorá sa naskytla pri prechádzke so všetkými týmito slečnami:

– Neslobodno klamať boha, ktorého vzývame. Bol som úprimný, to bolo najväčšie vyznanie úcty, akého som schopný; čaká ma zaň trest?

– Ste čudný človek!

– Bolo by zdvorilejšie prisvedčiť vám. Lenže v skutočnosti sám neviem, čo som, a dal by som veľa za to, keby mi to niekto mohol povedať. Začal som žiť a pokúsil som sa chápať sám seba iba od toho dňa, keď mi kôň padol pred istými oknami so zelenými okenicami.

Tieto slová odznievali tak, ako keď na ne človek postupne prichádza pri vyslovovaní. Pani de Chasteller sa nemohla ubrániť hlbokému pohnutiu nad týmto dojmom úprimnosti a zarovno aj šľachetnosti. Leuwen cítil akési záhatie, keď mal hovoriť zjavnejšie o svojej láske, a dostalo sa mu za to vďaky nežným úsmevom.

– Mohol by som sa zajtra odvážiť k vám? – doložil. – Ale prosil by som aj o inú priazeň, takmer rovnako veľkú, a to, aby ste ma neprijali v prítomnosti tej slečny.

– Nič by ste tým nezískali, – odpovedala mu pani de Chasteller smutne. – Priveľmi sa mi prieči počúvať medzi

štyrmi očami vaše rozpravy o námete, vari jedinom, o ktorom by ste mi mohli hovoriť. Príďte, ak ste dosť statočný človek, aby ste mi sľúbili, že mi budete rozprávať o celkom iných veciach.

Leuwen prisľúbil. To bolo všetko, čo si stihli povedať za toto popoludnie. Im obom kvôli bol šťastný, že ich obstali a že im istým spôsobom zabraňovali zhovárať sa. Keby boli mali všetku voľnosť, neboli by si povedali oveľa viac, no a neboli ešte naskrze takí intímni, aby preto nepociťovali určité záhatie, najmä Leuwen. No ak si aj nič nevraveli, ich oči akoby sa boli zhodli, že nieto medzi nimi nijakej príčiny na škriepku. Ľúbili sa celkom ináč než predvčerom. To už neboli poryvy mladistvého a podozrievavého blaha, skôr vášne, intímnosti a najprudšia žiadostivosť môcť si celkom dôverovať.

„Ako vám verím a som vaša!" zdali sa hovoriť oči panej de Chasteller a bola by umrela od hanby, keby bola videla ich výraz. Hľa, jedna z bied zvrchovanej krásy: nemôže si zastrieť city. Ale túto reč možno naisto porozumieť iba pri pozorovateľskej ľahostajnosti. Leuwenovi sa zdalo, že ju kedy-tedy rozumie, a o chvíľu pochyboval o všetkom.

Ich blaženosť, že sú spolu, bola intímna a hlboká. Leuwen mal takmer slzy v očiach. Za prechádzky sa pani de Chasteller niekoľko ráz vyvarovala prijať jeho rameno, ale bez afektácie v očiach Serpierrovcov a bez drsnosti voči nemu.

Napokon, keď sa už schyľovala noc, opustili *Kaffeehaus* a vrátili sa ku kočom, ktoré nechali na kraji lesa. Pani de Chasteller mu povedala:

– Ponúknite mi rameno, pán Leuwen.

Leuwen stisol rameno, ktoré sa mu podávalo a tomuto pohybu sa takmer dostalo opätovania.

Zďaleka slastne doznievali české lesné rohy. Rozhostilo sa hlboké ticho.

Našťastie, keď došli ku kočom, ukázalo sa, že jedna zo slečien de Serpierre si zabudla šatôčku v záhrade u *Zeleného poľovníka;* navrhli poslať sluhu, potom vrátiť sa ta na kočoch.

Leuwen, vracajúc sa k rozhovoru ako z ďalekej cesty, poznamenal panej de Serpierre, že večer je nádherný, že teplý a sotva citeľný vietor znemožňuje večernú rosu, že slečny de Serpierre menej behali než predvčerom, že koče by mohli prísť za nimi atď. atď. Napokon po množstve dôvodov dospel k záveru, že by azda bolo príjemnejšie vrátiť sa pešo, ak dámy nie sú ustaté. Pani de Serpierre prenechala rozhodnutie panej de Chasteller.

– Nedbám, – povedala pani de Chasteller, – ale s podmienkou, že koče nepôjdu za nami: ten hrmot kolies, ktorý prestáva zakaždým, keď človek pozastane, je nepríjemný.

Leuwen si spomenul, že hudobníci, keďže im už zaplatili, odídu už zo záhrady. Poslal sluhu a kázal znovu hrať tie kúsky z *Dona Juana* a z *Figarovej svadby.* Vrátil sa k dámam a opäť chytil paniu de Chasteller bez ťažkostí pod pazuchu. Slečny de Serpierre boli prešťastné týmto predĺžením prechádzky. Všetci šli vovedne, všeobecný rozhovor bol veselý a príjemný. Leuwen hovoril, aby ho udržiaval a aby neupozornil na svoju zamyslenosť. Pani de Chasteller aj on dbali na to, aby si nič nepovedali: takto boli oveľa šťastnejší.

Čochvíľa sa lesné rohy opäť ozvali. Keď došli do záhrady, Leuwen tvrdil, že pán de Serpierre i on dostali veľkú chuť na punč a že pre dámy spravia veľmi ľahučký. Keďže sa takto spolu veľmi dobre cítili, návrh na punč prešiel, nehľadiac na opozíciu panej de Serpierre, ktorá tvrdila, že to veľmi škodí dievčenskej pleti. Túto mienku podporovala slečna Théodelinde, priveľmi naklonená Leuwenovi, aby nebola trošičku žiarlivá.

– Obhájte si vec u slečny Théodelindy, – povedala mu pani de Chasteller veselo a priateľsky.

A do Nancy sa vrátili až o pol desiatej večer.

KAPITOLA 27/

Leuwen si zameškal povinnosť v kasárni, nebol pri večernom rozkaze a tento týždeň mal službu. Rýchlo zabehol k pobočníkovi, ktorý mu poradil, aby sa šiel hlásiť u plukovníka. Plukovník bol človek, akého roku 1834 nazývali zúrivým

stredniakom, a preto veľmi žiarlivý na prijatie, ktorého sa Leuwenovi v dobrej spoločnosti dostalo. Nedostatok úspechu na tomto poli, ako hovoria Angličania, mohol by oddialiť chvíľu, keď sa tento oddaný plukovník stane generálom, kráľovým pobočníkom, atď. atď. Na podporučíkovo hlásenie odpovedal iba niekoľkými veľmi suchými slovami, ktorými mu nameral dvadsaťštyri hodín väzenia.

Práve toho sa Lucien najväčšmi obával. Vrátil sa domov, aby to napísal panej de Chasteller. No aké muky písať jej oficiálny list a aká nerozvážnosť písať jej o veciach, o ktorých sa s ňou opovážil zhovárať. Táto myšlienka ho znepokojovala celú noc.

Po tisícorakých pochybnostiach Leuwen proste poslal sluhu do paláca de Pontlevé s listom, ktorý mohol každý vidieť. V skutočnosti sa ani neodvážil ináče písať panej de Chasteller: všetka láska sa mu vrátila a s ňou krajný strach, ktorý mu pani de Chasteller vnukala.

Na tretí deň ráno o štvrtej Leuwena zobudil rozkaz vysadať na koňa. V kasárni našiel všetko hore nohami. Akýsi poddôstojník delostrelectva mal plné ruky práce s rozdeľovaním nábojov pre ulánov. V akomsi meste na deväť-desať míľ sa vraj robotníci zorganizovali a údajne idú vytvoriť konfederáciu.

Plukovník Malher behal po kasárni a vravel dôstojníkom takým hlasom, aby to počuli aj uláni:

– Treba im dať také ponaučenie, ako keď sa deti posielajú do kúta. Nebudeme sa babrať s tou čvargou! Azda sa pritom ujde aj nejaké vyznamenanie.

Keď prechádzali popod okná panej de Chasteller, Leuwen sa dobre prizeral, no nemohol nič vidieť za mušelínovými vyšívanými záclonami, ktoré boli starostlivo zatiahnuté. Nemohol blamovať paniu de Chasteller: najmenšie znamenie mohli všetci dôstojníci pluku zbadať a všelijako komentovať.

„Pani d'Hocquincourt iste neomeškala stať si do okna. Lenže či ja ľúbim paniu d'Hocquincourt?"

Keby sa pani de Chasteller bola ukázala v okne, Leuwen by bol pokladal tento prejav pozornosti za rozkošný. A naozaj, skoro všetky dámy mesta zaujali okná v Čerpadlovej ulici a v nasledujúcich, ktorými mal pluk prechádzať pri odchode z mesta.

Siedma stotina, v ktorej bol Leuwen, išla bezprostredne pred polbatériou delostrelectva so zapálenými luntami. Kolesá diel a zásobných vozov otriasali drevené domy v Nancy, čo dámam navodilo slastnú hrôzu. Leuwen sa pozdravil panej d'Hocquincourt, panej de Puy-Laurens, panej de Serpierre, panej de Marcilly.

„Rád by som vedel," pomyslel si Leuwen, „koho väčšmi nenávidia, Ľudovíta Filipa alebo robotníkov... A pani de Chasteller nemohla prejaviť takú istú zvedavosť ako tieto dámy a poskytnúť mi ten malý dôkaz záujmu! No, hľa, idem rúbať tkáčov, ako sa elegantne vyslovil pán de Vassignies. Ak pôjde do tuhého, plukovník bude mať veliteľský kríž Čestnej légie a ja výčitky svedomia."

Dvadsiaty siedmy potreboval šesť hodín, aby spravil tých osem míľ, ktoré delili Nancy od N***. Polbatéria delostrelectva zdržiavala pluk. Za plukovníkom prišli traja fulajtári a zakaždým kázal vymeniť kone pred delami; zosadili ulánov, ktorých kone sa zdali najsúcejšie do delových záprahov.

V polceste dohonil pluk veľkým sepkom prefekt, pán Fléron; prešiel od konca po samé čelo, aby sa mohol zhovárať s plukovníkom, a od ulánov sa mu ušlo posmešných výkrikov. Bol opásaný šabľou, ktorá sa pri jeho šťúplej postave zdala ohromná. Temné dudranie sa zmenilo na výbuch smiechu, ktorému chcel vyhnúť tým, že si koňa pustil cvalom. Smiech sa zdvojil neprestajnými výkrikmi:

– Spadne? Nespadne?

Ale prefekt mal čoskoro odvetu: sotva vošli do úzkych a špinavých ulíc N***, ženy a deti robotníkov i sami robotníci, ktorí sa vše zjavili za rohmi mizierok, vykrikovali na ulánov z okien úbohých domcov. Bolo počuť, ako na všetkých stranách napochytre zatvárajú obchody.

Napokon pluk vyústil do veľkej obchodnej ulice mesta; všetky obchody boli zavreté, v oknách ani hlavy, mŕtve ticho. Došli na nepravidelné a dosť dlhé námestie, vrúbené piatimi-šiestimi krpatými morušami, pozdĺž ktorého tiekol smradľavý jarok plný kadejakého nečinu v beláskavej vode, lebo jarok slúžil aj za splachu niekoľkým farbiarskym dielňam.

Plukovník postavil pluk do šíku pozdĺž tohto jarku. Tu strávili úbohí uláni, morení smädom a únavou, sedem hodín, vystavení úpeku augustového slnca, o smäde a hlade. Ako

sme povedali, pri príchode pluku pozatvárali všetky obchody, a krčmy najsamprv.

– Ale nám dali! – zvolal akýsi ulán.

– Zato voňať jest čo! – odpovedal druhý hlas.

– Ticho, anciáša vášho! – začal ktorýsi poručík-stredniak.

Leuwen zbadal, že všetci dôstojníci, dbalí na seba, zachovávajú hlboké mlčanie a majú veľmi vážne tváre.

„No, hľa, sme zoči-voči nepriateľovi," pomyslel si.

Skúmal sám seba a usúdil, že je chladnokrvný ako pri chemickom pokuse na polytechnike. Tento sebecký pocit mu značne umenšoval hrôzu pred týmto druhom služby.

Prihovoril sa mu ten veľký, rapavý poručík, ktorého mu spomenul podplukovník Filloteau, a začal nadávať na robotníkov. Leuwen mu neodpovedal ani slovom a hľadel naňho s nevýslovným pohŕdaním. Keď sa poručík vzdialil, štyri-päť hlasov povedalo dosť nahlas: „Špiceľ! Špiceľ!"

Chlapi strašne trpeli, dvaja-traja museli zísť z koní. Niekoľkých z pracovného oddielu poslali k veľkej studni; v ohromnej nádrži našli zo štyri zdochliny nedávno skántrených mačiek, ktoré skrvavili vodu. Pramienok vlažnej vody, čo padal z „triumfu", bol veľmi skromný; trvalo niekoľko minút, kým naplnil čutoru, a pluk mal v zbrani tristoosemdesiat chlapov.

Prefekt, ku ktorému sa pripojil starosta, často prechádzal cez námestie a pokúšal sa, ako sa v radoch vravelo, kúpiť vína.

– Ak vám predám, – odpovedali majitelia, – vyplienia a zrúcajú mi dom.

Pluk začínali každú polhodinu pozdravovať vzrastajúcim posmešným krikom.

Leuwen si vo chvíli, keď od neho poručík-špiceľ odišiel, zmyslel poslať svojich sluhov na dve míle do dediny, ktorá asi bola pokojná, lebo tam nebolo ani remeselníkov ani robotníkov. Títo sluhovia mali príkaz skúpiť stoj čo stoj asi sto chlebov a tri-štyri náklady krmu. Podarilo sa im to a okolo štvrtej sa na námestí zjavili štyri kone naložené chlebom a druhé dva senom. Razom nastalo hlboké ticho. Sedliaci podišli k Leuwenovi, ktorý im dobre zaplatil a mal potešenie z malého počastovania vojakov svojej stotiny.

– Aha, republikán začína svoje fígle! – vravelo niekoľko dôstojníkov, ktorí ho nemali radi. Filloteau to spravil prostejšie a prišiel si pýtať dva-tri chleby a sena pre svoje kone.

– Mne len kone robia starosti, – povedal plukovník vtipne, prechádzajúc popred svojich chlapov.

O chvíľu Leuwen počul, ako prefekt vraví plukovníkovi:

– A čo, keby sme tých oplanov trochu pošteklili šabľami?

„Je zúrivejší než plukovník," povedal si Leuwen. „Malher sotva môže dúfať, že ho vymenujú za generála, ak dá zabiť dvanástich alebo pätnástich tkáčov, kým pán Fléron môže očakávať nejaké vyznamenanie a bude si istý na svojom mieste dva-tri roky."

Leuwenova traktácia ozrejmila dôvtipnú myšlienku, že neďaleko mesta sú dediny. Okolo piatej rozdali po libre čierneho chleba na ulána a trochu mäsa dôstojníkom.

Keď sa zvečerilo, ktosi vystrelil z pištole, no nikoho to nezasiahlo.

„Neviem prečo," pomyslel si Leuwen, „no stavil by som sa, že vystrelili na prefektov rozkaz."

Okolo desiatej večer sa zistilo, že robotníci zmizli. O jedenástej prišla pechota, ktorej odovzdali delá a húfnicu, a o jednej zrána ulánsky pluk, umierajúci od hladu, rovnako ľudia ako kone, vydal sa naspäť do Nancy. O šiestej sa zastavili v akejsi napospol pokojnej dedine, kde sa chlieb čochvíľa predával po osem sous za funt a víno po päť frankov za fľašku; bojovný prefekt zabudol dať sústrediť potraviny. Čo sa týka vojenských, strategických, politických a iných podrobností tohto veľkého prípadu, poukazujeme na súdobé časopisy. Pluk sa preslávil, a robotníci podali dôkaz o svojej zbabelosti.

Takéto bolo Leuwenovo prvé vojenské podujatie.

„Keď sa vrátime do Nancy," vravel si, „predpokladajúc, že dôjdeme dňom, mohol by som sa odvážiť na návštevu v paláci de Pontlevé?"

Odvážil sa, no umieral od strachu, keď zaklopal na bránu. Keď zazvonil pri dverách bytu panej de Chasteller, natoľko sa mu rozbúšilo srdce, že si povedal:

„Hospodine! Azda ju opäť prestanem ľúbiť?"

Bola sama, bez slečny Bérardovej. Leuwen ju vášnivo chytil za ruku. O dve minúty bol uveličený, keď si uvedomil, že ju ľúbi väčšmi než kedykoľvek predtým. Keby bol býval trochu skúsenejší, bol by prišiel na to, že je milovaný. Pri troche

odvahy sa mohol hodiť panej de Chasteller do náručia a nebola by ho odmietla. Alebo mohol aspoň uzavrieť pre svoje ľúbostné záujmy veľmi výhodnú mierovú zmluvu. Namiesto toho všetkého nijako sa nepokúsil napredovať a bol dokonale šťastný.

V Nancy sa povrávalo a verilo, že tým výstrelom z pištole robotníci v N*** zabili istého mladého dôstojníka od ulánov. Paniu de Chasteller zaraz prejal strach, pochopila položenie a cítila, že ju nadchádza neha.

– Musím vás poslať preč, – povedala mu so smutným výrazom, ktorý chcel byť prísny.

Leuwen sa bál, že si ju rozhnevá, a podvolil sa.

– Mám úfnosť, milostivá pani, uvidieť vás u panej d'Hocquincourt? Dnes je jej deň.

– Možno, a vy neomeškáte ta prísť; viem, že vám nie je proti vôli pobudnúť s tou mladou, peknou ženou.

O hodinu bol Leuwen u panej d'Hocquincourt, ale pani de Chasteller prišla len veľmi neskoro.

Nášmu hrdinovi sa čas rýchlo míňal. Lenže zaľúbenci sú takí blažení v spoločných výstupoch, že čitateľ, namiesto aby prijal sympaticky opisovanie tohto šťastia, stáva sa žiarlivým a zvyčajne sa mstí slovami: „Hospodine! To je nudná kniha!"

KAPITOLA 28/

Tu si dovolíme hupkom preskočiť nasledujúce dva mesiace. Bude nám to tým ľahšie, že sa Leuwen koncom týchto dvoch mesiacov nedostal ani o krok ďalej, než bol v prvý deň. Napospol presvedčený, že nemá nadanie vnuknúť žene žiadostivosť, najmä ak je do nej vážne zaľúbený, obmedzil sa na to, že sa pokúsil každý deň urobiť to, čo mu práve v tú chvíľu spôsobovalo najväčšie potešenie. Nikdy si neskazil štvrťhodinku prítomnosti nejakou oštarou, starosťou, nejakým prejavom rozvahy, aby sa v nasledujúcej štvrťhodinke dostal

dopredu vo svojich ľúbostných nárokoch voči panej de Chasteller. O všetkom jej povedal pravdu; napríklad:

– Ale mne sa zdá, – vravela mu raz večer, – že to, čo hovoríte pánovi de Serpierre, má celkom opačný zmysel než to, čo si myslíte a čo mne hovoríte. Boli by ste trochu falošný? V tom prípade by boli osoby, ktoré sa o vás zaujímajú, veľmi nešťastné.

Keďže si slečna Bérardová okupovala druhý salón, pani de Chasteller prijímala Leuwena vo veľkom kabinete alebo v knižnici, hneď za salónom, ktorého dvere zostávali vždy otvorené. Keď sa slečna Bérardová večer utiahla, v salóne zaujala miesto chyžná panej de Chasteller. V ten večer, o ktorom je reč, dalo sa hovoriť veľmi jasne o všetkom, všetko pomenovať. Slečna Bérardová išla na návštevy a chyžná, ktorá ju nahrádzala, bola hluchá.

– Milostivá pani, – pokračoval Leuwen ohnivo a s akýmsi cnostným rozhorčením, – hodili ma prostred mora. Plávam, aby som sa neutopil, a vy mi vravíte vyčítavým tónom: „Zdá sa mi, pán môj, že pohybujete rukami!" Máte obstojnú mienku o sile mojich pľúc, ak si myslíte, že vládzu preonačiť výchovu všetkých obyvateľov v Nancy. Chcete, aby som si pozatváral všetky dvere a aby som sa s vami vídal len u vás? No a čoskoro vás budú haniť preto, že ma prijímate, ako vás hanili, že ste sa chceli vrátiť do Paríža. Je pravda, že o všetkom, ba i o tejto chvíli zmýšľam ináč než obyvatelia tohto kraja. Azda chcete, aby som sa úplne odmlčal? Jedine vám, milostivá pani, hovorím, čo si o všetkom myslím, ešte aj o politike, v čom sme si takí nepriateľskí, a len kvôli vám, aby som sa vám zblížil, zdokonalil som sa v návyku luhať, ktorý som si získal v ten deň, keď som išiel na návod ctihodného doktora Du Poiriera ku Kajúcnym, aby som sa zbavil povesti republikána! Chcete, aby som od zajtrajška hovoril, čo si myslím, a aby som sa rázne rozišiel s celým svetom? Nepôjdem viac do kaplnky Kajúcnych, u panej de Marcilly nepozriem viac na podobizeň Henricha Piateho, u panej de Commercy nebudem viac počúvať absurdné kázne pána abbého Reya, a do týždňa vás už nebudem môcť vídať.

– Nie, to nechcem, – odpovedala smutne, – ale od včera večera som veľmi zarmútená. Keď som vás pohla, aby ste sa šli trochu pozhovárať so slečnou Théodelindou a s paňou de

Puy-Laurens, počula som, ako ste povedali pánovi de Serpierre opak toho, čo mne hovoríte.

– Pán de Serpierre ma pristavil idúcky. Karhajte vidiek, kde nemožno žiť bez pokrytectva, alebo karhajte výchovu, ktorú som dostal a ktorá mi otvorila oči, že som spoznal tri štvrtiny ľudských pochabostí. Zavše mi vyčítate, že parížska výchova zbavuje schopnosti *cítiť;* to je možné, ale namiesto toho naučí jasne vidieť. Ja na tom nemám nijakú zásluhu a krivdili by ste mi, keby ste ma obvinili z pedantstva; na vine sú dôvtipní ľudia, ktorých združuje salón mojej matky. Stačí trocha jasného úsudku, aby človeka zarazila absurdnosť pánov de Puy-Laurens, Sanréal, Serpierre, d'Hocquincourt, aby človek chápal pokrytectvo pánov Du Poiriera, prefekta Flérona, plukovníka Malhera, všetko ešte podlejších ničomníkov, než sú tí prví, ktorí skôr z hlúposti ako zo sebectva dávajú naivne prednosť šťastiu dvestotisíc privilegovaných pred šťastím tridsaťdvamiliónov Francúzov. Lenže, hľa, ja tu robím propagandu, čo je celkom nešikovné mrhať čas, ktorý môžem tráviť s vami. Kto sa vám zdal včera v práve, pán de Serpierre, ktorého vývodom som ani neodporoval, alebo ja, ktorého ozajstné zmýšľanie poznáte?

– Žiaľ, obaja! Vaším vplyvom sa mením azda aj nedobre. Keď som sama, pristihnem sa pri domnienke, že ma v kláštore Sacré-Coeur nároční učili zvláštnym lžiam. Raz, keď som mala nezhody s generálom (to bol pán de Chasteller), povedal mi to takmer doslovne.

– Prehrešil sa proti svojim manželským záujmom. Radšej nech žena nudí muža nedostatkom vtipnosti a nech zachováva svoje povinnosti. Tu, ako aj inde, náboženstvo je najpevnejšou oporou despotickej moci. Ja sa nebojím, že sa prehreším proti svojim mileneckým záujmom, – doložil Leuwen so šľachetnou hrdosťou, – a po tejto skúške som si istý sebou pre všetky možné prípady.

Nájsť si milenca je najrozhodnejší čin, na aký sa môže mladá žena odhodlať. Ak si nezvolí milenca, zmiera nudou a okolo štyridsiatky ohlúpne; miluje psa, o ktorého sa stará, alebo spovedníka, ktorý sa stará o ňu, lebo ozajstné ženské srdce potrebuje sympatiu mužského, ako my partnera na rozhovor. Ak si vyberie za milenca nestatočného mužského, vrhá sa v ústrety možnostiam najhroznejších nešťastí... Nič nemohlo byť naivnejšie a zavše v prízvuku nežnejšie, než námietky panej de Chasteller.

Po takýchto rozhovoroch sa Leuwenovi zdalo nemožným, aby pani de Chasteller bola mala niečo s podplukovníkom 20. husárskeho.

„Hospodine! Čo by som dal za to, keby som mal na jeden deň otcovu jasnozrivosť a skúsenosť!"

Hoci sa mu vcelku dostávalo láskavého zaobchádzania a keď bol chladnokrvný, aj veril, že je milovaný, predsa sa Leuwen panej de Chasteller približoval iba s akousi hrôzou. Keď u nej zazvonil, nikdy sa nemohol zbaviť pocitu určitého zmätku: nikdy si nebol istý, ako ho prijme. Na dvesto krokov od paláca de Pontlevé, len čo ho uvidel, už bol nesvoj. Keby sa mu bol pozdravil nejaký tamojší fičúr, bol by opätoval pozdrav zmätene. Stará vrátnička v paláci de Pontlevé bola preňho neblahá bytosť, s ktorou sa nemohol zhovárať, aby mu nezastal dych.

V rozhovore s paňou de Chasteller sa často zamotával do vlastných viet, čo sa mu s nikým nestávalo. Pre toto pani de Chasteller podozrievala v ňom fičúra a i ona hľadela na to s hrôzou. Pre ňu bol neobmedzeným pánom jej šťastia.

Raz večer pani de Chasteller mala napísať súrny list.

– Tu máte časopis, zabavte sa na chvíľku, – povedala Leuwenovi so smiechom a pohodiac mu číslo *Débats,* skackavo pobehla po zavretý podstavec, ktorý postavila na stôl medzi Leuwena a seba.

Ako otvárala podstavec, nakláňajúc sa s malým kľúčikom, ktorý mala pripnutý na retiazke hodiniek, Leuwen sa trochu nahol nad stôl a bozkal jej ruku.

Pani de Chasteller zodvihla hlavu: to už nebola tá istá žena.

„Takisto ma mohol bozkať hoci na čelo," pomyslela si. Bola bez seba od urazeného studu.

– Už vám teda nikdy nebudem môcť ani trochu dôverovať! – V očiach mala výraz najprudšieho hnevu. – No toto! A ja vás prijímam, hoc by som mala pred vami zavierať svoje dvere ako pred ostatnými, pripúšťam si vás do intimity, ktorá mi ohrozuje povesť a ktorej príkazy by ste boli mali rešpektovať (tu jej fyziognómia a jej hlas dostávali výraz vrcholnej

hrdosti), zaobchádzam s vami ako s bratom, požiadam vás, aby ste chvíľočku čítali, kým napíšem súrny list, a vy celkom nevhodne a neslušne zneužijete nedostatok mojej nedôvery voči vám, aby ste si dovolili takýto, keď uvážime, pre mňa, ako aj pre vás ponižujúci skutok! Pán môj, sklamala som sa vo vás, keď som vás prijímala u seba.

Vo zvuku jej hlasu a v jej výzore bola všetka chladnosť a rozhodnosť, akú si jej hrdosť len mohla želať. Leuwen všetko toto veľmi dobre cítil a bol zdrvený.

Táto jeho zbabelosť len zväčšovala odvahu panej de Chasteller. Mal vstať, chladno sa pozdraviť a povedať:

„Zveličujete, milostivá pani. Z mojej malej, bezvýznamnej a možno hlúpej nerozvážnosti robíte akýsi zločin in folio. Žena nikdy nevyniká odrazu duchom i krásou, a naozaj, v túto chvíľu sa mi zdáte iba pekná."

Vyslovujúc tieto krásne slová, mal si vziať šabľu, pomaly si ju pripnúť a odísť.

Ibaže Leuwen práve naopak: nepomysliac na tento part, ktorý by bol pokladal za prikrutý pre seba a prinebezpečný, obmedzil sa na to, že bol zúfalý pre toto zavrátenie. Hoci vstal, neodišiel; zjavne hľadal nejakú výhovorku, aby mohol zostať.

– Ustúpim vám z miesta, pán môj, – pokračovala pani de Chasteller dokonale zdvorilo a túto zdvorilosť prenikalo veľa povýšenosti, ba takmer pohŕdania preto, že neodišiel.

Keď skladala podstavec, aby si ho odniesla niekam inam, Leuwen jej celkom nazlostene povedal:

– Prepáčte, milostivá pani, pozabudol som sa. – A odišiel, rozhorčený proti sebe i proti nej.

V celom jeho správaní iba tón týchto posledných slov bol na niečo, no ani to nie zo súcosti, bola to číra náhoda.

Len čo sa dostal z toho neblahého paláca a čo sa oslobodil od zvedavých pohľadov služobníctva, ktorému bolo nápadné, že odchádza o takomto čase, povedal si:

„Len čo je pravda, som iba chlapčisko, keď dovoľujem takto zaobchádzať so sebou! Dostal som, čo si zasluhujem. Keď som s ňou, namiesto aby som si hľadel získať trochu primeranú pozíciu, nezmôžem sa na iné, len vypliešťam na ňu oči ako nejaké dieťa. Pri návrate z výpravy v N*** bola chvíľa, keď záviselo len odo mňa, aby som si zabezpečil

najpevnejšie výsady. Mohol som dosiahnuť, aby mi celkom jasne povedala, že ma ľúbi a aby som ju mohol každý deň bozkať pri príchode a pri odchode. No a nesmiem jej bozkať ani len ruku! Oh, hlupák!"

Takto sa Leuwen zhováral so sebou, fujazdiac dolu hlavnou ulicou. Vyčítal si ešte aj veľa iných vecí.

Plný pohŕdania voči sebe mal ešte toľko duchaprítomnosti, že si povedal:

„Treba niečo spraviť!"

S večerom mal dosť veľké starosti, lebo bol práve deň panej de Marcilly, a to bola veľmi popredná domácnosť, kde sa v prítomnosti busty Henricha V. zhromažďovali najbystrejšie hlavy kraja, aby komentovali *Quotidienne* a prehrali tridsať sous vo whiste.

Leuwen cítil, že naskrze nevládze zohrať tú komédiu. Mal šťastnú myšlienku navštíviť paniu d'Hocquincourt. Spomedzi všetkých vidiečaniek, čo kedy jestvovali, táto bola najprirodzenejšia. No akákoľvek znesiteľná na vidieku, v Paríži by bola pri svojej povahe nemožná, tam by *stratila koncept.*

KAPITOLA 29/

– Ach, privádzate ma k rozhodnutiu, pán môj! – zvolala, keď ho videla vchádzať. – Aká som šťastná, že vás vidím! Nepôjdem k panej de Marcilly.

Vrátila odchádzajúceho sluhu a kázala vypriahnuť.

– Ale ako to, že nie ste pri nohách vznešenej Chastellerky? Azda nejaká nezhoda v domácnosti?

Pani d'Hocquincourt žartovne a šibalsky skúmala Leuwena.

– Ach, veď je to jasné! – zvolala so smiechom. – Tento skormútený výzor mi všetko prezrádza. Moje nešťastie je napísané v týchto usúžených črtách, v tomto silenom úsmeve; ja som iba východisko z núdze. Keďže som len úbohá dôverníčka, rozpovedzte mi svoj zármutok. Pod akou zámien-

kou vás odohnali? Odháňajú vás, aby prijímali ľúbeznejšieho človeka, a či preto, lebo ste si to zaslúžili? Ale predovšetkým buďte úprimný, ak hľadáte útechu.

Leuwen mal čo robiť, aby sa ako-tak ubránil otázkam panej d'Hocquincourt. Nechýbal jej dôvtip, a keďže tento dôvtip denne slúžil pevnej vôli a prudkej náruživosti, získal si všetky vlastnosti dobrého úsudku. Leuwena sprvu priveľmi zamestnávala jeho zlosť, aby bol vedel zavádzať na falošnú stopu. V jednu chvíľu, keď odpovedajúc panej d'Hocquincourt nevdojak myslel na to, čo sa mu prihodilo s paňou de Chasteller, pristihol sa, že hovorí galantné slová, takmer osobné ľúbeznosti mladej žene, ktorá v elegantnom negližé a s výrazom živého záujmu odpoly ležala na pohovke dva kroky od neho.

Tieto Leuwenove reči mali pre paniu d'Hocquincourt všetok pôvab novoty. Leuwen zbadal, že pani d'Hocquincourt, zaujatá účinkom svojej očarujúcej pózy, ktorú si kontrolovala v zrkadle náprotivnej skrine, prestala ho trápiť paňou de Chasteller. Nešťastie ho urobilo machiavelistickým a povedal si:

„Galantné reči osamote s mladou ženou, ktorá mi prejavuje česť, že ich počúva takmer s vážnym výrazom, sotva môžu nedostať odvážny a skoro vášnivý tón."

Treba priznať, že Leuwen, takto uvažujúc, pociťoval živé potešenie, že sa už nespráva voči každému ako malý chlapec. Za ten čas pani d'Hocquincourt išla v súvislosti s ním od objavu k objavu. Začínala ho pokladať za najľúbeznejšieho človeka v Nancy. To bolo tým nebezpečnejšie, že pán d'Antin už trval vyše osemnásť mesiacov, čo bolo hodne dlhé panovanie, ktoré každého udivovalo.

Na jeho šťastie príchod pána de Murcé pretrhol tento rozhovor medzi štyrmi očami. Bol to vysoký a chudý mladý človek, ktorý hrdo nosil malú hlavu, s veľmi čiernymi vlasmi. Na začiatku svojich návštev býval veľmi mlčanlivý a jeho zásluha spočívala v napospol prirodzenej a vo svojej naivite veľmi smiešnej veselosti, ktorá ho však zašla, iba keď pobudol hodinu-dve v spoločnosti veselých ľudí. Bola to bytosť hlboko vidiecka, no veľmi milá. Nijaký jeho vtip by sa nedal povedať v Paríži, ale boli to veľmi smiešne veci a veľmi dobre mu pristali.

Onedlho prišiel druhý stály návštevník domu, pán de Goëllo, tučný, plavý a bledý človek, veľmi vzdelaný a málo vtipný, ktorý načúval vlastné reči a aspoň raz denne povedal, že ešte nemá štyridsať rokov, čo bola pravda: minulo mu tridsaťdeväť. Ináč to bola bytosť rozumná: odpovedať áno na najprostejšiu otázku alebo niekomu príležitostne podniesť stoličku poskytlo mu námet na úvahu, ktorá ho zaujala štvrťhodinu. Keď potom prikročil k činu, afektoval formy detskej dobromyseľnosti a pochabosti. Päť či šesť rokov bol zaľúbený do panej d'Hocquincourt, jednostaj úfal, že jeho čas nadíde, a zavše sa usiloval naznačiť novoprišlým, že jeho čas už nadišiel i pominul.

Raz v hostinci, keď ho pani d'Hocquincourt videla zabratého do tejto úvahy, povedala mu:

– Môj úbohý Goëllo, ty si budúcnosť, ktorá sa stáva minulosťou, no nikdy nebude prítomnosťou. – Lebo vo chvíľach vznetu svojej vtipnosti tykala svojim priateľom a nik v tom nenachádzal nič neprístojného; videli v tom intenzitu vervy, čo je celkom vzdialené každému nežnému citu.

Za pánom de Goëllo nasledovali krátko za sebou štyria-piati mladí ľudia.

„Naozaj, to je to najlepšie a najveselšie v meste," povedal si Leuwen, vidiac ich prichádzať.

– Idem od panej de Marcilly, – povedal ktorýsi, – tam sú všetci smutní a pretvarujú sa, že sú ešte smutnejší, než sú.

– To ich tie udalosti v N*** robia takými ľúbeznými.

– Ja zas, – vravel druhý, urazený tým, ako pani d'Hocquincourt hľadela na Leuwena, – keď som videl, že nemáme ani panej d'Hocquincourt, ani panej de Puy-Laurens, ani panej de Chasteller, pomyslel som si, že mi nezostáva iné ako utopiť dnešný večer vo fľaške šampanského, a bol by som to aj vykonal, nech nájdem dvere panej d'Hocquincourt zavreté pre pospolitosť.

– Ale, môj úbohý Téran, – ozvala sa pani d'Hocquincourt na túto nepriateľskú narážku na Leuwenovu reputáciu, – človek sa nevyhráža opitím, ale sa opije. Pobadať tento rozdiel, na to treba mať dôvtip.

– Naozaj, vedieť piť nie je ľahká vec, – ozval sa pedantný Goëllo. (Obávali sa nejakej anekdoty.)

– Čo budeme robiť? Čo budeme robiť? – zvolali odrazu Murcé a jeden z grófov Rollerovcov.

Všetci si kládli túto otázku, hoci nikto nenachádzal odpoveď, keď sa zjavil pán d'Antin. Jeho usmiaty výzor rozjasnil všetky tváre, rozptýlil všetky starosti. Bol to veľký, plavovlasý mladík medzi dvadsiatym ôsmym a tridsiatym rokom, u ktorého bol vážny a dôležitý výraz proste nemožný. Aj keby celá ulica horela, bol by to oznámil bez trúchlivosti v tvári. Bol veľmi driečny chlap, jednako zavše sa jeho pôvabnej tvári dal vyčítať trochu vynáčený a nasprostastý výraz podnapitých ľudí. Fakt je, že nemal zvyčajný zdravý rozum, ale najlepšie srdce na svete a neslýchaný fond veselosti. Práve rozhajdákal veľký majetok, ktorý mu veľmi lakomý otec bol zanechal pred troma-štyrmi rokmi. Odišiel z Paríža, kde ho prenasledovali preto, že si robil posmech z istej vznešenej osobnosti. Jedinečne vedel organizovať zábavy a kde sa zjavil, tam nikomu nebolo otupno. Lenže pani d'Hocquincourt poznala všetky tieto pôvaby, čo vylučovalo prekvapenie, podstatný prvok jej šťastia. Goëllo, ktorý tieto slová pochytil od panej d'Hocquincourt, práve ťarbavo dobiedzal do pána d'Antin, že už nie je súci na nič nové, keď vošiel gróf de Vassignies.

– Máte len jedinú možnosť udržať sa, môj milý d'Antin, – vravel mu Vassignies, – buďte rozvážny.

– Nudil by som sám seba. Nemám vašu smelosť. Na vážnosť mám kedy, keď budem na mizine; aby som sa potom nudil na nejaký osožný spôsob, hodlám sa vrhnúť na politiku a do tajných spoločností na počesť Henricha Piateho, ktorý je mojím kráľom. Dáte mi nejaké miesto? Za ten čas, páni, keďže ste veľmi vážni a ešte rozospatí po ľúbeznostiach paláca de Marcilly, zahrajme sa tú taliansku hru, ktorú som vás onehdy naučil, faraóna. Pán de Vassignies, ktorý ju ešte nepozná, bude mať bank; Goëllo nebude môcť povedať, že prispôsobujem pravidlá hry tak, aby som vždy vyhral. Kto vie faraóna?

– Ja, – povedal Leuwen.

– Tak teda buďte taký dobrý a prizrite pána de Vassignies a dbajte, aby sa držal pravidiel. Vy, Roller, budete krupierom.

– Ja nebudem ničím, – povedal Roller sucho, – lebo odchádzam.

Gróf Roller totižto pobadal, že Leuwen, ktorého nikdy nestretol u panej d'Hocquincourt, začínal hrať v tento večer príjemnú úlohu, čo nemohol stráviť a odišiel.

Väčšia časť spoločnosti v Nancy, najmä mladí ľudia, neznášala Leuwena. Pripadlo mu smutné potešenie dať im dva-tri razy bezočivú odpoveď, ktorej ostroumnosť aj oni šípili, a tým si ich znepriatelil na život a na smrť.

– Po hre, o polnoci, – pokračoval d'Antin, – keď budete na mizine, ako sa na riadnych mladíkov patrí, pôjdeme na večeru do *Veľkej chalupy*. (To je najlepší hostinec v Nancy, umiestený v záhrade bývalého kartuziánskeho kláštora.)

– Súhlasím, – povedala pani d'Hocquincourt, – ak to bude piknik.

– Nepochybne, – pokračoval d'Antin; – a keďže si pán Lafiteau, ktorý má skvelé šampanské, a pán Piébot, jediný zmrzlinár v kraji, pravdepodobne ľahli, idem sa v mene pikniku postarať o víno a dať ho schladiť. Pošlem ho do *Veľkej chalupy*. Za ten čas, pán Leuwen, tu máte sto frankov, preukážte mi česť hrať za mňa a pokúste sa nezvádzať paniu d'Hocquincourt, ináč sa vám pomstím, zájdem do paláca de Pontlevé a budem na vás žalovať.

Všetci sa podrobili rozhodnutiu pána d'Antin, ešte aj prefíkaný Vassignies. Dali sa do hry a o štvrťhodinu sa už náruživo hralo. A práve s tým d'Antin počítal, aby im zahnal sklon zívať, ktorý sa ich chytil u panej de Marcilly.

– Vyhodím karty oknom, ak niekto vsadí viac než päť frankov, – povedala pani d'Hocquincourt. – Či chcete zo mňa spraviť nejakú markízu-majiteľku hráčskeho brloha?

D'Antin sa vrátil; o pol jednej odišli do záhrady *Veľkej chalupy*. Prostred stola bol umiestený malý kvitnúci pomarančovník, jediný v Nancy. Víno bolo dokonale schladené, večera bola veľmi veselá, nikto sa neopil a o tretej ráno sa rozišli v najlepšom priateľstve.

Takto stráca na vidieku žena dobrú povesť, na čo pani d'Hocquincourt naskrze nedbala. Keď na druhý deň ráno vstala, išla pozrieť muža, ktorý jej povedal pri bozkaní:

– Dobre máš, len sa zabávaj, moja úbohá maličká, keď si taká smelá... Vieš, čo sa stalo v N***? Kráľ, ktorého tak nenávidíme, rúti sa do záhuby, a po ňom príde republika, ktorá podreže hrdlo jemu i nám.

– Jemu nie, je priveľmi dôvtipný. A čo sa vás týka, unesiem vás za Rýn.

Leuwen predlžoval, ako sa dalo, svoj pobyt v paláci d'Hoc-

quincourt; odchádzal s poslednými účastníkmi večierka, pridal sa k ich skupine, ktorej idúcky ubúdalo na každom rohu ulice, ako jednotlivci odbočovali domov; napokon verne odprevadil toho pána, čo býval najďalej. Hovoril veľa a pociťoval smrteľný odpor zostať sám so sebou. A tak v paláci d'Hocquincourt, počúvajúc rozprávky o ľúbeznosti týchto pánov a hľadiac si zachovať vhodne použitými slovami postavenie, ktoré mu, ako sa zdalo, pani d'Hocquincourt dodávala, a to nebolo postavenie malého chlapca, rozhodol sa o zajtrajšom postupe.

Išlo o to nedostaviť sa do paláca de Pontlevé. Trpel.

„Lenže musím dbať na svoju česť," vravel si, „a ak sa sám začnem opúšťať, napokon sa dožijem toho, že uprednostnenie, ktoré sa mi zavše zdá zjavné, vyhasne na pohŕdanie. Na druhej strane, bohvie, akú novú urážku mi pripravuje, ak k nej zajtra prídem!"

Tieto dva dohady, ktoré sa v ňom striedali, spôsobovali mu hotové peklo.

Zajtrajšok nadišiel veľmi rýchlo a s ním aj živý pocit šťastia, ktorého sa zriekne, ak nepôjde do paláca de Pontlevé. Všetko sa mu zdalo otupné, vyšedivené, protivné v porovnaní s tým slastným zmätkom, ktorý by pocítil v malej knižnici, naproti mahagónovému stolíku, za ktorým ona pracúva, počúvajúc jeho hovor. Samo rozhodnutie, že ta pôjde, menilo podchvíľou jeho stanovisko.

„Ostatne, ak ta nepôjdem dnes večer," doložil si Leuwen, „ako sa tam ukázať zajtra? (Jeho smrteľné záhatie sa utiekalo k otrepaným miestam.) Chcem azda, aby sa mi tento dom uzavrel? A to ešte kvôli nejakej hlúposti, v ktorej možno ani nemám pravdu. Môžem si žiadať od plukovníka dovolenku a odísť na tri dni do Metzu... Sám by som sa potrestal, zahynul by som od žiaľu."

Na druhej strane, či mu pani de Chasteller vo svojom prepiatom chápaní ženskej delikátnosti azda nechcela naznačiť, že by ju mal zriedkavejšie navštevovať, napríklad že by mal obmedziť svoje návštevy na jednu do týždňa? Ak sa opäť ustanoví tak skoro do domu, odkiaľ ho formálne vykázali, nevydáva sa nebezpečenstvu, že zdvojí hnev panej de Chasteller, ba čo viac, že jej poskytne oprávnený dôvod na ponosy?

Vedel, aká je citlivá na to, čo volá ohľadmi voči slabému pohlaviu. Je celkom možné, že v zúfalom boji proti citu, ktorý prechováva k Leuwenovi, pani de Chasteller, nespokojná s nedostatkom dôvery vo svoje najpevnejšie predsavzatia, často bola podráždená voči sebe samej a vtedy s ním začínala nepekné škriepky.

Pri trochu väčšej životnej skúsenosti tieto škriepky, vyvolávané bez rozumných príčin takou múdrou ženou, u ktorej skromnosť a prirodzená spravodlivosť nepripúšťa zveličovanie chýb iných ľudí, tieto škriepky by boli Leuwenovi ukázali, dejiskom akých bojov je toto srdce, ktoré obliehal. Ale jeho *mudrácke* srdce vždy pohŕdalo láskou a nepoznalo ľúbostné umenie, túto prepotrebnú vec. Až do tej náhodnej chvíle, ktorá mu dožičila uvidieť paniu de Chasteller, a po ten popud márnivosti, ktorý mu znepríjemnil myšlienku, že jedna z najkrajších žien v meste mohla mať oprávnený dôvod posmievať sa mu, Leuwen si hovorieval:

„Čo by si pomysleli o človeku, ktorý by sa pri výbuchu Vezuvu zahĺbil do bilboquetu?"

Tento impozantný obraz má tú výhodu, že vystihuje povahu nášho hrdinu i vlastnosti najlepších spomedzi mladých ľudí jeho veku. Keď láska nahradila v srdci tohto mladého Rimana drsnejšie pocity, to, čo zostalo z obdivu k povinnosti, zmenilo sa na zle chápanú česť.

Ibaže Leuwen bol celkom vzdialený od takýchto myšlienok. Na tom stupni zdravého rozumu a mravnej staroby, na ktorom sme, pripúšťam, treba použiť isté násilie voči sebe samému, aby sme mohli pochopiť hrozné boje, ktoré sa odohrávali vo vnútri nášho hrdinu, a aby sme sa napokon nerozosmiali.

Podvečer Leuwen už nemohol obstáť na mieste a nepokojným krokom sa prechádzal konča opusteného násypu hradieb, tristo krokov od paláca de Pontlevé. Bojoval ako Tankred proti duchom a potreboval veľkú odvahu. Bol neistejší než kedykoľvek predtým, keď akési hodiny, ktoré bol počul v malej izbietke panej de Chasteller veľmi zblízka, odbili pol ôsmej s hŕbou štvrtín, na ktoré sú zariadené tieto takmer nemecké hodiny východného Francúzska.

Na zvuk hodín sa Leuwen rozhodol. Nič si neuvedomujúc,

pocítil to blažené rozpoloženie, ktoré vychutnával každý večer pri odznievaní týchto štvrtí a polštvrtí, a hlboko zavrhol tie smutné, kruté, sebecké city, ktoré ho od včerajška súžili. Ba isté je, že všetci ľudia sa mu videli podlí a zlí, keď sa prechádzal po smutnom opevnení. Život sa mu zdal pustý, bez všetkého potešenia a zbavený toho, čo ho robí hodným námahy žiť. Ale keď počul odbíjať túto hodinu, zelektrizovaný citovou vospolnosťou dvoch veľkých a ušľachtilých duší, ktorá spôsobuje, že sa porozumejú na polslove, pridal do kroku smerom k palácu de Pontlevé.

Rýchlo prešiel popred vrátnicu.

– Kam idete, pán môj? – zavolala za ním trasľavým hláskom vrátnička, vstávajúc od kolovrátka, akoby chcela za ním pobehnúť. – Milostivá pani odišla.

– Ako to! Odišla? Naozaj? – povedal Leuwen a zničený, zmeravený zastal.

Vrátnička pokladala jeho nehybnosť za pochybovanie.

– Pred hodinou, – pokračovala s úprimnou tvárou, lebo mala Leuwena rada. – Však vidíte, kolesňa je otvorená a koča niet.

Pri týchto slovách sa Leuwen dal na útek a o dve minúty bol opäť na opevnení. Hľadel na blatnatú priekopu a nevidel ju a ponad ňu na vyprahnutú a bezútešnú rovinu.

„Treba priznať, že som vykonal krásny kúsok! Pohŕda mnou... a to natoľko, že schválne odíde hodinu predtým, ako ma každodenne prijíma. Zaslúžený trest za zbabelosť! Toto nech mi je príučkou do budúcnosti. Ak nemám odvahu odolávať zblízka, tak dobre, prichodí mi žiadať si dovolenie do Metzu. Budem trpieť, no nikto mi nedovidí do srdca a vzdialenosť na míle ma zbaví možnosti vykonať chyby takého druhu, ktoré človeka znectia. Zabudnime na túto pyšnú ženu... Ostatne, nie som plukovník; z mojej strany je to viac než bláznivosť, som nevšímavý k tomu, že mi treba pohŕdnuť uvzatosťou v boji s nedostatkom hodnosti."

Letel domov, sám zapriahol do bričky, preklínajúc kočišovu pomalosť, a dal sa zaviezť k panej de Serpierre. Milosťpani odišla a brána bola zavretá.

„Dnes sú pre mňa zrejme všetky dvere zavreté."

Vysadol na kozlinu a hnal cvalom k *Zelenému poľovníkovi;* dámy de Serpierre tam neboli. Zúrivo behal po alejach krásnej záhrady. Nemeckí hudobníci pili v susednej krčme; zbadali ho a pobehli za ním.

– Pane, pane, máme vám zahrať Mozartove duá?

– Pravdaže.

Zaplatil im, hodil sa do koča a vrátil sa do Nancy.

Prijali ho u panej de Commercy, kde sa správal dokonale vážne. Zohral dva rubbery whistu s pánom Reyom, generálnym vikárom monsignora biskupa z Nancy, a to tak, že mu tento uhundraný partner nemohol vyčítať najmenšiu pochabosť.

KAPITOLA 30/

Po týchto dvoch rubberoch, ktoré sa Leuwenovi zdali nekonečné, prišlo mu ešte zaujať stanovisko v otázke pohrebu akéhosi obuvníka, ktorému v ten deň ráno jeden z mestských farárov odoprel obrady v kostole.

Leuwen počúval tú nevkusnú históriu, mysliac na iné veci, keď generálny vikár zvolal:

– Ako sudcu prijmem len pána Leuwena, hoci slúži v armáde.

Leuwen stratil trpezlivosť.

– Nie *hoci,* ale práve preto, že slúžim v armáde, mám česť žiadať pána generálneho vikára, aby nepovedal nič také, čo by ma donútilo na nemilé odmietnutie.

– Ale, pán môj, v tejto veci sa spája štvoraké opodstatnenie: bol nadobúdateľom národných majetkov, v čase smrti bol prísediacim, sobášil sa civilne a na smrteľnej posteli nechcel uzavrieť riadne manželstvo.

– Zabúdate na piate, pán môj: bol platobník daní, z ktorých plynie služné nás oboch.

A odišiel.

Jednako, tieto slová ho mohli napokon zničiť alebo aspoň zmenšiť na polovicu vážnosť, ktorej sa v Nancy tešil, ak by mal ešte dlho bývať v tomto meste.

V tomto dome stretol svojho priateľa lekára Du Poiriera, ktorý ho chytil za gombičku rovnošaty a či chcel, či nie, vzal ho na prechádzku na cvičište, aby mu dokončil vysvetlenie svojho systému obrody vo Francúzsku: Občiansky zákonník tým, že zavádza majetkovú deľbu po smrti každého otca rodiny, spôsobuje nekonečné drobenie pozemkov. Obyvateľstva pribudne, ale bude to obyvateľstvo nešťastné, ktoré nebude mať dostatok chleba. Vo Francúzsku treba obnoviť veľké rehoľné rády; budú mať ohromné majetky a urobia šťastlivým malý počet sedliakov, potrebných na obrábanie týchto rozsiahlych majetkov.

– Uverte mi, pán môj, nič nie je natoľko zhubné ako pripočetné a privzdelané obyvateľstvo...

Leuwen sa správal veľmi dobre.

– To je zjavné, – odpovedal, – o tom by sa dalo veľa hovoriť... Nie som dosť pripravený na tieto vrcholné otázky...

Zavše niečo namietol, ale napokon sa robil, že pripúšťa lekárove veľké zásady.

„Ba či tento oplan verí tomu, čo mi vraví?" povedal si, počúvajúc ho. (Pozorne skúmal tú veľkú tvár, rozbrázdenú hlbokými vráskami.) „Celkom dobre rozoznávam pod tým prefíkanú obratnosť dolnonormandského prokurátora, no nie dobromyseľnosť, ktorá by oprávňovala predpokladať, že verí týmto pochybnostiam. Ináč tomuto človeku nemožno uprieť duchaplnosť, dar iskrivého slova, veľké umenie využiť do krajnosti najhoršie úvahy, najlacnejšie domnienky. Spôsoby má ťarbavé, no ako človek dôvtipný a znalý svojho storočia, vonkoncom nechce uhládzať túto ťarbavosť, bláha si v nej; je podstatou jeho originality, jeho poslania a jeho sily; dalo by sa povedať, že ju nárečky prepína. Je mu prostriedkom úspechu. Títo sedmoslivkári sa vo svojej šľachtickej hrdosti nemôžu obávať, že si ho niekto zmýli s nimi. Najhlúpejší z nich si môže povedať: ‚Aký rozdiel medzi mnou a týmto chlapom!' A je tým ochotnejší pripustiť lekárove pochabosti. Ak zvíťazia nad rokom 1830, spravia ho ministrom, bude to ich Corbière."

– Ale odbíja deviatu, – povedal zrazu lekárovi. – Zbohom, milý doktor, musím zanechať tieto vznešené úvahy, ktoré vás dovedú do snemu a vašou zásluhou sa napokon stanú modernými. Ste naozaj jedinečne výrečný a presvedčivý človek, ale musím ísť dvoriť panej d'Hocquincourt.

– Čiže panej de Chasteller. Ach, mladý furták! Chceli by ste ma ošialiť, mňa?

A doktor Du Poirier, skôr než by si bol ľahol, zašiel ešte do piatich-šiestich domov, aby sa všade dozvedel o bežných problémoch, aby ich usmernil, aby pomohol pochopiť najprostejšie veci, starostlivo narábajúc nekonečnou márnivosťou ľudí a spomenúc všade predkov aspoň raz v týždni, a aby hlásal svoju náuku o veľkých ustanovizniach mníchov, ak nemal nič lepšie na práci alebo ak ho unieslo nadšenie.

Medzitým čo lekár rozprával, Leuwen kráčal pevným krokom, so vztýčenou hlavou, s výrazom neotrasiteľnej rezignácie a pravej odhodlanosti. Bol spokojný s tým, ako si plní povinnosť. Vyšiel k panej d'Hocquincourt, ktorú jej priatelia v Nancy nazývali familiárne paňou d'Hocquin.

Našiel tu dobráka pána de Serpierre a grófa de Vassignies. Hovorilo sa o večnej politike: pán de Serpierre vysvetľoval naširoko, uvádzajúc nanešťastie aj dôkazy, ako dobre šlo všetko pred Revolúciou na intendantúre v Metzi za pána de Calonne, ktorý sa stal neskôr takým slávnym ministrom.

– ... Tento odvážny hodnostár, – vravel pán de Serpierre, – vedel stíhať toho naničhodníka La Chalotaisa, prvého jakobína. To bolo roku tisíc sedemsto sedemdesiatdeväť...

Leuwen sa nahol k panej d'Hocquincourt a vážne jej povedal:

„Aké to reči, madame, pre vás a pre mňa tiež!"

Pustila sa do smiechu. Pán de Serpierre to zbadal.

– Či viete, pán môj... – pokračoval s urazenou tvárou, obracajúc sa na Leuwena.

„Ach, bože, už som na scéne!" pomyslel si Leuwen. „Bolo mi súdené dostať sa z dažďa pod odkvap: od Du Poiriera k Serpierrovi!"

– Či viete, pán môj, – pokračoval pán de Serpierre hromovým hlasom, – že všetci, čo len trochu titulovaní šľachtici alebo spriaznení s titulovanými, zmierňovali dežmu a daň od hlavy u svojich poddaných a takisto aj svoje vlastné dvadsiatky? Či viete, keď som prišiel do Metzu, že som nikdy

nezosadol, a takisto ani ostatní poprednejší ľudia v Lotrinsku, v nijakom hostinci, ale v paláci intendantúry pána de Calonne? Skvelá pohostinnosť, čarovné dámy, prví dôstojníci posádky, partie hier, dokonalý tón. Ach, to boli krásne časy! Namiesto toho máte teraz namosúreného a zachmúreného prefektíka v ošúchanom fraku, ktorý večeriava sám a veľmi zle, ak vôbec večeriava!

„Hospodine!" pomyslel si Leuwen. „Tento je ešte otupnejší než Du Poirier."

Usilujúc sa skoncovať prejav, obmedzoval sa na to, že odpovedal pánovi de Serpierre pantomímou obdivu a venoval iba trochu pozornosti tomu, čo počul a čo robil, takže sa mohol dať ovládať nežným myšlienkam.

„Je jasné, že u panej de Chasteller sa už nikdy viac nemôžem ukázať, ináč by som bol ostatným z najostatnejších. Medzi nami je všetkému koniec. Môžem si dovoliť iba ak niekoľko zriedkavých zdvorilostných návštev z času na čas. Hovoriac odborným jazykom: dali ma do výslužby. Grófi Rollerovci, moji nepriatelia, veľký bratanec Blançay, môj súper, ktorý večeriava päť dní do týždňa v paláci de Pontlevé, večer čo večer píja čaj s otcom a dcérou, títo všetci čoskoro zbadajú, že som upadol do nemilosti, a priam to dajú na bubon. Pozor, pánko s krásnymi žltými livrejami a s bujnými koňmi, aby ste neutŕžili pohanu! Všetci, ktorým ste pootriasali okenné table hrmotnými kolesami svojich kočov, čo nivočia dlažbu, opreteky sa budú tešiť z vašej smiešnej porážky. Priateľ môj, padnete hodne nízko! Možno vás hvízdajúc vyženú z toho Nancy, ktorým tak pohŕdate. Pekne sa vám toto mesto zapíše do pamäti!"

Leuwen, odovzdávajúc sa takémuto príjemnému rozjímaniu, upieral pohľad na pekné plecia panej d'Hocquincourt, ktoré pôvabná letná kazajka, čo len včera prišla z Paríža, nechávala nadostač odhalené. Zrazu mu preblysla myšlienka:

„Hľa, môj štít proti smiešnosti! Zaútočme!"

Nahol sa k panej d'Hocquincourt a celkom potichu jej povedal:

– Čo si on myslí o pánovi de Calonne, za ktorým tak želie, to si ja myslím o našom nedávnom peknom posedení medzi štyrmi očami. Bol som veru ťuťmák, že som vážnu pozornosť, ktorú som vyčítal z vašich očí, nevyužil na to, aby som vyskúmal, či by ste ma nechceli za srdečného druha.

– Skúste ma poblázniť, nebudem sa protiviť, – povedala pani d'Hocquincourt s prostým a chladným výrazom. Mlčky naňho hľadela, veľmi pozorne a s pôvabným filozofským úškrnkom. V tú chvíľu jej akýsi náznak vážnej a rozkošnej nezaujatosti zdôrazňoval krásu.

– Ale, – doložila, keď uplatnila celý efekt, – pretože to, čo odo mňa žiadate, nie je naskrze nejaká povinnosť, ale pravý opak, nuž, kým sa nespochabiem za vašimi peknými očami, a to nacelkom, nečakajte nič odo mňa.

Zvyšok rozhovoru, ktorý šiel polohlasne, zodpovedal dosť živému začiatku.

Pán de Serpierre jednostaj hľadel zatiahnuť Leuwena do svojich úvah. Lucien ho navykol na veľkú ochotu zo svojej strany, keď sa s ním stretával uňho bez panej de Chasteller. Napokon si pán de Serpierre z úsmevov panej d'Hocquincourt uvedomil, že pozornosť, ktorú mu Leuwen venuje, je iba trápna zdvorilosť. Ctihodný starec sa rozhodol, že sa vrhne výlučne na pána de Vassignies a obaja páni začali chodiť hore-dolu po salóne.

Leuwen bol v rozpoložení najkrajšej chladnokrvnosti; usiloval sa opojiť tou bielou a sviežou pleťou a tými rozkošnými tvarmi, ktoré mal na dve stopy pred očami. Medzitým, čo ich vrcholne velebil, počul, ako Vassignies odpovedá svojmu spolubesedníkovi, pokúšajúc sa vštepiť mu veľké rehoľné rády pána Du Poiriera a nevhodnosť deľby pôdy, ako aj priveľmi početného obyvateľstva.

Politická prechádzka týchto pánov a Leuwenov galantný rozhovor trvali už dobrú štvrťhodinu, keď Leuwen zbadal, že pani d'Hocquincourt nedáva najavo nezáujem o nežné slová, ktoré odriekal s veľkou námahou pamäti. V mihu mu tento záujem vnukol nové myšlienky aj slová, ktoré neboli bez pôvabu. Vyjadrovali to, čo pociťoval.

„Aký rozdiel medzi týmto usmiatym, zdvorilým a napospol uvážlivým výrazom, s ktorým ma počúva, a medzi tým, ktorý stretávam inde! A tie buclaté ramená, ktoré svietia pod priezračnou gázou! Tieto pekné plecia, ktorých mäkká belosť tak lahodí oku! Pri tej druhej nič takého! Povýšený

výzor, prísny pohľad a šaty po samé hrdlo. Ba ešte viac, rozhodný sklon k vyšším dôstojníkom. Tu mi aspoň naznačujú, mne, čo nie som šľachtic a iba podporučík, že som každému roveň."

Zranená márnivosť v Leuwenovi výdatne oživovala potešenie z úspechu.

Páni de Serpierre a de Vassignies v ohni diskusie často postáli na druhom konci salónu. Leuwen vedel využiť tieto chvíle úplnej slobody a pani d'Hocquincourt ho počúvala s nežným obdivom.

Obaja páni boli niekoľko minút na konci salónu, zrejme ich zadržala nejaká prekvapujúca úvaha pána de Vassignies v prospech rozsiahlych pozemkov a obrábania pôdy vo veľkom, čo je veľmi výhodné pre šľachtu, keď zrazu pani de Chasteller podišla až na dva kroky k panej d'Hocquincourt, vzápätí nasledujúc svojím mladistvým a ľahkým krokom lokaja, ktorý ju oznamoval a ktorého nik nepočul.

Nebolo možné, aby z očú panej d'Hocquincourt, ba i z Leuwenových očú nebola vyrozumela, v akú málo vhodnú chvíľu prichádza. Strmo sa rozvravela, veselo a nahlas, o tom, čo poskusovala na svojich včerajších večerných návštevách. Takto sa pani d'Hocquincourt nedostala do záhatia. Ba pani de Chasteller bola aj zlojazyčná a klebetná, čo u nej Leuwen nikdy nezbadal.

„Nikdy by som jej nebol odpustil," vravel si, „keby sa bola začala robiť cnostná a keby bola stiesňovala túto úbohú, malú d'Hocquincourtku. Prostred toho všetkého veľmi dobre postihla odtienok zmätku, ktorý moje zvodcovské vlohy začali vyvolávať."

Leuwen to myslel odpoly vážne, keď si vravel túto frázu.

Pani de Chasteller sa s ním zhovárala voľne a pôvabne, ako zvyčajne. Nepovedala nič pozoruhodné, ale jej zásluhou rozhovor ožil, ba zaskvel sa, lebo nič nie je také zábavné ako dobre robené klebetenie.

Pani de Vassignies a de Serpierre nechali politiku a prišli bližšie, prilákaní pôvabom ohovárania. Leuwen hovoril dosť často.

„Aby si nemyslela, že som celkom zúfalý, pretože predo mnou zavrela svoj dom."

Ale medzi rečou a pokúšajúc sa byť ľúbezným, celkom zabudol, že jestvuje aj nejaká pani d'Hocquincourt. Usmiateho a bezstarostného zaujala veľká starosť: úkosom pozoroval, či jeho krásne slová majú nejaký úspech u panej de Chasteller.

„Aké divy by stváral môj otec na mojom mieste," pomyslel si Leuwen, „v rozhovore, ktorý sa viaže k jednej osobe tak, aby ho porozumela druhá! Našiel by ešte aj spôsob, aby bol satirický alebo poklonnícky voči tretej osobe. Mal by som tými istými slovami, ktoré majú pôsobiť na paniu de Chasteller, pokračovať v dvorení panej d'Hocquincourt."

Tento jediný raz mu prišla na um, i to len v súvislosti s obdivom k otcovej vtipnosti.

Jedinou starosťou panej de Chasteller bolo zasa sledovať, či si Leuwen všimol, aký prudký zármutok pocítila, keď ho našla takto intímne uvelebeného vedľa panej d'Hocquincourt.

„Keby som len vedela, či skôr, než sem prišiel, neohlásil sa u mňa," pomyslela si.

Pomaly sa poschádzalo veľa ľudí: páni Murcé, de Sanréal, de Roller, de Lanfort a niekoľko čitateľovi neznámych, ktorí v skutočnosti nestoja za námahu zoznámenia. Hovorili prihlasno a gestikulovali ako herci. Onedlho sa zjavili panie de Puy-Laurens, de Saint-Cyran, napokon sám pán d'Antin.

Pani de Chasteller sa nevdojak ustavične dívala na oči svojej skvelej sokyne. Keď pani d'Hocquincourt všetkým odpovedala na pozdravy a rýchlo obišla salón, tieto oči, dnes takmer vášnivo ohnivé, jednostaj sa vracali k Leuwenovi, akoby si ho bola obzerala so živou zvedavosťou.

„Tie oči vyjadrujú najskôr želanie, aby ju zabával," hovorila si pani de Chasteller. „Pán Leuwen v nej väčšmi vznecuje zvedavosť než pán d'Antin, to je všetko. Jej city nesiahajú ďalej ako *‚na dnešok'*; lenže u ženy tejto povahy nerozhodnosť nemá dlhého trvania."

Pani de Chasteller zriedkakedy prejavovala takýto bystrý dôvtip. V tento večer ju rodiaca sa žiarlivosť robila zrelšou.

Keď rozhovor náležite ožil a pani de Chasteller sa mohla odmlčať, neprehrešiac sa proti prístojnosti, jej fyziognómia sa dosť zachmúrila; potom sa naraz rozjasnila:

„Pán Leuwen sa neprihovára panej d'Hocquincourt s takým prízvukom, s akým sa ľudia zhovárajú s milovanou osobou."

Aby trochu vyhla poklonám príchodiacich, pani de Chasteller pristúpila k stolu, na ktorom bola rozhodená hŕba karikatúr na panujúci poriadok. Leuwen čoskoro prestal hovoriť; všimla si to s veľkým potešením.

„Bola by to pravda?" povedala si. „Jednako, aký rozdiel medzi mojou prísnosťou, azda trochu príkrou, ktorá tkvie v mojej privážnej povahe, a tou radostnou nenútenosťou, tým vždy novým, vždy prirodzeným pôvabom tejto skvelej d'Hocquincourtky! Mala priveľa milencov, lenže či je to chyba v očiach dvadsaťtriročného podporučíka, ktorý má také zvláštne náhľady? Ba, či o tom vie?"

Leuwen veľmi často menil miesto v salóne. Na toto ustavičné premávanie ho osmeľovala okolnosť, že všetkých veľmi zaujala novina, ktorá sa práve rozniesla: neďaleko Lunévillu sa mal utvoriť tábor pre jazdu. Pre túto nečakanú novinu sa celkom zabudlo na Leuwena a na to, akú pozornosť mu dnes večer venovala pani d'Hocquincourt. A on takisto zabudol na prítomné osoby. Spomenul si na ne iba vtedy, keď sa mu prišlo obávať zvedavých pohľadov. Horel túžbou priblížiť sa k stolu s karikatúrami, no usúdil, že by to bolo z jeho strany svedectvom neodpustiteľného nedostatku dôstojnosti.

„Azda aj nedostatku ohľadnosti voči panej de Chasteller," doložil si trpko. „Chcela mi vyhnúť doma, a ja zneužívam svoju prítomnosť v salóne, v ktorom je ona, aby som ju prinútil počúvať ma."

Hoci si priznával, že proti tejto úvahe nemožno nič namietať, o niekoľko minút sa našiel tak blízko pri stole, nad ktorý sa pani de Chasteller trochu nahýnala, že by bolo bývalo nápadné neprihovoriť sa jej.

„To by bolo neprirodzené," povedal si, „a toho sa treba vystríhať."

Veľmi sa červenal. Chudák chlapec si v túto chvíľu nebol na čistom o pravidlách dobrého správania, akosi mu unikali, pozabudol na ne.

Pani de Chasteller, odkladajúc karikatúru, aby si vzala druhú, trochu podvihla zrak a zbadala tento rumenec, ktorý nezostal bez účinku. Pani d'Hocquincourt sledovala zobďaleč, čo sa deje pri zelenom stolíku, a pán d'Antin, ktorý sa ju v túto chvíľu usiloval zabaviť akýmsi veselým príbehom, zdal sa jej zdĺhavým rozprávačom ťarbavých podrobností.

Leuwen sa osmelil pozrieť na paniu de Chasteller, no bál sa stretnutia s jej pohľadom, čo by ho bolo prinútilo hneď sa jej prihovoriť. Uvedomil si, že sa díva na akúsi karikatúru s povýšeným výrazom, takmer zlostne. Úbohej žene prišla totižto na um strašná myšlienka, že chytí Leuwenovu ruku, ktorou sa opieral o stôl, v druhej držal rytinu, a že si ju podnesie k ústam. Táto myšlienka ju vydesila a priviedla do ozajstnej zlosti proti sebe samej.

„A zavše sa ešte opovážim povýšene odsudzovať paniu d'Hocquincourt!" povedala si. „Sotva pred chvíľou som sa ňou opovážila pohŕdať. Odprisahala by som, že ona celý večer nemala takéto hanebné pokušenie! Bože! Kde sa berú vo mne takéto ohavnosti?"

„Treba to skoncovať," povedal si Leuwen, trochu urazený týmto povýšeným výrazom, „a nemyslieť viac na to!"

– Milostivá pani, azda mám nešťastie ešte vždy vzbudzovať vo vás hnev? Ak je tak, naskutku sa vzdialim.

Zdvihla oči a nemohla sa ubrániť, aby sa mu neskonalo nežne neusmiala.

– Nie, pán môj, – povedala mu, keď sa jej vrátila reč. – Hnevám sa na seba pre hlúpu myšlienku, ktorá ma zašla.

„Bože! Do čoho sa to vrhám? Už mi len to chýba, aby som mu to vyznala!"

Tak tuho sa zapálila, že pani d'Hocquincourt, ktorá ich nespúšťala z očú, si povedala:

„Aha, pomerili sa, a tak ako ešte nikdy. Keby mali dosť odvahy, vrhli by sa jeden druhému do náručia."

Leuwen sa chcel vzdialiť. Pani de Chasteller to zbadala.

– Zostaňte tu pri mne, – povedala mu, – hoci, pravdu povediac, v túto chvíľu nie som súca povedať vám niečo!

A oči sa jej naplnili slzami. Veľmi sa sklonila a pozorne si obzerala akúsi rytinu.

„Ach, už sme pri slzách!" povedala si pani d'Hocquincourt.

Leuwen zostal stĺpkom stáť a pomyslel si:

„Je to láska? Je to nenávisť? No tak sa mi vidí, že ľahostajnosť to nie je. Nový dôvod, aby som jej všetko vyjasnil a aby som to skoncoval."

– Tak sa vás bojím, že sa vám neopovážim odpovedať, – povedal jej s naozaj zmäteným výrazom.

– A čo by ste mi mohli povedať? – pokračovala povýšene.

– Že ma ľúbite, anjel môj. Povedzte mi to, nikdy to nezneužijem.

Pani de Chasteller len-len že nepovedala: „Veď... áno, ale majte so mnou zľutovanie," keď pani d'Hocquincourt, ktorá náhlivo podišla, šuchla sa o stôl toaletou z anglického plátna, celkom dotuha naškrobeného, a pani de Chasteller si len podľa tohto zvuku uvedomila jej prítomnosť. Ešte desatina sekundy, a bola by odpovedala Leuwenovi pred paňou d'Hocquincourt.

„Bože! Aká hrôza!" pomyslela si. „A akej hanebnosti som dnes večer ešte vydaná? Ak zodvihnem oči, pani d'Hocquincourt uvidí, všetci uvidia, že ho ľúbim. Ach, ako nerozumne som si počínala, keď som dnes večer prišla sem! Nezostáva mi iné, čo priam zahyniem na tomto mieste, ako zostať tu, nehybne a mlčky. Azda sa mi takto podarí nevykonať nič, pre čo by som sa mala červenať." A naozaj, oči panej de Chasteller zostali upreté na rytinu; hlboko sa skláňala nad stôl.

Pani d'Hocquincourt chvíľu čakala, že pani de Chasteller zodvihne oči, ale jej zlomyseľnosť nešla ďalej. Nezmyslela si prihovoriť sa jej nejakými pichľavými slovami, ktoré by boli zväčšili jej zmätok a boli by ju donútili zodvihnúť zrak a vydať sa na obdiv. Zabudla na paniu de Chasteller a oči mala už len pre Leuwena. V túto chvíľu sa jej videl rozkošný: mal nežné oči a v jeho výraze bolo zarovno čosi spurné. Keďže to u mužského nemohla obrátiť na posmech, tento výraz spurnosti rozhodol o jeho víťazstve.

KAPITOLA 31/

Pani de Chasteller zabudla na svoju lásku, aby sa oddala výlučne starostlivosti o svoju povesť. Počúvala všeobecný rozhovor; Lunévillský tábor a jeho pravdepodobné následky,

čo nebude nič menej ako bezprostredný úpadok moci, ktorá tak nerozvážne nariadila jeho utvorenie, ešte vždy pútali všetku pozornosť. Ale už sa len opakovali niekoľko ráz povedané domnienky a fakty, že jazdectvo poskytuje väčšiu istotu než pechota atď. atď.

„Toto omáľanie čoskoro omrzí paniu de Puy-Laurens," pomyslela si pani de Chasteller. „Aby sa nenudila, pridá sa na niektorú stranu. Vedľa nej a v lúčoch jej slávy budem môcť mlčky počúvať, a predovšetkým pán Leuwen sa mi nebude môcť prihovoriť."

Pani de Chasteller prešla cez salón, nestretnúc Leuwena. To bola veľká výhoda. Keby tento hodný mladík bol býval len trochu súcejší, bol by dosiahol priznanie, že ho ľúbia a bol by získal prísľub, že ho budú prijímať deň čo deň.

Záľuba panej de Chasteller vo skvelej dôvtipnosti panej de Puy-Laurens bola známa; sadla si k nej. Pani de Puy-Laurens opisovala neprístojnú zanedbanosť a otupnú samotu, do ktorej sa mesto dostáva dezerciou dobrej spoločnosti z okolia.

Pani de Chasteller, uchýlená do tohto prístavu, cítiac, že má slzy na krajíčku a neschopná pozrieť na Leuwena, veľa sa nasmiala žartovným poznámkam, ktoré pani de Puy-Laurens pridávala ku všetkému, čo sa priplietlo k Lunévillskému táboru.

Len čo sa pani de Chasteller pozbierala po poklesku a po tej chvíli hrôzy, ktorá jej všetko zastrela v pamäti, všimla si, že pani d'Hocquincourt už neopúšťa Leuwena ani na krok. Zdalo sa, že ho chce prinútiť, aby sa rozhovoril, ale pani de Chasteller akoby bola badala, popravde hodne zďaleka, že je dosť mlčanlivý.

„Azda by ho urážalo, že chcú zosmiešniť panovníka, ktorému slúži? Ale veď mi sto ráz povedal, že neslúži nijakému panovníkovi, slúži vlasti, a že osobivosť prvého hodnostára, ktorý toto remeslo nazýva *‚byť v jeho službách'*, pokladá za veľmi smiešnu. ‚A to sa mu chystám aj ukázať,' dodáva často pán Leuwen."

O tom sa už dávno napospol zhodli.

„Toto mlčanie," uvažovala ďalej pani de Chasteller, „má azda vyjaviť nezáujem o zrejmé zaliečanie sa, ktorým ho pani

d'Hocquincourt zahŕňa? Iste má pocit, že s ním zle zaobchádzam; bol by azda nešťastný? A ja by som bola tomu na príčine?"

Pani de Chasteller sa to neodvážila veriť, jednako jej pozornosť sa zdvojila. Leuwen hovoril naozaj málo, slová bolo treba z neho priam ťahať. Márnivosť mu navrávala: „Je možné, že pani de Chasteller sa vám posmieva. Ak je tak, čoskoro ju celé Nancy bude napodobňovať. Azda by pani d'Hocquincourt bola s ňou uzrozumená? V tom prípade jej prejavím svoje nároky iba deň po víťazstve, a to tuná. Ak ma majú na muške, štyridsať osôb ma môže pozorovať. V každom prípade moji nepriatelia neomeškajú hovoriť o mne, že jej dvorím, aby som zamaskoval svoj neúspech u Bathildy. Týmto zlovoľným meštiakom treba ukázať, že ona sa mi zalieča, a preto až do konca večierka neprehovorím slova. Zájdem až na hranice zdvorilosti."

Tento Leuwenov rozmar len vystupňoval vrtoch panej d'Hocquincourt. Pre pána d'Antin už nemala oči ani uši. Dva či tri razy mu úsečne povedala, akoby jej bolo naponáhlo zbaviť sa ho:

– Môj drahý d'Antin, dnes večer ste nudný!

Potom sa rýchlo vrátila ku skúmaniu zaujímavej otázky: „Leuwena čosi urazilo; táto mlčanlivosť je uňho neprirodzená. Ale čo som len mohla urobiť, čo sa mu mohlo znevidieť?"

Keďže sa Leuwen ani jediný raz nepriblížil k panej de Chasteller, pani d'Hocquincourt mohla povrchne usúdiť, že medzi nimi je všetkému koniec. Ostatne, svojej vrodenej prirodzenosti vďačila za ten stupeň vyhraneného odlíšenia, že sa v porovnaní s vidiekom neobyčajne málo zapodievala vecami iných ľudí a naproti tomu neslýchane húževnato sledovala zámery, ktoré skrsli v jej pojašenej hlave. Tie, čo sa týkali Leuwena, uľahčovala jej závažná okolnosť: na druhý deň bol piatok, a pán d'Hocquincourt, mladý, dvadsaťosemročný človek s krásnymi, gaštanovými fúzmi, aby sa neúčastnil na tomto znesväcovaní dňa pokánia, šiel si ľahnúť hodne pred polnocou. V tú chvíľu, keď odchádzal, pani d'Hocquincourt kázala podať šampanské a punč.

„Povráva sa," pomyslela si, „že môj krásny dôstojník sa rád podnapije; v takomto stave je iste veľmi pekný. Uvidíme!"

No Leuwen sa neodchýlil od bezočivosti, hodnej jeho rodiska; až do konca večierka sa mu neuráčilo prehovoriť ani tri slová za sebou; toto bolo všetko, čo poskytol panej d'Hocquincourt. To ju vrcholne udivilo a napokon uchvátilo.

„Aká prekvapujúca bytosť, v dvadsiatich troch rokoch!" pomyslela si. „Aký rozdiel oproti ostatným!"

Druhá časť dueta, ktorá sa odohrávala v Leuwenovej mysli, bola takáto: „Človek sa nemôže priveľmi zaťažovať týmito sedmoslivkármi. Iba potom, keď pôjde do tuhého, treba *riadne udrieť.*"

Hlúpe úvahy, ktoré počúval o Lunévillskom tábore, odkiaľ mala zrejme vyjsť pohroma na kráľa, nijako ho nevzrušovali kvôli rovnošate, ktorú nosil, ale dva-tri razy ho donútila reagovať tónom pobožných vzdychov:

„Hospodine! Do akého plytkého spolku ma osud vrhol! Možno byť ešte hlúpejším a meštiacky malichernejším? Aká krutá pripútanosť k drobným peňažným záujmom! A toto sú potomci premožiteľov Karola Smelého!"

O tomto premýšľal, dôstojne popíjajúc šampanské, pohár za pohárom, ako mu pani d'Hocquincourt nadšene nalievala.

„Či sa mi ho nepodarí dostať z tohto povýšeného stanoviska?" myslela si.

A Leuwen pokračoval v duchu:

„Sluhovia týchto ľudí by boli po dvojročnej službe pri pluku, ktorému velí správny plukovník, sto ráz toľko hodni než ich páni. U týchto sluhov možno nájsť úprimnú oddanosť k niečomu. A ako vrchol smiešnosti títo ľudia hovoria ustavične o *oddanosti,* čiže práve o tej veci na svete, ktorej sú najmenej schopní.

Tieto sebecké, filozofické a politické myšlienky, možno veľmi nesprávne, boli jediným Leuwenovým útočiskom, keď ho pani de Chasteller robila nešťastným. Príčinou toho, že sa z Leuwena účinkom skvele chladeného šampanského, ako to vtedy bolo v móde, stával podporučík-filozof, čiže smutný a dosť plytký človek, bola osudná myšlienka, ktorá mu začínala klíčiť v duši:

„Po tom, čo som sa opovážil povedať panej de Chasteller, po tých slovách *‚anjel môj'*, tak surovo familiárnych (naozaj, keď sa s ňou zhováram, nie som pri rozume, mal by som si napísať, čo jej chcem povedať; ktorá žena, čo ako zhovievavá, by sa neurazila na oslovenie *‚anjel môj'*, najmä ak nie je

naladená na ten istý tón?), po týchto tak kruto nerozumných slovách, to prvé, ktoré ku mne prehovorí, rozhodne o mojom osude. Odoženie ma, viac ju neuvidím... Budem musieť navštevovať paniu d'Hocquincourt. A ako ma umára táto ustavičná a bezmedzná úslužnosť, a budem sa jej musieť podrobovať každý večer. Ak sa priblížim k panej de Chasteller, môj osud sa môže zvŕšiť tuná. A nemohol by som ani nič namietať. Ostatne, ešte môže byť v prvom návale hnevu. A ak jej prvé slová budú: ‚Nebudem doma pred pätnástym budúceho mesiaca'?"

Pri tejto myšlienke sa Leuwen zachvel.

„Zachovať si aspoň zdanie cti. Prichodí mi zdvojiť svoju bezočivosť voči týmto zemaníkom. Ich nenávisť ku mne sa už nemôže stupňovať a tieto nízke duše ma budú rešpektovať v priamom pomere k mojej bezočivosti."*

V tú chvíľu jeden z grófov Rollerovcov povedal pánovi de Sanréal, už hodne veselému od punču:

– Poď so mnou. Musím skúsiť toho fičúra a povedať niekoľko ráznych slov o jeho kráľovi Ľudovítovi Filipovi.

Ale práve vtedy zvonková hra nemeckých hodín, čo tak mocne pôsobili na Leuwenovo srdce, odbíjala jednu. Pani markíza de Puy-Laurens, nech akokoľvek obľubovala neskoré chvíle, vstala a ostatní ju nasledovali. A tak nášmu hrdinovi neprišlo v ten večer podať dôkaz o svojej udatnosti.

„Ak ponúknem panej de Chasteller rameno, mohla by mi povedať rozhodujúce slovo."

Stál nehybne pri dverách a videl ju odchádzať povedľa so sklopeným zrakom a veľmi bledú na ramene pána de Blançay.

„A toto je prvý národ na svete!" pomyslel si Leuwen, vracajúc sa domov priekom cez opustené a páchnúce ulice Nancy. „Hospodine! Ba, čo sa ozaj deje na večierkoch po malých mestách Ruska, Nemecka, Anglicka! Aké nízkosti! Aké chladno kruté ohavnosti! Tam celkom otvorene panuje táto privilegovaná trieda, ktorú tu nachádzam odpoly stĺpnutú a *zmatovanú* vyobcovaním zo štátneho rozpočtu. Otec má pravdu: treba žiť v Paríži, a to výlučne s ľuďmi, ktorí vedú veselý život. Sú šťastní, a preto aj menej zlí. Ľudská duša je ako smradľavý močiar: kto neprejde rýchle, uviazne."

* To hovorí fičúr. (Pozn. aut.)

Jediné slovo panej de Chasteller by bolo zmenilo tieto filozofické úvahy na blažené vytrženie. Nešťastný človek hľadí posilniť sa filozofiou, ale prvým výsledkom je, že sa ňou do určitého stupňa otrávi, lebo zazrie nedosiahnuteľné šťastie.

Na druhý deň ráno bol pluk veľmi zamestnaný: pre každého ulána bolo treba pripraviť vojenskú knižku, lebo pred odchodom do Lunévillského tábora mala byť inšpekcia; bolo treba vykonať kontrolu výstroja kus za kusom.

– Človek by povedal, – vraveli si starí fuzáni, – že sa chystáme defilovať pred Napoleonom!

– To je priveľa na tú nočníkovú a zemiakovú vojnu, na ktorú nás povolávajú, – hovorili mladí poddôstojníci. – Takáto pľuhavosť! No ak dakedy vypukne vojna, treba byť na mieste a vyznať sa *v remesle*.

Po inšpekcii v izbách kasárne plukovník povolil hodinu na obed, dal zatrúbiť „do sedla" a štyri hodiny držal pluk na cvičení. Pri rozličných úkonoch Leuwen preukazoval voči vojakom blahovoľný postoj, cítil nežnú ľútosť voči slabým a o niekoľko hodín už bol len vášnivým milencom. Zabudol na paniu d'Hocquincourt, alebo ak si na ňu spomenul, tak len ako na núdzové východisko, ktoré mu má zachrániť česť, ale tak, že ho umorí nudou. Jeho vážnou starosťou, ku ktorej sa vracal, len čo sa trochu vymanil z násilia tohto ruchu, čo si nárokoval všetku pozornosť, bol problém: „Ako ma pani de Chasteller prijme dnes večer?"

Len čo zostal sám, jeho neistota v tejto veci sa vystupňovala na úzkosť. Po menze vysadol na koňa a pozrel na hodinky.

„Päť hodín; o pol ôsmej budem naspäť a o ôsmej sa rozhodne o mojom osude. Ten spôsob reči ‚*anjel môj*' nebude azda vkusný v styku s každou ženou. Voči ľahkomyseľnej žene ako pani d'Hocquincourt by to ušlo, galantné a vrúcne slovo o jej kráse ho ospravedlní. Ale voči panej de Chasteller! Akou nerozvážnosťou si táto vážna, rozumná a počestná žena zaslúžila takéto surové slová?... Áno, *počestná*. Lebo, konečne, nebol som svedkom zápletky s tým husárskym podplukovníkom, a títo ľudia sú takí luhári, takí ohovárači! Akú hodnovernosť priznať tomu, čo vravia?... Ostatne, veď som to už dlho nepočul spomenúť... Napokon, aby sa to razom skoncovalo: sám som to *nevidel* a odteraz verím iba tomu, čo

uvidím. Medzi tými včerajšími ľuďmi by sa možno našli sprostáci, ktorí, súdiac podľa tónu, ktorý som použil voči panej d'Hocquincourt, a podľa toho, ako si ma neslýchane predchádzala, povedia, že som jej milencom... Nuž nech! Úbožiak, ktorý by sa do nej zaľúbil, uveril by ich rečiam... Nie, rozumný človek uverí iba to, čo videl, a to dobre videl. Čo svedčí v spôsoboch panej de Chasteller o návykoch ženy, ktorá nemôže byť bez milenca?... Naopak, možno jej vyčítať nadmieru rezervovanosti, prudérie. Úbohá žena! Včera bola niekoľko ráz neobratná od bojazlivosti... Keď sme sami dvaja, často sa červená a nemôže dokončiť vetu; zrejme jej uniká myšlienka, ktorú chce vyjadriť... V porovnaní s ostatnými dámami z včerajšieho večera vyzerá, chudera, ako bohyňa cudnosti. Slečny de Serpierre, ktorých cnosť je v kraji príslovečná, v podstate sa nesprávajú ináč než ona. Myšlienky panej de Chasteller sú im spolovice nepochopiteľné, to je všetko, a tieto myšlienky sa dajú vyjadriť iba trochu filozofickou rečou, ktorá vyzerá práve preto menej zdržanlivá. Ba týmto slečnám môžem povravieť veľa vecí, ktorých zmysel pani de Chasteller chápe a nepripúšťa. Slovom, ťažko by som uveril výpoveď ktoréhokoľvek spomedzi tých ľudí zo včerajška, keby šlo o dôkaz skutkovej podstaty. Proti panej de Chasteller mám výslovnú výpoveď len od poštmajstra Boucharda. Schybil som, že som si nehľadel tohto človeka; nič prostejšie, než brať si kone od neho a ísť si ich vybrať do jeho maštale! Veď on mi poradil obchodníka so senom, kováča, jeho ľudia majú na mňa dobré oko. Ale som len mamľas!"

Leuwen si nepriznal, že Bouchard v ňom vzbudzuje strach: to bol jediný človek, ktorý hovoril zle o panej de Chasteller. Narážky, ktoré sa mu raz podarilo vymámiť od panej de Serpierre, boli veľmi nepriame. Jej povýšenosť, ktorú by sa každý v Nancy bol varoval pripisovať niečomu inému než pätnásť-dvadsaťtisícfrankovej rente po mužovi, je iba výraz netrpezlivosti nad tými trochu prischválnymi poklonami, ktorým ju tento majetok vystavoval.

Snujúc tieto smutné úvahy, Leuwen udržiaval koňa vo veľkom kluse. V akejsi dedinke na polceste do Darney začul odbíjať na veži pol siedmu.

„Treba sa mi vrátiť," pomyslel si, „o pol druhej hodiny sa rozhodne o mojom osude."

Zrazu, namiesto aby bol obrátil koňa, pustil ho do cvalu. Cválal až po Darney, mestečko, kam si bol išiel po list od panej de Chasteller. Vyňal hodinky, bolo osem hodín.

„Dnes už nemôžem navštíviť paniu de Chasteller," povedal a vydýchol si. Bol ako nešťastný odsúdenec, ktorý práve dostal odklad na vykonanie rozsudku.

Na druhý deň večer, po najzaneprázdnenejšom dni svojho života, cez ktorý dva alebo tri razy zmenil svoj úmysel, Leuwen bol nútený zjaviť sa u panej de Chasteller. Prijala ho, ako sa mu zdalo, krajne chladno; ale to od hnevu na seba samu a od zábran voči Leuwenovi.

KAPITOLA
32/

Keby bol prišiel v predošlý deň, pani de Chasteller bola rozhodnutá: bola by ho poprosila, aby v budúcnosti prichádzal k nej iba raz do týždňa. Ešte ju ovládal údes toho slova, ktoré pani d'Hocquincourt skoro začula a ona skoro vypovedala. Pod dojmom strašného večera, ktorý strávila u panej d'Hocquincourt, pani de Chasteller si povedala, že na dlhší čas by jej bolo nemožné stajovať pred Leuwenom svoje city, a dosť ľahko sa ustálila na rozhodnutí vídať ho menej často. No sotva sa tak rozhodla, už aj pocítila všetku trpkosť tohto odhodlania. Kým sa Leuwen nezjavil v Nancy, zmárala ju nuda, ale táto nuda by teraz bola bývala pre ňu slastným rozpoložením v porovnaní s nešťastím vídať iba zriedka bytosť, ktorá sa stala jediným predmetom jej myšlienok. Predošlý deň ho netrpezlivo čakala. Bola by rada mala odvahu všetko povedať. Ale Leuwenova neprítomnosť jej pomýlila všetky city. Jej odvaha bola vystavená najtvrdším skúškam; za tri hodiny smrteľného čakania bola už aspoň dvadsať ráz blízka tomu, že zmení svoje rozhodnutie. Na druhej strane hrozilo jej cti nesmierne nebezpečenstvo.

„Otec ani nikto z príbuzenstva," pomyslela si, „nikdy by nesúhlasil s tým, aby som sa vydala za pána Leuwena, človeka

z opačnej strany, za *belasého,* a navyša za nešťachtica. Na to ani nemyslieť; on sám na to nepomýšľa. Čo teda robiť? Už nemôžem myslieť na nič, iba na neho. Nemám matky, aby som sa u nej prichýlila, chýba mi priateľka, ktorú by som mohla popýtať o radu: otec ma násilne odlúčil od panej de Constantin. Komu by som sa v Nancy odvážila čo len trochu odcloniť rozpoloženie svojho srdca? Nuž musím byť prísna voči sebe samej."

Tieto úvahy sa dosť dobre podporovali; napokon odbilo desiatu, po ktorom čase v Nancy už nie je možné predstaviť sa v dome, kde nie je spoločnosť.

„Už je tak," povedala si pani de Chasteller, „je u panej d'Hocquincourt. Pretože už nepríde," doložila si s povzdychom, „a keď strácam každú príležitosť vidieť ho, je zbytočné takto spytovať seba samu, aby som sa dozvedela, či by som mala dosť odvahy povedať mu, že jeho návštevy sú pričasté. Teraz si môžem dožičiť času. Možno nepríde ani zajtra. Možno sám od seba, bez môjho pričinenia a celkom prirodzene prestane sem chodiť každý deň."

Keď sa Leuwen na druhý deň zjavil, aj ona už od včerajška dva-tri razy úplne zmenila svoj postoj k nemu. Mala chvíle, keď sa mu chcela zveriť ako najlepšiemu priateľovi so svojím záhatím a potom mu povedať: „Rozhodnite."

„Keby som ho videla ako v Španielsku z okna cez mreže, ja na prízemí domu, on na ulici, o polnoci, mohla by som mu povedať nebezpečné veci. No ak ma zrazu chytí za ruku a povie mi ako predvčerom prostým a pravdivým tónom: ‚Anjel môj, vy ma ľúbite,' môžem za seba zodpovedať?"

Po zvyčajnom pozdravení, len čo si sadli oproti sebe, zbledli, hľadeli na seba, nenašli nič, čo by si povedali.

– Boli ste včera, pán môj, u panej d'Hocquincourt?

– Nie, milostivá pani, – povedal Leuwen, hanbiac sa za svoj zmätok a jednostaj sa hrdinsky odhodlávajúc, že sa ho zbaví a že si vynúti raz navždy rozhodnutie o svojom osude. – Išiel som na koni po hradskej do Darney, a tu odbilo hodinu, keď som mohol mať česť ohlásiť sa u vás. Namiesto aby som sa bol vrátil, pohnal som koňa ako blázon, aby som vás už nemohol navštíviť. Chýbala mi odvaha; bolo nad moje sily vystaviť sa vašej zvyčajnej prísnosti. Zdalo sa mi, že počujem svoj rozsudok z vašich úst.

Zmĺkol, potom doložil zle artikulovaným hlasom, ktorý vyjadroval jeho dokonalú bojazlivosť:

– Keď som vás videl posledný raz, za tým zeleným stolíkom, priznávam... opovážil som sa použiť slovo, ktoré som potom veľmi obanoval. Obávam sa, že ma prísne potrescete, lebo nie ste voči mne zhovievavá.

– Ach, pán môj, keďže sa kajáte, odpúšťam vám to slovo, – vravela pani de Chasteller, usilujúc sa nanútiť si veselé a bezstarostné správanie. – Ibaže, pán môj, ja sa mám s vami pozhovárať ešte o veciach, ktoré sú pre mňa oveľa dôležitejšie.

A jej oči, ktoré už nemohli dlhšie zniesť pretvárku veselosti, veľmi zvážneli.

Leuwen sa zachvel; nebol dosť márnomyseľný, aby mu protiveň preto, že má strach, dala odvahu žiť osve od panej de Chasteller. Čo si počať v tie dni, keď ju nebude smieť vidieť?

– Pán môj, – pokračovala pani de Chasteller dôrazne, – nemám matku, ktorá by mi dávala múdre rady. Žena, ktorá žije sama, alebo takmer sama, vo vidieckom meste, musí starostlivo dbať na slušnosť. Chodievate často ku mne...

– No a? – povedal Leuwen sotva dýchajúc.

Až dotiaľ pani de Chasteller hovorila primeraným tónom, múdro, chladne, aspoň v Leuwenových očiach. Prízvuk, s ktorým vyslovil slová *no a,* nebol by odchodnejšie utrafil ani najdokonalejší donchuan; u Leuwena to nebolo nadanie, bol to prostý pud, bola to prirodzenosť. Toto Leuwenovo slovo zmenilo všetko. Bolo v ňom toľko nešťastia, taký prísľub ochotnej poslušnosti, že to pani de Chasteller akoby odzbrojilo. Pozbierala v sebe všetku odvahu do boja so silným človekom, a stretala krajnú slabosť. Za jedinú chvíľu sa všetko zmenilo, už sa nemusela báť, že nedostojí svojmu rozhodnutiu, skôr že nasadí pripevný tón, že sa bude zdať, akoby zneužívala svoje víťazstvo. Prišlo jej ľúto, že Leuwenovi spôsobuje taký zármutok.

Jednako, bolo treba pokračovať. Vyhasnutým hlasom a s bledými, od námahy stisnutými perami, aby sa pokúsila pridať si zdanie pevnosti, vysvetlila nášmu hrdinovi príčiny, ktoré ju nútia požiadať ho, aby ju navštevoval zriedkavejšie a na kratší čas, napríklad každý druhý deň. Ide o to predísť úsudkom ľudí, pravda, málo odôvodneným, ktorí si začínajú

všímať tieto návštevy a najmä úsudku slečny Bérardovej, ktorá je svedok veľmi nebezpečný.

Pani de Chasteller len horko-ťažko skončila tieto dve-tri vety. Najmenšia Leuwenova námietka, akékoľvek jeho slovko by boli zvrátili celé toto predsavzatie. Prišlo jej ho srdečne ľúto, keď ho videla v takomto žiali, cítila, že by nikdy nemala odvahu vytrvať. Na celom svete videla iba jeho. Keby Leuwen bol býval menej zaľúbený, alebo keby bol mal viacej dôvtipu, bol by konal celkom ináč. Lenže v našom storočí je ťažko odpustiteľným faktom, že tento dvadsaťtriročný podporučík sa nezmohol ani na slovo proti návrhu, ktorý ho ubíjal. Predstavte si zbabelca, ktorý zbožňuje život a počúva rozsudok smrti nad sebou samým.

Pani de Chasteller si jasne uvedomovala Leuwenovo rozpoloženie; jej samej nechýbalo veľa do plaču, cítila, že ju zachvacuje ľútosť nad nešťastím, ktoré spôsobuje.

„No ak zbadá čo len jedinú slzu," povedala si zrazu, „som ešte väčšmi viazaná než predtým. Prichodí stoj čo stoj skoncovať túto nebezpečnú návštevu."

– Podľa želania, ktoré som vám vyložila... pán môj... už hodnú chvíľu možno predpokladať, že slečna Bérardová počíta minúty, ktoré trávite so mnou... Bolo by rozumnejšie skrátiť ich.

Leuwen vstal. Nemohol hovoriť, hlas mu sotva stačil, aby zajachtal:

– Milostivá pani, bol by som zúfalý...

Otvoril dvere knižnice vedúce na malé vnútorné schodište, na ktoré často zabočil, aby nemusel prechádzať cez salón a popred oči tej strašnej slečny Bérardovej.

Pani de Chasteller ho odprevádzala, akoby touto zdvorilosťou bola chcela zmierniť to, čo mohlo byť urážlivé v žiadosti, ktorú mu práve vyslovila. Na plošinke malého schodišťa pani de Chasteller povedala Leuwenovi:

– Zbohom, pán môj. Do pozajtrajška...

Leuwen sa obrátil k panej de Chasteller. Pravou rukou sa opieral o mahagónové zábradlie, zjavne sa potackával. Panej de Chasteller ho prišlo ľúto, zmyslela si stisnúť mu ruku podľa anglického spôsobu na znak dobrého priateľstva. Leuwen, uvidiac, že ruka panej de Chasteller sa približuje k jeho ruke, chytil ju a pomaly si ju podniesol k ústam. Pri tomto pohybe sa tvárou dostal celkom blízko k lícu panej de Chasteller; ruku pustil a ju zovrel do náručia, pritískajúc pery o jej líce. Pani de Chasteller nemala sily vymaniť sa a zostala nehybná a takmer odovzdaná v Leuwenovom náručí. Objímal ju náruživo a zdvojnásobil svoje bozky. Napokon sa pani de Chasteller jemne vyslobodila, ale jej slzami zaliate oči úprimne prezrádzali najživšiu nehu. No ešte mu vládala povedať:

– Zbohom, pán môj...

A ako tak zmätene na ňu hľadel, opravila sa:

– Zbohom, *priateľ môj, do zajtra*... ale ma nechajte.

A on ju nechal, šiel dolu schodmi, pravda, obzerajúc sa na ňu.

Dolu schodmi zišiel v nevýslovnom zmätku. No hneď nato ho omámilo šťastie a to mu bránilo nahliadnuť, že je veľmi mladý a veľmi hlúpy.

Minulo sa štrnásť dní, prešli tri týždne; toto boli azda najkrajšie chvíle v Leuwenovom živote, ale už nikdy nezažil takú chvíľu odovzdania a slabosti. Viete, že si ju nebol súci vyvolať iba pocitom tohto šťastia.

Paniu de Chasteller navštevoval každý deň; jeho návštevy trvali dakedy aj dve-tri hodiny, na veľké pohoršenie slečny Bérardovej. Keď sa pani de Chasteller necítila súca udržiavať s ním ako-tak prijateľný rozhovor, navrhla mu, aby sa zahrali šach. Zavše ju bojazlivo chytil za ruku, ba raz sa ju pokúsil aj bozkať; rozplakala sa, no neušla, prosila o zľutovanie a dávala sa do ochrany jeho cti. Keďže táto prosba odznela úprimne, bola ako taká aj prijatá. Požadovala, aby jej nehovoril otvorene o svojej láske, ale ako náhradou jej ruka často spočinula na jeho náplecníku a ihrala sa so striebornými strapcami. Keď bola pokojná vzhľadom na jeho zámery, správala sa voči nemu s lahodnou a intímnou veselosťou, čo bola pre túto úbohú ženu dokonalá blaženosť.

O všetkom sa zhovárali napospol úprimne, čo by sa bolo zdalo nezainteresovanému človeku neraz hodne nezdvorilé a vždy veľmi naivné. Vyžívali sa v tejto bezhraničnej úprimnosti vo všetkom, aby mohli trochu pozabudnúť na obetu, ktorú prinášajú tým, že nehovoria o láske. Často sa zapýrili od nejakého slovka, ktoré sa v rozhovore nevdojak vyskytlo; tu nastávalo krátke mlčanie. A ak sa priveľmi predlžovalo, pani de Chasteller sa uchyľovala k šachu.

Mala obzvlášť rada, keď jej Leuwen zveroval svoje myšlienky o nej, a to z rozličných čias, z prvých mesiacov ich známosti aj z prítomnej chvíle... Táto dôvernosť mala oslabiť jedno z vnuknutí toho veľkého nepriateľa nášho šťastia, ktorého meno je múdrosť. A múdrosť hovorila:

„Toto je neskonale dôvtipný a veľmi odvážny mladý človek, ktorý sa s vami zahráva."

Leuwen sa jej nikdy neodvážil zveriť Bouchardove slová o husárskom podplukovníkovi a tak sa dokonale medzi sebou zbavili každej pretvárky, že dva razy sa takmer pohnevali, keď sa náhodou priblížil k tomuto námetu. Pani de Chasteller mu vybadala z očí, že čosi pred ňou ukrýva.

– A to vám nikdy neodpustím, – povedala mu pevne.

Ona zas ukrývala pred ním, že otec jej takmer denne robí výstupy kvôli nemu.

– Takéto niečo! Moja dcéra trávi dennodenne dve hodiny s človekom tamtej strany, ktorému pôvod navyše zabraňuje uchádzať sa o vašu ruku!

Potom nasledovali dojímavé reči o starom, skoro osemdesiatročnom otcovi, ktorého opúšťa dcéra, jeho jediná opora.

V skutočnosti sa pán de Pontlevé bál Leuwenovho otca. Doktor Du Poirier mu povedal, že je to rozkošník a duchaplný človek, posadnutý tým pekelným sklonom, ktorý je najväčším nepriateľom trónu a oltára: *iróniou*. Tento bankár mohol byť dosť zlomyseľný, aby uhádol, že príčinou jeho vášnivej príchylnosti k dcére je jej hotovosť, ba čo viac, ten by to aj povedal.

KAPITOLA 33/

Keď úbohá pani de Chasteller zabúdala na svet a nazdala sa, že aj svet na ňu zabudol, celé Nancy sa ňou zaoberalo. Vďaka otcovým ponosám stala sa pre obyvateľov mesta liekom proti nude. Pre toho, kto vie pochopiť hlbokánsku nudu druhoradého mesta, je tým všetko povedané.

Pani de Chasteller bola takisto neobratná ako Leuwen: on nevedel dosiahnuť, aby ho ako náleží ľúbili, a ona, keďže spoločnosť v Nancy bola deň čo deň menej zábavná pre ženu, ktorú vášnivo zaujala jediná myšlienka, ona sa už takmer neukazovala u pani de Commercy, de Marcilly, de Puy-Laurens, de Serpierre atď. atď. Toto ústranie sa pokladalo za pohŕdanie a nasadilo krídla ohováraniu.

V rodine de Serpierre si bláhali, nevedno na akom základe, že Leuwen sa ožení so slečnou Théodelindou, lebo na vidieku matka pri každom stretnutí s mladým a nádejným človekom vidí v ňom len pytača pre svoju dcéru.

Keď sa v celej spoločnosti začali ozývať žaloby na časté návštevy pána Leuwena u panej de Chasteller, ktorými pán de Pontlevé častoval kdekoho, pani de Serpierre sa urazila oveľa väčšmi, než to vyžadovala i jej prísna cnosť. Leuwena prijímali v tomto dome s roztrpčením *zmarenej nádeje na manželstvo*, a to možno vyjaviť v toľkých obmenách a v takých láskavých podobách v rodine, kde je šesť nepekných dcér.

Pani de Commercy, verná zdvorilosti dvora Ľudovíta XVI., zaobchádzala s Leuwenom vždy rovnako dobre. V salóne panej de Marcilly to už bolo ináč: od nešťastnej odpovede, ktorú dostal pán generálny vikár Rey v súvislosti s obuvníkovým pohrebom, tento ctihodný a múdry cirkevný hodnostár podnikal všetko, aby podryl povesť, ktorú si náš podporučík v Nancy získal. Za necelé dva týždne pán Rey našiel spôsob, ako na všetky strany rozchýriť a vniesť do salónu panej de Marcilly, že minister vojny sa obzvlášť bojí verejnej mienky v Nancy, vo významnom pohraničnom meste, stredisku lotrinskej šľachty, a vari predovšetkým mienky, ktorá sa prejavuje v salóne panej de Marcilly. Keď si to náležite uvážil, minister poslal do Nancy akéhosi mladého človeka, zrejme z iného cesta, než sú jeho druhovia, aby si dobre obzrel spôsob života tejto spoločnosti a aby vysliedil jej tajomstvá: najmä či ide o prostú nespokojnosť, alebo o aktívne podujatie. „Dôkazom toho všetkého je, že Leuwen ani okom nemihne, keď počúva všeličo o vojvodovi Orleánskom (Ľudovít Filip), čo by kompromitovalo každého, kto nie je pozorovateľom." Pri pluku ho predchádzala povesť republikána, čo nič neodôvodňovalo a čoho sa vari poľahky zbavoval pred obrazom Henricha V. atď.

Toto odhalenie lichotilo salónu, ktorého najväčšou udalosťou doteraz bolo, že istého, výslovne nešťastného dňa pán Ten a Ten prehral vo whiste deväť alebo desať frankov. Minister vojny? Ktovie? Možno sám Ľudovít Filip uvažuje o ich mienke!

Leuwen bol teda stredniacky sliedič. Pán Rey bol prirozumný, aby veril takejto hlúposti, a keďže sa mohlo stať, že by potreboval nejak lepšie podložiť históriu, ktorou chcel podryť Leuwenovu pozíciu v salónoch panej de Puy-Laurens a panej d'Hocquincourt, napísal do Paríža pánu M***, ***skému kanonikovi. Tento list potom dostal vikár farnosti, príslušnej podľa sídla Leuwenovej rodiny, a pán Rey čakal každým dňom podrobnú odpoveď.

Pričinením tohto pána Reya Leuwen začínal strácať pozíciu vo väčšine salónov, ktoré navštevoval. Ani sa ho to veľmi nedotklo, ba ani sa nad tým obzvlášť nepozastavil, lebo salón d'Hocquincourt tvoril výnimku, a to výnimku skvelú. Po odchode pána d'Antin pani d'Hocquincourt to zariadila tak dobre, že jej pokojný muž si Leuwena mimoriadne obľúbil. Pán d'Hocquincourt sa za mladi trochu vyznal v matematike; dejiny nie že by mu boli rozptýlili pochmúrne myšlienky o budúcnosti, ešte ho do nich hlbšie ponárali.

– Pozrite si okraje Humových *Dejín Anglicka;* každú chvíľu nájdete drobné marginálie: *N. sa vyznamenáva, Jeho činy, Jeho vynikajúce vlastnosti, Jeho odsúdenie, Jeho poprava.* A my toto Anglicko napodobňujeme; my, my sme začali vraždou kráľa, vyhnali sme jeho brata, tak ako ono jeho syna. – Atď. atď.

Aby oddialil záver, vracajúci sa ustavične k jednému: *čaká nás gilotína,* a ktorý ho presvedčil, že sa má vrátiť ku geometrii, čo vojakovi môže byť, ostatne, osožné, nakúpil si kníh a o dva týždne náhodou zistil, že Leuwen je práve človek, ktorý by ho mohol viesť. Pomýšľal i na pána Gauthiera, lenže pán Gauthier bol republikán; sto ráz lepšie bolo zrieknuť sa integrálov. Naporúdzi bol pán Leuwen, milý človek, a chodil do salónu každý večer, lebo sa to ulahodilo takto:

O desiatej alebo najneskôr o pol jedenástej mravopočestnosť a bojazlivosť slečny Bérardovej prinútila Leuwena opustiť paniu de Chasteller. Nebol privyknutý líhať si o tomto čase; šiel k panej d'Hocquincourt. Nasledovali dve veci: pán d'Antin, človek dôvtipný, ktorý sa nedržal jednej ženy väčšmi než ostatní, vidiac, akú úlohu mu pani d'Hocquincourt pripravuje, dostal z Paríža list, ktorý ho nútil podniknúť malú cestu. V deň odchodu sa panej d'Hocquincourt zdal veľmi milý; a od tej chvíle bol zasa Leuwen oveľa menej. Nadarmo si pripomínal rady Ernesta Dévelroyho, ktoré mu hovorili: „Keďže pani de Chasteller je sama cnosť, prečo by si nemohol mať milenku vo dvoch zväzkoch? Paniu de Chasteller na pôžitky srdca a paniu d'Hocquincourt na chvíle menej metafyzické?" Zdalo sa mu, že by si zaslúžil, aby ho pani de Chasteller klamala, keby ju on sám klamal. Pravou príčinou heroickej cnosti nášho hrdinu bolo to, že paniu de Chasteller jedinú na svete pokladal za ženu. Pani d'Hocquincourt mu bola len oštarou a na smrť sa obával zostať osamote s touto mladou ženou, najkrajšou v kraji. Ešte nikdy nepocítil takéto bláznovstvo a odovzdával sa mu so sklonenou hlavou.

Náhla chladnosť jeho rozhovorov po odchode pána d'Antin vystupňovala vrtoch panej d'Hocquincourt takmer na vášeň; vravela mu aj v spoločnosti najnežnejšie veci. Leuwen akoby to bol prijímal s ľadovou vážnosťou, ktorú nič nemohlo rozptýliť.

Táto pobláznenosť panej d'Hocquincourt azda najväčšmi vystavovala Leuwena nenávisti tých ľudí v Nancy, ktorých pokladali za najrozumnejších. Sám pán de Vassignies, človek zaslúžilý, pán de Puy-Laurens, osobnosti celkom iných duchovných kvalít než páni de Pontlevé, de Sanréal, Roller a naskrze neprístupní domnienkam, ktoré pán Rey rozširoval, začínali pokladať za veľmi nepohodlného tohto mladého prišelca, pre ktorého pani d'Hocquincourt už nedbala ani na slovo zo všetkého, čokoľvek jej vraveli. Títo páni sa každý večer radi pozhovárali štvrťhodinku s touto mladou, chutnou a dobre oblečenou ženou. Pán d'Antin a ani jeden predchodca nespôsobil u panej d'Hocquincourt taký chladný a roztržitý výraz, s akým teraz počúvala ich galantné reči.

– Zaberá nám túto peknú ženu, našu jedinú útechu, – vravel vážny pán de Puy-Laurens. – S inou nemožno ísť ani na výlet, ktorý by ako-tak ušiel. Teraz, keď človek navrhne

vybehnúť si na koči, pani d'Hocquincourt, namiesto aby sa nadšene chytila príležitosti popreháňať kone, proste odmietne.

Dobre vedela, že Leuwen sa pred pol jedenástou neuvoľní. Na druhej strane pán d'Antin vedel všetko rozhýbať; kde sa len zjavil, všade vzbĺkla veselosť. Naproti tomu Leuwen, nepochybne od pýchy, hovoril veľmi málo a nič nepodnikal. Hotové tlmidlo.

Takúto pozíciu začínal mať aj v salóne panej d'Hocquincourt a na svojej strane mal už len priateľstvo pána de Lanfort a okolnosť, že pani de Puy-Laurens, neúprosná, keď išlo o vtip, dala ešte na jeho umnosť.

Keď sa rozchýrilo, že pani Malibranová, ktorá je na ceste do Nemecka za toliarmi, prejde na dve míle od Nancy, pán de Sanréal si zmyslel usporiadať koncert. Bola to veľká vec, prišla mu draho. Koncert sa uskutočnil, pani de Chasteller neprišla, pani d'Hocquincourt sa zjavila v sprievode všetkých svojich priateľov. Hovorilo sa o druhovi srdca, na túto tému utvárali mravné povznesenie koncertu.

– Žiť bez srdečného druha, – vravel pán de Sanréal, väčšmi než odpoly omámený slávou a punčom, – to by bola najväčšia hlúposť, ak nie nemožnosť.

– Treba sa poponáhľať s výberom, – povedal pán de Vassingnies.

Pani d'Hocquincourt sa naklonila k Leuwenovi, ktorý sedel pred ňou.

– A čo, ak ten, ktorého sme si vybrali, – hovorila mu potichu, – má srdce z kameňa?

Leuwen sa so smiechom obrátil, veľmi ho prekvapilo, keď uvidel slzy v očiach, ktoré sa upierali do jeho očí. Tento zázrak ho zbavil vtipnosti; myslel na zázrak, namiesto aby bol myslel na odpoveď. Ona sa obmedzila na banálny úsmev.

Z koncertu sa vracali pešo a pani d'Hocquincourt sa chytila Leuwena pod pazuchu. Takmer nehovorila. V tú chvíľu, keď sa jej na dvore paláca všetci odporúčali, stisla Leuwenovi rameno; odišiel s ostatnými.

Keď vyšla do svojich izieb, rozplakala sa, no nepociťovala k nemu nenávisť, a na druhý deň, pri predpoludňajšej návšteve, keď pani de Serpierre veľmi trpko odsudzovala paniu de Chasteller, pani d'Hocquincourt mlčala a neprerieka ani

slovo proti svojej sokyni. Večer jej Leuwen, aby niečo povedal, spravil poklonu o toalete:

– Aká obdivuhodná kytička! Aké pekné farby! Aká sviežosť! Ozajstný symbol krásy tej, ktorá ju nosí!

– Myslíte? No dobre. Znázorňuje moje srdce a ja vám ju darujem.

V pohľade, ktorý sprevádzal tieto posledné slová, nebolo už ani stopy tej veselosti, čo doteraz prevládala v jej rozhovore. Nechýbala v ňom ani hĺbka, ani vášeň a v rozumnom človeku nemohol zanechať nijakú pochybnosť o zmysle tohto kvetného daru. Leuwen si vzal kytičku, povedal o pekných kvietkoch veci viac-menej hodné Dorata, ale oči mal veselé, ľahostajné. Veľmi dobre pochopil, a nechcel chápať.

Zmocnilo sa ho prudké pokušenie, no odolal. Na druhý deň večer mu prišlo na um, že by mohol rozpovedať svoje dobrodružstvo panej de Chasteller, čím by jej povedal: „Nahraďte mi, o čo som kvôli vám prišiel." No neodhodlal sa na to.

To bol jeden z jeho omylov. V láske treba mať odvahu, ináč sa človek vystaví čudným nehodám. Pani de Chasteller, ktorá sa už na svoj zármutok dozvedela o odchode pána d'Antin, na druhý deň po koncerte počula od svojho bratanca Blançayho veľmi jednoznačné žarty o tom, že pani d'Hocquincourt sa včera *vystavila verejnému posmechu;* záľuba, ktorú v Leuwenovi nachádza, je *hotová posadnutosť,* vravel bratanec. Večer Leuwen našiel paniu de Chasteller veľmi zachmúrenú: bola k nemu veľmi nevľúdna. Táto zlá nálada sa v nasledujúcich dňoch len zhoršovala a medzi nimi nadchádzali chvíle ticha, ktoré trvali štvrť hodiny i dvadsať minút. Ale to už nebolo to voľakedajšie slastné mlčanie, čo nútilo pani de Chasteller utiekať sa k partii šachu.

Boli to tie isté bytosti, ktorým pred týždňom nestačili všetky minúty dvoch dlhých hodín, aby si stihli zjaviť, čo si chceli povedať?

KAPITOLA 34/

Na tretí deň pani de Chasteller dostala prudkú horúčku. Mala strašné výčitky svedomia, zdalo sa jej, že navždy stratila dobrú povesť. Ale to všetko nebolo nič: pochybovala o Leuwenovej láske.

Jej ženská dôstojnosť sa zhrozila nad novým citom, ktorý sa v nej zmáhal, a najmä nad prudkosťou jeho vznetu. Tento cit bol tým živší, že sa prestala obávať o svoju cnosť. Cesta do Paríža, kam by ju Leuwen nemohol nasledovať, ochránila by ju v krajnom prípade pred každým nebezpečenstvom, a to tak, že by ju násilne odlúčila od jediného miesta na svete, kde, ako verila, môže nájsť šťastie.

Už niekoľko dní jej možnosť tohto záchranného prostriedku vracala istotu, do určitej miery jej zabezpečovala pokojný život. Na list, ktorý poslala osobitným poslom a bez markízovho vedomia panej de Constantin, svojej intímnej priateľke, aby ju poprosila o radu, dostala priaznivú odpoveď, schvaľujúcu v nevyhnutnom prípade cestu do Paríža. Len čo sa jej zmiernili výčitky svedomia, cítila sa pani de Chasteller šťastná.

A tu zrazu pri hrubastých žartoch, hoci vyslovených slušnými slovami, o tom, čo sa predchádzajúceho dňa stalo, ktorými na druhý deň po koncerte pani Malibranovej pán de Blançay neskúpil, prepadla ju krutá bolesť, za ktorú sa jej čistá duša hanbila.

„Blançay je netaktný," vravela si, „patrí medzi tých, čo trápne pociťujú prevahu pána Leuwena. Možno zveličuje; ako by ma pán Leuwen, taký úprimný voči mne, ktorý sa mi raz priznal, že ma prestal ľúbiť, ako by ma ten mohol teraz klamať?...

„To sa dá veľmi ľahko vysvetliť," pokračoval v nej zatrpknuto hlas rozumu. „Pre mladého človeka je príjemné a lichotivé mať odrazu dve milenky, najmä ak jedna je smutná, prísna a ohrádzajúca sa za obavy otupnej cnosti, kým tá druhá je veselá, ľúbezná, pekná a nemá povesť, že by prísnosťou uvádzala do zúfalstva svojich milencov. Pán Leuwen by mohol povedať: Tak nebuďte voči mne taká precnostná, nerobte mi scény, keď sa vás pokúsim chytiť za ruku... (Je pravda, že som sa voči nemu zachovala veľmi zle pre malichernú vec!)"

Po chvíľke mlčania vzdychla a pokračovala v duchu:

„... Nebuďte tak prepiato cnostná, alebo mi dovoľte využiť dojem, ktorým sa mi podarilo zapôsobiť na paniu d'Hocquincourt."

„Ale nech je táto úvaha akákoľvek nedelikátna," pokračoval zlostne hlas lásky, „jednako, mal mi to priznať. Tak má konať statočný človek. Ale pán de Blançay azda prepína... To všetko treba objasniť."

Žiadala si kone a napochytre sa dala zaviezť k panej de Serpierre a k panej de Marcilly. Všetko sa potvrdilo; ba pani de Serpierre zašla ešte ďalej než pán de Blançay.

Keď sa pani de Chasteller vrátila domov, už takmer ani nemyslela na Leuwena; všetku jej obrazotvornosť, rozpálenú zúfalstvom, zaujala predstava o pôvaboch a o zvodnej ľúbeznosti panej d'Hocquincourt. Porovnávala ich so svojím utiahnutým, smutným a prísnym správaním. Toto porovnávanie ju prenasledovalo celú noc; prechádzalo do všetkých pocitov, v ktorých tkvie hrôza najtemnejšej žiarlivosti.

V tejto vášni, ktorej sa stala obeťou, ju všetko udivovalo, všetko desilo jej ženskú zdržanlivosť. Poznala iba priateľstvo ku generálovi de Chasteller a vďačnosť za jeho dokonalé správanie. Ba nemala ani knižnú skúsenosť: v *Sacré-Coeur* jej všetky romány opisovali ako oplzlé knihy. Od vydaja skoro nečítala romány; keď niekto mal prístup ku vznešenej kňažnej a možnosť zhovárať sa s ňou, nepotreboval poznať tento druh kníh. Ostatne, romány sa jej zdali hrubasté.

„Ale či aspoň môžem povedať, že zachovávam to, čím je žena povinná sebe samej?" povedala si nad ránom po krutej noci. „Keby pán Leuwen bol tu, oproti mne, a ticho by na mňa hľadel, ako to robieva, keď sa mi neodvažuje povedať všetko, čo si myslí, nešťastný pre moje pochabé požiadavky, ktoré mu ukladá moja cnosť, čiže môj osobný záujem, mohla by som zniesť jeho nemé výčitky? Nie, podľahla by som... Niet vo mne cnosti a robím nešťastným toho, koho ľúbim..."

Túto spletitosť bôľov nezniesol jej zdravie; schvátila ju silná horúčka.

Vzrušená horúčkou, ktorá od prvého dňa prechádzala až do delíria, ustavične videla pred sebou paniu d'Hocquincourt,

veselú, ľúbeznú, šťastnú, ozdobenú pôvabnými kvetmi na tom koncerte pani Malibranovej (vraveli jej o tej povestnej kytičke), v kráse tisícorakých zvodných pôvabov, a Leuwena pri jej nohách. A potom sa vracalo mudrovanie:

„Nuž ale ja nešťastnica, poskytla som niečo pánu Leuwenovi, čo by ho mohlo ku mne pútať? Prečo by som si mohla nárokovať právo zabrániť mu, aby opätoval prívetivosti pôvabnej ženy, krajšej odo mňa a predovšetkým milej celkom ináč, tak ako žena má byť milou, aby sa páčila mladému človeku, zvyknutému na parížsku spoločnosť, ženy, ktorá má pôvab veselosti, čo sa ustavične obnovuje a nikdy nie je zlostná?"

Sledujúc tieto smutné úvahy, nemohla sa zdržať, aby si nepýtala malé, podlhovasté zrkadielko; pozrela sa v ňom. Pri každom takomto pokuse nachodila, že je čoraz menej pekná. Napokon usúdila, že je rozhodne škaredá, a tým väčšmi ľúbila Leuwena pre jeho dobrý vkus, že dal prednosť panej d'Hocquincourt.

Na druhý deň horúčka už strašne stúpla a preludy, ktoré mučili srdce panej de Chasteller, stali sa ešte chmúrnejšími. Sám pohľad na slečnu Bérardovú jej spôsoboval kŕče. Nechcela vidieť pána de Blançay, hrozila sa ho, ustavične ho videla, ako jej rozpráva o tom osudnom koncerte. Pán de Pontlevé jej vykonával denne dve obradné návštevy. Doktor Du Poirier prejavoval pri jej liečení horlivosť a dôslednosť, ktorú vkladal do všetkého, na čo sa podujal; chodieval tri razy denne do paláca de Pontlevé. Pri liečení paniu de Chasteller najväčšmi prekvapovalo, že jej čo najrozhodnejšie zakázal vstať; odteraz už nemohla dúfať, že uvidí Leuwena. Neodvažovala sa vysloviť jeho meno a spýtať sa chyžnej, či sa chodí prezvedať, ako sa má. Od neprestajného a netrpezlivého napínania pozornosti, ako načúvala, pokúšajúc sa rozoznať hrmot kolies jeho tilbury, ktorý tak dobre poznala, horúčka jej len stúpala.

Leuwen si dovoľoval prichádzať každé ráno. Na tretí deň choroby odchádzal z paláca de Pontlevé veľmi znepokojený dvojzmyselnými odpoveďami pána du Poiriera. Keď nasadol do tilbury, prirýchlo pohnal koňa a na námestí, vrúbenom lipami orezanými do slnečníkov, ktoré sa volalo verejnou promenádou, priblízko sa prehnal popri pánovi de Sanréal. Pán de Sanréal si práve vyšiel po raňajkách a čakajúc na obed, podopretý o rameno grófa Ludwiga Rollera, rozptyľoval si hlivotu v uliciach Nancy.

Táto dvojica tvorila burleskný kontrast. Sanréal, hoci veľmi mladý, bol úžasne tučný, zabronenej tváre, sotva päť stôp zvýše a mal ohromné, červenasté bokombrady. Ludwig Roller, dlhý, bledý, nešťastný, vyzeral ako žobravý mních, ktorý sa znepáčil svojmu predstavenému. Konča tela, dlhého aspoň päť stôp a desať palcov, malá, bledá hlávka pokrytá čiernymi vlasmi, ktoré padali vo venci na uši ako vlasy mníchov, chudé a meravé črty vrúbili vyhasnuté a nevýrazné oči; čierny, dokrčený a ošúchaný frak dovŕšil kontrast medzi bývalým kyrysníckym poručíkom, pre ktorého plat bol hotovým majetkom, a blahobytným Sanréalom, ktorý si už dlhé roky nemohol zapnúť frak a mal aspoň štyridsaťtisíc frankov renty. Vďaka tomuto majetku mal povesť veľmi udatného človeka; nosil ostrohy zo surového železa dlhé tri palce, nemohol povedať tri slová, aby neklial, a dlhšie sa rozhovoril, iba keď sa púšťal do hroznej histórie nejakého súboja. Bol teda veľmi udatný, hoci sa ešte nikdy nebil, zrejme preto, že sa ho veľmi báli. Ináč, poznal spôsob, ako púšťať bratov Rollerovcov na ľudí, ktorí sa mu nepáčili.

Od Júlových dní, keď títo páni vystúpili z vojska, nudili sa ešte väčšmi než predtým; traja mali dovedna jedného koňa a neradi sa vytŕhali z apatie, ledaže šlo o to biť sa v súboji, čomu sa výborne rozumeli, a toto nadanie im zabezpečovalo úctu.

Pretože bolo ešte len poludnie, keď Leuwenovo tilbury otriaslo dlažbu pod nohami ozrutného Sanréala, nestihol zájsť do nejakej kaviarne a nebol ešte podnapitý. Podporovaný Ludwigom Rollerom zabával sa tým, že štipkal pod bradou mladé dedinčanky, ktoré mu prechádzali na dosah rúk. Jazdeckým bičíkom šmácal plachty spustené pred vchodom do kaviarní a stoličky postavené do radov pod plachtami alebo ráňal lístie z konárov líp na verejnej promenáde, ak viselo prinízko.

Tilbury v rýchlom behu ho vytrhlo z tejto milej zábavky.

– Myslíš, že nás chcel uraziť? – spýtal sa Ludwiga Rollera, chvastúnsky vážne naňho hľadiac.

– Počuj, – povedal mu gróf Ludwig blednúc, – tento švihák je dosť zdvorilý a neverím, že by nás bol chcel uraziť tým

svojím tilbury, ale ja ho preto ešte väčšmi nenávidím, práve pre tú jeho zdvorilosť. Išiel z paláca de Pontlevé, hodlá nám celkom potichu a tak, aby sa nás to nedotklo, uchmatnúť najkrajšiu ženu v Nancy a najbohatšiu dedičku, aspoň v tej triede, z ktorej si my dvaja môžeme vybrať ženu... A to nestrpím, – doložil Roller pevným hlasom.

– Pravdu vravíš? – podchytil Sanréal natešene.

– V týchto veciach, môj milý, – odpovedal Roller sucho a zlostne, – mal by si to vedieť, nikdy nehovorím vospust sveta.

– Ale nevrav! Mne chceš rečniť, mne? – odpovedal Sanréal s bitkárskym výrazom. – Poznáme sa. Hlavné je, aby nám neukĺzol; prešibaný vtáčik a dobre sa dostal z dvoch súbojov, ktoré mal vo svojom pluku...

– Súboje na šable! Daj sa mi svete! Priložili dve pijavice na ranu, ktorú spôsobil kapitánovi Robému. Ale so mnou, sto jazerných! To bude riadny súboj na pištole a to na desať krokov; a ak ma nezabije, ručím ti, že bude potrebovať viac než dve pijavice.

– Poďme ku mne. O týchto veciach netreba hovoriť pred sliedičmi stredniakov, ktorými sa hmýri naša promenáda. Včera som dostal debničku čerešňovice z Fribourg-en-Brisgau. Poďme po tvojich bratov a po Lanforta.

– Načo toľko ľudí? Na tú vec stačí pol hárku papiera. – A gróf Ludwig rezko vykročil k najbližšej kaviarni.

– Ak si chceš predo mnou počínať ako surovec, nechám ťa na mieste... Ide o to zabrániť, aby nás tento prekliaty Parížan nejakým šibalstvom nezamočil a aby sa nám navyše ešte aj nevysmial. Mohol by celkom dobre rozchýriť v pluku, že my, mladá lotrinská šľachta, sme utvorili medzi sebou poisťovaciu spoločnosť, aby sme si nedali odviesť vdovy s pekným venom!

Traja Rollerovci, Murcé a Goëllo, ktorého čašník z kaviarne našiel na desať krokov pri biliarde, čochvíľa sa zišli v peknom paláci pána de Sanréal, uveličeného, že má o čom hovoriť; no a hovorili všetci odrazu. Porada sa konala okolo nádherného, masívneho mahagónového stola. Nebol prikrytý obrusom, napodobňovali anglických dandy, ale po mahagóne kolovali nádherné krištáľové flakóny zo susednej manufaktúry v Baccarate. Jagala sa v nich čerešňovica, číra ako horský prameň, a pálenka, ohnivožltá ako madeira. Čochvíľa sa ukázalo, že každý z troch bratov Rollerovcov sa chce s Leuwenom biť. Pán de Goëllo, tridsaťšesťročný švihák, suchý a vráskavý, ktorý sa už v živote o všetko pokúsil, aj o ruku panej de Chasteller, obhajoval svoju vec dôrazne a rozvážne a chcel sa prvý biť s Leuwenom, lebo, konečne, on sa cítil väčšmi urazený než ktokoľvek iný.

– Či som pred jeho príchodom nepožičiaval tej dáme Baudryho anglické romány?

– Ale choď, ty Baudry, – ohlásil sa pán de Lanfort, ktorý sa náhodou zjavil. – Ten pánko nás všetkých urazil, a už nikto nie je urazený natoľko ako úbohý d'Antin, môj priateľ, ktorý sa šiel vyzúriť.

– Stráviť si v pokoji parohy! – pretrhol ho Sanréal, veľmi hlasno sa rozosmejúc.

– D'Antin je môj najlepší priateľ, – pokračoval Lanfort, lebo sa ho dotkol tento hrubastý tón. – Keby tu bol, radšej by sa bil s vami všetkými, než aby sa neporátal prvý s týmto premilým víťazom. A práve pre to všetko sa chcem biť i ja.

Sanréalova odvaha bola už dvadsať minút vystavená ťažkej skúške. Badal, že každý sa chce biť, iba on neohlásil svoje nároky. Postoj Lanforta, človeka mierneho, milého a neobyčajne jemného, doháňal ho k najhoršiemu.

– Tak či onak, páni moji, – povedal napokon priškrteným a škrekľavým hlasom, – ja som druhý na zozname: my dvaja s Rollerom sme prišli na tento návrh na veľkej promenáde, pod mladými lipami.

– Pravdu má, – povedal pán de Goëllo, – ťahajme žreb, kto má zbaviť kraj tejto všeobecnej nákazy. – A nadul sa, hrdý na krásu svojej vety.

– Nedbám, – povedal Lanfort, – ale, páni, biť sa prichodí iba jediný raz. Ak by mal pán Leuwen do činenia so štyrmi-piatimi z nás, upozorňujem, že *Aurore* by sa chytila prípadu a našli by ste sa v parížskych novinách.

– A ak zabije niektorého z našich priateľov? – spýtal sa Sanréal. – Má táto smrť zostať nepomstená?

Diskusia sa pretiahla do samého obeda, ktorý dal Sanréal pripraviť, hojný a vyberaný. Keď sa o šiestej rozchádzali, dali si čestné slovo, že o veci nikomu nepovedia, a pred ôsmou pán Du Poirier vedel o všetkom.

Z Prahy bol totižto presný príkaz vyhýbať každej škriepke medzi šľachtou a plukmi Lunévillského tábora alebo susedných miest. Večer pán Du Poirier podišiel k Sanréalovi s pôvabom rozzúreného buldoga; malé oči sa mu ligotali ako zrak rozdráždenej mačky.

– Zajtra mi dáte o desiatej raňajky. Pozvete pánov Rollera, Lanforta, Goëlla a všetkých uzhovorených. Musia ma vypočuť.

Sanréal by sa bol rád urazil, ale sa obával nejakého Du Poirierovho ostrého slova, ktoré by opakovalo celé Nancy. Pristal teda kývnutím hlavy, asi takým pôvabným, aký bol výraz lekárovej tváre.

Na druhý deň sa všetkým na raňajky pozvaným pretiahli tváre, keď sa dozvedeli, s kým budú mať do činenia. Prišiel, dôležito sa tváriac.

– Páni, – ozval sa hneď, ani sa nikomu nepozdravil, – náboženstvo a šľachta má veľa nepriateľov, medziiným noviny, ktoré všetko vytárajú celému Francúzsku a všetko, čo robíme, zlomyseľne prekrúcajú. Keby tu šlo len o rytiersku udatnosť, uspokojil by som sa obdivom a chránil by som sa čo len ústa otvoriť, ja biedny plebejec, syn malého kupca, ktorý mám česť prihovárať sa predstaviteľom toho, čo je najušľachtilejšie v Lotrinsku. Lenže, páni, zdá sa mi, že ste trochu nazlostení. Nepochybne vám iba zlosť zabránila uvažovať, čo spadá do mojej domény. Nechcete, aby vám nejaký dôstojníček uniesol paniu de Chasteller? Nuž ale, ktorá moc na svete môže zabrániť panej de Chasteller, aby odišla z Nancy a aby sa osadila v Paríži? Tam, obklopená priateľkami, ktoré ju budú posmeľovať, napíše pánovi de Pontlevé najdojemnejšie listy. „Iba s pánom Leuwenom môžem byť šťastná," bude mu vravieť, a to celkom naisto, lebo, ako ste sami zbadali, je o tom presvedčená. No a čo, ak pán de Pontlevé odmietne, čo je ináč pochybné, lebo jeho dcéra nežartuje, a on sa nebude chcieť rozísť s osobou, ktorá má štyristotisíc frankov v štátnych papieroch, nuž čo, ak pán de Pontlevé odmietne? Pani de Chasteller, posilnená radami svojich parížskych priateliek, medzi ktorými sú i najvznešenejšie dámy, celkom dobre sa zaobíde bez súhlasu vidieckeho otca. A ste si istí, že pána Leuwena zabijete? V tom prípade nemám čo povedať; pani de Chasteller sa zaňho nevydá. Ale uverte mi, preto ešte nepôjde za nikoho z vás; je to podľa mňa žena vážna, nežná, uvzatá. Hodinu po smrti pána Leuwena dá zapriahnuť, na najbližšej stanici si vezme prieprah a bohvie, kde zastane! V Bruseli, možno vo Viedni, ak jej otec bude mať neprekonateľné námietky proti Parížu. Nech je, ako je, držte sa tohto: smrťou pána Leuwena ju stratíte navždy. Ak ho zraníte, celý okres sa dozvie o príčine súboja; pri svojej bojazlivosti sa bude pokladať za zneuctenú a v ten deň, keď Leuwen bude mimo nebezpečenstva, ujde do Paríža, kde sa s ním o mesiac zíde. Slovom, paniu de Chasteller iba jej bojazlivosť drží v Nancy; dajte jej zámienku, a priam odcestuje. Ak Leuwena zabijete, priznávam, ukojíte si šľachetný záchvat zlosti, a vy siedmi ho naisto zabijete, ale s krásnymi očami a s venom panej de Chasteller sa môžete navždy rozlúčiť.

Tu sa ozvalo reptanie, ale to len zdvojilo Du Poirierovu odvahu.

– Ak sa s Leuwenom budú biť dvaja alebo traja z vás po rade, – pokračoval energicky a zvyšujúc hlas, – budú vás pokladať za vrahov a budete mať proti sebe celý pluk.

– To práve chceme! – skričal Ludwig Roller so všetkou zúrivosťou dlho zdržiavaného hnevu.

– Tak je! – zvolali jeho bratia. – Však sa nahľadíme na belasých!

– A práve toto vám zakazujem, páni moji, v mene pána kráľovského komisára pre Alsasko, Slobodné grófstvo a Lotrinsko!

Razom všetci vstali. Vzbúrili sa proti opovážlivosti tohto obyčajného mešťana, ktorý sa takto zhovára s výkvetom šľachty kraja. Práve pri takýchto príležitostiach Du Poirier popúšťal svojej márnivosti, jeho prchká povaha si bláhala v takýchto šarvátkach. Celkom dobre si uvedomoval znaky pohŕdania a potreboval príležitostne rozdrviť pýchu zemanov.

Po hromobití nezmyselných slov diktovaných chlapčenskou márnivosťou, ktorá sa nazýva rodová hrdosť, táto šarvátka sa obracala v prospech taktika Du Poiriera.

– Chcete sa sprotiviť nie mne, ja som len biedny červ, ale svojmu legitimnému panovníkovi, Karolovi Desiatemu? – povedal im, keď uvidel, že každý z nich nachádza osve potešenie v spomínaní svojich predkov, svojej odvahy a svojho postavenia v armáde pred osudnými dňami roku 1830. –

Kráľ si nechce znešvárit pluky. Nič by nebolo také nepolitické ako nejaká hádka medzi družinou šľachty a nejakým plukom.

Du Poirier opakoval túto pravdu tak často a takými rozmanitými slovami, že ju napokon aj vpratal do tých hláv, ktoré neboli privyknuté chápať novoty. Sebaláska sa poddala v rozhovore, ktorý si Du Poirier rozvrhol na tri štvrte až celú hodinu. Usilujúc sa stratiť čo najmenej času, Du Poirier, ktorého trpkú márnivosť začala chlácholiť nuda, prisilil sa na príjemné slovo ku každému. Pána de Sanréal, ktorý navdával Rollerovcov, získal si tým, že si poprosil vareného vína. Sanréal vynašiel nový spôsob na prípravu tohto skvelého nápoja a odbehol do kuchyne, aby ho sám pripravil.

Keď všetci odovzdali diktatúru do rúk Du Poiriera, lekár sa spýtal:

– Páni, chcete naozaj odstrániť pána Leuwena z Nancy a nestratiť paniu de Chasteller?

– Pravdaže! – bola mrzutá odpoveď.

– Dobre, viem o spoľahlivom spôsobe... Azda ho uhádnete, keď o tom popremýšľate.

A jeho drobné očká sa kochali ich napätým výrazom.

– Zajtra o takomto čase vám poviem, aký je to spôsob; je to veľmi prosté. Ale má jediný háčik: vyžaduje úplné tajomstvo na mesiac. Žiadam, aby som ho mohol vyjaviť iba dvom poverencom, ktorých si sami určíte.

Pri týchto slovách prudko vyšiel; sotva bol von, Ludwig Roller ho zahrnul divými nadávkami. Všetci nasledovali tento príklad, okrem Lanforta, ktorý povedal:

– Má pľuhavý zovňajšok, je škaredý, nečistý, jeho klobúk má aspoň osemnásť mesiacov, a familiárny je až do hrubosti. Väčšina týchto nedostatkov tkvie v jeho pôvode: otec mu kupčil s konopím, ako nám to práve povedal. No i najväčší panovníci používali neurodzených radcov. Du Poirier je prefíkanejší odo mňa, lebo nech ma čert vezme, ak uhádnem jeho neklamný prostriedok. A ty, Ludwig, čo máš vždy toľko rečí, ty ho uhádneš?

Všetci okrem Ludwiga sa smiali a Sanréal, uveličený obratom celej veci, pozval ich na zajtra na raňajky. Ale skôr, než by sa boli rozišli, akokoľvek nahnevaní na Du Poiriera, určili dvoch poverencov, ktorí sa mali s ním dohovoriť, a prirodzene, voľba padla na tých dvoch, čo sa najhlasnejšie odťahovali, na pánov de Sanréal a na Ludwiga Rollera.

Keď Du Poirier opustil prchkých zemanov, išiel náhlivým krokom na samý koniec akejsi úzkej uličky za istým farárom, ktorého prefekt pokladal za svojho špehúňa v dobrej spoločnosti a ktorý si riadne ujedal z *tajného fondu.*

– Milý Olive, pôjdete povedať pánu Fléronovi, že sme z Prahy dostali depešu, o ktorej sme rokovali päť hodín na zasadnutí u pána de Sanréal, ale že táto depeša je taká dôležitá, že zajtra o pol jedenástej sa znovu zídeme na tom istom mieste.

Abbé Olive mal od monsignora biskupa povolenie nosiť belasý, veľmi obdratý kabát a oceľovosivé pančuchy. V tomto úbore šiel zradiť pána Du Poiriera a oznámiť pánu generálnemu vikárovi Reyovi, čím ho lekár poveril. Potom vkĺzol k prefektovi, ktorý od tejto veľkej novosti nemohol celú noc spať.

Na druhý deň včasráno odkázal abbému Olivovi, že zaplatí päťdesiat toliarov za vernú kópiu pražskej depeše.

KAPITOLA 35/

„Čo?" povedal si Du Poirier, keď sa dozvedel, koho si zvolili za poverencov. „Títo mamľasi nevedia si ani len dvoch poverencov vybrať! Nech ma čert vezme, ak im poviem svoj plán!"

Na druhý deň, na schôdzke, Du Poirier, ešte vážnejší a nadutejší než zvyčajne, vzal popod ruku pánov Ludwiga Rollera a de Sanréal, zaviedol ich do pracovne a zavrel sa s nimi na kľúč. Du Poirier dbal predovšetkým na formy, vedel, že toto je jediné, čo Sanréal v celej veci pochopí.

Keď sa uvelebili v kreslách, Du Poirier povedal po krátkej pomlčke:

– Páni, zišli sme sa tu v službách Jeho Veličenstva Karola Desiateho, nášho legitimného panovníka. Prisaháte mi abso-

lútnu mlčanlivosť aj o tom mále, čo mi je dovolené odhaliť dnes pred vami?

– Čestné slovo! – povedal Sanréal, ohúrený úctou a zvedavosťou.

– Eh! Fákať na to! – vrhol Roller netrpezlivo.

– Páni, vašich sluhov si republikáni podplatili. Táto sekta sa všade votrie a bez absolútnej tajnosti aj voči našim najlepším priateľom by sa správna strana nikdy nedopracovala nijakého výsledku a koniec by bol ten, že by vás, páni moji, rovnako ako mňa, biedneho plebejca, povláčili v *Aurore*.

S ohľadom na čitateľa podstatne skracujem reč, ktorú Du Poirier pokladal za potrebné povedať tomu boháčovi a tomu odvážlivcovi. Keďže im nechcel nič povedať, preťahoval ju ešte väčšmi, než bolo treba.

– Tajnosť, ktorú som sa úfal môcť vám predložiť, – povedal napokon, – už nenáleží mne. Nateraz som poverený len tým, aby som od vás, – a tu sa obracal najmä na Sanréala, – vymohol prímerie, ktoré vám pri vašej udatnosti nebodaj ťažko padne. .

– Isteže! – povedal Sanréal.

– Lenže, páni moji, keď je človek členom veľkej strany, prichodí vedieť prinášať obety väčšine, hoc by sa aj mýlil. Ináč *človek nie je nič* a nič nedosiahne. Nezasluhuje si iného pomenovania ako zatratenec. Páni, žiada sa, aby nikto z vás nevyzval pána Leuwena, kým neprejdú dobré dva týždne.

– Žiada sa... Žiada sa... – opakoval Ludwig Roller roztrpčene.

– Za ten čas pán Leuwen odíde z Nancy alebo aspoň prestane chodiť k panej de Chasteller. A to je vari, čo si želáte a čo by ste, ako som vám dokázal, nedosiahli súbojom.

Musel to opakovať rozličnými slovami celú hodinu. Obaja poverenci tvrdili, že ich právom a povinnosťou je dozvedieť sa tajnosť.

– Ako budeme vyzerať, – vravel Sanréal, – keď sa páni, ktorí nás čakajú v mojom salóne, dozvedia, že sme tu trčali celú hodinu a nedozvedeli sme sa zhola nič.

– Tak teda robte, akoby ste o nej vedeli, – povedal chladno Du Poirier. – Ja vám pomôžem.

Potreboval ešte dobrú hodinu, aby márnivosť oboch pánov ustúpila tomuto *mezzo termine*.

Doktor Du Poirier dobre obstál v skúške trpezlivosti, pri ktorej sa kochal vo svojej pýche. Zo všetkého najradšej hovoril a presviedčal protivníkov. Bol to človek odpudivého zovňajška, ale ducha pevného, živého, podnikavého. Odkedy sa zamiešal do politických intríg, lekárske umenie, v čom získal popredné miesto, ho nudilo. Služba Karolovi X., čiže to, čo menoval *politikou*, poskytovala potravu jeho túžbe účinkovať, konať, vyniknúť. Lichotníci mu vraveli:

– Ak nám pruské alebo ruské batalióny prinavrátia Karola Desiateho, stanete sa poslancom, ministrom a tak ďalej. Budete Villèlom týchto nových pomerov.

– O tom potom, – odpovedal Du Poirier.

Do tých čias mal všetky rozkoše dobyvačnej ambície. A to takto:

Páni de Puy-Laurens a de Pontlevé dostali z príslušného miesta poverenie dirigovať úsilie rojalistov provincie, ktorej hlavným mestom bolo Nancy. Du Poirier mal byť iba skromným tajomníkom tejto komisie, alebo skôr podzemnej moci, v ktorej bolo rozumné jedine to, že sa netrieštila. Zverili ju do rúk pána de Puy-Laurens, v prípade jeho neprítomnosti pána de Pontlevé, v neprítomnosti tohto do rúk pána Du Poiriera; jednako už rok pán Du Poirier robil všetko. Obom nositeľom funkcie podával zbežné správy, a oni si to ani veľmi nepripúšťali k srdcu. Tým, že im zručne vedel dať zazrieť gilotínu, alebo aspoň Hamskú pevnosť ako koniec ich úskokov, títo páni, ktorí sa nevyznačovali ani horlivosťou, ani fanatizmom, ani obetavosťou, boli v podstate celkom radi, že tento bezočivý a ťarbavý mešťan sa takto kompromituje, nechceli sa s ním poharkať, pričom mali v úmysle zhodiť ho z rebríčka, ak by dosiahli nejaký úspech alebo keby došlo k tretej Reštaurácii.

Du Poirier neprechovával nijakú nenávisť voči Leuwenovi, ale v zápale činnosti a keďže bol poverený vypšíkať ho, chcel, a chcel to pevne, doviesť vec do konca.

V prvý deň, keď na zhromaždení u Sanréala žiadal dvoch poverencov, a ani v druhý, keď sa zbavil ich nepokojnej zvedavosti, ešte nemal nijaký presne stanovený plán. Ten, ktorý sledoval, skĺsal v ňom iba po častiach a postupne, tak ako sa presviedčal o tom, že pripustiť súboj, ktorý zakázal v kráľovom mene, znamenalo by zjavnú porážku, *fiasko* pre

jeho povesť a vplyv v Lotrinsku, v kruhoch straníckej mládeže.

Začal tým, že pod pečaťou tajomstva zveril paniam de Serpierre, de Marcilly a de Puy-Laurens, že pani de Chasteller je vážnejšie chorá, než sa predpokladá, a že jej choroba bude prinajmenej dlhá. Panej de Chasteller nanútil, aby si dala priložiť na nohu dbanku a tak jej zabránil na štyri týždne chodiť. O niekoľko dní prišiel k nej s vážnou tvárou, ktorá sa ešte väčšmi zachmúrila, keď jej nahmatal pulz, a pripomenul jej náboženské obrady, ktoré na vidieku vyjadrujú slovami: dať sa zaopatriť. Táto udalosť vyvolala v celom Nancy ohromné vzrušenie, a možno si predstaviť, ako to zapôsobilo na Leuwena: panej de Chasteller hrozí nebezpečenstvo smrti!

„Tak ľahko sa umiera?" povedala si pani de Chasteller, ktorá naskrze netušila, že má celkom zvyčajnú horúčku. „Smrť by mi bola maličkosť, keby som tu mala pri sebe pána Leuwena. Vnukol by mi odvahu, ak by sa mi jej nedostávalo. Popravde, bez neho by pre mňa život nemal veľa pôvabu. Nútia ma chradnúť v tejto vidieckej hluchote, kde som mala pred jeho príchodom taký smutný život... Ibaže nie je šľachtic, je vojak stredniakov, alebo, čo je ešte horšie, republiky..."

Pani de Chasteller si napokon už aj žiadala smrť.

Začínala pociťovať nenávisť k panej d'Hocquincourt a keď vo svojom srdci postihla začiatok tejto nenávisti, pohŕdla sama sebou. Keďže už dva dlhé týždne nevidela Leuwena, citový vzťah k nemu jej spôsoboval len zármutok.

Leuwen vo svojom zúfalstve šiel zaniesť na poštu do Darney tri listy, našťastie veľmi rozvážne, ktoré slečna Bérardová zachytila: teraz sa úplne spolčila s doktorom Du Poirierom.

Leuwen sa už nespúšťal lekára. Bol to chybný krok. Nemal dosť skúsenosti v pokrytectve, aby si bol mohol dovoliť intímne spoločenstvo s nemravným intrigánom. Ani netušiac, smrteľne ho urazil. Lekár, namrzený Leuwenovým naivným pohŕdaním voči laganom, renegátom, pokrytcom, nakoniec ho znenávidel.

Prekvapený jeho zápalom a dobrým úsudkom, keď medzi nimi prišla do reči nepravdepodobnosť návratu Bourbonovcov, lekár mu raz povedal do krajnosti podráždene:

– Podľa toho som ja obyčajný hlupák!

V duchu pokračoval:

„Uvidíme, mladý pochábeľ, čo bude z tvojho najväčšieho záujmu. Len hútaj o budúcnosti, opakuj myšlienky, ktoré nachádzaš celkom hotové u svojho Carrela, ale pánom tvojej prítomnosti som ja a dám ti to pocítiť. Ja, starý, vráskavý, zle oblečený, v tvojich očiach zle sa správajúci človek, ja ti uložím najkrutejšiu bolesť, tebe, krásnemu, mladému, bohatému, predurčenému prírodou na vznešené správanie, natoľko odlišné od môjho. Ja som strávil prvých tridsať rokov života umierajúc od zimy na piatom poschodí osamote s kostrou; ty, ty si sa uráčil správne narodiť a potajme si osobuješ, keď sa tá tvoja *vláda rozumu* ujme moci, že takých silných ľudí ako ja budú trestať iba pohŕdaním! To by sa tá tvoja strana dopustila peknej hlúposti! Ale zatiaľ sa dopúšťaš hlúposti ty, že ani netušíš, akú bolesť sa ti chystám spôsobiť. Trp, chalan!"

A lekár mu začal rozprávať najznepokojujúcejšími slovami o chorobe panej de Chasteller. Keď uvidel, že po Leuwenových perách preletel ľahký úsmev, povedal mu:

– Pozrite, v tomto kostole je hrobka rodiny de Pontlevé. Obávam sa, – doložil vzdychnúc, – že čoskoro ju budú opäť otvárať!

Už niekoľko dní čakal, že Leuwen, spochabený, akí sú všetci zaľúbenci, pokúsi sa tajne navštíviť paniu de Chasteller.

Od rokovania s mladými straníkmi u pána de Sanréal, Du Poirier, hoci nadostač nenávidel plytkú a bezcieľnu zlovoľnosť slečny Bérardovej, zblížil sa s ňou. Hľadel v nej vzbudiť dojem, že má určitý zástoj v rodine; zväčša jej, a nie pánovi de Pontlevé ani pánovi de Blançay alebo iným príbuzným, zdôveroval sa o domnelom nebezpečenstve, ktoré hrozí panej de Chasteller. V zámere, ktorý sa pomaly ujasňoval v hlave pána Du Poiriera, bola jediná veľká ťažkosť: stála prítomnosť slečny Beaulieuovej, chyžnej panej de Chasteller, ktorá zbožňovala svoju paniu.

Lekár si ju získal tým, že jej prejavoval všetku dôveru a že so súhlasom slečny Bérardovej a v jej prítomnosti sa s ňou často zhováral o opatere, ktorú treba chorej venovať do jeho najbližšej lekárskej návštevy.

Táto statočná chyžná, ako aj celkom nestatočná slečna Bérardová rovnako verili, že pani de Chasteller je nebezpečne chorá.

Lekár sa zdôveril chyžnej s domnienkou, že nejaký žiaľ ešte zväčšuje chorobu jej panej. Predstieral, že pokladá za *prirodzenú* vec, keby sa pán Leuwen pokúsil ešte raz vidieť paniu de Chasteller.

– Veď to! Pán doktor, pán Leuwen ma už dva týždne trápi, aby som ho sem pustila na päť minút. Ale čo by povedal svet? Ja som mu to rovno odmietla.

Lekár odpovedal množstvom fráz, usporiadaných tak, že by ich chyžná nikdy nevedela zopakovať, ktoré však v podstate navdávali dobré dievča, aby umožnilo žiadanú schôdzku.

Napokon sa raz večer pritrafilo, že pán de Pontlevé na lekárov príkaz išiel si zahrať partiu whistu k panej de Marcilly, prerušenú dvoma či troma výbuchmi sĺz. Pán vikomt de Blançay práve v ten čas nemohol odolať poľovačke na sluky. A Leuwen uvidel v okne slečny Beaulieuovej znamenie, ktorému sa úfať dodávalo jeho životu ešte akýtaký zmysel. Leuwen letel domov, vrátil sa v občianskom oblečení a napokon, nekonečne šetrne ohlásený dobrou chyžnou, ktorá sa nepohla od postele, mohol stráviť desať minút s paňou de Chasteller.

(Ľúbostné podrobnosti... Napokon pani de Chasteller vyslovila meno panej d'Hocquincourt).

– Odkedy ste chorá, nebol som ju navštíviť.

KAPITOLA 36/

Na druhý deň našiel lekár paniu de Chasteller bez horúčky a v takom dobrom rozpoložení, až sa naľakal, že všetka jeho trojtýždňová námaha vyšla nazmar. Pred dobrou slečnou Beaulieuovou sa tváril veľmi znepokojene. Odišiel ako človek, ktorému je veľmi naponáhlo, a vrátil sa o hodinu v nezvyčajnom čase.

– Beaulieuová, – povedal jej, – vaša pani upadá do marazmu.

– Ach, Hospodine! Pán doktor!

Tu jej lekár dlho vysvetľoval, čo je marazmus.

– Vaša pani potrebuje materinské mlieko. Ak jej niečo môže zachrániť život, tak mlieko mladej a sviežej sedliačky. Zbehal som celé Nancy a nenachádzam iba ženy robotníkov, ktorých mlieko by väčšmi škodilo, než osožilo panej de Chasteller. Potrebujeme mladú sedliačku...

Lekár zbadal, že Beaulieuová pozorne hľadí na hodiny.

– Moja dedina, Chefmond, je iba na päť míľ, dostala by som sa ta už len v noci, ale na tom nezáleží...

– Veľmi dobre, výborne, statočná, skvelá Beaulieuová! Ale ak nájdete mladú dojku, nedajte jej vykonať tých päť míľ odrazu. Príďte až pozajtra ráno; sparené mlieko by bolo otravou pre vašu úbohú paniu.

– Myslíte, že by ublížilo milostivej panej, keby ešte raz uvidela pána Leuwena? Práve mi nakázala, aby som ho dnes večer vpustila, ak by sa hlásil. Tak k nemu prilipla!...

Lekár sotva uveril šťastiu, ktoré ho nadišlo.

– To je celkom *prirodzené,* Beaulieuová. (Stále zdôrazňoval slovo *prirodzené.*) Kto vás zastúpi?

– Anne-Marie, dobré, pobožné dievča.

– No, dobre, dajte pokyny Anne-Marie. Kde čakáva pán Leuwen, kým ho ohlasujete?

– V priehrade predizby milostivej panej, kde kedysi Joseph spával.

– V tomto stave sa vaša úbohá pani nemôže odrazu vystaviť priveľkému vzrušeniu. Ak mi dôverujete, nepúšťajte k nej nikoho, ani pána de Blançay.

O týchto a ešte mnohých iných podrobnostiach sa lekár dohovoril so slečnou Beaulieuovou. Dobré dievča odišlo z Nancy o piatej, zveriac svoje povinnosti Anne-Marie.

Anne-Marie, ktorú pani de Chasteller trpela v dome len z dobrosrdečnosti a ktorú už niekoľko ráz chcela prepustiť, bola celkom oddaná slečne Bérardovej a jej špehúňkou proti Beaulieuovej.

Stalo sa toto:

O pol deviatej, vo chvíli, keď sa slečna Bérardová zhovárala so starou domovníčkou, Anne-Marie vpustila do dvora Leu-

wena a o dve minúty už bol v priehrade z natretého dreva, ktorá zaberala polovicu predizby panej de Chasteller. Odtiaľ Leuwen videl veľmi dobre, čo sa dialo v susednej izbe, a počul takmer všetko, čo sa hovorilo v celom byte.

Zrazu začul mrnkot novorodeniatka. Videl, ako do predizby vošiel zadychčaný lekár na rukách s dieťaťom v plienkach, ktoré sa mu zdali skrvavené.

– Vaša úbohá pani je konečne zachránená! – vravel úchytkom Anne-Marie. – Pôrod bol bez komplikácií. Pán markíz je preč z domu?

– Áno, pán môj.

– Tá prekliata Beaulieuová nie je tu?

– Je na ceste do svojej dediny.

– Sám som ju poslal hľadať dojku, lebo tá, ktorú som zabezpečil v predmestí, nechce pankharta.

– A pán de Blançay?

– Najčudnejšie je, že vaša pani ho nechce ani vidieť.

– Nuž to aj verím, po takomto darčeku!

– Podľa všetkého dieťa ani nie je od neho.

– No toto! Tieto veľké dámy! Ono to nechodieva často do kostola, ale milencov striedať, to hej!

– Zdá sa mi, že som počul zastenať paniu de Chasteller, idem k nej, – povedal lekár. – Pošlem vám slečnu Bérardovú.

Slečna Bérardová prišla. Preklínala Leuwena a vo štvrťhodinovom rozhovore, opakujúc to isté, čo povedal lekár, stihla byť ešte oveľa zlomyseľnejšia. Slečna Bérardová sa domnievala, že to prôšťa, ako ho nazvala, je od pána de Blançay alebo od toho husárskeho podplukovníka.

– Alebo od pána de Goëllo, – povedala Anne-Marie celkom prirodzene.

– Nie, od pána de Goëllo nie, milostivá pani ho už neznášala. Od neho mala ten potrat, pre ktorý sa svojho času takmer rozišla s úbohým pánom de Chasteller.

Možno si predstaviť, v akom rozpoložení bol Leuwen. Už pomýšľal vyjsť zo svojej skrýše a ujsť, nedbajúc na prítomnosť slečny Bérardovej.

„Nie," povedal si; „posmievala sa mi ako ozajstnému zelenáčovi, čo aj som. Jednako, bolo by nečestné kompromitovať ju."

V tú chvíľu lekár, obávajúc sa, že slečna Bérardová si vymyslí nejaké prizrejmé zdokonalenie zlomyseľnosti, zjavil sa na prahu predizby.

– Slečna Bérardová! Slečna Bérardová! – ozval sa poplašným hlasom. – Haemorrhagia! Rýchlo nádobu s ľadom, doniesol som ju pod plášťom, rýchlo!

Len čo Anne-Marie zostala osamote, Leuwen vyšiel a dávajúc jej svoju peňaženku, nevdojak uvidel v jej náručí aj dieťa, ktoré mu akoby náročky otŕčala a ktoré namiesto niekoľkých minút malo dobré dva-tri mesiace. To už, pravda, Leuwen, neskúsený v týchto veciach, nepobadal. Zdanlivo veľmi pokojne povedal Anne-Marie:

– Cítim sa trochu nedobre. Paniu de Chasteller navštívim zajtra. Nešli by ste sa pozhovárať s domovníčkou, kým odídem?

Anne-Marie naňho hľadela široko otvorenými očami:

„Azda je v tom aj on?" pomyslela si.

Na šťastný výsledok lekárovho plánu Leuwenov posunok ju natoľko súril, že nemala kedy dopustiť sa nejakej nediskrétnosti: bez slova položila dieťa na posteľ v susednej izbe a zišla k domovníčke.

„Ba, čo je v tejto ťažkej peňaženke," hovorila si, „striebro, či zlatáky?"

Domovníčku zaviedla do jej vrátnice a Leuwen mohol nebadane vyjsť.

Bežal domov a v izbe sa zamkol na kľúč. Iba v túto chvíľu sa odvážil utvoriť si obraz o celom svojom nešťastí. Bol priveľmi zaľúbený, aby sa v túto prvú chvíľu mohol rozzúriť na paniu de Chasteller.

„Povedala mi dakedy, že nikdy predo mnou neľúbila? Ostatne, žijúc so mnou ako sestra s bratom, pre moju hlúposť, pre moju ohromnú hlúposť, bola azda povinná zdôveriť sa mi takýmito vecami?... Lenže, moja drahá Bathilde, už ťa nemôžem ľúbiť!" zvolal odrazu a rozplakal sa.

„Chlapa dôstojné by bolo," pomyslel si po hodine, „ísť k panej d'Hocquincourt, ktorú celý mesiac hlúpo zanedbávam, a pokúsiť sa o odplatu."

So smrteľnou námahou sa obliekol a keď vychádzal, v salóne padol do mdlôb.

Prebral sa o niekoľko hodín; sluha sa oňho potkol, keď o tretej ráno šiel pozrieť, či sa vrátil.

– No, hľa, už je zasa spitý na smrť! Aká ľuhavosť, keď je niekto pán! – povedal.

Leuwen dobre počul tieto slová; sprvu sa nazdal, že je v tom položení, ktoré sluha predpokladal, ale zrazu sa mu ozrejmila hrozná skutočnosť a bol ešte nešťastnejší než večer.

Zvyšok noci strávil v akomsi delíriu. Na chvíľu ho zašla nešľachetná myšlienka ísť k panej de Chasteller a všetko jej vyčítať; zhrozil sa tohto pokušenia. Napísal podplukovníkovi Filloteauovi, ktorý našťastie prevzal velenie pluku, že ochorel a včasráno odišiel z Nancy, dúfajúc, že ho nikto neuvidí. Na opustenej promenáde pocítil celý rozsah svojho nešťastia.

„Nemôžem viac ľúbiť Bathildu!" povedal si zavše celkom nahlas.

O deviatej ráno, keď bol na šesť míľ od Nancy, myšlienka návratu sa mu zdala hrozná.

„Musím ísť cvalom do Paríža za matkou!"

Vojenské povinnosti stratil z očú, cítil sa ako človek, ktorého nadchádzajú ostatné chvíle. Všetko na svete stratilo preňho dôležitosť, iba dve veci zostávali na povrchu: matka a pani de Chasteller.

Pre jeho bolesťou zmorenú dušu bláznivá myšlienka tejto cesty bola akousi útechou, jedinou, ktorá sa mu predstavovala. To bolo rozptýlenie.

Koňa poslal naspäť do Nancy a podplukovníkovi Filloteauovi napísal, že ho prosí, aby nespomenul jeho neprítomnosť.

„Minister vojny ma tajne povolal k sebe."

Táto lož mu prišla na pero, lebo sa šialene obával, že ho budú stíhať.

Na ktorejsi poštovej stanici si pýtal koňa. Keď čosi namietali, poukazujúc na jeho zmätený výzor, povedal, že ho podplukovník Filloteau od 27. ulánskeho posiela k stotine, ktorá je detašovaná v Reimsi na boj s robotníkmi.

Ťažkosti, ktoré mal na stanici, aby dostal prvého koňa, sa už neopakovali a o tridsaťdva hodín bol v Paríži.

Keď už chcel zájsť k matke, prišlo mu na um, že by ju prestrašil; išiel do neďalekého hotela a domov sa vrátil len o niekoľko hodín.

Druhá časť

Príchodom do Paríža treba mi vynaložiť veľké úsilie, aby som neupadol do nejakej osoblivosti. Nie že by som azda neobľuboval satiru, ale keď čitateľov zrak upútam na groteskú podobu nejakého ministra, srdce tohto čitateľa neprejaví záujem, ktorý mu chcem vnuknúť k iným osobám. Táto zábavná vec, osobná satira, sa teda, nanešťastie, naskrze nehodí do rozprávania nejakého príbehu. Čitateľ je celkom zaujatý porovnávaním mojej podobizne s groteskou alebo aj nenávidenou a jemu dobre známou pôvodinou; vidí ju mrzkú alebo pošmúrnu, akú vykreslia dejiny.

Osoblivosť je pôvabná, keď je pravdivá a nie prepiata, a to, čo už dvadsať rokov vidíme, je veru pokušenie, ktorého sa treba zbaviť.

„Aké bláznovstvo haniť inkvizíciu!" hovoril Montesquieu. Dnes by povedal: „Ako umocniť lásku k peniazom, obavu zo straty miesta a túžbu urobiť všetko, aby sme uhádli pánov rozmar, čo dovedna tvorí náplň pokryteckých rečí všetkých tých, ktorí odjedajú vyše päťdesiattisíc frankov z rozpočtu?"

Mojím vyznaním je, že pri dôchodku nad šesťdesiattisíc frankov súkromný život už nemá byť ohradený múrmi. Lenže satira na týchto z rozpočtu obšťastnených nespadá do môjho plánu. Ocot je sám osebe skvelá vec, ale zmiešaný so smotanou všetko skazí. Nuž urobil som, čo som len mohol, aby ste, blahovoľný čitateľ, nespoznali istého ministra z posledných čias, ktorý chcel Leuwenovi spôsobiť oštaru. Aké potešenie by ste z toho mali, keby ste sa dozvedeli dopodrobna, že tento minister je zlodej, ktorý mrie od strachu, aby neprišiel o miesto, a že sa neosmelí ani na jediné slovo, ktoré by nebolo obojetné? Títo ľudia sú niečo hodni len pre svojich dedičov. Keďže im nikdy nič čo len trochu vznešeného nepreniklo do duše, pohľad do jej vnútra by Vám, blahovoľný čitateľ, spôsobil ošklivosť, tobôž keby som mal nešťastie dať Vám uhádnuť sladkasté alebo podlé črty, do ktorých sa táto ľudská duša zahaľuje.

Týchto ľudí stačí vidieť ráno, keď im predkladáme prosby.

Non ragioniam di loro, ma guarda e passa.

KAPITOLA 37/

– Naskrze nechcem zneužiť svoju otcovskú moc, aby som vám robil prekážky; buďte slobodný, syn môj.

Takto hovoril, uvelebený v nádhernom kresle pred kozubom, v ktorom blkotal oheň, usmiaty pán Leuwen otec, bohatý bankár už v rokoch, Lucienovi Leuwenovi, svojmu synovi a nášmu hrdinovi.

Pracovňu, kde sa konala porada medzi otcom a synom, nedávno čo najprepychovejšie zariadili podľa návrhov samého pána Leuwena. Do tohto nového prostredia umiestil tri alebo štyri dobré rytiny, ktoré sa v tom roku zjavili vo Francúzsku a v Taliansku, a nádherný obraz umelca rímskej školy, ktorý nedávno získal. Kozub z bieleho mramoru, o ktorý sa Lucien opieral, pochádzal z Ríma, zo sochárskeho ateliéru Teraniho, a zrkadlo, osem stôp vysoké a šesť široké, umiestené nad ním, figurovalo na výstave r. 1834 ako úplne bezchybný kus. To všetko sa nedalo porovnať s úbohým salónom, v ktorom sa Lucien v Nancy prechádzal so svojimi starosťami. Aj pri jeho hlbokej bolesti tá parížska a márnomyseľná časť jeho duše vedela si oceniť tento rozdiel. Už nebol v barbarských končinách, opäť sa nachádzal vo svojej rodnej vlasti.

– Priateľ môj, – hovoril pán Leuwen otec, – teplomer prirýchlo stúpa, buďte taký dobrý a stlačte gombík ventilátora číslo dva... tam... za kozubom... Tak, veľmi dobre... Nuž, nehodlám nijako zneužiť svoju moc, aby som vás *ukracoval* v slobode. Urobte celkom, ako sa vám bude páčiť.

Leuwen stál pri kozube a tváril sa chmúrne, vzrušene, tragicky, slovom tak, ako by mal vyzerať prvý milovník v tragédii, nešťastný kvôli láske. V trápnom a viditeľnom úsilí pokúšal sa zbaviť tohto clivého výrazu nešťastia, aby vzal na seba výzor najúprimnejšej synovskej úcty a lásky, čo boli city veľmi živé v jeho srdci. Ale hrôza jeho položenia, v ktorom sa ocitol od posledného večera stráveného v Nancy, premenila jeho fyziognómiu človeka spoločnosti na výraz mladého zbojníka, ktorý stojí pred svojimi sudcami.

– Vaša matka tvrdí, – pokračoval pán Leuwen otec, – že sa nechcete vrátiť do Nancy. Nuž nevráťte sa na vidiek. Boh uchovaj, aby som zo seba robil tyrana. Prečo by ste nerobili pochabosti, ba aj hlúposti? S jednou, ale iba s jedinou jednou by som nesúhlasil, lebo má dôsledky: to je manželstvo. Pravda, máte východisko *notárskeho dožiadania*... a kvôli tomu sa s vami nepohnevám. Porokujeme o tom pri večeri, priateľ môj.

– Ale, otec, – odpovedal Lucien, akoby sa bol vrátil zďaleka, – veď naskrze nejde o manželstvo.

– No, dobre, ak nemyslíte na manželstvo vy, považujem o ňom ja. Porozmýšľajte o tomto: môžem vás oženiť s bohatým dievčaťom, ktoré nebude hlúpejšie od ktoréhokoľvek chudobného, a je celkom možné, že po mojej smrti nebudete bohatý. Tento národ je taký bláznivý, že pre jeho sebalásku je s náplecníkmi aj obmedzený majetok veľmi znesiteľný. V rovnošate je chudoba iba chudobou, to nie je to najhoršie, neprináša so sebou pohŕdanie. Ale tieto veci uveríš, – povedal pán Leuwen, zmeniac tón, – iba keď to uvidíš na vlastné oči... Iste ti pripadám ako táraj... No tak, udatný podporučík, už sa vám vojenský stav nevidí?

– Keďže ste taký dobrý a uvažujete o veci so mnou, namiesto aby ste prikazovali, nuž, nie, vojenský stav v pokojných časoch sa mi už nevidí, čiže tráviť večery okolo biliardu a opíjať sa po kaviarňach, a to ešte pri zákaze vziať si na zle utretý mramorový stôl iný časopis než *Journal de Paris*. Keď sa traja dôstojníci vyjdeme prejsť, aspoň jedného môžu tí druhí dvaja pokladať za donášača. Plukovník, kedysi neohrozený vojak, zmenil sa pod čarovným prútikom správneho stredu na špinavého policajného komisára.

Pán Leuwen otec sa akoby nevdojak usmial. Lucien ho pochopil a náhlivo doložil:

– Nemám v úmysle klamať takého bystrozrakého človeka, ako ste vy; ani som to nikdy nemal v úmysle, uverte, otec! Ale svoju rozprávku som musel nejak začať. Nuž vojenský stav neopustím, ak mi to dovolíte, pre nejaké rozumové dôvody. Jednako, bude to krok rozumný. Viem bodnúť kopijou a veliť päťdesiatim chlapom, ktorí bodajú kopijou, viem slušne žiť s tridsiatimi piatimi druhmi, z ktorých piati-šiesti podávajú polícii správy. Čiže rozumiem sa *remeslu*. Ak vypukne vojna, ozajstná vojna, v ktorej hlavný veliteľ nezradí armádu, a ak budem zmýšľať tak ako dnes, popýtam vás o dovolenie zúčastniť sa na jednom podujatí alebo na dvoch.

Vojna, podľa môjho náhľadu, nemôže trvať dlhšie, ak sa hlavný veliteľ bude trošku ponášať na Washingtona. Ak to bude len nejaký obratný a udatný drancovník ako Soult, utiahnem sa po druhý raz.

– Ach! Nuž toto je vaša politika! – ozval sa opäť jeho otec ironicky. – Dočerta! Toto je najvyššia cnosť! Lenže od politiky je to ešte hodne ďaleko! Čo chcete osobne, pre seba?

– Žiť v Paríži, alebo ísť na veľké cesty: do Ameriky, do Číny.

– S ohľadom na môj vek a na vek vašej matky držme sa len Paríža. Keby som bol čarodejník Merlin a potrebovali by ste povedať len slovo, aby ste si určili osud, čo by ste si zažiadali? Chceli by ste pracovať v mojej kancelárii, alebo byť úradníkom v súkromnom kabinete ministra, ktorý bude mať onedlho veľký vplyv na osudy Francúzska, slovom, u pána de Vaize? Zajtra sa môže stať ministrom vnútra.

– Pán de Vaize? Ten pair Francúzska, ktorý prejavil toľko geniálnosti v administratíve? Ten znamenitý pracovník?

– Hej, ten, – odpovedal pán Leuwen so smiechom a obdivujúc synovo neobyčajne cnostné zmýšľanie a jeho hlúpe ponímanie.

– Primálo mám rád peniaze, aby som vstúpil do bankovej kancelárie, – odpovedal Lucien. – Nemyslím dosť na zlato, nikdy som nepocítil vážne a nadlho jeho nedostatok. Nebudem mať vedomie tohto hrozného nedostatku, aby som mohol víťazne prekonať každé znechutenie. Obávam sa, že by som po druhý raz neobstál vo vytrvalosti, keby som si vybral bankovú kanceláriu.

– A ak budete po mojej smrti chudobný?

– Súdiac podľa výdavkov, ktoré som robil v Nancy, som teraz bohatý, a prečo by to nemalo ešte dlho trvať?

– Pretože šesťdesiatpäť nerovná sa dvadsiatim štyrom.

– Ale tento rozdiel...

Lucienov hlas sa zastrel.

– Nijaké frázy, pán môj! Privraciam vás na poriadok. Politika a citovosť nás rovnako odvádzajú od denného poriadku.

Bude z toho boh, stôl alebo umyvák?

Ide o vás, a na toto hľadáme odpoveď. Banková kancelária vás nudí a radšej by ste súkromný kabinet grófa de Vaize?

– Áno, otec.

– Tu sa ukazuje vážna ťažkosť: bude z vás dosť veľký oplan na takéto zamestnanie?

Lucien sa strhol; otec hľadel naňho s tým istým veselým a súčasne vážnym výrazom. Po chvíli mlčania pán Leuwen otec pokračoval:

– Hej, pán podporučík, bude z vás dosť veľký oplan? Budete môcť hľadieť na hŕbu drobných intríg, chcete v tom, vy subalterný, pomáhať ministrovi, alebo mu to mariť? Budete sa chcieť *priečiť* ako mladý republikán, ktorý si zaumienil prevychovať všetkých Francúzov, aby z nich spravil anjelov? *That is the question* a na to mi odpoviete ešte dnes večer po opere, lebo (a toto je tajomstvo), prečo by nemohlo dôjsť v túto chvíľu na ministerskú krízu? Či si Financie a Vojna nepovedali po dvadsiaty raz hrubé slová? Mám v tom prsty a dnes vás môžem, zajtra vás môžem skvele umiestiť, ale pozajtre azda už nie. Netajím vám, že matky uprú na vás oči, aby si vás získali za pytača pre dcéry, slovom, *napospol vážené* postavenie, ako hovoria hlupáci. Ale či z vás bude dosť veľký oplan, aby ste ho vedeli zastať? Nuž, porozmýšľajte o tomto; do akej miery sa cítite súci byť oplanom, čiže pomáhať v malom oplanstve, lebo už štyri roky neprichádza do úvahy prelievať krv...

– Najvýš ak kradnúť peniaze, – pretrhol ho Lucien.

– *Úbohého ľudu!* – pretrhol zas Luciena pán Leuwen otec, struhnúc žalostnú tvár. – Alebo skôr používať ich trochu ináč, než by ich sám ľud použil, – doložil tým istým tónom. – Ibaže ľud je trochu sprostý a jeho poslanci sú trochu hlúpi a hodne zištní...

– A podľa vášho želania, čím by som sa mal stať? – spýtal sa Lucien prostodušne.

– Oplanom, – odpovedal otec, – chcem povedať politikom, takým Martignacom, tak ďaleko ani nejdem, aby som povedal, že Talleyrandom. Vo vašom veku a vo vašich novinách sa to menuje byť oplanom. O desať rokov sa dozviete, že Colbert, Sully, kardinál Richelieu, slovom, každý politik, teda človek, ktorý *vedie ľudí*, povzniesol sa aspoň na ten prvý stupeň oplanstva, na ktorom by som vás chcel vidieť. Neurobte ako N..., ktorý, keď ho vymenovali za generálneho sekretára polície, po dvoch týždňoch podal demisiu, lebo to

bola prišpinavá robota. Je pravda, že v ten čas dali zastreliť Frottého žandárom, ktorí mali príkaz odviesť ho z jeho domu do väzenia a ktorí, ešte skôr než odišli, vedeli, že cestou sa pokúsi o útek, čo ich prinúti vykonať poľutovaniahodnú povinnosť zastreliť ho.

– Dočerta! – povedal Lucien.

– Hej. Prefekt C***, tento statočný človek, prefekt v Troyes a môj priateľ, na ktorého sa azda pamätáte, chlap päť stôp a šesť palcov zvýše, šedivý, v Plancy...

– Hej, veľmi dobre sa naňho pamätám. Matka mu dávala v zámku tú krásnu rožnú izbu s červeným damaskom.

– Tak je. Nuž ten stratil prefektúru na severe, v Caene alebo v tom okolí, len preto, lebo nechcel byť oplanom, a ja som mu dával celkom za pravdu. Druhý potom skoncoval Frottého prípad. Ach! Dočerta, *môj mladý priateľ,* ako hovoria šľachetní otcovia, ste prekvapený?

– *Prinajmenej by bolo prečo,* odpovedá zvyčajne prvý milovník, – povedal Lucien. – Ja som veril, že to iba jezuiti a Reštaurácia...

– Verte iba tomu, priateľ môj, čo sám vidíte, a budete múdrejší. Teraz, pre tú prekliatu slobodu tlače, – povedal pán Leuwen so smiechom, – už nemožno zaobchádzať s ľuďmi tak, ako to urobili s Frottém. Najtemnejšie tône na obraze terajších dejov spôsobuje už len strata peňazí alebo miesta...

– Alebo niekoľko mesiacov zaisťovacej väzby!

– Veľmi dobre! A do dnes večera jasnú, rozhodnú a presnú odpoveď a predovšetkým bez sentimentálnych fráz. Zajtra už možno nebudem môcť *nič urobiť pre svojho syna.*

Tieto slová odzneli šľachetne a zarovno aj sentimentálne, akoby ich bol povedal veľký herec Monvel.

– Ozaj! – povedal pán Leuwen otec, vracajúc sa na svoju reč, – nepochybne viete, že *nech nie váš otec,* boli by ste v Abbaye. Napísal som generálovi D...; oznámil som mu, že som za vami poslal posla, lebo vaša matka vážne ochorela. Zájdem na ministerstvo vojny, aby váš plukovník dostal antidatovanú správu o vašej dovolenke. Aj vy mu napíšte a pokúste sa ho očariť.

– Rád by som sa s vami pozhováral o Abbaye. Mal som na mysli dva dni väzenia a že by som všetko napravil zrieknutím sa služby...

– Nijaké zriekanie, priateľ môj. Iba hlupáci sa zriekajú. Predpokladám, že zostanete celý život mladým, vynikajúcim dôstojníkom, ktorého politika odlúdila vojsku, ozajstná *strata pre armádu,* ako hovoria *Débats.*

KAPITOLA 38/

Prudké rozptýlenie, čo mu spôsobila kategorická a rozhodná odpoveď, ktorú jeho otec žiadal, bola Leuwenova prvá útecha. Za cesty z Nancy do Paríža vôbec neuvažoval: bežal pred bolesťou, telesný pohyb mu nahrádzal duševnú činnosť. Od svojho príchodu sa bridil sám sebe a bridil sa mu aj život. Zhovárať sa s niekým spôsobovalo mu hotové muky, sotva sa vládal premôcť, aby sa hodinu porozprával s matkou.

Len čo zostal sám, buď upadol do trúchlivého snenia, do nekonečného mora mučivých citov, alebo, keď trochu uvažoval, vravel si:

„Som hrozný blázon, hrozný šialenec! Vážil som si niečo, čo nebolo hodné úcty: srdce ženy. A náruživo prahnúc po ňom, nevedel som si ho dobyť. Prichodí mi alebo odísť zo života, alebo sa od základov zmeniť."

A inokedy. keď v ňom nadobudlo prevahu akési smiešne roznežnenie:

„Možno by som ho aj bol dobyl, nech nie to kruté priznanie, ktoré sa jej nanucovalo: ‚Iný ma ľúbil, a ja som...'

„Lebo boli dni, keď ma naozaj ľúbila... Nech nie ten jej hrozný stav, bola by mi povedala: ‚Tak teda, áno, ľúbim vás!' Ale tu by bola musela doložiť: ‚Ibaže stav, v ktorom som...' Lebo je čestná, v tom som si istý... Nepoznala ma nadostač; toto priznanie by nebolo zničilo ten čudesný cit, ktorý som prechovával k nej. Koľko ráz som sa zaň hanbil, zakaždým ma prevládol.

„Dopustila sa poklesku. A čo ja, som azda dokonalý? Ale prečo sa klamať?" povedal si, prerušiac sa s trpkým úsmevom. „Prečo hovoriť rečou rozumu? Keby som v nej bol našiel

odpudivé chyby, čo vravím? zneucťujúce neresti, bolo by ma to tvrdo zasiahlo, no nebol by som ju mohol prestať ľúbiť. Čo je odteraz pre mňa život? Dlhé utrpenie. Kde nájsť útechu, kde aspoň stav bez útrap?"

Toto smutné vedomie napokon umŕtvilo všetko ostatné. Prebral si všetky možnosti života, cestovanie i pobyt v Paríži, vrcholné bohatstvo i moc: všade pociťoval nezdolateľné zošklivenie. Človek, ktorý sa mu práve prihovoril, zdal sa mu vždy najotupnejší zo všetkých.

Jediná vec ho vytŕhala z hlbokej nečinnosti a nútila mu myseľ do aktivity: vracať sa k príhodám, ktoré sa udiali v Nancy. Zachvel sa, keď na mape uvidel meno tohto mestečka; toto meno ho prenasledovalo v novinách: všetky pluky, ktoré sa vracali z Lunévillu, akoby boli museli tadiaľ prechádzať. Meno Nancy mu privracalo vždy a nezmeniteľne túto myšlienku:

„Nemohla sa odhodlať, aby mi povedala: ‚Mám veľké tajomstvo, ktoré vám nemôžem zveriť... No až na to, ľúbim iba vás.' Naozaj, často som ju vídal hlboko zarmútenú, a toto rozpoloženie sa mi zdalo neobyčajné, nevysvetliteľné... Čo, keby som išiel do Nancy a vrhol sa jej k nohám?... A pýtal by som ju o prepáčenie za to, že mi nasadila parohy?" doložila uškŕňajúc sa mefistovská časť jeho vnútra.

Keď odišiel z otcovej pracovne, tento okruh myšlienok akoby mu bol väčšmi upútal dušu než kedykoľvek predtým.

„A skôr než do zajtra rána sa musím rozhodnúť," povedal si s hrôzou, *„mať dôveru k sebe samému...* Je nejaká bytosť na svete, ktorej úsudok si menej cením?"

Bol krajne nešťastný; podstatou všetkých jeho úvah bolo toto bláznovstvo:

„Načo si vyberať povolanie po tretí raz? Keď som sa nevedel zapáčiť panej de Chasteller, čo by som vlastne vedel? Keď má človek dušu ako ja, takú slabú a súčasne neukojiteľnú, nech vstúpi k trapistom."

Najzábavnejšie bolo, že všetky priateľky robili pani Leuwenovej poklony o skvelom správaní, ktoré si jej syn osvojil. „Teraz je to rozvážny mužský," hovorilo sa na všetky strany, „mužský stvorený na to, aby uspokojil matkinu ctibažnosť."

Vo svojej nechuti k ľuďom Lucien sa nijako neusiloval dať im uhádnuť svoje duševné rozpoloženie; odpovedal len obratne používanými otrepanosťami.

Keďže ho trápilo, že ešte tohto večera musí dať rozhodnú odpoveď, išiel sám na večeru, lebo doma by bolo treba hovoriť a *byť milý,* ináče by sa zosypali epigramy; obyčaj bola nikoho nešetriť.

Po večeri sa túlal po bulvári a potom po uliciach: obával sa, že na bulvári stretne priateľov, a každá minúta bola drahá a mohla mu vnuknúť myšlienku na odpoveď. Prechádzajúc námestím de Beauvau, mechanicky vošiel do zle osvetlenej čitárne, kde, dúfal, nebude veľa ľudí. Akýsi sluha vracal knihu slečne za pultom; Lucien usúdil, že je chutne a sviežo oblečená a pôvabná. (Lucien sa vrátil z vidieka.)

Otvoril knihu ako prišlo; autor bol nudný moralista, ktorý svoju babraninu rozdelil ako Vauvenargues na jednotlivé portréty: *Edgar, čiže dvadsaťročný Parížan.*

„Čože je mladý človek, ktorý nepozná ľudí, ktorý žil iba so zdvorilými alebo podriadenými ľuďmi, alebo s ľuďmi, ktorých záujmy sa ho nedotýkali? Jedinou zárukou Edgarových zásluh boli skvelé prísľuby, ktoré skladal sám sebe. Edgar dostal najstarostlivejšiu výchovu; nosí sa na koni, výborne vedie svoj kabriolet, má, ak chcete, úplné Lagrangeovo vzdelanie, všetky cnosti Lafayettove, čo na tom. Nepocítil na sebe vplyv druhých ľudí, nie si je v ničom istý, ani v iných ľuďoch, z čoho vyplýva, že ani v sebe. Je to najviac ak nejaké skvelé *azda.* Čomu sa vlastne rozumie? Nosiť sa na koni, lebo jeho kôň nie je zdvorilý a zhodil by ho, keby spravil zlý pohyb. Čím je jeho spoločnosť zdvorilejšia, tým menej sa ponáša na jeho koňa a je tým menej hodna. Ak si dá ujsť tie najnáhlivejšie roky, od osemnásteho do tridsiateho, a ani sa *nepomocuje s nevyhnutnosťou,* ako hovorí Montaigne, nie je ani len nejaké to *azda;* všeobecná mienka ho vradí za ohradu obyčajných ľudí, prestane si ho všímať, bude v ňom vidieť už len bytosť, akou je každý iný, dôležitú len počtom tisícfrankových bankoviek, ktoré mu jeho árendátori vysádžu na písací stôl.

„Ja, filozof, nedbám na písací stôl zavalený bankovkami, ja hľadím na človeka, ktorý ich počíta. Vidím v ňom iba odporné, znudené stvorenie, ktoré zavše pochabosť núti robiť

zo seba *prepiatca* nejakej strany, *prepiatca* divadla Bouffes, Rossiniho a *prepiatca* správneho stredu, ktorý sa teší počtu mŕtvol na lyonských nábrežiach, *prepiatca* Henricha V., ktorý ustavične omáľa, že Mikuláš požičia Henrichovi dvestotisíc chlapov a štyristo miliónov. Čo mňa po tom, čo svet po tom? Edgar klesol natoľko, že sa stal hlupákom!

„Ak chodí na omšu, ak zakazuje okolo seba každý veselý hovor, každý žart, o čomkoľvek by to bolo, ak uvážlivo udeľuje almužnu, v päťdesiatke ho šarlatáni všakového druhu, šarlatáni z Francúzskeho inštitútu, rovnako ako šarlatáni z arcibiskupstva, vyhlásia za vrcholne cnostného človeka; potom ho možno vynesú na hodnosť jedného z dvanástich mešťanostov Paríža. A skončí tak, že založí nemocnicu. *Requiescat in pace.* Colas žil, Colas umrel."

Lucien si prečítal každú vetu tejto mravouky dva, ba i tri razy; skúmal ich zmysel a dosah. Jeho chmúrna zasnenosť donútila čitateľov *Večerníka* zdvihnúť nos z novín; pobadal to, mrzuto zaplatil a vyšiel. Prechádzal sa po námestí de Beauvau pred literárnym kabinetom.

– *Budem oplanom!* – skričal zrazu.

Štvrťhodinu strávil ešte tým, že dôkladne skúmal svoju odvahu, potom zavolal drožku a zaviezol sa do Opery.

– Hľadám vás, – povedal mu otec, ktorého našiel, ako blúdi po foyeri.

Rýchlo vyšli do lóže pána Leuwena otca, našli tam tri slečny a Raimondu, oblečenú za sylfidu.

– *They cannot understand.* (Nerozumejú ani slova z toho, čo si povieme, nemáme sa prečo stiesňovať.)

– Páni, – povedala slečna Raimonde, – z očí vám čítame náramne vážne veci, to nie je pre nás; pôjdeme na javisko. Buďte šťastní, ak viete, bez nás.

– Tak teda, cítite v sebe dosť zločineckú dušu, aby ste sa dali na úradnícku kariéru?

– Otec, budem k vám úprimný. Nadmiera vašej zhovievavosti ma udivuje a zväčšuje moju vďačnosť a úctu. Následkom nešťastných okolností, o ktorých sa nemôžem zmieniť ani svojmu otcovi, zošklivil som sa sám sebe a zošklivil sa mi aj život. Ako si vybrať to alebo ono povolanie? Všetko mi je rovnako ľahostajné a môžem povedať odporné. Jediný stav, ktorý by mi zodpovedal, bol by predovšetkým stav umierajúceho v nemocnici, potom azda stav divocha, ktorý je nútený poľovať alebo rybárčiť, aby si zabezpečil denné živobytie. To ani nekrášli, ani nectí dvadsaťštyriročného človeka, a nikomu na svete by som sa s tým nezdôveril...

– Čo? Ani svojej matke?

– Jej útecha by mi len zväčšila muky, priveľmi by trpela, keby ma videla v tomto nešťastnom položení...

(Sebectvo pána Leuwena sa potešilo, čo ho trochu zblížilo so synom. „Má tajnosti pred matkou," povedal si, „ktoré nemá predo mnou!")

– Ak sa mi vráti citlivosť na vonkajšie veci, môže sa stať, že sa ma čudne dotknú požiadavky stavu, ktorý si zvolím. Miesto vo vašej kancelárii by som mohol kedykoľvek opustiť a ani by som tým nikoho nepohoršil, nuž mal by som si azda to vybrať.

– Prichodí mi vás oboznámiť s dôležitou vecou: ako tajomník ministra vnútra mi budete oveľa osožnejší než ako vedúci korešpondencie v mojej kancelárii. Z vašich spoločenských schopností by som vo svojej kancelárii nemal nijaký úžitok.

Lucien sa ukázal po prvý raz obratný od svojho *paroháčstva* (toto slovo používal s trpkou iróniou, lebo hľadel na seba, aby si ešte veľmi trýznil dušu, ako na oklamaného manžela a vzťahoval na seba všetku tú smiešnosť a antipatiu, ktorou divadlo a vulgárny svet zaodeli tento stav).

Leuwen bol rozhodnutý prijať miesto na ministerstve, a to predovšetkým zo zvedavosti: bankovú kanceláriu poznal, a o najdôvernejšom okolí ministra nemal ani tušenia. Tešil sa na to, že sa dostane do blízkosti pána grófa de Vaize, neúnavného pracovníka a prvého správcu Francúzska, ako hovoria noviny, človeka, ktorého prirovnávajú k cisárovmu grófovi Daruovi.

Len čo otec dohovoril, Lucien zvolal s naivnou falošnosťou, ktorá mohla byť prísľubom do budúcnosti:

– Tieto slová rozhodli! Cítil som sklon pre kanceláriu, ale vstúpim do ministerstva s podmienkou, že sa nebudem musieť zúčastniť na nijakej vražde, ako boli vraždy maršala Neya, plukovníka Carona, Frottého a tak ďalej. Zaväzujem sa najvýš na peňažné oplanstvá; a napokon, keďže som si sebou málo istý, zaväzujem sa len na jeden rok.

– To je trochu málo pre svet. Povedia: „Nevydrží na

jednom mieste dlhšie než šesť mesiacov.“ Možno, že sprvu budete cítiť odpor a o šesť mesiacov zhovievavosť k ľudským slabostiam a huncútstvam. Mohli by ste mi z priateľstva venovať ešte šesť mesiacov navyše a sľúbiť, že neopustíte úrad v Grenellskej ulici skôr než o osemnásť mesiacov?

– Dávam vám slovo na osemnásť mesiacov, pravda, ešte vždy s výhradou, že sa nezúčastním na vraždách, napríklad, keby môj minister najal štyroch-piatich dôstojníkov, aby sa za sebou bili v súboji s nejakým priveľmi výrečným poslancom.

– Ach, priateľ môj, – povedal pán Leuwen, smejúc sa z celého srdca, – odkiaľ prichádzate? Aba! Na také zločiny nikdy nedôjde, a to má svoje dôvody!

– To by ma zbavilo všetkých záväzkov, – pokračoval syn veľmi vážne. – Hneď by som odišiel do Anglicka.

– Lenže, kto rozsúdi tie zločiny, statočný človeče?

– Vy, otec.

– A oplanstvá, lži a volebné čachre nezrušia naše dojednanie?

– Nebudem robiť lživé pamflety...

– Ale fuj! To je vec literátov. Špinavosti budeš len dirigovať, nikdy ich nebudeš robiť. Zásada je takáto: každá vláda, ešte aj vláda Spojených štátov, vždy luže, a luže vo všetkom; keď nemôže luhať v podstatných veciach, luže aspoň v maličkostiach. Napokon, lži sú dobré a zlé. *Dobré,* ktorým veria drobní ľudia od päťdesiat louisdorov renty po dvanásť až pätnásťtisíc, na *výborné* sa chytí niekoľko ľudí z vrstvy majiteľov kočov, *ohavné* sú tie, ktorým neverí nikto a ktoré opakujú iba nedbanliví ministeriáli. To je samozrejmé. Toto je prvá *zásada štátnosti;* toto vám nikdy nesmie zísť z mysle ani z úst.

– Vstupujem do pelecha lotrovského, ale všetky jeho tajnosti, malé i veľké, sú zverené mojej cti.

– Múdro. Vláda šantročí práva a peniaze obyvateľstva, ale každé ráno prisahá, že ich rešpektuje. Pamätáte sa na červenú niť, ktorú možno nájsť v jadre všetkých lán, hrubých či tenkých, anglického kráľovského loďstva, a či sa skôr rozpamätáte na Werthera, kde som vari čítal túto krásnu vec?

– Veľmi dobre.

– Nuž, toto je obraz spoločnosti alebo človeka, čo má obhajovať *základnú* lož. Tu nieto nikdy *čistej a prostej* pravdy: pozri doktrinárov.

– Napoleonova lož nebola ani zďaleka taká ťarbavá.

– Jestvujú iba dve veci, pri ktorých ešte nevynašli spôsob byť pokryteckým: zabávať niekoho v rozhovore a vyhrať bitku. Ostatne, nehovorme o Napoleonovi. Mravné zásady nechajte predo dvermi, keď budete vchádzať do ministerstva, tak ako sa kedysi zanechávala láska k vlasti pri vstupe do jeho gardy. Chcete byť osemnásť mesiacov *šachovým hráčom* a nedať sa znechutiť nijakou peňažnou aférou? Iba pred krvou sa zháčite?

– Áno, otec.

– No, dobre, už o tom nehovorme.

A pán Leuwen otec vybehol zo svojej lóže. Lucien si všimol, že kráča ako dvadsaťročný mladík. Tento rozhovor so sprostákom ho však smrteľne zmoril.

Lucien, udivený, že ho práve zaujala politika, hľadel do siene Opery.

„Tak teda, som prostred najväčšej elegancie Paríža. Tu vidím v nadbytku všetko to, čo mi chýbalo v Nancy.“

Pri tomto drahom mene vybral hodinky.

„Jedenásť hodín. Za dní našich intímnych dôverností alebo veľkých radostí predlžoval som svoju návštevu do tejto hodiny.“

Živo sa mu natískala veľmi zbabelá myšlienka, ktorú už niekoľko ráz zapudil od seba a ktorej nemohol odolať:

„Čo, keby som nechal ministerstvo ministerstvom a vrátil by som sa do Nancy a k pluku? Keby som ju popýtal o prepáčenie za to, čo mi zatajila, alebo skôr, keby som jej nepovedal nič o tom, čo som videl; čo je správnejšie; prečo by ma neprijala tak ako v predvečer toho osudného dňa? Čo ma vlastne mohlo na tom uraziť, keď si to uvážim, mňa, čo nie som vôbec jej milencom, ak som získal dôkaz, že mala milenca, skôr než ma poznala? Ale či by som sa mohol k nej rovnako správať? Skôr či neskôr by sa dozvedela pravdu; nemohol by som sa ubrániť, aby som jej ju nepovedal, keby sa ma na to spýtala, a tu by mi *nedostatok márnomyseľnosti,* ako sa mi to už viac ráz prihodilo, vydobyl iba pohŕdanie ako človeku bez srdca. A bol by som spokojný s pocitom, že by mnou pohŕdala, keby ma poznala, najmä keď sa jej s tým nemôžem zdôveriť?“

Táto veľká otázka vzrušovala Leuwenovu myseľ za ten čas,

kým sa pohľadom akosi nevdojak pozorne pristavoval na každej zo žien, ktoré napĺňali moderné lóže. Mnohé z nich spoznal, pripadali mu ako vidiecke herečky.

„Ale, Hospodine! Veď sa stávam doslova bláznom," povedal si, keď binoklom došiel na koniec poradia lóží. „Použil som celkom tie isté slová *vidiecke herečky* ako na ženy, ktoré napĺňali salón panej de Puy-Laurens alebo panej d'Hocquincourt! Človeku, ktorého zdoláva nebezpečná horúčka, môže sa zdať horkou i chuť slanej vody; dôležité je, aby nikto nezbadal moju pochabosť. Smiem hovoriť iba celkom bežné plytkosti a naskrze nič, čo sa len trochu odchyľuje od mienky spoločnosti, v ktorej práve som. Predpoludním usilovnosť v kancelárii, ak budem mať nejakú, alebo dlhé prechádzky na koni; večer vystavovať na odiv náruživosť pre divadlo, celkom prirodzenú po jedenásťmesačnom vyhnanstve na vidieku. V salónoch, ak im naskrze nebudem môcť vyhnúť, nesmierna náklonnosť k *écarté*."

Lucienove úvahy pretrhla náhla tma: všade zhášali lampy a plynové svetlá.

„Dobre," povedal si s trpkým úsmevom, „predstavenie ma natoľko zaujíma, že odídem posledný."

O týždeň po rozhovore v Opere *Vestník* priniesol demisiu pána N..., ministra vnútra, vymenovanie na toto miesto pána grófa de Vaize, paira Francúzska, podobný dekrét o štyroch iných ministroch a hodne nižšie, na zastrčenom mieste:

„Podľa nariadenia... páni N..., N... a Lucien Leuwen sú vymenovaní za ministerských referentov. Pán L. Leuwen je poverený vedením kabinetu pána grófa de Vaize, ministra vnútra."

KAPITOLA 39/

Kým Leuwen dostával od otca prvé ponaučenia zo životnej múdrosti, v Nancy sa dialo toto:

Keď sa na tretí deň po Lucienovom náhlom odchode pán de Sanréal, gróf Roller a ostatní sprisahanci dozvedeli o tejto udalosti na spoločnom obede, pri ktorom sa mali dohodnúť o súboji s ním, bolo im, akoby boli z neba spadli. Ich obdiv voči pánu Du Poirierovi bol bezmedzný; nemohli uhádnuť prostriedky jeho úskoku.

V návale prvého hnutia, ktorý je vždy šľachetný a nebezpečný, títo páni zabudli na svoj odpor voči nespôsobnému meštiakovi a pobrali sa vykonať mu spoločne návštevu. A keďže vidiečan dychtí po všetkom, čo môže mať oficiálny ráz a čo ho môže vytrhnúť z jednotvárnosti bežného života, páni dôstojne vystúpili na doktorovo tretie poschodie. Vošli k nemu, bez slova sa pozdravili a keď si stali do radu pozdĺž steny, pán de Sanréal sa ujal slova. Medzi všednými frázami prekvapila Du Poiriera táto veta:

– Ak pomýšľate na poslaneckú snemovňu Ľudovíta Filipa a ak uznáte za vhodné vystúpiť na voľbách, sľubujeme vám svoje hlasy a všetky, ktorými každý z nás môže disponovať.

Keď sa reč skončila, nemotorne predstúpil Ludwig Roller a najprv rozpačito mlčal. Jeho pobelavá a suchá tvár pokryla sa nekonečným množstvom nových vrások, struhol grimasu a napokon podráždene povedal:

– Ja jediný azda nie som povinný pánu Du Poirierovi vďakou: pripravil ma o potešenie strestať bezočivca alebo sa o to aspoň pokúsiť. Ale touto obeťou som bol povinný rozkazom Jeho Veličenstva Karola Desiateho a hoci som v týchto okolnostiach poškodenou stranou, ponúkam pánu Du Poirierovi tie isté služby čo títo páni, hoci, pravdu povediac, neviem, či mi svedomie dovolí zúčastniť sa na voľbách, a to kvôli prísahe, ktorú by mi prichodilo zložiť Ľudovítovi Filipovi.

Du Poirierova pýcha a jeho mánia rečniť na verejnosti slávili triumfy. Treba uznať, že hovoril obdivuhodne; chránil sa vysvetliť, prečo a ako Lucien odišiel, jednako vedel dojať svojich poslucháčov; Sanréal sa naozaj rozplakal; ba Ludwig Roller srdečne stisol lekárovi ruku, keď odchádzal z jeho pracovne.

Len čo sa dvere zavreli, Du Poirier sa rozosmial. Rečnil štyridsať minút, mal veľký úspech a dokonale sa vysmial ľuďom, ktorí ho počúvali. Pre tohto čudáckeho oplana to boli tri prvky najživšej radosti.

„Tak teda, získal som si asi dvadsať hlasov, pravda, ak do volieb týmto chumajom nesadne niečo na nos pre nejaké moje zakročenie; to si zasluhuje pozornosť. Zo všetkých strán sa dozvedám, že pán de Vassignies má istých sotva viac než sto dvadsať hlasov, a voličov bude tristo; najoddanejší prívrženci našej svätej strany mu vyčítajú prísahu, ktorú bude musieť zložiť pri vstupe do snemu, on, významný služobník Henricha V. Ja, ja som plebejec, to je výhoda. Bývam na treťom poschodí, nemám koč. Priatelia pána de Lafayette a Júlovej revolúcie, hoci ma rovnako nenávidia, mali by mi dať prednosť pred pánom de Vassignies, bratancom nemeckého cisára, ktorý má vo vrecku diplom komorného šľachtica... ak ešte vôbec jestvuje nejaká kráľovská komora... Odprisahám im, ak bude treba, že som liberál, ako Dupont de l'Eure, statočný straník, odkedy pochovali pána de Lafayette."

Druhého vodcu strany, rovnako statočného, ako bol Du Poirier nestatočný, ibaže oveľa pochabejšieho, lebo sa veľa namáhal bez najmenšej nádeje, že získa peniaze, republikána pána Gauthiera, veľmi prekvapil, ba vydesil Lucienov odchod.

„Že mi nič nepovedal, mne, ktorý som ho mal rád! Ach, parížske srdcia! Nekonečná zdvorilosť, a nijaký cit. Pokladal som ho za trochu odchodnejšieho od ostatných, nazdal som sa, že na dne tejto duše je vrúcnosť a nadšenie!..."

Tie isté pocity, ale vystupňované do celkom inej prudkosti, zmietali srdce panej de Chasteller.

„Že mi ani nenapísal, mne, ktorej tak prisahal lásku, mne, ktorej slabosť, bohužiaľ, tak dobre poznal!"

Táto myšlienka bola pristrašná; pani de Chasteller bola napokon presvedčená, že jej Lucienov list zachytili.

„Či dostávam odpoveď od panej de Constantin?" vravela si. „A písala som jej aspoň šesť ráz, čo som chorá."

Čitateľ musí vedieť, že pani Cunierová, správkyňa listovej pošty v Nancy, bola správneho zmýšľania. Sotva pán markíz de Pontlevé zbadal, že jeho dcéra je chorá a nemôže vychádzať, dal sa zaviezť k pani Cunierovej, malej pobožnostkárke, postavou na tri a pol stopy. Po prvých zdvorilostiach jej blahosklonne povedal:

– Ste pridobrá kresťanka, milostivá pani, a pridobrá rojalistka, aby ste nemali správnu predstavu o tom, čím má byť autorita kráľova (*id est* Karol X.) a poverencov, ktorých ustanovil na čas svojej neprítomnosti. Budú voľby, to je rozhodujúca udalosť. Obozretnosť naozaj zaväzuje na určitý opatrný postup, ale, milostivá pani, my sme v práve: Praha predovšetkým. A nemajte pochybnosti, vedieme spoľahlivý zoznam všetkých služieb a..., pani správkyňa, je mi trápnou povinnosťou povedať vám, že každý, kto nám v týchto ťažkých časoch nepomáha, je proti nám. – Atď. atď.

A po dialógu týchto dvoch vážnych osobností, nekonečne dlhom, nekonečne vážnom a tým nudnejšom pre čitateľa, keby sme mu ho predložili (lebo dnes, po štyridsiatich rokoch komédie, kto by si nevedel domyslieť rozhovor starého, sebeckého markíza a profesionálnej modleníčky?), dohodli sa na týchto článkoch:

1. Nikdy sa nijaký list prefektov, starostov, veliteľa žandárstva atď. neodovzdá pánu markízovi. Pani Cunierová mu len ukáže a to tak, že ich ani z ruky nevydá, listy, písané pánom generálnym vikárom Reyom, pánom abbém Olivom atď.

Celý rozhovor pána de Pontlevé sa týkal tohto prvého článku. Tým, že popustil, dosiahol úplné víťazstvo v druhom:

2. Všetky listy, adresované panej de Chasteller, budú sa odovzdávať pánu markízovi, ktorý sa podujíma doručiť ich svojej pani dcére, chorobou upútanej na lôžko.

3. Všetky listy, písané paňou de Chasteller, ukážu sa pánu markízovi.

Mlčky sa dospelo k dohode, že markíz si ich môže ponechať, aby ich doručil hospodárnejším spôsobom, než je pošta. Ale v tomto prípade, ktorý má za následok peňažité poškodenie štátu, pani Cunierová, jeho predstaviteľka v tejto veci, môže samozrejme počítať ako s darom na kôš dobrého rýnskeho vína druhej akosti.

Na tretí deň po tomto rozhovore pani Cunierová odovzdala starému Saint-Jeanovi, markízovmu komorníkovi, vlastnoručne zalepenú zásieločku. Obsahovala celkom malý list panej de Chasteller na paniu de Constantin. Tón listu bol nežný a jemný: pani de Chasteller by bola rada popýtala svoju priateľku o radu, ale sa neodvážila vysloviť.

„Bezvýznamný žvachot," povedal si markíz, odkladajúc ho do písacieho stola. A o štvrť hodiny starý komorník už niesol pani Cunierovej košík so šestnástimi fľašami rýnskeho vína.

Povaha panej de Chasteller bola číra neha a bezstarostnosť. Nič nevedelo znepokojiť túto jemnú a šľachetnú dušu, milujúcu snenie a samotu. Keďže ju však nešťastie vyviedlo zo zvyčajného rozpoloženia, neprišlo jej zaťažko rozhodnúť sa: poslala svojho komorníka na poštu do Darney s listom, adresovaným panej de Constantin.

O hodinu po odchode komorníka pani de Chasteller uvidela na svoju najväčšiu radosť vchádzať paniu de Constantin do svojej izby. Bola to slastná chvíľa pre obe priateľky.

– Ako to! Moja drahá Bathilde, – povedala napokon pani de Constantin, keď sa im po prvom nadšení vrátila reč, – šesť týždňov bez jediného slova od teba! A iba náhodou som sa dozvedela od jedného z agentov, ktorých pán prefekt používa v súvislosti s voľbami, že si chorá a že tvoj stav vzbudzuje obavy...

– Napísala som ti aspoň osem listov.

– Moja drahá, toto je priveľa; po istej hranici sa dobrota stáva pochabosťou...

– Nazdá sa, že koná správne...

To malo znamenať: „Otec sa nazdá, že koná správne," lebo zhovievavosť panej de Chasteller nesiahala tak ďaleko, aby nevidela, čo sa okolo nej deje; ale ošklivosť, ktorú jej vnukali drobné intrigy, ako sledovala ich rozvoj, mali zvyčajne iba ten výsledok, že jej záľuba v samote sa len zväčšovala. Zo spoločenského života jej boli vhod iba umelecké pôžitky, divadlo, krásna prechádzka, hodne navštívený ples. Keď dakde v salóne uvidela šiestich ľudí, zachvela sa, bola si istá, že ju zraní nejaká nízkosť. Nepríjemné skúsenosti jej vnukali obavu pred každým rozhovorom medzi štyrmi očami.

Pani de Constantin mala celkom protichodnú povahu a v spoločnosti veľmi zaváţila. Keďže bola ducha živého a podnikavého, ktorý sa vzpieral ťažkostiam a rád sa posmieval všetkému, čo bolo protivne smiešne, mala povesť jednej zo žien v departemente, ktoré bolo veľmi nebezpečné uraziť. Jej muž, veľmi súci a dosť bohatý človek, vášnivo sa zaoberal všetkým, na čo ho upozornila. Napríklad už rok sa staral len o kamenný veterný mlyn, ktorý dal postaviť na starej veži neďaleko svojho zámku a ktorý mu mal vyniesť štyridsať percent. Už tri mesiace zanedbával mlyn a myslel iba na

poslaneckú snemovňu. Keďže nebol naskrze vtipný, nikdy nikoho neurazil a mal povesť, že ochotne a presne vykonáva drobné poverenia, ktoré mu zverili; mal dobré výhľady.

– Nazdám sa, že s voľbou pána de Constantin sme si istí. Moja drahá, prefekt ho dal na druhé miesto zo strachu pred markízom de Croisans, *naším súperom.*

Pani de Constantin vravela tieto slová so smiechom.

– Vládny kandidát prehrá. Je to dosť opovrhovaný darebáčik a v predvečer volieb sa dajú do obehu tri jeho listy, ktoré jasne dokazujú, že sa tak trošku venuje aj vznešenému povolaniu špehúnskemu. To vysvetlí aj jeho kríž prvej triedy z minulého mája, ktorý naplnil závistnou žiarlivosťou celý Beuvronský okres. Prezradím ti ako veľké tajomstvo, moja drahá Bathilde, že už máme zbalenú batožinu; to bude žart, ak nezvíťazíme! – doložila so smiechom. – No ak sa nám to podarí, druhý deň po veľkej udalosti odcestujeme do Paríža, kde strávime aspoň šesť dlhých mesiacov. A ty pôjdeš s nami.

Pri týchto slovách pani de Chasteller očervenela.

– Nuž ale, dobrý bože, drahá moja, – povedala pani de Constantin a prerušila sa v reči, – čo sa to vlastne robí?

Pani de Chasteller bola ako oheň. V túto chvíľu by bola bývala šťastná, keby pani de Constantin bola dostala list, ktorý komorník zaniesol na poštu do Darney; boli v ňom tie osudné slová: „Žena, ktorú máš rada, darovala svoje srdce." Pani de Chasteller napokon preriekla, nesmierne sa hanbiac:

– Žiaľ, priateľka moja, jestvuje istý muž, ktorý si asi myslí, že ho milujem a ktorý sa, – doložila, skloniac celkom hlavu, – takmer ani nemýli.

– Aká si bláznivá! – zvolala pani de Constantin so smiechom. – Naozaj, ak ťa nechám ešte rok-dva v Nancy, dostaneš sa do citového rozpoloženia mníšky. Hospodine, čo je na tom zlé, že mladá, dvadsaťštyriročná vdova, odkázaná na jedinú oporu, na sedemdesiatročného otca, ktorý z prepiatej lásky zachytáva všetky jej listy, pomýšľa vybrať si muža, záštitu, oporu?

– Žiaľ, nie je všetko tak, ako sa nazdáš, a luhala by som, keby som prijala všetky tvoje chvály! Náhodou je bohatý a z dobrého domu, ale keby bol chudobný a syn nejakého árendátora, bolo by to to isté.

Pani de Constantin nástojila na súvislom rozprávaní; nič ju nezaujímalo natoľko ako príbehy úprimnej lásky, a k panej de Chasteller prechovávala vrúcne priateľstvo.

– Začalo sa to tým, že dva razy spadol z koňa pod mojimi oknami...

Paniu de Constantin zašiel bláznivý smiech, čo paniu de Chasteller veľmi pohoršilo. Napokon pani de Constantin, oči plné sĺz, vládala povedať, jednostaj sa prerušujúc:

– Nuž, drahá Bathilde... na tohto mocného víťaza nemôžeš použiť... na vidieku záväzné slová: *je to skvelý jazdec!*

Krivda, učinená Lucienovi, len zdvojila horlivosť panej de Chasteller, keď rozprávala svojej priateľke všetko, čo sa prihodilo za šesť mesiacov. Lenže nežná stránka príbehu sa sotva dotkla panej de Constantin: neverila vo veľké lásky. Jednako ku koncu rozprávania, ktorému nebolo konca, sa zamyslela. Keď sa príbeh skončil, zmĺkla.

– Je ten tvoj pán Leuwen, – povedala napokon priateľke, – pre nás ostatné ženy strašný donchuan, alebo neskúsené dieťa? Jeho správanie je celkom neprirodzené.

– Povedz skôr, že niet v ňom nič všedného, nič vopred vypočítaného, – pokračovala pani de Chasteller prudko, čo bolo u nej zriedkavé, a nadšene doložila: – Práve preto mi je drahý. To nie je nejaký chmuľo, ktorý počítal kadejaké romány.

Rozprava oboch priateliek o tejto veci bola nekonečná. Pani de Constantin zostala pri svojej nedôvere, ba hlboký záujem, ktorý na svoju veľkú starosť zistila u svojej priateľky, len zväčšil túto nedôveru. Pani de Constantin sa najprv nazdala, že ide o celkom prístojné milkovanie, ktoré, ak sa všetky spoločenské podmienky ulahodia, môže viesť k výhodnému manželstvu; ak len cesta do Talianska alebo rozptýlenia parížskej zimy nezahladia zvyšky nivočenia, spôsobené trojmesačnými každodennými návštevami. Namiesto toho usúdila, že táto jemná, plachá a ľahostajná žena, ktorú nič nemohlo vzrušiť, je celkom pobláznená a ochotná odhodlať sa na čokoľvek.

– Srdce mi hovorí, – vravela zavše pani de Chasteller, – že ma zbabelo zanechal. Také niečo? Ani mi nenapísať!

– Lenže zo všetkých listov, ktoré som ti napísala, nedošiel ti ani jeden, – povedala pani de Constantin ohnivo, lebo mala vlastnosť, v tomto storočí veľmi zriedkavú: nikdy nebola neúprimná voči svojej priateľke, ani keby to bolo na jej prospech; v jej očiach by lož bola zahubila priateľstvo.

– Ako to, že nepovedal nejakému postiliónovi, – pokračovala pani de Chasteller neobyčajne vzrušená, – ako to, že nepovedal nejakému postiliónovi desať míľ odtiaľto: „Kamarát, tu máte sto frankov a zaneste osobne tento list panej de Chasteller v Nancy, Čerpadlová ulica. List odovzdajte jej, nikomu inému." Asi mi napísal pri odchode a znovu, keď prišiel do Paríža. A teraz je už deviaty deň preč! Nikdy som sa mu nezverila úplne s podozrením o osude svojich listov, ale on vie, ako zmýšľam o všetkom. Srdce mi hovorí, on vie, že mi otvárajú listy.

KAPITOLA 40/

Toto podozrenie vnukalo panej de Chasteller rozhodné námietky proti návrhu, aby šla s paňou de Constantin do Paríža, ak jej muža zvolia za poslanca.

– Nevyzeralo by to, – vravela jej, – akoby som *behala* za pánom Leuwenom?

Nasledujúce dva týždne len táto námietka zamestnávala obe priateľky vo chvíľach ich najdôvernejších rozhovorov.

Tri dni po príchode panej de Constantin slečnu Bérardovú štedro vyplatili a prepustili. Pani de Constantin, aká už bola horlivá, vypočula dobrú slečnu Beaulieuovú a prepustila Anne-Marie.

Pán markíz de Pontlevé, ktorý si pozorne všímal tieto malé udalosti v domácnosti, pochopil, že v dcérinej priateľke má nepremožiteľnú sokyňu.

To poskytovalo akú-takú nádej panej de Constantin; jej ustavičná činnosť vrátila panej de Chasteller zdravie. Chcela, aby ju uviedli do spoločnosti a pod touto zámienkou nútila svoju priateľku, aby sa takmer každý večer zjavovala u pani

de Puy-Laurens, d'Hocquincourt, de Marcilly, de Serpierre, de Commercy atď.

Pani de Constantin by bola rada rozchýrila, že paniu de Chasteller odchod pána Leuwena nijako zvlášť nemrzí.

„Táto úbohá Bathilde," vravela si, „mohla sa nevedomky dopustiť nejakej nerozvážnosti. A ak tieto neblahé povesti nerozptýlime tuná, môžu nás prenasledovať až do Paríža. Má také krásne oči, že všetko vyzrádzajú proti jej vôli

E sotto l'usbergo del sentirsi pura

a budú hľadieť na tohto mladého dôstojníka pohľadom, ktorý nijaké vysvetlenie na svete neospravedlní."

Raz večer, keď sa viezli k panej de Puy-Laurens, opýtala sa pani de Constantin:

– Kto je najčulejší, najbezočivejší a najvplyvnejší z celej vašej mládeže?

– Nepochybne pán de Sanréal, – usmievajúc sa odpovedala pani de Chasteller.

– No dobre! Tak v tvojom záujme zaútočím na toto udatné srdce. A v mojom vlastnom, povedz mi, disponuje nejakými hlasmi?

– Má notárov, sprostredkovateľa, árendátorov. Je to človek hoden lásky, lebo má aspoň štyridsaťtisíc frankov renty.

– A čo s ňou robí?

– Opíja sa ráno i večer a drží si kone.

– Teda sa nudí. Zvediem ho. Pokúšala sa ho už dakedy zviesť nejaká aspoň trochu slušnejšia žena?

– Pochybujem. Najprv by bolo treba objaviť tajomstvo, ako neumrieť od nudy, keď ho človek počúva.

V dňoch hlbokej melancholie, keď pani de Chasteller pociťovala neprekonateľný odpor k spoločnosti, pani de Constantin zavše zvolala:

– Musím ísť loviť hlasy pre svojho muža. *V širokánskom poli intríg neslobodno nič zanedbať.* Štyri hlasy, ba i tri, ktoré by sme dostali z okresu Nancy, môžu o všetkom rozhodnúť. Uváž si, že umieram túžbou počuť Rubińiho a kým žije lakomý svokor, mám len jediný spôsob dostať sa do Paríža: poslanectvo.

Za niekoľko dní pani de Constantin spoznala pod hrubou škrupinou vynikajúceho ducha doktora Du Poiriera a celkom sa s ním spolčila. Tomuto medveďovi sa ešte nikdy nestalo, že by sa mu nejaká pekná a nie chorá žena bola dva razy za sebou prihovorila. Na vidieku sa lekári ešte nestali nástupcami spovedníkov.

– Budete nám kolegom, drahý doktor, – vravievala mu, – budeme spolu hlasovať, ustanovovať a zvŕhať ministrov... Moje večere sa vyrovnajú ich večeriam, a vy mi dáte svoj hlas, však ver? Dvanásť hlasov, pevne zomknutých, niečo vydá... Lenže zabudla som: vy ste zúrivý legitimista, a my umiernení protirepublikáni...

O niekoľko dní prišla pani de Constantin na veľmi osobný objav: pani d'Hocquincourt bola zúfalá pre Leuwenov odchod. Plachá mlčanlivosť tejto veselej, zhovorčivej ženy, ktorá bola kedysi dušou spoločnosti, zachránila paniu de Chasteller; takmer nikomu neprišlo na um povedať, že aj ona stratila *svoj záujem*. Pani d'Hocquincourt, ak otvorila ústa, to len preto, aby hovorila o Paríži a o svojej zamýšľanej ceste hneď po voľbách.

Raz pani de Serpierre povedala zlomyseľne panej d'Hocquincourt, ktorá hovorila o Paríži:

– Tam sa zídete s pánom d'Antim.

Pani d'Hocquincourt na ňu veľmi prekvapene pozrela, čo bolo vrcholne zábavné pre paniu de Constantin: pani d'Hocquincourt zabudla, že jestvuje nejaký pán d'Antin!

Iba v salóne panej de Serpierre počula pre svoju priateľku nebezpečné poznámky.

– No ako si možno namýšľať, – povedala pani de Constantin svojej priateľke, – že sa podarí vydať tak strašne, tak smiešne škaredú dcéru za mladého, bohatého Parížana, keď tento mladý človek nikdy nevyslovil jediné povzbudzujúce slovo? To je ozajstné bláznovstvo. Na to by boli treba milióny, aby sa nejaký Parížan odvážil vstúpiť do salónu s takýmto strašidlom.

– Pán Leuwen nie je taký, nepoznáš ho. Keby ju ľúbil, pohŕdal by posmechom spoločnosti, alebo skôr, nebadal by ho.

A päť minút jej vysvetľovala Lucienovu povahu. Toto vysvetlenie spôsobilo, že sa pani de Constantin vážne zamyslela.

Ale sotva videla pani de Constantin päť či šesť ráz dobrú Théodelindu, dojalo ju nežné priateľstvo, ktoré táto prechovávala voči Leuwenovi. To nebola láska, úbohé dievča sa na to neodvážilo; poznalo, ba azda zveličovalo všetky nedostatky svojej postavy a svojej tváre. To si iba jej matka robila nároky, ktoré sa zakladali na tom, že jej vznešený lotrinský rod by bol priveľkou cťou pre takéhoto človiečika občianskeho pôvodu.

– Ale čo by sa dalo počať v Paríži s touto cťou? – povedala jej raz Théodelinde.

Aj starý pán de Serpierre sa veľmi páčil panej de Constantin: mal obdivuhodne dobré srdce a čas si trávil podporovaním najohavnejších náuk.

– Toto mi pripomína, – povedala pani de Constantin svojej priateľke, – čo nám v Sacré-Coeur stavali na odiv: dobrého vojvodu N., ktorý si dával zapriahnuť do koča o siedmej ráno vo februári, aby šiel žiadať *odseknutie ruky.* Vtedy sa prerokúval v snemovni pairov zákon o svätokrádeži a šlo o to zaviesť trest pre zlodejov posvätných nádob v kostoloch.

Panej de Constantin s jej peknou tvárou, trochu obyčajnou, ale na pohľad takou chutnou, s jej čulosťou, dokonalou zdvorilosťou, lichotnou obratnosťou sa čochvíľa podarilo zmieriť svoju priateľku so serpierrovským domom. Pani de Serpierre povedala s výrazom vzdorovitosti, keď sa nedávno rozoberala táto chúlostivá otázka:

– Zachovávam si svoj náhľad.

– Veď už dobre, moja drahá priateľka, – povedal kráľov colmarský statočný miestodržiteľ, – ale už nehovorme o tom, ináč povedia zlomyseľníci, že poľujeme na mužov.

Už dobrých šesť rokov, čo znamenitý pán de Serpierre neprišiel na takéto tvrdé slovo, a toto sa stalo v jeho rodine epochálnym, čím sa obnovila dobrá povesť Leuwena, ktorého dosiaľ pokladali za zlomyseľného zvodcu slečny Théodelindy. Aby vyhli nešťastiu stretnúť *voličov,* ku ktorým by sa bolo treba vľúdne správať, obe priateľky konali denne veľké prechádzky k *Zelenému poľovníkovi.* Pani de Chasteller rada znovu videla túto rozkošnú kaviareň. A tu aj stanovili „ultimátum" o ceste do Paríža.

– Ani tvoje preúzkostlivé svedomie si nemusí privlastňovať ponižujúce a vulgárne slová: *behať za milencom,* ak sa zaprisaháš, že sa s ním nikdy nebudeš zhovárať.

– Tak teda, dobre, nedbám! – povedala pani de Chasteller, chytajúc sa tejto myšlienky. – Pod touto podmienkou pristávam, a moje škrupule sa rozplývajú. Ak ho stretnem v Bois de Boulogne, ak podíde ku mne a prihovorí sa mi, neodpoviem mu ani slovo, kým opäť neuvidím *Zeleného poľovníka.*

Pani de Constantin na ňu prekvapene hľadela.

– Ak by som sa s ním chcela zhovárať, – pokračovala pani de Chasteller, – odcestujem do Nancy a len keď tu krátko pobudnem, dovolím si odpovedať mu.

Nastalo ticho.

– Toto je sľub, – doložila pani de Chasteller tak rázne, že to vynútilo úsmev na tvári panej de Constantin a neskôr ju uvrhlo do chmúrneho rozpoloženia.

Na druhý deň, keď sa znovu viezli k *Zelenému poľovníkovi,* pani de Constantin zbadala v koči zarámovaný obraz. Bola to krásna rytina svätej Cecílie od Perfettiho, ktorú bol Leuwen daroval panej de Chasteller. Pani de Chasteller popýtala majiteľa kaviarne, aby rytinu umiestil nad svoj pult.

– „Raz si ju možno budem od vás pýtať naspäť." A nikdy, kým táto rytina tu bude, – pokračovala ticho, vzďaľujúc sa s paňou de Constantin, – nepoddám sa slabosti, aby som sa prihovorila čo len jediným slovom pánu Leuwenovi. Tuná sa totižto začal ten *osudný* záujem.

– Počkať! Pomaly s tým slovom *osudný!* Chvalabohu láska nie je povinnosť, lebo je potešenie, nuž neberme ju tragicky. Keď budeme mať obidve päťdesiat rokov, potom budeme smutné, rozumné a trúchlivé, koľko sa ti len bude páčiť, a dáme sa na krásne úvahy môjho svokra: „Prší, zle je! Je krásne, je ešte horšie!" Nudila si sa na smrť, predstierala si hnev proti Parížu, hoci si sa nehnevala. Tu príde súci mladý človek...

– Lenže on nie je celkom dobrého...

– Tu príde mladý človek bez predikátu, ľúbiš ho, si zamestnaná, nuda sa celkom rozplynie, a ty nazveš túto lásku *osudnou!*

Keď si určili odchod, boli veľké výstupy s pánom de Pontlevé. Našťastie pani de Constantin sa ujala väčšej časti dialógu a markíz sa smrteľne obával jej často ironickej veselosti.

– Táto žena povie *všetko;* nie je ťažké byť ľúbezným, keď

si nič neodriekneme, – opakoval raz večer veľmi podráždene panej de Puy-Laurens. – Nie je ťažké byť duchaplným, keď si človek všetko dovoľuje.

– No dobre, môj drahý markíz, vyzvite tamto paniu de Serpierre, aby si nič neodriekla, a uvidíme, či sa budeme zabávať.

– Jednostaj ironické reči, – namietal markíz nevrlo, – v očiach tejto ženy nič nie je sväté!

– Nikto na svete nie je taký vtipný ako pani de Constantin, – ozval sa pán de Sanréal dôležito, – a ak sa posmieva smiešnym nárokom, kto je tomu na vine?

– Tie nároky! – povedala pani de Puy-Laurens, ktorá by bola rada videla škriepiť sa týchto troch ľudí.

– Hej, – doložil Sanréal dôrazne, – tie nároky, tyranstvo!

Pán de Sanréal, šťastný, že má nejakú myšlienku, a ešte šťastnejší, že mu pani de Puy-Laurens dáva za pravdu, čo sa mu vari ešte nikdy nestalo, rečnil dobrú štvrťhodinu a vyvracal svoju úbohú myšlienku na všetky strany.

– Nieto nič zábavnejšieho, milostivá pani, – povedala celkom ticho pani de Constantin panej de Puy-Laurens, – ako keď nevtipný človek naďabí na myšlienku! To je priam škandál! – A bláznivý smiech týchto dvoch dám Sanréal pokladal za znamenie súhlasu.

„Toto skvelé stvorenie ma iste zbožňuje. Pani de Constantin mala pravdu."

Panej de Constantin usporiadali dve alebo tri veľkolepé večere, pri ktorých sa zišla najlepšia spoločnosť v Nancy. Keď pán de Sanréal, dvoriac panej de Constantin, nevedel jej už naskrze nič povedať, pani de Constantin ho požiadala, azda po stý raz, o hlas pri voľbách. Bola si istá, že si vypočuje nejaké čudné výhovorky; ale on prisahal, že sú jej úplne oddaní, on, jeho sprostredkovateľ, jeho notár i jeho árendátori.

– A čo viac, prídem vás, milostivá pani, navštíviť do Paríža.

– V Paríži vás prijmem iba raz do týždňa, – povedala, hľadiac na paniu de Puy-Laurens. – Tu sa všetci poznáme, tam by ste ma kompromitovali. Mladý človek, taký majetný, kone, spoločenské postavenie! Raz do týždňa, veľa vravím, najviac ak dve návštevy do mesiaca.

Sanréal sa ešte nikdy necítil tak velebne. Najradšej by si bol dal notársky overiť všetky tie ľúbezné reči, ktoré mu poveda-

la pani de Constantin, taká duchaplná žena. Tento prívlastok jej dával aspoň dvadsať ráz do dňa, a to ešte stentorským hlasom, čo pôsobilo veľmi efektne a dodávalo hodnovernosť jeho slovám.

Kvôli jej krásnym očiam sa poškriepil s pánom de Pontlevé, ktorému celkom rozhodne vyhlásil, že zamýšľa ísť na voľby, aj keby musel prisahať Ľudovítovi Filipovi.

– Kto dnes vo Francúzsku verí *prísahe?* Azda Ľudovít Filip verí svojim? Pristavia ma kraj lesa zbojníci, sú traja proti mne a žiadajú prísahu. Odmietnem? Tu je zbojníkom vláda, ktorá ma chce ozbíjať o právo zvoliť si poslanca, ktoré má každý Francúz. Vláda má svojich prefektov, žandárov, sprotivím sa? Na moj hriešnu, nie! Vyvŕšim sa, že sa jej vysmejem, tak ako sa ona vŕši na hrdinoch slávnych júlových dní.

Z akého pamfletu má pán de Sanréal tieto tri vety? Lebo nikto by ho nikdy neupodozrieval, že si ich sám vymyslel. Pani de Constantin, ktorá ho každý večer zásobovala myšlienkami, bola by sa iste chránila rozširovať úsudky, ktoré by mohli pohoršiť prefekta departementu. Bol to povestný pán Fléron, chýrečný renegát, predtým, do roku 1830, liberálny rečník, ktorému sa však vodilo celkom dobre vo väzení. Ustavične rozprával o svojom osemmesačnom pobyte u Svätej Pelagie za Karola Desiateho. V skutočnosti nebol taký hlupák, ba po zmene svojho politického vyznania si nadobudol aj určitú dôvtipnosť, a pani de Constantin by sa pred ním za nič na svete nebola odhodlala na nejaké naozaj nerozvážne slovo.

Pán Fléron sa usiloval o hlavné finančné riaditeľstvo so štyridsaťtisíc frankmi a o Paríž a aby to dosiahol, prisilil sa dva-tri razy do týždňa prehltnúť kadejaké to pohŕdnutie.

Pani de Constantin vedela, že človek takejto životosprávy je málo citlivý na pôvaby krásnej ženy. V túto chvíľu sa pán Fléron chcel nejak skvele dostať z volieb a prejsť na inú prefektúru; sarkazmy *Aurory* (liberálneho časopisu pána Gauthiera), jej večné citovanie kedysi liberálnych náhľadov pána Flérona ho v departemente celkom *demoralizovali,* ako sa v kraji hovorilo.

Tu vynecháme osem alebo desať strán o činoch a spôsoboch pána Flérona v súvislosti s prípravou volieb; sú to síce veci pravdivé, ale pravdivé ako patologický ústav; ich pravdi-

vosť je toho druhu, ktorý prenechávame dvanástkovým románom pre chyžné. Vráťme sa do Paríža k ministrovi pána Flérona. V Paríži sú machle mocipánov menej nechutné.

KAPITOLA 41/

Večer toho dňa, keď sa Lucienovo meno tak slávne zjavilo vo *Vestníku,* nový ministerský referent, zmorený únavou a pocitom zhnusenia, sedel ako mizantrop u svojej matky v tmavom kúte salónu. Bol vyčerpaný poklonami, ktorým bol celý deň vystavený, a pred očami sa mu mihotali slová o nádhernej kariére, o krásnej budúcnosti, o prvom skvelom kroku, že ho až rozbolela hlava. Strašne ho unavili odpovede, zväčša neochotné a nemotorné, na všetky poklony, ktoré mu tak krásne strúhali a ešte krajšie prednášali; na to majú Parížania osobitné vlohy.

– Toto je teda šťastie, mamička! – povedal matke, keď zostali sami.

– Syn môj, šťastie sa neznáša s krajnou únavou, iba ak by si pritom duch našiel zábavu alebo že by sa predstavivosť podujala živo maľovať budúce šťastie. Priveľmi opakované poklony sú zvlášť otupné, a vy nie ste ani dosť detský, ani dosť starý, ani dosť ctibažný, ani dosť márnomyseľný, aby ste zostali ohúrený pred rovnošatou nejakého ministerského referenta.

Pán Leuwen otec sa zjavil iba o dobrú hodinu po skončení Opery.

– Zajtra o ôsmej, – povedal synovi, – vás predstavím vášmu ministrovi, ak nemáte nič lepšie na práci.

Na druhý deň päť minút pred ôsmou bol Lucien v malej predizbe otcovho apartementu.

Odbilo ôsmu, štvrť na deväť.

– Za nič na svete, pán môj, – povedal Leuwenovi Anselme, starý komorník, – nevojdem k pánovi skôr než zazvoní.

Napokon o pol jedenástej ozval sa zvonec.

– Mrzí ma, že som ťa nechal čakať, priateľ môj, – povedal pán Leuwen dobrotivo.

– Čože ja, ale minister!

– Minister je na to, aby na mňa čakal, keď treba. A ten, na moj veru, skôr potrebuje mňa než ja jeho; potrebuje moju banku a bojí sa môjho salónu. Ale spôsobiť dve hodiny nudy tebe, syn môj, človeku, ktorého milujem a ktorého *si vážim,* – doložil so smiechom, – to je niečo celkom iné. Veď som počul odbíjať ôsmu, ale som cítil, že som trochu spotený, nuž čakal som, kým mi to prejde. V šesťdesiatom piatom roku je život problém... a neslobodno si ho komplikovať vymyslenými ťažkosťami... No ako si sa to vyobliekal! – povedal, prerušiac sa. – Vyzeráš primlado! Choď si vziať trochu triezvejší frak, čiernu vestu, a rozkuštri si vlasy... zavše zakašli... pokús sa vyzerať na dvadsaťosem, tridsať. Prvý dojem na hlupákov veľmi pôsobí, a s ministrami treba vždy zaobchodiť ako s hlupákmi, nemajú kedy rozmýšľať. Zachovaj si, že nemáš byť nikdy veľmi dobre oblečený, kým budeš v službe.

Vybrali sa po dlhej hodine strávenej obliekaním; gróf de Vaize ešte neodišiel. Dverník úslužne prijal meno pánov Leuwenovcov a nemeškajúc ich ohlásil.

– Jeho Excelencia nás očakávala, – povedal pán Leuwen synovi, keď prechádzali troma salónmi, v ktorých boli prosebníci usporiadaní podľa zásluh a spoločenského postavenia.

Páni Leuwenovci našli Jeho Excelenciu veľmi zaneprázdnenú usporadúvaním tristo až štyristo listov na písacom stole z citrónového dreva, preťaženom nevkusnými ozdobami.

– Nachodíte ma, milý Leuwen, zamestnaného obežníkom. Musím zostaviť obežník, ktorý *National, Gazette* a tak ďalej rozfranforia na kúsky, a už dve hodiny čakám, že mi moji páni úradníci dodajú zbierku obežníkov mojich predchodcov. Rád by som vedel, ako si počínali. Hnevá ma, že ešte nie som hotový, taký vtipný človek ako vy by ma upozornil na vety, ktorými by som si mohol zadať.

Jeho Excelencia pokračovala takto dvadsať minút. Za ten čas ho Lucien skúmal. Pán de Vaize vyzeral na päťdesiatnika, bol veľký a dosť dobre urastený. Krásne šedivejúce vlasy, veľmi pravidelné črty, vysoko vztýčená hlava mu získavali sympatiu. Ale tento dojem nebol trvácny. Pri druhom pohľa-

de si človek všimol nízke čelo, pokryté vráskami, vylučujúce každú predstavu myšlienky. Luciena prekvapilo a mrzelo, že u tohto veľkého dejateľa verejnej správy zisťuje výzor viac než obyčajný: výzor lokajský. Mal veľké ruky, s ktorými si nevedel rady, a čo je horšie, Lucienovi sa zdalo, že Jeho Excelencia sa usiluje dať svojmu výzoru pôvab impozantnosti. Hovoril prihlasno a načúval vlastným rečiam.

Pán Leuwen otec, takmer prerušiac ministrovu krasorečnosť, našiel chvíľu, aby vyslovil sviatostné slová:

– Mám česť predstaviť Vašej Excelencii svojho syna.

– Chcem z neho mať priateľa, bude mojím prvým pobočníkom. Budeme mať veľa práce: musím si vtĺcť do hlavy povahu svojich osemdesiatich šiestich prefektov, podnecovať flegmatických, krotiť nerozumnú horlivosť, ktorá vyvoláva hnev a tým podporuje záujmy protivnej strany, osvecovať temné hlavy. Ten chudák N... (predchodca) nechal všetko v úplnom neporiadku. Úradníci, ktorých sem napchal, namiesto aby mi odpovedali faktmi a presnými vývodmi, strúhajú mi frázy. Vidíte ma tu za stolom toho úbohého Corbièra. Kto by mi bol povedal, keď som sa v panskej snemovni postavil proti jeho hlásku, škrekľavému, ako keď kocúra derú, že si raz sadnem do jeho kresla? Bola to obmedzená hlava, nedovidel ďaleko, ale vo veciach, ktoré pochopil, nechýbal mu úsudok. Mal dôvtip, lenže to bol pravý opak výrečnosti, nehľadiac na to, že jeho tvár najedovaného kocúra vnukala i najľahostajnejšiemu človeku chuť, aby mu odporoval. Pán de Villèle by bol lepšie urobil, keby si bol vzal za spolupracovníka nejakého výrečného človeka, napríklad Martignaca.

Nasledovala rozprava o sústave pána de Villèle. Potom pán de Vaize dokazoval, že spravodlivosť je prvá potreba spoločnosti. Z toho prešiel na vysvetľovanie, že úprimnosť je základ dôvery. Potom vyhlásil pánom, že stranícka a nespravodlivá vláda si *vlastnými rukami* kope hrob.

Prítomnosť pána Leuwena otca ho sprvu vari stiesňovala, ale onedlho, opojený vlastnými rečami, zabudol, že hovorí pred človekom, ktorého epigramy opakuje celý Paríž; staval sa do impozantného postoja, a napokon sa pustil do chválorečí na statočnosť svojho predchodcu, o ktorom bolo všeobecne známe, že si ušetril osemstotisíc frankov za jednoročné ministrovanie.

– Toto je pre mňa nadmieru veľkodušné, drahý grófe, – povedal mu pán Leuwen a stratil sa.

Ale minister sa už rozrečnil; dokazoval svojmu osobnému tajomníkovi, že bez statočnosti nemožno byť veľkým ministrom. A keď sa Lucien stal jediným cieľom jeho výrečnosti, ministrov výzor sa mu zdal celkom obyčajný.

Napokon Jeho Excelencia usadila Luciena do nádhernej kancelárie na dvadsať krokov od svojej súkromnej pracovne. Luciena prekvapil výhľad na utešenú záhradu, do ktorej hľadeli jeho okná; tvoril príkru protivu so suchopárnosťou všetkých tých dojmov, ktoré ho zavalili. Lucien sa dojatý zahľadel na stromy.

Keď si sadal, zbadal na operadle kresla púder.

„Môj predchodca nemal takéto myšlienky," povedal si so smiechom.

Čoskoro však, keď uvidel rozvážne, veľké a dobre formované písmo tohto predchodcu, mal pocit vrcholnej *stariny*.

„Zdá sa mi, že v tejto pracovni zaváňa frázami a plytkým emfatizmom."

Sňal dve alebo tri rytiny francúzskej školy: „Ulyxes zastavuje Penelopin voz" od pánov Fragonarda a Le Barbiera... a poslal ich do kancelárií. Neskôr ich nahradil rytinami Anderloniho a Morghena.

O hodinu sa minister vrátil a odovzdal mu zoznam dvadsiatich piatich osôb, ktoré bolo treba pozvať na druhý deň.

– Nariadil som, aby vám vrátnik, len čo hodiny ministerstva odbijú začiatok úradných hodín, doniesol všetky mne adresované listy. Bez meškania mi odovzdáte všetko, čo príde z Tuilerií alebo z ministerstiev, ostatok otvoríte a urobíte mi z toho výťah na jeden riadok, najviac na dva; môj čas je drahý.

Sotva minister odišiel, osem alebo desať úradníkov sa prišlo zoznámiť s pánom ministerským referentom, ktorého odmeraný a chladný výzor neveštil nič dobré.

Celý tento deň, takmer napospol zaplnený falošným ceremoniálom, meravým, len ho nožom krájať, Lucien bol ešte chladnejší a ironickejší než pri pluku. Zdalo sa mu, že ho oddeľuje desať rokov od neľútostnej skúsenosti chvíľ prvého

vystúpenia v Nancy, keď bol chladný, aby vyhol žartovaniu, ktoré by sa bolo mohlo skončiť seknutím šabľou. Vtedy mu často spôsobovalo najväčšie ťažkosti potlačiť v sebe výbuch veselosti; nehľadiac na všetky hrubasté žarty a seknutia šabľou, bol by sa rád zahral so svojimi druhmi od dvadsiateho siedmeho „na anjela a čerta". Dnes by bol potreboval neodhaliť prihlbokú ošklivosť, ktorú mu vnukali všetci ľudia. Jeho vtedajšia chladnosť sa mu videla ako radostné prieky pätnásťročného dieťaťa; teraz mal pocit, že zapadá do bahna. Keď poďakoval za privítanie všetkým úradníkom, ktorí ho prišli navštíviť, povedal si:

„V Nancy som sa popálil, lebo som nebol dosť nedôverčivý. Bol som naivný a hlúpy ako nejaký statočný človek, nebol som nadostač oplanom. Ach! Aký hlboký zmysel mala otcova otázka: *Si nadostač oplanom?* Prichodí sa mi dať medzi trapistov alebo stať sa takým bezočivým ako všetci títo šéfovia a podšéfovia, ktorí práve privítali pána ministerského referenta. Prvé úplatky na uprednostnenie nejakej dodávky sena pre kone alebo plátna pre nemocnice sa mi budú nepochybne protiviť. Ale čo, keby som u trapistov viedol bohabojný život, ktorého všetky hriechy by boli v tom, že klamem niekoľko okolitých sedliakov alebo novicov, či by mi urazená márnivosť dožičila chvíľu pokoja? Ako stráviť myšlienku, že som duchom podradnejší od všetkých súčasníkov?... Naučme sa ak nie kradnúť, tak aspoň *dať voľný chod* krádežiam Jeho Excelencie ako všetci títo úradníci, s ktorými som sa dnes zoznámil."

Fyziognómia, ktorú utvárajú podobné myšlienky, nie je práve najvhodnejšia na to, ako priviesť do súladu prirodzený a vkusný rozhovor medzi ľuďmi, čo sa vidia po prvý raz. Po tomto prvom dni na ministerstve Lucienova mizantropia dostávala takúto podobu: nemyslel na ľudí, kým ich nevidel, ale ich čo len trochu dlhšia prítomnosť mu bola na ťarchu a čochvíľa neznesiteľná.

Na dovŕšenie, keď sa vrátil domov, našiel otca vo výbornej nálade.

– Tu máte dva malé poukazy, – povedal mu, – ktoré sú prirodzeným následkom vašich predpoludňajších pôct.

Boli to dva predplatné lístky do Opery a do Bouffes.

– Ach, otec, tieto rozkoše ma ľakajú.

– Dožičili ste mi osemnásť mesiacov namiesto jedného roka, aby ste dosiahli určité postavenie vo svete. Aby vaša láskavosť bola dokonalá, sľúbte mi, že každý večer strávite pol hodiny v týchto *chrámoch rozkoše,* najmä ku koncu rozkoší, okolo jedenástej.

– Sľubujem vám to. Tak teda celý deň nebudem mať ani úbohú hodinku pokoja?

– A čo nedeľa?

Na druhý deň minister povedal Lucienovi:

– Poverujem vás, aby ste prijali zástup čudákov, ktorí sa hrnú k novovymenovanému ministrovi. Odstráňte parížskych intrigánov, zapletených so ženami pochybnej povesti; títo ľudia sú na všetko súci, aj na to najhoršie. Prijmite vidieckych chudákov, ktorí si vzali do hlavy nejakú pochabosť. Prosebník, ktorý nosí s dokonalou eleganciou ošúchaný frak, je darebák. Býva v Paríži. Keby bol na dačo súci, stretal by som ho v niektorom salóne, našiel by si dakoho, kto by mi ho predstavil a kto by sa zaňho zaručil.

O niekoľko dní Lucien pozval na večeru istého maliara Lacroixa, človeka neobyčajne vtipného, ktorý mal to isté meno ako prefekt, zosadený pánom de Polignac, a práve v ten deň boli u ministra samí prefekti.

Večer gróf de Vaize, keď zostal v salóne sám so ženou a s Leuwenom, veľa sa nasmial na napätých tvárach prefektov, čo videli v maliarovi kandidáta na prefektúru, ktorý má niektorého z nich nahradiť; cez celú večeru si ho obzerali žiarlivým zrakom.

– A aby som ich omyl ešte posilnil, – vravel minister, – desať ráz som sa prihovoril Lacroixovi, a vždy s nejakou vážnou administratívnou vecou.

– Preto mal taký unudený a otupný výzor, – povedala malá grófka de Vaize svojím miernym a bojazlivým hlasom. – Bol na nepoznanie; videla som jeho vtipnú tvár ponad jednu z kvetných úprav. Nemohla som uhádnuť, čo mu je. Prekľaje vašu večeru.

– Večera u ministra sa nikdy nepreklína, – povedal gróf de Vaize polovážne.

„Hľa, levský pazúr," pomyslel si Leuwen.

Pani de Vaize, veľmi citlivá na takéto hrubé výpady, sa zachmúrila.

„Tento mladý Leuwen ma dostane do hlúpeho položenia voči svojmu otcovi."

– Chce objednávky, – pokračoval minister už nahlas a veselo, – a na vaše odporúčanie mu ich na moj veru dám. Veď badám, že tak či onak chodí sem dva razy do týždňa.

– Naozaj? Sľúbite mi, že objednáte uňho obrazy a že vás nebude treba o to ani prosiť?

– Čestné slovo!

– Tak si z neho spravím priateľa domu.

– Týmto spôsobom budeme mať, milostivá pani, dvoch duchaplných ľudí: pána Lacroixa a pána Leuwena.

Tieto milé slová zavdali ministrovi príležitosť, aby si trochu pridrsne doberal Luciena kvôli nedorozumeniu, že pozval pána Lacroixa, maliara historických obrazov. Podráždený Lucien odpovedal jeho excelencii tónom dokonalej rovnosti, čo ministra veľmi pohoršilo. Lucien to videl a pokračoval tak neokúňavo, že ho to samého prekvapilo a pobavilo.

Bol rád v spoločnosti panej de Vaize, peknej, plachej, dobrodušnej, ktorá pri rozhovore s ním celkom zabúdala, že je mladá žena a on mladý človek. Tento spôsob sa nášmu hrdinovi veľmi páčil.

„No, hľa," povedal si, „tak som v dôvernom rozhovore s dvoma ľuďmi, ktorých tváre som ešte pred týždňom nepoznal a z ktorých jeden ma zabáva najmä vtedy, keď ma napáda, a ten druhý ma zaujíma."

Svojej práci venoval veľkú pozornosť; zdalo sa mu, akoby minister chcel využiť, že si pri pozývaní zmýlil mená, aby ho mohol potvárať z milého nedbajstva prvej mladosti.

– Pán gróf, vy ste veľký odborník v administratíve a ako takého si vás vážim, ale keď ide o to skrížiť si vtipy, postavím sa vám ako chlap. A s ohľadom na vašu hodnosť radšej riskujem trochu príkrejšie vystupovanie, než aby som vám dovolil šliapať po mojej dôstojnosti. To vám ináč objasní, že mne naskrze nezáleží na mojom mieste, kým vy na svojom lipnete.

Po týždni takéhoto života sa Lucien opäť vrátil na zem; prekonal otras posledného večera v Nancy. Najsamprv si vyčítal, že nenapísal pánu Gauthierovi; poslal nekonečný a treba priznať, dosť nerozvážny list. Podpísal ho vymysleným menom a poveril prefekta v Štrasburgu, aby ho dal na poštu.

„Keď príde zo Štrasburgu," povedal si, „azda unikne pani Cunierovej a policajnému komisárovi toho renegáta Flérona."

Zaujímavé bolo sledovať v rozličných oddeleniach korešpondenciu tohto Flérona, ktorého gróf de Vaize akoby sa bol bál. V tom čase sa záujem sústreďoval na voľby a na udalosti v Španielsku. Korešpondencia pána Flérona o Nancy ho náramne zabávala; hovorilo sa v nej o pánovi de Vassignies, veľmi nebezpečnom človeku, o pánu du Poirierovi, osobe, ktorej sa netreba tak obávať a ktorú možno získať nejakým krížom a trafikou pre jeho sestru atď. Títo úbohí prefekti, umierajúci od strachu, že prehrajú voľby, a zveličujúci svoje ťažkosti pred ministrom, vedeli ho vytrhnúť z melanchólie.

Leuwenov život bol takýto: predpoludním šesť hodín v úrade v Grenellskej ulici, večer aspoň hodina v Opere. Otec, ani mu o tom nepovediac, pripieral ho na každú minútu do práce.

– To je jediný spôsob, – vravel pani Leuwenovej, – ako odvrátiť guľku z pištole, ak by sme predsa len boli tak ďaleko, čo naskrze neverím. Už jeho otupná statočnosť by mu zabránila, aby nás nechal samých, a okrem toho jestvuje aj niečo také ako láska k životu a dychtivosť bojovať so svetom.

Z priateľstva k svojej žene pán Leuwen venoval sa úplne riešeniu tejto otázky.

– Nemôžete žiť bez svojho syna, – vravel jej, – a ja bez vás. A priznávam sa vám, že odkedy ho mám nablízku, nezdá sa mi už taký plytký. Zavše odpovie na pichľavosti svojho ministra a ministerka ho obdivuje. A vcelku sú Lucienove mladícke, trochu priveľmi príkre repliky viac hodny než de Vaizove staré epigramy bez pointy... Treba vyčkať, ako prijme prvé oplanstvo Jeho Excelencie.

– Lucien má oddávna najvyššie predstavy o schopnostiach pána de Vaize.

– To je naša jediná nádej; tento obdiv musíme starostlivo udržiavať. To je pre nás kapitál. Moja jediná nádej je, keď už nebudem môcť dlhšie zatajovať zákerný útok na statočnosť, že mu poviem: Je azda minister takýchto schopností dosta-

točne odmenený platom štyristotisíc frankov ročne? Navyše toho mu dokážem, že Sully bol zlodej. O tri-štyri dni sa vytasím so svojou *zálohou,* ktorá je naozaj veľkolepá: generál Bonaparte roku tisíc sedemsto deväťdesiatšesť v Taliansku kradol. Dal by si prednosť statočnému človeku ako Moreau, ktorý sa dal roku tisíc sedemsto deväťdesiatdeväť nabiť pri Cassane, pri Novi a tak ďalej? Moreau stál erár azda len dvestotisíc frankov, Bonaparte tri milióny... Dúfam, že Lucien nenájde odpoveď a ručím vám za jeho parížsky pobyt do tých čias, kým bude obdivovať pána de Vaize.

– Ak získame rok, – povedala pani Leuwenová, – zabudne na svoju paniu de Chasteller.

– Neviem. Po vás zdedil veľmi vytrvalé srdce! Vy ste sa nikdy nemohli odo mňa odpútať, vždy ste ma ľúbili, aj pri mojom ohavnom správaní. Také uvzaté srdce, aké ste poručili svojmu synovi, potrebuje novú záľubu. Čakám na vhodnú príležitosť, aby som ho predstavil pani Grandetovej.

– Je veľmi pekná, veľmi mladá, skvelý zjav.

– A čo viac, bezpodmienečne chce mať veľkú lásku.

– Ak Lucien zbadá, že je to nastrojené, ujde.

A tak ďalej.

Jedného krásneho slnečného dňa okolo pol tretej minister vošiel do Leuwenovej kancelárie s veľmi červenou tvárou, oči vyvalené, ako bez seba.

– Ponáhľajte sa k pánu otcovi... Ale najprv odpíšte túto telegrafickú depešu... Ráčte, prosím, urobiť kópiu aj z tohto záznamu, ktorý posielam *Journalu de Paris*... Iste si uvedomujete celú dôležitosť a tajnosť veci...

Kým Lucien odpisoval, minister dokladal:

– Neradím vám, aby ste šli na koči ministerstva, mám na to určité dôvody. Vezmite si drožku, tam oproti, pri bráne, dajte kočišovi vopred šesť frankov a preboha nájdite pána otca pred koncom burzy. Zavierajú o pol štvrtej, ako viete.

Lucien, hotový na odchod a s klobúkom v ruke, hľadel na zadychčaného ministra, ktorý sotva vládal dopovedať tieto vety. Keď ho videl vchádzať, nazdal sa, že ho zosadili. Ale slová *telegrafická depeša* ho hneď uviedli na správnu stopu. Minister odbehol, potom sa znovu vrátil a veliteľským tónom povedal:

– Tie dve kópie, ktoré ste spravili, mi vrátite, pán môj, a iba mne, a na svoj život ich neukážete nikomu okrem svojho pána otca.

Len čo to povedal, znovu odbehol.

„Nuž to je hodne hrubastý a hodne smiešny tón," pomyslel si Lucien. „Tento urážlivý tón mi môže vnuknúť myšlienku priľahkej pomsty."

„Všetky moje podozrenia sa teda dokazujú," hútal Lucien, uháňajúc na drožke. „Jeho Excelencia istotne hrá na burze... A ja som prosto spoluvinníkom v nejakom oplanstve."

Lucien nijakovsky nemohol nájsť otca. Napokon, keďže bolo pekne, mrazivo a ešte aj trochu slnca, prišlo mu na um hľadať ho na bulvári a našiel ho zamysleného pred obrovskou rybou vystavenou na rohu ulice de Choiseul.

Pán Leuwen ho prijal dosť mrzuto a nijako si nechcel prisadnúť do drožky.

– Dočerta s tým tvojím štragadlom. Ja nasadnem len do svojho koča, čo by priam mali zavrieť všetky burzy sveta bezo mňa.

Lucien bežal po koč, ktorý čakal na rohu ulice de la Paix. Napokon o štvrť na štyri pán Leuwen vošiel do burzy vo chvíli, keď sa ju chystali zavrieť.

Pri Lucienovi sa zjavil až o šiestej.

– Choď si k ministrovi, daj mu tento lístok a chystaj sa na zlé prijatie.

– No dobre, nech si je ministrom, ale mu riadne odpoviem, – povedal Lucien, nazlostený, že ho zaplietli do oplanstva.

Ministra našiel prostred dvadsiatich generálov. „Nový dôvod, aby som bol odhodlaný," povedal si. Práve ohlásili obed. Maršal M... už podal rameno panej de Vaize. Minister stál prostred salónu a rečnil, ale keď zočil Luciena, nedokončil vetu. Vyletel ako šíp, dávajúc mu znamenie, aby ho nasledoval. Len čo vošiel do svojej pracovne, zamkol dvere na kľúč a vrhol sa na lístok. Začal priam šalieť od radosti, niekoľko ráz prudko objal ohromnými ramenami Luciena, ktorý stál vystretý, čierny kabát pozapínaný po samú bradu, a hľadel naňho s odporom.

„No hľa, tu máme zlodeja," vravel si, „a to zlodeja pri čine! V radosti a v obavách má lokajské posunky."

Minister zabudol na svoj obed; toto bol jeho prvý burzový obchod. a bol celkom bez seba nad ziskom niekoľko tisíc

frankov. Najsmiešnejšie bolo, že sa tým akosi pýšil, cítil sa ministrom v celom rozsahu slova.

– To je božské, priateľ môj, – vravel Lucienovi, vracajúc sa s ním k jedálni. – Ostatne... zajtra bude treba zasa pomýšľať na predaj.

Všetci sedeli za stolom, jednako z úcty voči Jeho Excelencii neopovážili sa začať jesť. Úbohá pani de Vaize bola červená a potila sa od úzkosti. Dvadsaťpäť stolovníkov sedelo ticho; uvedomili si, že by bolo treba hovoriť, no nenašli nič, čo by povedali, a tvárili sa hrozne hlúpo. Toto násilné ticho zavše prerušovali bojazlivé a nejasne vyslovované slová panej de Vaize, ktorá ponúkala maršalovi, svojmu susedovi, tanier polievky, a jeho odmietavé posunky boli stredom najkomickejšej pozornosti.

Minister bol natoľko vzrušený, že stratil tú v jeho novinách tak vychvaľovanú sebaistotu; sadajúc si, s veľmi zmäteným výrazom šemotil čosi ako: – Depeša z Tuilerií!...

Polievka bola ľadová a všetkým bolo zima. Mlčanie bolo také dokonalé a všetci sa tak zle cítili, že Lucien začul, ako nejaký plukovník, ktorý sedel vedľa neho, povedal svojmu susedovi:

– Je veľmi zmätený. Že by ho boli prepustili?

– Prevláda radosť, – odpovedal mu rovnakým tónom starý, bielohlavý generál.

Večer v Opere sa všetka Lucienova pozornosť upierala iba na túto smutnú myšlienku:

„Môj otec sa zúčastňuje na takýchto špekuláciách... Dá sa povedať, že vykonáva svoje bankárske zamestnanie. Dozvie sa novosť, využije ju, neporušuje nijakú prísahu... Ale bez ukrývača by nebolo zlodeja."

Táto odpoveď mu nevrátila duševný pokoj. Ani všetky pôvaby slečny Raimondy, ktorá za ním prišla do lóže, len čo ho uvidela, nevedeli z neho dostať ani slovo. *Bývalý človek* v ňom opäť prevládal.

„Ráno so zlodejmi, večer s fľandrami!" povedal si trpko. „A verejná mienka? Bude si ma vážiť kvôli ránu, a odsúdi ma preto, že trávim večer s týmto úbohým dievčaťom. Krásne dámy sú ako Akadémia pre romantizmus: sudcovia a zarovno stránky... Ach, keby som sa o tom všetkom mohol pozhovárať s..."

Zháčil sa vo chvíli, keď v duchu vyslovil meno de Chasteller.

Na druhý deň grófde Vaize vbehol do Leuwenovej kancelárie. Zavrel dvere na kľúč. V očiach mal čudný výraz.

„Hospodine, aká je neresť škaredá!" pomyslel si Lucien.

– Drahý priateľ, bežte k otcovi, – vravel minister trhaným hlasom. – Musím sa s ním zhovárať... *rozhodne*... Urobte všetko na svete, aby ste ho priviedli na ministerstvo, lebo ja sa predsa nemôžem ukázať v banke pánov Van Peters a Leuwen.

Lucien naňho pozorne hľadel.

„Naskrze sa nehanbí so mnou zhovárať o svojej krádeži!"

Lucien nemal pravdu, pána de Vaize natoľko schvátilo lakomstvo (išlo o transakciu so ziskom sedemnásťtisíc frankov), že na okúňavosť, ktorú vždy veľmi mocne pociťoval v rozhovore s Lucienom, zabudol nie z mravnej hanblivosti, ale preto, lebo ho pokladal za posmeškára ako jeho otca a obával sa nejakého nepríjemného slova. Tón reči pána de Vaize bol v túto chvíľu tónom pána, ktorý sa zhovára so svojím lokajom. Po prvé, neuvedomoval si rozdiel; minister natoľko vyznamenáva človeka, s ktorým sa dáva do reči, že ani nemôže byť nezdvorilý, a potom, keď išlo o peňažné veci, neuvedomoval si nič.

Pán Leuwen prijal so smiechom odkaz, ktorý mu mal syn odovzdať.

– Ach, nuž preto, že je ministrom, chce, aby som ja behal za ním? Povedz mu, že mu odkazujem: nepôjdem do jeho ministerstva a pekne prosím, aby on neprišiel ku mne. Včerajšia vec je skoncovaná. Dnes mám inú prácu.

Keď sa Lucien ponáhľal s odchodom:

– Nože zostaň trochu. Tvoj minister má vlohy pre administratívu, jednako, veľkých ľudí netreba rozmaznávať, ináč sa stanú nedbanlivými... Hovoríš, že voči tebe používa familiárny, ba hrubastý tón. *Voči tebe,* to je prehnané. Tento človek len čo nedeklamuje prostred svojho salónu ako prefekt, privyknutý hovoriť sám, je grobiansky voči každému. To preto, že celý život strávil rozmýšľaním o veľkom umení, ako zaobchádzať s ľuďmi a viesť ich na ceste k šťastiu.

Pán Leuwen pozoroval syna, aby sa presvedčil, či táto veta obíde. Lucien nepobadal smiešnosť slov.

„Ako ešte nevie počúvať spolubesedníka a využiť jeho

chyby!" pomyslel si pán Leuwen. „Môj syn je umelec. Jeho umenie vyžaduje vyšívanú rovnošatu a koč, ako Ingrovo a Prud'honovo umenie vyžaduje stojan a štetec."

– Mal by si radšej dokonale zdvorilého, pôvabného, so znamenitým tónom, ktorý robí machľaniny, alebo človeka hrubastých spôsobov, zaoberajúceho sa podstatou a formou vecí, ktorý však tvorí majstrovské diela? Ak ti po dvojročnom ministrovaní pán de Vaize ukáže dvadsať departementov, kde poľnohospodárstvo pokročilo, druhých tridsať, v ktorých je verejná mravnosť na vzostupe, neodpustíš mu nedbanlivé, ba hrubasté vybočenie v reči so svojím prvým pobočníkom, mladým človekom, ktorého má rád, ktorého si váži a navyše potrebuje? Prepáč mu smiešny tón, do ktorého nechtiac zabŕdne, lebo sa smiešny a blahoslovný narodil. Tvojou úlohou je sebaistým správaním a dobre volenými a bystrými slovami privracať mu pozornosť na to, čím ti je povinný.

Pán Leuwen otec rozprával dlho, no nepodarilo sa mu nadviazať rozhovor so synom. Nemal rád tento snivý výzor.

– Videl som, že v prvom salóne čakajú na teba traja či štyria senzáli, – povedal Lucien a zdvihol sa, aby sa vrátil do Grenellskej ulice.

– Priateľ môj, – povedal mu otec, – ty máš dobré oči, počítaj mi trochu z *Débats, Quotidiennu* a z *Nationalu.*

Lucien sa pribral nahlas čítať a proti svojej vôli sa nezdržal úsmevu.

– A senzáli?

– Ich zamestnaním je čakať.

– A mojím čítať noviny!

Keď sa Lucien okolo tretej napokon vrátil, pán de Vaize bol ako bez seba. Leuwen ho našiel vo svojej kancelárii, kam vošiel aspoň desať ráz, ako mu vravel kancelársky sluha polohlasne a s výrazom najvyššej úcty.

– Tak čo, pán môj? – povedal mu minister vynáčene.

– Nič nové, – odpovedal Lucien celkom pokojne. – Idem od otca a ten mi kázal čakať. Nepríde a pekne vás prosí, aby ste neprišli k nemu. Včerajšia vec je skoncovaná, a dnes má inú prácu.

Pán de Vaize očervenel a náhlivo vyšiel z kancelárie svojho tajomníka.

Užasnutý nad svojou novou hodnosťou, ktorú v perspektíve už tridsať rokov vzýval, po prvý raz si uvedomil, že i pán Leuwen je hrdý na svoje postavenie, ktoré si vo svete získal.

„Už vidím dôvod, na ktorom sa zakladá bezočivosť tohto človeka," vravel si pán de Vaize, prechádzajúc sa veľkými krokmi po pracovni. „Kráľovské nariadenie spraví niekoho ministrom, ale nijaké nariadenie nespraví z nikoho takého človeka, aký je pán Leuwen. Hľa, kam to dovedie vládu, že nás necháva na mieste iba dva-tri roky. Či by nejaký bankár bol odmietol prísť ku Colbertovi?"

Po tomto hlbokomyseľnom porovnaní cholerický minister upadol do ťažkého zadumania.

„Nemohol by som sa zaobísť bez tohto bezočivca? Lenže jeho statočnosť je aspoň taká povestná ako jeho britkosť. Je to rozkošník, *sveták,* ktorý sa už dvadsať rokov vysmieva všetkému, čo je hodné najvyššej úcty: kráľovi a náboženstvu... To je Talleyrand burzy; jeho epigramy sú v tejto spoločnosti zákonom, a od júlovej vzbury sa *táto spoločnosť* každým dňom väčšmi približuje veľkej spoločnosti, jedinej, ktorá má mať vplyv. Ľudia s peniazmi sa dostávajú na miesta veľkých rodín zo štvrte Saint-Germain a nahrádzajú ich... Jeho salón sústreďuje všetkých umných ľudí z obchodných kruhov... a splietol sa so všetkými diplomatmi, ktorí chodia do Opery... Villèle sa s ním radil."

Pri tomto mene sa pán de Vaize takmer poklonil. Mával veľmi povýšený tón, svoju sebadôveru zavše prepínal do toho stupňa, keď začína dostávať iné meno, lenže akýmsi čudným kontrastom podliehal *návalom* neuveriteľnej bojazlivosti; napríklad, bolo by mu bývalo krajne trápne, ba skoro nemožné, vstúpiť do styku s iným bankovým domom. S drsnou ziskubažnosťou spájal fantastickú myšlienku, že verejnosť je presvedčená o jeho bezúhonnej statočnosti; jeho veľkým argumentom bolo, že nastúpil po zlodejovi.

Keď sa už celú hodinu vzrušene prechádzal po pracovni a veľmi energicky poslal do čerta svojho sluhu, ktorý mu ohlasoval šéfov sekcií, ba i kráľovho pobočníka, pochopil, že pokúsiť sa o spojenie s iným bankárom presahuje jeho odvahu. Jeho Excelencia sa priveľmi bála novín. Jeho márnomyseľnosť sa poddávala posmešnej hlivote pôžitkára, pristal na kapitulácie s márnomyseľnosťou.

„Napokon, poznal som ho ešte skôr, než som sa stal

ministrom... Nijako nekompromitujem svoju dôstojnosť, keď u tohto uštipačného starca strpím tón, ktorým sa mi stavia takmer na roveň a na ktorý som ho privykol."

Pán Leuwen predvídal všetky tieto hnutia. Večer povedal svojmu synovi:

– Tvoj minister mi napísal výčitky ako milenec milenke. Bol som nútený odpovedať mu a to ma mrzí. Som ako ty, nemám nadostač rád *cvengot zlata,* aby som sa priveľmi stiesňoval. Nauč sa burzové operácie, pre veľkého geometra, bývalého žiaka polytechniky, je to celkom prosté. Hlúposť drobných hráčov na burze je nekonečná veličina. Pán Métral, môj zamestnanec, dá ti hodiny nie z hlúposti, ale z umenia, ako ju zužitkovať. (Lucien sa tváril veľmi chladno.) Preukážeš mi osobnú službu, ak si nadobudneš schopnosť stať sa zvyčajným prostredníkom medzi pánom de Vaize a mnou. Nadutosť tohto veľkého administratívneho dejateľa bojuje s mojou povahovou meravosťou. Obchádza si ma, ale od našej poslednej operácie som bol voči nemu ochotný iba na žartovné slová. Včera večer bola jeho márnivosť priam zúrivá, chcel ma prinútiť na vážnu reč. Bolo to zábavné. Ak ťa do týždňa nebude môcť zgniaviť, bude ti dvoriť. Ako sa budeš správať voči ministrovi, zaslúžilému človeku, ktorý ti dvorí? Uvedomuješ si výhodu mať otca? V Paríži je to osožná vec.

– K tomuto poslednému bodu by som mal veľa pripomienok, a vy nemáte rád rozmaznených vidiečanov. Čo sa týka Jeho Excelencie, prečo by som nebol k nemu taký prirodzený ako k ostatným ľuďom?

– Útočište lenivých. Fuj!

– Chcem povedať, že budem chladný, úctivý a neprestajne budem dávať tušiť, a to veľmi jasne, želanie ukončiť svoj vážny styk s takouto významnou osobnosťou.

– Vedel by si sa odvážiť nedbanlivo a trochu posmešne hovoriť? Povedal by: To je syn hoden svojho otca!

– Žartovná myšlienka, ktorá vo vás skrsne za sekundu, mne príde na um iba ak o dve minúty.

– Výborne! Ty vidíš veci z osožnej stránky, a čo je ešte horšie, zo *statočnej stránky.* To všetko je vo Francúzsku nevhodné a smiešne. Pozri ten svoj saintsimonizmus! Bolo v ňom veľa dobrého, jednako zostal nenávidený a nepochopený na prvom, druhom, ba i na treťom spoločenskom poschodí; trochu sa ním zaoberajú iba v podstreší. Pozri si francúzsku cirkev, takú rozumnú. A aké našla šťastie? Tento ľud bude na výške rozumu iba okolo roku tisíc deväťsto. Do tých čias prichodí veci pudovo chápať zo žartovnej stránky a *osožné* alebo *statočné* pobadať len pri vypätí vôle. Abbé Galeani videl sprievod v uliciach Toleda. Pred tvojou cestou do Nancy by som sa bol chránil hovoriť o takýchto podrobnostiach, teraz nachádzam potešenie v rozhovore s tebou. Poznáš tú rastlinu, o ktorej sa hovorí, že čím viac sa po nej šliape, tým lepšie prospieva? Chcel by som ju mať, ak vôbec jestvuje; popýtam o ňu svojho priateľa Thouina a pošlem ti z nej za kytku. Táto rastlina je obraz tvojho správania voči pánovi de Vaize.

– Ale, otec, vďačnosť...

– Ale, syn môj, veď je to truľo. Môže on za to, že osud mu pohodil administratívne nadanie? To nie je človek ako my, s citom pre láskavé spôsoby, pre trvácne priateľstvo, voči ktorému by si bolo možné dovoliť jemné správanie: pokladal by to za slabosť. To je prefekt, bezočivý po obede, prefekt, ktorý sa za dvadsať rokov svojho života každé ráno triasol, že sa dočíta vo *Vestníku* o svojom zosadení; to je ešte dolnonormandský fiškál bez srdca a duše, ale zato obdarený nepokojnou, bojazlivou a prchkou povahou dieťaťa. Každé ráno dve hodiny bezočivý ako prefekt, ktorý je dobre zapísaný, a každý večer dve hodiny zarazený ako dvoranský novic, ktorý sa cíti v salóne nadpočetný. Ale tebe ešte nespadli šupiny z očí; nikomu slepo never, ani mne. Za rok sa o tom všetkom presvedčíš. Čo sa týka vďačnosti, radím ti, aby si si toto slovo vytrel z papierov. Hneď po tvojom návrate do Paríža sme sa dohodli s pánom de Vaize, uzavreli sme *dvojstrannú zmluvu* (tvoja matka tvrdila, že umrie, ak odídeš do Ameriky). Zaviazal sa: Po prvé, usporiadať tvoju dezerciu so svojím kolegom z ministerstva vojny. Po druhé, urobiť ťa referentom a osobným tajomníkom a po roku ti vymôcť kríž Čestnej légie. Naproti tomu môj salón a ja sme sa zaviazali velebiť jeho autoritu, nadanie, jeho cnosti a najmä jeho statočnosť. Zabezpečil som na burze úspech jeho vymenovaniu a podujal som sa robiť s ním na polovicu všetky burzové obchody na základe telegrafických depeší. Teraz tvrdí, že som sa zaviazal i na burzové obchody, spočívajúce na uzneseniach minister-

skej rady, ale to neplatí. Na to mám pána N..., ministra..., ktorý sa nevyzná v administratíve, ale vie *hodnotiť* a čítať výraz tvárí. Tento N..., pozná kráľove zámery týždeň dopredu, chudák de Vaize to neuhádne ani na časovú vzdialenosť jednej hodiny. Za necelý mesiac, čo je ministrom, už ho vo dvoch poradách úplne porazili. Dobre si zachovaj, že pán de Vaize sa nemôže zaobísť bez môjho syna. Keby som sa stal hlupákom, keby som zavrel svoj salón, keby som viac nechodil do Opery, mohol by azda pomýšľať na to, že sa dohodne s inou bankou, a pritom ho ani nepokladám za takého bystroumného. Päť-šesť dní sa bude voči tebe správať chladno, potom bude nasledovať výbuch dôvernosti. To je chvíľa, ktorej sa obávam. Ak sa budeš tváriť prešťastne, vďačne ako nejaký stolouisdorový úradníček, tak ťa tieto chvályhodné city, v spojení s tvojím mladistvým výzorom, zaradia navždy medzi chmuľov, ktorých možno zavaliť prácou, kompromitovať, ponižovať podľa chuti a ľubovôle, tak ako kedysi *zdierali tretí stav,* a ktorí sú za to ešte aj vďační.

– Vo výlevoch tohto sprostáka budem vidieť iba detskosť, zmiešanú s falošnosťou.

– Budeš mať dosť dôvtipu sledovať tento program?

Niekoľko dní, ktoré nasledovali po tomto otcovskom naúčaní, zhováral sa minister s Lucienom s neprítomnou tvárou ako človek preťažený dôležitou prácou. Lucien odpovedal čo najmenej a dvoril panej de Vaize.

Raz ráno zjavil sa minister v Leuwenovej kancelárii odprevádzaný kancelárskym sluhom, ktorý niesol ohromnú aktovku. Len čo sluha odišiel, minister sám zatisol závorku na dverách a keď si dôverne prisadol k Lucienovi, povedal mu:

– Ten chudák N..., môj predchodca, bol nepochybne veľmi statočný chlapák, ale verejnosť má o ňom čudnú mienku. Tvrdí, že robil obchody. Tu sú napríklad akty, týkajúce sa Správy...* Je to sedem-osemmiliónový objekt. Môžem sa s dobrým svedomím spýtať šéfa oddelenia, ktorý to všetko vedie už desať rokov, či sa tam nestali nejaké prechmaty? Môžem sa to pokúsiť len uhádnuť; pán Crapart (to bol šéf

* Rozhodli sme sa radšej pridať tomuto príbehu chmúrnosti a chladu než zmeniť epopeju na satiru. Predpokladajme, že ide o Správu pôšt, mostov a hradských, nálezincov atď. (Pozn. aut.)

polície ministerstva) mi síce hovorí, že pani M..., žena spomenutého šéfa oddelenia, míňa pätnásť-dvadsaťtisíc frankov. Mužov plat robí dvanásťtisíc, okrem toho majú aj dva alebo tri menšie majetočky, o ktorých ešte čakám správy. Ale to všetko je hodne neisté, hodne nejasné, veľmi málo odôvodnené, a ja potrebujem fakty. Nuž, aby som odbavil pána M., žiadal som od neho podrobnú a presnú správu; tu je i s dokladmi. Zavrite sa, *drahý priateľ,* porovnajte doklady so správou a povedzte mi, čo o tom súdite.

Lucien obdivoval výraz ministrovej tváre; bola prístojná, rozvážna a nie nadutá. Dal sa vážne do práce. O tri hodiny Leuwen napísal ministrovi:

„*Správa nie je naskrze dôkladná:* sú to samé frázy, pán M. nepripúšťa úprimne nijaký fakt, nenašiel som ani jediné tvrdenie bez vykrúcačiek. Pán M. sa vonkoncom *neodbavuje.* Je to dobre napísaná rozprava, oplývajúca humanitou, novinárska stať, no zdá sa, že autor sa neznáša s Barrèmom."

O niekoľko minút minister pribehol; nasledoval výbuch nežnosti. Zovrel Luciena do náručia.

– Aký som šťastný, že mám takéhoto kapitána vo svojom pluku! – Atď.

Lucien bol pripravený, že pokrytectvo mu spôsobí veľké ťažkosti. Ani najmenej neváhajúc, začal sa tváriť ako človek, ktorý by rád skončil tento záchvat dôvernosti; pri tomto druhom výstupe mu totižto pán de Vaize pripadal ako vidiecky herec, ktorý svoj výkon priveľmi prepína. Usudzoval, že mu chýba ušľachtilosť, rovnako ako plukovníkovi Malherovi, ale výrazová falošnosť bola u ministra hodne očividnejšia. Lucienova chladnosť, s ktorou počúval chválu svojho nadania, bola taká mrazivá, lebo nevdojak i on sám natoľko skresľoval svoju rolu, že zmätený minister začal zle-nedobre na šéfa oddelenia M... Jedna vec Luciena udivovala: minister si neprečítal správu pána M... „Doparoma, ja mu to poviem!" pomyslel si Lucien. „Čo je na tom?"

– Vaša Excelencia je natoľko preťažená veľkými debatami v ministerskej rade a prípravou rozpočtu svojho rezortu, že si nemala kedy ani prečítať správu pána M..., ktorú haní, pravda, oprávnene.

Ministra zašla prudká zlosť. Útočiť na jeho pracovnú schopnosť, pochybovať o štrnástich denných a nočných

hodinách, ktoré, ako vravel, trávi za písacím stolom, to značí útočiť na jeho posvätné imanie.

– Doparoma, pán môj, dokážte to! – povedal, červenajúc sa.

„Teraz je zas na mne rad," pomyslel si Leuwen a triumfoval miernosťou, jasnosťou a úctivou zdvorilosťou. Jasne dokázal ministrovi, že nečítal správu úbohého pána M..., na ktorého tak nadáva. Minister chcel dva-tri razy všetko skončovať tým, že otázku zamotal.

– Vy a ja, drahý môj priateľ, sme všetko prečítali.

– Vaša Excelencia mi dovolí poznamenať, že som celkom nehodný jej dôvery, ja nepatrný začiatočník v službe, mohol by som poľahky zle alebo prirýchlo prečítať nejaký dokument, ktorý mi ráčila zveriť. Tu v piatom odseku je napríklad... – Atď. atď.

Keď Lucien tri razy priviedol otázku ta, kde ju naozaj chcel mať, mal napokon úspech, ktorý by bol býval celkom osudný pre každého iného úradníka: prinútil svojho ministra mlčať. Jeho Excelencia vyšla zlostne z kancelárie a Lucien počul, ako hromží na chudáka šéfa sekcie, ktorého zriadenec, keď počul, že sa minister vracia, pustil do jeho pracovne. Ministrov obávaný hlas prenikal až do predizby vedúcej k tajným dverám, kadiaľ sa vchádzalo do Lucienovej kancelárie. Starý sluha, ktorého ta umiestil minister vnútra Crétet a ktorého Leuwen silne podozrieval, že je donášač, vošiel bez zavolania:

– Potrebuje Jeho Excelencia niečo?

– Nie! Jeho Excelencia nie, ale ja. Chcel by som vás čo najdôraznejšie požiadať, aby ste sem vchádzali, iba keď zazvoním.

To bola Leuwenova prvá bitka.

KAPITOLA 42/

Luciena robilo šťastným aj to, že nenašiel v Paríži svojho bratanca Ernesta Dévelroyho, budúceho člena Akadémie duchovných a politických vied. Jeden z duchovných akademikov, ktorý zavše dával zlé obedy a disponoval okrem svojho troma hlasmi, musel ísť do kúpeľov Vichy, a pán Dévelroy sa dal na úlohu opatrovníka. Toto dvoj či trojmesačné sebazaprenie pôsobilo na Akadémiu veľmi blahodarne.

– Je to človek, pri ktorom sa veľmi príjemne sedí, – vravel pán Boneau, jeden z vedúcich ľudí tejto spoločnosti.

– Ernestovo podujatie v kúpeľoch, – povedal pán Leuwen, – uskorí o štyri roky jeho prijatie do Inštitútu.

– Otec, nebolo by pre vás lepšie mať takéhoto syna? – ozval sa Lucien takmer dojato.

– *Troppo aiuto a sant'Antonio,* – povedal pán Leuwen. – To ťa mám ešte radšej takéhoto cnostného. Ernestov postup mi naskrze nerobí starosti, onedlho bude mať tridsaťtisícfrankové miesto ako filozof N... No oveľa radšej by som mal za syna pána de Talleyrand.

V úrade grófa de Vaize bol istý pán Desbacs, ktorého spoločenské postavenie malo určitú podobnosť s Lucienovým postavením. Bol majetný, pán de Vaize ho nazýval Cousinom, ale nemal vážený salón ani týždenné vychýrené obedy, ktoré by ho podporovali v spoločnosti. Jasne pociťoval tento rozdiel a rozhodol sa, že sa bude držať Luciena.

Pán Desbacs mal povahu Blifila (z *Toma Jonesa*), čo sa nanešťastie priveľmi zračilo na jeho mimoriadne bledej a veľmi rapavej tvári. Táto tvár vyjadrovala len silenú zdvorilosť a dobráckosť, ktorá pripomínala blahomyseľnosť Tartufa. Zriedkavo čierne vlasy pri tejto bledej tvári priveľmi upútavali pohľad.

Pán Desbacs aj pri týchto svojich nedostatkoch, ktoré boli značné, keďže hovoril vždy len to, čo bolo príhodné, a nikdy nič navyše, rýchlo dosahoval úspechy v parížskych salónoch. Kedysi bol podprefektom a keď ho pán de Martignac ako prijezuitského zosadil, stal sa z neho jeden z najobratnejších úradníkov ministerstva vnútra.

Lucien bol, ako všetky citlivé duše, zúfalý: všetko mu bolo ľahostajné. Nevyberal si ľudí a spriatelil sa s tým, kto sa ponúkol: pán Desbacs sa ponúkol ochotne. Lucien ani nepobadal, že si ho Desbacs obchádza. Desbacs videl, že Lucien sa chce naozaj oboznámiť s agendou a pracovať, preto sa mu venoval a získaval mu informácie nielen v oddeleniach ministerstva vnútra, ale i na všetkých parížskych úradoch. To

je veľmi pohodlné a hodne uľahčuje prácu. Zato pán Desbacs nikdy nechýbal na večeriach, ktoré pani Leuwenová zaviedla raz v týždni pre úradníkov ministerstva vnútra, čo sa stýkali s jej synom.

– Stýkate sa s podivnými figúrami, – vravel jej muž, – možno so subalternými donášačmi.

– Alebo aj s neznámymi zaslúžilcami: Béranger bol úradníkom s tisíc osemsto frankmi. Ale nech je, ako je, na Lucienových spôsoboch veľmi dobre badať, že prítomnosť ľudí mu je na ťarchu a že ho dráždi. To je druh mizantropie, ktorá sa najmenej odpúšťa.

– A vy chcete zapchať ústa jeho kolegom z vnútra. Nuž pousilujte sa aspoň, aby nechodili na naše utorky.

Cieľom pána Leuwena bolo nenechať synovi ani štvrťhodinku samoty. Zistil, že každovečerná hodinka v Opere chudáka chlapca nezaneprázdňuje nadostač.

Stretol ho vo foyeri Bouffes.

– Chcete, aby som vás zaviedol k pani Grandetovej? Dnes je očarujúca, neodškriepiteľne najkrajšia žena v sieni. A nechcem vám predať mačku vo vreci: najprv vás zavediem k Duvernoymu, ktorý má lóžu hneď vedľa lóže pani Grandetovej.

– Otec, bol by som taký šťastný, keby som sa dnes večer nemusel s nikým zhovárať okrem vás!

– Treba, aby svet poznal vašu tvár, kým je môj salón ešte nažive.

Pán Leuwen ho už veľa ráz chcel zaviesť do niekoľkých stredniackych salónov, veľmi vhodných pre šéfa osobného kabinetu ministra vnútra. Lucien si zakaždým našiel nejakú výhovorku, aby tomu vyhol. Vravel:

– Ešte som prihlúpy. Dožičte mi času, kým sa vyliečim zo svojej roztržitosti; vyviedol by som nejakú ťarbavosť, ktorá sa mi prilepí na meno a navždy ma znemožní... Prvé vystúpenie je vážna vec. – Atď.

Keďže však zúfalá duša nemá odolnosti, v tento večer sa dal odvliecť do lóže generálneho výbercu daní pána Duvernoyho a o hodinu do salónu pána Grandeta, bývalého továrnika, boháča a zúrivého stredniaka. Palác sa Lucienovi zdal pôvabný, salón nádherný, ale sám pán Grandet priam hrozne smiešny

„Je to Guizot, ale bez duchaplnosti," pomyslel si Lucien. „Lačnie za krvou, toto je mimo môjho dohovoru s otcom."

Pri večeri, ktorá nasledovala po Lucienovom predstavení, pán Grandet vyhlásil celkom nahlas aspoň pred tridsiatimi osobami, že by bol rád, keby pán N..., člen opozície, podľahol zraneniu, ktoré si práve utŕžil v povestnom súboji.

Vychýrená krása pani Grandetovej nemohla dať Lucienovi zabudnúť hlboké zošklivenie, ktoré mu vnukol jej muž. Bola to najvýš ak dvadsaťtri až dvadsaťštyriročná žena; ťažko si predstaviť pravidelnejšie črty, bola to krása delikátna a dokonalá, tvár zo slonoviny. Veľmi dobre spievala, bola Rubiniho žiačkou. Jej vlohy na maľovanie akvarelov boli známe; muž jej zavše urobil takú poklonu, že jej niektorý vzal a kázal predať, platili za ne po tristo frankov.

Jednako, neuspokojovala sa svojím skvelým nadaním maliarky akvarelov, bola aj bezuzdná táračka. Beda rozhovoru, ak niekto vyslovil strašné slová: šťastie, náboženstvo, civilizácia, zákonitá moc, manželstvo atp.

„Tak sa mi vidí, boh mi to odpusť, že si zaumienila napodobňovať paniu de Stael," povedal si Lucien, počúvajúc jednu z jej tirád. „Nič si nedá ujsť, aby nepridala svoje. Čo povie, je správne, ale plytké na smrť. Hoci vyjadrené ušľachtilo a jemne. Stavil by som sa, že vtipnosťou sa zásobuje z trojfrankových príručiek."

Lucien, nehľadiac na svoj hlboký odpor k aristokratickej kráse a k napodobniteľským pôvabom pani Grandetovej, splnil sľub a dva razy týždenne sa zjavoval v tomto najpríjemnejšom *stredniackom* salóne.

Raz večer, keď sa Lucien vrátil o polnoci a odpovedal matke, že bol u Grandetovcov, otec sa ho spýtal:

– Čo si urobil, aby si sa vyznamenal v očiach pani Grandetovej?

– Napodobnil som schopnosti, ktoré ju robia takou očarujúcou: namaľoval som akvarel.

– A aký námet si vybrala tvoja galantnosť? – spýtala sa pani Leuwenová.

– Španielskeho mnícha na somárovi, ktorého Rodil posiela na šibenicu.*

* Okolo r. 1834 (Pozn. aut.)

– Aká hrôza! Akú mienku si utvoria v tom dome o vašej povahe! – zvolala pani Leuwenová. – A čo viac, veď to ani nezodpovedá vašej povahe. Máte všetky jej nevýhody bez jej predností. Môj syn ako kat!

– Váš syn ako hrdina! To je to, čo pani Grandetová vidí v popravách, bezohľadne prisudzovaných všetkým tým, čo nezmýšľajú ako ona. Mladá žena, ktorá by mala jemnosť aj ducha, ktorá by videla veci tak, ako sú, a napokon, ktorá by mala šťastie ponášať sa trochu na vás, musela by ma pokladať za ohavného tvora, napríklad za nášľapníka ministrov, ktorý sa chce stať prefektom a hľadať vo Francúzsku nejaké „ulice Transnonain". Ale pani Grandetová sa upriamila na genialitu, na veľkú lásku a na skvelého ducha. Pre úbohé malé žieňa, čo má iba svoje šťastie, i to najplytkejšieho druhu, je mních, ktorého posielajú v poverčivej krajine na smrť, a robí to navyše stredniacky generál, niečo skvelé. Môj akvarel je obraz Michelangela.

– Tak teda chceš na seba vziať smutnú podobu Dona Juana, – povedala pani Leuwenová, hlboko vzdychnúc.

Pán Leuwen sa rozosmial.

– Ach, to je dobré! Lucien, a Don Juan! No, anjel môj, to ho veľmi vášnivo milujete: celkom strácate rozvahu! Šťastný, kto od vášne hovorí pomätene! A tisíc ráz šťastnejší, kto spochabie od lásky v tomto storočí, keď ľudia pochabejú iba od bezmocnosti a od duchovnej prostrednosti. Chudák Lucien bude vždy bláznom všetkých žien, ktoré bude milovať. V tomto srdci vidím schopnosti dať sa napaľovať do päťdesiateho roku...

– Koniec koncov, – uveličene povedala pani Leuwenová so šťastným úsmevom, – videl si, že tá hrôza a plytkosť bola michelangelovskou veľkoleposťou pre chuderku malú pani Grandetovú.

– Stavím sa, že si nemal ani jednu z tých myšlienok, keď si robil svojho mnícha, – povedal pán Leuwen.

– To je pravda. Myslel som celkom prosto na pána Grandeta, ktorý v ten večer chcel dať celkom prosto povešať všetkých opozičných žurnalistov. Môj mních na somárovi sa najprv ponášal na pána baróna de Grandet.

– Uhádol si, kto je milencom tejto dámy?

– To srdce je také vycivené, že ho pokladám za cnostné.

– Lenže bez milenca by čosi chýbalo dôstojnosti jej domu. Voľba padla na pána Craparta.

– Čo?! Šéf polície môjho ministerstva?

– *The same* (ten istý)! A jeho prostredníctvom môžete dať špehovať svoju milenku na štátne útraty.

Po týchto slovách Lucien veľmi zmĺkol a matka uhádla jeho tajomstvo.

– Vidím, že si bledý, priateľ môj. Vezmi si svietnik a preboha chodievaj spať vždy pred jednou.

„Keby som bol mal v Nancy pána Craparta," povedal si Lucien, „bol by som sa spoľahlivejšie než na vlastné oči dozvedel, čo sa prihodilo panej de Chasteller. A čo by sa bolo stalo, keby som ju bol poznal o mesiac skôr? Bol by som skoršie prišiel o najkrajšie dni svojho života... Bol by som býval o mesiac skôr odsúdený žiť predpoludním s darebáckou Excelenciou a večer s naničhodnicou, s najváženejšou ženou Paríža."

Podľa týchto prepiato chmúrnych úsudkov vidno, ako Leuwen ešte duševne trpel. Nič nerobí natoľko zlomyseľným ako nešťastie. Pozrite si cudných.

KAPITOLA
43/

Raz podvečer, okolo piatej, keď sa minister vrátil z Tuilerií, dal si Luciena zavolať do pracovne. Náš hrdina ho našiel bledého na smrť.

– Mám pre vás istú vec, milý Leuwen. Ide o poslanie veľmi delikátne...

Lucien sa nechtiac zatváril pyšne odmietavo a minister sa poponáhľal doložiť:

–... a veľmi čestné.

Po týchto slovách sa Leuwenov meravý a povýšený výraz podstatne nezmiernil. Nemal vysokú mienku o cti, ktorú možno získať službou za deväťsto frankov.

Jeho Excelencia pokračovala:

– Viete, že máme šťastie žiť pod piatimi políciami..., ale vy to viete ako široká verejnosť, a nie tak, ako to treba vedieť, aby človek mohol bezpečne konať. Nuž zabudnite, prosím vás, na všetko, o čom, ako sa nazdáte, viete. Noviny opozície, aby ich čítali, otrávia každú vec. Chráňte sa mýliť si to, čo verí obecenstvo, s tým, čo vám ja oznámim, ináč by ste sa dopustili chýb pri konaní. Nezabúdajte, môj milý Leuwen, najmä na to, že najhorší oplan má svojskú márnivosť a česť. Ak u vás pobadá pohŕdanie, stane sa nepovoľným... Prepáčte, priateľ môj, tieto podrobnosti, úprimne vám žičím úspech...

„Ach," povedal si Leuwen, „i ja mám márnivosť ako najhorší oplan. Tieto dve vety sa priveľmi zbližujú, musí byť hodne vzrušený!"

Minister už nemyslel na to, aby sa líškal Lucienovi; celkom sa oddával svojmu žiaľu. Vynáčené oči sa mu odrážali od smrteľne bledých líc. Vcelku to bol výraz najväčšieho zmätku. Pokračoval:

– Ten čertovský generál N... nemá iné na ume, len aby sa stal generálporučíkom. Je, ako viete, šéfom polície v zámku. Ale to nie je všetko: chce byť ministrom vojny, a preto sa usiluje preukázať obratnosť v najťažšom podujatí, a pravdu povediac, jedinou ťažkosťou tohto úbohého ministerstva je, – doložil veľký dejateľ administratívy pohŕdavo, – dbať na to, aby neskrsla priveľká dôvernosť medzi vojskom a občianstvom, a naopak, udržiavať medzi nimi súboje so smrteľným koncom aspoň v počte šesť do mesiaca.

Lucien sa naňho díval.

– Pre celé Francúzsko, – pokračoval minister, – určila túto sadzbu ministerská rada. Generál N... sa doteraz uspokojil tým, že dával po kasárňach trúsiť správy o prepadoch a úkladných útokoch spáchaných príslušníkmi nízkych ľudových vrstiev, robotníkmi, na osamelých vojakov. Tieto triedy ešte vždy zbližuje *sladká rovnosť;* vážia sa navzájom; vojenská polícia sa teda musí neprestajne starať o to, aby ich rozdvojila. Generál N... ma jednostaj trápi, aby som dal *vo svojich novinách* uverejniť presné správy o všetkých krčmových bitkách, o všetkých hrubostiach strážní, o všetkých dračkách opilcov, ktoré dostáva od svojich preoblečených agentov. Títo páni sú poverení sledovať opilstvo a nikdy mu nepodľahnúť. Týmito vecami sa sužujú naši literáti. „Ako dúfať," vravia, „že by po takýchto špinavostiach bolo možné niečo dosiahnuť jemnou vetou alebo vybrúseným postrehom irónie?" Čo záleží dobrej spoločnosti na nejakých krčmových úspechoch, vždy rovnakých? Pri opisoch týchto ohavností každý čo len trochu literárny čitateľ odhodí noviny a pripojí, a nie neprávom, nejaké pohŕdavé slovo o nádenníckych literátoch. Prichodí doznať, – pokračoval minister so smiechom, – nech páni spisovatelia vkladajú do toho koľkokoľvek šikovnosti, obecenstvo už nečíta škriepky, v ktorých vraj dvaja murárski robotníci zabili troch granátnikov ozbrojených šabľami, pričom akýmsi zázrakom nezakročila blízka stráž. Aj sami vojaci sa v kasárňach posmievajú tejto časti našich novín, ktoré dávam rozhodiť po chodbách. Za takéhoto stavu vecí ten čertovský N..., ktorého trápia dve hviezdičky, čo má na náplecníkoch, podujal sa vytvoriť si fakty. Lebo, priateľ môj, – doložil minister, znížiac hlas, – Kortisova aféra, ktorú sme v našich raňajších novinách včera tak energicky dementovali, je až priveľmi pravdivá. Kortis, jeden z najoddanejších ľudí generála N..., človek za mesačných tristo frankov, podujal sa minulú stredu odzbrojiť nejakého hodne pochabého regrúta, na ktorého číhal už týždeň. Regrút mal stráž o polnoci na ...skom moste. O pol hodinu sa Kortis priblížil, robiac, že je opitý. Zrazu sa vrhol na regrúta a chcel mu vytrhnúť pušku. Ten čertovský regrút, naoko taký ťuťmák, že ho na to vybrali pre jeho výzor, odskočil na dva kroky a vypálil Kortisovi do brucha. Ukázalo sa, že regrút je horský jáger z Dauphiné. Kortis je smrteľne zranený, a čo čert nechce, neumrel. Toto je tá aféra. Teraz treba rozriešiť otázku: Kortis vie, že mu zostávajú tri-štyri dni života; *kto nám ručí za jeho mlčanlivosť?* Generálovi N... *spravili** hroznú scénu. Nanešťastie som bol práve naporúdzi a *usúdilo sa,* že iba ja mám potrebný takt na vhodné skoncovanie tejto trápnej aféry. Keby som nebol taký známy, šiel by som Kortisa navštíviť do ... skej nemocnice a obzrel by som si ľudí, ktorí sa približujú k jeho posteli, ale už sama moja prítomnosť by vec stonásobne rozjatrila. Generál N... lepšie platí svojich policajných zamestnancov než ja svojich; je to celkom jednoduché: naničo-

* Stendhal vysvetľuje poznámkou medzi riadkami rukopisu: „Id est the king." (Odpoly po latinsky a odpoly po anglicky: „To je kráľ.") (Pozn. prekl.)

hodníci, na ktorých on dozerá, vnukajú väčšie obavy než tí, ktorí sú zvyčajnou stravou polície ministerstva vnútra. Sotva pred mesiacom mi generál N... pretiahol dvoch ľudí; u nás mali po sto frankov platu a sem-tam nejakých päť frankov, keď sa im podarilo dobré hlásenie. Generál im dal po dvesto päťdesiat frankov mesačne, a len so smiechom som sa s ním mohol zhovárať o napospol smiešnych spôsoboch jeho náboru. Iste je zlostný pre tú scénu z dnes rána a pre chválu, ktorej sa mi dostalo v jeho prítomnosti a na jeho účet. Bystrý človek ako vy uhádne pokračovanie: ak moji agenti dosiahnu niečo ako-tak súce pri Kortisovej smrteľnej posteli, pousilujú sa podať v mojej pracovni správu päť minút zatým, čo ma uvidia vychádzať z paláca v Grenellskej ulici, a hodinu predtým ich už generál N... vypočuje podľa ľúbosti. A teraz, môj milý Leuwen, chcete mi pomôcť z tvŕdze?

Po krátkej pomlčke Lucien odpovedal:

– Áno.

Lenže výraz jeho tváre bol oveľa menej uspokojujúci než jeho odpoveď. Lucien pokračoval mrazivo:

– Predpokladám, že sa nebudem musieť zhovárať s lekárom.

– Veľmi dobre, priateľ môj, veľmi dobre; vystihli ste podstatu veci, – poponáhľal sa minister s odpoveďou. – Generál N... už konal, a konal priveľa. Tento lekár je obluda, istý Monod, ktorý číta len *Courier Français* v kaviarni vedľa nemocnice a ktorý pri treťom pokuse generálovho dôverníka odpovedal na ponuku záslužného kríža skutočným úderom päste, čo značne ochladilo horlivosť generálovho človeka a navyše spôsobilo scénu v nemocnici. „Pozrime si ho, ledačinu," skríkol Monod, „jednoducho mi navrhuje, aby som ópiom otrávil raneného z trinástky!"

Minister, ktorý doteraz hovoril živo, stručne a úprimne, pokladal za potrebné vysloviť dve-tri výrečné vety ako z *Journalu de Paris* o tom, že on by nikdy nedal takto zakročovať u lekára.

Minister prestal hovoriť. Lucien bol značne vzrušený. Po znepokojujúcej pomlčke napokon povedal ministrovi:

– Nechcem byť neužitočný. Ak dosiahnem u Vašej Excelencie, že sa ku Kortisovi môžem správať ako najpozornejší príbuzný, prijímam poslanie.

– Táto podmienka je pre mňa pohanou! – zvolal minister vrúcne.

A naozaj, myšlienka na otrávenie i na ópium mu vnukala hrôzu. Keď v ministerskej rade prišlo do reči ópium na utíšenie bolestí úbohého Kortisa, zbledol.

– Pripomeňme si, – doložil s nadmierou citu, – ópium, ktoré tak vyčítali generálovi Bonapartovi pod múrmi Jaffy. Nevystavme sa na celý život ohováraniu republikánskych novín, a čo je ešte horšie, legitimistických novín, ktoré vnikajú do salónov.

Toto ozajstné a statočné hnutie zmenšilo Lucienovu strašnú úzkosť. Povedal si:

„Toto je oveľa horšie než všetko, čo ma mohlo postretnúť pri pluku. Tam dosekať alebo aj zastreliť, ako v..., nejakého úbohého, pomýleného alebo aj nevinného robotníka, tu sa zapliesť na celý život do hroznej travičskej histórie. Ak mám odvahu, čo záleží na podobe nebezpečenstva?"

Odhodlane povedal:

– Pomôžem vám, pán gróf. Hoci možno budem celý život ľutovať, že som v túto chvíľu neochorel, že som si neľahol na týždeň do postele a že som sa nevrátil do úradu iba potom; a ak by som zistil, že ste sa za ten čas priveľmi zmenili, podal by som si žiadosť o prepustenie. Minister je človek pristatočný (a v sebe doložil: priveľmi zaviazaný môjmu otcovi), aby ma prenasledoval dlhými ramenami svojej moci, ale už ma zunovalo ustupovať pred nebezpečenstvom. (Toto povedal so zdržiavanou ohnivosťou.) Keďže život v devätnástom storočí je taký trudný, nezmením po tretí raz povolanie. Veľmi dobre vidím, akému hroznému podozrievaniu sa vystavujem na celý zvyšok svojho života; viem, ako umrel pán Caulaincourt. Budem teda konať s neustálym zreteľom na možnosť ospravedlniť každý svoj zákrok v tlačených pamätiach. Azda by bolo bývalo lepšie, pán gróf, a to i pre vás, prenechať tieto zákroky agentom, ktorých kryjú náplecníky: Francúz veľa odpustí rovnošate...

Minister urobil posunok.

– Nechcem vám, pán gróf, dávať rady, nežiadané a ostatne už aj oneskorené, a tým menej vás uraziť. Nechcel som žiadať hodinu na rozmyslenie, jednoducho som teda nahlas rozmýšľal.

Odznelo to tak prosto, ale zároveň tak po chlapsky, že Lucienova morálna tvár sa v očiach ministra zmenila.

„To je chlap, a odhodlaný chlap!" pomyslel si. „Tým lepšie! Tak budem menej preklínať hroznú lenivosť jeho otca. Naše telegrafické obchody sú pochované naveky a tomuto tu budem môcť s dobrým svedomím zapchať ústa nejakou prefektúrou. Bude to veľmi statočný spôsob, ako sa vyrovnať s otcom, ak do tých čias neumrie na poruchy v trávení, a súčasne *sputnať* jeho salón.

Toto uvažovanie sa dialo rýchlo, oveľa rýchlejšie, než sa číta.

Minister nasadil najchlapskejší a najveľkodušnejší tón, aký len mohol. Predošlý večer videl veľmi pekné predstavenie Corneillovej tragédie *Horatius.*

„Treba mať na pamäti," pomyslel si, „spôsob reči Horatia a Curiatia, keď sa zhovárajú za tým, čo im Flavianus oznámil ich budúci súboj."

A minister, využívajúc svoje nadradené postavenie, začal sa prechádzať po pracovni a v duchu si deklamoval:*

Lucien sa rozhodol.

„Každé meškanie," povedal si, „je zvyšok neistoty – a zbabelosti, mohol by doložiť zlovoľný jazyk."

Pri tomto hroznom pomenovaní, ktoré dával sám sebe, obrátil sa k ministrovi, ktorý sa prechádzal s hrdinským výrazom:

– Som hotový, pán gróf. Ministerstvo vnútra podniklo niečo v tejto veci?

– Naozaj neviem.

– Zistím, ako sa veci majú, hneď sa vrátim.

Lucien zabehol do kancelárie pána Desbacsa a nijako sa mu neprezradiac, poslal ho po správy do jednotlivých oddelení a veľmi rýchlo sa vrátil.

– Tu máte list, – povedal minister, – ktorý vás oprávňuje udeľovať rozkazy každému, s kým sa dostanete do styku v nemocnici. A tu máte peniaze.

* Na tomto mieste Stendhal vpísal do rukopisu: „Sem dve slohy." Zrejme mal na mysli vhodný citát z Corneillovho Horatia. (Pozn. prekl.)

Lucien pristúpil k stolu, aby napísal potvrdenie.

– Čo to robíte, môj milý? Potvrdenie medzi nami? – povedal s pretvárnou ležérnosťou.

– Pán gróf, všetko, čo tu robíme, môže sa raz dostať do tlače, – odpovedal Lucien s vážnosťou človeka, ktorému ide na popravisku o hlavu.

Táto poznámka zbavila ležérnosti spôsoby Jeho Excelencie.

– Pripravte sa, že pri Kortisovej posteli nájdete agenta *Nationalu* alebo *Tribuny*. Predovšetkým, nedajte sa strhnúť, len nijaký súboj s týmito pánmi. Chápete, aká by to bola pre nich výhoda a ako by generál N... triumfoval nad mojím úbohým ministerstvom!

– Ručím vám za to, že nebudem mať súboj, aspoň kým Kortis žije.

– Toto je na dnešok najdôležitejšia vec. Len čo vykonáte, čo sa vykonať dá, hľadajte ma všade. Mám tento program: o hodinu pôjdem na financie, odtiaľ k..., k... Bol by som vám veľmi povďačný, keby ste ma informovali o všetkom, čo podniknete.

– Informovala ma Vaša Excelencia o všetkom, čo sama podnikla? – povedal Lucien významne.

– Čestné slovo! – povedal minister. – Crapartovi som nepovedal ani slovo. Čo sa mňa týka, odovzdávam vám celú vec panensky nedotknutú.

– Vaša Excelencia mi dovolí povedať pri všetkej úcte, ktorou som jej povinný, že v prípade, ak zbadám niekoho od polície, naskutku sa utiahnem. To nie je susedstvo pre mňa.

– Čo sa týka mojej polície, hej, môj drahý pobočník. Ale či môžem zodpovedať za hlúposti, ktoré môžu narobiť ostatné polície? Nechcem a nemôžem vám nič zatajiť. Lenže, kto sa mi zaručí, že hneď po mojom odchode *nedali* taký istý príkaz aj inému ministrovi? V zámku je veľké znepokojenie. Článok *Nationalu* je hrozný svojou umiernenosťou. Je v ňom dôvtip, vrcholné pohŕdanie... V salónoch to budú čítať do poslednej litery. To nie je tón *Tribuny*... Ach! Ten Guizot, že nespravil pána Carrela štátnym radcom!

– Bol by to rozhodne odmietol. Lepšie byť kandidátom na prezidentstvo Francúzskej republiky než štátnym radcom. Štátny radca má dvanásťtisíc frankov, a on dostáva tridsaťšesť za to, že povie, čo si myslí. Ostatne, jeho meno ide z úst do

úst. Ale nech by bol aj on sám pri Kortisovej posteli, nebudem mať súboj.

Nezdalo sa, že by sa táto mladícka, ohnivo prednesená epizóda bola nejak mimoriadne páčila Jeho Excelencii.

– Zbohom, zbohom, môj milý, veľa šťastia. Otváram vám neobmedzený úver a informujte ma o všetkom. Ak by som nebol tu, buďte taký láskavý a nájdite ma.

Lucien sa vrátil do svojej pracovne rozhodným krokom človeka, ktorý postupuje útokom proti batérii.

Vo svojej kancelárii našiel Desbacsa.

– Písala Kortisova žena. Tu je jej list.

Lucien ho vzal do ruky.

„... Môj úbohý manžel nemá v nemocnici dostatočnú opateru. Aby mu moje srdce mohlo poskytnúť všetku starostlivosť, ktorou som mu povinná, je nevyhnutne treba, aby som sa mohla dať zastúpiť pri svojich úbohých deťoch, ktoré sa stanú sirotami... Môj manžel zostal smrteľne zasiahnutý na stupňoch trónu a oltára... Žiadam spravodlivosť od Vašej Excelencie...“

„Do čerta s Excelenciou!“ pomyslel si Lucien. „Nebudem môcť povedať, že list je adresovaný mne...“

– Koľko je hodín? – spýtal sa Desbacsa. Chcel mať neodškriepiteľného svedka.

– Tri štvrte na šesť. V úrade už nieto ani duše.

Lucien si poznamenal tento čas na list papiera. Zavolal kancelárskeho sluhu, toho donášača.

– Ak by sa večer dakto na mňa spytoval, povedzte, že som odišiel o šiestej.

Lucien zbadal, že Desbacsove oči, zvyčajne také pokojné, blyštia sa od zvedavosti a od túžby zamiešať sa do veci.

„Priateľ môj, možno, že ste iba oplan,“ pomyslel si, „ba azda i špehúň generála N...“

– Ja som sa totižto, ako ma vidíte, – pokračoval nahlas a dosť ľahostajne, – sľúbil na vidiek na večeru. Aby si nemysleli, že dávam na seba veľkopansky čakať.

Pozrel Desbacsovi do očú, ktoré razom stratili všetok oheň.

KAPITOLA 44/

Lucien letel do ... skej nemocnice. Z vrátnice sa dal zaviesť k službukonajúcemu lekárovi. Na dvore nemocnice stretol dvoch lekárov, predstavil sa im menom i hodnosťou a popýtal pánov, aby ho na chvíľu odprevadili. Správal sa tak zdvorilo, že im ani na um neprišlo odmietnuť.

„Dobre,“ povedal si Lucien. „Nesmiem zostať s nikým osamote. To je dôležité.“

– Koľko je hodín, prosím? – spýtal sa vrátnika, ktorý kráčal pred nimi.

– Pol siedmej.

„Trvalo mi to teda iba osemnásť minút z ministerstva až sem, môžem to dokázať.“

Keď prišiel k službukonajúcemu lekárovi, poprosil ho, aby sa oboznámil s ministrovým listom.

– Páni, – povedal trom lekárom, ktorí stáli okolo neho, – správu ministerstva vnútra osočovali v súvislosti s istým raneným, menom Kortis, ktorý je vraj príslušník republikánskej strany... Vyslovovalo sa slovo *ópium*. V záujme cti vašej nemocnice a v záujme vašej zodpovednosti ako zamestnancov vlády je želateľné, aby všetko, čo sa zbehne okolo postele tohto raneného Kortisa, dialo sa pred najširšou verejnosťou. Novinám opozície neslobodno poskytnúť možnosť na osočovanie. Možno, že vyšlú agentov. Nepokladali by ste, páni moji, za vhodné zavolať pána hlavného lekára a pána hlavného chirurga?

Poslali praktizujúcich študentov za týmito pánmi.

– Nebolo by od veci postaviť od tejto chvíle ku Kortisovej posteli dvoch ošetrovateľov, ľudí *rozumných a neschopných lži?*

Najstarší z prítomných lekárov chápal tieto slová v tom zmysle, ktorý by sa im bol dával pred štyrmi rokmi. Určil dvoch ošetrovateľov, kedysi členov kongregácií a vypasených odroňov; jeden z lekárov odišiel, aby ich naskutku uviedol na ich miesto. Lekári a chirurgovia sa rýchlo schádzali do služobnej izby; jednako, vládlo úplné ticho a páni boli zachmúrení. Keď Lucien videl zhromaždených siedmich lekárov alebo chirurgov, povedal:

– Páni, žiadam vás v mene pána ministra vnútra, ktorého rozkaz mám vo vrecku, aby ste s Kortisom zaobchádzali tak, akoby náležal k najbohatšej triede. Nazdám sa, že tento postup bude každému po vôli.

Nasledoval nedôverčivý, no všeobecný prejav súhlasu.

– Páni, nebolo by najvhodnejšie, aby sme sa *všetci* odobrali k posteli raneného a potom aby sme spravili konzultáciu? Zostavil by som krátky protokol o všetkom, čo sa tu povie, a zaniesol by som ho pánu ministrovi vnútra.

Lucienov odhodlaný výzor sklamal pánov, z ktorých väčšina už mala plány na tento večer a počítala s tým, že ho strávi osožnejšie alebo veselšie.

– Ale, pán môj, ja som videl Kortisa dnes ráno, – rozhodne sa ozval malý, suchý človiečik s lakomou tvárou. – To je mŕtvy chlap, načo tu ešte konzultácia?

– Pán môj, vašu poznámku uvediem na začiatku protokolu.

– Ale, pán môj, ja som to nepovedal s úmyslom, aby sa to dalo ďalej...

– *Dalo ďalej?* Pán môj, vy sa zabúdate! Mám česť dať vám svoje slovo, že všetko, čo tu odznie, bude verne uvedené v protokole. Vaše slová, pán môj, ako i moja odpoveď.

Slová Lucienovej roly nezneli zle, ibaže veľmi očervenel, keď ich vyslovoval, čo mohlo všetko pokaziť.

– My všetci si iste neželáme iné, než aby ranený vyzdravel, – povedal najstarší z lekárov, aby zakončil škriepku. Otvoril dvere, pobrali sa na dvor nemocnice a lekára, čo mal námietky, odviedli z Lucienovej blízkosti. Tri alebo štyri osoby sa pripojili na dvore k sprievodu. Keď otvárali dvere do siene, kde ležal Kortis, došiel napokon aj hlavný chirurg. Vošli do vedľajšej vrátnice.

Lucien požiadal hlavného chirurga, aby s ním odišiel k lampe, dal mu prečítať ministrov list a niekoľkými slovami mu rozpovedal, čo sa vykonalo od jeho príchodu do nemocnice. Tento hlavný chirurg bol veľmi statočný človek a nehľadiac na jeho meštiansky emfatický tón, nechýbala mu taktnosť. Pochopil, že vec by mohla byť dôležitá.

– Nepodnikajme nič bez pána Monoda, – povedal Lucienovi. – Býva neďaleko nemocnice.

„Ach!" pomyslel si Lucien, „to je ten chirurg, ktorý pásťou odmietol myšlienku na ópium."

O niekoľko minút prišiel pán Monod hromžiac; vyrušili ho pri večeri a trochu sa rozpamätal i na následky toho úderu pásťou. Keď sa dozvedel, o čo ide, povedal Lucienovi a hlavnému chirurgovi:

– Nuž, páni moji, to je mŕtvy človek, a dosť. Vôbec čudo, že ešte žije s guľou v bruchu, a nielen s guľou, ale s franforcami súkna, s fujtášom a čo ja ešte viem! Chápete, že som sa nepribral sondovať takúto ranu. Koža je spálená od košele, ktorá sa chytila.

V takomto rozhovore došli k nemocnému. Lucien usúdil, že Kortis nemá odhodlaný výraz a tvár ani nie veľmi laganskú, oveľa menej než Desbacs.

– Pán môj, – povedal mu Lucien, – keď som sa vrátil domov, našiel som tento list od pani Kortisovej...

– Pani! Pani!... Pekná pani, čo o týždeň pôjde po žobraní...

– Pán môj, nech náležíte ku ktorejkoľvek strane, *res sacra miser,* minister chce vo vás vidieť len trpiaceho človeka. Ste vraj bývalý vojak. Ja som poručík dvadsiateho siedmeho ulánskeho... Dovoľte, aby som vám ako druh ponúkol malú, dočasnú výpomoc...

A vložil dva napoleony do ruky, ktorú nemocný vytrčil spod prikrývky. Ruka bola žeravá, od tohto dotyku Lucienovi stislo srdce.

– To je reč, – povedal ranený. – Dnes ráno prišiel nejaký pán s nádejou na penziu... Ľahké sľuby... a nijaká hotovosť. Ale vy, pán poručík, to je celkom iné, a vám aj *poviem o veci...*

Lucien sa ponáhľal prerušiť raneného a obracajúc sa na prítomných lekárov a chirurgov, siedmich do počtu, povedal hlavnému chirurgovi:

– Pán môj, predpokladám, že vám prislúcha predsedníctvo konzultácie.

– I ja sa tak nazdám, – povedal hlavný chirurg, – ak páni nič nenamietajú...

– V tom prípade, keďže mojou povinnosťou je poprosiť pána, ktorého mi láskavo označíte, aby spísal veľmi podrobný protokol o všetkom, čo podnikneme, bude azda najlepšie, keď určíte osobu, ktorá sa ujme tejto povinnosti.

A keď začul, že sa potichu začína rozpriadať pre vládu nie práve lichotivý rozhovor, doložil zdvorilo, ako len vedel:

– Azda by každý z nás mal hovoriť po poriadku.

Táto odhodlaná vážnosť napokon zapôsobila. Raneného riadne prehliadli a vypočuli. Pán Monod, chirurg, ktorý mal pridelenú sieň a posteľ č. 13, podal stručnú správu. Potom odišli od postele nemocného a v druhej sieni sa konala konzultácia, pri ktorej zapisoval pán Monod, kým mladý lekár, vo vedeckom svete veľmi známeho mena, spisoval podľa Leuwenovho diktátu protokol.

Zo siedmich lekárov a chirurgov piati vyjadrili sa v tom zmysle, že smrť môže nastať každú chvíľu, ale naisto do dvoch-troch dní. Jediný zo siedmich navrhoval ópium.

„Ach, to je ten oplan, ktorého si kúpil generál N...!" pomyslel si Leuwen.

Bol to veľmi elegantný pán s krásnymi svetlými vlasmi a s dvoma skvelými stužkami v gombíkovej dierke.

Lucien čítal svoju myšlienku v očiach väčšiny prítomných. Tento návrh odbavili niekoľkými slovami:

– Ranený nemá kruté bolesti, – povedal starý lekár.

Iný odporúčal výdatné seknutie žily na nohe, aby sa zabránilo krvácaniu do útrob. Lucien nevidel nič politického v tomto zákroku, ale slová pána Monoda, ktoré povedal svojím drsným hlasom a významným tónom, zmenili jeho náhľad:

– Toto seknutie žily by malo iba ten následok, že by ranenému odňalo reč.

– Ja to čo najrozhodnejšie odmietam, – povedal nejaký chirurg, statočný človek.

– I ja.

– I ja.

– I ja.

– To je, zdá sa mi, väčšina, – povedal Lucien veľmi živo.

„Bolo by lepšie zostať chladnokrvným," povedal si, „lenže ako tu obstáť?"

Zápis o konzultácii a protokol podpísali o štvrť na jedenásť. Páni lekári a chirurgovia sa priam pobrali, len čo podpísali, všetci spomínajúc nemocných, ktorých majú navštíviť. Lucien zostal sám s ozrutným chirurgom.

– Rád by som sa vrátil k ranenému, – povedal Lucien.

– A ja k svojej večeri. Hádam ho už nájdete mŕtveho: môže skapať ako kurča. Do videnia!

Lucien sa vrátil do siene ranených. Zhrozil sa nad tmou a zápachom. Zavše bolo počuť slabé zastenanie. Náš hrdina nevidel nikdy nič podobné; smrť bola preňho nepochybne čosi strašné, jednako čisté a spôsobné. Vždy si predstavoval, že sa umiera na tráve, hlavu opretú o strom, ako Bayard. Takúto videl smrť pri svojich súbojoch.

Pozrel na hodinky.

„O hodinu budem v Opere... No, na tento večer nikdy nezabudnem... Nuž ale povinnosť!" povedal si a podišiel k posteli raneného.

Obaja ošetrovatelia odpoly ležali na svojich stoličkách, nohy vystreté na prenosnej latríne. Podriemkávali. Zdalo sa mu, že sú podnapití.

Lucien prešiel na druhú stranu postele. Ranený mal oči široko roztvorené.

– Chúlostivé orgány nemáte zasiahnuté, ináč by ste boli umreli prvú noc. Vaše zranenie je oveľa menej vážne, než sa nazdáte.

– Aleba! – povedal ranený netrpezlivo, akoby sa posmieval nádeji.

– Druh môj milý, alebo umriete, alebo vyžijete, – pokračoval Lucien chlapsky odhodlane, ba láskavo. Ranený sa mu zdal oveľa menej odpudivým než ten krásny pán s dvoma vyznamenaniami. – Alebo vyžijete, alebo umriete.

– Pán poručík, nijaké *alebo*. So mnou je koniec.

– V každom prípade ma pokladajte za svojho financministra.

– Ako? Financminister by mi dal penziu? Čo vravím, *mi*... mojej úbohej žene!

Lucien hľadel na oboch ošetrovateľov: nerobili sa opitými, naozaj neboli schopní niečo počuť, alebo aspoň rozumieť.

– Hej, druh môj *ak nebudete tárať*.

Oči umierajúceho sa vyjasnili a upreli na Leuwena v podivnom výraze.

– Rozumiete ma, druh môj?

– Hej, ale pod podmienkou, že ma neotrávia... Umriem, niet mi pomoci, ale, viete, mám taký dojem, že v tom, čo mi dávajú...

– Mýlite sa. Ostatne, nejedzte nič, čo vám poskytuje nemocnica. Peniaze máte...

– Len čo zažmúrim oči, tieto koťuhy mi ich ukradnú.

– Chcete, druh môj, aby som vám poslal ženu?

– Doparoma, pán poručík, vy ste riadny chlap! Tie vaše dva napoleony dám svojej úbohej žene.

– Jedzte iba to, čo vám podá vaša žena. Dúfam, že toto je statočná reč! Ináč vám dávam čestné slovo, že tu niet nič podozrivého...

– Priblížte sa mi, prosím, pán poručík, uchom. Nie že by som vás chcel komandovať! Ale každý pohyb mi pára brucho.

– No dobre, spoľahnite sa na mňa, – povedal Lucien, približujúc sa.

– Ako sa voláte?

– Lucien Leuwen, poručík dvadsiateho siedmeho ulánskeho.

– Prečo nemáte rovnošatu?

– Som na dovolenke v Paríži a pridelený ministerstvu vnútra.

– Kde bývate? Prepáčte, odpusťte mi, viete, ono...

– Londýnska štyridsaťtri.

– Ach, syn toho bohatého bankára, Van Peters a Leuwen?

– Tak je.

Po krátkej pomlčke:

– Konečne, čo! Verím vám. Ráno, keď som omdlel pri preväzovaní, počul som, že tomu ozrutnému felčiarovi navrhovali, aby mi dal ópium. Zahrešil, a potom odišli. Otvoril som oči, ale zrak som mal kalný: strata krvi... Konečne, to stačí!... Pristal felčiar, a či nechcel?

– Ste si v tom celkom istý? – spýtal sa Lucien veľmi zmätene. – Nebol by som pokladal republikánsku stranu za takú čulú...

Ranený sa naňho díval.

– Pán poručík, prepáčte, ale vy viete rovnako dobre ako ja, odkiaľ to pochádza.

– Mne sa hnusia tieto ohavnosti, pohŕdam ľuďmi, ktorí sa mohli takého niečoho dopustiť, – zvolal Lucien, takmer zabúdajúc na svoju rolu. – Spoliehajte sa na mňa. Priviedol som vám siedmich lekárov ako nejakému generálovi. Ako chcete, aby sa toľko ľudí uzhodlo na nejakých úkladoch? Máte peniaze; zavolajte si ženu alebo nejakého príbuzného, pite iba to, čo vám žena kúpi...

Lucien bol pohnutý. Nemocný naňho upreto hľadel. Hlava mu zostala nehybná, ale očami sledoval každý Leuwenov pohyb.

– Ach, nuž, konečne, čo! – povedal nemocný. – Bol som kapitánom tretieho radového pri Montmiraili. Viem dobre, že musím striasť krpcami, ale človek by nerád, aby ho otrávili... Nie som okúňavý a... – doložil so zmeneným výrazom v tvári, – *pri mojom povolaní* neslobodno byť okúňavým. Keby generál N... mal krv v žilách, po všetkom tom, čo som preňho spravil, keď ma prosil, dvadsať ráz opakoval svoju prosbu, mal by tu byť, na vašom mieste. Ste jeho pobočník?

– Nikdy som ho nevidel.

– Pobočník sa volá Saint-Vincent, a nie Leuwen, – vravel ranený, akoby sa zhováral sám so sebou... – Jednu vec by som mal radšej než vaše peniaze.

– Hovorte.

– Keby ste mi preukázali tú láskavosť, nedal by som sa preväzovať iba vo vašej prítomnosti... Syn pána Leuwena, toho bohatého bankára, ktorý si vydržiava slečnu Des Brins z Opery... Lebo, viete, pán poručík, – povedal opäť zvýšeným hlasom, – keď uvidia, že im nechcem vypiť ópium... pri preväzovaní: šmyk!... taký rezík lancetou, to je raz-dva, tu, v bruchu. A ako ma páli, ako ma páli!... To nepotrvá, to už nemôže dlho trvať. Nerozkázali by ste na zajtra, lebo ako sa mi vidí, vy tu komandujete... A prečo komandujete? A ešte bez uniformy!... Nuž, reku aspoň keby ma preväzovali pred vašimi očami... A ten ozrutný felčiar, čo vlastne povedal, hej, alebo nie? To je ono.

Hlava sa mu začala motať.

– *Netárajte,* – povedal Lucien, – a vezmem vás pod svoju ochranu. Pošlem vám ženu.

– Ste veľmi statočný človek... Bohatý bankár Leuwen so slečnou Des Brins, tí nefixľujú... Zato generál...

– Pravdaže, ja nefixľujem. A počujte, nehovorte nikdy o generálovi... ani o nikom, a tu máte desať napoleonov.

– Odrátajte mi ich do dlane... Keď dvíham hlavu, strašne ma bolí v bruchu.

Lucien mu potichu odpočítal napoleony a ukladal mu ich do dlane tak, aby každý ucítil.

– Ani muk! – povedal ranený.

– Ani muk, to je ono. Ak budete rozprávať, ukradnú vám peniaze. Rozprávajte sa len so mnou, i to keď sme sami. Prídem vás pozrieť každý deň, kým sa len budete zotavovať.

Ešte strávil niekoľko chvíľ u raneného, ktorého myseľ sa vari strácala. Potom sa ponáhľal do ulice de Braque, kde Kortis býval. Pani Kortisovú našiel obklopenú kmotrami, a dalo mu hodne námahy odstrániť ich.

Pustila sa do plaču, chcela Lucienovi ukázať deti, ktoré spokojne spali.

„Toto je odpoly prirodzenosť, odpoly komédia," pomyslel si Lucien. „Treba ju nechať vyvravieť sa, nech sa unaví."

Po dvadsaťminútovom monológu a nekonečných rečníckych ostražitostiach, lebo parížsky ľud si osvojil od dobrej spoločnosti jej nenávisť k strmo vyjadrovaným myšlienkam, pani Kortisová začala o ópiu; Lucien počúval päť minút manželskú a materskú výrečnosť o ópiu.

– Hej, – povedal Lucien ledabolo, – hovorí sa, že republikáni chceli dať ópium vášmu mužovi. Ale kráľovská vláda bdie nad všetkými občanmi. Len čo som dostal váš list, zaviedol som siedmich lekárov a chirurgov k posteli vášho muža. A tu je výsledok ich konzultácie, – povedal, podávajúc pani Kortisovej papier. Všimol si, že čítanie jej išlo ťažko. – Kto sa teraz opováži dať vášmu mužovi ópium? Jednako, trápi ho táto myšlienka, to môže zhoršiť jeho stav...

– To je stratený človek, – povedala dosť chladno.

– Nie, pani moja; keďže nedostal do štyriadvadsiatich hodín otravu krvi, môže sa z toho celkom dobre dostať. Generál Michaud mal také isté zranenie. – Atď. atď. – Ale netreba hovoriť o ópiu, to len podnecuje obe strany. Netreba, aby Kortis táral. Ostatne, deti zverte do opatery nejakej susede, ktorej dáte štyridsať sous denne; zaplatím na týždeň vopred. Vy, pani moja, môžete sa usadiť k posteli svojho muža.

Pri týchto slovách akoby bola pani Kortisovú opustila všetka výrečnosť fyziognómie. Lucien pokračoval:

– Váš muž nech nič nevypije, nič nezje, čo ste mu nepripravili vlastnými rukami...

– Pravdaže, pán môj, taký špitál, ono je to veľmi odporné... Nuž ale moje úbohé deti, moje sirôtky, akože ich opatria, keď ich matka nebude mať na očiach?... – Atď. atď.

– Ako chcete, pani moja. Ste taká dobrá matka!... Len ma mrzí, že ho môžu okradnúť...

– Koho?

– Vášho muža.

– Ani pomyslenia! Vzala som mu dvadsaťdva frankov a sedem sous, ktoré mal pri sebe. Naplnila som mu tabačnicu, chudákovi dobrému a dala som desať sous ošetrovateľovi...

– Veľmi správne! To bolo múdre... Ale pod podmienkou, že nebude politizovať, že nebude hovoriť *o ópiu*, a že o tom nebudete hovoriť ani vy, dal som pánu Kortisovi dvanásť napoleonov.

– Zlatých napoleonov? – pretrhla ho pani Kortisová prenikavým hlasom.

– Hej, pani moja, dvesto štyridsať frankov, – povedal Lucien hodne ľahostajne.

– A nemá tárať?...

– Ak budem spokojný s ním aj s vami, dám vám každý deň napoleon.

– To ako dvadsať frankov? – povedala pani Kortisová s naširoko otvorenými očami.

– Hej, dvadsať frankov, ak nikdy nespomeniete ópium. Ostatne, ja sám, ako ma vidíte, užíval som ópium, keď som bol ranený, no a nechceli ma zabiť. To všetko sú chiméry. Nuž, ak budete hovoriť a ak sa dostane do novín, že sa Kortis obáva ópia alebo že hovoril o svojom poranení a o svojej škriepke s regrútom na Slavkovskom moste, koniec s dvadsať frankmi; ináč, ak nebudete tárať ani vy, ani on, dvadsať frankov denne.

– Počítajúc odkedy?

– Od zajtrajška.

– Keby ste boli taký dobrý a od dneška večera, pred polnocou som v nemocnici. Ten môj chudák muž, len ja mu viem zabrániť, aby netáral... Pani Morinová! Pani Morinová! – začala pani Kortisová kričať...

To bola suseda, ktorej Lucien odrátal štyridsať frankov za opateru detí na sedem dní. Dal ešte štyridsať sous na drožku, ktorou sa pani Kortisová mala zaviezť do nemocnice.

KAPITOLA 45/

Napokon, keď odbíjalo tri štvrte na dvanásť, Lucien opäť nasadol do svojho koča. Uvedomil si, že umiera od hladu; nevečeral a takmer ustavične hovoril.

„A teraz musím nájsť svojho ministra."

V paláci na Grenellskej ulici ho nenašiel. Napísal lístok, dal prepriahnuť koňa, vymeniť sluhu a šiel do ministerstva financií. Pán de Vaize už dávno odišiel.

„Už bolo dosť horlivosti," pomyslel si Lucien a zastavil sa v kaviarni na večeru. O niekoľko minút znovu nasadol do koča a dva razy sa daromne previezol po Chaussée-d'Antin. Keď prechádzal popred ministerstvo zahraničných vecí, prišlo mu na um dať tam zaklopať. Vrátnik odpovedal, že pán minister vnútra je u jeho Excelencie.

Dverník nechcel ohlásiť Luciena a vyrušiť v porade obe excelencie. Lucien vedel o tajných dverách a bál sa, že mu minister unikne; už sa mu zunovalo behať a nechcelo sa mu vracať do Grenellskej ulice. Začal nástojiť, dverník ho povýšene odmietol a Lucien sa nahneval.

– Doparoma! Pán môj, opakujem vám, že mám osobitný rozkaz pána ministra vnútra. A vojdem ta. Zavolajte stráž, ak chcete, ale vojdem hoci násilne. Opakujem vám, že som pán Leuwen, ministerský referent...

Ku dverám salónu sa zbehli štyria alebo piati sluhovia. Lucien videl, že sa bude musieť pobiť s touto čeliadkou, bol veľmi pobúrený a nazlostený. Zišlo mu na um tak silne zvoniť, že odtrhol obe zvoncové šnúry.

Podľa úctivých pohybov si uvedomil, že pán gróf de Beausobre, minister zahraničných vecí, vošiel do salónu. Lucien ho ešte nikdy nevidel.

– Pán gróf, volám sa Leuwen, ministerský referent. Prosím Vašu Excelenciu tisíc ráz o prepáčenie. Ale hľadám už dve hodiny pána grófa de Vaize, a to na jeho výslovný rozkaz: musím sa s ním zhovárať o dôležitej a súrnej veci.

– *O akej... súrnej veci?* – povedal minister neslýchane bezočivo, vypínajúc malú postavu.

„Doparoma, však ťa ja donútim zmeniť tón!" pomyslel si Lucien a chladnokrvne a dôrazne doložil:

– Vec Kortis, pán gróf, ten človek, ktorého vojak zranil na Slavkovskom moste, keď ho chcel odzbrojiť.

– Odíďte, – povedal minister lokajom. A keď dverník zostal, zopakoval: – Tak odíďte!

Keď dverník odišiel, povedal Leuwenovi:

– Pán môj, meno Kortis by bolo stačilo aj bez vysvetľovania. (Bezočivosť tónu a pohybov dosahovala vrchol.)

– Pán gróf, som nováčik v službe, – povedal Lucien dôrazne. – V spoločnosti svojho otca, pána Leuwena, nebol som privyknutý na také privítanie, akého sa mi od Vašej Excelencie dostalo. Chcel som čo najrýchlejšie skoncovať nepríjemnú a málo prístojnú situáciu.

– Ako to, pán môj, *málo prístojnú?* – povedal minister, vyslovujúc slová cez nos, ešte väčšmi dvíhajúc hlavu a zdvojujúc svoju bezočivosť. – Miernite sa vo výrazoch.

– Ak pridáte ešte jediný týmto tónom, pán gróf, požiadam o prepustenie a zmeriame si šable. Bezočivosť, pán môj, mi nikdy neimponovala.

Pán de Vaize prišiel z nejakej vzdialenej pracovne pozrieť, čo sa to robí; počul Lucienove posledné slová a videl, že on je asi nepriamou príčinou výstupu.

– Prosím vás, priateľ môj, prosím vás, – vravel Lucienovi. – Drahý kolega, to je ten mladý dôstojník, ktorého som vám spomínal. Nezachádzajme ďalej.

– Je iba jediný spôsob, ako nezájsť ďalej, – povedal Lucien tak chladnokrvne, že obaja ministri onemeli. – Tu jestvuje iba jediný spôsob, – zopakoval mrazovým tónom, – a to nepridávať ani *jediné slovko* o tomto incidente a brať vec tak, akoby ma bol dverník oznámil Vašim Excelenciám.

– Ale, pán môj! – povedal minister zahraničných vecí, vypínajúc sa, ako len vládal.

– Prichodí mi poprosiť Vašu Excelenciu tisíc ráz o prepáčenie, ale ak doloží ešte slovo, požiadam prítomného pána de Vaize o prepustenie a inzultujem vás, pán môj, takým spôsobom, že si vy budete nútený získavať zadosťučinenie.

– Poďme, poďme! – zvolal pán de Vaize veľmi vzrušene, odvádzajúc Luciena. Ten ešte načúval, čo povie minister zahraničných vecí. No nepočul nič.

Len čo boli v koči, požiadal pána de Vaize, ktorý začal reč v otcovskom tóne, o dovolenie, aby mu mohol najprv podať

správu v Kortisovej veci. Správa bola veľmi dlhá. Na začiatku Lucien hovoril o protokole a o konzultácii. Ku koncu minister žiadal doklady.

– Vidím, že som ich zabudol doma, – povedal Lucien. „Ak by gróf de Beausobre chcel robiť nepríjemnosti," pomyslel si, „tieto listiny sú dôkazom, že som bol v práve žiadať, aby som mohol bezodkladne referovať ministrovi vnútra a že nie som kadejaký prosebník, domáhajúci sa prijatia."

Keď došli do Grenellskej ulice a Kortisova vec bola skoncovaná, pán gróf de Vaize sa pokúšal vrátiť k blahosklonnej a otcovskej výrečnosti.

– Pán gróf, – prerušil ho Lucien, – pracujem pre Vašu Excelenciu od piatej popoludní. Teraz je jedna, dovoľte, aby som nasadol do svojho kabrioletu, ktorý ide za vaším kočom. Som na smrť unavený.

Pán de Vaize sa chcel opäť vrátiť k otcovským príhovorom.

– Nepridávajme už ani slovo k tomuto incidentu, – povedal Lucien, – jediné slovko môže všetko pokaziť.

Minister ho nechal odísť. Lucien nasadol do svojho kabrioletu a sluhovi kázal poháňať; bol naozaj veľmi unavený. Keď prechádzali cez most Ľudovíta XV., sluha mu povedal:

– Pozrite, minister.

„Vracia sa k svojmu kolegovi, nehľadiac na pozdnú hodinu, a nepochybne bude reč o mne. Doparoma, neobsedím na svojom mieste; ale ak ma zosadia, prinútim toho fičúra lapiť sa kordu. Títo páni môžu byť zle vychovaní a bezočiví, ako sa im len páči, ale musia si vyberať ľudí. S takými Desbacsmi, ktorí chcú urobiť kariéru stoj čo stoj, nedbám, ale so mnou to nepôjde."

Keď sa Lucien vrátil domov, našiel otca so svietnikom v ruke, ako šiel hore schodmi do svojej spálne. Hoci sa mu veľmi žiadalo zvedieť náhľad tohto múdreho človeka, povedal si:

„Nanešťastie je starý a neslobodno ho zdržiavať od spania. Vážne veci až zajtra."

Na druhý deň o desiatej všetko vyrozprával otcovi, ktorý sa veľa nasmial.

– Pán de Vaize ťa zajtra zavedie na večeru k svojmu kolegovi do zahraničného úradu. Ale súbojov si už mal dosť

v živote, teraz by ti to nepristalo... Títo páni si sľúbili, že ťa zosadia o dva mesiace, alebo že ťa dajú vymenovať za prefekta do Briançonu alebo do Pondichéry. No ak sa ti toto vzdialené miesto nebude väčšmi páčiť ako mne, postraším ich a zabránim tejto nemilosti... Alebo sa o to aspoň pokúsim s určitým výhľadom na úspech.

Večera u Jeho Excelencie zo zahraničného úradu dala na seba čakať až do pozajtrajška a do tých čias Lucien, ustavične veľmi zaneprázdnený Kortisovou vecou, nepripustil, aby pán de Vaize začal s ním rozhovor o *incidente*.

Deň po večeri pán Leuwen otec rozpovedal túto anekdotu trom či štyrom diplomatom. Zamlčal len Kortisovo meno a povahu dôležitej veci, ktorá nútila Luciena hľadať svojho ministra o jednej v noci.

– K tejto pokročilej hodine môžem len toľko povedať, že nešlo o nejaký telegrafický obchod, – povedal ruskému veľvyslancovi.

O niekoľko dní pán Leuwen zachytil v spoločnosti letmé poznámky o tom, že jeho syn je saintsimonovec. Hneď, a to tak, že Lucien o tom nevedel, popýtal pána de Vaize, aby ho niektorý deň odprevadil k svojmu kolegovi zo zahraničného úradu.

– Ale načo, drahý priateľ?

– Veľmi mi na tom záleží, aby som dožičil Vašej Excelencii radosť z prekvapenia.

Idúcky na túto audienciu si pán Leuwen celou cestou doberal svojho priateľa ministra pre jeho zvedavosť.

Rozhovor, ktorý sa mu Jeho Excelencia zo zahraničného úradu uvolila poskytnúť, začal sa neveľmi vážnym tónom.

– Pán gróf, azda nikto tak spravodlivo neoceňuje Vašu Excelenciu ako ja, jednako, treba aj priznať, že na to má jedinečné prostriedky. Štyridsať osobností, pokrytých titulmi a radmi, a tieto osobnosti môžem Vašej Excelencii, ak by bolo treba, pomenovať, päť či šesť veľkých dám, náležiacich k najvyššej šľachte a nadostač bohatých, vďaka dobrodeniu Vašej Excelencie, nebodaj preukazuje môjmu synovi Lucienovi Leuwenovi, obyčajnému referentovi, tú česť, že sa ním zaoberá. Tieto ctihodné osobnosti vari celkom nenápadne rozchyrujú, že je saintsimonovec. Pri rovnakej námahe by sa

dalo takisto povedať, že sa zachoval nestatočne pri významnej príležitosti. Ba dala by sa urobiť lepšia vec: pustiť naňho dve-tri spomedzi tých osvedčených osobností, ktoré som bol spomenul a ktoré, keďže sú ešte mladé, rady hromadia funkcie a sú aj bitkári. Alebo aj, ak by sa mala uplatniť zhovievavosť a láskavosť k mojim šedinám, tieto osobnosti, ako pán gróf de..., pán de..., pán barón de..., ktorý má štyridsaťtisíc frankov renty, pán markíz..., mohli by sa jednoducho obmedziť na číre konštatovanie, že ten malý Leuwen neprestajne vyhráva v ecarté. A tak prichádzam k vám, pán gróf, ako k ministrovi zahraničných vecí, aby som vám ponúkol vojnu alebo mier

Pán Leuwen mal zlomyseľnú radosť z toho, že veľmi preťahoval takto načatý rozhovor. Z paláca ministerstva zahraničných vecí pán Leuwen zašiel ku kráľovi, ktorý mu udelil audienciu. Presne mu zopakoval rozhovor, ktorý mal práve s jeho ministrom zahraničných vecí.

– Poď sem, – povedal pán Leuwen synovi, keď sa vrátil domov, – zopakujem druhý raz rozhovor, čo som mal česť viesť s ministrami, ku ktorým si sa správal neúctivo. No aby som sa nevystavil ešte aj tretiemu opakovaniu, poďme k tvojej matke.

Na konci porady u pani Leuwenovej sa náš hrdina nazdal, že sa môže odvážiť na slovko vďaky voči otcovi.

– Priateľ môj, stávaš sa, ani sám o tom nevieš, obyčajným. Nikdy si ma tak nezabával ako tento mesiac. Vďačím ti za mladistvý záujem, s ktorým sledujem už dva týždne burzové obchody, lebo sa mi treba pripraviť na nejaký riadny kúsok pre svojich dvoch ministrov, ak by si dovolili voči tebe nejakú bezočivosť. Slovom, mám ťa rád, a matka ti povie, že doteraz, aby som použil výraz asketických kníh, miloval som ju v tebe. Ale za moje priateľstvo treba platiť trochou nepohodlia.

– O čo ide?

– Poď so mnou.

Len čo vošli do jeho izby, pán Leuwen povedal:

– Najhlavnejšie je, aby si sa očistil od osočovania, ktoré z teba robí saintsimonovca. Tvoj vážny, ba impozantný výzor to môže len podporovať.

– To je veľmi ľahké: dobré seknutie šabľou...

– Hej, aby si si získal povesť duelistu, takmer rovnako žalostnú! Prosím ťa, len nijaké súboje viac, s nijakou zámienkou.

– Tak čo teda?

– Nejaká slávna láska.

Lucien zbledol.

– Prinajmenej, – pokračoval otec. – Musíš zviesť pani Grandetovú, alebo, čo by bolo drahšie, ale menej nudné, vyhadzovať peniaze na slečnu Julie, na slečnu Gosselinovú alebo na slečnu... a stráviť s ňou každý deň štyri hodiny. Trovy tejto náruživosti beriem na seba.

– Ale, otec, či nemám česť byť zaľúbený do slečny Raimondy?

– Nie je dosť známa. Napríklad takýto rozhovor: „Mladý Leuwen má celkom iste tú mladú Raimondu." „A kto je to tá Raimonde?"... Ono by to malo byť takto: „Mladý Leuwen má teraz tú slečnu Gosselinovú." „Ach, dočerta! A to je právoplatným milencom?" „Šialene na ňu žiarli... Chce byť samojediný!"

Táto alternatíva: pani Grandetová alebo slečna Gosselinová robila Leuwenovi veľké oštary.

Kortisova aféra sa skončila veľmi dobre a gróf de Vaize mu blahoželal. Ten prihorlivý agent umrel iba o týždeň a nič nevyzradil.

Lucien si pýtal od ministra štyri dni dovolenky, aby si vybavil nejaké súkromné veci v Nancy. Niekoľko dní pociťoval bláznivú túžbu znovu uvidieť okienko panej de Chasteller. Keď dostal od ministra dovolenku, Lucien to spomenul rodičom, ktorí nevideli nič neprístojného v malej ceste do Štrasburgu; Lucien by nebol mal odvahu vysloviť meno Nancy.

– Aby sa tvoja neprítomnosť nezdala dlhá, – povedal pán Leuwen, – v slnečné dni okolo druhej pôjdem vždy pozrieť tvojho ministra.

Lucien bol ešte na desať míľ od Nancy, a srdce mu už tak bilo, že mu bolo až ťažobne. Nemohol ani poriadne vydýchnuť. Keďže do Nancy musel prísť nocou, aby ho nikto nevidel, zastavil sa v akejsi dedine na míľu od mesta. Ani na túto vzdialenosť nebol pánom svojho vzrušenia; čo raz

zďaleka začul hrkotanie nejakého vozíka, zakaždým sa nazdal, že poznáva zvuk koča panej de Chasteller...*

– Tvojimi telegramami som zarobil veľa peňazí, – povedal pán Leuwen synovi, – a tvoja prítomnosť ešte nikdy nebola taká potrebná.

Lucien našiel u otca na večeri svojho priateľa Ernesta Dévelroyho. Bol veľmi smutný: jeho učenec duchovných vied, ktorý mu bol sľúbil štyri hlasy do Akadémie politických vied, umrel v kúpeľoch Vichy; a keď ho Ernest ako sa patrí pochoval, uvedomil si, že premárnil štyri mesiace nudným ošetrovaním a že si získal posmech.

– Lebo treba mať úspech, – vravel Lucienovi. – A doparoma, ak sa ešte dakedy budem venovať nejakému členovi Inštitútu, vyberiem si len hodne zdravého!...

Lucien obdivoval povahu svojho bratanca: týždeň bol smutný, potom si vymyslel nový plán a začal odznova. Ernest vravel v salónoch:

– Niekoľko dní som bol povinný bezhraničným zármutkom pamiatke vedca Descorsa. Priateľstvo a strata tohto znamenitého človeka bude tvoriť epochu v mojom živote; naučil ma, ako sa má umierať... Videl som mudrca, obklopeného v pokonnej hodine útechami kresťanstva; toto náboženstvo prichodí hodnotiť pri lôžku umierajúceho... – Atď. atď.

O niekoľko dní po svojom návrate do spoločnosti povedal Ernest Lucienovi:

– Máš veľkú lásku. (Lucien zbledol.) Na moj veru, si veľmi šťastný: svet sa tebou zaoberá! Ide len o to, uhádnuť predmet tvojej lásky. Nespytujem sa ťa na nič, onedlho ti poviem, ktoré krásne oči ťa pripravili o veselosť. Šťastný Lucien, zaujímaš verejnosť! Ach, veľký bože, aké šťastie narodiť sa z otca, ktorý dáva večere, víta sa s pánom Pozzom di Borgo a stýka sa s vysokou diplomaciou! Keby som ja mal takého otca, bol by som celú túto zimu hrdinom priateľstva, a Descorsova smrť v mojom náručí by mi azda bola prospešnejšia než jeho život. Bez takého otca, ako je tvoj, nech robím hoc aj divy, to všetko sa neráta, alebo len natoľko, aby ma nazývali intrigánom.

* Stendhal nenapísal príbeh Lucienovho krátkeho pobytu v Nancy. V rukopise nechal 17 prázdnych listov, aby neskôr túto medzeru doplnil a zaznačil si s dátumom 2. decembra (1835): „Cesta do Nancy zaujme v diele listy tohto zošitu. Kým som *na suchu*, spravím pani Grandetovú." (Pozn. prekl.)

Lucien sa stretol s tými istými povesťami o sebe u troch dám, bývalých matkiných priateliek, ktoré mali druhoradé salóny, kde ho priateľsky prijímali.

Malý Desbacs, ktorému výslovne dovolil do určitej miery hovoriť o veciach, čo sa netýkali služby, priznal sa mu, že najlepšie informované osobnosti hovoria o ňom ako o mladom človeku, ktorý je predurčený na veľké veci, ktorého však veľká láska zastavila v rozbehu.

– Ach, drahý môj, aký ste šťastný, najmä ak *nemáte* túto veľkú lásku! Čo by ste tým mohli získať! Tento náter vás urobí nadlho nepriepustným pre posmech.

Lucien sa bránil, ako najlepšie vedel, no povedal si:

„Moja nešťastná cesta do Nancy všetko prezradila!"

Naskrze netušil, že za túto svoju veľkú lásku vďačí otcovi, ktorý od príhody s ministrom zahraničných vecí pociťoval k nemu ozajstnú náklonnosť, a to natoľko, že chodil na burzu aj v chladné a sychravé dni, vec, na ktorú by ho od tých čias, čo dovŕšil šesťdesiatku, nič na svete nebolo pohlo.

– Napokon ma bude pokladať za svoje nešťastie, – vravel pani Leuwenovej, – ak ho budem priveľmi usmerňovať a ak mu budem ustavične hovoriť o jeho veciach. Treba sa mi chrániť úlohy otca, takej otupnej pre syna, keď sa otec nudí, alebo keď ho má priveľmi rád.

Pani Leuwenová sa zo všetkých síl stavala proti tomu, aby syna vyparádil do veľkej lásky; v tých rečiach videla prameň rozličného nebezpečenstva.

– Žičila by som mu, – vravela, – pokojný a nie skvelý život.

– To nemôžem, – odpovedal pán Leuwen, – nemôžem, pri najlepšom svedomí. Musí mať nejakú veľkú lásku, ináč všetka tá vážnosť, ktorú si v ňom tak ceníte, obrátiť sa proti nemu, stal by sa plytkým saintsimonovcom, ba, ktovie, neskôr, v tridsiatke aj zakladateľom nejakého nového náboženstva. Môžem preňho urobiť len to, že mu ponechám výber krásavice, ku ktorej vzhlkne tým veľkým a vážnym citom. Bude to pani de Chasteller, pani Grandetová, slečna Gosselinová alebo tá vulgárna malá Raimonde, herečka s gážou

šesťtisíc frankov? (Koniec svojej úvahy už nevyslovil: ...a ktorá si dovoľuje celé dni strúhať vtipy na mňa, lebo slečna Raimonde je oveľa vtipnejšia ako slečna Des Brins a často ju navštevuje.)

– Ach, nevyslovujte meno panej de Chasteller! – zvolala pani Leuwenová. – Doviedli by ste ho do ozajstných pochabostí.

Pán Leuwen myslel na panie de Thémines a Tonielovú, na svoje priateľky od dvadsiatich rokov a obe veľmi spriatelené s pani Grandetovou. Dlhé roky sa staral o majetok panej de Thémines; to je v Paríži veľká služba a zaväzuje na neskonalú vďačnosť, lebo pri úpadku hodností a rodovej šľachty peniaze zostali jedinou hodnotou, a peniaze bez starostí, to je najkrajšia z krásnych vecí. Šiel sa ich opýtať, ako sa vodí srdcu pani Grandetovej.

Ich odpovede zbavíme prizdĺhavých spôsobov rozprávania, ba ešte aj spojíme informácie oboch dám, ktoré, hoc bývali v jednom paláci a mali dovedna jeden koč, nehovorili si všetko. Pani Tonielová bola svojrázna, ale do istej miery drsná poradkyňa pani Grandetovej pri veľkých udalostiach. Čo sa týka panej de Thémines, tá bola nesmierne nežná, veľmi výstižná a dôvtipne a suverénne rozhodovala o tom, čo sa sluší a čo nie; cez okuliare nedovidela ďaleko, ale dokonale rozoznávala, čo bolo v ich dosahu. Narodila sa vo vysokej spoločnosti, dopustila sa chýb, ktoré vedela napraviť, a teraz sa už štyridsať rokov nezmýlila v úsudku o účinkoch, ktorými majú veci pôsobiť v parížskych salónoch. Posledné štyri roky dve nešťastia trochu skalili jej pokoj: že sa v spoločnosti zjavujú mená, ktoré lokaji dobrých domov nemali nikdy oznamovať, a starosť nad tým, že v plukoch už nebolo miesta pre mladých ľudí z dobrých domov, kedysi priateľov jej vnukov, ktorých už dávno stratila.

Pán Leuwen otec, ktorý vídal paniu de Thémines raz do týždňa alebo u seba, alebo u nej, myslel si, že v jej prítomnosti treba vážne brať úlohu otca. Šiel ešte ďalej, usúdil, že vo svojom veku ju už môže pokojne klamať a v synovom príbehu zatajiť meno panej de Chasteller. Zo synových dobrodružstiev urobil veľmi pekný príbeh a keď už celý večer zabával paniu de Thémines, napokon sa jej priznal, že má vážne obavy o syna, ktorý už tri mesiace, ako ho uviedli do salónu pani

Grandetovej, oddáva sa smrteľnému smútku; bojí sa, že tu ide o vážnu lásku, čo by celkom zmarilo jeho plány s milovaným synom. Lebo ho treba oženiť... Atď.

– A najčudnejšie je, – povedala mu pani de Thémines, – že pani Grandetová je od svojho návratu z Anglicka celkom zmenená; i ona nosí v sebe nejaký zármutok.

No aby sme postupovali po poriadku, uvedieme, čo sa pán Leuwen dozvedel od panej de Thémines i od pani Tonielovej, ktoré navštívil osve a potom aj spolu stretol, a hneď doložíme aj to, čo sme sa o tejto slávnej žene z jednotlivých poznámok dozvedeli.

Pani Grandetovú pokladali asi tak za najkrajšiu ženu v Paríži, alebo aspoň natoľko, že nebolo možné menovať šesť najkrajších žien a ju nerátať do tohto počtu. Najnápadnejšia na nej bola jej driečna, hybká a rozkošná postava. Mala utešené plavé vlasy a pôvabne sa nosila na koni, pričom jej nechýbala ani odvaha. Bola to štíhla a plavá krásavica ako mladé Benátčanky na obrazoch Paola Veroneseho. Mala pekné črty, no nie obzvlášť ušľachtilé. Čo sa jej srdca týka, bolo asi tak opakom toho, čo si predstavujeme ako talianske srdce. Bolo dokonale vzdialené všetkému, čo voláme nežnými a vznetnými citmi, ale za celý svoj život tieto city predstierala. Lucien ju aspoň desať ráz pristihol, ako sa rozplýva od ľútosti nad nešťastným osudom nejakého kňaza, ktorý kázal evanjelium v Číne, alebo nad biedou nejakej rodiny, ktorá v jej kraji náležala k *najlepším* z *najlepších*. Ale v úkryte srdca pani Grandetovej nezdalo sa nič takým nízkym, smiešnym, slovom meštianskym, ako práve rozcitlivenosť. Videla v tom najbezpečnejšie znamenie slabosti duše. Často čítavala *Pamäti* kardinála de Retz: pôsobili na ňu tým čarom, ktoré márne hľadala v románoch. Úlohy, ktoré pani de Longueville a pani de Chevreuse hrali v politike, boli pre ňu tým, čím sú ľúbostné dobrodružstvá pre osemnásťročného mladíka.

„Aké skvelé postavenie," povedala si pani Grandetová, „keby sa boli vedeli vyvarovať tých chýb v správaní, ktorými tak odhaľujeme svoje slabosti!"

Láska, i v jej najreálnejšej podobe, zdala sa jej iba ťarchou a nudou. Azda tomuto duševnému pokoju ďakovala za svoju prekvapujúcu sviežosť, za tú obdivuhodnú pleť, ktorou mohla závodiť s najkrajšími Nemkami, a za mladistvý a zdravý

výzor, ktorý bol ozajstnou pastvou pre oči. Preto sa i rada ukazovala o deviatej ráno, len čo vstala z postele, lebo vtedy bola obzvlášť neporovnateľná a aby sa človek zdržal potešenia prirovnať ju k zore, prichodilo myslieť na smiešnosť tohto zvratu. Ani jedna z jej sokýň nemohla sa s ňou porovnať, keď išlo o sviežosť pleti. Bola celá šťastná, keď mohla predlžovať plesy vo svojom dome až do bieleho dňa a podávať tanečníkom obed na slnci, pri otvorených oknách. A pani Grandetová triumfovala, ak nejaká pekná žena, netušiac tento lživý úklad a omarená pôžitkom z tanca, zostala nerozmyslene do konca; to boli jediné chvíle života, keď sa jej duša povznášala, a toto ponížení sokýň bola jediná vec, na ktorú vari bola jej krása dobrá. Hudbu, maliarstvo, lásku pokladala za pochabosti, čo malé duše vynašli pre malé duše. A život trávila, ako vravela, vychutnávaním vážnych rozkoší vo svojej lóži v Bouffes, lebo talianski speváci, nikdy to neomeškala doložiť, nie sú exkomunikovaní. Predpoludním maľovala akvarely s naozaj nevšedným nadaním; zdalo sa jej to rovnako nevyhnutné pre ženu veľkého sveta ako vyšívanie, a pritom oveľa menej nudné. Jediná vec svedčila o nešľachetnosti jej duše: návyk, ba priam potreba prirovnávať sa k niečomu alebo k niekomu, aby prejavila úctu k sebe alebo aby sa posudzovala, napríklad k šľachtickým dámam zo štvrte Saint-Germain.

Svojho muža naviedla na cestu do Anglicka, aby videla, či tam nájde blondínu, ktorá by bola sviežejšia, a aby sa presvedčila, či sa bude báť na koni. V elegantných country seats, kam ju pozývali, našla nudu, no nie pocit strachu.

Luciena jej predstavili práve vtedy, keď sa vrátila z Anglicka, a pobyt v tejto krajine len vystupňoval jej obdiv, hraničiaci so závisťou, ktorý pociťovala k rodovej šľachte; jej duša nemala tú prevahu, potrebnú na získanie úcty ľudí, ktorí nemajú úctu k šľachte. Pani Grandetovú pokladali v Anglicku len za ženu jedného z júlových stredniakov, čo najväčšmi vyznamenaných priazňou Ľudovíta Filipa, ale ona mala na každom kroku pocit, že je *ženou kupca*. Jej stotisícfranková renta, ktorá ju v Paríži tak veľmi odlišovala, v Anglicku bola takmer ešte jednou vulgárnosťou navyše. Z Anglicka sa vrátila s touto veľkou starosťou: „Už nesmiem byť ženou kupca, musím sa stať takou Montmorency."

Za muža mala veľkého a tučného štyridsiatnika výborného

zdravia; na vdovstvo nebolo nádeje. Ale pri tejto myšlienke sa ani nepristavovala nadlho: veľký majetok a hrdosť ju ešte zavčasu odviedli z krivých chodníčkov, a každý zločin nenávidela. Išlo o to stať sa takou Montmorency a ničoho sa nedopustiť, čo by nemohla priznať. Bolo to čosi ako diplomacia Ľudovíta XIV. blahých čias.

Jej muž, plukovník národnej gardy, síce nahradil Rohanovcov a Montmorencyovcov, hovoriac politicky, ona však musela ešte všetko urobiť, aby si zabezpečila osobné šťastie.

Čo by taká Montmorency, sotva dvadsaťtriročná a s ohromným majetkom, urobila zo svojho šťastia?

A to ešte nebola celá otázka.

Nebolo by treba urobiť ešte niečo iné, aby svet hľadel na človeka ako na tú Montmorency?

Veľká a hlboká pobožnosť, alebo mať ducha ako pani de Staël, alebo nejaké slávne priateľstvo; stať sa dôvernou priateľkou kráľovnej alebo pani Adélaidy, akousi paňou de Polignac z r. 1785, byť takto v čele ženského dvora a dávať večere kráľovnej; alebo by bolo treba mať aspoň nejaké vznešené priateľstvo vo štvrti Saint-Germain.

Všetky tieto možnosti a úvahy ju postupne zaneprázdňovali a umárali jej ducha, lebo vytrvalosti a odvahy mala viac než ducha. A nevedela si rady; hoci mala dve priateľky, panie de Thémines a Tonielovú, zdôverovala sa len s časťou svojich zámerov, čo jej nedali spať. Väčšina týchto myšlienok, ktoré sme spomenuli, a ešte iné, oveľa skvelejšie, ktorých absolútna uskutočniteľnosť sa ponúkala jej ctibažnosti, neboli naskrze pravdepodobné.

Lucien, keď jej ho predstavili, usúdil, že robí zo seba paniu de Staël, a odtiaľ ten odpor, ako sme už boli videli, k jej hroznému táraniu o všetkom a na každý námet.

Slovom, pani Grandetová, nevidiac nijakú možnosť uskutočniť svoje veľké zámery, povedala si pred Lucienovou cestou do Nancy:

„Neznamenalo by to stratiť ponúkajúcu sa výhodu a zmeškať veľkú možnosť na vyniknutie, keby som nevnukla veľkú lásku, ktorá by sa preslávila nešťastím zaľúbenca? Nebolo by skvelé podľa všetkých predpokladov, keby znamenitý človek odišiel do Ameriky, aby zabudol na mňa, ktorá som mu nikdy nevenovala ani najmenší záujem?"

Túto veľkú otázku si zrelo uvážila bez najmenšej stopy ženskej slabosti, a to tým prísnejšie, lebo to bolo vždy úskalím pre tie ženy, ktorých šťastie a spoločenské vystupovanie pani Grandetová najväčšmi obdivovala.

„Keby som niekomu nevnukla veľkú vášeň, znamenalo by to nevyužiť danú a veľmi unikavú výhodu," povedala si napokon, „ibaže výber je chúlostivý: čo všetko som už neurobila, aby som získala len za priateľa človeka urodzeného! Ľúbeznosti, mladosť, ba čo viac, ani majetok neznamenali nič pre mňa; chcela som len čistú krv a nepoškvrnenú povesť. No nijaký mužský zo starej dvornej šľachty sa nechcel dať na tú úlohu. Ako sa teda úfať, že nájdem medzi nimi niekoho na úlohu človeka nešťastného, slovom, zaľúbeného do ženy zbohatnutého továrnika?"

Takto si vravela pani Grandetová. Mala tú silu, že neváţila slová, keď sa zhovárala sama so sebou; chýbala jej vlastne skôr vynachádzavosť a vtipnosť. V duchu si prebrala všetky podujatia a takmer všetky nízkosti, vynaložené na to, aby sa častejšie vídala s dvoma-troma mužskými z vyššej triedy, ktorých náhoda priviedla do jej salónu; návštevy týchto vznešených pánov začínali byť vždy po dvoch-troch mesiacoch zriedkavejšie.

To všetko bola pravda, a preto nebolo také jednoduché vnuknúť niekomu veľkú vášeň.

A práve za tohto jej vnútorného rozpoloženia, o ktorom pán Leuwen otec nemal ani tušenia, raz ráno prišla pani de Thémines stráviť hodinku so svojou mladou priateľkou, aby zistila, či sa toto srdce zaoberá naším hrdinom. Keď spoznala, v akom stave sa nachodí jej márnivosť alebo ctibažnosť a keď jej polichotila, pani de Thémines povedala:

– Robíte ľudí nešťastnými, moja krásna, a dobre ste si vybrali.

– Výber mám taký malý, – odpovedala pani Grandetová veľmi vážne, – jednako nepoznám meno toho nešťastného rytiera. Je to urodzený človek?

– Len urodzenosť mu chýba.

– Možno mať dobré spôsoby bez urodzenosti? – odpovedala akosi nesmelo.

– Ako mám rada vašu dokonalú taktnosť, ktorou sa vyznačujete! – zvolala pani de Thémines. – Nehľadiac na plytký obdiv, ktorým dnes zahŕňajú vtipnosť, túto lúčavku, tento vitriol, ktorý rozožiera všetko, vy nepripúšťate vtipnosť ako náhradu za dobré spôsoby. Ach, ako k nám patríte! Lenže celkom sa nazdám, že vaša nová obeť má vybrané spôsoby. Pravda, odkedy sem chodí, je zvyčajne taký smutný, že si ťažko utvoriť o tom úsudok, lebo mužskému vyznačuje miesto v spoločnosti veselosť, druh jeho žartov a spôsob, ako ich vyslovuje. Jednako, keby tento, ktorého robíte nešťastným, náležal k nejakej vznešenej rodine, nesporne by ho kládli na prvé miesto.

– Ach! To je pán Leuwen, ministerský referent!

– No hej, a vy, moja krásna, privediete ho do hrobu.

– Tak sa mi zdá, že má skôr unudenú ako nešťastnú tvár, – povedala pani Grandetová.

Sotva k tomu doložili niekoľko slov. Pani de Thémines zvedla rozhovor na politiku a v súvislosti s čímsi povedala:

– Najväčšmi poburuje to, že o všetkom rozhoduje *burza,* kam váš muž nechodí.

– Už ta nevkročil viac než dvadsať mesiacov, – povedala pani Grandetová ponáhlo.

– A tí ľudia, ktorých vy prijímate, ustanovujú a odvolávajú ministrov.

– Lenže ja neprijímam výlučne týchto pánov, – povedala pani Grandetová tým istým urazeným tónom.

– Neodriekajte sa takéhoto krásneho položenia, moja drahá. A medzi nami, – odznelo tichším hlasom a dôverným tónom, – nepreceňujte reči jeho nepriateľov. Už raz, za Ľudovíta Štrnásteho, boli mešťania ministrami, ako to ustavične omáľa ten naničhodný vojvoda de Saint-Simon, ktorého tak milujete. Čo boli Colbert, Séguier? A za dlhší čas ministri pomôžu k majetku tým, komu chcú. A kto dnes robí ministrov? Takí Rothschildovci, takí..., takí... Leuwenovci. Ozaj, či nedávno nepovedal pán Pozzo di Borgo, že pán Leuwen urobil scénu pánu ministrovi zahraničných vecí kvôli svojmu synovi, a či to bol syn, čo šiel prostred noci urobiť scénu tomuto ministrovi?

Pani Grandetová povedala o veci všetko, čo vedela. Bola to asi tak pravda, ale rozprávaná v prospech Leuwenovcov. No nebolo v tom ešte ani stopy záujmu, ani osobitného vzťahu, skôr nechuť k Leuwenovmu znechutenému výzoru.

Večer pani de Thémines usúdila, že môže pána Leuwena ubezpečiť a povedať mu, že medzi jeho synom a krásnou pani Grandetovou niet ani lásky, ani nijakých galantností.

KAPITOLA 46/

Pán Leuwen otec bol územčistý človek, mal zabronenú pleť, živé oči a pekné šedivé kučeravé vlasy. Jeho kabát, jeho vesta boli vzorom tej skromnej elegancie, ktorá pristane staršiemu človeku. V celej jeho osobe bolo čosi svižné, oduševnené. Podľa čiernych očí, podľa náhlych zmien fyziognómie by ho bolo možné pokladať skôr za geniálneho maliara (akých už nieto), než za povestného bankára. Zjavoval sa v mnohých salónoch, ale život trávil s vtipnými diplomatmi (vážnych sa hrozil) a so ctihodným zborom tanečníc Opery; bol im prozreteľnosťou v malých peňažných veciach, každý večer ho bolo možné nájsť vo foyeri Opery. Veľmi málo dbal na spoločnosť, ktorá sa menuje *dobrou.* Nehanblivosť a šarlatánstvo, bez čoho nemožno dosiahnuť úspech, sa mu ťažili. Obával sa len dvoch vecí: nudných ľudí a vlhkého vzduchu. Aby vyhol týmto dvom pohromám, robil veci, ktoré by boli každého iného zosmiešnili, lenže až do svojho šesťdesiateho piateho roku, práve toľko mal teraz, on zosmiešňoval druhých, a nie druhí jeho. Keď sa prechádzal po bulvári, lokaj mu pred ulicou Chaussée d'Antin vždy podal plášť. Preobliekol sa aspoň päť-šesť ráz denne, podľa počasia, a na to mal byty vo všetkých štvrtiach Paríža. Jeho vtip mal skôr prirodzenosť, vzruch, milú nediskrétnosť než obzvlášť vzletný postreh. Zavše sa pozabudol a musel sa mať na pozore, aby neupadol do nerozvážnosti a neprístojnosti.

– Keby ste neboli získali majetok finančnými obchodmi, – povedala mu jeho žena, ktorá ho zbožňovala, – neboli by ste mali úspech v nijakom inom povolaní. Nevinne rozprávate nejakú anekdotu a neuvedomujete si, že smrteľne zraňujete niečie ambície.

– Predišiel som tomuto nedostatku: každý solventný človek si je vždy istý, že v mojej pokladnici nájde tisícku, ktorú mu ochotne poskytnem. No a desať rokov ma už neposudzujú, ale prijímajú.

Pán Leuwen nikdy nehovoril pravdu, povedal ju iba svojej žene, a to úplnú; bola mu akousi druhou pamäťou, ktorej veril väčšmi než svojej vlastnej. Sprvu chcel zachovať istú rezervovanosť, keď jeho syn bol prítomný ako tretí, ale táto rezervovanosť bola nepohodlná a kazila rozhovor (pani Leuwenová sa nerada zriekala synovej prítomnosti); usúdil, že je veľmi diskrétny a napokon hovoril aj pred ním o všetkom.

V jadre bol tento starec, ktorého zlomyseľných slov sa každý tak obával, samá veselosť.

V čase, o ktorom je reč, bol už niekoľko dní smutný a vzrušený; večer hral vysoké hry, ba dovolil si hrať i na burze; slečna Des Brins usporiadala dva tanečné večierky, pri ktorých vystupoval v úlohe domáceho pána.

Raz v noci, o druhej nad ránom, keď sa vracal z jedného tohto večierka, našiel syna v salóne, ako sa tam zohrieva, a jeho zármutok prepukol.

– Choďte zavrieť dvere. – A keď sa Lucien vrátil ku kozubu, pán Leuwen nevrlo povedal: – Viete, do akej smiešnosti som upadol?

– Do akej, otec? Nikdy by som nebol tušil...

– Mám vás rád, a preto ma robíte nešťastným; lebo najväčšou hlúposťou je mať niekoho rád, – doložil čoraz väčšmi sa rozohňujúc a prechádzajúc do vážneho tónu, ktorý uňho syn nikdy nepoznal. – Na svojej dlhej životnej púti som poznal len jedinú výnimku, a tá je naozaj jedinečná. Milujem vašu matku, potrebujem ju pre svoj život a nikdy mi nespôsobila ani trochu zármutku. Namiesto aby som na vás hľadel ako na svojho súpera v jej srdci, rozhodol som sa mať vás rád, a to je smiešnosť; svätosväte som si sľúbil, že do nej nikdy neupadnem, *a vy ma pripravujete o spánok.*

Pri týchto slovách Lucien celkom zvážnel. Jeho otec nikdy neprepínal, pochopil teda, že bude mať do činenia so skutočným výbuchom hnevu.

Pán Leuwen bol tým podráždenejší, že sa o tom zhovára so synom, hoci si už štrnásť dní sľuboval, že mu nepovie ani slova o tom, čo ho trápi.

Zrazu pán Leuwen odišiel.

– Ráčte ma počkať, – povedal mu trpko.

O chvíľu sa vrátil s malou peňaženkou z ruskej juchty.

– Tu je dvanásťtisíc frankov a ak si ich nevezmete, tak sa asi pohneváme.

– Príčina na škriepku by bola nová, – povedal Lucien s úsmevom. – Úlohy sú vymenené a...

– Hej, to nie je zlé. No, hľa: trochu vtipu. Ale krátko, jedným slovom: je potrebné, aby ste sa vášnivo zaľúbili do slečny Gosselinovej. A aby ste jej šli zaniesť peniaze a potom neutiekli na koni do Meudonských lesov alebo kamsi dočerta, ako je vaším vznešeným zvykom. Ide o to, aby ste trávili s ňou večery, aby ste jej venovali každú svoju chvíľu, aby ste sa za ňou pochabili.

– Pochabiť sa za slečnou Gosselinovou!

– Nech ťa čert vezme! Pochabiť sa za slečnou Gosselinovou alebo za inou, čo na tom záleží! Verejnosť musí vedieť, že máš milenku.

– Otec, a príčina tohto prísneho nariadenia?

– Poznáš ju veľmi dobre. A teraz začínaš byť ešte aj neúprimný, keď sa zhováraš s otcom, a to ešte o veciach, ktoré sú pre teba dôležité! Nech ťa čert vezme a viac ani nevráti! Keby som ťa dva mesiace nevidel, som presvedčený, ani nepomyslím na teba. Že si nezostal v tom svojom Nancy! To ti veľmi dobre pristalo. Bol by si býval dôstojným hrdinom dvoch či troch mravných cintľaviek.

Lucien sa zapálil.

– Lenže v postavení, ktoré som ti zadovážil, ten tvoj úboho vážny, ba smutný výzor, taký obdivovaný na vidieku, kde je prepiatosťou módy, môže ti získať len hrozne smiešnu povesť, že si v podstate iba prekliaty saintsimonovec.

– Ale ja vôbec nie som saintsimonovec! Nazdám sa, že som vám to dokázal.

– Ech, buď si saintsimonovcom, buď si hoc ešte tisíc ráz väčším bláznom, ale nech to na tebe nebadať!

– Otec, budem zhovorčivejší, veselší, budem tráviť dve hodiny v Opere namiesto jednej.

– Možno zmeniť svoju povahu? Či ty budeš dakedy pochabý a ľahkomyseľný? Lebo celý spôsob tvojho života, ak v ňom neurobím poriadok za štrnásť dní, všetka tvoja vážnosť bude

znamením nie *dobrého úsudku,* nie zlým dôsledkom dobrej veci, ale súhrnom toho, čo je v dobrej spoločnosti najodpornejšie. Lebo ak sa tu niekto obráti dobrej spoločnosti chrbtom, musí pripraviť svoju sebalásku na to, že ju desať ráz denne bodnú špendlíkom, a v tom prípade zostáva najsladším útočišťom prepáliť si guľou mozog alebo sa dať k trapistom. Nuž tam si bol pred dvoma mesiacmi, a ja som sa umáral, aby som ťa presvedčil, že ma nivočíš svojimi mladíckymi bláznovstvami. A v tomto krásnom položení, s tou prekliatou rozvážnosťou na tvári, ideš si znepriateliť grófa de Beausobre, lišiaka, ktorý ti nikdy neodpustí, lebo ak sa ti podarí niečo vo svete a ak si zmyslíš o tej veci hovoriť, skôr alebo neskôr ho môžeš prinútiť, aby sa s tebou pochytil, čo on naskrze nemá rád. A v pätách máš, ani to netušiac a bez ohľadu na tú svoju prekliatu rozvážnosť, ktorú nebesá mätú, osem alebo desať vtipných chlapov, veľmi výrečných, veľmi cnostných, veľmi dobre prijímaných v spoločnosti a navyše donášačov ministerstva zahraničných vecí. Hodláš ich všetkých zabiť v súboji? A ak zabijú teba, čo bude s tvojou matkou? Lebo nech ma čert vezme, ak si ja na teba spomeniem čo len dvoma slovami, keď ťa už neuvidím! A kvôli tebe sa už tri mesiace vystavujem nebezpečenstvu, že si zadovážim záchvat lámky, ktorý ma môže celkom dobre dostať na druhý svet. Život trávim na burze, ktorá je ešte vlhkejšia, odkedy ta dávajú pece. Kvôli tebe sa zriekam potešenia skúšať šťastie v hazardnej hre, čo by ma zabávalo. Tak teda, konečné slovo: chceš slečnu Gosselinovú za veľkú lásku?

– To znamená, že vyhlasujete vojnu tým úbohým štvrťhodinkám slobody, ktoré mi ešte zvyšujú. Nechcem vám to vyčítať, no vzali ste mi každú chvíľu, a nieto takého cibažného chudáka, ktorý by toľko pracoval ako ja, lebo pokladám za prácu, a to najúmornejšiu, vysedávanie v Opere a po salónoch, kde by ma neuvideli ani raz za dva týždne, keby som sa správal podľa vlastnej náklonnosti. Ernest má ctibažnosť sedieť v kresle akademika, ten malý lagan Desbacs sa chce stať štátnym radcom, to ich posilňuje; ja nemám nijakú takú vášeň, iba túžbu dokázať vám svoju vďačnosť. Pre mňa by bolo šťastím, alebo tým, čo si pod šťastím predstavujem, môcť žiť v Európe alebo v Amerike zo šesť alebo osemtisíc frankovej renty, striedajúc mestá, pobudnúť mesiac alebo rok

tam, kde by som sa dobre cítil. Šarlatánstvo, v Paríži nevyhnutné, zdá sa mi smiešne, a jednako ma zlostí, keď vidím, že sa mu darí. Hoci bohatý, človek tu musí byť komediant a ustavične v strehu, ináč si utŕži posmech. Lebo ja naskrze nestojím o šťastie, ktoré je závislé od toho, akú mienku majú o mne iní; mojím šťastím by bolo prichádzať do Paríža každý rok na šesť týždňov, aby som videl, čo je nového v obrazoch, divadelných kusoch, vynálezoch, pekných tanečniciach. Pri tomto živote by svet na mňa zabudol, bol by som tu, v Paríži, ako ktorýkoľvek Rus alebo Angličan. Namiesto aby som sa stal šťastným milencom slečny Gosselinovej nemohol by som azda cestovať šesť mesiacov, kde by ste chceli, napríklad po Kamčatke, po Kantone, po Južnej Amerike?

– O šesť mesiacov po návrate by si zistil, že povesť máš úplne zničenú a svoje nenávidené neresti zdôvodnené neodškriepiteľnými a celkom zabudnutými faktmi. Pre povesť je najhoršie á ohováraniu sa darí, keď sa zuteká. To potom teda odznova privracať pozornosť verejnosti a opäť vyvolať zápal rany, aby sa mohla zahojiť. Rozumieš ma?

– Žiaľ, až pridobre! Vidím, že nechcete šesťmesačné cestovanie alebo šesťmesačné väzenie ako náhradu za slečnu Gosselinovú.

– Ach, zdá sa, že začínaš byť rozumný, vďaka bohu! Ale pochop konečne, že nie som čudácky. Uvažujme vedno. Pán de Beausobre disponuje dvadsiatimi, tridsiatimi, možno štyridsiatimi diplomatickými sliedičmi, ktorí patria do dobrej spoločnosti a niekoľkí do najvyššej; jestvujú aj špehúni dobrovoľní, ako napríklad de Perte, ktorý má štyridsaťtisíc frankov renty. Pani kňažná de Vaudémont bola v jeho službách. Týmto ľuďom nechýba takt, väčšina z nich slúžila desiatim alebo dvanástim ministrom a osoba, ktorú skúmajú najstarostlivejšie, najdôkladnejšie, je ich vlastný minister. Nedávno som ich sám pristihol pri rozhovore na túto tému. Ba dvaja či traja, čo majú voči mne peňažité záväzky, ma i popýtali o radu. Štyria či piati, napríklad pán gróf N., ktorého vídaš u mňa, keď môžu zužitkovať nejakú správu, chcú špekulovať s rentami a nemajú vždy čím zaokryť schodok. Tu a tam im vypomôžem menšími sumami. Napokon, aby som ti povedal všetko, pred dvoma týždňami som získal doznanie, že ten Beausobre má na teba *náramnú* zlosť.

Je o ňom známe, že srdce má len vtedy na mieste, keď ide o to získať nejaký veľkokríž. Možno ho mrzí, že sa v tvojej prítomnosti ukázal slabým. Nepoznám príčinu jeho nenávisti, no preukazuje ti česť, že ťa nenávidí. Ale som si istý, že vytvorili ozajstnú organizáciu, aby pustili do sveta klebetu, aby z teba spravili saintsimonovca, ktorého len moje priateľstvá horko-ťažko udržiavajú v spoločnosti. Po mojej smrti sa vraj verejne pridáš k saintsimonizmu alebo sa staneš hlavou nejakého nového náboženstva. Ba ani za to by som neručil, ak Beausobrov hnev potrvá, že niektorý z jeho špehúňov mu poslúži tak, ako poslúžili Eduardovi Tretiemu proti Beckettovi. Mnohí z týchto pánov, nehľadiac na ich skvelé koče, často potrebujú veľmi súrne výpomoc päťdesiat louisdorov a boli by celkom šťastní, keby si ich mohli vyklmačiť nejakým súbojom. Toto je tá vec, kvôli ktorej prejavujem slabosť, že sa s tebou o tom zhováram. Privádzaš ma, naničhodník, k niečomu, čo som už nespravil pätnásť rokov: nedostáť si v slove, ktoré som si bol dal. Kvôli odmene päťdesiat louisdorov, ktorú si získa ten, kto ťa odpraví *ad patres,* nemohol som sa s tebou zhovárať pred matkou. Ak ťa stratí, umrie, a darmo by som potom vyčíňal pochabosti, nič by ma nemohlo utešiť v tejto strate; a potom, – doložil emfaticky, – bola by naša rodina vytretá zo sveta.

– Bojím sa, aby ste sa mi nevysmiali, – povedal Lucien hlasom, ktorý akoby mu pri každom slove mal zlyhať. – Keď na mňa spravíte nejaký posmešný vtip, zdá sa mi taký dobrý, že si ho týždeň opakujem a Mefistofeles vo mne triumfuje nad činorodosťou. Kvôli jedinej veci sa mi neposmievajte, nepochybne o nej viete, nezveril som ju živej duši.

– Dočerta! Nuž to je nové! Nikdy sa s tebou o tom nebudem zhovárať.

– Chcem zostať verný, – doložil Lucien trhaným a prudkým hlasom, hľadiac na dlážku, – milenke, ktorá nikdy nebola moja. Mravnosť má s mojím pomerom k slečne Raimonde tak málo spoločného, že mi nespôsobuje skoro nijaké výčitky svedomia; jednako... (iste sa mi vysmejete!) často ich pociťujem... keď ju... keď je ku mne milá. Ale keď jej nedvorím... som veľmi zádumčivý, obchádzajú ma myšlienky na samovraždu, lebo ma nič neteší... Opätovať vašu nežnosť je len menej trápna povinnosť než tie ostatné. Úplné

rozptýlenie som našiel iba pri posteli toho úbohého Kortisa... a to ešte za akú cenu! Šuchol som sa o nečestnosť... Ale vy sa mi vysmejete, – povedal Lucien a odvážil sa ukradomky zdvihnúť oči.

– Naskrze nie! Šťastný, kto má nejakú vášeň, nech je to hoc byť zaľúbený do diamantu ako ten Španiel, ktorého príbeh nám rozpráva Tallemant des Réaux. Staroba nie je nič iné ako nedostatok pochabostí hodne pred úpadkom telesných síl. Ja by som sa rád zaľúbil hoci do najmrzkejšej kuchárky v Paríži, len keby opätovala môj žiar. Povedal by som ako svätý Augustín: *Credo quia absurdum.* Čím absurdnejšia bude tvoja vášeň, tým väčšmi ti ju budem závidieť.

– Veľmi vás prosím, nerobte nikdy na túto moju pochabosť ani také nepriame narážky, ktoré by som len ja porozumel.

– *Nikdy!* – povedal pán Leuwen a jeho tvár dostávala slávnostný výraz, aký Lucien uňho nikdy nevidel. To preto, lebo pán Leuwen nebol nikdy úplne vážny; keď nebolo komu sa posmievať, posmieval sa sám sebe, často tak, že to ani pani Leuwenová nepobadala. Táto zmena fyziognómie sa páčila nášmu hrdinovi a dodala odvahu jeho slabosti.

– Tak teda, – pokračoval trochu pevnejším hlasom, – ak budem dvoriť slečne Gosselinovej alebo nejakej inej slávnej slečne, skôr alebo neskôr budem povinný byť šťastným, a toho sa hrozím. Nebolo by vám jedno, keby som si vybral nejakú statočnú ženu?

Tu sa pán Leuwen rozosmial.

– Ne... ne... nehnevaj sa! – vravel, zachodiac sa od smiechu. – Budem verne zachovávať... náš dohovor, toto... čomu sa smejem, je mimo dohodnutého rámca... A kde, dočerta... vezmeš tú statočnú ženu? Ah, bože môj! – a smial sa, len mu tak slzy cupkali. – A keď sa ti jedného pekného dňa... tá tvoja statočná žena prizná, že je ochotná vyslyšať tvoju vášeň, a napokon nadíde chvíľa lásky... čo urobí milenec?

– Vážne jej bude vyčítať nedostatok cnosti, – povedal Lucien veľmi chladnokrvne. – Nebude to celkom dôstojné tohto mravného storočia?

– Aby žart bol naozaj dobrý, prichodilo by túto milenku hľadať vo štvrti Saint-Germain.

– Ibaže vy nie ste vojvoda, a ja neviem dosť vtipne a veselo narábať tými troma alebo štyrmi nechutnými predsudkami, ktorým sa smejeme ešte aj v našich, ináč takých stupídnych, stredniackych salónoch.

Medzi rečou si Lucien uvedomil, na čo sa nevdojak podobral; razom zbočil do smútku a nechtiac povedal:

– Ako to, otec? Veľká láska! S jej nástojčivosťou, vytrvalosťou, so zaneprázdnenosťou v každej chvíli?

– Presne tak.

– *Pater meus, transeat a me calix iste!*

– Ale chápeš moje dôvody. *„Vynes rozsudok nad sebou a trest smrti vyber si sám!"* Uznávam, s nejakou cnostnou, pobožnou a urodzenou bola by lepšia zábava, lenže ty nie si na to, a ostatne, moc, táto dobrá vec, odťahuje sa od týchto ľudí a prechádza k nám. Nuž tak, medzi nami ostatnými, medzi novou šľachtou, ku ktorej sme dospeli tak, že sme rozdrvili alebo zaonačili Júlovú revolúciu...

– Ach, vidím, kam mierite!

– No hej, – povedal pán Leuwen tónom najdokonalejšej úprimnosti, – kde chceš nájsť niečo lepšie? Nie je to cnosť *na spôsob* štvrte Saint-Germain?

– Ako Dangeau nebol veľmož, len tak *na spôsob* veľmoža. Ach! Zdá sa mi priveľmi smiešna, nikdy by som nemohol privyknúť na myšlienku, že mám prechovávať veľkú lásku voči pani Grandetovej. Hospodine! Aký príval slov! Aká sebeckosť!

– U slečny Gosselinovej by si mal ľudí, ktorí sú nepríjemní svojou nevychovanosťou. Ostatne, čím väčšmi sa nevera líši od toho, čo sme milovali, tým je menšia.

Pán Leuwen sa šiel poprechádzať na druhý koniec salónu. Vyčítal si túto narážku.

„Porušil som dohodu, to je zlé, veľmi zlé. Čo, už si ani so synom nemôžem dovoliť nahlas porozmýšľať?"

– Priateľ môj, moja posledná veta bola nanič, nabudúce si dám pozor. Lenže odbíja tretiu. Ak prinesieš túto obeť, urobíš to iba pre mňa. Ani ti nepoviem, že mesiace žiješ ako ten prorok v chmárach a že len čo vystúpiš z chmár, začuduješ sa nad novým výzorom vecí... Ty vždy uveríš skôr svojim dojmom než môjmu vysvetľovaniu. A tak moje priateľstvo sa odvažuje žiadať od teba len obeť šesť mesiacov tvojho života; veľmi trpký bude iba ten prvý, potom už do istej miery

navykneš na ten salón, kam chodieva niekoľko obstojných ľudí, pravda, ak ťa odtiaľ nevypudí strašná cnosť pani Grandetovej; v tom prípade si pohľadáme inú cnosť. Mal by si odvahu pristúpiť na šesťmesačný záväzok?

Lucien sa prechádzal po salóne a neodpovedal.

– Ak máš uzavrieť tú dohodu, spravme to hneď, a dožičíš mi dobrú noc, lebo... – povedal s úsmevom, – už dva týždne nespávam kvôli vašim krásnym očiam.

Lucien zastal, zahľadel sa na otca a vrhol sa mu do náručia. Pán Leuwen bol veľmi povďačný za toto objatie: mal šesťdesiatpäť rokov!

Lucien mu povedal, ešte vždy v jeho náručí:

– Toto bude posledná obeť, ktorú odo mňa žiadate?

– Hej, priateľ môj, sľubujem ti to. Robíš ma šťastným. Zbohom.

Lucien zostal stáť hlboko zamyslený. To opravdivé vzrušenie u človeka natoľko necitného, tie dojemné slová: *robíš ma šťastným,* ozývali sa mu v srdci.

Ale na druhej strane dvoriť pani Grandetovej zdalo sa mu strašnou vecou, hrôzou ošklivosti, otupnosti a nešťastia.

„Musieť sa zrieknuť," vravel si, „všetkého, čo je najkrajšie, najdojemnejšie, najvznešenejšie na svete nebolo teda dosť pre môj smutný osud; ešte mi prichodí tráviť život s niečím nízkym a plytkým, s ustavičnou afektovanosťou, ktorá predstavuje práve súhrn všetkého toho plytkého, hrubastého a hodného nenávisti, čo je v duchu dnešného sveta! Ach, môj osud je neznesiteľný!

„Pozrime, čo na to rozum," povedal si zrazu. „Keby som voči otcovi neprechovával nijaké city, ktorými som mu povinný, mal by som ho poslúchnuť podľa čírej spravodlivosti, lebo napokon sa ukázalo, že Ernest mal pravdu: nie som súci zarobiť si deväťdesiatpäť frankov mesačne. Keby mi otec nedával, čo potrebujem na život v Paríži, nebolo by to, čo by som musel robiť, aby som si zarábal na živobytie, azda nepríjemnejšie ako dvoriť pani Grandetovej? Nie, tisíc ráz nie! Načo klamať sám seba!

„V tomto salóne môžem rozmýšľať, môžem stretať smiešnych čudákov, slávnych ľudí. Prikovaný k miestu v kancelárii nejakého obchodníka v Amsterdame alebo v Londýne, ktorý je v spojení s otcovým bankovým domom, mal by som myšlienky neprestajne pripútané k tomu, čo by som písal, 341
ináč by som sa dopustil omylov. To by som sa radšej vrátil k svojmu posádkovému životu: ráno cvičenie, večer život pri biliarde. Z príjmu sto louisdorov by som celkom dobre vyžil. Lenže, kto by mi dal tých sto louisdorov? Matka. Ale keby ich nemala, mohol by som žiť z toho, čo by vyniesol predaj mojich terajších hnuteľností a z tých mesačných deväťdesiatpäť frankov?"

Lucien dlho preťahoval úvahy, ktoré mali viesť k odpovedi na túto otázku, aby nemusel prejsť na skúmanie druhej, oveľa hroznejšej:

„Ako to zajtra spravím, aby som naznačil pani Grandetovej, že ju zbožňujem?"

Toto slovo ho pozvoľna vovádzalo do hlbokých a nežných spomienok na paniu de Chasteller. Nachádzal v tom toľko čara, že si napokon povedal:

„Nepríjemnosti až zajtra."

O zajtrajšku si to povedal len tak zo zvyku, lebo keď zahasil sviečku, ulicu už napĺňali smutné zvuky zimného rána.

V tento deň mal veľa roboty na úrade v Grenellskej ulici a na burze. Až do druhej prezeral články dlhého nariadenia o národnej garde, ktorým sa mala služba čo najväčšmi strpčiť. Lebo či sa dá vládnuť s nejakou národnou gardou? Od istého času si minister zvykol dávať Leuwenovi na svedomité posúdenie správy svojich šéfov sekcií, ktorých preskúmanie vyžadovalo skôr zdravý rozum a statočnosť než hlbokú znalosť tých 44000 zákonov, nariadení a obežníkov, ktoré upravujú agendu ministerstva vnútra. Minister nazval tieto Lucienove správy *stručnými prehľadmi;* tieto stručné prehľady mali často desať až pätnásť strán. Lucien bol veľmi zaujatý svojou telegrafickou agendou a keďže musel zanedbať niekoľko stručných prehľadov, minister mu dal povolenie, aby si pribral dvoch úradníkov a obetoval mu polovicu zadnej miestnosti, susediacej s jeho pracovňou. Lenže v tejto nevyhnutnej situácii mal byť ten budúci úradník oddelený od najdôležitejších vecí len priečkou, pravda, opatrenou tlmiacim čalúnením. Ťažkosť bola v tom nájsť diskrétnych ľudí, ktorým by statočnosť zabraňovala dodávať články, hoci anonymné, obávanému *Nationalu.*

Keď Lucien daromne hľadal po kanceláriách, spomenul si na bývalého žiaka polytechniky, veľmi mlčanlivého a zádumčivého chlapca, ktorý sa chcel stať továrnikom, a pretože mal vynikajúce vedomosti, nazdal sa, že sú podradné. Tento úradník, menom Coffe, najmĺkvejší človek v škole, stál ministerstvo osemdesiat louisdorov, lebo Lucien ho objavil u Svätej Pelagie, odkiaľ ho bolo možné dostať len po zaplatení splátky veriteľom; ale zaviazal sa pracovať za desiatich, a čo viac, pred ním sa dalo hovoriť celkom bezpečne. Táto pomoc umožňovala Leuwenovi vzdialiť sa kedy-tedy na štvrťhodinku z úradu.

O týždeň dostal gróf de Vaize päť či šesť anonymných udaní na pána Coffa, ale odkedy Coffe vyšiel od Svätej Pelagie, Lucien ho dal, a to tak, že o tom ani nevedel, pod dozor pána Craparta, šéfa polície ministerstva. Dokázalo sa, že pán Coffe nemá nijaké vzťahy k liberálnym časopisom, a čo sa týka jeho domnelých stykov s vládnym výborom Henricha V., minister sa tomu smial spolu s Coffom.

– Podstrčte im niekoľko louis, mne je to celkom jedno, – povedal úradníkovi, ktorého takáto reč veľmi pobúrila, lebo bol náhodou statočný človek. Minister odpovedal na Coffove výkriky:

– Už viem, čo je to, vy chcete nejaký znak priazne, ktorý by zastavil anonymné listy zvyšných žiarlivcov, čakajúcich na miesto, ktoré pán Leuwen dal vám. No dobre! – A Leuwenovi: – Vyhotovte mu poverenie, ktoré sám podpíšem, aby mohol *prednostne* prepisovať vo všetkých kanceláriách akty, z ktorých kabinet potrebuje kópie.

V tú chvíľu ministra prerušili, oznamujúc telegrafickú depešu zo Španielska. Táto depeša hneď aj vytrhla Leuwena z myšlienok na domáce veci úradu a vrhla ho do kabrioletu, ktorý sa rozbehol smerom ku kancelárii jeho otca a odtiaľ na burzu. Ako zvyčajne, chránil sa vojsť a čakal na správy svojich agentov, čítajúc nové brožúry v neďalekom kníhkupectve.

Zrazu naňho naďabili traja sluhovia jeho otca, ktorí ho už všade hľadali a mali mu odovzdať lístok s troma riadkami:

Bežte na burzu, choďte ta sám, zastavte všetky operácie, všetko prerušiť. Dajte príkaz na predaj hoci so stratou a keď to spravíte, príďte hneď za mnou.

Tento príkaz ho veľmi prekvapil; bežal ho splniť. Mal s tým dosť starostí, napokon sa ponáhľal k otcovi.

– Tak čo, zrušil si ten obchod?

– Úplne. Ale prečo sa to malo zrušiť? Zdalo sa mi to skvelé.

– To bola tá najskvelejšia vec, akú sme kedy podnikli. Dalo sa na tom získať tristotisíc frankov.

– Prečo sme teda cúvli? – spýtal sa Lucien stiesnene.

– Na moj veru neviem, – povedal pán Leuwen potmehúdsky. – Dozvieš sa to od svojho ministra, ak sa ho budeš vedieť spytovať. Poponáhľaj sa ho upokojiť, je šialený od úzkosti.

Výraz pána Leuwena len vystupňoval Lucienovu zvedavosť. Bežal do ministerstva a šiel k ministrovi, ktorý ho čakal zavretý za dvojitými dverami svojej spálne, premeriavajúc ju dlhými krokmi v nevýslovnom vzrušení.

„No, hľa, veď je to najstráchanejší človek na svete!" povedal si Lucien.

– Tak čo, priateľ môj? Podarilo sa vám to všetko zastaviť?

– Napospol všetko, až na desaťtisíc frankov, za ktoré som kázal nakúpiť Rouillonovi, a toho som už nenašiel.

– Ach, drahý priateľ, obetoval by som päťsto, ba tisíc frankov, aby som dostal späť aj túto poslednú trochu a aby nezostalo ani pamiatky po tom, že som mal niečo spoločné s obchodom na základe tej prekliatej depeše. Nechceli by ste ísť stiahnuť aj tých desaťtisíc frankov?

Ministrova tvár hovorila: „Choďte!"

„Nedozviem sa nič," povedal si Lucien, „ak to z neho nedostanem v túto chvíľu, keď je bez seba."

– Popravde ani neviem, kam by som mal ísť, – pokračoval Lucien s výrazom človeka, ktorý nemá veľa chuti znovu nasadnúť do kabrioletu. – Pán Rouillon večeriava v meste. K nemu by som mohol zájsť iba ak o dve hodiny a potom ísť preskúmať okolie kaviarne Tortoni. Ale nechcela by mi Vaša Excelencia povedať príčinu všetkých týchto oštár, ktoré som musel podstúpiť a ktoré mi zhltnú celý večer?

– Nemal by som nič povedať, – vravela Jeho Excelencia, zatváriac sa veľmi nepokojne, – ale už dávno nepochybujem o vašej obozretnosti. Tento obchod si vyhradili hore,* a do-

* Stendhal naznačuje, že obchod si vyhradil sám kráľ Ľudovít Filip, ktorý hral na burze. (Pozn. prekl.)

zvedel som sa to len čírym zázrakom, takou čudnou zhodou náhody, – doložil celkom preľaknutý. – Ozaj, bude treba, aby ste zajtra boli taký láskavý a kúpili pekné ženské hodinky...

Minister podišiel k svojmu písaciemu stolu a vyňal dvetisíc frankov.

– Tu máte dvetisíc frankov, vybavte to všetko dobre, ak bude treba, choďte aj do tritisíc. Dá sa za to dostať niečo súce?

– Nazdám sa, že hej.

– Tak teda, tieto pekné ženské hodinky aj so zlatou retiazkou treba dať doručiť, a to spoľahlivým človekom, spolu so zväzkom niektorého Balzacovho románu, ktorý však musí mať nepárne číslo, tri, jeden alebo päť, na adresu: Pani Lavernaye, ulica Sainte-Anne deväťdesiat. A teraz, keď už viete o všetkom, ešte jeden prejav láskavosti. Nenechajte tú vec v polovici, zachyťte mi tých desaťtisíc frankov, aby sa nehovorilo, alebo aspoň aby sa nedalo dokázať na príslušnom mieste, že som robil, či už ja sám alebo niekto z mojich ľudí, akýkoľvek obchod na základe tej depeše.

– V tom smere nemusí mať Vaša Excelencia nijaké obavy, to sa zariadi, – povedal Lucien, odporúčajúc sa so všetkou náležitou úctou.

Nedalo mu veľa námahy nájsť pána Rouillona, ktorý si pokojne večeral na svojom treťom poschodí so ženou a s deťmi. A keď ho ubezpečil, že rozdiel z opätovného predaja mu uhradí ešte v ten večer v kaviarni Tortoni, čo môže robiť päťdesiat alebo sto frankov, všetky stopy transakcie boli zahladené, o čom upovedomil ministra niekoľkými riadkami.

Lucien prišiel k otcovi len ku koncu večere. Bol celkom natešený, keď išiel z námestia Víťazstva, kde býval pán Rouillon, do Londýnskej ulice. A večerná služba v salóne pani Grandetovej sa už zdala celkom prostou vecou. Natoľko je teda pravdivé, že povahy, ktoré majú nepriateľa vo vlastnej predstavivosti, majú konať hodne pred nepríjemnými vecami, a nie o nich premýšľať.

„Budem hovoriť *ab hoc et ab hac,*" vravel si Lucien, „a poviem všetko, čo mi príde na um, dobré, zlé, čo najhoršie. Nazdám sa, že sa človek takto zaskvie pred pani Grandetovou, pred touto vznešenou osobou. Lebo najprv treba byť skvelým, a len potom nežným; darom sa pohŕda, ak darovaná vec nemá veľkú cenu."

KAPITOLA 47/

– Mama, prepáčte mi všetky tie všednosti, ktoré teraz budem vzletne hovoriť, – povedal Lucien matke, keď okolo deviatej od nej odchádzal.

Keď Lucien vchádzal do Grandetovského paláca, zvedavo skúmal vrátnika, dvor, schodište, celé prostredie, v ktorom mal rozvinúť svoje podujatie. Všetko bolo veľkolepé, drahé, ale prinové. V predizbe zástena z belasého zamatu, vyzdobená zlatými klincami a trochu už ošúchaná, akoby bola hovorila okoloidúcemu: „Nie sme bohatí iba od včerajška..." Lenže taký Grandet myslí pri zástenách na špekulácie, a nie na to, čo ony hovoria okoloidúcim v predizbe.

Lucien našiel pani Grandetovú v malej spoločnosti; sedemosem ľudí bolo v elegantnej rotunde, kde o takomto čase prijímala. Bolo ešte privčas, priskoro na návštevu u pani Grandetovej. Lucien to dobre vedel, ale chcel zapôsobiť dojmom *unylého srdca.* Pri sviečkach, ktoré stavali postupne zo všetkých strán, prezerala si Teneraniho poprsie Kleopatry, ktoré jej práve poslal veľvyslanec rímskeho kráľa. Egyptská kráľovná mala prostý a šľachetný výraz. Všetky tie figúry hovorili frázy a obdivovali ju.

„Ožaruje im všedný výzor," povedal si Leuwen. „Všetky tieto tučné tváre so šedivejúcimi vlasmi akoby vraveli: Ach, aký len mám dobrý plat!"

Akýsi úslužný poslanec stredu, spriatelený s domom, navrhol partiu poule na biliarde. Lucien spoznal ten mocný hlas, ktorý je v sneme poverený smiať sa, keď náhodou ide o nejaký veľkomyseľný návrh.

Pani Grandetová ochotne zazvonila, aby dala osvetliť biliard. Lucienovi sa zdalo, že všetko má akýsi nový výzor.

„Takýto návrh," pomyslel si, „sa jej celkom dobre zíde, nech je akýkoľvek smiešny. Má pôvabnú postavu a hra na biliarde poskytuje stá príležitostí ukazovať sa v najgracióznejších postojoch. Je prekvapujúce, že nábožná prístojnosť štvrte Saint-Germain ešte neprišla na to zakázať túto hru!"

Pri biliarde sa Lucien rozhovoril a takmer neprestal vravieť. Jeho veselosť sa stupňovala tou mierou, ako mu úspech jeho všedných a ťarbavých žartov rozptyľoval predstavu

oštarnosti, ktorú v ňom musel vzbudiť rozkaz, aby dvoril pani Grandetovej.

Jeho poznámky boli sprvu veľmi všedné; dožičil si potešenie posmievať sa tomu, čo sám vravel: boli to vtipy zo zadného schodišťa, všade otlačené anekdoty, novinové správy atď. atď.

„Je v nej veľa smiešneho," pomyslel si, „jednako, zvykla si na určitú úroveň vtipnosti. Tu treba anekdotami, ibaže musia byť menej ošúchané: ťažkopádne úvahy na delikátne námety o láske u Racina v porovnaní s láskou u Vergilia, o talianskych rozprávkach, ktorých námety prevzal Shakespeare do svojich hier. Neslobodno však nikdy použiť bystré a živé, odzneli by nepobadane. S pohľadmi to asi nebude takto, najmä keď som veľmi zaľúbený." A s dosť málo zatajovaným obdivom hľadel na pózy, do ktorých sa pani Grandetová stavala.

„Hospodine! Čo by bola povedala pani de Chasteller, keby bola zachytila niektorý z týchto pohľadov! *„Ale prichodí zabudnúť, ak tu mám byť šťastný!"* povedal si Leuwen. A odhrnul od seba túto osudnú myšlienku, no nie nadostač rýchlo, aby mu v očiach nebolo utkvelo niečo dojatia.

I pani Grandetová hľadela naňho dosť zvláštnym spôsobom, ani trošku nežne, to je pravda, jednako dosť začudovane; živo si pripomínala všetko, čo jej pani de Thémines bola povedala pred niekoľkými dňami o láske, ktorú k nej Lucien prechováva. Prekvapovalo ju, že myšlienky, ktoré jej pani de Thémines vnukala, zdali sa jej vtedy také smiešne.

„Naozaj, je celkom prijateľný," povedala si, „veľmi distingvovaný."

Pri hre dostal Lucien náhodou guľu číslo 6. Veľký, mĺkvy mladík, zrejme nemý zbožňovateľ panej domu, mal číslo 5, a pani Grandetová číslo 4. Leuwen sa pokúsil vyraziť pätorku, čo sa mu podarilo, a tým činom musel hrať proti pani Grandetovej a mal ju obohrať, čoho sa dosť ľúbezne zhostil. Skúšal vždy tie najťažšie údery a mal také nešťastie, že nikdy *nespravil* guľu pani Grandetovej a takmer vždy ju výhodne umiestil. Pani Grandetová bola šťastná.

„Nádej na výhru dvadsaťfrankovej partie by azda vzrušila túto dušu hotelovej chyžnej v takom krásnom tele? Partia sa chýli ku koncu, presvedčme sa, či je môj odhad správny."

Lucien sa dal obohrať; rad bol teda na čísle 7 hrať proti pani Grandetovej. Toto číslo mal akýsi penzionovaný prefekt, veľký chvastúň a ctibažník, ktorý si zakladal medziiným i na tom, že hrá dobre biliard. Tento švihák dával najavo nevkusné vytrženie, hovoriac o úderoch, ktoré sa chystá urobiť, a vyhrážajúc sa, že *spraví* guľu pani Grandetovej alebo že ju nevýhodne umiesti.

Pani Grandetová, vidiac, ako sa jej situácia zmenila tým, že Leuwen vypadol z hry, stratila náladu, kútiky sviežich úst sa jej stiahli.

„Ach, takto teda vyzerá, keď je urazená," povedal si Lucien.

Pri treťom zlovestnom údere, ktorý jej dal nemilosrdný prefekt, pani Grandetová pozrela na Luciena s výrazom ľútosti, na čo sa on odhodlal odpovedať tým, že hľadel so žiadostivým výrazom na pekné pozitúry, ktorým sa pani Grandetová odovzdávala v zármutku prehry. Lucien, hoci bol celkom vyradený z hry, vytrvalo chodil okolo biliardu a s úzkosťou najúprimnejšieho záujmu sledoval gule pani Grandetovej. S pretvárnou živosťou ju zastával v zle odôvodnenej škriepke s chvastavým prefektom, ktorý zostal s ňou *sám* a usiloval sa ju obohrať.

Čoskoro pani Grandetová prehrala partiu, ale Lucien natoľko postúpil v jej očiach, že pokladala za vhodné obrátiť sa naňho s malou a s hlbokomyseľnou geometrickou úvahou o uhloch, v ktorých sa odrážajú slonovinové gule od okrajov biliardu. Lucien mal námietky.

– Ach, veď vy ste žiak polytechniky, lenže vyhodený, a asi nebudete zvlášť silný v geometrii.

Lucien sa dovolával pokusov; zmerali vzdialenosti na biliarde; pani Grandetová mala príležitosť na pôvabné slovká údivu a na pekné výkriky. Raz si Leuwen aj povedal:

„No, hľa, to je všetko, čo by som bol mohol žiadať od slečny Gosselinovej."

Od tejto chvíle bol naozaj vo svojom živle, pani Grandetová nechala pokusy len preto, aby mu ponúkla partiu biliardu.

„Ale veď je obdivuhodný!" pomyslela si. „Hospodine, ako bojazlivosť ohlupuje fyziognómiu i najpôvabnejšieho človeka!"

Okolo desiatej prišlo hodne sveta. Bolo zvykom predstavo-

vať pani Grandetovej väčšinu len trochu významnejších osobností, ktoré prechádzali cez Paríž. V jej zbierke chýbali len celkom ufúľaní umelci a celkom poprední veľmoži. Zato však, keď noviny ohlásili prítomnosť týchto veľmožov v Paríži, spôsobovalo jej to mrzutosť a zavše si dovoľovala proti nim poznámky odpoly republikánske, ktoré privádzali jej muža do zúfalstva. Tento muž, celkom nadutý priazňou kráľa podľa vlastného výberu, prišiel okolo pol jedenástej s akýmsi ministrom. Čochvíľa prikvitol druhý minister a jemu v pätách i traja-štyria najvplyvnejší poslanci. Piati či šiesti vedci, ktorí boli prítomní, začali podlo lichotiť ministrom i poslancom. Onedlho mali súperov v osobách dvoch alebo troch slávnych literátov, trochu menej plytkých formou a možno otrockejších podstatou, ukrývajúcich svoju podlosť prejavmi dokonalej zdvorilosti. Plnozvučným a sladkastým hlasom uštedrovali nepriame a obdivuhodne delikátne poklony. Chvastúnskeho prefekta tieto reči celkom vynáčili. Zmĺkol.

„Toto sú tí ľudia, ktorým sa u nás doma vysmievajú," povedal si Lucien, „tu ich každý obdivuje."

Postupne sa zjaviľa väčšina slávnych mien Paríža.

„Chýbajú už len duchaplní ľudia, ktorí sú takí pochabí, že sú v opozícii. Ako si možno natoľko vážiť ľudí, tento pľuhavý hnoj, aby človek bol v opozícii?... Lenže prostred takých znamenitostí moje kraľovanie nemá trvácnosti," pomyslel si Leuwen.

V tú chvíľu sa mu pani Grandetová prišla prihovoriť z druhého konca salónu.

„To je predsa len prituhé," povedal si so smiechom. „Kde v čerte sa v nej vzala táto delikátna pozornosť? Či si možno niečo také dovoliť? Azda som vojvoda a ani o tom neviem?"

V salóne pribudlo poslancov. Lucien zbadal, že hovoria nahlas a usilujú sa byť hluční. Dvíhali šedivasté hlavy ako najvyššie mohli a usilovali sa dodať ráznosti svojim pohybom. Jeden si položil krásnu zlatú tabačnicu na stôl a tak sa s ňou ihral, aby prinútil aspoň troch alebo štyroch susedov obrátiť hlavu v tú stranu; druhý sa uvelebil na stoličke a ustavične sa s ňou šmýkal po dlážke, nedbajúc na uši svojich susedov.

„Ich tváre," vravel si Lucien, „majú dôležitý výraz veľkostatkárov, ktorí práve obnovili výhodnú árendu."

Ten, čo sa tak hlučne šmýkal na stoličke, prišiel o chvíľu do biliardovej siene a popýtal o *Gazette de France,* ktorú Lucien čítal. O túto malú službu *prosil* tak ponížene, že to nášho hrdinu celkom roznežnilo: celok mu pripomínal Nancy. Oči sa mu roztvorili naširoko a zostali mu stĺpkom stáť, z úst mu zmizol všetok výraz zdvorilosti.

Lucien sa prebral zo zasnenia na veľký smiech vedľa seba. Istý slávny spisovateľ rozprával veľmi smiešnu anekdotu o abbém Barthélemym, autorovi *Anacharsisových ciest;* potom nasledovala jedna Marmontelova anekdota, potom tretia o abbém Delillovi.

„Podstata tejto veselosti je trpká a smutná. Títo ľudia z Akadémie," pomyslel si Lucien, „žijú len zo smiešností svojich predchodcov. Voči svojim nástupcom umrú ako bankrotári: i na to sú pribojazliví, aby robili pochabosti. Tu niet toho radostného bláznovstva, ktoré som našiel u panej d'Hocquincourt, kde nás d'Antin vše roztatáril."

Na začiatku štvrtej anekdoty o Thomasových smiešnostiach Lucien to už nemohol vydržať a vrátil sa do veľkého salónu galériou vyzdobenou bustami, ktorú nechávali v prítmí. V jedných dverách stretol pani Grandetovú, ktorá sa mu znovu prihovorila.

„Ak by jej prišla chuť predvádzať svoju paniu de Staël, bolo by nevďačnosťou nepripojiť sa k jej skupine."

Lucien nemusel dlho čakať. V tento večer predstavili pani Grandetovej mladého nemeckého učenca s dlhými plavými vlasmi rozdelenými vo dvoje prostred čela a strašne chudého. Pani Grandetová sa s ním zhovárala o vedeckých objavoch Nemcov: Homér azda zložil len skrovnú časť zbierky spevov, ktorá sa tak preslávila pod jeho menom a ktorej umné usporiadanie, výsledok čírej náhody, pedanti natoľko obdivujú. Pani Grandetová hovorila veľmi pekne o alexandrijskej škole. Utvoril sa okolo nej ozajstný krúžok. Z toho prešli na kresťanskú antiku; pani Grandetová si nasadila vážnu tvár, kútiky úst jej poklesli.

No a či tento len práve predstavený Nemec nezačal útočiť na omšu, a to v rozhovore s meštiankou od dvora Ľudovíta Filipa? (Títo Nemci sú neprekonateľní v neslušnosti!)

– Omša bola v piatom storočí, – hovoril, – iba zhromaždenie, kde sa spoločne lámal chlieb na pamäť Ježiša Krista.

Akési čajové posedenie správne zmýšľajúcich ľudí. Nikomu ani na um neprišlo, že sa tam deje niečo vážne, čo len trochu odlišné od zvyčajného konania, a už naskrze nie, že by tam robili nejaké divy, premenu chleba a vína na Spasiteľovo telo a na jeho krv. Postupne vidíme, akú dôležitosť nadobúda tento čaj prvých kresťanov a ako sa vytvára omša.

– Ale, Hospodine! Odkiaľ to beriete, pán môj, – povedala pani Grandetová zhrozená. – Podistým od niektorého z vašich nemeckých autorov, ktorí ináč prejavujú taký sklon k vznešeným a mystickým myšlienkam, a preto sú natoľko obľúbení u všetkých správne zmýšľajúcich ľudí. Niektorí asi poblúdili a ich jazyk, nanešťastie tak málo známy mojim nevzdelaným, ľahkomyseľným krajanom, chráni ich pred náležitým vyvrátením.

– Nie, milostivá pani. Aj Francúzi sú veľmi učení, – pokračoval mladý nemecký dialektik, ktorý, zrejme aby si dožičil potešenie dlhých diskusií, naučil sa naspamäť všelijaké zdvorilostné zvraty. – Ale francúzska literatúra je taká krásna, milostivá pani, Francúzi majú také poklady, že sú ako všetci pribohatí: nepoznajú svoje poklady. Celé tieto pravdivé dejiny omše som našiel u pátra Mabillona, podľa ktorého práve pomenovali ulicu vo vašom skvelom hlavnom meste. Popravde, ono to nie je v Mabillonovom texte, chudák mních sa to neodvážil, ale v poznámkach. Vaša omša, milostivá pani, je výmysel včerajška, celkom ako váš Paríž, ktorý nejestvoval v piatom storočí.

Pani Grandetová doteraz odpovedala polovičnými a bezvýznamnými vetami, na čo náš Nemec, dvíhajúc okuliare, odpovedal na frázy faktmi, a keď ich popierali, citátmi. Ten netvor mal prekvapujúcu pamäť.

Pani Grandetová bola nadmieru rozhnevaná.

„Aká krásna by bola v túto chvíľu pani de Staël prostred takéhoto početného a pozorného krúžku!" vravela si. „Vidím, že nás počúva aspoň tridsať ľudí, a ja, Hospodine, nemám slova na odpoveď, a uraziť sa je už prineskoro."

Počítajúc poslucháčov, ktorí sa najprv vysmievali Nemcovi pre jeho čudácky výzor a teraz ho začali obdivovať práve pre tú zvláštnu nemotornosť a pre nový spôsob, ako dvíha okuliare, pani Grandetová stretla očami Lucienov pohľad. Vo svojej úzkosti ho takmer prosila o zľutovanie. Práve zistila, že jej najčarovnejšie pohľady nijako nepôsobia na mladého Nemca, ktorý načúval svoje vlastné reči a nič nevidel.

Lucien zbadal v tomto prosebnom pohľade výzvu na jeho odvahu, vnikol do kruhu a zastal si proti mladému nemeckému dialektikovi. Ukázalo sa, že Nemec sa naskrze nebojí francúzskej dôvtipnosti a irónie. Lucien sa priveľmi spoliehal na túto zbraň a napokon, keďže sa vo veci nevyznal ani za mak, ba ani nevedel, akou rečou Mabillon písal, utrpel porážku.

O jednej Lucien odišiel z domu, kde urobili všetko možné, aby sa mu zapáčili. Dušu mal vycivenú. Myšlienka na týchto ľudí, na literárne anekdoty, na učenú diskusiu, na obdivuhodne zdvorilé formy mu spôsobovala hrôzu. Na hodinu si dovolil slasť osamelého spomínania na paniu de Chasteller. Ľudia, ktorých výkvet videl v tento večer, vnukali mu takmer pochybnosť, či naozaj jestvujú také bytosti, ako bola pani de Chasteller. S rozkošou našiel opäť tento drahý obraz, ktorý akoby bol mal pôvab novosti, jedinú vec, čo vari chýba ľúbostným spomienkam.

Literáti, vedci a poslanci, ktorých práve videl, chránili sa zjaviť v strašne zlomyseľnom salóne pani Leuwenovej: tam by sa im boli posmievali celkom zjavne. Tam sa každý posmieval každému, čo bola hotová pohroma pre hlupákov a pre takých pokrytcov, ktorí neboli neskonale vtipní. Titul vojvodu, paira Francúzska, plukovníka národnej gardy, ako to pán Grandet na vlastnej koži skúsil, tam nikoho neuchránil pred najveselšou iróniou.

– Ja nič neočakávam ani od priazne vládnúcich, ani ovládaných, – vravieval zavše pán Leuwen vo svojom salóne. – Ja sa obraciam len na ich peňaženky a mojou vecou je, aby som im ráno vo svojej pracovni dokázal, že ich záujmy sú totožné s mojimi. Mimo svojej pracovne mám iba jediný záujem: odpočinúť si a smiať sa hlupákom, nech už sú na tróne alebo v blate. A tak, priatelia, posmievajte sa mi, ak môžete.

Na druhý deň Lucien pracoval celé predpoludnie, aby si utvoril jasný obraz o udaní akéhosi pána Gandina v súvislosti s Alžírom. Kráľ si žiadal odôvodnený posudok od pána grófa de Vaize, ktorému to tým väčšmi lichotilo, že vec sa týkala ministerstva vojny. Noc strávil tým, že zostavil krásnu prácu; potom si dal zavolať Luciena.

– Priateľ môj, skritizujte mi to nemilosrdne, – povedal, odovzdávajúc mu svoj veľmi dočmáraný rukopis. – Nájdite mi námietky. Som radšej, keď ma skritizuje medzi štyrmi očami môj pobočník, než ma majú kritizovať kolegovia verejne na ministerskej rade. Postupne, ako už nebudete potrebovať listy mojej osnovy, dávajte ich prepisovať nejakému dôveryhodnému úradníkovi, na písme nezáleží. Aké nepríjemné, že vaše je také nanič! Naozaj, vy naskrze nedávate písmenám tvary. Nemohli by ste sa pokúsiť o reformu?

– Či si možno zreformovať zvyky? Keby sa to dalo, z koľkých zlodejov, ktorí majú dva milióny, stali by sa statoční ľudia!

– Tento Gandin tvrdí, že generál mu zapchal ústa tisíc päťsto louisdormi... Ináč, drahý priateľ, čistopis svojej správy a vašej kritiky potrebujem pred ôsmou. Chcem si to vziať do aktovky. Ale žiadam od vás neľútostnú kritiku. Keby sme mohli počítať s tým, že váš otec nevyťaží nejaký epigram z pokladov koloniálnej pevnosti, zlatom by som vyvážil jeho náhľad na túto vec.

Lucien listoval v ministrovej osnove, ktorá mala dvanásť strán.

– Môj otec by za nič na svete neprečítal takúto dlhú správu, a ešte by bolo treba aj overiť doklady.

Lucien usúdil, že to bola aspoň taká ťažká vec ako pôvod omše. O pol ôsmej poslal ministrovi svoj elaborát, ktorý bol prinajmenej taký dlhý ako ministrova správa, spolu s čistopisom. Jeho matka vymýšľala všelijaké domáce nehody, aby predĺžila večeru; pri jeho príchode ju ešte neskončili.

– Čo ťa privádza tak neskoro? – spýtal sa pán Leuwen.

– Jeho láska k matke, – odpovedala pani Leuwenová. – Iste by mu bolo bývalo pohodlnejšie ísť do hostinca. Čo môžem urobiť, aby som ti prejavila svoju vďačnosť? – spýtala sa syna.

– Pohnúť otca, aby mi povedal svoju mienku o malom dielci, ktoré som dohotovil a ktoré mám vo vrecku...

A zhovárali sa o Alžírsku, o pevnosti, o štyridsiatich ôsmich miliónoch, o trinástich ukradnutých miliónoch až do pol desiatej.

– A pani Grandetová? – spýtal sa pán Leuwen.

– Celkom som na ňu zabudol...

KAPITOLA 48/

Lucien bol v tento večer ako človek celkom zaujatý prácou; k pani Grandetovej bežal, akoby sa ponáhľal do úradu kvôli nejakej oneskorenej veci. Rezko prešiel dvorom, schodišťom, predizbou, usmievajúc sa nad ľahkosťou veci, ktorou sa má zapodievať. Pociťoval také isté potešenie, ani čo by bol našiel dôležitý spis, ktorý sa na chvíľu zapotrošil práve vtedy, keď ho bolo treba pripojiť k správe kráľovi.

Pani Grandetovú našiel obkolesenú zvyčajnými lichotníkmi a pohŕdanie vyhasilo tento mladícky úsmev. Páni sa škriepili. Istý pán Greslin, ktorý sa stal referentom na Najvyššom účtovnom dvore, za dvanásťtisíc frankov vyplatených sesternici milenky grófa de Vaize, vypytoval sa, či by sa kramár na rohu, pán Béranville, ktorý bol dodávateľom hlavného veliteľstva národnej gardy, opovážil rozhnevať si takého *dobrého nákupníka* a hlasovať podľa svojich novín. Jeden z pánov, pred r. 1830 jezuita a teraz nadporučík granátnikov s vyznamenaním, práve povedal, že ktorýsi Béranvillov predavač má predplatený *National,* čo by sa iste nebol odvážil spraviť, keby jeho šéf prejavoval všetok náležitý odpor k tejto republikánskej a rozvratnej zlátanine.

Každé slovo citeľne zmenšilo v Lucienových očiach krásu pani Grandetovej. A na dovŕšenie biedy ešte sa aj hodne miešala do škriepky, ktorá by bola bývala súcou tak do vrátnice. Chcela, aby kramárovi nepriamo pohrozili odhalením prostredníctvom stotinového tambora granátnikov, ktorého veľmi dobre poznala.

„Títo ľudia nie že by sa spokojne tešili zo svojho postavenia, ale zabávajú sa tým, že *sa strachujú,* takisto ako moji priatelia šľachtici v Nancy, a čo viac, je mi z nich nanič."

Lucien bol na tisíc míľ od mladíckeho úsmevu, s ktorým vstúpil do tohto veľkolepého salónu, čo sa mu pred očami zmenil na špinavú vrátnicu.

„Konverzácia mojich slečien z Opery je nepochybne menej ordinárna než toto. Aká čudná doba! Len čo títo udatní Francúzi zbohatnú, zapodievajú sa tým, že majú strach. Ale možno, že tieto šľachetné stredniacke duše nie sú schopné na

neskalenú duševnú pohodu, kým je na svete možné nejaké nebezpečenstvo."

A už ich nepočúval. Iba vtedy si uvedomil, že pani Grandetová ho prijíma veľmi chladno; to ho zabávalo.

„Nazdal som sa," vravel si, „že sa udržím v priazni aspoň dva týždne. Táto zvetralá hlava sa ešte za kratší čas unaví nejakou myšlienkou."

Rezký a britký tón Lucienových úvah by sa bol zdal rozvážnemu človeku hodne smiešny. Tou zvetralou hlavou bol on: naskrze neuhádol povahu pani Grandetovej. Táto mladá a svieža žena, natoľko zaujatá freskovými maľbami svojej galérie, napodobeninami pompejských, bola takmer ustavične zabratá do najhlbších politických výpočtov. Bola bohatá ako Rotschildová a chcela byť takou Montmorency.

„Tento mladý Leuwen, ministerský referent, nie je zlý. Keby sa polovica jeho skutočných vlôh vymenila za spoločenské postavenie nikým neodškriepiteľné, dal by sa na niečo použiť. Tak ako teraz vyzerá, s tým svojím skoro až naivne prostým a jednako šľachetným správaním, pristal by asi niektorej z dámičiek, čo myslia len na miłkovanie, a nie na to, aby si získali nejaké popredné postavenie."

A zhrozila sa nad týmto spôsobom vulgárneho zmýšľania.

„Nemá nijaké meno. Je to mladý človiečik, syn bohatého bankára, ktorý si zlým jazykom získal povesť umného človeka. Pán Leuwen je prosto začiatočník v službe, kde pán Grandet už tak pokročil, a nemá meno ani znamenité a spoločensky významné príbuzenstvo. Ničím nemôže prospieť môjmu postaveniu. Zakaždým, čo by pána Leuwena pozvali do Tuilerií, pozvali by aj mňa, a to ešte pred ním. Nikdy sa mu neušlo cti tancovať s princeznami."

To boli myšlienky, ktoré si pani Grandetová hľadela overiť, dívajúc sa na Luciena, kým sa on nazdal, že je celá zaujatá pokleskom pána kramára Béranvilla a spôsobmi, ako by ho bolo možné za to potrestať odňatím dodávok hlavnému veliteľstvu národnej gardy.

Pani Grandetová si zrazu povedala, takmer sa rozosmejúc, čo bolo u nej zriedkavé hnutie:

„Ak voči mne prechováva tú vášeň, ktorú mu pani de Thémines prisudzuje, a myslím, že hodne štedro, tak ho musím celkom pobláznit'. A u tohto krásneho mladíka je na to azda najvhodnejšie prísne zaobchádzanie; mne to iste najlepšie vyhovuje."

O polhodinu Lucien, pobadajúc, že ho prijímajú so zdôraznenou chladnosťou, ocitol sa voči krásnej pani Grandetovej v položení znalca, ktorý sa jedná o priemerný obraz; kým dúfa, že ho dostane za niekoľko louisdorov, zveličuje jeho krásu, no len čo predávajúci nadmieru zvýši požiadavky, obraz sa stáva smiešnym v očiach znalca, vidí už len jeho nedostatky a má na ume len výsmech.

„Ja som tu na to," vravel si Leuwen, „aby som týmto mamľasom predstieral veľkú vášeň. No a čo urobí človek zožieraný krutou láskou, keď si uvedomí, že s ním takáto krásna žena zle zaobchádza? Upadne do najtemnejšej a najmĺkvejšej melanchólie."

A nepovedal už ani slova.

„Ako svet pozná vášne!" pokračoval v sebe s úsmevom, naozaj sa odovzdávajúc melanchólii. „Keď som bol, ako sa mi zdá, v tom stave, ktorý predstieram, nikto nebol v Charpentierovej kaviarni hlučnejší odo mňa."

Lucien zostal na stoličke ako pribitý, celkom znehybnel. Nanešťastie uši si nemohol zavrieť.

Okolo desiatej prišiel s veľkým hurhajom pán de Torpet, mladý, veľmi pekný človek, poslanec, výrečný redaktor vládneho časopisu.

– Čítali ste *Messager,* milostivá pani? – povedal, pristupujúc k domácej panej s vulgárnym, skoro dôverným výrazom a akoby konštatujúc svoju dôvernosť voči mladej žene, o ktorú sa spoločnosť zaujíma. – Čítali ste *Messager?* Nevedia odpovedať na tých niekoľko riadkov, ktoré som dnes ráno nahodil o prepiatosti a o posledných myšlienkových pochodoch týchto reformistov. V niekoľkých slovách som sa zapodieval vzostupom počtu voličov. Anglicko ich má osemstotisíc, a my iba stoosemdesiattisíc. No ak vrhnem letmý pohľad na Anglicko, čo vidím predovšetkým? Aké znamenité osobnosti mi pútajú zrak svojou skvelou žiarou? Mocná a vážená aristokracia, aristokracia, ktorá tkvie koreňmi hlboko v obyčajoch tohto predovšetkým vážneho národa, vážneho preto, lebo sa drží biblie. Čo vidím z tejto strany Kanála? Dovedna iba boháčov. O dva roky bude dedič ich bohatstva a ich mena azda u Svätej Pelagie...

Táto reč, tak vhodne adresovaná zámožnej meštianke, boháčke, ktorej stará matka nemala koč, Luciena najprv zabávala. No nanešťastie pán de Torpet nevedel byť vtipný v štyroch riadkoch, potreboval celé dlhé súvetia.

„Tento bezočivý Gaskonec sa nazdá, že je povinný hovoriť ako knihy pána de Chateaubriand," povedal si Lucien netrpezlivo.

Povedal dve vtipné poznámky, ktoré, keby ich boli vysvetlili tomuto poslucháčstvu, boli by sa mohli stať dobrým žartom. Ale sa zháčil.

„Vybočujem z roly veľkej vášne: tomu, ako ma pani Grandetová prijala, pristane mlčanie a smútok."

Lucien, prinútený mlčať, počul toľko hlúpostí a najmä videl toľko podlých citov, vystavovaných na odiv, že mal dojem, akoby bol v otcovej predizbe.

„Nech má moja matka lokajov, ktorí hovoria ako pán de Torpet, prepustí ich."

Nazlostila ho elegantná výzdoba malého, oválneho salónu pani Grandetovej. Nemal pravdu. Nič nemohlo byť elegantnejšie a menej operetné; nebyť oválneho tvaru a niekoľkých veselých okrás, ktoré architekt schválne umiestil, tento skvostný salón by bol hotový chrám. Umelci by si medzi sebou povedali: „Je na okraji *vážnosti*." Lenže bezočivosť pána de Torpet všetko zbridila v Lucienových očiach. Mladosť a sviežosť domácej panej, hoci opäť nadnesená zlým prijatím, ktorého sa mu dostalo, pristala, ako sa mu zdalo, nejakej chyžnej.

Lucien sa i naďalej pokladal za filozofa a nevidel, že sa celkom prosto hrozí bezočivosti. Táto vlastnosť u pána de Torpet vystupňovaná do krajnosti a taká nepostrádateľná pre úspech, vyvolávala v ňom zhnusenie, ktoré hraničilo s hnevom. Tento odpor k osožnej vlastnosti bol symptóm, ktorý najväčšmi znepokojoval pána Leuwena otca v súvislosti so synom.

„Nie je do tohto storočia," vravel si, „a nebude nikdy iným, iba plytkým zaslúžilcom."

Keď došlo k nevyhnutnému návrhu na biliardovú partiu, Lucien videl, že pán de Torpet sa chystá vziať si guľu. Hlučný hlas tohto krásneho človeka naozaj urážal Lucienovi uši. Bolo mu tak nanič, že vskutku necítil v sebe dosť sily, aby chodil okolo biliardu, a ticho vyšiel pomalou chôdzou, ktorá pristane zármutku.

„Je iba jedenásť hodín!" povedal si Lucien natešený a po prvý raz v sezóne sa nedočkavo ponáhľal do Opery.

V otcovej zamrežovanej lóži našiel slečnu Raimondu, bola už štvrťhodinu sama a umierala túžbou, aby mohla hovoriť. Lucien ju počúval s potešením, ktoré ho prekvapovalo, a bol k nej milý.

„Toto je ozajstná vtipnosť," povedal si priam uveličený. „Ako sa to odráža od rozvláčnej a otupnej emfatickosti grandetovského salónu!"

– Ste očarujúca, krásna Raimonde, alebo aspoň ja sám som očarený. Nože mi rozpovedzte tú veľkú históriu o hádke pani... s mužom a o tom súboji!

A kým jej nežný a lahodne sfarbený hlások náhlivo skackal z podrobnosti na podrobnosť, Lucien uvažoval:

„Akí sú ťarbaví a smutní, keď si tak navzájom odpovedajú falošnými dôvodmi, ktorých falošnosť cíti hovoriaci aj počúvajúci! Ibaže nevyplácať sa falošnými peniazmi bolo by uraziť prístojnosť tejto čeliadky. Prichodí uveriť neviem koľko hlúpostí a neposmievať sa základným pravdám ich náboženstva, ináč je všetko stratené."

Vážne vyhlásil:

– Vedľa vás, moja krásna Raimonde, je taký pán de Torpet nemožný.

– Odkiaľ sa vraciate? – spýtala sa ho.

Pokračoval:

– S vašou prirodzenou a odvážnou vtipnosťou by ste sa mu hneď vysmiali, roztrhali by ste na kusy jeho emfatickosť. Aká škoda, že vás nemožno dostať spolu na nejaký obed! Môj otec by bol hoden zúčastniť sa na tom obede. Vaša živosť by nemohla zniesť tie dlhánske naonačené frázy, ktoré sú dokonalým tónom ľudí dobrej vidieckej spoločnosti.

Náš hrdina sa odmlčal a premýšľal:

„Neurobil by som lepšie, keby som svoju veľkú vášeň transferoval z pani Grandetovej na slečnu Elsslerovú alebo na slečnu Gosselinovú? Aj ony sú veľmi slávne; slečna Elsslerová nemá Raimondinu vtipnosť a nepredvídanosť, ale aj u slečny Gosselinovej je taký Torpet nemožný. A to je príčina, prečo dobrá spoločnosť vo Francúzsku dospela k obdobiu

úpadku. Dostali sme sa do Senecovho storočia a neopovažujeme sa už konať a hovoriť ako za čias panej de Sévigné a Veľkého Condého. Prirodzenosť sa uchýlila k tanečniciam. Ktorá mi spôsobí najmenšie ustávanie pri veľkej láske? Pani Grandetová, či vari slečna Gosselinová? Som azda odsúdený predpoludním písať hlúposti a večer ich ešte aj počúvať?"

Keď bol v najtuhšom spytovaní svojho svedomia a pochabosti slečny Raimondy,* dvere lóže sa hrmotne rozleteli, aby nimi vošla nie menšia osobnosť než Jeho Excelencia pán gróf de Vaize.

– Vás hľadám, – povedal Lucienovi s vážnosťou, ktorej nechýbal význam. – Ale je toto dievčatko dôveryhodné?

A akokoľvek ticho odzneli tieto slová, slečna Raimonde ich postihla.

– Túto otázku mi ešte nikto nepoložil beztrestne, – skričala, – a keďže nemôžem Vašu Excelenciu vyhnať, pomstu si odkladám až do najbližšieho zasadnutia snemu. – A odišla.

– To nie je zlé, – povedal Lucien so smiechom. – Naozaj nie zlé!

– No ako možno byť takýto ľahkomyseľný, keď trčíte prostred štátnych vecí, a to najvážnejších? – povedal minister v pochopiteľne zlej nálade človeka, ktorý, pohrúžený do oštarných myšlienok, vdrúzi do situácie, že vyrušuje, a to ešte pre takéto ničomné veci.

– Vašej Excelencii som si zapredal telo i dušu na predpoludnie, ale teraz je jedenásť hodín večer, a doparoma, večery mám pre seba! A čo mi dáte, keď vám predám aj tie? – povedal Lucien ešte veselo.

– Spravím vás z podporučíka, čím ste, poručíkom.

– To je pekný peniaz, ibaže, nanešťastie, neviem, čo by som si s ním počal.

– Príde chvíľa, keď si uvedomíte jeho hodnotu. Ale na filozofovanie nemáme kedy. Môžete zavrieť túto lóžu?

* Čitateľ, ktorý sa vyzná v takýchto veciach, bude čítať: ... slečny Raimondy, sediacej Leuwenovi na kolenách, ktorý mal ruku neviem kde a práve ju ...** (Pozn. aut.)

** Posledné slovo tejto Stendhalovej poznámky je v rukopise nečitateľné. (Pozn. prekl.)

– Nič ľahšie, – povedal Lucien a zatisol zástrčku.

Minister medzitým zisťoval, či ho možno počuť zo susedných lóží. Nebolo v nich nikoho. Jeho Excelencia sa starostlivo schovala za stĺp.

– V dôsledku svojich zásluh stali ste sa mojím prvým pobočníkom, – povedal vážne. – Vaše miesto neznamenalo nič a povolal som vás ta len preto, aby som si získal vášho pána otca. Vy ste si to miesto vytvorili a ono nie je bezvýznamné; práve som sa o vás zhováral s kráľom.

Minister sa odmlčal, očakávajúc veľký účinok; pozorne hľadel na Luciena a badal iba smutnú pozornosť.

„Nešťastná monarchia!" pomyslel si gróf de Vaize. „Kráľovo meno stratilo všetok magický účinok. Naozaj, nemožno vládnuť s týmito podradnými novinami, ktoré všetko rozleptávajú. Za všetko musíme platiť v hotovosti alebo titulmi... A to nás ničí: pokladnica ani tituly nie sú nevyčerpateľné."

Nastala malá pomlčka, asi na desať sekúnd, za ktorých sa ministrova tvár zachmúrila. Za jeho prvej mladosti, ktorú strávil v Koblenzi, tie štyri písmená KRÁĽ tam mali ešte prekvapujúci účinok.

„Nebodaj mi ide navrhnúť nejakú Caronovu aféru!" povedal si Lucien. „V tom prípade armáda nebude mať nikdy poručíka menom Leuwen."

– Priateľ môj, – povedal minister napokon, – kráľ schvaľuje, aby som vám zveril dvojité volebné poslanie.

– Ešte aj voľby! Dnes som ako ten pán de Pourceaugnac. Vašej Excelencii nie je neznáme, – odpovedal veľmi rozhodným hlasom, – že tieto poslania nie sú práve tou najčestnejšou vecou v očiach zneužívanej verejnosti.

– S tým naskrze nesúhlasím, – povedal minister. – A dovoľte, aby som vám povedal, že mám viacej skúseností než vy.

Posledné slová odzneli tak dôrazne zlovoľne, že odpoveď nemohla meškať.

– A ja zas, pán gróf, mám menej obdivu k moci a prosím Vašu Excelenciu, aby zverovala takéto poslania zaslúžilejšej osobe.

– Ale, priateľ môj, – namietol minister, opanúvajúc svoju ministerskú pýchu, – je to jedna z povinností vašej funkcie, z ktorej ste niečo spravili...

– V tom prípade mi prichodí k prvej prosbe pridať ešte aj druhú, a to, aby ste tu prijali moje odstúpenie a moju vďaku za láskavosti, ktoré ste mi preukázali.

– Nešťastná monarchia! – povedal minister, akoby sa zhováral sám so sebou.

A doložil najzdvorilejším tónom, lebo mu nebolo naskrze príhodné rozísť sa s Leuwenom a s jeho otcom:

– Dovoľte, aby som vám povedal, pán môj, že o tejto demisii sa môžem zhovárať len s vaším otcom.

– Radšej by som bol, – povedal Lucien po krátkej chvíli, – keby som sa nemusel každú chvíľu utiekať k schopnostiam svojho otca. Ak je Vašej Excelencii po vôli vysvetliť mi toto poslanie a ak táto vec neskrýva nejaké boje v ulici Transnonain, mohol by som sa na to podujať.

– Ja želiem rovnako ako vy nad týmito hroznými nešťastiami, ku ktorým môže dôjsť pri unáhlenom použití aj najzákonitejšej moci. Ale naisto uznáte, že nešťastie, akokoľvek oľutované a podľa možnosti napravené, nie je samo osebe dôkaz proti nejakému režimu. Azda je človek, ktorý pri poľovačke zabije svojho priateľa, vrah?

– Pán de Torpet nám dnes večer rozprával dobrú polhodinu o tejto oštare, ktorú zlá tlač zveličuje.

– Torpet je hlupák, a pretože nemáme Leuwenov, alebo že nemajú dostatočne ohybný charakter, nútení sme zavše používať Torpetov. Lebo, koniec koncov, stroj treba udržiavať v chode. Argumenty a výbuchy výrečnosti, za ktoré týmto pánom platia, nie sú určené pre ľudí takého úsudku, ako ste vy. Ale v početnej armáde nemôžu byť všetci vojaci hrdinami iemnocitu.

– Lenže kto mi zaručí, že niektorý iný minister nepoctí práve mňa tými istými výrazmi, ktoré Vaša Excelencia použila vo svojej chválorečí na pána de Torpet?

– Priateľ môj, s vami je na moj veru kríž!

To znelo prirodzene a dobrácky, a Lucien bol ešte taký mladý, že tento tón vyvolal žiadanú odpoveď:

– Nie, pán gróf; lebo, aby som nezarmútil otca, hotový som prijať to poverenie, ak nemá mať krvavé následky.

– Nuž ale, či my máme v moci prelievať krv? – povedal minister s celkom iným prízvukom v hlase, v ktorom bola výčitka a takmer ľútosť.

Tieto slová, čo šli od srdca, Luciena prekvapili.

„Hľa, hotový inkvizítor!" povedal si.

– Ide o dve veci, – pokračoval minister celkom úradným tónom.

„Treba si odmeriavať slová a hľadieť neuraziť nášho Leuwena," vravel si minister. „No, hľa, kam sme sa dostali so svojimi *podriadenými!* Ak medzi nimi nájdeme úctivých, sú to pochybní ľudia, hotoví predať nás *Nationalu* alebo Henrichovi V."

– Ide o dve veci, môj milý pobočník, – pokračoval nahlas, – ísť do Champagnieru robiť opozíciu, do Cheru, kde má váš pán otec veľké majetky, pozhovárať sa s vašimi správcami a s ich pomocou sa vyzvedieť, prečo sa stalo zvolenie pána de Blondeau takým neistým. Prefekt, pán de Riquebourg, je statočný človek, veľmi pobožný, veľmi oddaný, ibaže na mňa pôsobí dojmom, že je sprosták. Dostanete naňho poverovací list. Budete mať peniaze a budete ich rozdávať na brehoch Loiry, a navyše aj tri trafiky. Ba, tak sa mi vidí, aj dve poštové správcovstvá. Minister financií mi v tejto veci ešte neodpovedal, ale o tom vás upovedomím telegraficky. Čo viac, budete môcť zosadiť takmer každého, koho sa vám len zachce. Vy ste rozumný a túto právomoc budete používať rozvážne. Majte ohľad na starú šľachtu a na klérus. Medzi nami a nimi je iba život jedného dieťaťa. A nijaké zľutovanie s republikánmi, najmä s tými mladými ľuďmi, ktorí dostali dobrú výchovu a nemajú z čoho žiť. Do Mont-Saint-Michel sa všetci nepomestia. Viete, že môj úrad je prešpikovaný donášačmi, dôležité veci mi napíšete na adresu svojho pána otca. Ale voľby v Champagnieri mi ani nerobia toľké starosti. Pán Malot, Blondeauov liberálny súper, je chvastúň, prepiatec, no nie je už mladý a dal sa odmaľovať v rovnošate kapitána národnej gardy, s kučmou na hlave. To nie je urputný a energický straník. Aby som ho zosmiešnil, rozpustil som mu o týždeň gardu. Takýto človek by iste nebol ľahostajný k nejakej červenej stužke, ktorá by sa dobre uplatňovala na jeho podobizni. V každom prípade je to nerozumný a prázdny chvastúň, ktorý by v sneme svojej strane len ublížil. Preskúmajte možnosti, ako by bolo možné, v prípade neúspechu verného Blondeaua, získať Malota. Ale tou veľkou vecou je *** v Dolnom Sekvansku. Deň-dva venujte veciam v Cham-

pagnieri a poponáhľajte sa do ***. Pán Mairobert nesmie za nijakú cenu prejsť vo voľbách. To je múdry a duchaplný človek, dvanásť alebo pätnásť takýchto hláv v snemovni, a nedá sa ovládať. Dávam vám takmer neobmedzené plnomocenstvo vo veci peňazí, udeľovania miest a zosadzovania. Iba to posledné by mohli chcieť zmariť dvaja pairovia, naši, čo majú v tom kraji veľké majetky. Ale koniec koncov snemovňa pairov nás nijako nemôže mýliť, a ja nechcem pána Mairoberta za nijakú cenu. Je bohatý, nemá chudobných príbuzných a má záslužný kríž. Teda z tejto stránky sa tu nedá nič robiť. Prefekt v ***, pán Boucaut má všetku horlivosť, ktorá nás nepáli; sám napísal pamflet proti pánu Mairobertovi a bol taký pochabý, že ho dal vytlačiť tam, v sídle svojej prefektúry. Depešou, ktorá odíde zajtra ráno, zakázal som mu rozdať čo len jediný exemplár. Keďže pán Mairobert mocne pôsobí svojím zmýšľaním, práve tam treba naňho zaútočiť. Pán de Torpet zložil druhý pamflet, z toho si vezmete tristo exemplárov do voza. Naši zvyčajní pisatelia, páni C... a F..., spravili dva pamflety, ktoré budú vytlačené dnes o polnoci. Nie je to veľa hodné, ale veľa to stálo: pamflet Desterniersov, ktorý je hanlivý a urážlivo žartovný, stál ma šesťsto frankov; ten druhý, jemný, umný a slušný, aspoň ako hovorí autor, stál ma päťdesiat louis. Rozhodíte jeden alebo druhý, alebo oba, podľa okolností. Normanďania sú dôvtipní. Napokon, bude celkom na vašej vôli, či pamflety rozdáte, alebo nie. Ak by ste sám chceli spraviť celkom nový alebo výťah z oboch, podľa rozpoloženia verejnej mienky, bol by som vám veľmi zaviazaný. Konečne, urobte všetko možné, aby ste zamedzili zvolenie pána Mairoberta. Píšte mi dva razy denne, dávam vám čestné slovo, že vaše listy budem čítať kráľovi.

Lucien sa usmial.

– Anachronizmus, pán gróf, už nie sme v časoch Samuela Bernarda. Čo rozumné môže kráľ pre mňa urobiť? Čo sa týka prejavu priazne, pán de Torpet večeriava raz alebo dva razy mesačne s Ich Veličenstvami. Tá vaša monarchia naozaj nemá čím odmeňovať, chýba jej lákavosť.

– Nie natoľko, ako sa nazdáte. Ak pána Mairoberta zvolia navzdory vašim dobrým a verným službám, budete poručíkom. Ak ho nezvolia, budete poručíkom generálneho štábu so stužkou Čestnej légie.

– Pán de Torpet nám dnes večer neomeškal zvestovať, že je už týždeň dôstojníkom Čestnej légie, zrejme za svoj náramný článok o lyonských domoch, zrúcaných delostreľbou. Ináč, mám v pamäti radu, ktorú dal maršal Bournonville španielskemu kráľovi Ferdinandovi Siedmemu. Je polnoc, odídem o druhej ráno.

– Výborne, výborne, priateľ môj! Dajte pokyny v tom zmysle, ako som vám vravel, a napíšte si listy na prefektov a generálov. Podpíšem to všetko o pol druhej, predtým než si ľahnem. Pre tieto prekliate voľby budem musieť asi aj túto noc prebdieť... No a nijako sa neobmedzujte. Budete mať telegraf.

– Znamená to, že vám budem môcť písať tak, že prefekti o tom nebudú vedieť a nebudem ich musieť upovedomovať o obsahu svojich depeší?

– Nedbám! Ale oni sa o tom dozvedia od telegrafistu. Prichodí vám dbať na to, aby ste si nepopudili prefektov. Ak sú to správni ľudia, oznámte im len to, čo budete chcieť. Ak by prejavovali sklony žiarliť na vaše poslanie, nepopúšťte si ich: nesmieme si trieštiť armádu vo chvíli boja.

– Mám v úmysle konať rozvážne, ale či budem môcť byť v telegrafickom styku s Vašou Excelenciou a neupovedomovať o svojich správach prefektov?

– Áno, súhlasím, no nepoharkajte sa s prefektmi. Bol by som radšej, keby ste mali päťdesiat rokov namiesto dvadsaťšesť.

– Záleží len na Vašej Excelencii, aby si vybrala päťdesiatnika, ktorý by azda bol menej citlivý na nadávky novín.

– Dám vám toľko peňazí, koľko budete chcieť. Ak mi vaša hrdosť dovolí nejakú odmenu, dostanete ju, a významnú. Slovom, musíte mať úspech; môj súkromný názor je, že bude lepšie minúť päťstotisíc frankov, než mať pred sebou v snemovni pána Mairoberta. Je to človek uvzatý, múdry, vážený, strašný. Pohŕda peniazmi a má ich veľa. Slovom, nemožno si predstaviť nič horšie.

– Urobím, čo len budem môcť, aby som vás od neho ochránil.

Po týchto slovách, povedaných veľmi chladno, minister odišiel z lóže. Musel poďakovať za pozdrav asi päťdesiatim ľuďom a stisnúť osem až desať rúk, kým sa dostal do svojho koča, do ktorého posadil Luciena.

– Poraďte si aj v tejto veci tak dobre, ako ste si poradili v Kortisovej, – povedal Lucienovi, ktorého chcel silou-mocou zaviezť na námestie de la Madeleine, – a kráľovi poviem, že verejná správa nemá človeka, ktorý by vás prekonal. A nemáte ešte ani dvadsaťpäť rokov. Môžete sa dostať kamkoľvek. Ja vidím iba dve prekážky: budete mať odvahu hovoriť pred štyristo poslancami, z ktorých je tristo sprostých? Budete sa vedieť vyvarovať prvého popudu, ktorý je u vás strašný? Zachovajte si najmä toto a povedzte to aj poslancom: nikdy neapelujte na city, ktoré sa vydávajú za veľkodušné a ktorým priveľmi záleží na nedisciplinovanosti ľudu.

– Ach! – ozval sa Lucien bolestne.

– Čo je?

– To nie je lichotivé.

– Rozpamätajte sa, že ten váš Napoleon to nechcel ani v roku tisíc osemsto štrnástom, keď nepriateľ prekročil Rýn.

– Mohol by som si vziať so sebou pána Coffa, ktorý má chladnokrvnosti pre dvoch?

– Ale veď by som zostal sám!

– Sám so štyristo päťdesiatimi úradníkmi! A čo pán Desbacs?

– To je malý lagan, prihybký, ten zradí nejedného ministra, kým sa stane štátnym radcom. Rád by som sa pokúsil nestať sa jedným z týchto ministrov, preto sa dovolávam vašej pomoci, nehľadiac na vašu zádrapčivosť. Desbacs je váš presný opak... Jednako, vezmite si, koho chcete, hoci pána Coffa. Len nie Mairobert, za nijakú cenu! Čakám vás pred pol druhou. Šťastná mladosť, časy činorodosti!

A Leuwen vyšiel hore k matke. Dali mu cestovný koč bankového domu, vždy pripravený, a o tretej ráno bol na ceste do departementu X.

Koč bol napratený volebnými pamfletmi. Bolo ich všade, ešte i na streche; Leuwen a Coffe sa doň sotva vmestili. Večer o šiestej došli do Blois a zastavili sa na večeru. Zrazu sa pred hostincom ozval veľký hurhaj.

– To do niekoho zabŕdajú, – povedal Leuwen Coffovi.

– Nech ich čert vezme! – povedal Coffe chladne.

Hostinský vošiel celkom bledý.

– Páni moji, ratujte sa, chcú vám vydrancovať koč!

– A prečo? – spýtal sa Leuwen.

– Ach, vy to lepšie viete ako ja!

– Ako? – povedal Leuwen zlostne a rýchlo vyšiel zo salónu, ktorý bol na prízemí. Privítal ho ohlušujúci krik:

– Dolu so špicľom! Dolu s policajným komisárom!

Očervenel ako kohút, ale premohol sa, neodpovedal; chcel podísť ku koču. Dav sa trochu rozostúpil. Keď Leuwen otváral dvere, padol mu na tvár a na nákrčník ohromný kaval blata. Keďže sa práve zhováral s pánom Coffom, blato mu vniklo i do úst.

Obchodný cestujúci, veľký človek s červenými bokombradami, ktorý si pokojne fajčil na balkóne prvého poschodia, kam sa nahrnuli všetci pocestní z hotela, a ktorý mal prehľad nad celým výjavom, zakričal zástupu:

– Pozrite, aký je špinavý! Kydli ste mu na tvár jeho dušu!

Po týchto slovách nastalo krátke ticho a hneď nasledoval výbuch všeobecného smiechu, ktorý sa s ohlušujúcim hurhajom rozšíril v celej ulici a trval dobrých päť minút.

Keď sa Leuwen prudko obrátil k balkónu a pozrel nahor, aby našiel a zapamätal si medzi toľkými silene sa smejúcimi tvárami bezočivca, ktorý povedal tú poznámku, k zástupu sa behom blížili dvaja žandári. Balkón sa v tú chvíľu vyprázdnil a zástup sa rýchlo rozpŕchol do bočných ulíc. Leuwen, bez seba od zlosti, chcel vojsť do domu, aby si našiel chlapa, ktorý ho urazil, ale hostinský zatarasil všetky dvere a náš hrdina daromne búchal päsťami a kopal do dvier. Pri týchto pokusoch mal za sebou žandárskeho strážmajstra.

– Páni, berte nohy na plecia, – vravela úradná osoba hrubo a smejúc sa pri pohľade na Leuwenovu doriadenú vestu a na jeho zababraný nákrčník. – Mám iba troch chlapov; mohli by sa vrátiť s kameňmi.

Náhlivo zapriahali. Leuwen zúril a prihováral sa Coffovi, ktorý neodpovedal a pokúšal sa veľkým kuchynským nožom z väčšieho odstrániť smradľavé blato, ktoré mu pokrývalo rukávy kabáta.

– Musím nájsť toho chlapa, čo ma urazil, – opakoval Leuwen už po piaty alebo šiesty raz.

– Pri remesle, na ktoré sme sa obaja dali, – odpovedal napokon Coffe veľmi chladnokrvne, – treba zatriasť ušami a ísť ďalej.

Zjavil sa hostinský. Vyšiel zadným vchodom krčmy a nemohol alebo nechcel odpovedať Leuwenovi, ktorý sa ho spytoval na meno toho veľkého mladíka, čo ho urazil.

– Radšej mi zaplaťte, pán môj. Je to štyridsaťdva frankov.

– Robíte si zo mňa blázna? Večera pre dvoch, štyridsaťdva frankov?

– Radím vám, aby ste vzali nohy na plecia, – povedal strážmajster. – Vrátia sa s kapustnými koreňmi.

A Leuwen zbadal, že hostinský poďakoval strážmajstrovi z kútikov očí.

– Ako sa opovažujete?... – ozval sa Leuwen.

– Pán môj, poďme k pokonávajúcemu sudcovi, ak sa nazdáte, že ste poškodený, – povedal hostinský s bezočivou istotou ľudí tejto triedy. – Všetci cestujúci v mojom hoteli sa vydesili. Je tu istý Angličan so ženou, prenajali si polovicu prvého poschodia na dva mesiace, a ten mi vyhlásil, že tu prijímam takých...

Hostinský sa zarazil.

– Akých? – povedal Leuwen bledý od hnevu a rozbehol sa k vozu po svoj kord.

– Nuž, pán môj, veď ma rozumiete, – vravel hostinský. – A ten Angličan mi pohrozil, že sa odsťahuje.

– Odíďme, – povedal Coffe, – ľudia sa už vracajú.

Hodil hostinskému štyridsaťdva frankov a odišli.

– Počkám vás za mestom, – povedal Leuwen strážmajstrovi, – rozkazujem vám, aby ste ta prišli za mnou.

– Ach, rozumiem, – povedal strážmajster, pohŕdavo sa usmievajúc. – Pán komisár sa bojí.

– Rozkazujem vám, aby ste šli druhou ulicou a aby ste ma počkali za bránou. A vy, – povedal postiliónovi, – pôjdete krokom cez zástup.

Zástup sa začínal zjavovať konča ulice. Keď došli dvadsať krokov k davu, postilión pohnal cvalom, nedbajúc na Leuwenov krik. Blato a kapustné korene lietali zo všetkých strán do koča. Aj pri tom strašnom hurhaji mali páni potešenie vypočuť si najohavnejšie nadávky.

Keď sa blížili k bráne, prichodilo kone zdržať do klusu, lebo most bol veľmi úzky. Aj pod samou bránou, ktorá bola dvojitá, bolo osem-desať krikľúňov.

– Do vody s nimi! Do vody! – kričali.

– Ach! To je poručík Leuwen, – povedal akýsi človek v zelenom, otrhanom plášti, zrejme prepustený ulán.

– Do vody s Leuwenom! Do vody s Leuwenom! – kričali v zápätí.

V bráne sa krik ozýval na dva kroky od koča a zdvojil sa, len čo sa koč dostal na šesť krokov za ňu. Na vzdialenosť dvesto krokov bolo všetko pokojné. Čoskoro prišiel strážmajster.

– Blahoželám, páni moji, – povedal cestujúcim, – šťastlivo ste im unikli.

Jeho posmešný výraz vyniesol Leuwena definitívne z miery. Rozkázal mu, aby si prečítal jeho pas, a potom sa ho spýtal:

– Čo môže byť príčinou všetkého tohto?

– Ach, pán môj, vy to viete lepšie ako ja. Vy ste policajný komisár, čo prichádza kvôli voľbám. Vaše tlačivá, ktoré ste si dali na strechu koča, spadli pri vchode do mesta, oproti kaviarni Ramblin, a to je kaviareň *Nationalu*. Prečítali ich, spoznali vás a, na moj veru, ešte dobre, že nemali kamene.

Pán Coffe pokojne vyšiel na predné sedadlo koča.

– Naozaj, už tam nič nie je, – povedal Leuwenovi, nazerajúc pod strechu.

– Ten stratený balík bol za X. alebo za pána Mairoberta?

– Proti pánu Mairobertovi, – povedal Coffe. – To bol Torpetov pamflet.

Žandárova tvár za tohto krátkeho rozhovoru trápila Leuwena. Dal mu dvadsať frankov a prepustil ho. Strážmajstrova vďaka nemala konca-kraja.

– Páni moji, – vravel, – Bloisania majú horúce hlavy, takí páni ako vy prechádzajú mostom zvyčajne iba v noci.

– Practe sa do paroma! – odvrkol mu Leuwen. – A ty žeň cvalom! – povedal postiliónovi.

– Veď už len nemajte taký strach, – odpovedal mu kočiš, uškŕňajúc sa, – na ceste nieto ani duše.

Po päťminútovom cvale povedal Leuwen svojmu druhovi:

– Tak čo, Coffe?

– Tak čo? – odpovedal Coffe chladno. – Minister vám podáva pri východe z Opery rameno; referenti, prepustení

prefekti, poslanci s hlavnými trafikami vám závidia šťastie. Toto je prosto druhá strana mince.

– Vaša chladnokrvnosť by človeka pripravila o rozum, – povedal Leuwen bez seba od zlosti. – Tie hanebnosti, tie ohavné slová: „Má dušu na tvári," to blato!

– To blato je pre nás šľachetný prach bojiska. Tie nadávky sa vám zarátajú do postupu, to sú hrdinské činy na dráhe, ktorú ste si vybrali a na ktorej vás nasledovať núti ma moja chudoba a vďačnosť.

– To značí, keby ste mali tisíc dvesto frankov renty, že by ste neboli tu.

– Keby som mal len tristo frankov renty, neslúžil by som ministrovi, ktorý drží tisíce úbohých ľudí v hrozných kuticiach v Mont-Saint-Michel a v Clairvaux.

Po tejto priúprimnej odpovedi nastalo hlboké ticho a trvalo tri míle. Na šesťsto krokov od akejsi dediny, ktorej končitá zvonica vyčnievala spoza holého kopca bez stromov, Leuwen kázal zastaviť.

– Dostanete dvadsať frankov, – povedal postiliónovi, – ak nespomeniete tú mätež.

– Ja nedbám! Dvadsať frankov, to nie je hocičo, ďakujem vám. Lenže vaša bledá tvár od toho úľaku, no a váš krásny anglický koč, zbrýzganý blatom, to vyzerá nebárs, bude sa povrávať; aby potom nebolo na mňa, že som ja dačo škrkol.

– Poviete, že sme sa vyvalili, a ľuďom z pošty, že dostanú po dvadsať frankov, ak prepriahnu za tri minúty. Poviete, že sme obchodníci a že bežíme, lebo sme zbankrotovali.

– A musieť sa skrývať! – povedal Leuwen Coffovi.

– Chcete, aby vás spoznali, alebo nie?

– Chcel by som byť sto stôp pod zemou alebo mať vašu ľahostajnosť.

Kým prepriahali, Leuwen nepovedal slova, zostal nehybne v kúte koča, ruky na pištoliach, zrejme znivočený od zlosti a od hanby.

Keď boli na päťsto krokov od stanice, ozval sa so slzami v očiach, obracajúc sa k svojmu mlčanlivému druhovi:

– Coffe, čo mi radíte? Chcem oznámiť svoju úplnú demisiu a odovzdať vám poslanie, alebo, ak by vám to nebolo vhod, dám zavolať pána Desbacsa. Ja vyčkám týždeň a potom si prídem pohľadať toho bezočivca.

– Radím vám, – povedal Coffe chladno, – aby ste si na prvej stanici dali umyť koč, pokračovali, akoby sa nič nebolo prihodilo, a nikdy nikomu nespomenuli ani slovom túto príhodu, lebo každý by sa vám vysmial.

– Ako?! – povedal Leuwen. – Chcete, aby som celý život znášal myšlienku, že som sa dal beztrestne uraziť?

– Ak máte kožu natoľko chúlostivú voči pohŕdaniu, načo ste odišli z Paríža?

– Akú štvrťhodinu sme strávili vo dverách toho hotela! To ma bude celý život páliť ako žeravé železo.

– Najzábavnejšie na celej príhode je to, že v nej nebolo nijaké nebezpečenstvo a že sme si mohli bláhať vo vychutnávaní pohŕdania. Ulica bola plná blata, ale bezchybne dláždená, ani jediný kameň naporúdzi. Po prvý raz som pocítil pohŕdanie. Keď ma zatýkali, aby ma odviedli do Svätej Pelagie, len tri-štyri osoby zbadali, ako som, trochu podopieraný, nasadal do koča, a akási žena povedala súcitne a dobrácky: „Chudák!"

Leuwen neodpovedal, Coffe pokračoval s krutou úprimnosťou v hlasnom rozmýšľaní:

– Tuná to bolo rýdze pohŕdanie. To mi pripomenulo povestné slová: Opovrhnutie sa prehltne, no neprežúva.

Táto chladnokrvnosť pripravovala Luciena o rozum. Keby ho nebola zdržiavala myšlienka na matku, bol by priam zutekal na hradskú, odtiaľ by sa bol dal zaviezť do Rochefortu, odkiaľ sa už bolo ľahko naloďiť do Ameriky pod nepravým menom.

„O dva roky sa môžem vrátiť do Blois, vyzauškovať najvýznačnejšieho mladého človeka v meste."

Toto pokušenie ho priveľmi ovládalo, potreboval sa zhovárať.

– Priateľ môj, – povedal Coffovi, – spolieham sa, že sa s nikým nebudete vysmievať z mojich úzkostí.

– Vytiahli ste ma zo Svätej Pelagie, kde by som si bol odsedel svojich päť rôčkov, no a priatelíme sa už niekoľko rokov.

– No dobre, stratil som odvahu, potrebujem sa vyrozprávať a budem hovoriť, ak mi sľúbite večnú mlčanlivosť.

– Sľubujem.

Leuwen rozpovedal celý plán svojho úteku a napokon sa horko rozplakal.

– Zle som išiel životom, – opakoval niekoľko ráz, – dostal som sa do bezvýchodného bahniska.

– Nech je tak, ale čo by ste mali akékoľvek dôvody, nemôžete zutekať prostred bitky ako Sasi pri Lipsku; to nie je v poriadku a neskôr by ste len mali výčitky svedomia, aspoň sa nazdám. Pokúste sa zabudnúť, a hlavne: ani slova pánu Riquebourgovi, prefektovi v Champagnieri.

Po tejto krásnej úteche rozhostilo sa na dve hodiny ticho. Mali spraviť šesťmíľový úsek, bolo zima, popŕchalo, bolo treba zavrieť koč. Zvečerievalo sa; kraj, ktorým prechádzali, bol neúrodný a plochý, ani stromu. Za tohto nekonečného šesťmíľového úseku nadišla noc, bola úplná tma. Coffe badal, že Leuwen každých päť minút mení polohu.

„Krúti sa ako svätý Vavrinec na ražni... Zlostí sa, že si sám nevie nájsť východisko z položenia... Človek v tomto stave nie je zdvorilý," vravel si Coffe o štvrťhodinu neskôr... „Jednako," doložil po druhej štvrťhodine úvah a matematických záverov, „vďačím mu za to, že ma vytiahol z tej kutice vo Svätej Pelagii, asi takej veľkej ako tento koč... Vystavme sa útokom šelmy. V predošlom rozhovore nebol ku mne zvyčajne zdvorilý. Jednako, podstúpime nudu rozhovoru, a to ešte s nešťastným človekom, ba, čo je horšie, s parížskym synáčikom, nešťastným vlastnou vinou, nešťastným pri svojom zdraví, pri peniazoch a mladosti, čoho všetkého má nazvyš. Aký hlupák! Ako by som ho nenávidel... ale vytiahol ma zo Svätej Pelagie... A v škole bol namyslený a aký ľapták! Hovoriť, hovoriť, ustavične hovoriť... Jednako, prichodí doznať, a to je *výborná* preňho, ani jediné neprístojné slovo, keď ho zašiel vrtoch vytiahnuť ma zo Svätej Pelagie... Hej, no aby zo mňa spravil katovského učňa... Kat je oveľa ctihodnejší... Ľudia sú voči katovi predpojatí len z čírej detskosti, následkom svojej prirodzenej tuposti. Koná povinnosť... potrebnú povinnosť... nevyhnutnú... A my! My, čo sme na ceste všetkých pôct, ktoré môže spoločnosť poskytnúť, my tu ideme vykonať podlosť, ničomnosť... *škodlivú* ničomnosť. Ľud, ktorý sa tak často mýli, mal tentoraz úplnú pravdu. V tomto skvelom anglickom koči, tak bohato vystrojenom, objaví dvoch ničomníkov... a povie nám: ‚Ste ničomníci!' Dobre povedané," vravel si Coffe so smiechom. „Ibaže ľud nepovedal Leuwenovi: ‚Si ničomník!', ale nám to povedal obom: ‚Ste ničomníci!'"

A Coffe si pre seba zvažoval toto slovo. V tú chvíľu Leuwen polohlasno zavzdychal.

„Hľa, ako trpí pre svoju absurdnosť: usiluje sa zlúčiť výhody vládneho exponenta s jemnou citovosťou statočného človeka. Čo môže byť hlúpejšie?! Nuž, priateľ môj, s vyšívaným kabátom si navliekajte aj hrubú kožu potupy... Jednako, na jeho ospravedlnenie možno povedať, že niet azda jediného medzi tými laganskými ministerskými tajomníkmi, ktorý by trpel týmto zariadením. To je jeho chvála... Ostatní vedia dobre, akým povereniam sa vystavujú, keď sa uchádzajú o miesto... Bolo by dobre, keby si sám našiel pomoc... Pýcha a radosť nad týmto objavom zmenšuje bolesť, ktorú spôsobuje nabrúsené ostrie rady, vnikajúce do srdca... Ale tak je to, keď je človek bohatý, rozmaznaný všetkými radosťami krásneho postavenia... Sám sa nikdy nezmôže na pomoc, ak vôbec nejaká jestvuje. Lebo, nech ma čert vezme, ak poznám pozadie jeho postavenia... Vždy je v tom čert... Minister, ten chruňo, zaobchádza s ním napodiv vybrane; možno, že má dcéru, zákonitú alebo pankharta, a že mu ju chce zavesiť... Možno, že Leuwen má ctibažnosť stať sa prefektom, dostať kríž... červená stužka na novučičkom fraku... a prechádzať sa vypätý na promenáde pod lipami mestečka!"

– Ach! Bože môj! – povedal Leuwen ticho.

„Aha, už sa zoznamuje s verejným pohŕdaním... ako ja v prvé dni u Svätej Pelagie, keď som si pomyslel, že susedia môjho obchodu ma mohli pokladať za podvodného bankrotára..."

Spomienka na túto prudkú bolesť bola dosť silná, aby pána Coffa pohla na reč.

– Pred jedenástou nebudeme v meste; chcete zosadnúť v nejakom hostinci alebo u prefekta?

– Ak je hore, poďme k prefektovi.

Leuwen mal slabosť nahlas rozmýšľať pred Coffom: už vypil hanbu do dna, lebo pred chvíľou plakal. Doložil:

– Už nemôžem mať väčšiu protiveň, akú mám. Chyťme sa posledného stebla záchrany, ktoré zostáva úbožiakovi: konajme svoju povinnosť.

– Máte pravdu, – povedal Coffe chladno. – V krajnom nešťastí a najmä v najhoršom z nešťastí, v tom, ktorého príčinou je pohŕdanie sebou samým, splniť si povinnosť a konať je naozaj jedinou útechou. *Experto crede Roberto:* ja som nemal na ružiach ustlaté. Ak dáte na mňa, strasiete ušami a pokúsite sa zabudnúť na útok v Blois. Ešte ste hodne ďaleko od vrcholu nešťastia: ešte nemáte príčinu pohŕdať sám sebou. I najprísnejší sudca by videl vo vašom čine len nerozumnosť. Život *ministeriála* ste posudzovali podľa toho, čo vidno v Paríži, kde majú výhradné právo na všetky príjemnosti, ktoré môže spoločenský život poskytnúť. Iba na vidieku vidí vládny človek pohŕdanie, ktoré mu tak liberálne prejavuje veľká väčšina Francúzov. Nemáte natoľko tvrdú kožu, aby ste necítili verejné pohŕdanie. Ale človek tomu privykne, len si treba márnivosť upnúť na iné veci. Pozrite, taký pán de N... Ba v súvislosti s týmto slávnym človekom badať, že pohŕdanie, keď sa stane všedným zjavom, prejavujú len hlupáci, ktorí medzi nami, zbabrú ešte aj pohŕdanie.

– Nuž, veru mi dávate čudnú útechu, – povedal Leuwen dosť príkro.

– To je, zdá sa mi, jediná, ktorej ste prístupný. Predovšetkým treba povedať pravdu, keď sa podujímame na nevďačnú úlohu potešiť odvážneho človeka. Na pohľad som krutý chirurg, sondujem ranu do hĺbky, ale môžem ju vyliečiť. Len si spomeňte, ako kardinál de Retz, človek veľkodušný, jeden zo znamenitých ľudí Francúzska, ktorý prejavil azda najväčšiu odvahu, človek, ktorého možno prirovnať k dávnym, raz od netrpezlivosti kopol do zadku svojho koniarčika, keď mu vyparatil nejakú poriadnu hlúposť, a ako sa mu dostalo palicou a ako ho ten chlap zmlátil, lebo bol oveľa mocnejší od neho! No a to je mrzutejšie, než dostať blatom od davu, domnievajúceho sa, že ste pôvodcom ohavného pamfletu, ktorý nesiete do Normandie. Keď si to rozvážite, blatom obhádzali vyzývavú bezočivosť toho fičúra Torpeta. Keby ste boli Angličan, táto príhoda by sa vás skoro ani nedotkla. Lord Wellington to zažil tri či štyri razy v živote.

– Ach, Angličania nie sú takí jemní a citliví vo veciach cti ako Francúzi. Anglický robotník je iba stroj, náš síce neurobí tak dobre hlávku na špendlíku, ale často je filozoficky založený a jeho pohŕdanie sa strašne ťažko znáša.

Leuwen hovoril ešte chvíľu so slabosťou človeka znivočeného na najhlbší stupeň nešťastia. Coffe ho chytil za ruku a Leuwen sa rozplakal po druhý raz.

– A ulán, ktorý ma spoznal? Kričali: Dolu s Leuwenom!

– Tento vojak povedal davu v Blois meno pôvodcu Torpetovho podlého pamfletu.

– Ale ako sa dostať z bahna, do ktorého som zapadol duševne i telesne? – skričal Leuwen krajne rozhorčený. – Ešte ako dieťa, – pokračoval o chvíľu, – urobil som všetko, čo som mohol, aby som bol osožný a úctyhodný. Tri roky som pracoval desať hodín denne, aby som mohol vstúpiť na polytechniku; vás prijali s číslom štyri, mňa s číslom sedem. V škole hŕba práce a nijaké rozptýlenie. Rozhorčení mrzkým činom vlády, vyšli sme do ulíc...

– Smiešna chyba vo výpočte, najmä u matematika: bolo nás dvesto päťdesiat mladých ľudí, vláda postavila proti nám dvanásťtisíc sedliakov, neschopných akokoľvek uvažovať, z ktorých var krvi, čo rozpaľuje všetkých Francúzov zoči-voči nebezpečenstvu, robí výborných vojakov. Upadli sme do toho istého omylu ako tí úbohí ruskí šľachtici roku tisíc osemsto dvadsaťšesť...

Mlčanlivý Coffe sa rozhovoril, aby rozptýlil Leuwena, no zbadal, že Leuwen ho už nepočúva.

– Rozhorčený nad svojou hlivotou a svojím nectným životom, dal som sa na vojenskú dráhu. Opustil som ju pre zvláštnu príčinu, ale bol by som ju opustil skôr či neskôr, aby som nebol nútený rúbať robotníkov. Chcete, aby som sa stal hrdinom z ulice Transnonain? To je odpustiteľné u vojaka, ktorý vidí v obyvateľoch nejakého domu Rusa, brániaceho nepriateľskú batériu, ale ja, dôstojník, ktorý chápem, o čo ide?

– Nuž to je oveľa horšie ako dostať blatom v Blois od ľudí, ktorých ich prefekt, pán de Nomtour, pred rokom najpoburujúcejším spôsobom oklamal pri okresných voľbách. Pamätáte sa, že na most cez Loiru postavil žandárov, ktorí požadovali pasy od obyvateľov predmestia, prichádzajúcich do mesta na voľby; a keďže nikto nemal pas, zabránili im prejsť. Uznajte, že títo ľudia, keď sa im naskytla možnosť pomstiť sa vo vašej osobe pánovi de Nomtour, mali pravdu.

– Tak teda vojenské povolanie vedie k takým činom, na

aké došlo v ulici Transnonain. A či nešťastný dôstojník, ktorý čaká na vojnu v nejakom pluku, má požiadať o prepustenie, keď lietajú guľky pri nejakej mäteži?

– Nie, doparoma! A dobre ste spravili, že ste opustili službu.

– No, a teraz som v administratíve. Viete, že pracujem svedomite od deviatej ráno do štvrtej. Vybavím najmenej dvadsať vecí, a to často dôležitých. Ak mi pri večeri príde na um, že som zabudol na nejakú súrnu vec, namiesto aby som zostal s matkou pri kozube, vrátim sa do úradu a dám sa preklínať služobukonajúcim úradníkom, ktorý ma nečakal o takom čase. Aby som nezarmútil otca, a tak trochu aj z obavy, že budem s ním musieť diskutovať, dal som sa nakriatnuť na túto hnusnú misiu. A teraz som nútený osočovať statočného človeka, pána Mairoberta, všetkými prostriedkami, ktoré má vláda naporúdzi; som zbrýzganý blatom a vykrikujú mi, že mám dušu na tvári! Ach!

A Leuwen sa krútil, vystierajúc nohy v koči.

– Čo si počať? Odjedať z majetku, ktorý získal môj otec, nič nerobiť, nebyť súci na nič! Takto čakať starobu, pohŕdajúc sám sebou, a zavše zvolať: „Aký som len šťastný, že mám súcejšieho otca, než som sám!" Čo robiť? Aké povolanie si vybrať?

– Keď človek má to nešťastie, že žije pod darebáckou vládou, a aj druhé, podľa bežného chápania veľké nešťastie, že pridobre uvažuje a vidí pravdu, príde na to, že pod takou vládou, ako je naša, zhnitá vo svojej podstate, a väčšmi než Bourbonovci aj Napoleon, lebo neustále zrádza svoju najvyššiu prísahu, jediné nezávislé povolania sú poľnohospodárstvo a obchod. Ja som si povedal: poľnohospodárstvo núti žiť prostred polí, najmenej päťdesiat míľ od Paríža, medzi našimi sedliakmi, ktorí sú ešte tupé zvieratá. Dal som prednosť obchodu. Je pravda, že v obchode prichodí znášať určité špinavé a hrozné návyky, ba prispôsobovať sa im, a to pre nedostatok najprostejšej šľachetnosti, čo zaviedlo barbarstvo sedemnásteho storočia a čo dnes udržiavajú starí, lakomí a zatrpknutí ľudia, táto metla obchodu. Tieto zvyky sú ako stredoveké ukrutnosti, ktoré za svojich čias neboli ukrutnosťami a stali sa nimi len pokrokom ľudstva. Nuž ale tieto špinavé zvyky, keby sa ich podarilo pokladať za prirodzené, sú

jednako len lepšie než kynoženie pokojných občanov ulice Transnonain alebo, a to je ešte horšie a podlejšie, ospravedlňovanie takýchto vecí v pamfletoch, ktoré rozvážame.

– Mal by som teda po tretí raz zmeniť povolanie!

– Máte mesiac, aby ste si to uvážili. Ale utiecť prostred bitky alebo sa nalodiť v Rocheforte, ako to pomýšľate, dodáva vám v očiach spoločnosti sfarbenie malomyseľnej pochabosti, ktoré nikdy zo seba nezmyjete. A ozaj, mali by ste odvahu opovrhnúť úsudkom spoločnosti, v ktorej ste sa narodili? Lord Byron nemal tú silu, ba nemal ju ani kardinál de Retz; Napoleon, ktorý sa pokladal za šľachtica, triasol sa pred mienkou štvrte Saint-Germain. Vo vašom položení jediný mylný krok vás dovedie k samovražde. Rozpamätajte sa, čo ste mi povedali pred mesiacom o prefíkanej nenávisti ministra zahraničných vecí na čele štyridsiatich špehúňov z dobrej spoločnosti.

Keď sa Coffe prinútil povedať takúto dlhú reč, odmlčal sa a o niekoľko minút došli do hlavného mesta departementu X.

KAPITOLA 49/

Prefekt, pán de Riquebourg, ich prijal v bavlnenej čiapočke, ujedajúc si omelety za malým, okrúhlym stolíkom, sám vo svojej pracovni. Zavolal kuchárku Marion a veľmi vážne s ňou diskutoval o tom, čo zvýšilo v komore a čo by sa dalo napochytre spraviť na večeru pre týchto pánov.

– Majú devätnásť míľ v bruchu, – vravel kuchárke, narážajúc na vzdialenosť, ktorú cestujúci ušli od obeda v Blois. Keď kuchárka vyšla, povedal:

– Páni moji, ja sám účtujem so svojou kuchárkou, týmto činom moja žena má na starosti len deti a ja, dávajúc vôľu rečiam tejto dievky, dozviem sa všetko, čo sa v dome deje; moje rozhovory sú napospol určené polícii, a to je správne, lebo, páni moji, som obkľúčený nepriateľmi. Ani netušíte, aké mám výdavky. Napríklad: ja mám holiča liberála, a pre

svoju ženu dámskeho kaderníka, ktorý je legitimista. Chápete, páni moji, že by som sa mohol celkom dobre holiť aj sám. Mám dva malé procesy, ktoré vediem len preto, aby som dal príležitosť chodiť na prefektúru prokurátorovi, pánu Clapierovi, jednému z najprefíkanejších liberálov v kraji, a advokátovi pánu Le Beauovi, človeku výrečnému, umiernenému a pobožnému ako veľkostatkári, ktorým slúži. Moje postavenie, páni moji, visí iba na vlásku; keby ma Jeho Excelencia trochu neprotežovala, bol by som najnešťastnejší človek. Za nepriateľa mám predovšetkým pána biskupa, to je najnebezpečnejšie. Nechýbajú mu styky s kýmsi, kto má celkom blízky prístup k uchu Jej Veličenstva kráľovnej, a listy Jeho Vysokodôstojnosti nejdú poštou. Šľachta pohŕda návštevami v mojom salóne a znepokojuje ma svojím Henrichom Piatym a všeobecným hlasovacím právom. Napokon mám tých nešťastných republikánov, je ich len hŕstka, ale narobia hluku za tisíce. Uverili by ste, páni moji, že synovia najbohatších rodín, sotva dovŕšia osemnásty rok, nehanbia sa vstúpiť do tejto strany? Ostatný raz, keď som spokutoval na tisíc frankov ten bezočivý časopis, čo, zdá sa, schvaľoval mačaciu serenádu, ktorú dali nášmu ctihodnému zástupcovi generálneho prokurátora, mladí šľachtici prispeli šesťdesiatimi siedmimi a nešľachtickí mladí ľudia osemdesiatimi deviatimi frankmi na zaplatenie pokuty. Nie je to strašné? A my chránime ich majetky pred republikou!

– A robotníci? – spýtal sa Coffe.

– Päťdesiattri frankov, pán môj, to je hrozné! A päťdesiattri frankov v samých pätákoch! Najväčší príspevok medzi týmito ľuďmi bol tridsať centimov; a páni, týchto tridsať centimov sa opovážil dať obuvník mojich dcér.

– Dúfam, že mu už nedáte prácu, – povedal Coffe, uprúc pátravý pohľad na úbohého prefekta, ktorý vyzeral veľmi nesvoj, lebo sa neodvážil luhať, obávajúc sa protipolície týchto pánov.

– Budem úprimný, – povedal napokon, – otvorenosť je základ môjho charakteru. Barthélemy je jediný dámsky obuvník v meste. Ostatní šijú pre ženy z ľudu... a moje dcéry nechceli naskrze pristať... No dal som mu poriadnu lekciu.

Leuwen, zmorený týmito podrobnosťami, štvrťhodinu pred polnocou povedal dosť príkro pánovi de Riquebourg:

– Boli by ste taký láskavý a prečítali by ste si tento list pána ministra vnútra?

Prefekt ho dva razy obradne prečítal. Obaja mladí cestujúci hľadeli na seba.

– To je taká čertovská vec, tieto voľby, – povedal prefekt, keď dočítal, – už tretí týždeň kvôli tomu nespím. Ja, čo za normálnych čias, chvalabohu, ani nepočujem, ako mi spadne z nohy druhá papuča. Keď unesený svojou horlivosťou slúžiť kráľovskej vláde dám sa dakedy strhnúť na nejaké príkrejšie opatrenie voči svojim administrovaným, stratím duševný pokoj. Vo chvíli, keď zaspávam, nejaká výčitka svedomia, alebo len neodbytná rozprava so sebou samým o tom, či by som si nemal výčitky robiť, odoženie mi spánok. Vy to ešte nepoznáte, pán komisár (týmto titulom vystrojil Leuwena dobrácky pán de Riquebourg; aby si ho uctil, tituloval ho volebným komisárom). Vy máte mladú dušu, pán môj, administratívne starosti ešte nenarušili jej pokoj. Ešte nikdy ste sa nenašli v priamom rozpore s obyvateľstvom. Ach, pán môj, to sú veľmi trpké chvíle! Človek sa potom spytuje sám seba: Bolo moje konanie dokonale správne? Viedla ma jedine oddanosť kráľovi a vlasti? Pán môj, vy nepoznáte túto mučivú neistotu. Pre vás je život ružovej farby. Keď si uháňate osobitným dostavníkom, tešíte sa z čudného tvaru nejakého oblaku...

– Ach, pán môj! – povedal Leuwen trápený svedomím, zabúdajúc na všetku rozvážnosť a prístojnosť.

– Vaša čistá a jasná mladosť ešte nemá ani predstavy o týchto nebezpečenstvách, sama zmienka o nich vás napĺňa hrôzou! A preto si vás tým väčšmi cením, dovoľte mi to povedať, môj mladý spolupracovník. Ach, zachovajte si dlho pokoj statočnej duše! Nikdy nepripusťte v administratíve ani ten najmenší pochybný čin, nepoviem, že pochybný z hľadiska cti, ale ani vo vašich vlastných očiach. Pán môj, či je šťastie možné bez duševného pokoja? Po čine, ktorý by bol pochybný z hľadiska najúzkostlivejšej cti, nemala by vaša duša pokoja.

Podali večeru a páni si sadli za stôl.

– Boli by ste zabili spánok, ako hovorí veľký anglický dramatik vo svojom *Macbethovi.*

„Ach, podliak! Budeš ma jednostaj mučiť?" pomyslel si

Leuwen a hoci umieral od hladu, žalúdok sa mu tak stiahol, že nemohol preglgnúť jediný hlt.

– Veď jedzte, pán komisár, – povedal prefekt, – držte sa príkladu svojho námestníka.

– Iba tajomníka, pán môj, – povedal Coffe, žujúc a preglgajúc ako hladný vlk.

Toto slovo, tak dôrazne hodené, zdalo sa Leuwenovi krutė. Nemohol sa zdržať, aby nepozrel na Coffa.

„Nechcete mi teda pomôcť znášať hanebnosť môjho poverenia?" hovoril ten pohľad.

Coffe nič nechápal. Bol to človek veľmi rozumný, no naskrze nedelikátny. Pohŕdal delikátnosťami, ktoré si mýlil s okolkami slabochov, aby nemuseli vykonať to, čo je rozumné alebo čo im káže povinnosť.

– Jedzte, pán komisár...

Coffe, ktorý jednako len pochopil, že tento nešťastný titul Leuwena uráža, povedal prefektovi:

– Ministerský referent, prosím.

– Ach, ministerský referent? – povedal prefekt začudovane. – A toto je celá naša ambícia, nás, úbohých vidieckych prefektov, keď sa nám podarí spraviť dvoje alebo troje dobrých volieb!

„Je to hlúpa prostodušnosť? Zlomyseľnosť?" hovoril si Leuwen, málo naladený na zhovievavosť.

– Jedzte, pán ministerský referent. Ak mi môžete venovať iba tridsaťšesť hodín, ako mi to hovorí minister vo svojom liste, mám vám povedať veľa vecí, oznámiť veľa podrobností, predložiť veľa opatrení do pozajtra poludnia, keď opustíte túto budovu. Mám v úmysle poprosiť vás, aby ste zajtra prijali asi päťdesiat ľudí, asi päťdesiat pochybných alebo bojazlivých úradníkov administratívy, nevyslovených alebo rovnako bojazlivých nepriateľov. Všetci budú, o tom nepochybujem, v povznesenom rozpoložení, že sa im dostáva výhody zhovárať sa s úradníkom, ktorý sa zas osobne zhovára s ministrom. Ostatne, táto audiencia, o ktorej bude hovoriť celé mesto, bude pre nich slávnostným záväzkom. Zhovárať sa s ministrom je veľká prednosť, skvelá výsada, pán ministerský referent. Čo zmôžu naše chladné depeše, pán môj, depeše, ktoré, ak majú byť jasné, musia byť dlhé? Čo zmôžu popri živom a zaujímavom referáte úradníka, ktorý môže povedať: *Videl som!*

Tieto odpoly hlúpe reči trvali do pol druhej ráno. Keď Coffe odišiel prezvedieť sa, ako je to s posteľami, lebo padal od únavy, prefekt sa spýtal Leuwena, či môže hovoriť pred týmto tajomníkom.

– Pravdaže, pán prefekt. Pán Coffe pracuje v ministrovej osobnej kancelárii a vo veci volieb má všetku dôveru Jeho Excelencie.

Po Coffovom návrate pán de Riquebourg pokladal si za povinnosť zopakovať všetky úvahy, ktoré už rozviedol Leuwenovi, pridávajúc ešte mená. Lenže tieto mená, všetky rovnako neznáme obom cestujúcim, iba čo im zatemňovali sústavu vplyvov, ktorú hodlal pán prefekt uplatniť. Coffe, veľmi mrzutý, že nemôže spať, chcel aspoň vážne pracovať a s dovolením pána ministerského referenta, ako to neomeškal zdôrazniť, začal klásť pánovi de Riquebourg otázky.

Dobrácky prefekt, taký mravný a starostlivý, aby nemusel mať výčitky svedomia, dostal konečne zo seba, že v departemente je nálada hodne zlá, lebo ôsmi pairovia Francúzska, z nich dvaja veľkostatkári, dali vymenovať značný počet malých úradníkov a kryjú ich svojím vplyvom.

– Títo ľudia, páni moji, dostávajú moje obežníky a odpovedajú mi daromnicami. Keby ste boli došli pred dvoma týždňami, boli by sme mohli vystihnúť dve alebo tri spásne zosadenia.

– Ale, pán môj, nepísali ste v tomto zmysle ministrovi? Ide, zdá sa mi, o zosadenie akejsi správkyne listovej pošty, však ver?

– Pani Durandová, testiná pána Duchadeaua? Ach, chudina! Je veľmi zlého zmýšľania, to je pravda, ale toto zosadenie, ak príde včas, naženie strach dvom-trom úradníkom Tourvillského kantónu; jeden je jej zať a druhí dvaja sú jej bratanci. Lenže toto mi nerobí najväčšie starosti, horšie je to v Meylane, kde, ako som vám už mal česť ukázať na svojej volebnej mape, máme proti sebe väčšinu aspoň dvadsaťsedem hlasov.

– Lenže, pán môj, v aktovke mám kópie vašich listov. Ak sa nemýlim, ministrovi ste nehovorili o Meylanskom kantóne.

– Ach, pán ministerský referent, ako môžete chcieť, aby som písal o takýchto veciach? Či sa pán gróf d'Allevard, pair Francúzska, nevída denne s vaším ministrom? Jeho listy, čo píše svojmu správcovi, dobráckemu notárovi Ruflému, sú plné vecí, ktoré počul včera alebo predvčerom od Jeho Excelencie pána grófa de Vaize, keď mal česť večerať s ním. Tieto večere sú časté, podľa všetkého. Také veci sa nepíšu, pán môj! Som otec rodiny, zajtra budem mať česť predstaviť vám paniu de Riquebourg a svoje štyri dcéry. Prichodí mať na zreteli, že ich treba všetky zaopatriť. Syna mám už dva roky pri osemdesiatom šiestom, je seržant, treba ho spraviť podporučíkom, a úprimne sa vám priznám, pán ministerský referent, a to pod pečaťou tajnosti, že jediné slovo pána d'Allevard ma môže zničiť; no a pán d'Allevard, ktorý chce preložiť verejnú cestu, vedúcu cez jeho park, protežuje každého v Meylanskom kantóne. Pán ministerský referent, i taký polovičný trest ako preloženie na inú prefektúru znamenal by pre mňa skazu; tri manželstvá, ktoré pani de Riquebourg už rozrobila pre svoje tri dcéry, by sa neuskutočnili. A mám úžasne mnoho hnuteľností.

Iba okolo druhej zrána nástojčivé otázky neoblomného Coffa a ešte čosi navyše toho donútili pána prefekta, aby ich oboznámil so svojím veľkým manévrom, na ktorý ustavične poukazoval.

– To je, páni moji, jediné moje útočište a keby vyšlo najavo, ba keby ho len tušili dvanásť hodín pred voľbami, všetko by bolo stratené. Lebo, páni moji, tento departement je jeden z najhorších vo Francúzsku: dvadsaťsedem predplatení na *National* a osem na *Tribunu!* Ale pred vami, páni moji, ktorí ste ministrovi dôverníci, nemôžem nič zatajiť. Nuž teda, aby ste vedeli, svoj volebný manéver spustím iba potom, len vtedy podpálim mínu, keď uvidím, že vymenovanie predsedu je už odpoly rozhodnuté. Lebo ak by to vybuchlo priskoro, páni moji, stačia dve hodiny, aby sa všetko zmarilo: voľby aj pozícia vášho najponíženejšieho služobníka. Nuž predpokladajme teda, že za kandidáta vlády staviame pána Jeana-Pierra Blondeaua, majiteľa hút v N***, že za protivníka s pravdepodobnými, a nanešťastie s viac než pravdepodobnými, výhľadmi máme pána Malota, bývalého veliteľa práporu bývalej národnej gardy v N***. Hovorím, bývalej, hoci je len suspendovaná, ale ono to potrvá, kým sa opäť zostaví. Tak teda, pán Blondeau je, páni moji, priateľ vlády, lebo má čertovský strach pred znížením cla na zahraničné železo. Malot je obchodník so súknom a so stavebným a ohrevným drevom; má značné pohľadávky v Nantes. Dve hodiny pred sčítaním hlasov pri voľbe predsedu obchodný kuriér, *naozaj* vypravený z Nantes, donesie mu poplašnú správu, že dvaja obchodníci v Nantes, ktorých dobre poznám a ktorí majú v rukách časť jeho majetku, sú v úpadku a už aj scudzujú antidatovanými kúpnopredajnými listinami svoje imanie priateľom. Môj človek stratí hlavu a odcestuje, v tom som si istý. Nechá všetky voľby na svete...

– No ako zariadite, aby prišiel ozajstný kuriér z Nantes práve včas?

– Prostredníctvom znamenitého Chauveaua, generálneho tajomníka v Nantes, môjho dôverného priateľa. Treba vedieť, že telegrafná linka z Nantes ide len dve míle odtiaľto, a Chauveau, ktorý vie, že moje voľby sa začínajú dvadsiateho tretieho, vyčká moju správu dvadsiateho tretieho večer alebo dvadsiateho štvrtého ráno. Len čo pánu Malotovi osadíme chrústa do ucha v súvislosti s jeho pohľadávkami v Nantes, budem sa zdržiavať vo veľkej rovnošate v okolí siene Uršuliniek, kde sa budú konať voľby. V Malotovej neprítomnosti sa neváhajúc obrátim rečou na sedliackych voličov a ak bude, – doložil pán de Riquebourg už celkom šeptom, – predsedom volebného kolégia verejný zamestnanec, hoci aj liberál, rozhodím medzi krpčiarskych voličov lístky, na ktoré som dal napísať veľkými literami: *Jean-Pierre Blondeau, majiteľ hút.* Týmto spôsobom získam dobrých desať hlasov. Voličia, vediac, že Malot je pred úpadkom...

– Ako to, pred úpadkom? – spýtal sa Leuwen, mŕštiac obrvy.

– Jaj, nuž ale, pán ministerský referent, – povedal pán Riquebourg s tvárou ešte dobrotivejšou než zvyčajne, – či môžem zabrániť, aby klebetníci mesta, zveličujúc ako zvyčajne, nevideli v bankrote Malotových obchodných priateľov v Nantes aj nevyhnutnosť jeho insolvencie? Lebo čím by tu mohol platiť, – zdôraznil prefekt, čoraz väčšmi spevňujúc hlas, – ak nie peniazmi, ktoré získa v Nantes za drevo, čo ta dodal?

Coffe sa usmieval a len ťažko sa zdržal, aby sa nahlas nerozosmial.

– Toto poškodenie úveru pána Malota tým, že poplaší ľudí, ktorí majú uňho kapitál, nemohlo by mať za následok ozajstné zastavenie platieb?

– Ach, tým lepšie, doparoma! – povedal prefekt, celkom sa pozabudnúc. – Nemal by som ho aspoň na krku pri opätovných voľbách do národnej gardy, ak nejaké vôbec budú.

Coffe bol v siedmom nebi.

– Toľko úspechov, pán môj, by azda vzbudilo podozrenie...

– Ach, pán môj! Republika sa na nás valí. Hrádzou proti tomuto prívalu, ktorý by nás zmietol a odplavil by nám domy, je kráľ, pán môj, jedine kráľ. Musíme upevňovať autoritu a nechať ohňu, čo sa nedá ratovať. Aj dom treba zbúrať, aby sa zachránili ostatné! Mne sú, páni moji, keď ide o záujmy panovníka, tieto veci také ľahostajné, ako lanský sneh.

– Výborne, pán prefekt, ohromné! *Sic itur ad astra,* čiže do štátnej rady.

– Nie som dosť bohatý, pán môj. Dvanásťtisíc frankov v Paríži a pri mojej početnej rodine, to by ma zničilo. Prefektúra v Bordeaux, pán môj, v Marseille alebo v Lyone s peknými dispozičnými fondmi! Napríklad Lyon je vraj skvelý. Ale vráťme sa k veci. Začína sa pripozdievať. Teda predkladám desať hlasov, ktoré osobne získam. Môj strašný biskup má takého malého generálneho vikára, prefíkaného lišiaka a veľkého milovníka „hotovky". Ak by sa videlo Jeho Excelencii uvoľniť nejakú sumu, odovzdal by som pánu Crochardovi (to je ten generálny vikár) dvadsaťpäť louisdorov, príspevok na chudobných kňazov. Poviete mi, pán môj, že dávať peniaze jezuitskej strane je podporovať nepriateľa. To je vec, ktorú treba náležite zvážiť. Týchto dvadsaťpäť louisdorov mi vynesie desať hlasov, ktorými disponuje pán Crochard, ba skôr dvanásť než desať.

– Crochard si vezme vaše peniaze a vysmeje sa vám, – povedal Leuwen. – Svedomie zabráni jeho voličom v rozhodnej chvíli odovzdať hlasy.

– Ohó! To teda nie! Prefektovi sa nikto nevysmeje, – povedal s úškľabkom pán de Riquebourg, urazený týmito slovami. – Máme určitý *fascikel* s deviatimi originálmi listov istého Crocharda. Ide o dievčatko z kláštora v Saint-Denis-Sambucy. Prisahal som mu, že som jeho listy spálil, keď mi preukázal službičku u svojho biskupa vo veci..., ale tento Crochard mi to neverí.

– Dvanásť hlasov alebo aspoň desať? – spýtal sa Leuwen.

– Áno, pán môj, – povedal prefekt začudovaný.

– Dám vám tých dvadsaťpäť louisdorov.

Podišiel k stolu a napísal poukaz na 600 frankov na pokladníka ministerstva.

Sánka pána de Riquebourg pomaly klesala, jeho úcta k Leuwenovi sa v tú chvíľu zdvojila. Coffe nemohol premôcť malé šklbnutie hlasiviek, keď počul, akým spôsobom sa dobrácky prefekt ozval:

– Na moj veru, pán môj, to teda za dobré peniaze dobrú muziku! Okrem svojich všeobecných prostriedkov, ako: obežníky, agenti, korteši, slovné vyhrážky atď. atď., čím vás nebudem unúvať, lebo ma nepokladáte za takého neobratného, aby som veci nebol doviedol tak ďaleko, ako len možno, a pán môj, to všetko môžem dokázať listami nepriateľa, zachytenými na pošte, a mám tri, adresované *Nationalu,* podrobné ako zápisnice, a ubezpečujem vás, že by sa páčili kráľovi, teda okrem všeobecných prostriedkov, ako hovorím, okrem zmiznutia pána Malota vo chvíli boja, okrem jezuitských voličov pána Crocharda, mám ešte lákavý prostriedok v prospech Blondeaua. Tento znamenitý majiteľ hút nevynašiel pušný prach, no zavše vie počúvnuť dobrú radu, priniesť vhodné obete. Má synovca, advokáta v Paríži, literáta, ktorý spravil hru pre divadlo Ambigu. Tento synovec nie je hlupák, dostal od strýka tisíc toliarov za to, že bude zakročovať, aby sa zachovali clá na železo. Napísal články do novín, no a obedúva na ministerstve financií. Napísali to ľudia z kraja, čo sa osadili v Paríži. Prvý kuriér po Malotovom odchode mi prinesie list z Paríža, ktorým mi oznámia, že pána Blondeaua synovca vymenovali za generálneho sekretára ministerstva financií. Celý týždeň budem potom okrem toho dostávať po každom kuriérovi podobné listy; lebo sedemnásť liberálnych voličov (počtom som si celkom istý) má priame záujmy na ministerstve financií, a Blondeau im zreteľne vyhlási, že jeho synovec si to zapamätá, ak budú hlasovať proti nemu... A teraz, pán ministerský referent, ráčte si pozrieť prehľad hlasov:

Zapísaní voliči	613
Prítomní na voľbe, najviac	400
Vládni, ktorými som si istý	178
Malotovi voliči, ktorých získam osobne	10
Jezuitskí voliči, ovládaní potajme pánom Crochardom: rátajúc prinajmenej	12 10
Dovedna	198

Chýbajú mi ešte dva hlasy, no a vymenovanie pána Blondeaua synovca, Aristida Blondeaua, na financiách mi vynesie aspoň šesť hlasov. *Väčšina: štyri hlasy.* Potom, pán môj, keby ste ma splnomocnili prisľúbiť v najkrajnejšom prípade štyri zosadenia (dávam vám čestné slovo podopreté zálohou tisíc frankov, zložených do tretích rúk), mohol by som ministrovi sľúbiť väčšinu nie úbohých štyroch hlasov, ale dvanástich, možno osemnástich. Mám šťastie, že Blondeau je ťuťmák, ktorý nikdy v živote nevzbudil v nikom nevôľu. Hoc mi denne opakuje, že osobne má tucet hlasov, jednako nič nie je menej isté. Ale všetko toto, pán môj, veľa stojí, a ja, otec rodiny, nemôžem viesť vojnu výlučne na vlastné trovy. Minister svojím listom z piateho, pečateným „osobné", otvoril mi úver v sume tisíc dvesto frankov na voľby. Z tohto úveru som už minul tisíc deväťsto dvadsať frankov. Nazdám sa, že Jeho Excelencia je natoľko spravodlivá a nenechá mi tých sedemsto dvadsať frankov na krku.

– Ak budete mať úspech, nemožno o tom pochybovať, – povedal Leuwen. – V opačnom prípade musím vám povedať, pán môj, že v tomto smere som nedostal nijaké pokyny.

Pán de Riquebourg obracal v ruke Leuwenov poukaz na 600 frankov. Zrazu si uvedomil, že je písaný tou istou rukou ako list pečatený „osobné", z ktorého len časť spomenul týmto pánom, z roztržitosti. Od tejto chvíle bola jeho úcta k pánu volebnému komisárovi bezmedzná.

– Ani nie pred dvoma mesiacmi, – doložil pán de Riquebourg, celý červený od vzrušenia, že sa zhovára s ministrovým obľúbencom, – Jeho Excelencia sa mi uvolila napísať vlastnoručný list v dôležitej veci N... Kráľ jej prikladá najväčší význam.

Prefekt otvoril tajný priečinok ohromného písacieho stola a vyňal z neho ministrov list, nahlas ho prečítal a potom ho odovzdal pánom.

– To je Cromierovo písmo, – povedal Coffe.

– Ako to?! To nenapísala Jeho Excelencia? – povedal prefekt celý zdúpnený. – Páni, ja sa predsa vyznám v rukopisoch!

A keďže pán de Riquebourg si nedával pozor na hlas, nasadil príkry a posmešný tón, tak medzi výčitkou a vyhrážkou.

„Prefektský tón," pomyslel si Leuwen, – nič tak neskazí hlas. Hrubosti pána de Vaize pochádzajú z troch štvrtín z toho, že desať rokov hovoril celkom sám prostred salónu prefektúry.

– Pán de Riquebourg je naozaj znalec rukopisov, – povedal Coffe, ktorému prešla ospanlivosť a zavše si nalial bieleho saumurského do veľkého pohára. – Rukopis malého Cromiera sa veľmi ponáša na písmo Jeho Excelencie, najmä ak sa usiluje o podobnosť.

Prefekt mal nejaké námietky; bol ponížený, lebo výstavným kusom jeho márnivosti, ako aj jeho úfnosti na povýšenie boli ministrove vlastnoručné listy. Napokon ho Coffe presvedčil; lebo nemal zľutovania s týmto ctihodným hostiteľom, odkedy myslel na možný úpadok pána Malota, obchodníka so súknom a drevom. Prefekt zostal ako skamenený s ministrovým vlastnoručným listom v ruke.

– Odbíja štvrtú, – povedal Coffe. – Ak ešte predĺžime zasadnutie, nebudeme môcť byť o deviatej hore, ako to chce pán prefekt.

Pán de Riquebourg bral slovo *chce* za výčitku.

– Páni moji, – povedal, vstávajúc a klaňajúc sa po samú zem, – ja dám zvolať na pol desiatu ľudí, ktorých prosím prijať na vašej prvej audiencii. A sám prídem do vašich izieb úderom desiatej. Kým ma nevidíte, spite si po chuti.

Nehľadiac na odpor oboch pánov, pán de Riquebourg im chcel sám ukázať izby, ktoré spájal malý salónik. Svoju pozornosť prepínal natoľko, že pozrel aj pod postele.

– Tento človek nie je v podstate taký hlúpy, – povedal Coffe Leuwenovi, keď ich prefekt konečne nechal osamote. – Pozrite.

A ukázal na vkusne upravený stôl: studené kurča, pečený zajac, víno a ovocie. A s náramnou chuťou sa pustil do druhej večere.

Obaja cestujúci sa rozišli iba o piatej ráno.

„Leuwen už vari nemyslí na tú príhodu v Blois," povedal si Coffe. A naozaj, Leuwen, ako sa na dobrého úradníka patrí, bol celkom zaujatý voľbou pána Blondeaua a ešte kým si ľahol, prečítal si zoznam voličov, ktorý si vyžiadal od pána de Riquebourg.

Úderom desiatej pán de Riquebourg vošiel do Leuwenovej izby v sprievode vernej Marion, ktorá niesla podnos s bielou kávou, a za ňou šiel mládenček, nesúc druhý podnos s čajom, maslom a s kotlíkom horúcej vody.

– Voda je hodne teplá, – povedal prefekt, – Jacques vám podkúri. Naskrze sa neponáhľajte. Nech sa páči kávy alebo čaju. Predobed bude o jedenástej a o šiestej večera pre štyridsať osôb. Váš príchod veľmi dobre zaúčinkoval. Generál je nedotklivý ako nejaký hlupák, biskup zúrivý a odhodlaný na všetko. Ak to pokladáte za vhodné, dám zapriahnuť do koča na pol dvanástu a môžete venovať každému z týchto hodnostárov po desať minút. Neponáhľajte sa: tých štrnásť osôb, ktoré som zhromaždil na vašu prvú audienciu, čaká len od pol desiatej...

– Som zúfalý, – povedal Leuwen.

– Ale čo tam! – povedal prefekt, – sú to naši ľudia, ktorí žijú z erárneho rozpočtu. Sú na to, aby čakali.

Leuwen sa hrozil všetkého, čo mohlo vyzerať ako nedostatok ohľadov. Napochytre sa obliekol a bežal prijať tých štrnástich úradníkov. Omráčila ho ich nemotornosť, hlúposť a zbožňovanie, ktoré mu prejavovali.

„Keby som bol kráľovský princ, nemohli by sa mi hlbšie klaňať!"

Veľmi ho prekvapilo, keď mu Coffe povedal:

– Namrzeli ste ich, budú vás pokladať za povýšeného.

– Za povýšeného? – povedal Leuwen prekvapene.

– Nepochybne. Vyslovovali ste myšlienky, a oni vás nepochopili. Boli ste stonásobne primúdry pre týchto krpáňov. *Privysoko vystierate siete.* Pripravte sa na čudné figúry pri večeri. Uvidíte slečny de Riquebourg.

Skutočnosť prekonala všetko očakávanie. Leuwen stihol povedať Coffovi:

– To sú grizetky, čo nedávno vyhrali štyridsaťtisíc frankov v lotérii.

Jedna z nich bola mrzkejšia, no menej pyšná na poprednosť svojej rodiny. Trochu sa ponášala na Théodelindu de Serpierre. Táto spomienka zapôsobila všemohúco na Leuwena. Len čo si to uvedomil, so záujmom sa zhováral so slečnou Augustinou, a pani de Riquebourg naskutku videla skvelú možnosť na vydaj svojej dcéry.

Prefekt pripomenul Leuwenovi návštevu u generála a u biskupa. Pani de Riquebourg urobila mužovi pohŕdavý znak netrpezlivosti, takže predobed sa skončil iba o štvrtej a keď Leuwen odchádzal na koči, čakalo ho už štyri alebo i päť skupín viac-menej oddaných priateľov vlády, oddelených a starostlivo strážených v jednotlivých kanceláriách prefektúry.

Coffe nechcel odprevadiť svojho bývalého spolužiaka; bol by si rád trochu vyšiel do mesta, aby o ňom získal akú-takú predstavu, ale musel prijať oficiálnu návštevu pána generálneho tajomníka a pánov úradníkov prefektúry.

„Napomôžem tomuto šarlatánstvu," povedal si. A so svojou neoblomnou chladnokrvnosťou vedel úradníkom vnuknúť vznešenú predstavu o poslaní, ktoré spĺňal.

Po desiatich minútach ich chladno prepustil a stratil sa, aby sa pokúsil obzrieť si mesto, ale prefekt naňho striehol, dochytil ho a prinútil vypočuť všetky listy, ktoré napísal grófovi de Vaize vo veci volieb.

„Toto sú novinárske články tretej kategórie," myslel si Coffe rozhorčene. „Za to by náš *Journal de Paris* nezaplatil ani po dvanásť frankov. Reči tohto človeka sú sto ráz toľko hodny ako jeho listy."

Vo chvíli, keď si Coffe pripravoval zámienku, aby mohol uniknúť pánovi de Riquebourg, vrátil sa Leuwen, nasledovaný generálom grófom de Beauvoir. Bol to urastený švihák s pobelavou a tučnou tvárou zriedkavej nevýraznosti, ináč ešte dosť pekný chlapák, veľmi zdvorilý, veľmi elegantný, ktorý však doslovne nechápal nič zo všetkého toho, čo sa

v jeho prítomnosti hovorilo. Voľby akoby mu boli pomiatli rozum, jednostaj hovoril: „To sa týka administratívnej vrchnosti." Coffe si z jeho rečí uvedomil, že ešte nestihol uhádnuť účel Leuwenovho poslania, hoci mu Leuwen poslal včera večer ministrov list, ktorý nemohol byť jasnejší.

Predvečerné audiencie stávali sa čoraz absurdnejšími. Leuwen, dosť nerozvážny, že sa predpoludním venoval s priveľkým záujmom svojej činnosti, bol od druhej hodiny na smrť ustatý a neschopný rozmýšľať. Správal sa teda celkom náležite, a prefekt si to náramne oceňoval. Pri posledných štyroch alebo piatich audienciách, ktoré sa udeľovali individuálne najvýznamnejším osobnostiam, bol dokonalý a čo najprístojnejšie bezvýznamný. Prefektovi záležalo na tom, aby Leuwen prijal aj pána generálneho vikára Crocharda; bol to chudý človek s tvárou kajúcnika a z jeho rečí Leuwen usúdil, že je súci prijať dvadsaťpäť louisdorov a pohnúť tucet jezuitských voličov, aby konali podľa jeho vôle.

Všetko šlo dobre až po večeru. O šiestej sa v prefektovom salóne zhromaždilo štyridsaťtri osôb, elita mesta. Dvere sa roztvorili na obe krídla, ale pán prefekt sa zhrozil, keď uvidel, že Leuwen nie je v rovnošate. On sám, generál i plukovníci boli vo veľkej gále. Leuwena, zmoreného a znudeného, usadili na pravici pani prefektovej, od čoho sa tvár generála grófa de Beauvoir predĺžila. Nešetrili erárnym drevom a horúčosť bola taká neznesiteľná, že už v prvej polovici večere, ktorá trvala hodinu a tri štvrte, Leuwen sa obával, že mu príde zle a že spôsobí scénu.

Po večeri poprosil o dovolenie, aby sa mohol prejsť v záhrade prefektúry; prefektovi, ktorý sa k nemu pripojil a chcel ho nasledovať, bol nútený povedať:

– Chcem dať inštrukcie pánu Coffovi o listoch, ktoré mi musí dať na podpis pred odchodom pošty. Treba nielen urobiť múdre opatrenia, ale si ich aj zaznačiť.

– To je deň! – povedali si obaja cestujúci.

O dvadsať minút sa museli vrátiť a viesť rozhovory osve v okenných výklenkoch salónu prefektúry s dôležitými vládnymi ľuďmi, tí však boli úplne zaujatí zúfalou ničotnosťou pána Blondeaua, ktorý za stolom nehovoril o inom ako o železe a že je správne zaviesť clo na anglické železo, až

napokon vyčerpal ešte aj trpezlivosť hodnostárov vidieckeho mesta (*sic!*) Viacero prívržencov vlády pokladalo za absurdné, že *Tribune* je už pri svojom stoštvrtom procese a že stá úbohých mladých ľudí držia v zabezpečovacej väzbe. A Leuwen venoval celý večer boju proti tomuto nebezpečnému kacírstvu. Pripomínal dosť vzletnými výrazmi Grékov Byzantskej ríše, ktorí diskutovali o *nestvorenom* svetle Táboru, zatiaľ čo diví Osmani preliezali hradby Konstantinopolu.

Leuwen, vidiac účinok tohto dôkazu svojej učenosti, ušiel z prefektúry a dal znamenie Coffovi. Bolo desať hodín večer.

– Pozrime si trochu mesto, – povedali si úbohí mladí ľudia. O štvrť hodiny sa pokúšali rozoznať architektúru akéhosi trochu gotického kostola. Tu ich dostihol pán Riquebourg.

– Hľadal som vás, páni moji...

Leuwen len že nestratil trpezlivosť.

– Ale, pán prefekt, azda len kuriér neodchádza o polnoci?

– Medzi polnocou a jednou.

– Tak teda, pán Coffe má takú obdivuhodnú pamäť, že mu, ako ma tu vidíte, diktujem svoje depeše; zázračne si ich zachová, často poopráva opakovania a iné drobné chyby, ktorých sa môžem dopustiť. Mám toľko práce! Nepoznáte ani polovicu mojich starostí.

Takýmito a ešte smiešnejšími rečami sa Leuwenovi a Coffovi horko-ťažko podarilo vrátiť pána de Riquebourg na jeho prefektúru.

Obaja priatelia sa vrátili o jedenástej a napísali ministrovi dvadsaťriadkový list. Tento list, adresovaný pánu Leuwenovi otcovi, zaniesol na poštu pán Coffe.

Prefekt bol veľmi prekvapený, keď mu jeho dverník prišiel o tri štvrte na dvanásť povedať, že pán ministerský referent neodovzdal nijakú depešu do Paríža. Toto prekvapenie sa ešte zdvojilo, keď mu i správca pošty prišiel povedať, že na poštu nedošla nijaká depeša, adresovaná ministrovi. Táto skutočnosť uvrhla pána prefekta do najvážnejších starostí.

Na druhé ráno o siedmej dal prefekt požiadať u Leuwena o prijatie, aby mu predložil vypracovaný návrh zosadení. Pán de Riquebourg ich žiadal sedem a Leuwenovi dalo veľa práce, aby dosiahol zníženie jeho požiadavky na štyri.

Prefekt, doteraz ponížený, až servilný, chcel po prvý raz

použiť rozhodný tón a pripomínal Leuwenovi jeho zodpovednosť. Na čo mu Leuwen odpovedal krajne bezočivo a skončil tým, že odmietol zúčastniť sa na obede, ktorý dal prefekt pripraviť na druhú hodinu, obed pre intímnych priateľov, na ktorom bude len sedemnásť osôb. Leuwen išiel vykonať návštevu u panej de Riquebourg a odcestoval presne na poludnie, ako si to bol určil, a prefektovi ani nechcel dovoliť, aby sa vrátil k veci.

Našťastie cesta viedla kopcami, a cestujúci šli dve míle pešo, čo postilióna veľmi pohoršilo.

Táto strašná, tridsaťhodinová činnosť celkom zatlačila spomienku na posmešné výkriky a na blato v Blois. Voz bol dva razy umytý, vyutieraný atď. Keď Leuwen otvoril jednu kapsu, aby vyňal cestovný poriadok pána de Vaize, našiel v nej plno ešte mokrého blata. Knižka bola zničená.

KAPITOLA 50/

Cestujúci urobili šesťmíľovú okľuku, aby si obzreli zrúcaniny povestného opátstva v N... Usúdili, že sú obdivuhodné, a ako opravdiví žiaci polytechniky nemohli odolať, aby nepomerali niektoré ich časti.

Toto rozptýlenie ich obodrilo. Vulgárnosť a plytkosť, ktorá im skľúčila myseľ, rozptýlila sa diskusiami o zhodnosti gotického umenia s náboženstvom sľubujúcim peklo jedenapäťdesiatim deťom zo sta narodených atď.

– Nič nie je hlúpejšie ako ten váš kostol svätej Magdalény, ktorým sa noviny tak pýšia. Grécky chrám, ktorý dýcha veselosťou a šťastím, na ukrývanie strašných mystérií náboženstva hrôz! Ani bazilika svätého Petra v Ríme nie je nič iné ako skvelá absurdnosť; ale roku tisíc päťsto, keď na nej pracovali Raffael a Michelangelo, nebola absurdnosť: náboženstvo Leva Desiateho bolo veselé a on, pápež, dal Raffaelovou rukou umiestiť v ozdobách svojej obľúbenej galérie ľúbosti Ledy s labuťou v dvadsiatich obmenách. Svätý Peter sa stal absurdným od jansenizmu Pascala, ktorý si vyčítal potešenie, že miluje svoju sestru, a odkedy Voltairove žarty tak zúžili kruh náboženských konvencií.

– S ministrom zaobchádzate priveľmi ako s umným človekom, – povedal Coffe. – *Konáte celkom v prospech jeho záujmov,* ako to v obchodnom svete hovoríme. Ale dvadsaťriadkový list ho neuspokojí. Pravdepodobne nosí celú svoju korešpondenciu kráľovi, a ak do nej nazrú, prídu na váš list. Usúdia, že by bol dostačujúci, keby bol podpísaný Carnotom alebo Turennom. Lenže, dovoľte, aby som vám to povedal, pán volebný komisár, vaše meno ešte nepripomína neslýchanú hŕbu najvýš múdrych činov.

– Tak teda dokážeme ministrovi túto múdrosť.

Cestujúci sa zastavili na štvrťhodinu v akomsi mestečku a napísali vyše štyridsať strán o pánoch Malotovi, Blondeauovi a Riquebourgovi. Záver bol ten, že i bez zosadzovania bude mať pán Blondeau väčšinu štyroch až osemnástich hlasov. Rozhodný prostriedok, ktorý vynašiel pán de Riquebourg, úpadok v Nantes, vymenovanie pána Aristida Blondeaua za generálneho tajomníka ministerstva financií a napokon tých dvadsaťpäť louisdorov pánu generálnemu vikárovi oznámili ministrovi osobitným úplne šifrovaným listom, adresovaným pánu M..., ulica Cherche-Midi č. 3, ktorého služba spočívala v tom, že prijímal tieto listy a písal tie, ktoré sa mali podľa želania Jeho Excelencie pokladať za vlastnoručné.

– Teraz sme si zaúradovali tak, ako to v Paríži chcú mať, – povedal Coffe svojmu spoločníkovi, opäť nasadajúc do koča. O dve hodiny, prostred noci, stretli kuriéra a kázali ho zastaviť. Kuriér sa urazil, bol bezočivý, ale onedlho poprosil pána mimoriadneho komisára o prepáčenie, keď Coffe svojím suchým tónom povedal meno osobnosti, ktorá mu odovzdáva depeše. Bolo treba o všetkom spísať protokol.

Na tretí deň, okolo poludnia, naši cestujúci zbadali na obzore končité veže mestečka ***, sídla ***ského departementu, kde sa tak obávali zvolenia pána Mairoberta.

– No, už je tu ***, – ozval sa Coffe.

Luciena priam opustila veselosť a obracajúc sa na Coffa, s ťažkým vzdychnutím povedal: – Vo vašej prítomnosti rozmýšľam nahlas, môj milý Coffe. Vypil som všetku hanbu, videli ste ma plakať... Akú novú podlosť tu asi vykonám?

– Potlačte svoje ja; obmedzte sa na to, že podporíte prefektove opatrenia. Nevenujte sa veciam tak vážne.

– To bola chyba, že sme sa ubytovali na prefektúre.

– Nepochybne, ale táto chyba vyplýva z vážnosti, s ktorou pracujete, a zo zápalu, s ktorým sledujete svoj cieľ.

Ako sa cestujúci blížili k ***, všimli si, že na hradskej je veľa žandárov a že niektorí občania kráčajú meravo, v redingotoch a s veľkými palicami.

– Ak sa nemýlim, toto sú zabíjači z burzy, – povedal Coffe.

– Nuž ale, či na burze dakoho zabili? Či to nevymyslela *Tribune?*

– Čo sa mňa týka, dostal som päť či šesť ráz palicou a bolo by sa to zle skončilo, nech si nenájdem veľké kružidlo, ktorým som narábal, akoby som chcel rozpárať bruchá tým pánom. Ich ctihodný šéf, pán N..., bol na desať krokov, pri okne prízemia, a kričal: „Ten malý plešivý človek je burič!" Zachránil som sa ulicou des Colonnes.

Keď cestujúci došli k bráne v ***, ich pasy skúmali dobrých desať minút, a keďže sa Leuwen začal hnevať, akýsi chlap v rokoch, veľký a mocný, ktorý sa hral s obrovskou palicou prechádzajúc sa pod bránou, navrhol mu celkom jasnými slovami, aby ho b...

– Pán môj, menujem sa Leuwen, ministerský referent, a vás pokladám za odroňa. Povedzte mi svoje meno, ak sa opovážite.

– Volám sa *Kulifaj,* – odpovedal chlap s palicou, vyškierajúc sa a obchádzajúc okolo voza. – Udajte moje meno svojmu kráľovskému prokurátorovi, pán hrdina. Ak sa dakedy stretneme vo Švajčiarsku, – doložil potichu, – dostanete toľko záuch a dôkazov pohŕdania, koľko si len môžete želať, aby ste dosiahli u svojich nadriadených povýšenie.

– Nevezmi do úst slovo česť, preoblečený špiceľ!

– Na moj veru, – ozval sa Coffe takmer so smiechom, – že by som sa tešil, keby vás tak trochu zosmiešnili ako kedysi mňa na námestí Burzy.

– Namiesto kružidla mám pištole.

– Môžete beztrestne zabiť tohto preoblečeného žandára. Má rozkaz neuraziť sa, a pri Montmiraili alebo pri Waterloo bol hádam udatný vojak. Dnes patríme do toho istého pluku, – dodal Coffe s trpkým smiechom, – neurážajme sa.

– Ste krutý, – povedal Leuwen.

– Som pravdivý, keď mi kladú otázky; tu sa dá iba tak, alebo onak.

Leuwenovi vyhŕkli slzy do očú.

Voz dostal povolenie na vstup do mesta. Keď prišli do hostinca, Leuwen chytil Coffa za ruku.

– Som ako dieťa.

– Čoby, ste šťastlivec storočia, ako hovoria kazatelia, a nikdy ste nemuseli robiť nepríjemné veci.

Hostinský ich prijal veľmi tajomne: mal pripravené izby, aj nemal.

Pravda bola, že hostinský dal upovedomiť prefektúru. Hotely sa obávali vytriasačiek so žandármi a agentmi polície, lebo dostali rozkaz, že nesmú mať izby pre prívržencov pána Mairoberta.

Prefekt, pán Boucaut, povolil, že pánov Leuwena a Coffa možno ubytovať. Len čo boli vo svojich izbách, akýsi veľmi mladý, veľmi dobre oblečený pán, pravda, ozbrojený pištoľami, prišiel bez slova odovzdať Leuwenovi dva exemplár malého pamfletu osemnástinového formátu, viazaného do červeného papiera a veľmi zle tlačeného. Bola to zbierka všetkých ultraliberálnych článkov, ktoré pán Boucaut de Séranville uverejnil v *Nationali,* v *Globe,* v *Courrieri* a v ostatných liberálnych časopisoch od r. 1829.

– To nie je zlé, – povedal Leuwen, – dobre píše.

– Aká emfatickosť! Aké plytké napodobňovanie pána de-Chateaubriand! Podchvíľu sa slovám vykrúca prirodzený zmysel, všeobecný význam.

Pánov prerušil policajný agent, ktorý im so sileným úsmevom a množstvom otázok prišiel odovzdať dva osminkové pamflety.

– To je ale prepych! Z peňazí daňovníkov, – povedal Coffe. – Stavil by som sa, že je to pamflet podľa našej chuti.

– Doparoma! Veď je to ten náš! – povedal Leuwen. – Ten, čo sme stratili v Blois. To je Torpet čistého zrna!

A dali sa do čítania článkov, ktoré kedysi v *Globe* preslávili meno pána Boucauta de Séranville.

– Poďme si pozrieť tohto renegáta, – povedal Leuwen.

– Nesúhlasím s touto kvalifikáciou. V roku tisíc osemsto dvadsaťdeväť neveril väčšmi v liberálne doktríny než dnes

v zásady poriadku, verejného pokoja, stability. Za Napoleona by sa bol dal zabiť, aby sa stal kapitánom. Jedinou prednosťou vtedajšieho pokrytectva proti dnešnému, pokrytectva z roku tisíc osemsto deväť proti tomu z roku tisíc osemsto tridsaťštyri je, že pokrytectvo bežné za Napoleona nemohlo sa zaobísť bez chrabrosti, ktorá vlastnosť vo vojnových časoch naskrze nepripúšťa pokrytectvo.

– Cieľ bol šľachetný a vznešený.

– To bolo zásluhou Napoleona. Povolajte na francúzsky trón takého kardinála de Richelieu, a Boucautova plytkosť, horlivosť, s ktorou dáva preobliekať žandárov, mala by azda osožný cieľ. Nešťastím týchto úbohých prefektov je, že ich terajšie remeslo vyžaduje iba nadanie dolnonormandského prokurátora.

– Taký dolnonormandský prokurátor prijal Cisárstvo a zašantročil ho svojim kmotrom.

V tomto vznešenom a naozaj filozofickom rozpoložení ducha, posudzujúc Francúzov XIX. storočia bez nenávisti aj lásky a jedine ako stroje vedené majiteľom erárnej pokladnice, vchádzali Leuwen a Coffe do prefektúry v ***.

Lokaj, na vidiek neobyčajne starostlivo oblečený, uviedol ich do veľmi elegantného salónu. Olejové podobizne všetkých členov kráľovskej rodiny ozdobovali miestnosť, ktorá by bola celkom dobre pristala do hocktorého z najelegantnejších parížskych domov.

– Tento renegát nás tu nechá čakať desať minút. Uvážiac si vašu a jeho hodnosť, ako i jeho zaneprázdnenosť, bolo by to podľa pravidla.

– Náhodou mám so sebou ten osemnástinkový pamflet, zostavený z jeho článkov. Ak nás nechá čakať dlhšie ako päť minút, nájde ma pohrúženého do čítania svojich diel.

Páni sa zohrievali pri kozube, keď Leuwen zistil na hodinách, že tých päť minút uplynulo a očakávaný nedal o sebe ani znať. Leuwen sa uvelebil do kresla chrbtom do dvier a pokračoval v rozhovore s osemnástinkovým pamfletom v červenom obale v ruke.

Ozval sa ľahký šuchot, a Leuwen bol hneď úplne zaujatý pamfletom. Otvorili sa akési dvere a Coffe, ktorého dosť zaujímalo stretnutie oboch týchto fičúrov, obrátený chrbtom ku kozubu, videl vchádzať chudorľavého, veľmi malého, veľmi chatrného a veľmi elegantného človiečika. Už včasráno bol v čiernych obtiahnutých nohaviciach a pančuchách, ktoré črtali azda najšťúplejšie nohy v departemente. Pri pohľade na pamflet, ktorý Leuwen vopchal do vrecka iba o štyri-päť smrteľných sekúnd po príchode pána de Séranville, prefektova tvár sa sfarbila na tmavočerveno, ako farba starého červeného vína. Coffe zbadal, že kútiky úst sa mu stiahli.

Coffe usúdil, že Leuwenov tón je chladný, prostý, vojenský, trochu posmešný.

„Zvláštne," pomyslel si Coffe, „za aký krátky čas sa vojenské šaty otlačia do povahy Francúza, ktorý ich nosí. Hľa, tento v podstate dobrý chlapec bol vojakom, a ešte akým, iba desať mesiacov, a celý život budú jeho ruky aj nohy hovoriť: som vojak. Nie je prekvapujúce, že Galovia boli najchrabrejší národ staroveku. Rozkoš nosiť na sebe odznak vojenskosti zmení týchto ľudí od základu, ale vnuká im s vrcholnou silou aj dve-tri cnosti, ktorým sa nikdy nespreneveria."

Za týchto filozofických a možno trochu aj závistlivých úvah, lebo Coffe bol chudobný a často na to myslel, rozhovor medzi Leuwenom a prefektom sa rozprúdil a jednoznačne sa usmernil na voľby.

Malý prefekt hovoril pomaly a s krajne afektovanou eleganciou. Ale bolo zrejmé, že sa opanúva. Keď hovoril o svojich politických odporcoch, malé očká sa mu ligotali a ústa sa mu stiahli na zuby.

„Alebo sa veľmi mýlim," povedal si Coffe, „alebo je to hrozná pretvárka. Najzábavnejší je, keď vyslovuje slovo *pán* vo vetnom zlomku *pán Mairobert* (ku ktorému sa jednostaj vracia). Je celkom možné, že je to taký malý fanatik. Vyzerá na to, že by dal toho Mairoberta zastreliť, keby ho mal podľa chuti pred nejakou dobrou vojenskou komisiou, ako to bolo v prípade plukovníka Carona. I to je možné, že pohľad na červený pamflet úplne zmiatol túto politickú dušu. (Prefekt práve povedal: *Ak som vôbec politik.*) Na politika zábavný švihák," pomyslel si Coffe. „Ak kozáci nedobyjú Francúzsko, z našich politikov sa stanú Foxovia alebo Peelovia, Tomovia Jonesovia na spôsob Foxov, alebo Blifilovia na spôsob pána Peela, a pán de Séranville bude iba ak nejakým veľkokomorníkom alebo hlavným referendárom snemovne pairov."

Bolo zrejmé, že pán de Séranville zaobchádza s Leuwenom veľmi chladno.

„Pokladá ho za súpera," povedal si Coffe. „Pričom má tento šťúply švihák dobrých tridsaťdva alebo tridsaťtri rokov. Tento Leuwen, na moj dušu, nie je zlý: dokonale chladný, s nábehom na zdvorilú iróniu človeka najlepšej spoločnosti; a pozornosť, ktorú venuje svojmu správaniu, aby mu dodal odmeranosti a aby ho zbavil tónu spoločenskej dobromyseľnosti, naskrze mu neodníma pozornosť, ktorú venuje svojim myšlienkam.

– Boli by ste ochotný, pán prefekt, zveriť mi svoj volebný zoznam?

Pán de Séranville očividne zaváhal a napokon povedal:

– Viem ho naspamäť, ani som si ho nenapísal.

– Pán Coffe, môj pomocník v tomto poslaní...

Leuwen zopakoval Coffovu hodnosť a funkciu, lebo sa mu zdalo, že pán prefekt mu venuje primalú pozornosť.

– ...pán Coffe azda bude mať ceruzu a ak dovolíte, poznačí si čísla, ak nám ich láskavo zveríte.

Irónia týchto posledných slov neušla pánovi de Séranville. Tvár mal naozaj vzrušenú, kým Coffe s najvyzývavejšou chladnokrvnosťou vyberal písacie potreby z juchtovej aktovky pána ministerského referenta.

„My dvaja dostaneme tohto človiečika na škripec. Mojou vecou je udržať ho čo najdlhšie v tomto príjemnom položení."

Príprava písacieho náčinia, potom stola zabrala dobrej pol druha minúty, a Leuwen za ten čas zachovával najdokonalejšiu chladnosť a mlčanlivosť.

„Vojenský švihák vyhráva nad civilným švihákom," povedal si Coffe.

Keď sa napokon pohodlne pripravil na písanie, povedal:

– Ak by sa vám páčilo zveriť nám svoj zoznam, môžeme si ho zaznačiť.

– Isteže, isteže, – povedal šťúply prefekt.

„Opakovanie zo zlozvyku," pomyslel si neúprosný Coffe.

A prefekt hovoril, no nediktoval.

„V tomto odtienku je schopnosť diplomata," povedal si Leuwen. „Je menej meštiacky ako ten Riquebourg, ale či bude taký úspešný? Či všetko úsilie, čo tento človek venuje dojmu, ktorým pôsobí vo svojom salóne, nie je na úkor jeho povolania prefekta a vedúceho volieb? Či v tejto úzkej hlave, za týmto nízkym čelom je dosť umu, aby s ním vystačil na šviháctvo a zarovno i na svoje povolanie? Pochybujem. *Videbimus infra.*"

Leuwen dospel k vlastnému ospravedlneniu tým, že sa primerane správal voči tomuto škriepnemu prefektovi a že si náležite všímal šaľbiarstvo, v ktorom prijal úlohu. Toto bolo prvé potešenie, ktoré mu poskytla jeho misia, prvá náhrada za hrozné príkorie, ktoré mu spôsobilo blato v Blois.

Coffe písal, kým prefekt, nehybný a sediac so stisnutými nohami proti Leuwenovi, hovoril:

Zapísaní voliči	1280
Pravdepodobne prítomní	900
Pán Gonin, vládny kandidát	400
Pán de Mairobert	500

Pán prefekt nepripojil nijaké podrobnosti k tomuto rozdielu medzi úhrnnými číslami 400 a 500, a Leuwen nepokladal za vhodné znovu si ich pýtať.

Pán de Séranville sa ospravedlnil, že ich nemôže ubytovať na prefektúre, keďže má práve robotníkov a nemohol by im poskytnúť najpríhodnejšie izby. Na obed pozval pánov iba na zajtrajšok.

Traja páni sa rozišli tak chladno, že sa to už nedalo stupňovať, aby to nebolo schválne.

– Tento je oveľa menej nudný než Riquebourg, – veselo povedal Leuwen Coffovi, lebo povedomie, že dobre zahral svoju úlohu, po prvý raz zatlačilo v ňom do pozadia urážku v Blois.

– A vy ste boli neskonale štátnickejší, čiže nevýrazný, a takmer otrepane elegantný a prázdny.

– Ibaže sme sa po hodinovej porade dozvedeli o voľbách v *** oveľa menej než o voľbách pána de Riquebourg po štvrť hodine, keď ste ho svojimi nástojčivými otázkami donútili nechať tie nanič všeobecnosti. Pán de Séranville sa naskrze nedá prirovnať k tomu dobráckemu meštiakovi Riquebourgovi, ktorý nám prednášal traktát o rozpočte svojej kuchárky. Je oveľa pohodlnejší, naskrze nie smiešny a hodne morenejší

v nedôvere a zlomyseľnosti, ako by povedal môj otec. No stavil by som sa, že si vec nerobí tak dobre ako pán de Riquebourg.

– To je oplan, ktorý má oveľa lepšie vystupovanie než pán Riquebourg, – povedal Coffe, – ale keď príde na vec, je celkom možné, že je oveľa neschopnejší.

– Na jeho tvári, najmä keď hovoril o pánu Mairobertovi, dobre som si všimol príkrosť, ktorá jediná trochu oživuje písačky v tom červenom pamflete.

– Bol by to azda zamosúrený fanatik, ktorý nevyhnutne potrebuje konať, úklady strojiť, dať ľuďom cítiť svoju moc? Túto potrebu jedovať sa by bol vložil do služieb ctibažnosti, ako ju použil pri kritizovaní literárnych diel svojich súperov.

– Je v ňom skôr sofista, ktorý rád hovorí a škriepi sa, lebo sa nazdá, že je ohromný mysliteľ. Tento človek by zavážil v nejakom výbore poslaneckej snemovne, bol by Mirabeauom vidieckych notárov.

Keď páni odchádzali z budovy prefektúry, dozvedeli sa, že poštový kuriér do Paríža ide len večer. Veselo sa pustili na potulky mestom. Bolo zrejmé, že čosi mimoriadne náhli zvyčajne bezstarostnú chôdzu vidieckych mešťanov.

– Títo ľudia naskrze nemajú ten ľahostajný výzor, aký mávajú obyčajne, – povedal Leuwen.

– Uvidíte, že po nejakých tridsiatich alebo štyridsiatich rokoch volieb vidiečan už nebude taký hlúpy.

Bola tu zbierka rímskych starožitností, ktoré sa našli v Lillebonne. Páni si krátili chvíľu tým, že sa dohadovali s kustodom o veku etruskej chiméry, starobou natoľko zozelenenej, že takmer stratila tvar. Kustod jej podľa bibliotekára dával dvetisíc sedemsto rokov, keď k našim cestujúcim zrazu podišiel akýsi veľmi zdvorilý pán.

– Páni mi láskavo prepáčia, že sa im prihováram, hoci som im neznámy. Som komorník generála Fariho, ktorý už hodinu očakáva pánov v ich hostinci a prosí, aby prijali jeho ospravedlnenie, že im to dáva na vedomie. Ale generál Fari mi uložil tlmočiť pánom jeho vlastné slová: Čas súri.

– Pôjdeme s vami, – povedal Leuwen. – To je už komorník na závidenie.

– Uvidíme, či budeme môcť povedať: Aký sluha, taký pán.

Popravde bolo trochu detské obzerať starožitnosti, keď našou úlohou je budovať prítomnosť. Možno, že v našom správaní bolo trochu trpkosti voči Séranvillovmu administratívnemu šviháctvu. Vaše vojenské šviháctvo, ak mi dovolíte tento výraz, úplne premohlo jeho šviháctvo.

Páni našli dvere svojho hostinca náležite obkľúčené žandármi a vo svojom salóne asi päťdesiatročného človeka s červenou tvárou; vyzeral trochu sedliacky, ale oči mal živé a láskavé a jeho správanie nezrádzalo, čo sľuboval jeho pohľad. Bol to generál Fari, veliteľ divízie. Nehľadiac na trochu obyčajné spôsoby človeka, ktorý bol päť rokov prostým dragúnom, vari ani nemohol mať viac ozajstnej zdvorilosti a ako sa zdalo, lepšie sa vyznať vo svojej veci. Coffa prekvapovalo, že v ňom nenachádzal ani stopy vojenského šviháctva; rukami a nohami pohyboval ako obyčajný dôvtipný človek. V jeho horlivosti, aby prispel k zvoleniu pána Gonina, pamfletistu, ktorého používala vláda, a aby odstavil pána Mairoberta, nebolo ani tône zloby, ba ani nevraživosti. O pánu Mairobertovi hovoril, akoby rozprával o nejakom pruskom generálovi, veliteľovi mesta, ktoré oblieha. Generál Fari vravel o každom veľmi chladno, ešte aj o prefektovi; jednako, bolo očividné, že naskrze nie je výnimkou z pravidla, podľa ktorého generál je prirodzeným a pudovým nepriateľom prefekta, čo robí v kraji všetko, kým generál má najviac ak tucet vyšších dôstojníkov, ktorých môže preháňať.

Len čo generál Fari dostal ministrov list, ktorý mu Leuwen po svojom príchode poslal, hneď sa vybral k nemu.

– Ale vy ste boli na prefektúre. Priznám sa vám, páni moji, obávam sa o naše voľby. Tých päťsto voličov pána Mairoberta, to sú energickí a presvedčení ľudia, môžu získať nových prívržencov. Našich štyristo voličov, tí sú mĺkvi, smutní. Poviem vám to, páni moji, z mosta doprosta, lebo nadchádza chvíľa boja a daromné ohľady by mohli veci len uškodiť; vidím, že naši dobrí voličia sa hanbia za svoju úlohu. Ten čertovský pán Mairobert je najstatočnejší človek na svete, bohatý, úslužný. V živote sa iba raz najedoval, aj k tomu ho dohnal ten čierny pamflet...

– Aký pamflet? – spýtal sa Leuwen.

– Ako to?! Pán môj, pán prefekt vám neodovzdal pamflet v smútočnom obale?

– Od vás počujem o tom po prvý raz a bol by som vám, pán generál, naozaj povďačný, keby ste mi ho mohli zadovážiť.

– Tu ho máte.

– Čo? To je prefektov pamflet! Či nedostal telegrafický príkaz, aby nedovolil vypustiť ani jediný exemplár z tlačiarne?

– Pán de Séranville vzal na seba neposlúchnuť tento príkaz. Pamflet je azda trochu prísny, koluje od predvčerajška a nemôžem vám to, páni moji, zatajiť, účinok má čo najpoľutovaniahodnejší. To je aspoň môj náhľad na vec.

Leuwen, ktorý videl pamflet iba v rukopise v ministrovej pracovni, rýchle ho prebehol. A keďže rukopis je vždy nevýrazný, zdali sa mu satirické, ba ohováračské výpady proti pánu Mairobertovi stonásobne ostrejšie.

– Hospodine! – povedal Leuwen čítajúc a prízvuk tohto slova bol skôr prízvukom urazeného poctivca než prízvukom volebného komisára, pohoršeného chybným manévrom.

– Hospodine! – povedal napokon. – A voľby sa konajú pozajtra! A pána Mairoberta si v tomto kraji všeobecne vážia! Toto pohne k činu nerozhodných, ba bojazlivých ľudí.

– Veru sa obávam, – povedal generál, – že mu prefekt prinesie štyridsať hlasov tohto ľudu. Ináč na to ani nemožno hľadieť. Ak ho kráľovská vláda neodstráni, dostane všetky hlasy okrem svojho vlastného a okrem hlasov dvanástich alebo pätnástich jezuitov.

– Ale nie je aspoň lakomý? – spýtal sa Leuwen. – Tu ho obviňujú, že procesy vyhráva preto, lebo dáva večere pre sudcov prvoinštančného súdu.

– Je to najveľkodušnejší človek. Má procesy, ostatne, veď sme v Normandii, – povedal generál s úsmevom, – a vyhráva ich, lebo je človek pevného charakteru, ale celý departement vie, že sotva pred dvoma rokmi vrátil istej vdove darom sumu, čo mu musela zaplatiť podľa rozsudku v nespravodlivom procese, ktorý začal jej muž. Pán Mairobert má vyše šesťdesiattisíc frankov dôchodku a skoro každý rok zdedí dvanásť alebo pätnásťtisícfrankovú rentu. Má sedem-osem strýkov, samých boháčov, a ani jeden nie je ženatý. Nie je naskrze sprosták ako väčšina dobročinných ľudí. V kraji je azda štyridsať árendátorov, ktorým zdvojuje dosiahnutý zisk. To aby ich priučil, ako vraví, viesť knihy po obchodnícky, bez

čoho vraj niet poľnohospodárstva. No árendátor dokáže pánu Mairobertovi, že s deťmi aj so ženou zarobil iba päťsto frankov a pán Mairobert mu odovzdá takú istú sumu, päťsto frankov, splatnú bezúročne za desať rokov. Azda nejakým sto malým obchodníkom dáva polovicu alebo tretinu ich zisku. Ako dočasný prefektúrny radca v roku tisíc osemsto štrnásť, keď sme tu mali cudzích, viedol prefektúru a robil všetko možné. Postavil sa proti bezočivému plukovníkovi a s pištoľou v ruke ho vyhnal z prefektúry. Slovom, je to riadny chlap.

– Pán de Séranville mi o tom všetkom nepovedal ani slova.

Ešte si prebehol niekoľko riadkov pamfletu.

– Hospodine! Tento pamflet nás zničí. – A ruky mu ovisli.

– Máte úplnú pravdu, pán generál, sme na začiatku bitky, ktorá sa môže zmeniť na pohromu. Hoci pán Coffe a ani ja nemáme česť byť vám známi, prosíme vás o úplnú dôveru na tie tri dni, ktoré nám ešte zostávajú do konečného sčítania hlasov, čo rozhodne medzi pánom Mairobertom a vládou. Môžem disponovať stotisíc frankmi, mám sedem až osem miest na rozdanie, môžem žiadať telegraficky aspoň toľko zosadení. Tu máte, pán generál, moje osobitné inštrukcie, ktoré som si dal sám a s ktorými sa zverím iba vám.

Generál Fari si ich prečítal pomaly a so zdôrazneným záujmom.

– Pán Leuwen, – povedal potom, – čo sa týka volieb, nebudeme mať pred vami nijakých tajností, ako ich vy nemáte predo mnou. Je *prineskoro*. Keby ste boli prišli pred dvoma mesiacmi, keby bol pán prefekt chcel menej písať a viacej hovoriť, azda by sme boli mohli získať váhavých ľudí. Všetci tunajší zámožnejší ľudia si nevážia, ako sa patrí, kráľovskú vládu, ale majú hrozný strach pred republikou. Nech by vládol Nero, Caligula, sám čert, podporovali by ich od strachu pred republikou, ktorá nás nechce viesť podľa našich terajších sklonov, ale nás hodlá opäť gniaviť, a toto prerábanie francúzskej povahy vyžaduje Carrierov a Josephov Le Bonov. Tristo hlasov bohatých ľudí teda máme naisto, môžeme mať aj tristo päťdesiat, ale treba počítať na tridsať jezuitov a na pätnásť alebo dvadsať statkárov, mladých suchotinárov alebo dobromyseľných starcov, ktorí budú hlasovať podľa príkazu pána biskupa a biskup sa zase dohodne

s výborom Henricha Piateho. V departemente máme tridsaťtri až tridsaťštyri rozhodných republikánov. Keby šlo o hlasovanie medzi monarchiou a republikou, dostali by sme z deväťsto hlasov osemsto šesťdesiat proti štyridsiatim. Ale ľudia by chceli, aby *Tribune* nemala svoj stoštvrtý proces a najmä, aby kráľovská vláda nepokorovala národ pred cudzincami. To je tých päťsto hlasov, ktorým sa úfajú prívrženci pána Mairoberta. Pred dvoma mesiacmi som si myslel, že pán Mairobert nemá viac ako tristo päťdesiat až tristo osemdesiat nenapadnuteľných hlasov. Predpokladal som, že pán prefekt získa na svojej kortešačke sto nerozhodných, najmä v kantóne R..., ktorý potrebuje veľmi súrne hradskú do ... Prefekt nemá nijaký osobný vplyv. Hovorí pridobre a chýba mu zjavná nenútenosť: v polhodinovom rozhovore nie je súci prehovoriť Dolnonormanďana. Je hrozný aj voči svojim policajným komisárom, hoci sa pred ním plazia na bruchu. Jeden z nich, podliak hoden galejí, na ktorých možno aj bol, pán de Saint..., pred mesiacom sa urazil a povedal prefektovi slovami, od opakovania ktorých odhliadnite, čo si o veci myslí, a podal mu o tom dôkazy. Keď si pán de Séranville uvedomil, že nemá nijaký osobný vplyv, vrhol sa na posielanie obežníkov a výhražných listov starostom. Podľa mňa, popravde nemal som nikdy nič s administratívou, ja som len dával rozkazy a podrobujem sa znalostiam skúsenejších, jednako, podľa mňa pán de Séranville, ktorý píše veľmi pekne, zneužil svoje administratívne oprávnenie. Poznám vyše štyridsať starostov, ich zoznam môžem dodať ministrovi, ktorých tieto ustavičné hrozby *napaprčili*. Tak teda, povedia si: „Čo sa môže koniec koncov stať? *Zbabre* si voľby. No, tým lepšie: preložia ho, a zbavíme sa ho. Horšieho nemôžeme dostať." Pána Bordiera, bojazlivého starostu veľkoobce N..., ktorá má deväť voličov, listy pána prefekta tak postrašili a tak sa naľakal povahy správ, ktoré od neho žiadali, že predstiera lámku. Už päť dní nevychádza a dal rozchýriť, že leží. Ale v nedeľu o šiestej ráno, na svitaní, šiel na omšu. Napokon, na svojej kortešačke pán prefekt nastrašil pätnásť až dvadsať bojazlivých voličov a popudil aspoň sto, čo by spolu s tými tristo šesťdesiatimi, ktorých pokladáme za neochvejných, s ľuďmi, čo si želajú netrebného kráľa, ktorý by vládol *recte* podľa ústavnej listiny, dali úhrn štyristo

šesťdesiat. Toto je číslica pána Mairoberta, celkom malá väčšina, iba desať hlasov.

Generál, Leuwen a Coffe dlho uvažovali o týchto číslicíach, ktoré vyvracali na všetky strany. Jednostaj dochádzali aspoň k štyristo päťdesiatim pre pána Mairoberta, takže pri voličskom zbore v celkovom počte deväťsto jediný hlas navyše dával väčšinu.

– Ale monsignore biskup má ešte nejakého obľúbeného generálneho vikára. Keby tento jezuita dostal desaťtisíc frankov...

– Ten je majetný a chce sa stať biskupom. Ostatne, hádam ani nemožno celkom vylúčiť, že je statočný človek. Aj to sa stáva.

KAPITOLA 51/

– Slnce svieti, – povedal Leuwen Coffovi, len čo generál vyšiel, – ešte je len pol druhej popoludní, na moj veru mám chuť poslať ministrovi telegrafickú depešu. Lepšie bude, keď pozná pravdu.

– Jemu poslúžite a sebe uškodíte. To nie je spôsob, ako sa zalíškať. Táto pravda je trpká. A čo si pomyslia o vás pri dvore, ak pána Mairoberta naostatok predsa len nezvolia?

– Darmo je, dosť že som v podstate oplan, nechcem ním byť navonok. Moje konanie voči pánovi de Vaize je také, aké vyžadujem voči sebe.

Napísal depešu, Coffe ju odobril, keď mu poradil, aby vynechal tri slová, ktoré nahradil jediným.

Leuwen sám odišiel na prefektúru a vyšiel hore do telegrafnej kancelárie. Pánu Lamortovi, riaditeľovi telegrafu, dal prečítať odsek, ktorý sa ho týkal, a požiadal ho, aby jeho telegram bez meškania podal ďalej. Riaditeľ sa zdal v pomykove a mal veľa rečí.

Leuwen sa jednostaj díval na hodinky, obávajúc sa hmly v takýto zimný deň; napokon začal hovoriť jasne a rozhodne.

Úradník mu dal porozumieť, že by urobil dobre, keby navštívil prefekta.

Prefekt bol veľmi rozmrzený, niekoľko ráz si prečítal Leuwenovo splnomocnenie a vcelku vlastne len napodobnil svojho úradníka. Leuwen, netrpezlivý, že stratil tri štvrte hodiny, napokon povedal:

– Ráčte mi, pán môj, odpovedať jediným jasným slovom.

– Pán môj, ja sa usilujem byť vždy jasný, – odpovedal prefekt veľmi podráždene.

– Je vám, pán môj, vhod prepustiť moju depešu?

– Pán môj, nazdám sa, že by som si mohol tú depešu pozrieť...

– Odchyľujete sa, pán môj, od jasnosti, ktorú ste mi dali do výhľadu, keď som už stratil tri štvrte hodiny.

– Pán môj, nazdám sa, že tento úsudok by sa mohol trochu väčšmi zbližovať dobrému tónu...

Prefekt zbledol.

– Pán môj, nepripúšťam už nijaké vykrúcačky. Deň sa schyľuje, vaše uhýnanie pred odpoveďou je to isté, akoby ste mi boli dali zápornú, i keď sa neodvažujete povedať nie.

– I keď sa neodvažujem, pán môj?!...

– Chcete, pán môj, či nechcete prepustiť moju depešu?

– Tak teda, pán môj, až do tejto chvíle som v N... prefektom ja a odpovedám vám: *nie.*

Toto *nie* odznelo s jedovatosťou urazeného pedanta.

– Pán môj, budem mať česť dať vám svoju otázku písomne. Dúfam, že sa mi *odvážite* odpovedať takisto písomne a potom pošlem kuriéra k ministrovi.

– Kuriéra! Kuriéra! Nedostanete ani kone, ani kuriéra, ani pas. Viete o tom, že na moste v ... majú rozkaz neprepustiť nikoho bez pasu, ktorý som ja podpísal, a to ešte s osobitným znakom?

– Tak teda, pán prefekt, – povedal Leuwen, umiesťujúc veľmi výrazné medzery medzi každé svoje slovo, – od chvíle, keď neposlúchate ministra vnútra, nie je možné nijaké vládnutie. Mám rozkazy pre generála a požiadam ho, aby vás dal zatknúť.

– Mňa dať zatknúť, dočerta!

A malý prefekt sa vrhol proti Leuwenovi, ktorý schytil stoličku a zastavil ho na tri kroky od seba.

– Pán prefekt, ak sa budete takto správať, dostanete bitku a potom vás zatknem. Neviem, či s tým budete spokojný.

– Pán môj, ste bezočivec a dáte mi zadosťučinenie.

– Veru by ste potrebovali, aby som vám dal zadosť rozumu. V túto chvíľu sa obmedzím povedať vám, že moje pohŕdanie voči vám je úplné; ale česť porovnať sa so mnou mečom vám poskytnem iba na druhý deň po zvolení pána Mairoberta. Teraz budem mať tú česť, pán môj, že vám napíšem a zarovno pôjdem upovedomiť o svojich inštrukciách generála.

Tieto slová, ako sa zdalo, celkom zbavili prefekta rozvahy.

– Ak generál poslúcha rozkazy ministra vojny, o čom naskrze nepochybujem, zatknú vás, a mne vydajú telegraf, ktorého sa zmocnia. Ak sa generál nazdá, že nie je povinný poskytnúť mi podporu, ponechám vám, pán môj, všetku česť dať zvoliť pána Mairoberta a odcestujem do Paríža. Cez most v ... prejdem a ináč budem vždy hotový v Paríži, ako aj tuná, obnoviť vám úctivý prejav pohŕdania vašimi schopnosťami, ako aj vaším charakterom. Zbohom, pán môj.

Keď Leuwen vykročil, ktosi prudko zaklopal na dvere, ktoré chcel otvoriť a na ktorých pán de Séranville pri prvých trochu ostrejších slovách ich rozhovoru zatisol závoru. Leuwen otvoril dvere.

– Telegrafická depeša, – povedal pán Lamorte, ten istý riaditeľ telegrafu, ktorý práve pripravil Leuwena o pol hodiny.

– Dajte sem, – povedal prefekt povýšeným tónom, v ktorom nebolo ani stopy zdvorilosti.

Nešťastný riaditeľ stál ako stĺp. Poznal prefekta ako prudkého človeka, ktorý sa nikdy nezabudne pomstiť.

– Dajte mi to, doparoma! – povedal prefekt.

– Depeša je pre pána Leuwena, – povedal riaditeľ vyhasnutým hlasom.

– Nuž tak, pán môj, ste prefektom, – povedal pán de Séranville s trpkým smiechom a vytŕčajúc zuby. – Prepúšťam vám miesto.

A vyšiel, tresnúc dverami, že sa celá pracovňa otriasla.

„Vyzerá ako divá šelma," pomyslel si Leuwen.

– Dali by ste mi, prosím, pán môj, tú strašnú depešu?

– Nech sa páči, pán môj. Ale pán prefekt ma udá. Ráčte sa ma ujať.

Leuwen čítal:

– „Pán Leuwen prevezme hlavné vedenie volieb. Na každý spôsob zamedziť pamflet. Pán Leuwen odpovie bezodkladne."

– Moja odpoveď je táto, – povedal Leuwen: – „Všetko ide čo najhoršie. Pán Mairobert má väčšinu najmenej desať hlasov. Dohadujem sa s prefektom." Odošlite toto, – povedal Leuwen riaditeľovi, keď bol napísal tie tri riadky, ktoré mu odovzdal. – Je mi ľúto, že vám to musím povedať, pán môj, ale okolnosti sú vážne. Nerád by som urazil vašu citlivosť, ale vo vašom vlastnom záujme vás upozorňujem, ak táto depeša nedôjde dnes večer do Paríža, alebo ak sa o nej tu dozvie živá duša, zajtrajším telegramom požiadam, aby vás vymenili.

– Ach, pán môj, moja horlivosť a mlčanlivosť...

– Úsudok si o vás spravím zajtra. Choďte, pán môj, nestrácajte čas.

Riaditeľ telegrafu odišiel. Leuwen sa obzrel okolo seba a o sekundu sa rozosmial. Našiel sa sám oproti prefektovmu stolu, na ktorom ležala jeho vreckovka, jeho otvorená tabačnica; všetky listiny mal porozkladané.

„Som tu celkom ako zlodej... Bez všetkej márnivosti: som chladnokrvnejší než ten malý pedant."

Išiel otvoriť dvere, zavolal dverníka, ktorého zastavil v otvorených dverách, a pribral sa písať na prefektovom stole, ibaže na strane oproti kozubu, aby sa podľa možnosti zbavil zdania, že číta rozložené listiny. Napísal pánovi de Séranville:

Ak mi dôverujete, pán môj, až do dňa po voľbách budeme hľadieť na to, čo sa za túto hodinu prihodilo, akoby sa nebolo stalo. Čo sa mňa týka, nezdôverím sa o tom nepríjemnom výjave nikomu v meste.

Som atď...

Leuwen

Potom si Leuwen vzal list veľkého úradného papiera a napísal:

Pán prefekt!

O dve hodiny, o siedmej večer, pošlem kuriéra k Jeho Excelencii pánu ministrovi vnútra. Mám česť žiadať Vás o pas, ktorý mi, prosím, dajte doručiť pred pol siedmou. Bolo by vhodné opatriť ho potrebnou značkou, aby sa kuriér nezdržal na moste v ... Môj kuriér, keď odo mňa odíde s mojimi listami, zájde na prefektúru, aby prevzal Vaše, a pocvála do Paríža.

Som atď.

Leuwen

Leuwen kázal dverníkovi, ktorý stál vo dverách bledý ako smrť, aby podišiel bližšie.

– Odovzdajte tieto dva listy pánu prefektovi!

– A či je pán de Séranville ešte prefektom? – spýtal sa dverník.

– Odovzdajte tieto listy pánu prefektovi.

A Leuwen opustil prefektúru vrcholne chladno a dôstojne.

– Na moj veru, konali ste ako dieťa, – povedal Coffe, keď mu Leuwen rozprával o hrozbe, že dá prefekta zatknúť.

– Nemyslím. Predovšetkým nebol som vlastne ani nazlostený. Stihol som trochu porozmýšľať o tom, čo chcem urobiť. Ak je na svete nejaký prostriedok, ako zabrániť zvolenie pána Mairoberta, tak je to odchod pána de Séranville a jeho dočasné nahradenie nejakým prefektúrnym radcom. Minister mi povedal, že by dal päťstotisíc frankov, aby nemal v snemovni oproti sebe pána Mairoberta. Zvážte tie slová, teraz peniaze zahŕňajú všetko.

Prišiel generál.

– Prišiel som vám podať hlásenie.

– Pán generál, chcete so mnou večerať po hostinecky? Chystám sa poslať kuriéra, rád by som vás poprosil, aby ste pooprávali, čo sa chystám povedať o rozpoložení myslí. Je lepšie, zdá sa mi, aby minister vedel pravdu.

Generál hľadel na Leuwena dosť prekvapene a akoby vravel:

„Ste veru hodne mladý alebo si veľmi ľahkomyseľne zahrávate s budúcnosťou."

Napokon chladno povedal:

– Uvidíte, pán môj, že v Paríži nebudú chcieť vedieť pravdu.

– Tu je telegrafická depeša, ktorú som práve dostal, – povedal Leuwen. – V odpovedi hovorím: „Pán Mairobert má väčšinu aspoň desať hlasov, všetko ide čo najhoršie."

Podali im večeru. Pán Coffe vyhlásil, že s tými depešami v hlave nemôže vôbec jesť a že by radšej išiel napísať listy a len potom by večeral.

– Pred odchodom vášho kuriéra, – povedal generál, – ešte stihneme vypočuť dvoch policajných komisárov a dôstojníka, ktorý mi je nápomocný vo všetkom, čo sa týka volieb. Môžem sa mýliť a nechcel by som, aby ste veci videli výlučne mojimi očami.

V tú chvíľu ohlásili pána predsedu Donisa d'Angel.

– Čo je to za človek?

– Neznesiteľný táraj, ktorý naširoko vysvetľuje to, čo proste treba urobiť, a dupkom preskakuje ťažkosti. Ináč pláva medzi dvoma prúdmi. Má veľa stykov s kňazmi, ktorí sú v departemente veľmi nepriateľskí. Pripraví vás o drahocenný čas. Lebo váš kuriér potrebuje odtiaľto do Paríža dvadsaťsedem hodín, a zdá sa mi, že ho ani nemôžete dosť rýchlo vypraviť, ak vôbec chcete nejakého vypraviť, čo vám ani naskrze neradím. Ale odporúčam vám čo najrozhodnejšie, aby ste pána predsedu d'Angel odročili na desiatu večer alebo na zajtra ráno.

Tak sa i stalo. No aj pri úprimnosti a statočnosti oboch spolubesedníkov večera bola smutná, vážna a krátka. Pri zákuskoch sa zjavili dvaja policajní komisári a potom malý kapitán, menom Ménière, ktorý bol aspoň taký prefíkaný ako títo a usiloval sa získať si pri voľbách kríž.

– Toto sú naše skvelé činy, – povedal Leuwenovi.

Napokon o pol ôsmej kuriér odcválal, nesúc pánu grófovi de Vaize volebný súpis a tridsať strán vysvetľujúcich podrobností. V osobitnom liste Leuwen podával ministrovi presný opis svojej škriepky s prefektom. Uvádzal dialóg čo najpresnejšie, ako podľa stenografického záznamu.

O deviatej sa generál vrátil k Leuwenovi a doniesol mu nové hlásenie, ktoré dostal z Rissetského kantónu. Potom ho upozornil, že prefekt už o šiestej vypravil do Paríža kuriéra, ktorý má teda pred Leuwenovým náskok pol druhej hodiny. Generál vyslovil domnienku, že Leuwenovmu sa pravdepodobne nebude nejak obzvlášť chcieť dohoniť svojho kamaráta.

– Pán generál, ak je vám to vhod, poprosil by som vás, aby ste ma zajtra predpoludním odprevadili k päťdesiatim najprednejším občanom. Toto zakročenie sa môže stať smiešnym, ale ak nám získa čo len dva hlasy, je to úspech.

– S najväčším potešením vás odprevadím všade, pán môj, ibaže prefekt...

Keď boli dlho diskutovali o spôsobe, ako ušetriť chorobnú márnivosť tohto znamenitého hodnostára, zhodli sa na tom, že mu obaja, generál i Leuwen, osve napíšu. Generál Fari bol samá úprimná a aktívna horlivosť. Listy napísali hneď na mieste a generálov komorník ich zaniesol na prefektúru. Prefekt si komorníka zavolal k sebe a dlho sa ho vypytoval; toto Leuwenovo spojenie s generálom ho privádzalo do zúfalstva. Odpovedal písomne na oba listy, že sa necíti dobre a že leží.

Keď sa dohovorili o zajtrajších návštevách, zostavili ich zoznam. Znovu zavolali malého kapitána Ménièra, ktorý prešiel do susednej izby, aby Coffovi nadiktoval niekoľko slov o každom z pánov, ktorých mali zajtra navštíviť. Generál a Leuwen sa mlčky prechádzali, rozmýšľajúc, ako by sa dostali z ťažkostí.

– Minister nám už nijako nemôže pomôcť, je prineskoro.

A mlčanie pokračovalo.

– Nepochybne, pán generál, ale pri vojsku ste často riskovali dať pluku rozkaz na útok, keď bitka bola z troch štvrtín stratená. Sme v takom istom položení. Čo môžeme stratiť? Podľa tých posledných správ z Rissetského kantónu už nieto nijakej nádeje. Vyše dvadsať našich priateľov bude hlasovať na pána Mairoberta len preto, aby sa zbavili prefekta de Séranville. V tejto zúfalej situácii nedalo by sa azda pokúsiť o zakročenie u vodcu legitimistickej strany, pána Le Canua?

Generál strmo zastal prostred salónu. Leuwen pokračoval:

– Povedal by som mu: „Dám zvoliť toho z vašich voličov, ktorého mi označíte; dám mu tristo štyridsať vládnych hlasov. Môžete alebo chcete poslať poslov k sto vidieckym šľachticom? S týmito sto hlasmi vylúčime pána Mairoberta." Čože to už znamená, pán generál, o jedného legitimistu viacej v sneme? Predovšetkým možno postaviť sto proti jednému, že to bude mlčanlivý alebo nudný mumaj, na ktorého nikto nebude dbať. I keby mal nadanie pána Berryera, táto strana nie je nebezpečná, predstavuje iba seba samu, sto až stopäťdesiat-

tisíc bohatých Francúzov, najviac. Ak som dobre pochopil ministra, radšej desiatich legitimistov než jediného Mairoberta, ktorý by bol predstaviteľom všetkých malých statkárov štyroch departementov Normandie.

Generál sa dlho prechádzal a neodpovedal mu.

– To je dobrá myšlienka, – ohlásil sa napokon, – ale pre vás hodne nebezpečná. Minister, ktorý je na osemdesiat míľ od bojiska, vás pokarhá. Taký minister, ak sa mu niečo nepodarí, je veľmi rád, keď nájde niekoho, koho môže vyhrešiť, a ešte keď má možnosť zvaliť vinu na nejaký rozhodný zákrok. Ja sa vás nespytujem, pán môj, aký je váš vzťah k pánu grófovi de Vaize..., ale, pán môj, mám šesťdesiatjeden rokov, mohol by som vám byť otcom... Dovoľte, aby som dokončil svoju myšlienku... Keby ste boli priam ministrov syn, toto krajné podujatie, ktoré navrhujete, bolo by pre vás nebezpečné. Čo sa mňa týka, toto nie je, pán môj, ani v druhom, ba ani v treťom rade nijaká vojenská akcia. Ja nie som ministrov syn, – doložil generál s úsmevom, – a bol by som vám povďačný, keby ste sa nezmieňovali o tom, že ste sa so mnou zhovárali o pláne spojiť sa s legitimistami. Ak voľby zle vypália, ktosi dostane prísne pokarhanie, a ja by som radšej zostal v pološere.

– Dávam vám čestné slovo, nikdy sa nedozvie, že som vám spomenul túto myšlienku, a budem mať česť odovzdať vám, skôr než odtiaľto odídete, list, ktorý to potvrdzuje. Čo sa týka záujmu, ktorý ráčite preukazovať mojej mladosti, moja vďaka je rovnako úprimná ako vaša blahovôľa, no priznám sa vám, že sa usilujem o úspech volieb. Akékoľvek osobné zretele sú mi druhoradé. Nerád by som použil príkry prostriedok zosadzovania, nechcem použiť hanebné prostriedky, ináč obetujem všetko, aby som dosiahol úspech. Nanešťastie v *** nie som ešte ani desať hodín, nepoznám tu naskrze nikoho a prefekt so mnou zaobchádza ako so súperom, nie ako s pomocníkom. Ak pán de Vaize bude chcieť byť spravodlivý, všetko to uzná. No nikdy by som si neodpustil, keby som si zo svojich obáv o jeho spôsobe nazerania na vec robil zámienku na nečinnosť. To by bola v mojich očiach najhoršia plytkosť. Takto stavajúc veci, a keby ste vy, pán generál, nemali naskrze nijakú účasť na osobitnom opatrení, ktoré v tomto zúfalom položení odporúčam, čo by dokazoval list, ktorým budem mať česť priam sa na vás obrátiť, chceli by ste mi byť nápomocný radou, vy, ktorý poznáte kraj, a či ma prinútite zveriť sa výlučne tým dvom policajným komisárom, nepochybne ochotným predať ma rovnako legitimistickej strane ako strane republikánskej?

– Plán podujatia je stanovený bez mojej účasti, a vy mi vravíte: „Generál, chcem sa spojiť s legitimistickou stranou, a môj mandant by mal radšej v snemovni fanatického alebo šikovného legitimistu, len aby tam nevidel pána Mairoberta." Nepoviem vám ani áno, ani nie, predpokladajúc, že tu nejde o vojenskú akciu ani o vzburu. Nepripomínam vám hrozný účinok tohto opatrenia v priľahlých krajoch Vendée, kde si najposlednejší sedmoslivkár nechce pripustiť do salónu prvého hodnostára departementu. To všetko chápuc a pripúšťajúc, poviete mi: „Pán môj, som v tomto kraji nový, veďte ma." To je to, čo mi láskavo napíšete?

– Napospol, celkom tak si to myslím.

– A ja vám teda odpovedám, pán ministerský referent: nemôžem sa vyslovovať o opatrení, ktoré robíte, no ak mi vo veci jeho uskutočnenia, za čo jedine vám náleží zodpovednosť, položíte otázky, hotový som vám odpovedať.

– Pán generál, hneď napíšem ten rozhovor, ktorý sme práve mali, podpíšem ho a odovzdám vám ho.

– Spravíme dva odpisy ako pri kapitulácii.

– Súhlasím. Aké sú teda prostriedky uskutočnenia? Ako sa môžem dostať k pánu Le Canuovi tak, aby som ho nenastrašil?

Generál Fari niekoľko minút uvažoval.

– Dáte si zavolať predsedu Donisa d'Angel, toho nemilosrdného táraja, ktorý by dal vlastného otca obesiť, aby dostal vyznamenanie. Príde sám, ani ho nebudete musieť volať. Radil by som vám, aby ste mu dali prečítať svoje inštrukcie, aby ste mu naznačili, že minister má vo vás takú dôveru, že vás poveril, aby ste tieto inštrukcie sám vypracovali atď. atď. Len čo sa Donis d'Angel, ktorý ani nie je veľmi nedôverčivý, presvedčí, že ste s ministrom zadobre, nič vám neodmietne. Dokázal to v poslednom tlačovom procese, kde prejavil takú nestatočnosť, že sa dal vypískať chalanmi mesta. Ostatne, budete od neho žiadať iba maličkosť: aby vám sprostredkoval styk so svojím strýkom pánom abbém Donis-Disjonvalom, miernym a diskrétnym starcom, na svoj vek ani nie prihlú-

pym. Ak sa predseda pozhovára so strýkom ako treba, strýko vám vymôže návštevu u pána Le Canua. Ale kde a ako, to už naozaj nemôžem uhádnuť. Dajte si pozor na osídla. Či sa Le Canu bude chcieť s vami zísť, to vám takisto neviem povedať.

– A tá legitimistická strana nemá náhradného vodcu?

– Pravdaže má, markíza de Bron, ale ten by sa veľmi chránil urobiť akúkoľvek dôležitú vec bez dohody s pánom Le Canuom. Nájdete sa zoči-voči malému, pobelavému, bezradnému, šesťdesiatšesť-šesťdesiatsedemročnému človeku, ktorého právom či neprávom pokladajú za najprefíkanejšieho chlapa v celej Normandii. Roku tisíc sedemsto deväťdesiatom druhom bol zúrivý vlastenec. Je to teda renegát, čiže najhorší druh oplana. Títo páni si myslia, že nikdy nestačí to, čo práve robia. Má veľmi mierny tón, slovom, zosobnený Machiavelli. Či ma raz nedal navrhnúť za slobodného murára? Tvrdil, že prostredníctvom kráľovnej mi dá udeliť kríž veľkodôstojníka Čestnej légie.

– Ja sa mu naozaj vyspovedám. Budem celkom úprimný.

A po dlhom rozhovore o pánoch Donis-Disjonvalovi a Le Canuovi generál Fari povedal:

– A čo prefekt? Ako sa dohodnete s ním? Ako budete môcť dať tristo dvadsať vládnych hlasov pánu Le Canuovi?

– Vyžiadam si telegrafický rozkaz, presvedčím prefekta. Ak nedosiahnem ani jedno, ani druhé, odcestujem a z Paríža pošlem niečo peňazí obom prostredníkom, Disjonvalovi a Le Canuovi, na omše.

– To je chúlostivé, – povedal generál.

– Ale naša porážka je istá.

Leuwen si dal po druhý raz zopakovať všetko, čo potreboval vedieť. V rozpätí desiatich hodín mu odznelo dvesto až tristo mien. Urazil a o svojom pohŕdaní ubezpečil človeka, ktorého nikdy nevidel, teraz si urobil dôverníka z druhého človeka, ktorého nikdy nevidel, zajtra predpoludním bude pravdepodobne rokovať s najprefíkanejším človekom Normandie.

Coffe mu jednostaj ovrával: „Vy si to popletiete!" Trochu sa aj obával, že si pomýli mená a hodnosti.

Predseda Donis sa dal oznámiť; bol to chudý chlap, mal ostré, hranaté črty, pekné čierne oči, dosť riedke šedivé vlasy, veľmi biele bokombrady a ohromné zlaté pracky na topánkach. Nebol by vyzeral zle, keby sa nebol ustavične usmieval, a to s výrazom, ktorý predstieral úprimnosť. To je najodpudivejší druh falošnosti. Ale Leuwen sa ovládal.

„To nie je len tak, byť v Normandii," pomyslel si. „Stavil by som sa, že otec tohto človeka bol prostý sedliak."

– Pán predseda, – povedal Leuwen, – predovšetkým vás chcem dokonale zoznámiť so svojimi inštrukciami.

Leuwen rozprával o svojom pomere k ministrovi, o miliónoch svojho otca a potom, podľa generálovej rady, dovolil predsedovi, aby hovoril sám dobré tri štvrte hodiny.

„Tak či onak," pomyslel si Leuwen, „dnes večer už nemám čo robiť."

Keď už bol predseda celkom vyčerpaný a na päť-šesť rozdielnych spôsobov naznačil, že má zrejmé nároky na kríž a že vláda si len sama sebe ubližuje, nie jemu, predsedovi, keď mu neudeľuje vyznamenanie, ktoré dostali mladí substitúti, čo nosia tretí rok talár atď. atď., ujal sa slova opäť Leuwen.

– Ministerstvo vie o všetkom, vaše nároky sú známe. Potrebujem, aby ste ma zajtra o siedmej predstavili svojmu pánu strýkovi, abbému Donis-Disjonvalovi. Želám si, aby mi pán Donis-Disjonval dohovoril schôdzku s pánom Le Canuom.

Pri tomto čudnom oznámení predseda veľmi zbledol.

„Líca má takmer také biele ako bokombrady," pomyslel si Leuwen.

– Ostatne, – pokračoval, – mám príkaz štedro odškodniť priateľov vlády za výdavky, ktoré by som im mohol spôsobiť. Ale čas beží. Dal by som sto louisdorov, keby som sa mohol stretnúť s pánom Le Canuom čo najskôr.

„Keď budem mrhať peniaze," pomyslel si Leuwen, „vnuknem tomuto človeku vysokú mienku o stupni dôvery, ktorú mi Jeho Excelencia pán minister ráči preukazovať."

Preskočíme dvadsať strán pôvodného rozprávania, ušetríme čitateľa všelijakého označenia vidieckeho sudcu, ktorý chce dostať kríž. Obávali by sme sa reprodukovať pocity, ktoré v Leuwenovi vyvolalo predsedovo ubezpečovanie o horlivosti a oddanosti: jeho mravné znechutenie sa stupňovalo až na fyzickú nevoľnosť.

„Nešťastné Francúzsko!" pomyslel si. „Nenazdal som sa, že sudcovia sa dostali až ta. Tento človek sa ani najmenej

neznásilňuje. Aká sebaistota v oplanstve! Tento chlap by urobil všetko na svete."

Zrazu Leuwena osvietila myšlienka; povedal predsedovi:

– Naposledy dal váš súd vyhrať anarchistom a republikánom všetky procesy...

– Žiaľ! Viem to dobre, – povedal predseda, prerušiac ho takmer so slzami v očiach a čo najžalostnejším tónom. – Jeho Excelencia pán minister spravodlivosti mi aj napísal a vyčítal mi to.

Leuwen sa zachvel.

„Hospodine!" povedal si s hlbokým vzdychom a s výrazom človeka, ktorý upadá do zúfalstva. „Treba sa mi všetkého zrieknuť a ísť na cesty do Ameriky. Ach, táto cesta by znamenala epochu v mojom živote. Toto je oveľa rozhodujúcejšie než tie výkriky pohŕdania a tá pohana v Blois."

Leuwen bol natoľko pohrúžený do myšlienok, že sa zrazu zbadal, že predseda Donis hovorí päť minút, a on vôbec nepočúva, čo mu vraví. Uši sa mu zobudili na hluk slov ctihodného hodnostára a sprvu nič nechápali.

Predseda rozprával s nekonečnými podrobnosťami, z ktorých ani jedna nevyzerala úprimne, o všemožných prostriedkoch, ktoré použil, aby anarchisti procesy prehrali. Žaloval sa na svoj súd. Porotcovia sú podľa neho ohavní a porota je anglická ustanovizeň, ktorej sa treba čo najskôr zbaviť.

„Toto je žiarlivosť z povolania," myslel si Leuwen.

– Ja mám fakciu bojazlivých, pán ministerský referent, fakciu bojazlivých, – vravel predseda, – a tá zahubí vládu i Francúzsko. Či súdny radca Ducros, keď som mu vyčítal, že dal hlas v prospech bratanca pána Lefèvra, toho honfleurského liberálneho a anarchistického novinára, či mi nemal odvahu povedať: „Pán predseda, mňa vymenovalo za substitúta Direktórium, ktorému som zložil prísahu, za prvoinštančného sudcu Bonaparte, ktorému som zložil prísahu, za predsedu tohto súdu Ľudovít Osemnásty roku tisíc osemsto štrnásť, potvrdil ma Napoleon v čase Sto dní, na výhodnejšie miesto ma ustanovil Ľudovít Osemnásty po návrate z Gentu, za radcu ma vymenoval Karol Desiaty a ako radca by som rád umrel. No ak príde republika, už nezostanem nezosaditeľný. A kto budú prví, čo sa mi pomstia, ak nie páni novinári? Najistejšie je zbavovať viny. Pozrite, čo sa stalo s pairmi, ktorí odsúdili maršala Neya. Slovom, mám päťdesiatpäť rokov, zaručte mi, že potrváte desať rokov, a budem hlasovať za vás." Aká hrôza, pán môj, aká sebeckosť! A toto podlé uvažovanie čítam, pán môj, vo všetkých očiach.

Keď sa Leuwen zotavil zo vzrušenia, povedal najchladnejším tónom, aký len vedel nasadiť:

– Pán môj, obojetné správanie sa súdneho dvora v***, používam najmiernejšie výrazy, bude vyvážené správaním sa predsedu Donisa, ak mi dopomôže k schôdzke s pánom Le Canuom, o ktorú žiadam, a ak toto zakročenie zostane *pochované v tmách najhlbšieho tajomstva.*

– Je štvrť na dvanásť, – povedal predseda, pozrúc na hodinky. – Nie je vylúčené, že sa whist u môjho strýka, ctihodného abbého Donis-Disjonvala, pretiahol až doteraz. Koč mám dolu, nechceli by ste, pán môj, riskovať malé prevezenie, azda zbytočné? Ctihodného abbého Disjonvala táto nezvyčajná hodina natoľko prekvapí, že nám tým skôr poslúži u pána Le Canua. Ostatne, sliediči anarchistickej strany nás aspoň nebudú môcť vidieť; prechádzky v noci sú vždy najnebezpečnejšie.

Leuwen nasledoval predsedu, ktorý neprestajne hovoril a vracal sa k nebezpečenstvu mrhať záslužné kríže. Podľa neho mohla vláda rozdávaním záslužných krížov čokoľvek dosiahnuť.

„Tento človek je predsa len rúči," pomyslel si Leuwen, obzerajúc si, kým predseda vravel, mesto cez okno na dvierkach koča.

– Ale badám, – povedal Leuwen, že v meste je aj v túto nezvyčajnú hodinu veľa ruchu.

– To tie nešťastné voľby. Neviete si predstaviť, pán môj, koľko zla spôsobujú. Snem by sa mal voliť iba každých desať rokov, to by bolo oveľa ústavnejšie...

Predseda sa zrazu vrhol ku dvierkam, povediac celkom potichu kočišovi:

– Zastavte!

– Tu pred nami ide môj strýko, – povedal Leuwenovi, ktorý uvidel badkať starého sluhu, nesúceho okrúhly lampáš zo zinkovaného plechu s dvoma sklenými tablami priemeru jednej stopy a s horiacou sviecou. Pán abbé Donis ho nasledoval dosť pevným krokom.

– Vracia sa domov, – povedal predseda. – Nepáči sa mu, že mám koč; nechajme ho prejsť, potom zosadneme.

Tak aj urobili, ale museli dlho zvoniť na dverách ambitu. Návštevníkov spoznali cez malú, zamrežovanú kukličku, vsadenú do dvier, a napokon ich pripustili k pánu abbému.

– Služba kráľovi ma privádza k vám, ctihodný strýko, a služba kráľovi nepozná nevhodnú chvíľu. Dovoľte, aby som vám predstavil pána ministerského referenta Leuwena.

Starcove belasé oči vyjadrovali prekvapenie, ba takmer zdúpnenie. Po piatich alebo šiestich minútach ponúkol pánom miesto. O čo ide, pochopil ako-tak iba po dobrej štvrťhodine.

„Predseda hovorí jednostaj: kráľ, celkom krátko," pomyslel si Leuwen, „a postavil by som sto proti jednému, že ten dobrák starec rozumie tým kráľom Karola X."

Pán abbé Donis-Disjonval napokon povedal, keď si bol dal zopakovať, čo mu synovec vysvetľoval už dvadsať minút:

– Zajtra slúžim omšu u Svätej Guduly. O pol deviatej budem odchádzať po vďakyvzdaní a pôjdem Karmelitskou ulicou a vyjdem k ctihodnému Le Canuovi. Nemôžem vám povedať naisto, či mu mnohoraké a dôležité zaneprázdnenie alebo zbožné povinnosti dovolia, aby mi udelil prijatie, ako to robieval pred dvadsiatimi rokmi, kým nemal toľko vecí na starosti. Vtedy sme boli mladší, všetko šlo rýchlejšie, o týchto voľbách vtedy ešte nikto ani nechyroval. Mesto vyzerá dnes večer ako za mäteže roku tisíc sedemsto osemdesiatšesť...

Leuwen pobadal, že v prítomnosti svojho strýka predseda naskrze nebol zhovorčivý; dosť obratne ovládal ducha tohto starca, ktorý s ohromnou čiapkou na drobnej hlávke vyzeral aspoň na sedemdesiatnika.

Keď odchádzali od pána abbého Disjonvala, predseda Donis povedal Leuwenovi:

– Zajtra, len čo navštívim strýka, asi okolo pol deviatej, budem mať česť vybrať sa k vám, ibaže, pán môj, máte výhodu, že vás naši výtržníci nepoznajú a na ulici vás budú pokladať za mladého voliča, a mladí ľudia sú skoro všetci liberáli... Azda by bolo lepšie, keby ste štvrťhodinu pred deviatou boli taký láskavý a prišli k môjmu bratancovi Mailletovi, Klerická deväť.

Na druhý deň o deviatej Leuwen nechal generála v jeho koči na Napoleonovej promenáde a pobežal k pánu Mailletovi na číslo deväť. Aj predseda prišiel.

– Dobré správy! Pán Le Canu súhlasí so schôdzkou hoci hneď, alebo večer o piatej.

– Ja by som radšej hneď.

– Pán Le Canu je na svojej raňajšej čokoláde u pani Blachetovej, Karmelitská sedem, druhé poschodie, zadný trakt. Na dvere treba zaklopať hánkou dva razy, potom ešte päť ráz. Dve a päť, chápete: Henrich Piaty je druhý z našich kráľov. Karol je prvý.

Leuwen bol celkom zaujatý pocitom povinnosti, bolo mu ako generálovi, ktorý má hlavné velenie a vidí, že bitku prehráva. I keď ho všetky spomenuté podrobnosti zabávali, jednako hľadel na ne nemyslieť, aby ho to nerozptyľovalo. Vravel si, hľadajúc Klerickú ulicu:

„So všetkým týmto sme sa oneskorili. Tú bitku prehráme. Robím dobre všetko, čo sa tu ešte dá robiť, aby sme vyhrali, ak nám šťastná náhoda v niečom pomôže?"

Za dverami u pani Blachetovej nepochybne ktosi načúval, lebo sotva zaklopal dva razy, potom päť ráz, začul tichý šepot.

O chvíľu mu otvorili. V temravej izbe, nabielo natreté drevené obkladanie a matované okenné tably, v ozajstnej väzenskej kancelárii, prijal ho človek žltej tváre, scvrknutých čŕt a chorobného výzoru. To bol abbé Le Canu. Ukázal Leuwenovi na orechovú stoličku s vysokým zadným operadlom. Nad kozubom bol namiesto zrkadla veľký čierny krucifix.

– Čo si žiadate, pán môj, od môjho úradu?

– Ľudovít Filip, môj kráľ a pán, posiela ma do ***, aby som zabránil zvolenie pána Mairoberta. Jednako je ono pravdepodobné, lebo hlasov je vari deväťsto, a pán Mairobert má štyristo istých. Môj kráľ a pán disponuje tristo desiatimi hlasmi. Ak vám, pán môj, bude po vôli dať zvoliť niektorého zo svojich priateľov, vyjmúc pána Mairoberta, ponúkam vám svojich tristo desať hlasov. Pripojte k nim sto šesťdesiat hlasov svojich vidieckych šľachticov a budete mať v snemovni človeka svojej farby. Žiadam vás len o jedno, aby to bol volič a človek z kraja.

– Ach, vy sa bojíte pána Berryera!

– Ja sa nebojím nikoho, iba víťazstva opozície, ktorá

napríklad zníži počet biskupských stolíc na toľko, koľko je určené konkordátom z roku tisíc osemsto dva.

„Tento človek má spôsoby starého normandského prokurátora." Toto zistenie hodne uvoľnilo Leuwenovu pozornosť. Podľa diel pána de Chateaubriand i podľa vysokej mienky, prevládajúcej o jezuitoch, Leuwenova ešte mladá obrazotvornosť si predstavovala šudiera, obratného ako kardinál Mazarin s ušľachtilými spôsobmi pána de Narbonne, ktorého v svojej skorej mladosti zazrel. Vulgárnosť spôsobov a hlasu pána Le Canua privrátila ho čoskoro k jeho úlohe.

„Som mladík, čo sa jedná o kus zeme v hodnote stotisíc frankov, ktorý mi nejaký starý prokurátor nechce predať, lebo mu sused sľúbil sto louis na oldomáš, ak mu to rezervuje."

– Smiem vás, pán môj, poprosiť o vašu poverovaciu listinu?

– Nech sa páči. – A Leuwen neváhal vydať do rúk pána Le Canua list ministra vnútra na pána prefekta. Bolo v ňom niekoľko viet, ktoré by tam v túto chvíľu radšej nebol videl, jednako, čas súril.

„Keby sa prefekt bol chcel ujať tohto zakročenia," pomyslel si Leuwen, „bolo by sa dalo vyhnúť zverejneniu ministrovho listu, ale tento malý, uvzatý a vyfrndolený prefekt, ani v predpoklade, že by nebol namosúrený, nebol by býval ochotný vykonať zákrok, na ktorý sám neprišiel."

Výraz podlej zlosti, ktorý pri čítaní listu grófa de Vaize, adresovaného prefektovi, mal predstierať znevažujúce pohŕdanie pána Le Canua, definitívne vrátil Leuwenovi pocit skutočného života a odpudil mu všetky vznešené myšlienky rozširované v spoločnosti výrokmi pána de Chateaubriand. Pri niektorých ministrových vetách sa zlosť vodcu kňazskej strany natoľko vystupňovala, že sa začal usmievať.

„Tento človek sa usiluje na mňa pôsobiť tónom namrzenosti; nesmiem sa uraziť a všetko nechať. Uvidíme, či si aj pri svojej mladosti budem vedieť rady s touto úlohou."

Leuwen vyňal z vrecka akýsi list a začal ho pozorne čítať. Správal sa tak rozvážne, akoby bol pred vojnovou radou. Abbé Le Canu zbadal úkosom, že Leuwen ho už nepozoruje, a čítanie ministerských inštrukcií bolo menej dôstojné. Leuwen videl, že sa priberá odznova do čítania s pozornosťou škamravého obchodníka.

– Vaše splnomocnenie, pán môj, je naozaj ďalekosiahle a poskytuje vysokú mienku o poslaní, ktorým vás v takom mladom veku poverili. Smiem sa vás opýtať, či ste už boli v službe za našich legitimných kráľov, pred tou osudnou...

– Dovoľte, pán môj, aby som vás prerušil. Mrzelo by ma, keby som bol nútený dať neveľmi príjemné epitetá prívržencom vašich náhľadov. Čo sa mňa týka, držím sa, pán môj, zásady rešpektovať každú mienku, vyznávanú slušným človekom, a práve preto sa cítim celkom súci vážiť si aj vaše vlastné presvedčenie. Dovoľte, pán môj, aby som vám pripomenul, že neurobím nijaký pokus, ani priamy, ani nepriamy, aby som v niečom zmenil alebo porušil váš spôsob nazerania na veci. Takýto pokus by naskrze nezodpovedal môjmu poslaniu, tým menej by zodpovedal môjmu veku a mojej osobnej úcte voči vám, pán môj. Ale mojou povinnosťou je poprosiť vás, aby ste zabudli na môj vek a na úctivú pozornosť, ktorú by som vo všetkých iných okolnostiach bol ochotný venovať múdrym náhľadom. Prišiel som vám, pán môj, prosto navrhnúť, čo pokladám za výhodné pre svojho i vášho pána. V snemovni máte málo poslancov a o jedného viacej nezdá sa mi niečím, čo by sa mohlo priečiť vášmu presvedčeniu. Čo sa nášho týka, obávame sa, aby pán Mairobert nenavrhol prepiate opatrenia, medzi inými aj také, ktoré by ponechávalo veriacim starosť o platenie duchovného lekára, tak ako si platia lekára telesného. Sme pevne presvedčení, že na tomto zasadnutí sa nám podarí odmietnuť toto opatrenie, ale ak by ono spojilo značné menšiny, bolo by azda treba ako náhradu pripustiť zníženie počtu biskupských stolíc, alebo to aspoň urobiť nejakou dohodou, aby sa zabránilo snemovni uskutočniť to zákonom.

Úvahy nemali konca, tak ako to Leuwen očakával.

„Mne je tu na škodu vek," pomyslel si. „Som ako generál jazdy, ktorý v prehratej bitke, zabúdajúc na svoj vlastný záujem, pokúša sa zosadiť svoju jazdu na zem a dať ju poraziť ako pechotu. Ak sa mu to nepodarí, budú sa mu všetci hlupáci, a najmä generáli jazdy, posmievať, no ak je odvážny, vedomie, že za víťazstvo sa podujal na vec, ktorá sa pokladá za nemožnú, uteší ho vo všetkom."

Abbé Le Canu sa prinútil sedem ráz (Leuwen to rátal) neodpovedať a takto sa pokúsil zaviesť svojho mladého odporcu.

„Zrejme ma chce vyskúšať, kým mi odpovie."

Sedem ráz za sebou sa Leuwenovi podarilo privrátiť ho k veci, a to vždy krajne zdvorilými výrazmi, v čom bola jeho úcta voči veku pána abbého Le Canua, ktorého akoby bol úplne odvádzal od zásad, presvedčenia i nárokov jeho strany. Raz mu Leuwen aj dal získať trochu vrch nad sebou, ale túto chybu vedel napraviť, a to tak, že sa ani nenahneval.

„Tu si musím dať pozor ako v súboji na šable."

Napokon po päťdesiatminútovej diskusii abbé Le Canu struhol krajne povýšenú a bezočivú tvár.

„Môj človek prichádza k záveru," pomyslel si Leuwen. Naozaj, abbé sa ozval:

– Je prineskoro.

Ale namiesto aby prerušil rokovanie, hľadel Leuwena obrátiť na svoju vieru. Nášmu hrdinovi to bolo veľmi po vôli.

„Teraz som ja v defenzíve. Pokúsme sa nadštrknúť otázku peňazí a uplatniť osobné zvody."

Leuwen sa nebránil nejak uvzato. Podarilo sa mu spomenúť otcove milióny; zbadal, že toto bola jedna a jediná vec, ktorá zapôsobila na pána abbého Le Canua.

– Ste mladý, syn môj, dovoľte, aby som vás takto volal, je v tom výraz veľkej úcty. Myslite na svoju budúcnosť. Nazdám sa, že ešte nemáte ani dvadsaťpäť rokov.

– Práve dvadsaťšesť.

– No dobre, syn môj, naskrze nechcem hanobiť zástavu, pod ktorou bojujete, a obmedzím sa len na to, čo je najnevyhnutnejšie, aby som mohol vyjadriť svoje myšlienky, ostatne, plné blahovôle pre vaše záujmy na tomto svete i na druhom, ale veríte vy, že táto zástava bude ešte viať o štrnásť rokov, keď dosiahnete štyridsiatku, ten vek dospelosti, ktorý má rozumný človek mať vždy na zreteli ako rozhodný bod kariéry muža a pred ktorým sa len zriedkakedy dostane k veľkým veciam spoločnosti? Do tohto veku sa bežný mužský pokúša o peniaze. Vy ste povznesený nad tieto úvahy. Všimnite si, že vám vôbec nespomínam záujmy vašej duše, ktoré sú nadradené záujmom svetským. Ak by ste potom ráčili znovu prísť navštíviť úbohého starca, moje dvere vám budú vždy otvorené. Všetko nechám, aby som priviedol späť do ovčinca človeka vášho významu vo svete, ktorý, hoci ešte mladý, prejavuje takú vyspelosť nadania. Lebo čím menej prijímam vaše ilúzie o kráľovi dosadenom vzburou, tým lepšie som mohol posúdiť vaše vlohy, ktoré ste vynaložili na uskutočnenie spolupráce, popravde hodne zvláštnej: Dávid by sa bol spolčil s Amalekom. Úpenlivo vás prosím, aby ste si niekedy položili túto otázku: „Kto bude mať vo Francúzsku rozhodujúci vplyv, keď budem štyridsaťročný?" Náboženstvo naskrze nezabraňuje spravodlivú ctibažnosť.

Dialóg sa končil na spôsob kázne, ale abbé Le Canu takmer vyzýval Leuwena, aby ho znovu navštívil.

Leuwen nebol naskrze nesmelý. Šiel upovedomiť o všetkom generála Fariho, pripretého vo svojom paláci správami, ktoré dostával zo všetkých strán. Leuwenovi prišlo na um poslať telegrafickú depešu; generál a potom aj Coffe to veľmi schvaľovali.

– Skúšate seknutie žily u človeka, ktorý o dve hodiny umrie. Hlupáci budú môcť povedať, že ste ho tým zabili.

Leuwen zašiel na telegrafný úrad a poslal túto správu:

Zvolenie pána Mairoberta sa pokladá za isté. Chcete vydať stotisíc frankov a mať legitimistu namiesto Mairoberta? V tom prípade telegrafujte hlavnému výbercovi, aby vyplatil generálovi a mne stotisíc frankov. Voľby sa začnú o deväťnásť hodín.

Idúcky z telegrafného úradu si Leuwen zmyslel vrátiť sa k abbému Disjonvalovi. Ťažko bolo nájsť ulicu. V uliciach *** naozaj zablúdil a napokon vošiel do nejakého kostola. Našiel tam biedne oblečeného kostolníka, ktorému dal päť frankov, prosiac ho, aby ho zaviedol k abbému Disjonvalovi. Človek s ním vyšiel, previedol ho cez dve-tri chodby, vedúce cez masívy niekoľkých domov, a o štyri minúty sa Leuwen našiel zoči-voči abbému, ktorého črty boli pred dňom natoľko bezvýrazné.

Abbé Disjonval práve skončil desiatu, fľaša bieleho vína bola ešte na stole. Bol to celkom iný človek.

Po necelých desiatich minútach úvodných viet mu Leuwen mohol naznačiť, ani priveľmi nevybočiac z medzí prístojnosti, že by mu dal stotisíc frankov, keby nezvolili pána Mairoberta. Táto myšlienka sa nestretla so spontánnym odmietnutím a o niekoľko minút mu abbé povedal:

– Máte tých stotisíc frankov pri sebe?

– Nie, ale telegrafická depeša, ktorá môže prísť dnes večer, naisto však príde zajtra predpoludním, otvorí mi úver na stotisíc frankov u hlavného výbercu a ten mi ich vyplatí v bankovkách.

– Tu ich prijímajú s nedôverou.

Tieto slová Leuwena osvietili.

„Hospodine! Mohlo by sa mi to podariť?" pomyslel si. „Mali by tú istú nedôveru aj k zmenkám, akceptovaným poprednými obchodníkmi mesta, alebo napokon k zlatu a toliarom, ktoré si vezmem podľa chuti od pána hlavného výbercu?"

Leuwen náročky preťahoval toto vypočítavanie a badal, ako sa tvár abbého Disjonvala očividne mení. Napokon, nehľadiac na nedávne raňajky, táto tvár celkom zbledla.

„Ach, keby som mal štyridsaťosem hodín," pomyslel si Leuwen, „boli by voľby moje."

Leuwen výdatne využil všetky svoje výhody a na jeho nevýslovnú radosť pán abbé Disjonval sám vyslovil, i keď, pravda, trochu zamotanými výrazmi, myšlienku, okolo ktorej sa Leuwen krútil už tri štvrte hodiny: „Kým nemáte ten úver na stotisíc frankov, ktorý vám má telegram povoliť, vaše rokovanie nemôže pokročiť z miesta."

– Dúfam, – povedal abbé Disjonval, – že tí páni pouvažujú o výhode mať v snemovni o jedného zástupcu viacej. Tobôž, keď je vláda taká slabá, že pripustí, aby znovu došlo na osobnú diskusiu o znížení biskupských stolíc... Do videnia zajtra o siedmej ráno a najneskôr, ak sa nič nestane, o druhej. Voľba predsedu volebného zboru sa začína o deviatej, hlasovanie sa skončí o tretej.

– Bolo by veľmi dôležité, aby vaši priatelia šli voliť iba potom. Budem mať česť navštíviť vás o druhej.

– To nie je maličkosť, čo odo mňa žiadate. To by prichodilo mať možnosť vykázať im nejakú sieň a zamknúť ich na kľúč.

Coffe čakal Leuwena na ulici. Bežali napísať ministrovi list, v ktorom Leuwen hovoril:

„Uvedomujem si, ako sa exponujem, keď sa tak aktívne miešam do beznádejnej veci. Minister by mohol poľahky na mňa zvaliť všetku vinu, nuž ale nechcel som pripustiť, aby som nedbajsky prehral bitku, ani nenasadiac svoje vojsko. Moje prostriedky sú smiešne, pretože im súra nedožičí náležitého významu. O tri štvrte na deväť som bol u bratanca pána predsedu Donisa, o deviatej u pána abbého Le Canua. Odtiaľ som odišiel iba o jedenástej. O štvrť na dvanásť som išiel k pánu abbému Donis-Disjonvalovi, na poludnie ku generálovi Farimu. O pol jednej som Vám odoslal svoju telegrafickú depešu č. 2. O pol druhej Vám píšem. O druhej pôjdem k pánu biskupovi namastiť kolesá. Už niet kedy, aby som dostal odpoveď na tento list. Keď ho Vaša Excelencia dostane, už bude po všetkom, a možno postaviť jednu proti desiatim, že voľby vyhrá pán Mairobert. No až do poslednej chvíle budem ponúkať svojich stotisíc frankov, ak ste toho náhľadu, že neprítomnosť pána Mairoberta je hodna túto sumu.

Budem pokladať za veľmi veľké šťastie, ak Vaša telegrafická odpoveď na moju depešu č. 2 dôjde zajtra, 17., pred druhou hodinou. Voľba predsedu volebného zboru sa začne o deviatej, a pán abbé Disjonval, tak sa mi vidí, je ochotný zdržať do tohto času hlasovanie svojich priateľov. Hlasovanie sa neskončí, dúfam, skôr než o štvrtej."

Leuwen letel k pánu biskupovi; prijali ho tak povýšene, pohŕdavo a bezočivo, že ho to až zabávalo. Povedal si, smejúc sa v duchu a parodizujúc obľúbenú vetu svätého preláta: „Položím to k podnožiu kríža."

S pánom biskupom vôbec nerokoval. „Toto je len kvapka oleja do súkolesia, nič viac."

O pol tretej bol Leuwen na obede u generála, s ním pokračoval v návštevách, ktorých zoznam zostavili predošlého dňa. O piatej bol na smrť unavený, toto bol najrušnejší deň jeho života. Zvyšovalo mu už len trápenie s večerou u prefekta, ktorá bude podistým málo občianska. Malý kapitán Ménière upozornil Leuwena, že prefektovi najlepší dvaja sliediči sú mu v pätách.

Leuwen bol v podstate dokonale spokojný; cítil, že urobil všetko, čo mohol, vo veci, ktorej spravodlivosť bola popravde veľmi sporná. Ale táto námietka proti radosti bola viac než

vyvážená vedomím, že mal odvahu nerozumne hazardovať s rodiacou sa vážnosťou, ktorej sa začínal tešiť na ministerstve vnútra. Coffe mu raz či dva razy povedal:

– V očiach našich starých šéfov oddelení a odborov na ministerstve bude vaše správanie, i keby bolo korunované vylúčením toho strašného pána Mairoberta, len skvelý hriech. V rozprave o najdúchoch ste ich nazvali živým inventárom v mahagónových kreslách; využijú príležitosť, aby sa vám pomstili.

– Čo som mal robiť?

– Nič, a napísať tri alebo štyri listy, každý na šesť strán; to sa volá v úrade administrovať. Pre nebezpečenstvo, ktorému ste vystavili svoju osobnú pozíciu, budú na vás vždy hľadieť ako na blázna. A potom, vo vašom veku žiadať stotisíc frankov na korupciu! Budú rozširovať, že si aspoň tretinu strčíte do vrecka.

– To bola moja prvá myšlienka. Potom mi prišlo na um: keď niekto pracuje pre ministrov, nebojí sa protivníka, ale ľudí, ktorým slúži. Takto to bolo v Konstantinopole vo Východnej ríši rímskej. Keby som nič nerobil a písal by som krásne listy, mal by som ešte na srdci to blato z Blois. Videli ste ma slabého.

– Nuž mali by ste ma nenávidieť a odstrániť z ministerstva. Myslel som na to.

– A ja, naopak, nachádzam v tom slasť, že vám teraz môžem všetko povedať, a prosím vás, aby ste ma nešetrili.

– Beriem vás za slovo. Tento malý škriepnik de Séranville sa iste jeduje na nás, lebo vy tu konečne už dva dni vykonávate jeho remeslo, a on píše stá listov a v skutočnosti nerobí nič. Z toho usudzujem, že ho v Paríži pochvália a vás pokarhajú. No nech vám dnes večer čokoľvek spraví, nedajte sa strhnúť hnevom. Keby sme boli v stredoveku, na vašom mieste by som sa obával jedu, lebo v tomto malom sofistovi cítim zlosť vypískaného autora.

Koč zastal pred bránou paláca prefektúry. Na prvej a druhej plošine schodišťa stálo na poste osem až desať žandárov.

– V stredoveku by boli títo ľudia hotoví zabiť vás.

Keď Leuwen prechádzal, všetci sa narovnali.

– Vaše poslanie je známe, – povedal Coffe, – žandárstvo je k vám zdvorilé. Považte, ako pán prefekt zúri.

Hodnostár bol veľmi bledý a pánov prijal so silenou zdvorilosťou, nijako sa nepoddávajúcou ani pri úctivom vítaní, ktoré Leuwenovi všetci pripravili.

Večera bola chladná a smutná. Všetci títo ministeriáli predvídali zajtrajšiu porážku. Každý z nich si vravel: „Prefekta zosadia alebo preložia, a ja poviem, že všetko zlo narobil on. Tento holopysk je syn ministrovho bankára, už je ministerským referentom, mohol by byť celkom dobre tým budúcim nástupcom."

Leuwen jedol ako vlk a bol veľmi veselý.

„A ja," vravel si pán de Séranville, „vraciam všetko, čo sa mi zjaví na tanieri, nemôžem prežrieť ani kúsok."

Keďže Leuwen a Coffe hodne hovorili, čochvíľa boli všetci účastníci večere, páni direktori štátnych majetkov, daňových správ a ostatní vyšší úradníci, v živom rozhovore s novoprišlými.

„A ja som opustený," vravel si prefekt. „Už som doma ako cudzí, moje zosadenie je isté, a čo sa ešte nikdy nikomu nestalo, nútený som preukazovať hostiteľskú úctu v mene prefektúry svojmu nástupcovi."

Asi prostred druhého chodu Coffe, ktorému nič neušlo, zbadal, že prefekt si každú chvíľu utiera čelo. Zrazu sa ozval veľký hluk, prišiel kuriér z Paríža. Ten človek vošiel hrmotne do siene. Direktor nepriamych daní, ktorý mal miesto blízko dvier, mechanicky povedal kuriérovi:

– Pán prefekt je tamto.

Prefekt vstal.

– Ja nemám do činenia s prefektom de Séranville, – povedal kuriér vznosným a hrubastým tónom, – hľadám pána Leuwena, ministerského referenta.

„Aké poníženie! Už nie som prefekt," pomyslel si pán de Séranville a klesol späť na stoličku. Oboma rukami sa oprel o stôl a skryl si hlavu do rúk.

– Pánu prefektovi je zle! – zvolal hlavný tajomník a pozrel na Leuwena, akoby prosil o prepáčenie za ľudský skutok, ktorý konal tým, že upozornil na prefektov stav. Prefekt naozaj omdlel; zaniesli ho k oknu, ktoré otvorili.

Leuwen sa za ten čas čudoval bezvýznamnosti depeše, ktorú kuriér priniesol. Bol to dlhý list ministrov o jeho krásnom správaní sa v Blois; minister vlastnoručne pripísal,

že pôvodcov mäteže vyšetria a prísne potrescú a že na rade prečítal kráľovi Leuwenov list, ktorým si získal pochvalu.

„A o tunajších voľbách ani slova," pomyslel si Leuwen. „To veru bolo hodno posielať kuriéra!"

Podišiel k otvorenému oknu, pri ktorom treli prefektovi sluchy kolínskou vodou. Jednostaj sa hovorilo: „Únava z volieb." Leuwen stratil niekoľko prístojných slov a poprosil o dovolenie, aby sa mohol na chvíľu vzdialiť s pánom Coffom do susednej izby.

– Chápete, – povedal Coffovi, podávajúc mu ministrovu depešu, – že kvôli takémuto listu sa posiela kuriér?

A pribral sa čítať matkin list, ktorý rýchlo zmenil jeho usmiaty výraz. Pani Leuwenová videla život svojho syna v nebezpečenstve a ako doložila, *„kvôli takej špinavej veci.* Nechaj všetko a vráť sa... Som sama, otca pochytil vrtoch ctibažnosti, šiel do departementu ***, dvesto míľ od Paríža, aby sa pokúsil dať sa zvoliť za poslanca".

Leuwen oznámil Coffovi túto novosť.

– Toto je ten list, kvôli ktorému vyslali kuriéra. Pani Leuwenová asi žiadala, aby ste jej list rýchlo dostali. Vcelku tu nieto nič, od čoho by vás bolo treba odviesť. Zdá sa mi, že vaša úloha vás volá späť k tomu malému jezuitovi, ktorý umiera od stajenej zášti. Ja ho idem doraziť svojím dôležitým výzorom.

Coffe bol naozaj dokonalý, keď sa vracal do jedálne. Z vrecka si vyňal deväť alebo desať volebných správ, ktoré založil do depeše a niesol to ako *sviatosť oltárnu.* Pán de Séranville sa prebral, mal morskú nemoc, a prostred svojich úzkostí hľadel na Leuwena a na Coffa s výrazom umierajúceho. Stav tohto zlého človeka dojal Leuwena, videl v ňom trpiaceho. „Treba ho zbaviť našej prítomnosti," a po niekoľkých zdvorilých slovách sa utiahol.

Kuriér za ním vybehol na schodište, aby si pýtal rozkazy.

– Pán ministerský referent vás zajtra vypraví naspäť, – povedal Coffe dokonale dôstojne.

Nasledujúci deň, sedemnásteho, bol ten veľký deň.

Leuwen bol už o siedmej u pána abbého Disjonvala. Prekvapila ho zmena v spôsoboch dobráckeho starca, bol samá úslužnosť; ani Leuwenovo najbezvýznamnejšie slovko nenechal bez odpovede.

„Tých stotisíc frankov má účinok," povedal si Leuwen.

No abbé Disjonval mu niekoľko ráz naznačil, a to tak jemne a zdvorilo, až ho to prekvapilo, že všetko, čo by sa dalo povedať skôr, než bude splnená základná podmienka, sú iba predpokladané možnosti.

– Práve tak to chápem i ja, – odpovedal Leuwen. – Ak nebudem mať dnes, a to zavčas, úver na stotisíc frankov u pána hlavného výbercu, dostalo sa mi proste cti, že ma vám predstavili, že som mal so ctihodným abbém Le Canuom poradu, ktorá na mňa hlboko zaúčinkovala, naučil som sa dvojnásobne hodnotiť úctu, ktorú som už doteraz prechovával voči ľuďom, čo vidia blaho našej drahej vlasti iným spôsobom, než je ten, ktorý ja pokladám za najistejší a ...

Ušetríme čitateľa všetkých tých zdvorilostí, ktoré Leuwenovi vnukalo prudké želanie vidieť týchto pánov trpezlivých do príchodu diplomatickej depeše. Nezvyčajný huriavk, ktorý veľká udalosť dňa spôsobovala na uliciach a ktorý Leuwen počul z bytu pána Disjonvala, hoci bol byt umiestený konča dvora, zaznieval v jeho vnútri. Čo by bol dal za to, keby sa voľby dali oddialiť o deň!

O deviatej sa vrátili do svojho hostinca, kde Coffe pripravil dlhánske vysvetľujúce a rozpravné listy.

– Aký smiešny sloh! – povedal Leuwen, keď ich podpisoval.

– Emfatický a prudký a najmä nikdy nie prostý, v úradnom styku treba takto.

Kuriéra poslali späť do Paríža.

– Pán môj, boli by ste taký láskavý a dovolili by ste, aby som sa ujal prefektových depeší, chcel som povedať depeší pána de Séranville? Netajím, že mi ponúkol dosť pekný dar, ak mu vezmem listy. Ale som osobitne vypravený a pridobre poznám zvyklosti...

– Choďte k pánu prefektovi, povedzte mu, že som vás poslal a vezmite jeho listy a zásielky; ak by bolo treba, počkajte na ne nejakú polhodinku. Pán prefekt je najvyššia administratívna vrchnosť v departemente...

„Už len to, aby som išiel k prefektovi na jeho rozkaz! A čo môj dar?! O tomto prefektovi sa povráva, že je žgrloš..."

KAPITOLA 52/

Generál Fari už pred mesiacom kázal svojmu malému pobočníkovi Ménièrovi nájať byt na prvom poschodí oproti sieni Uršulínok, kde sa mali konať voľby. Tu sa osadil s Leuwenom už o desiatej ráno. Páni dostávali každú štvrťhodinu správy prostredníctvom generálových dôverníkov. Niektorí konfidenti prefektúry, keď sa dozvedeli o včerajšom kuriérovi a vidiac v Leuwenovi budúceho prefekta, ak sa pánovi de Séranville nevydaria voľby, posielali Leuwenovi každú štvrťhodinu lístky s niekoľkými slovami červenou ceruzou. Údaje týchto lístkov sa ukázali veľmi presné. Volebný postup, ktorý sa začal o pol jedenástej, pokračoval pravidelne. Predseda bol oddaný prefektovi, ktorý sa postaral o to, aby pri mestskej bráne zadržali ťažký berlín akéhosi pána de Marconnes, staršieho než bol jemu oddaný predseda, takže sa dostal do *** iba o jedenástej. Tridsiatich ministeriálov, ktorí obedovali na prefektúre, pri vstupe do volebnej miestnosti vypískali.

Voličom hojne rozdávali malý letáčik.

Statoční ľudia zo všetkých končín, čo chcete dobro krajiny, v ktorej ste sa narodili, odstráňte pána prefekta de Séranville! Ak bude za poslanca zvolený pán Mairobert, pána prefekta zosadia alebo preložia inam. Koniec koncov, čo záleží na tom, kto bude poslancom? Vyžeňme prefekta, sužovateľa a luhára! Komu dostál v slove?

Okolo poludnia dostala voľba definitívneho predsedu najhorší obrat. Všetci voliči kantónu ***, ktorí prišli dosť zavčasu, hlasovali v prospech pána Mairoberta.

– Ak bude predsedom, – povedal generál Leuwenovi, – možno sa obávať, že pätnásť alebo dvadsať z našich ministeriálov, bojazlivých ľudí, a desať alebo pätnásť hlúpych vidieckych voličov, keď ho uvidí za stolom na najvýznamnejšom mieste, neodváži sa napísať na lístok iné meno než jeho.

Leuwen poslal Coffa každú štvrťhodinu na telegrafný úrad; horel od netrpezlivosti, aby už videl odpoveď na svoju depešu.

– Od prefekta vystane, že zdrží túto odpoveď, – povedal generál, – celkom by sa naňho ponášalo, keby bol poslal niektorého svojho úradníka na telegrafnú stanicu štyri míle odtiaľto, na druhej strane kopca, aby všetko zastavil. Nazdá sa, že takýmito kúskami sa stane druhým kardinálom Mazarinom, lebo náš prefekt pozná dejiny Francúzska.

A dobrý generál chcel týmito slovami dokázať, že ich pozná aj on. Malý kapitán Ménière sa ponúkol, že z času na čas vysadne na koňa a odcvála na kopec pozrieť, či funguje druhá telegrafná stanica, ale pán Coffe popýtal kapitána o koňa a šiel namiesto neho.

Pred sieňou Uršulínok bolo aspoň tisíc ľudí. Leuwen zišiel na námestie, aby si z rozhovorov utvoril aký-taký úsudok o všeobecnej nálade; spoznali ho. Ľud, keď sa cíti vovedne, je veľmi bezočivý.

– Pozrite! – Pozrite ho! To je ten policajný komisárik, ten frčkár, čo ho poslali z Paríža, aby špehoval prefekta!

Takmer sa ho to ani nedotklo.

Odbilo druhú, pol tretiu: telegraf sa ani nepohol.

Leuwen horel od netrpezlivosti. Šiel navštíviť abbého Disjonvala.

– Dlhšie som už nemohol zdržať hlasovanie svojich priateľov, – povedal mu abbé, ktorého Leuwen našiel namrzeného.

„Tento človek sa obáva, že som si z neho urobil blázna, a on hrá so mnou statočnú hru. Odprisahal by som, že oddialil hlasovanie svojich ľudí, popravde neveľmi početných."

Vo chvíli, keď sa Leuwen usiloval vrúcnymi slovami dokázať abbému Disjonvalovi, že ho nechcel oklamať, pribehol Coffe celý udychčaný:

– Telegraf pracuje!

– Ráčte ma čakať doma ešte štvrť hodinky, – povedal Leuwen abbému Disjonvalovi, – letím na telegrafný úrad.

O dvadsať minút sa Leuwen vrátil behom.

– Tu je originálna depeša, – povedal abbému Disjonvalovi. – „Minister financií pánu hlavnému výbercovi. Odovzdajte stotisíc frankov pánu generálovi Farimu a pánu Leuwenovi." Telegraf ešte pracuje, – vravel Leuwen.

– Idem do volebného zboru, – povedal abbé Disjonval, zdal sa presvedčený. – Urobím, čo budem môcť v záujme voľby predsedu. Kandidujeme pána de Crémieux. Odtiaľ pobežím k pánu Le Canuovi. Prosil by som vás, keby ste sa bez meškania vybrali k nemu.

Dvere do bytu pána abbého Le Canua boli otvorené, v predizbe bolo veľa ľudí, Leuwen a Coffe cez ňu prebehli.

– Pán môj, tu je pôvodná depeša.

– Sú tri hodiny a desať minút, – povedal abbé Le Canu. – Dúfam, že nemáte nijakých námietok proti pánovi de Crémieux, má päťdesiatpäť rokov, dvadsaťtisícfrankovú rentu, predpláca *Débats,* v emigrácii nebol.

– Pán generál Fari i ja schvaľujeme pána de Crémieux. Ak ho zvolia namiesto pána Mairoberta, generál a ja vám odovzdáme stotisíc frankov. Do čích rúk chcete, pán môj, aby som zložil túto sumu, kým sa vec rozhodne?

– Okolo nás, pán môj, číha osočovanie. I to je už veľa, že štyri osoby, akokoľvek úctyhodné, vedia o tajomstve, ktoré osočovatelia môžu veľmi zneužiť. Mám na mysli, pán môj, – povedal abbé, ukazujúc na Coffa, – abbého Disjonvala a seba. Načo zasväcovať do podrobností generála Fariho, ktorý je ináč hoden všetkej úcty?

Leuwen bol očarený týmito slovami, boli *ad rem.*

– Pán môj, som primladý, aby som sám vzal na seba zodpovednosť za také značné tajné výdavky. – Atď. atď.

Leuwen pohol pána abbého Le Canua, aby súhlasil s prostredníctvom generála.

– Ale nástojím na tom, a to kladiem ako podmienku *sine qua non,* aby prefekt nijako nezasahoval.

„Krásna odmena za jeho horlivú účasť na omšiach!" pomyslel si Leuwen.

Náš hrdina získal súhlas pána abbého Le Canua, aby sumu stotisíc frankov deponovali v schránke, od ktorej by mali po jednom kľúči generál Fari a istý pán Ledoyen, priateľ pána Le Canua.

Keď sa vrátil do bytu oproti volebnej sieni, Leuwen našiel generála veľmi červeného. Blížila sa hodina, keď sa generál rozhodol, že pôjde odovzdať svoj hlas, a úprimne sa Leuwenovi priznal, že sa veľmi obáva verejného vypískania. Nehľadiac na túto osobnú starosť, generál prejavoval krajné potešenie, že odpovede pána abbého La Canua začínajú byť takéto *ad rem.*

Leuwen dostal od abbého Disjonvala lístok, v ktorom ho prosil, aby mu poslal pána Coffa. Coffe sa vrátil o polhodinu; Leuwen zavolal generála a Coffe povedal obom pánom:

Videl som na vlastné oči, ako pätnásť chlapov vysadlo na kone a odcválalo na vidiek zohnať na dnes večer alebo na zajtra do poludnia sto päťdesiat legitimistických voličov. Pán abbé Disjonval je hotový mladík, nerátali by ste mu ani štyridsať rokov. „Boli by sme potrebovali čas na štyri články do *Gazette de France,*" opakoval mi tri razy. Nazdám sa, že robia statočnú hru za statočné peniaze.

Riaditeľ telegrafu poslal Leuwenovi druhú depešu, adresovanú jemu samému:

Schvaľujem váš návrh. Dajte stotisíc frankov. Akýkoľvek legitimista, hoci pán Berryer alebo Fitz-James, je lepší než pán Hampden.

– Nechápem! – povedal generál. – Čo je to s tým Hampdenom?

– Hampden má znamenať Mairobert, to je meno, na ktorom som sa dohodol s ministrom.

– Nadišla chvíľa, – povedal generál veľmi vzrušene. Obliekol si rovnošatu a opustil pozorovateľský byt, aby šiel odovzdať svoj hlas. Dav sa rozostúpil, aby mu umožnil tých sto krokov, ktoré ho oddeľovali od dvier siene. Generál vošiel. V tú chvíľu, keď pristupoval k stolu, ozval sa potlesk všetkých mairobertovských voličov.

– To nie je taký naničhodný oplan ako prefekt, – hovorili dookola celkom nahlas, – má iba svoj plat a musí živiť rodinu.

Leuwen odoslal telegrafickú depešu č. 3:

****, štyri hodiny.*

Legitimistickí vodcovia sa zdajú statoční. Vojenskí pozorovatelia, umiestení pri mestských bránach, videli odchádzať osemnásť až dvadsať agentov, ktorí šli hľadať na vidiek sto šesťdesiat legitimistických voličov. Ak ich príde osemdesiat alebo sto, osemnásteho pred treťou, Hampden nebude zvolený. V túto chvíľu má Hampden väčšinu na predsedníctvo. Sčítanie hlasov bude o piatej.

Sčítanie malo tento výsledok:

Prítomných voličov 873

Väčšina	437*
Hlasov pre pána Mairoberta	451
Hlasov pre pána Gonina, prefektovho kandidáta	389
Hlasov pre pána de Crémieux, kandidáta pána Le Canua odkedy prijal tých stotisíc frankov	19
Hlasov neplatných	14

Tých devätnásť hlasov pre pána de Crémieux veľmi potešilo generála a Leuwena; to bol polovičný dôkaz, že pán Le Canu si z nich nerobil žarty.

O šiestej pán hlavný výberca osobne odovzdal cenné papiere, proti ktorým sa nedalo nič namietať, v hodnote stotisíc frankov do rúk generála Fariho a Leuwena, a tí mu dali potvrdenku.

Zjavil sa pán Ledoyen. Bol to veľmi bohatý, všeobecne vážený statkár. Vykonali obrad so schránkou, dali si navzájom čestné slovo, že odovzdajú schránku i s obsahom pánu Ledoyenovi, ak bude zvolený ktokoľvek iný než pán Mairobert, a pánu generálovi Farimu, ak sa poslancom stane pán Mairobert.

Len čo pán Ledoyen odišiel, zasadli k večeri.

– Teraz, – povedal generál, ktorý bol v ten večer mimoriadne veselý, – všetko závisí od prefekta. Osmeľme sa a poďme do útoku. Zajtra bude iste deväťsto voličov;

pán Gonin mal	389
pán de Crémieux	19
	408

máme teda štyristo osem hlasov z osemsto sedemdesiatich troch. Predpokladajme, že z tých dvadsiatich siedmich hlasov, ktoré prídu zajtra ráno, Mairobert dostane sedemnásť a my desať, to teda bude:

Crémieux	418
Mairobert	468

Päťdesiatjeden hlasov pána Le Canua zabezpečí väčšinu pánovi de Crémieux.

* Stendhalov rukopis tu uvádza počet 436, čo je zrejmá chyba vo výpočte väčšiny. (Pozn. prekl.)

Generál, Leuwen, Coffe a pobočník Ménière, jediní stolovníci pri večeri, obracali tieto číslice na všetky strany.

– Zavolajme si našich dvoch najlepších agentov, – povedal generál.

Títo páni sa zjavili a po dosť dlhej rozprave povedali sami od seba, že prítomnosť šesťdesiatich legitimistov rozhodne.

– A teraz na prefektúru! – povedal generál.

– Ak by ste nepokladali moju žiadosť za nediskrétnu, – povedal Leuwen, – poprosil by som vás, aby ste sa vy ujali slova, ja som tomu prefektíkovi odporný.

– Toto je trochu proti nášmu dohovoru, ja som si vyhradil celkom druhoradú úlohu. Ale, napokon, otvorím debatu, *ako sa to hovorí v Anglicku.*

Generálovi veľmi záležalo na tom, aby ukázal, *že má vzdelanie.* Lenže on mal čosi oveľa lepšie: zriedkavo zdravý úsudok a dobré srdce. Sotva vysvetlil prefektovi, že ho veľmi prosia, aby tých tristo osemdesiatdeväť hlasov, ktorými disponoval včera pri voľbe predsedu, odovzdal v prospech pána de Crémieux, ktorý si zas trúfa zhromaždiť šesťdesiat legitimistických hlasov, ba možno aj osemdesiat, prefekt ho ostro prerušil:

– Po všetkých tých telegrafických správach som nič lepšie ani neočakával. Nuž ale, páni moji, jedna vám chýba: ešte nie som zosadený a pán Leuwen ešte nie je prefektom v ***.

Pán de Seranville vmietol generálovi a Leuwenovi do tváre všetko, čo môže zlosť priniesť na jazyk malému potmehúdskemu sofistovi. Výstup trval päť hodín. Generál iba ku koncu strácal trpezlivosť. Pán de Séranville, celý čas neoblomne odmietavý, zmenil päť alebo šesť ráz spôsob odmietania.

– Ale, pán môj, i keď sa obmedzíte na čisto sebecké dôvody: voľbu máte zrejme prehratú! Nechajte ju dokonať v rukách pána Leuwena. Naňho padne celé ódium pre pacientovu smrť ako na lekárov, ktorých zavolali prineskoro.

– Nech naňho padne, čo chce alebo čo si zaslúži, ale až do môjho zosadenia nedostane prefektúru v ***.

Pri tejto odpovedi pána de Séranville bol Leuwen nútený generála zdržiavať.

– Človek, ktorý by zrádzal vládu, – povedal generál, – nemohol by to robiť lepšie než vy, pán prefekt, a toto aj napíšem ministrom. Zbohom, pán môj.

Keď o pol jednej v noci odchádzali, Leuwen povedal generálovi:

– O tomto krásnom výsledku hneď napíšem pánu abbému Le Canuovi.

– Ak vám smiem poradiť, nechajme trochu konať týchto našich podozrivých spojencov; počkajme do zajtra rána, kým dostanete svoju telegrafickú depešu. Ostatne, tento sprostácky prefektík si to ešte môže rozmyslieť.

O pol šiestej ráno Leuwen čakal svitanie na telegrafnom úrade. Len čo sa dostatočne rozvidnilo, odoslali túto depešu č. 4:

Prefekt odmietol svojich včerajších 389 hlasov pánovi de Crémieux. Podpora 70 až 80 hlasov, ktorú generál Fari a pán Leuwen očakávali od legitimistov, vychádza nazmar a pán Hampden bude zvolený.

Keď si všetko uvážil, Leuwen nenapísal pánom Disjonvalovi a Le Canuovi, ale ich šiel navštíviť. Nové nešťastie im vysvetlil tak proste a s takou zrejmou úprimnosťou, že páni, poznajúc prefektovu povahu, napokon uverili, že Leuwen im nechcel nastaviť osídlo.

– Duch tohto prefektíka zo „Slávnych dní", – povedal pán Le Canu, – je ako capie rohy v mojom kraji: čierny, tvrdý a pokrútený.

Úbohého Leuwena natoľko schvacovalo úsilie nezdať sa oplanom, že prosil Disjonvala, aby prijal z jeho vlastného vrecka náhradu za trovy, čo mal s poslami, a za ostatné výdavky, ktoré mohlo spôsobiť mimoriadne zvolávanie legitimistických voličov. Disjonval to odmietol, ale Leuwen, skôr než opustil mesto, dal mu doručiť päťsto frankov prostredníctvom predsedu Donisa d'Angel.

Vo veľký deň volieb o desiatej parížsky kuriér doniesol päť listov, ktoré oznamovali, že pána Mairoberta v Paríži obžalovali ako osnovateľa veľkého povstaleckého a republikánskeho hnutia, o ktorom sa vtedy hovorilo. Dvanásť najbohatších obchodníkov priam vyhlásilo, že nedá hlasy pánu Mairobertovi.

– Nuž toto sa ponáša na prefekta, – povedal generál Leuwenovi, s ktorým zaujal pozorovateľské stanovisko oproti

sieni Uršulínok. – Zábavné by bolo, keby ten mladý sofista napokon mal úspech. A potom, pán môj, – doložil generál s veselosťou a veľkodušnosťou dobrosrdečného človeka, – ak by minister bol vaším nepriateľom a potreboval by obetného baránka, zahráte peknú úlohu.

– Začal by som to sto ráz odznova. Hoci bola bitka prehratá, svoj pluk som nasadil do boja.

– Ste statočný chlapec... Dovoľte mi tento familiárny zvrat, – poponáhľal sa doložiť dobrácky generál v strachu, že sa prehrešil proti zdvorilosti, ktorá bola preňho ako neskoro naučený cudzí jazyk.

Leuwen mu vzrušene stískal ruku a dal hovoriť svojmu srdcu.

O jedenástej sa zistila prítomnosť deväťsto štyridsaťosem voličov. Vo chvíli, keď generálovi hlásili túto číslicu, jeden z jeho emisárov, pán predseda Donis si chcel vynútiť, nedbajúc na príkazy dané strážam, vstup do bytu, no nepodarilo sa mu to.

– Prijmite ho na chvíľočku, – povedal Leuwen.

– Ba ešte! To by mohlo poslúžiť za podklad osočovania zo strany pána prefekta, pána La Canua, alebo zo strany týchto úbohých republikánov, bláznivejších ako horších. Choďte prijať ctihodného predsedu a nedajte sa zviesť svojou vrodenou statočnosťou.

– Doniesol mi ubezpečenie, že nehľadiac na dnešný opačný rozkaz, v sieni Uršulínok je štyridsaťdeväť legitimistov a jedenásť prefektových prívržencov, získaných v prospech pána de Crémieux.

Voľby pokojne pokračovali; tváre boli temnejšie než včera. Prefektova falošná správa o obžalobe proti pánu Mairobertovi rozhnevala toho doteraz rozvážneho človeka a najmä jeho prívržencov. Dva či tri razy už bolo tak, že vybuchnú. Chceli vyslať do Paríža troch poslancov, aby vypočuli tých päť osôb, ktoré oznámili správu o zatykači vydanom na pána Mairoberta. Napokon však jeden zo švagrov pána Mairoberta vyšiel na voz, ktorý stál na päťdesiat krokov od siene Uršulínok, a povedal:

– Odložme si pomstu o štyridsaťosem hodín po voľbách, ináč by ich zapredaná väčšina snemovne vyhlásila za neplatné.

Táto krátka reč bola onedlho vytlačená v dvadsaťtisíc exemplároch. Ba prišli aj na myšlienku doniesť tlačiarsky lis na námestie vedľa volebnej siene. Agenti prefektúry sa neopovážili priblížiť k lisu ani sa pokúsiť zabrániť rozširovanie krátkeho prejavu. Toto divadlo upútalo mysle a prispelo k ich upokojeniu. Leuwena, ktorý sa odvážne všade prechádzal, v tento deň ani neinzultovali; badal, že dav si je vedomý sily. Ak by ho len zďaleka neostreľovali kartáčmi, nebolo moci, ktorá by naň bola zapôsobila.

„Hľa, skutočne suverénny ľud!" povedal si.

Občas sa vracal do pozorovateľského bytu. Kapitán Ménière bol toho náhľadu, že v ten deň nikto nebude mať väčšinu.

O štvrtej dostal prefekt telegrafickú depešu, ktorá mu nariaďovala, aby svoje hlasy odovzdal legitimistom, ktorých mu označia generál Fari a Leuwen. Prefekt o tom nedal znať ani generálovi, ani Leuwenovi. O štvrť na päť dostal Leuwen telegrafickú depešu v tom istom zmysle.

Na čo Coffe skričal:

– *„Trochu menej šťastia, a o niečo skôr!"*

Generála tento citát očaril a dal si ho zopakovať.

V tú chvíľu pánov ohlušil všeobecný krik na slávu.

– Je to radosť, a či revolta? – skričal generál a rozbehol sa k oknu. – To je radosť, – povedal vzdychnúc, – a my sme fuč!

A naozaj, jeden z emisárov, ktorý prichádzal v roztrhanom kabáte, natoľko sa musel pretískať zástupom, donášal výsledok sčítania hlasov:

Prítomných voličov	948
Väčšina	475
Pán Mairobert	475
Pán Gonin, prefektov kandidát	401
Pán Sauvage, republikán, ktorý chcel znovuzoceliť povahu Francúzov drakonickými zákonmi	9
Neplatné hlasy	2

Večer bolo mesto iluminované.

– Ale kde sú vlastne okná tých prefektových štyristojeden prívržencov? – povedal Leuwen Coffovi.

Odpovedal mu strašný tresk rozbíjaných okien; vytĺkali okná predsedovi Donisovi d'Angel.

Na druhý deň sa Leuwen zobudil o jedenástej predpoludním a sám sa šiel prejsť po celom meste. Ducha sa mu zmocnila zvláštna myšlienka:

„Čo by povedala pani de Chasteller, keby som jej rozpovedal svoje správanie?"

Trvalo dobrú hodinu, kým našiel odpoveď na túto otázku, a bola to veľmi sladká hodina.

„Prečo by som jej nenapísal?" povedal si Leuwen. A táto otázka mu ovládala dušu celý týždeň.

Keď sa blížili k Parížu, prišla mu náhodou na um ulica, v ktorej bývala pani Grandetová, potom i ona sama.

Rozosmial sa.

– Čo vám je? – spýtal sa ho Coffe.

– Nič. Zabudol som na meno krásnej dámy, ku ktorej prechovávam veľkú lásku.

– Nazdal som sa, že myslíte na privítanie, ktoré vám pripraví váš minister.

– Nech ho čert vezme!... Prijme ma chladno, spýta sa ma na výdavky a usúdi, že je to veľmi drahé.

– Všetko závisí od hlásenia, ktoré mu podali jeho špehúni o vašom poslaní. Vaše správanie bolo strašne nerozumné, vrhli ste sa ozlomkrky do toho bláznovstva prvej mladosti, ktoré sa volá horlivosť.

KAPITOLA 53/

Leuwen to takmer uhádol.

Gróf de Vaize ho prijal zvyčajne zdvorilo, no nepoložil mu nijakú otázku o voľbách, ani mu nepovedal nijakú poklonu v súvislosti s jeho cestou. Zaobchádzal s ním celkom tak, akoby ho bol videl včera.

„Má lepšie spôsoby, než mu pristane; odkedy je ministrom, stýka sa na zámku s dobrou spoločnosťou."

Ale po tomto záblesku správneho uvažovania Leuwen naskutku upadol do bláznovstva lásky k dobru, aspoň v po-

drobnostiach. Povedal niekoľko viet, ktoré zhŕňali užitočné poznatky získané na ceste; musel sa premáhať, aby nepovedal ministrovi veci zrejme zlé a ktoré by sa dali tak ľahko napraviť. Nemal nijaký záujem márnivosti, vedel, akým sudcom je pán de Vaize vo všetkom, čo závisí priamo alebo nepriamo od logiky alebo od jasnosti rozprávania. Pre tú hlúpu lásku k dobru, naskrze neodpustiteľnú u človeka, ktorého otec má koč, Leuwen chcel napraviť tri alebo štyri neprávosti, ktoré neprinášali ministrovi ani groš. Jednako bol dosť civilizovaný, aby pociťoval smrteľný strach, že láska k dobru ho vynesie z medzí, ktoré, ako sa zdalo, ministrov tón chcel položiť ich vzájomnému vzťahu.

„Ako by som sa hanbil, keby som sa s hodnostárom, ktorý stojí nado mnou o toľko vyššie, zhováral o užitočných veciach, kým on mi hovorí len o maličkostiach!"

Leuwen čakal len na to, aby sa rozhovor vyčerpal, a dal sa na útek. Jeho kanceláriu zaujal malý Desbacs, ktorý ho v jeho neprítomnosti zastupoval vo funkcii. Tento človiečik bol veľmi chladný, keď mu odovzdával agendu, on, ktorý sa mu pred odchodom plazil pri nohách.

Leuwen to nespomenul Coffovi, ktorý pracoval v susednej miestnosti a ktorému sa dostalo ešte príznačnejšieho privítania. O pol šiestej ho zavolal, aby šli na večeru. Len čo boli sami vo vyhradenej miestnosti reštaurácie, Leuwen povedal so smiechom:

– Tak čo?

– Nuž to, že všetko, čo dobré a pozoruhodné ste urobili v úsilí zachrániť stratenú vec, je iba *skvelý hriech*. Budete veľmi šťastný, ak uniknete výčitke jakobínstva alebo karlizmu. V kanceláriách ešte len hľadajú meno pre váš zločin a zhodujú sa iba v jeho neslýchanosti. Každý striehne len na to, ako s vami minister zaobchodí. Vykrútili ste si väzy.

– Francúzsko má veľké šťastie, – povedal Leuwen veselo, – že tí oplani ministri nevedia využiť pochabosť mladosti, ktorá sa menuje *horlivosť*. Rád by som vedel, či by veliaci generál zaobchádzal rovnako s dôstojníkom, ktorý by pri porážke rozkázal dragúnskemu pluku zoskočiť z koní, aby sa mohol vrhnúť do útoku proti batérii, čo ostreľuje hradskú a zabíja množstvo ľudí.

Po dlhých rečiach Leuwen vysvetlil Coffovi, že sa nechce oženiť s nijakou ministrovou príbuznou a že si nič neželá.

– Ale čo potom znamenala ministrova nápadná dobrotivosť pred vaším poslaním? – spýtal sa Coffe prekvapene. – A prečo vás teraz, po listoch pána de Séranville, neodprace?

– Bojí sa salónu môjho otca. Keby som nemal otca, najobávanejšieho vtipkára v Paríži, bol by som ako vy, nikdy by som sa nebol dostal z hlbokej nemilosti, do ktorej nás uvrhlo naše republikánstvo z polytechniky... Ale povedzte mi, myslíte, že by republikánska vláda bola natoľko nezmyselná ako táto?

– Bola by menej nezmyselná, ale tým násilnejšia; bola by často ako besný vlk. Chcete dôkazy? Máte ich naporúdzi. Aké opatrenia by ste urobili v oboch departementoch pánov Riquebourga a Séranvilla, keby ste sa zajtra stali všemohúcim ministrom vnútra?

– Vymenoval by som pána Mairoberta za prefekta a generálovi Farimu by som zveril velenie nad oboma departementmi.

– Majte na zreteli spätný účinok týchto opatrení a prepiatosť, ktorá by schvátila v Riquebourgovom a Séranvillovom departemente všetkých prívržencov zdravého rozumu a spravodlivosti. Pán Mairobert by bol kráľom vo svojom departemente. A čo, keby si tento departement zmyslel utvoriť si úsudok o tom, čo sa deje v Paríži? A aby sme hovorili o tom, čo poznáme: čo, keby si tento departement zmyslel prizrieť sa trochu lepšie tým štyristo tridsiatim nadutým mamľasom, ktorí škrabú papier v Grenellskej ulici a medzi ktorých sa rátame aj my? Ak by departementy chceli na vnútre šiestich odborníkov s platom po tridsaťtisíc frankov a s desaťtisícfrankovým kancelárskym paušálom, ktorí by podpisovali všetko, čo má druhotný význam, čo by sa stalo s tými prinajmenej tristo päťdesiatimi úradníkmi, ktorí sú na to, aby viedli urputnú vojnu proti zdravému rozumu? A koniec koncov, čo by sa stalo s kráľom? Každá vláda je zlo, ibaže zlo, ktoré ochraňuje pred väčším...

– To mi vravel i pán Gauthier, najmúdrejší človek, akého som poznal, istý republikán v Nancy. Že nie je tu, aby mohol uvažovať s nami! Ináč je to človek, ktorý číta Lagrangeovu *Teóriu funkcií* rovnako dobre ako vy a sto ráz lepšie než ja.

Rozhovor oboch priateľov nemal konca, lebo Coffe, vediac

Leuwenovi odporovať, získal si jeho lásku a za odvetu si pokladal za povinnosť odpovedať mu. Coffe nevychádzal z údivu, že Leuwen pri svojom bohatstve nie je hlúpejší. Zaujatý touto myšlienkou, spýtal sa ho:

– A narodili ste sa v Paríži?

– Hej, pravdaže.

– A váš pán otec mal v tie časy nádherný palác, a ako trojročný ste chodili na prechádzku v koči?

– No pravdaže, – povedal Leuwen so smiechom. – Načo tieto otázky?

– Lebo mi je čudné, že nie ste ani hlúpy, ani bezcitný; ale treba dúfať, že to všetko ešte príde. Z úspechu svojho poslania ste asi usúdili, že spoločnosť odmieta terajšie vaše vlastnosti. Keby ste sa boli obmedzili na to, že by ste sa boli dali v Blois obkydať blatom, po návrate by vám bol minister udelil záslužný kríž.

– Nech ma čert vezme, ak si dakedy pomyslím na toto poslanie! – povedal Leuwen.

– To by ste boli veľmi vinovatý, toto je najkrajšia a najzaujímavejšia skúsenosť vášho života. Čo by ste čokoľvek robili, nikdy nezabudnete na generála Fariho, na pána de Séranville, na abbého Le Canua a na pána de Riquebourg.

– Nikdy.

– Nuž tak, najotupnejšiu časť morálnej skúsenosti máte za sebou. To je začiatok, expozícia deja. Sledujte po kanceláriách osud ľudí a vecí, natoľko živých pre vašu predstavivosť. Poponáhľajte sa, lebo je možné, že minister už vynašiel nejaký zákerný úklad, aby vás pekne potichu odstránil a aby si nerozhneval vášho pána otca.

– Ozaj! Môj otec je poslancom za Aveyronský okres, po troch užších voľbách a s lichotivou väčšinou dvoch hlasov.

– Nespomenuli ste mi, že kandiduje.

– Zdalo sa mi to smiešne, a ostatne, ani som nemal kedy na to obzvlášť myslieť. Dozvedel som sa o tom, keď prišiel ten mimoriadny kuriér, ktorý spôsobil mdloby pánovi de Séranville.

O dva dni povedal gróf de Vaize Leuwenovi:

– Musím vám dať prečítať tento spis.

Bola to osnova zoznamu odmien v súvislosti s voľbami. Minister sa usmieval, keď mu ju dával, akoby bol dobrácky vravel: „Nevykonali ste nič súceho, jednako, vidíte, ako s vami zaobchodím." Leuwen čítal zoznam: boli tam tri odmeny po desaťtisíc frankov a vedľa mien odmenených slovo *úspech;* vo štvrtom riadku našiel: „Pán Leuwen, ministerský referent, neúspech, pán Mairobert zvolený väčšinou jedného hlasu, ale pozoruhodná horlivosť, cenný človek... osemtisíc frankov."

– Tak čo, – povedal minister, – stojíme v slove, ktoré sme vám dali v ten večer v Opere?

Leuwen videl zo zoznamu, že niekoľko agentov, čo nemali úspech, dostalo odmenou iba po dvetisíc päťsto frankov. Vyslovil všetku svoju vďačnosť a doložil:

– Mám na Vašu Excelenciu prosbu, a to, aby sa moje meno nezjavilo na tomto zozname.

– Rozumiem, – povedal minister a tvár mu dostala hneď najvážnejší výraz. – Chcete záslužný kríž, ale popravde, po toľkých pochabostiach nemôžem ho pre vás žiadať. Vy ste povahou oveľa mladší než vekom. Spýtajte sa Desbacsa, aký údiv spôsobovali vaše telegrafické depeše, prichádzajúce za sebou, a potom vaše listy.

– Práve preto, že som si toho vedomý, prosím Vašu Excelenciu, aby nemyslela na mňa s krížom, a tým menej s odmenou.

– Majte sa na pozore, pán môj, – povedal minister celkom zlostne, – ja som schopný vziať vás za slovo. A doparoma, tu je pero, napíšte vedľa svojho mena, čo chcete.

A Leuwen si napísal k menu toto: *ani kríž, ani odmena, prehraté voľby.* Na koniec zoznamu pripísal: *Pán Coffe 2500 frankov.*

– Majte sa na pozore, – povedal minister, keď prečítal, čo Leuwen napísal. – Ja ten papier zanesiem na zámok. A bolo by zbytočné, aby mi potom váš pán otec túto vec pripomínal.

– Zaujatosť významnými vecami bráni Vašej Excelencii, aby si zachovala v pamäti náš rozhovor v Opere. Vyslovil som vtedy najrozhodnejšie želanie, aby sa môj otec už nemusel starať o môj politický osud.

– No dobre, vysvetlite môjmu priateľovi pánu Leuwenovi, ako sa mala vec s vašou odmenou. Boli ste naznačený na

osemtisíc frankov, sám ste si tú sumu vyčiarkli. Zbohom, pán môj.

Len čo koč Jeho Excelencie vyšiel z paláca, pani grófka de Vaize si dala Leuwena zavolať.

„Dočerta, dnes je veľmi pekná," pomyslel si Leuwen, sotva ju zočil. „Nevyzerá plachá a v očiach má oheň. Čo značí táto zmena?"

– Od svojho návratu sa nás chladno stránite; čakala som na príležitosť, aby som sa mohla s vami porozprávať. Môžem vás ubezpečiť, že nikto na ministerstve nehájil vaše telegrafické depeše vytrvalejšie. Veľmi odvážne som zabránila, aby sa o nich pri stole v mojej prítomnosti zle hovorilo. Ale, konečne, každý sa môže mýliť, a ja mám pre vás príjemnú novinu. Vaši nepriatelia by vás mohli neskôr v súvislosti s vaším poslaním osočovať; viem dobre, že peňažné záujmy sa vás len málo týkajú, ale v tejto veci prichodí vašim nepriateľom zapchať ústa, nuž dnes ráno som vymohla od muža, aby vás navrhli kráľovi na odmenu osemtisíc frankov. Chcela som desaťtisíc, ale pán de Vaize mi vysvetlil, že táto suma je rezervovaná pre najväčšie úspechy, a listy, ktoré prišli včera od pána de Séranville, sú pre vás strašné. Proti týmto listom som uviedla zvolenie vášho otca, no a v tú chvíľu som vyhrala. Pán de Vaize dal prepísať zoznam, v ktorom vás uvádzali na konci a so štyritisíc frankmi, a teraz je vaše meno na štvrtom mieste s osemtisíc frankmi.

Toto všetko odznelo s väčším množstvom slov a teda aj s väčšou umiernenosťou a ženskou zdržanlivosťou, ale aj s väčším zdôraznením láskavosti a záujmu, aby sme to mohli tu zaznačiť. Leuwen bol za to naozaj veľmi povďačný: dva týždne nevidel veľa priateľských tvárí a už si začal trochu zvykať na spoločnosť; bolo na čase v dvadsiatom šiestom roku.

„Mal by som dvoriť tejto plachej žene; vznešenosti ju nudia a umárajú, bol by som jej útechou. Moja kancelária je sotva na päťdesiat krokov od jej izby."

Leuwen jej rozpovedal, že si práve vyčiarkol meno.

– Bože môj! – vykríkla. – Azda ste urazený? Kríž dostanete pri najbližšej príležitosti, sľubujem vám to. – Čo malo značiť: „Azda nás chcete opustiť?"

Prízvuk týchto slov Leuwena hlboko dojal, už jej chcel aj ruku bozkať. Pani de Vaize bola veľmi vzrušená, on preniknutý vďačnosťou.

„No ak k nej prilipnem, aké nudné večere mi príde znášať, a ešte s tou tvárou jej muža na druhej strane stola a často s tým malým oplanom Desbacsom, jej bratancom!"

Všetky tieto úvahy nezabrali viac než pol sekundy.

– Práve som si vyčiarkol meno, – zopakoval Leuwen, – no keďže ráčite preukazovať záujem o moju budúcnosť, poviem vám pravú príčinu, dôvod môjho odmietnutia. Tie zoznamy odmien sa raz môžu dostať do tlače. Potom budú azda znamenať nemilú povestnosť, a ja som primladý, aby som sa vystavil tomuto nebezpečenstvu. A osemtisíc frankov, to pre mňa nič neznamená.

– Ach, bože môj, – povedala pani de Vaize s prízvukom hrôzy, – vy ste ako ten pán Crapart! Myslíte, že republiku máme tak nablízku?

Tvár panej de Vaize už vyjadrovala len obavy a zlé predtuchy, Leuwen z nej čítal dokonalú chudobu ducha.

„Strach jej dal zabudnúť na rozmar záujmu a na priateľstvo," pomyslel si Leuwen. „Výsady sa v tomto storočí draho vykupujú a Gauthier mal pravdu, keď mu bolo ľúto človeka, ktorý sa volá *knieža*. ‚S týmto náhľadom sa priznávam málo ľuďom,' doložil Gauthier, ‚videli by v tom iba najplytkejšiu závisť.' Toto sú jeho slová: ‚Roku 1834 titul knieža alebo vojvoda u človeka mladšieho, než je toto storočie, má za následok záchvat bláznovstva. Ako následok svojho mena má tento mladý človek strach a nazdá sa, že musí byť šťastnejší od iného.' Toto úbohé žieňa by bolo oveľa šťastnejšie, keby sa volalo pani Le Rouxová... Takéto myšlienky na nebezpečenstvo by u panej de Chasteller naopak spôsobili pôvabné vypätie odvahy... Aký len mala pohľad v ten večer, keď ma schytilo povedať jej: ‚Tak by som sa teda bil proti vám!' ...A ja, čo robím v Paríži? Prečo by som neletel do Nancy? Pýtal by som ju na kolenách o prepáčenie, že som sa nahneval preto, lebo mala predo mnou tajnosť. Aké trápne priznať sa mladému človeku, čo viac, azda aj milovanému! A načo? Nikdy som nespomenul, že by sme si mali spojiť spoločenské postavenie.'

– Hneváte sa? – spýtala sa pani de Vaize bojazlivým hlasom.

Zvuk tohto hlasu Leuwena prebudil.

„Už sa nebojí," povedal si. „Ach, bože, iste som mlčal celú minútu!"

– Dávno som upadol do tohto snenia?

– Aspoň pred troma minútami, – povedala pani de Vaize s výrazom krajnej láskavosti; keďže však túto láskavosť chcela dať najavo, bolo v tom trochu výčitky od ženy mocného ministra, ktorá nie je privyknutá na takéto roztržitosti, a to ešte vo dvojici.

– To preto, milostivá pani, lebo k vám začínam prechovávať pocity, ktoré si vyčítam.

Po tomto malom huncútstve Leuwen už nemal čo povedať panej de Vaize. Pridal niekoľko zdvorilých slov, nechal ju červenú ako oheň a bežal sa zavrieť do svojej pracovne.

„Zabúdam žiť. To bláznovstvo márnivosti ma odvracia od jedinej veci na svete, ktorá pre mňa znamená nejakú skutočnosť. Je smiešne obetovať svoje srdce ctibažnosti, a pritom ani nebyť ctibažným... A nie som ani taký smiešny. Chcel som otcovi prejaviť vďačnosť. Ale teraz je toho už dosť... Ešte si pomyslia, že sa ma dotklo, keď som nedostal hodnosť alebo kríž. Moji nepriatelia na ministerstve azda povedia, že som išiel do Nancy navštíviť republikánov. Najprv som ja dal hovoriť telegrafu, a teraz bude telegraf hovoriť proti mne... Načo sa dotýkať toho diabolského prístroja?" povedal si Leuwen takmer so smiechom.

Keď sa Leuwen rozhodol odcestovať do Nancy, cítil sa chlapom.

„Treba vyčkať otcov návrat, vráti sa v tieto dni; to je povinnosť, a som šťastný, že budem mať jeho úsudok o svojom správaní v ***, ktoré na ministerstve tak hania."

Keďže nechcel, aby sa zdalo, že je urazený, večer u pani Grandetovej bol nanajvýš skvelý. V malom oválnom salóne, prostred asi tridsiatich ľudí, bol stredom rozhovoru a aspoň na dvadsať minút prerušil všetky individuálne rozhovory.

Tento úspech zelektrizoval pani Grandetovú.

„Každý večer dve alebo tri takéto chvíle, a môj salón by bol čoskoro prvý v Paríži."

Keď prechádzali k biliardu, našla sa vedľa Leuwena a oddelená od ostatnej spoločnosti; mužskí boli zaujatí vyberaním tág.

– Čo ste robili po večeroch za toho cestovania po vidieku?

– Myslel som na istú mladú ženu v Paríži, ku ktorej prechovávam veľkú lásku.

To boli prvé slová tohto druhu, ktoré doteraz povedal pani Grandetovej; prišli vhod. Pani Grandetová sa tešila z týchto slov aspoň päť minút, kým si nezmyslela na úlohu, ktorú si bola uložila v spoločnosti. Ctibažnosť mocne zareagovala, a pani Grandetová náruživo hľadela na Leuwena, a to tak, že sa ani nemusela do toho nútiť. Nežné slová mu šli poľahky, odkedy sa rozhodol odcestovať do Nancy, nimi prekypoval. Celý večer bol k pani Grandetovej krajne nežný.

KAPITOLA 54/

Pán Leuwen sa vrátil natešený zo svojich volieb v Aveyronskom departemente.

– Povetrie je teplé, jarabice sú výborné a ľudia zábavní. Jeden z mojich ctihodných voličov mi uložil, aby som mu poslal štyri páry dobre ušitých topánok; treba mi začať tým, že budem študovať zručnosť parížskych obuvníkov, žiada sa elegantná *práca*, no nemá to ísť na úkor solídnosti. Keď napokon nájdem toho dokonalého obuvníka, odovzdám mu starú topánku, ktorú mi pán de Malpas láskavo zveril. Mám ešte aj odbočku kráľovskej hradskej v dĺžke päť štvrtín míle, ktorá by viedla k vidieckemu sídlu pána Castaneta a ktorú som sa zaprisahal vymôcť od pána ministra vnútra, dovedna päťdesiattri komisií, okrem tých, ktoré mi prisľúbili poslať listom.

A pán Leuwen ďalej rozprával pani Leuwenovej a synovi o prefíkaných prostriedkoch, ktorými dosiahol triumfálnu väčšinu siedmich hlasov.

– Nuž nenudil som sa ani chvíľu v tom departemente a keby som tam bol mal ženu, bol by som býval dokonale šťastný. Už som sa dlhé roky nezhováral tak dlho s takým počtom otupných ľudí, a preto mám po krk tej oficiálnej nudy

a plytkostí, ktoré treba hovoriť alebo vypočuť o vláde. Ani jeden z tých stredniackych chumajov, čo opakujú Guizotove a Thiersove výroky, ani zbla z nich nerozumejúc, nemôže mi toliarmi zaplatiť smrteľnú nudu, ktorú mi vnuká jeho prítomnosť. Keď odídem spomedzi tých ľudí, ešte hodinu-dve som nasprostastý, smrteľne sa nudím.

– Keby boli oplanskejší alebo aspoň fanatickí, – povedala pani Leuwenová, – neboli by takí nudní.

– A teraz mi porozprávaj svoje príhody zo Champagnieru a z ***, – povedal pán Leuwen synovi.

– Želáte si, aby môj príbeh bol dlhý, alebo krátky?

– Dlhý, – povedala pani Leuwenová. – Veľmi ma zabával, rada si ho vypočujem po druhý raz. Som zvedavá na váš úsudok, – povedala mužovi.

– Tak dobre, – povedal pán Leuwen so žartovne rezignovaným výrazom, – je tri štvrte na jedenásť, nech spravia punč, a rozprávaj.

Pani Leuwenová dala znamenie komorníkovi, a dvere sa zavreli. Lucien v piatich minútach odbavil pohanu v Blois a voľby v Champagnieri („V *** by som bol potreboval vašu radu!") a naširoko rozprával o tom, čo sme aj my naširoko rozpovedali čitateľovi.

V polovici rozprávania začal pán Leuwen klásť otázky.

– Viac podrobností, viac podrobností, – vravel synovi, – originalita a pravdivosť je iba v podrobnostiach...

– A hľa, ako s tebou zaobchodil tvoj minister po návrate! – povedal pán Leuwen o pol jednej. Zdal sa hodne nahnevaný.

– Konal som dobre či zle? – spýtal sa Lucien. – Naozaj neviem. Na bojisku, v zápale činnosti sa mi zdalo, že mám tisíc ráz pravdu, ale tu sa mi vynárajú hŕby pochybností.

– A ja nemám nijaké, – ozvala sa pani Leuwenová. – Správal si sa ako najstatočnejší mužský. V štyridsiatke by si bol vložil viac rozvahy do svojho správania voči tomu prefektskému perohryzovi, lebo nenávisť takéhoto čarbáka je skoro taká nebezpečná ako nenávisť kňaza, a v štyridsiatke by si bol menej prudký a menej odvážny pri zakročovaní u pánov Disjonvala a Le Canua...

Vyzeralo to, akoby sa pani Leuwenová bola usilovala o súhlas pána Leuwena, ktorý nič nehovoril, a akoby bola zastávala syna.

– Ja sa búrim proti svojmu advokátovi, – povedal Lucien. – Čo sa stalo, stalo sa, a vonkoncom mi nezáleží na pánu Mamľasovi z Grenellskej ulice. Ale moja hrdosť je znepokojená; akú mienku mám mať o sebe samom? Som niečo hoden? To sa vás spytujem, – povedal otcovi. – Nespytujem sa vás, či prechovávate ku mne priateľstvo, ani to, čo budete hovoriť v spoločnosti. V rozprávaní som mohol fakty prispôsobiť na svoj prospech, a opatrenia, ktoré som urobil akoby na ich základe, boli by bez môjho vedomia ospravedlnené. Ubezpečujem vás, že pán Coffe nie je naskrze nudný.

– Na mňa pôsobí dojmom zlomyseľníka.

– Mama, mýlite sa, to je len zastrašený človek. Keby mal štyristo frankov renty, utiahol by sa medzi bralá v Sainte-Baume, niekoľko míľ od Marseille.

– Prečo nejde za mnícha?

– Verí, že nieto boha, alebo ak jestvuje, že je zlý.

– To ani nie je také hlúpe, – povedal pán Leuwen.

– Ale tým horšie, – ozvala sa pani Leuwenová, – a potvrdzuje moju hrôzu k nemu.

– To sa mi celkom nehodí, – povedal Lucien, – lebo som chcel otca pohnúť, aby si vypočul príbeh môjho podujatia v podaní tohto verného pobočníka, s ktorým sme sa často rozchádzali v mienke. A nikdy nevymôžem od otca druhé takéto posedenie, ak ho neuprosíte so mnou, – povedal, obracajúc sa na matku.

– Čoby! Veľmi ma to zaujíma, to ma privracia k mojim vavrínom v Aveyrone, kde som mal päť legitimistických voličov, z ktorých aspoň dvaja sa pokladali za zatratených, lebo zložili prísahu, ale ja som im sľúbil, že proti tejto prísahe vystúpim, čo aj urobím, lebo je to zločin.

– Ach, priateľ môj, to je práve to, čoho sa obávam, – povedala pani Leuwenová. – A čo vaše pľúca?

– Obetujem sa za vlasť a za svojich dvoch ultristov, ktorým som nakázal prostredníctvom ich spovedníka, aby zložili prísahu a aby mi dali hlasy. Ak váš Coffe chce zajtra s nami večerať... sme sami? – spýtal sa ženy.

– Odpoly sme sa sľúbili panej de Thémines.

– Navečeriame sa tu, my traja a pán Coffe. Ak je z fajty nudných, čoho sa obávam, za stolom bude menej otupný. Dvere budú zavreté a obslúži nás Anselme.

Lucien priviedol Coffa, no nie bez ťažkostí.

– Uvidíte večeru, ktorá by stála štyridsať frankov za osobu u Baleina v Rocher de Cancale, ba ani za túto cenu by si Baleine nebol istý, že sa mu ju podarí spraviť.

– Ale choď, večera za štyridsať frankov! Asi toľko ma stojí strava na celý mesiac.

Coffe si chladnosťou a prostotou rozprávania získal pána Leuwena.

– Ach, aký som vám povďačný, pán môj, že nie ste chvastúň, – povedal mu poslanec Aveyronu. – Zurvalci, ľudia, čo sú si vždy istí zajtrajším úspechom a odpovedia vám len otrepanou frázou, ak im na druhý deň pripomeniete nezdar, spôsobujú mi poruchy trávenia.

Pán Leuwen kládol Coffovi veľa otázok. Pani Leuwenová bola očarená tretím vydaním hrdinských činov svojho syna. A o deviatej, keď sa Coffe chcel utiahnuť, pán Leuwen nástojil, aby ho mohol vziať do svojej lóže v Opere. Pred koncom večera mu pán Leuwen povedal:

– Veľmi ľutujem, že ste na ministerstve. Ja by som vám bol ponúkol u seba miesto za štyritisíc frankov. Od smrti chudáka Van Petersa nepracujem dostatočne a od hlúpeho správania sa grófa de Vaize voči tomuto hrdinovi mám veľkú vôľu robiť šesť týždňov polovičnú opozíciu. Ani zďaleka nie som si istý, že budem mať úspech, moja povesť dôvtipného človeka ohromí mojich kolegov a úspech môžem mať len tak, ak si vytvorím skupinu pätnástich-dvadsiatich poslancov... Hoci je pravda, že na druhej strane moje náhľady nebudú mýliť ich náhľady... Nech by chceli akékoľvek bláznivosti, budem myslieť ako oni a poviem ich... Ale, sto hrmených, pán de Vaize, tú hlúposť voči tomuto mladému hrdinovi mi draho zaplatíte! A nectilo by ma, keby som sa vám pomstil ako váš bankár... Každá pomsta stojí dačo toho, kto sa mstí, – doložil pán Leuwen, zhovárajúc sa nahlas sám so sebou, – no ako bankár nemôžem popustiť ani jotu zo statočnosti. Tak teda: krásne obchody, ak sa niečo naskytne, akoby sme boli dôverní priatelia...

A zamyslel sa. Lucien, ktorému sa toto politické zasadanie zdalo trochu pridlhé, v jednej lóži piateho poradia zbadal slečnu Raimondu a zmizol.

– Do zbrane! – povedal zrazu pán Leuwen Coffovi, vytrhnúc sa zo zadumanosti. – Treba konať.

– Nemám hodinky, – povedal Coffe chladno. – Váš pán syn ma vytiahol od Svätej Pelagie... – Neodolal márnivosti a doložil: – Vo svojej slabosti som ich prihlásil do bilancie.

– To je veľmi statočné, veľmi statočné, môj milý Coffe, – povedal pán Leuwen roztržito. Potom vážnejšie pokračoval: – Môžem počítať s vašou večnou mlčanlivosťou? Prosím vás, aby ste nikdy nespomenuli moje meno ani meno môjho syna.

– To je môj zvyk, sľubujem vám to.

– Preukážte mi tú česť a príďte zajtra ku mne na večeru. Ak by sme mali dakoho, dám prestrieť do svojej izby; budeme iba traja, môj syn a vy, pán môj. Vaše rozumné a pevné zmýšľanie sa mi veľmi páči a úprimne si želám, aby som dosiahol milosť pred vašou mizantropiou, ak ste vôbec mizantrop.

– Áno, pán môj, z priveľkej lásky k ľuďom.

O štrnásť dní zmena, ktorá nastala s pánom Leuwenom, udivila všetkých jeho priateľov: svoju zvyčajnú spoločnosť si utvoril z tridsiatich až štyridsiatich novozvolených poslancov, a to z tých najhlúpejších. Najneuveriteľnejšie bolo, že sa im nikdy neposmieval. Istý Leuwenov priateľ z diplomacie mal vážne obavy: Už nie je bezočivý voči hlupákom, vážne sa s nimi zhovára; mení sa jeho povaha, asi ho stratíme.

Pán Leuwen chodil vytrvalo k pánovi de Vaize v tie dni, keď minister prijímal poslancov. Pritrafili sa tri alebo štyri telegrafické obchody, a skvele poslúžil ministrovým záujmom.

„Napokon som si predsa podmanil tú železnú povahu," povedal si pán de Vaize. „Skrotil som ho," vravel si, šúchajúc si ruky, „len sa bolo treba osmeliť. Neurobil som mu syna poručíkom, a teraz mi leží pri nohách."

Výsledkom týchto krásnych úvah bol trochu povýšený výzor, s ktorým sa minister správal voči pánu Leuwenovi, čo tomuto naskrze neušlo a spôsobovalo mu ozajstnú rozkoš. Keďže si pán de Vaize nevytvoril spoločnosť, a to pre dobré príčiny, z dôvtipných ľudí, nedozvedel sa o prekvapení, ktoré vzbudila zmena v návykoch pána Leuwena medzi činnými umnými ľuďmi, ktorí si bohatstvo zabezpečujú u panujúcej vlády.

Už nepozýval vtipných ľudí, ktorí uňho zvyčajne večeriavali; dal im jednu večeru alebo dve v reštaurácii. Ženy už vôbec nepozýval a každý deň mal piatich-šiestich poslancov na večeri. Pani Leuwenová nevychodila z údivu. Vravel im najčudnejšie veci, napríklad:

– Táto večera, a prosím, aby ste ju láskave prijali zakaždým, keď nie ste pozvaní k ministrom alebo ku kráľovi, stála by u najlepšieho reštauratéra vyše dvadsať frankov za osobu. Napríklad táto kambala...

Potom nasledovala história kambaly, vyhlasovanie ceny, ktorú stála (a ktorú si vymyslel, lebo sa v týchto veciach nevyznal).

– Ale minulý pondelok, – doložil pán Leuwen, – tá istá kambala, čo hovorím, tá istá, kdeže, táto sa preháňala vo vodách prielivu La Manche, ale konečne takej istej váhy a rovnako čerstvá, bola by stála o desať frankov menej.

Keď rozkladal o takýchto krásnych veciach, dával si pozor, aby sa nestretol s pohľadom svojej ženy.

Pán Leuwen veľmi obratne ovládal pozornosť svojich poslancov. Takmer ustavične sa im zveroval so svojimi úvahami, ako napríklad s tou o kambale, alebo, ak rozprával anekdoty, tak o fiakristoch, čo o polnoci zaviezli na vidiek nerozvážnych ľudí, ktorí sa nevyznali v parížskych uliciach a tak neskoro sa opovážili vracať domov.

Údiv pani Leuwenovej bol ohromný, jednako neopovážila sa vypytovať muža. Bol by jej odpovedal nejakým vtipom.

Pán Leuwen šetril všetky duševné sily svojich poslancov na túto ťažkú myšlienku, ku ktorej ich privracal tisícorakými faktmi, alebo ktorú sa im zavše odvážil aj priamo predložiť:

– V jednote je sila. Ak táto zásada platí všade, platí predovšetkým v poradných zboroch. Výnimka býva len vtedy, keď je tu nejaký Mirabeau. Ale kto je tu Mirabeau? Ja ním nie som. Len vtedy znamenám niečo, keď nikto z nás nebude uvzato nástojiť na svojom náhľade. Je nás dvadsať priateľov, nuž treba, aby každý z nás zmýšľal tak, ako zmýšľa väčšina, a tú tvoria jedenásti. Zajtra sa bude v snemovni rokovať o jednom článku zákona, tak si teda po večeri tento článok prerokujeme tu medzi sebou. Čo sa mňa týka, ja mám pred vami len tú výhodu, že štyridsaťpäť rokov sledujem parížske oplanstvá. Ale vždy obetujem svoj náhľad mienke väčšiny svojich priateľov, lebo koniec koncov štyri oči vidia viacej než dve. Poradíme sa, aký náhľad by sme mali zajtra zastávať; ak budeme dvadsiati, v čo dúfam, a jedenásti sa osvedčia za *áno*, je nevyhnutné, aby ostatných deväť povedalo *áno*, hoc by aj boli vášnivo zaujatí za *nie*. V tom je tajomstvo našej sily. Ak sa dakedy podarí zjednotiť tridsať istých hlasov, nech ide o čokoľvek, ministri vám už nebudú môcť odmietnuť nijakú priazeň. O všetkých veciach, ktoré každý z nás chce dosiahnuť pre svoju rodinu (hovorím len o veciach uskutočniteľných), spíšeme si malé memorandum. Keď každý z nás dostane od prestrašených ministrov úsluhy v približne rovnakej hodnote, prejdeme na druhý zoznam. Čo poviete, páni moji, na tento plán zákonodarnej výpravy?

Pán Leuwen si vybral dvadsať poslancov, ktorí mali najmenej priateľov a stykov, ktorí boli najväčšmi ohúrení svojou prítomnosťou v Paríži, duševne najťarbavejší, a pozval si ich na večeru, aby im vysvetlil túto teóriu. Skoro všetci boli z juhu, Auvergnania alebo ľudia, ktorí bývali smerom od Perpignanu na Bordeaux. Výnimkou bol len pán N... z Nancy, ktorého mu predstavil syn. Hlavnou starosťou pána Leuwena bolo neuraziť ich samoľúbosť; hoci bol vo všetkom a všade povoľný, vždy sa mu to nedarilo. V kútikoch úst mal posmešnú črtu, ktorá ich desila, dvaja-traja usúdili, že vyzerá, akoby si z nich robil posmech a utiahli sa od jeho večerí. Nahradil ich veľmi šťastne poslancami s troma synmi a štyrmi dcérami, ktorí si hľadeli čo najlepšie umiestiť synov i zaťov.

Asi o mesiac po otvorení zasadania a po dvadsiatich večeriach sa nazdal, že už má vojsko nadostač vycvičené, aby ho zaviedol do ohňa. Raz, po výbornej večeri, odviedol ich do osobitnej izby a dal im vážne hlasovať o bezvýznamnej veci, o ktorej sa malo na druhý deň rokovať. Hoci si dal tú najväčšiu námahu, popravde celkom nepriamym spôsobom a veľmi obozretne, aby svojim poslancom, počtom devätnástim, vysvetlil, o čo ide, dvanásti hlasovali za nezmyselnú stránku veci. Pán Leuwen im vopred sľúbil, že prehovorí v prospech mienky väčšiny. Keď však videl túto absurdnosť, podľahol ľudskej slabosti a pokúsil sa osvietiť svoju väčšinu vyše poldruhahodinovou rozpravou; utrpel porážku so stratami, jeho poslanci ho zahrnuli výčitkami. Na druhý deň, a to

pri svojom prvom vystúpení v snemovni, neohrozene podporoval zrejmú hlúposť; vo všetkých novinách sa takmer bez výnimky naňho vyrútili, ale jeho malé vojsko mu bolo neskonale vďačné.

Vynecháme podrobnosti, rovnako nekonečné, o starostiach, ktoré vynaložil na uvedomenie tohto stáda verných Périgourďanov, Auvergnanov atď. Nechcel, aby mu ich odvábili a často chodil s nimi hľadať zariadenú izbu alebo jednať sa ku krajčírom, ktorí predávajú hotové nohavice v priechodoch. Keby sa nebol bál, bol by ich vo svojom dome aj ubytoval, ako ich takmer aj živil.

Poskytujúc im každodennú starostlivosť, ktorá ho ináč svojou úplnou novosťou aj zabávala, rýchlo dospel k dvadsiatim deviatim hlasom. A tu sa pán Leuwen rozhodol, že nikdy nepozve na večeru poslanca, ktorý by nenáležal medzi tých dvadsiatich deviatich, a skoro každý deň, keď bolo zasadnutie, privážal si ich zo snemovne za plný veľký berlín. Istý novinár, jeho priateľ, ho očistom napadol, oznámiac založenie *Légie Juhu* v sile dvadsaťdeväť hlasov. „Ale či vláda platí toto nové Pietovo združenie?" spytoval sa novinár.

Keď *Légia Juhu* mala po druhý raz príležitosť preukázať sa, *zjaviť svoje jestvovanie,* ako vravel pán Leuwen, deň predtým sa jej dal po večeri radiť. Verní svojmu inštinktu, z prítomných dvadsaťdeväť hlasov devätnásti boli za nezmyselnú stránku veci. Na druhý deň pán Leuwen vyšiel na rečnícku tribúnu, a ten nezmysel zvíťazil v snemovni väčšinou deviatich hlasov. Nasledujúci deň nové výpady v novinách proti *Légii Juhu.*

Pán Leuwen ich už mesiac daromne zaprisahával, aby sa ujali slova, nikto sa neodvažoval a popravde sa ani nemohol. Pán Leuwen mal priateľov na financiách, rozdelil medzi svojich verných dvadsiatich deviatich jedno miesto správcu pošty v akejsi dedine Languedocu a dve trafiky. O tri dni, zrejme pre nedostatok času, pokúsil sa nedať vopred prerokovať akúsi otázku, na ktorej mal jeden z ministrov osobný záujem. Minister príde do snemovne v rovnošate, celkom rozžiarený a istý si svojou vecou, ide stisnúť ruky svojim najvýznamnejším priateľom, ostatných prijme vo svojej lavici, obracajúc sa k laviciam svojich verných, pohladí ich zrakom. Vystúpi spravodajca a prednesie svoju správu v prospech ministra. Za ním nasleduje akýsi zúrivý stredniak a podporí spravodajcu. Snemovňa sa nudí a chystá sa schváliť správu veľkou väčšinou. Poslanci pána Leuwena hľadia naňho, ako tam sedí celkom blízko ministrov, nevediac, čo si o tom myslieť. Pán Leuwen vychádza na tribúnu slobodný vo svojej mienke. Nehľadiac na jeho slabý hlas, dostáva sa mu zbožnej pozornosti. Je pravda, že už na začiatku svojej reči natrafil na tri alebo štyri vtipné a zlomyseľné myšlienky. Prvá spôsobila úsmev u pätnástich či dvadsiatich poslancov v blízkosti tribúny, druhá vyvolala badateľný smiech a veselý šepot; snemovňa sa prebudila; po tretej, v skutočne veľmi zlomyseľnej, vypukol hlasný rehot. Zainteresovaný minister požiadal o slovo, a jeho reč nemala úspech. Pán gróf de Vaize, privyknutý na pozornosť snemovne, prišiel na pomoc svojmu kolegovi. A toto si pán Leuwen už dva mesiace vášnivo žiadal; išiel poprosiť istého kolegu, aby mu prepustil svoje poradie. Keďže minister gróf de Vaize odpovedal dosť dobre na jeden zo žartov pána Leuwena, pán Leuwen požiadal o slovo na osobnú repliku. Predseda mu ho odoprel. Pán Leuwen vzniesol výhradu a snemovňa mu udelila slovo namiesto iného poslanca, ktorý mu prepustil poradie.

Táto druhá reč znamenala pre pána Leuwena triumf; úplne sa odovzdal svojej zlomyseľnosti a proti pánovi de Vaize vynášal zvraty tým krutejšie, že z formálnej stránky nedali sa napadnúť. Deväť či desať ráz snemovňa vybuchla smiechom, tri či štyri razy ho zahrnula výkrikmi súhlasu. Keďže pán Leuwen mal veľmi slabý hlas, za jeho reči by bolo bývalo v sieni začuť let muchy. Bol to taký úspech, aké mával kedysi roztomilý Andrieux na verejných zasadaniach Akadémie. Pán de Vaize sa hniezdil na svojej lavici a dával znamenie to jednému, to druhému z bohatých bankárov, ktorí boli členmi snemovne a priatelia pána Leuwena. Zúril a kolegom spomínal súboj.

– S človekom, ktorý má takýto hlas? – vravel mu minister vojny. – Keby ste zabili tohto starčeka, bolo by to také neslýchané, že ódium by padlo na celú vládu.

Úspech poslanca Leuwena presahoval všetky jeho nádeje. Táto reč bola výlevom roztrpčeného srdca, ktoré sa dva mesiace opanúvalo a aby dospelo k pomste, oddávalo sa najotupnejšej nude. Jeho reč, ak takto možno nazvať zlomy-

seľný, pichľavý a pôvabný výpad, ktorý však skoro nemal zvyčajného zmyslu, poznačila toto zasadnutie ako najpríjemnejšie v doterajšom priebehu zasadania. Keď zišiel z tribúny, už nikto nemohol vzbudiť záujem o svoj prejav.

Bolo iba pol piatej; po niekoľkých chvíľach rozhovoru všetci poslanci sa rozišli a predsedu nechali osamote s nemotorným stredniakom, ktorý sa usiloval dôvodmi bojovať proti skvelej improvizácii pána Leuwena. Pán Leuwen si šiel ľahnúť, bol strašne ustatý. Ale večer, okolo deviatej, keď začal prijímať ľudí, trochu sa pozbieral. Poklony sa len tak sypali, aj poslanci, ktorí sa mu nikdy neprihovorili, prišli mu blahoželať a stisnúť ruku.

– Zajtra, ak mi udelíte slovo, dovŕšim tú reč.

– Ale, priateľ môj, vy sa chcete naozaj zabiť! – hovorievala pani Leuwenová veľmi znepokojene.

Väčšina novinárov si prišla večer po prejav. Ukázal im hraciu kartu, na ktorú si poznačil päť myšlienok, čo chcel rozvinúť. Keď novinári videli, že reč naozaj improvizoval, ich obdiv nemal hraníc. Vyslovovalo sa Mirabeauovo meno bez najmenšieho úsmešku.

Pán Leuwen odpovedal na túto chválu, o ktorej tvrdil, že je urážka, ľúbezným vtipom.

– Však vy ešte prehovoríte v snemovni! – zvolal akýsi vtipný novinár. – A doparoma, to sa už nestratí: mám dobrú pamäť.

A začal si vedľa na stole zaznačovať, čo k tomu pán Leuwen práve doložil. A pán Leuwen, vidiac, že jeho slová vytlačia hneď za hlasom, povedal mu tri alebo štyri krásne sarkazmy o pánu grófovi de Vaize, ktoré mu prišli na um od zasadnutia.

O desiatej stenograf *Moniteuru* doniesol pánu Leuwenovi jeho reč na korektúru.

– Takto by sme to spravili pre generála Foyho. – Tieto slová potešili autora.

„To mi zajtra ušetrí novú reč," pomyslel si a pridal k svojmu prejavu päť či šesť viet hlbokej múdrosti, jasne naznačujúcich mienku, ktorú chcel uplatniť.

Najzábavnejšie bolo nadšenie poslancov jeho združenia, ktorí celý večer asistovali pri tomto triumfe. Všetkým sa zdalo, akoby boli sami rečnili, dodávali mu dôvody, ktoré by bol mohol uplatniť, a on vážne obdivoval tieto argumenty.

– Odo dneška za mesiac bude váš syn finančným kontrolórom, – pošepol jednému z nich do ucha. – A ten váš šéfom kancelárie na podprefektúre, – povedal druhému.

Na druhý deň ráno si Lucien pripadal smiešny vo svojej kancelárii na dvadsať krokov od stola, na ktorom písal grófde Vaize, nepochybne rozzúrený. Jeho Excelencia mohla počuť hluk, ktorý robilo, vchádzajúc na chodbu, tých dvadsať až tridsať úradníkov, čo prišli navštíviť Luciena a porozprávať sa s ním o géniu jeho otca.

Gróf de Vaize bol bez seba. Hoci si to agenda súrne vyžadovala, nemohol sa prisiliť, aby sa s Lucienom zhováral. Okolo druhej odišiel do zámku. Sotva bol preč, mladá grófka si dala zavolať Luciena.

– Ach, pán môj, vy nás chcete zničiť? Minister je bez seba, nemohol oka zažmúriť. Budete poručíkom, dostanete kríž, ale dožičte nám času!

Grófka de Vaize bola veľmi bledá. Lucien bol k nej milý, takmer nežný, utešoval ju, ako vedel, a presviedčal ju, čo aj bolo pravda, že nemal najmenšie tušenie o otcovom zamýšľanom útoku.

– Môžem vám odprisahať, milostivá pani, že už šesť týždňov sa otec so mnou nezhováral ani jediný raz vážne. Od toho dlhého rozprávania i mojich príbehoch v *** nezhovárali sme sa o ničom.

– Ach! Osudné meno ***! Pán de Vaize si je dobre vedomý krívd, ktorých sa dopustil. Mal vás ináč odmeniť. Ale dnes, po takom ukrutnom pobúrení, ako vraví, nie je to možné.

– Pani grófka, – povedal Lucien veľmi miernym hlasom, – hľadieť na syna oponujúceho poslanca je asi nepríjemné. Ak by moje vystúpenie z úradu prišlo ministrovi vhod...

– Ach, pán môj! – zvolala grófka, prerušiac ho. – Neverte to! Môj muž by mi nikdy neodpustil, keby sa dozvedel, že môj rozhovor s vami bol taký nemotorný, že vás pohol vyriecť toto slovo, žalostné preňho rovnako ako pre mňa. Ach, veď ide skôr o zmierenie. Nech už povie váš pán otec čokoľvek, nikdy nás neopusťte.

A táto pekná žena sa naozaj rozplakala.

„Niet víťazstva, ani rečníckeho," pomyslel si Leuwen, „ktoré by nespôsobilo prelievanie sĺz."

Lucien všemožne utešoval mladú grófku, pričom však starostlivo odlišoval to, čím bol povinný peknej žene, od toho, čo sa malo zopakovať človeku, ktorý s ním po jeho návrate z *** zle zaobchádzal. Lebo mladá žena sa s ním zhovárala zrejme na príkaz svojho muža. Vrátil sa k tejto svojej myšlienke:

– Môj otec je zaľúbený do politiky a život trávi s nudnými poslancami, už sa mi šesť týždňov neprihovoril.

Po tomto úspechu pán Leuwen strávil týždeň v posteli. Jeden deň odpočinku by mu bol stačil, lenže poznal svoju krajinu, kde šarlatánstvo vedľa zásluhy je ako nula na pravici číslice: zdesaťnásobuje jeho hodnotu. Pán Leuwen prijímal v posteli blahoželanie vyše sto členov snemovne. Odmietol osem či desať poslancov, a to dosť nadaných, ktorí chceli vstúpiť do *Légie Juhu.*

– My sme skôr združenie priateľov než politická skupina... Hlasujte s nami, podporujte nás v tomto zasadacom období, a ak tento váš rozmar, ktorý nám je na česť, potrvá do budúceho roku, títo páni, zvyknutí na to, že sa stotožňujete s našimi náhľadmi, a to z čistého presvedčenia, sami vás prídu pozvať na naše kamarátske večere.

„Už na vedenie osemadvadsiatich takýchto trkvasov treba porciu sebazaprenia a odvahy," pomyslel si pán Leuwen, „nie ešte keby ich bolo štyridsať alebo päťdesiat, čo viac i vtipných ľudí, z ktorých každý by chcel byť u mňa poručíkom a čo najskôr vytlačiť svojho kapitána!"

Novotu a úspech pozície pána Leuwena bolo treba hľadať i v tom, že dával večere svojim kolegom za vlastné peniaze, čo sa ešte nestalo od pamäti snemovne. Pán Piet kedysi usporiadal slávnu večeru, ale tú zaplatil štát.

Na tretí deň po úspechu pána Leuwena telegraf zo Španielska priniesol správu, ktorá musela nepochybne spôsobiť pokles cenných papierov. Minister veľmi váhal, či má o tom upovedomiť svojho bankára.

„To by bol preňho nový triumf," povedal si pán de Vaize, „keby videl, že som natoľko nahnevaný, že zanedbávam svoje záujmy... Ale pozor! Bol by ma schopný zradiť? Ani sa nezdá."

Poslal po Luciena a takmer mu ani nehľadiac do tváre, dal mu upovedomenie, ktoré mal odovzdať otcovi. Obchod sa uskutočnil ako obyčajne a pán Leuwen to využil, aby na tretí deň po spätnej kúpe papierov poslal pánovi de Vaize zisk z tejto poslednej operácie aj zvyšok zárobku z troch či štyroch predchádzajúcich, a to tak, že okrem niekoľko sto frankov bankový dom Leuwen nebol grófovi de Vaize nič dlžen.

Prejavy pána Leuwena si nezasluhovali toto pomenovanie, neboli výrečné, nechceli sa zdať vážnymi, bolo to vtipné a živé spoločenské rozprávanie, a pán Leuwen nikdy nepoužíval nijaké parlamentné zvraty.

– Vznešený štýl by ma zabil, – povedal raz synovi. – Predovšetkým by som nemohol improvizovať, bol by som nútený pracovať, a ja by som ani za svet nepracoval na literárnom poli ... Nemyslel som si, že je také ľahké dosiahnuť úspech.

Coffe si získal veľkú priazeň povestného poslanca, priazeň, spočívajúcu na tejto veľkej kvalite: „Nie je chvastúň." Pán Leuwen ho používal na získavanie správ. Pán de Vaize pozbavil Coffa jeho stolouisdorového miestečka.

– To je veľmi nevkusné! – zvolal pán Leuwen, a poslal Coffovi štyritisíc frankov.

Pri svojej druhej vychádzke zašiel k ministrovi financií, s ktorým sa už dávno poznal.

– Tak čo, budete proti mne rečniť? – spýtal sa ho minister so smiechom.

– Pravdaže, iba ak by ste napravili hlúposť svojho kolegu grófa de Vaize. – A rozpovedal ministrovi financií príbeh tohto zaslúžilca.

Minister, človek rozumný a triezvy, nevypytoval sa vôbec na Coffa.

– Hovorí sa, že gróf de Vaize použil vášho syna pri našich voľbách a že to pána Leuwena mladšieho napadli pri mäteži v Blois.

– Dostalo sa mu tej cti.

– A nevidel som jeho meno v zozname odmien, predloženom ministerskej rade.

– Môj syn vyčiarkol svoje meno a vpísal meno pána Coffa,

vari na sto louis. Ale tento úbohý Coffe nemá šťastie na ministerstve vnútra.

– Ten chudák de Vaize je človek nadaný a v snemovni dobre hovorí, ale naskrze nemá taktu. Krásna úspora, ktorú tu urobil na účet pána Coffa!

O týždeň bol pán Coffe zástupcom nejakého prednostu na financiách so šesťtisícovým platom a s výslovnou podmienkou, že sa nikdy neukáže na ministerstve.

– Ste spokojný? – spýtal sa minister financií v snemovni pána Leuwena.

– Hej, s vami.

O dva týždne, za diskusie, v ktorej minister vnútra práve čo dosiahol pekný úspech, vo chvíli keď sa pristupovalo k hlasovaniu, keď snemovňa bola samý rozhovor a okolo pána Leuwena sa na všetky strany ozývalo: „Väčšina osemdesiat alebo sto hlasov!", pán Leuwen vyšiel na tribúnu a začal reč tým, že spomenul svoj vek a svoj slabý hlas. V tú chvíľu zavládlo najhlbšie ticho.

Pán Leuwen hovoril desať minút, stručne, rozvážne, potom sa päť minút posmieval úvahám grófa de Vaize, a v stíchnutej snemovni sa päť či šesť ráz ozval šepot potešenia.

– Hlasovať! Hlasovať! – kričali, prerušujúc pána Leuwena, traja či štyria nasprostastí stredniaci dychtivo ako kopovy.

– Ale hej, pravdaže, hlasovať, páni rušitelia! Ale vás varujem! A aby ste mali dosť času na hlasovanie, opúšťam tribúnu. Páni, hlasovať! – kričal svojím slabým hlasom, prechádzajúc popred ministrov.

Celá snemovňa i galérie vybuchli smiechom. Nadarmo vyhlasoval predseda, že na hlasovanie je už prineskoro.

– *Ešte nie je päť hodín!* – kričal pán Leuwen zo svojho miesta. – Ináč, ak nám nedáte hlasovať, zajtra vyjdem zase na tribúnu. *Hlasovať!*

Predseda bol nútený dať hlasovať a minister vyhral väčšinou *jedného hlasu.*

V ten deň ministri spolu večerali, aby pánu Leuwenovi umyli hlavu. Minister financií sa podujal na tento výkon. Rozpovedal svojim kolegom Coffovo dobrodružstvo, mätež v Blois... Pán Leuwen a jeho syn zabrali celú večeru týchto vážnych osobností. Minister zahraničných vecí a pán de Vaize sa rozhodne stavali proti akémukoľvek zmiereniu. Vysmievali sa im, prinútili ich priznať sa k všetkému, ku Kortisovmu dobrodružstvu s pánom de Beausobrom, k voľbám v *** ktoré pán de Vaize zle dirigoval, a na ich najväčšiu zlosť, na ich *massimo dispetto,* minister vojny šiel ešte v ten večer ku kráľovi a dal mu podpísať dve nariadenia, prvé, ktorým sa Lucien Leuwen vymenúva za poručíka generálneho štábu, druhé, ktorým sa mu udeľuje záslužný kríž za zranenie, ktoré utrpel v Blois pri výkone zvereného poslania.

O jedenástej boli nariadenia podpísané, pred polnocou mal pán Leuwen jedno vyhotovenie spolu s milým lístkom od ministra financií.

O jednej po polnoci mal minister niekoľko riadkov od pána Leuwena, ktorý žiadal osem malých miest a veľmi chladno ďakoval za neuveriteľnú priazeň, preukázanú jeho synovi.

Na druhý deň mu minister povedal v snemovni:

– Drahý priateľ, neslobodno byť nenásytným.

– V tom prípade, drahý priateľ, treba byť trpezlivým.

A pán Leuwen sa dal zapísať do zoznamu rečníkov na nasledujúci deň. Všetkých svojich priateľov pozval na večeru ešte v ten večer.

– Páni moji, – povedal, sadajúc si za stôl, – tu mám malý zoznam miest, čo som žiadal od pána ministra financií, ktorý sa nazdal, že mi zapchá ústa tým, že dá môjmu synovi kríž. Ale ak zajtra do štvrtej nemám aspoň päť z tých úradov, ktoré vám podľa zásluh patria, tak si spočítame svojich dvadsaťpäť čiernych guliek s jedenástimi druhými, ktoré mi v zasadacej sieni sľúbili, čo je dovedna štyridsať, a navyše toho vezmem si na starosť nášho milého ministra vnútra, ktorý sa s pánom de Beausobre jediný stavia proti našim požiadavkám. Čo si o tom myslíte, páni moji?

A pod zámienkou, že sa pánov vypytuje na otázku, o ktorej sa má na druhý deň rokovať, vtĺkol im ju do hlavy.

O desiatej išiel do Opery. Pohol svojho syna, aby si pripäl kríž na kabát rovnošaty, ktorú nikdy nenosil. V Opere dal akoby nevdojak upozorniť ministra, že na druhý deň sa chystá prehovoriť a že má štyridsať istých hlasov.

O štvrtej, štvrťhodinu predtým, ako sa vec dostala na denný poriadok, minister financií mu v snemovni oznámil, že päť z tých miest „je udelených."

– Slovo Vašej Excelencie mi je ako rýdze zlato, ale tí piati

poslanci, otcovia rodiny, ktorých záujmy som si vzal za svoje, vedia, že v pánoch de Beausobre a de Vaize majú nepriateľov. Želali by si nejaké úradné upovedomenie, do tých čias budú nedôverčiví.

– Leuwen, toto je prituhé! – povedal minister a očervenel po samé uši. – De Vaize má pravdu, vy by ste vydráždili aj...

– Tak teda, vojna! – povedal Leuwen. O štvrť hodiny bol na tribúne.

Išlo sa hlasovať, vláda mala väčšinu tridsaťsedem hlasov, čo sa pokladalo za veľmi znepokojujúce, a napokon sa pánu Leuwenovi dostalo tej cti, že sa ministerská rada za kráľovho predsedníctva dlho radila o jeho prípade. Gróf de Beausobre navrhol, aby ho nastrašili.

– To je náladový človek, – povedal minister financií, – jeho spoločník Van Peters mi to neraz vravel. Niekedy má mimoriadne jasný pohľad na veci, inokedy by obetoval celý svoj majetok i seba samého, aby vyhovel nejakému svojmu vrtochu. Ak ho budeme dráždiť, jeho epigramatická rečnivosť len dostane nový popud a medzi sto zlými úštipkami príde na jeden dobrý, alebo aspoň na taký, ktorý kráľovi nepriatelia prijmú ako taký.

– Možno naňho zaútočiť v osobe jeho syna, – povedal gróf de Beausobre, – toho malého vážneho pochábľa, ktorého práve urobili poručíkom.

– Nijaké *urobili,* pán gróf, – ozval sa minister vojny, – ja som ho urobil poručíkom a ja sa z povolania musím vyznať v odvahe. Keď bol ulánskym podporučíkom, raz večer mohol byť u vás azda trochu nezdvorilý, keď hľadal grófa de Vaize, aby mu zreferoval o Kortisovej afére, ktorú veľmi dobre urovnal...

– Ako? Trochu nezdvorilý? – povedal gróf. – Neokrôchanec...

– Hovo*ria,* trochu nezdvorilý, – povedal minister vojny, zdôrazňujúc neosobnú koncovku, – ba dokladajú i podrobnosti, ponuky na zrieknutie sa úradu, rozprávajú o celom výstupe, a to ľuďom, čo majú dobrú pamäť!

A starý bojovník zvýšil hlas.

– Zdá sa mi, – povedal kráľ, – že sú miesta a chvíle, keď by sa žiadalo diskutovať rozumne, neupadať do osobivosti a najmä nezvyšovať hlas.

– Sire, – povedal gróf de Beausobre, – úcta, ktorou som povinný Vášmu Veličenstvu, zaviera mi ústa. Ale kdekoľvek inde...

– Vaša Excelencia nájde moju adresu v Kráľovskom almanachu, – povedal minister vojny.

Takéto scény sa opakovali v ministerskej rade každý mesiac. Spojenie štyroch písmen KRÁĽ stratilo v Paríži všetku čarovnú moc.

Zástup poloblázňov, čo sa v tie časy volal dynastická opozícia a dal sa viesť niekoľkými ľuďmi neurčitej ctibažnosti, ktorí by sa boli mohli, no nechceli sa stať ministrami Ľudovíta Filipa, dali predložiť pánu Leuwenovi ponuky. To ho nadmieru prekvapilo.

– Sú teda i takí ľudia, čo berú moje parlamentné povedačky vážne? Teda mám vplyv, zástoj? Vari to bude tak, pretože veľká časť, alebo aby sme boli presní, veľká frakcia snemovne mi navrhuje spojeneckú zmluvu.

Pán Leuwen pocítil po prvý raz v živote parlamentné ambície. No zdalo sa mu to také smiešne, že sa o tom neopovážil zmieniť ani svojej žene, ktorá až dovtedy vedela i o jeho najpodradnejších myšlienkach.

KAPITOLA 55/

Pána Du Poiriera po príchode do Paríža schvátil obdiv nad nevídaným prepychom. Čoskoro pocítil nespútanú a strašnú túžbu užiť tento prepych. Videl, ako pán Berryer požíva obdiv šľachty a veľkostatkárov, že pán Passy hlboko zasahuje do obchodu a do rozpočtových položiek; prevažná väčšina Francúzska, tá, ktorá chce netrebného a lacného kráľa alebo prezidenta, nebola zastúpená.

„A dlho ani nebude, lebo nemôže postaviť ani jediného poslanca. Ja som tu na päť rokov... Chcem sa stať O'Connellom a Corbetom Francúzska. Nič neomeškám a vytvorím si originálnu a veľkú pozíciu. Súpera by som vari mohol dostať

len vtedy, keby sa všetci dôstojníci národnej gardy stali voličmi... možno o takých desať rokov. Ja mám teraz päťdesiatdva, veď uvidíme... Poviem, že idú priďaleko, predám sa za dobré, nezrušiteľné miesto a budem odpočívať na vavrínoch."

O dva dni sa rozhodlo o obrátení tohto nového svätého Pavla, ale to *„ako"* bolo ťažké; vyše týždňa o tom premýšľal. Podstatné bolo neobetovať náboženstvo.

Konečne našiel zástavu, ktorú ľudia ľahko spoznajú: *Slová veriaceho* mali práve pred rokom veľmi veľký úspech. Povýšil si ich na evanjelium, dal sa predstaviť pánovi de Lamennais a hral najživšie nadšenie. Neviem, či tento stúpenec nespôsobnosti nedal oželieť povestnému Bretóncovi jeho slávu, ibaže naostatok i on sám sa stal zo zbožňovateľa pápeža milovníkom slobody. Má ona dušu vznešenú a trochu pochabú a často sa pozabudne spýtať ľudí: *„Odkiaľ prichádzate?"*

Predošlý deň v snemovni, keď naňho celá pravica útočila výsmechom a všetka meštiacka aristokracia nemotorným sarkazmom, mal odvahu podať svojimi posunkami a grimasami túto prekvapujúcu ukážku egotizmu:

„Pochopil som, že ma napádajú pre spôsob, ako vyjadrujem svoje myšlienky, ako gestikulujem, ako vystupujem na túto tribúnu. To všetko je iba predstieraná vojna. Tak je to, páni. Paríž som uvidel po prvý raz vo svojom päťdesiatom druhom roku. A kde som strávil tých päťdesiatdva rokov? V ústraní nejakého zámku na vidieku, prijímajúc lichotenie svojich komorníkov a svojho notára a dávajúc sa vše navečerať miestnemu farárovi? Nie, páni moji, tieto dlhé roky som strávil poznávaním ľudí všetkých hodností a podporovaním chudoby. Narodil som sa s niekoľkými tisícami frankov a tie som odvážne obetoval svojmu vzdelaniu.

„Keď som mal ako dvadsaťdvaročný opustiť univerzitu, bol som doktor, ale nemal som ani päťsto frankov kapitálu. Dnes som bohatý, ale o toto bohatstvo som zápasil s vysokonadanými a činorodými súpermi. Tento majetok som získal, páni moji, nie tým, že som sa uráčil narodiť, ako tí moji pekní protivníci, ale návštevami, za ktoré mi platili sprvu po tridsať sous, potom po tri franky, neskôr po desať frankov, a tancovať, priznávam to na svoju hanbu, nemal som sa kedy naučiť. A teraz nech páni rečníci, skvelí tanečníci, útočia na nedostatok pôvabov úbohého vidieckeho lekára. Naozaj, bolo by to krásne víťazstvo! Kým oni mali v aténeu alebo na Francúzskej akadémii hodiny krasorečníctva a umenia rozprávať a nič nepovedať, ja som navštevoval chalupy v snehom zapadnutých horách a učil som sa poznávať potreby a želania ľudu. Ja som tu predstaviteľom stotisíc Francúzov nevoličov, s ktorými som sa zhováral za svojho života, ibaže títo Francúzi nemajú naskrze pravdu: oni nemajú citu pre pôvab."

Lucien bol hodne prekvapený, keď raz videl vchádzať do svojej kancelárie pána Du Poiriera, ktorého meno zbadal medzi zvolenými poslancami. Lucien sa mu hodil okolo hrdla a z očú mu vyhŕkli slzy.

Du Poirier bol zarazený. Tri dni váhal, či má ísť do Lucienovej kancelárie; bál sa, srdce mu prudko bilo, keď sa dával oznámiť Leuwenovi. Mal strach, že mladý dôstojník sa dozvedel o podivnom kúsku, ktorý mu zahral, aby ho odpratal z Nancy. „Ak o tom vie, zabije ma." Du Poirier mal dôvtip, obratnosť a nadanie pre intrigu, ale mal nešťastie, že mu najžalostnejším spôsobom chýbala smelosť. Jeho hlboké medicínske znalosti dali sa do služieb vo Francúzsku zriedkavej podlosti, obrazotvornosť mu predstavovala chirurgicky tragické následky nejakého dobre umiesteného úderu päsťou alebo kopnutia do zadku. No a práve tohto zaobchádzania sa obával zo strany Luciena. Preto už desať dní, čo bol v Paríži, nemohol sa odhodlať, aby ho navštívil. Preto sa mu predstavil najprv v jeho kancelárii, akosi na verejnom mieste a kde bol obklopený zriadencami a dverníkmi, a nie v byte. Pred dvoma dňami sa mu zdalo, že Luciena zazrel na ulici, a priam sa zvrtol opačným smerom a mykol do bočnej ulice.

„Napokon," vnukala mu dôvtipnosť, „ak sa má stať nešťastie (mal na mysli zaucho a kopnutie), lepšie bude, keď sa stane bez svedkov a v miestnosti než prostred ulice. Keďže som v Paríži, nie je možné, aby som ho skôr alebo neskôr nestretol."

A aby sme povedali všetko, nehľadiac na jeho skúposť a na strach, ktorý mal pred strelnými zbraňami, furták Du Poirier si kúpil pár pištolí, ktoré mal teraz pri sebe vo vreckách.

„Je celkom možné," vravel si, „že v čase volieb, keď sa

vyvalilo na povrch toľko nenávisti, pán Leuwen dostal anonymný list, a potom..."

Ale Lucien ho objal so slzami v očiach.

„Ach, veď je stále rovnaký!" pomyslel si Du Poirier a v tú chvíľu pocítil k nášmu hrdinovi nevýslovné pohŕdanie.

Keď ho Lucien uvidel, nazdal sa, že je v Nancy, na dvesto krokov od ulice, v ktorej bývala pani de Chasteller. Du Poirier sa s ňou azda len nedávno zhováral. Hľadel naňho s nežnou pozornosťou.

„Ale čo to," povedal si Lucien, „už nie je špinavý! Nový kabát, nohavice, nový klobúk, nové topánky! To je nevídané! Aká zmena! Ako sa len odhodlal na tieto hrozné výdavky?"

Ako všetci vidiečania, aj Du Poirier zveličoval prenikavosť a zločiny polície.

– Hľa, aká opustená ulica. Čo, keby minister, ktorému som sa dnes predpoludním posmieval, rozkázal štyrom chlapom, aby ma chytili a hodili do rieky? Plávať neviem, a ostatne, zápal pľúc človek raz-dva schytí.

– Ale veď títo štyria chlapi majú ženy, milenky, kamarátov, ak sú vojaci, to by sa roznieslo. Ostatne, nazdáte sa, že ministri sú takí mamľasi?...

– Tí sú na všetko súci, – pokračoval Du Poirier ohnivo.

„Strach je nevyliečiteľný," pomyslel si Lucien a odprevadil lekára.

Keď išli pozdĺž múru veľkej záhrady, lekárov strach sa zdvojil. Lucien ucítil, že sa mu trasie rameno.

– Máte zbraň? – spýtal sa Du Poirier.

„Ak mu poviem, že mám iba svoju paličku, z neho vystane, že mi tu padne od strachu a zdrží ma hodinu."

– Iba pištole a dýku, – odpovedal mu Lucien strmo, po vojensky.

Lekárov strach vzrastal, Lucien počul, ako mu zuby drkocú.

„Ak tento mladý dôstojník vie o kúsku, ktorý som mu zahral v predizbe panej de Chasteller s tým falošným dieťaťom, akou pomstou sa mi tu môže vyvŕšiť!"

Keď prekračovali trochu širší jarok, nedávno bol dážď, Lucien spravil prudší pohyb.

– Ach, pán môj! – skričal lekár prenikavo. – Nepomstite sa starcovi!

„Naisto zošalel."

– Môj milý doktor, vy máte veľmi rád peniaze, ale na vašom mieste by som si držal koč alebo by som sa zriekol výrečnosti.

– Už som si to sto ráz povedal, – vravel lekár, – ale nemôžem sa premôcť. Keď ma uchváti nejaká myšlienka, akoby som bol zaľúbený do rečniska, zaliečam sa mu očami, pochytí ma zúrivá žiarlivosť na toho, kto ho zaujal. Keď všetko stíchne, keď tribúny, najmä všetky tie pekné ženy, spozornejú, cítim v sebe levskú silu, povedal by som svoje i Bohu Otcu. Tieto tranzy prichádzajú na mňa večer, po večeri. Chcem si najať izbu v Palais-Royal. O koči som myslel takto: to by zvádzalo môjho kočiša, aby ma vyvrátil. Dám si nejakého poslať z Nancy, lenže, keď bude odchádzať, pán Rey alebo pán de Vassignies mu sľúbia dvadsaťpäť louis, keď mi doláme väzy...

Blížil sa k nim akýsi opilec, lekár ukrutne stisol Lucienovi rameno.

– Ach, drahý môj priateľ, – povedal mu o chvíľu, – aký ste šťastný, že ste odvážny!

KAPITOLA 56/

Lucien raz vošiel celkom vzrušený do ministrovej pracovne: práve našiel v mesačnej policajnej správe, ktorú podával minister vnútra pánu maršalovi ministrovi vojny, že generál Fari robil propagandu v Sercey, kam ho vyslal minister vojny týždeň-desať dní pred voľbami v ***, aby utíšil začiatky liberalistického hnutia.

– Nič na svete nemôže byť falošnejšie! Generál je celým srdcom oddaný svojim povinnostiam, je v ňom všetka statočnosť, ktorú máme v dvadsiatom piatom roku, svet ho ešte

neskazil. Byť vyslaný vládou do nejakého kraja, aby tam konal istú vec, a robiť opak, toho by sa zhrozil.

– Boli ste prítomný, pán môj, pri veci, ktorou sa zapodieva správa, že ju obviňujete z nepresnosti?

– Nie, pán gróf, ale som si istý, že správu podáva zlomyseľný človek.

Minister sa chystal do zámku, odišiel mrzutý a v susednej miestnosti sa osopil na svojho mládenca, ktorý mu podával kožuch.

„Keby na tomto osočovaní získal toliar, chápal by som ho," povedal si Lucien, „ale načo luhať takýmto škodlivým spôsobom! Úbohý Fari pomaly bude mať šesťdesiat päť rokov, stačí nejaký šéf oddelenia na vojenstve, ktorý ho nemá v láske, využije túto správu a dá do výslužby jedného z najlepších dôstojníkov armády, človeka naskrze statočného..."

Bývalý hlavný tajomník pána grófa de Vaize na poslednej prefektúre, kde gróf de Vaize pôsobil do tých čias, kým ho Ľudovít XVIII. nevymenoval do snemovne pairov, bol v Paríži. Lucien ho na druhý deň našiel na úrade na Grenellskej ulici a spomenul mu generála Fariho.

– Čo môže mať šéf proti nemu?

– Minister sa svojho času nazdal, že Fari dvorí jeho žene.

– Čo? V generálovom veku?

– Zabával mladú grófku, ktorá v *** umierala od nudy. Ale stavil by som sa, že nikdy nepadlo medzi nimi galantné slovo.

– A myslíte si, že kvôli takejto pletke...

– Ach! To nepoznáte šéfa! To je sebaláska, ktorá sa urazí na najmenšiu maličkosť a nikdy nezabúda. Srdce tohto človeka, ak vôbec nejaké má, je pokladnica nenávisti. Keby mal moc takého Carriera alebo takého Josepha Le Bona, dal by pre osobné urážky sťať päťsto ľudí, ktorí by si z troch štvrtín nepomysleli ani na jeho meno, keby nebol ministrom. I vám, čo ho dennodenne vídate a čo sa mu zavše azda i postavíte, i vám by som radil, keby mal zvrchovanú moc, aby ste čo najrýchlejšie prešli na druhú stranu Rýna.

Lucien bežal k pánu Crapartovi staršiemu, direktorovi polície v kráľovstve pod vládou ministra.

„Aký dôvod by som uviedol tomuto chumajovi?" vravel si Lucien, prechádzajúc dvorom a priechodmi, ktoré viedli na policajné riaditeľstvo. „Pravda, generálova nevinnosť, jeho chudoba, moje priateľstvo k nemu, to sú všetko rovnako smiešne veci v očiach takého Craparta. Pokladal by ma za dieťa."

Dverník, ktorý mal veľkú úctu k osobnému tajomníkovi, povedal mu polohlasne, že Crapart je s dvoma-troma pozorovateľmi z veľmi dobrej spoločnosti.

Lucien hľadel cez okno na ekvipáže týchto pánov. Nič mu neprichádzalo na um. Videl, ako nasadali do kočov.

„Krásni špehúni, na moj hriešnu!" povedal si. „Ani nemožno mať distingvovanejší výzor."

Dverník ho šiel ohlásiť, Lucien ho nasledoval zamyslene. Bol veľmi veselý, keď vchádzal do pracovne pána Craparta.

Po prvých poklonách začal takto:

– Kdesi na svete je istý brigádny generál Fari.

Crapart sa zatváril vážne a chladno.

– Tento človek je úbožiak, no nechýba mu určitá statočnosť. Každoročne platí môjmu otcovi dvetisíc frankov zo svojho žoldu. Kedysi, v nerozumnej chvíli, môj otec mu požičal tisíc louis, z ktorých je tento Fari ešte dlžen dobrých deväť či desaťtisíc frankov. Nuž máme priamy záujem na tom, aby bol ešte v službe štyri-päť rokov.

Crapart zostával zamyslený.

– Nejdem na vás nijako spoza bučka, milý kolega. Uvidíte spis od šéfa.

Crapart hľadal listinu sedem-osem minút, potom začal kliať.

– Anciáša jeho! Zakaždým mi zapotrošia priebežné spisy!

Vošiel úradník krutej tváre, Crapart ho znosil. Kým mu nadával, tento človek začal prezerať fascikle, ktoré Crapart poprehadzoval, a napokon povedal:

– Tu je mesačné hlásenie číslo päť.

– Nechajte nás, – povedal mu Crapart krajne grobiansky. – Tu je tá vaša vec, – poznamenal Lucienovi celkom pokojne. – Ej... Ej... Ej... Aha! – zdôrazňujúc slová, vravel: „Generál Fari sa správal pevne, zdržanlivo, mladým ľuďom sa prihováral presvedčivým spôsobom. Jeho povesť statočného človeka hodne zapôsobila." Vidíte? – povedal Crapart. – Nuž tak, drahý môj, vyčiarnutý! Vyčiarnutý! A to rukou Jeho Excelencie. *„Všetko by bolo šlo ešte lepšie, ale, poľutovaniahodná vec, generál Fari robil propagandu celý čas, čo bol v Sercey,*

a nehovoril o inom ako o Troch dňoch." Po tomto, drahý môj kolega, nemôžem nič urobiť, aby som umožnil splatiť vašich desaťtisíc frankov. Vetu, ktorú ste práve počuli, zaniesli dnes ráno na ministerstvo vojny. Bomba! – povedal Crapart s podlým rehotom.

Lucien ho zahrnul vďakou a šiel na ministerstvo vojny, do oddelenia vojenskej polície.

– Posiela ma minister vnútra, len tak napochytre: do posledného prípisu založili lístok konceptu, prečiarnutý ministrom.

– Tu máte svoj prípis, – povedal šéf oddelenia, – ešte som ho ani nečítal. Vezmite si ho, ak chcete, ale mi ho vráťte, kým nezačnem zajtra pracovať, do desiatej.

– Ak je to prostredná strana, radšej by som to odstránil tu.

– Tu máte škrabku a sandarak, spravte, ako sa vám páči.

Lucien si sadol za jeden zo stolov.

– Tak čo, ako pokračuje vaša veľká práca o prefektúrach po voľbách? Mám ženinho bratanca, podprefekta v ***, pre ktorého nám už pred dvoma rokmi sľúbili Le Havre alebo Toulon...

Lucien odpovedal s najväčším záujmom a takým spôsobom, aby si zaviazal šéfa oddelenia vojenskej polície. Medzitým prepísal prostredný list prípisu, podpísaného: *gróf de Vaize.* Veta, ktorá sa týkala generála Fariho, bola predposledná na rube prípisu vpravo. Leuwen sa usiloval nestískať slová a riadky a podarilo sa mu tak dobre vynechať tých dôležitých sedem riadkov o generálovi Farim, že to ani nebolo badať.

– Beriem si náš list, – povedal šéfovi oddelenia po trištvrtehodinovej práci.

– Nech sa páči, pán môj, a pri tejto príležitosti vám odporúčam nášho podprefektíka.

– Hneď si pozriem jeho fascikel a urobím odporúčajúci záznam.

„Tak, urobil som pre generála Fariho viac, než by bol urobil Brutus pre svoju vlasť!"

Jeden z úradníkov bankového domu Van Peters, Leuwen a spol. na ceste do Anglicka dal o týždeň na poštu, dvadsať míľ od sídla generála Fariho, list, kde ho odosielateľ upozorňoval na stále živú nenávisť, ktorú voči nemu prechováva minister vnútra. Leuwen nepodpísal list, ale uviedol dve-tri vety z rozhovorov medzi štyrmi očami, čo dobrému generálovi označilo písateľa spásneho upozornenia.

KAPITOLA 57/

Od samého začiatku snemovného obdobia mal Lucien veľmi zábavné zamestnanie. Pán des Ramiers, najmravnejší, *najfénelonovskejší* z redaktorov výslovne vládneho časopisu, nedávno zvolený za poslanca v Escorbiacu, na Juhu, väčšinou dvoch hlasov, vytrvalo dvoril ministrovi a pani grófke de Vaize. Jeho lahodná a znášanlivá morálka si získala pána de Vaize a takmer i Leuwena.

„To je človek bez politických náhľadov," povedal si Leuwen, „ktorý sa usiluje zmieriť inkompatibilné veci. Keby ľudia boli takí dobrí, za akých ich vydáva, žandárstvo a súdy by boli zbytočné, ale jeho omyl vyplýva z dobroty srdca."

Lucien ho teda prijal prívetivo, keď raz ráno prišiel k nemu v úradnej veci.

Po úvode v najkrajšom slohu, ktorý by zabral dobrých osem strán, keby sme ho tu uviedli, pán des Ramiers vyhlásil, že jestvujú veľmi nemilé povinnosti, ktoré sa viažu k verejným funkciám. Napríklad: najnástojčivejšia morálna nevyhnutnosť mu prikazuje žiadať zosadenie pána Tourta, kontrolóra nepriamych daní, ktorého brat sa postavil najškandálnejším spôsobom proti jeho zvoleniu. Toto odznelo s učenou obozretnosťou, čo prišlo Leuwenovi veľmi vhod, aby sa zdržal bláznivého smiechu, ktorý sa ho zmocňoval pri prvých pochopených slovách.

„Fénelon, ktorý žiada zosadenie!"

Lucien mal veľkú zábavu, že odpovedal pánovi des Ramiers v jeho vlastnom slohu, že sa pretváral, akoby nechápal, o čo ide, potom porozumel, že tá vec barbarsky núti moderného Fénelona, aby žiadal zosadenie nejakého úbohého poloreme-

selníka, ktorý žije zo mzdy tisíc sto frankov a živí ženu, testinú a päť detí.

Keď sa nadostač pokochal v pomykove pána des Ramiers, ktorého Leuwenova nedostatočná inteligencia nútila používať najzrozumiteľnejšie a tým aj najodióznejšie a s jeho lahodnou morálkou najkontrastnejšie zvraty, Lucien ho odkázal na ministra a pokúšal sa mu vysvetliť, že tento ich rozhovor by mal mať časové medze. A tu pán des Ramiers začal byť nástojčivý, a Lucien, znudený sladkastou tvárou tohto oplana, mal veľkú chuť drsne sa k nemu zachovať.

– Ale neboli by ste, pán môj, tak neskonale láskavý sám vysvetliť Jeho Excelencii krutú nevyhnutnosť, v ktorej sa nachádzam? Moji voliči mi vážne vyčítajú, že nezachovávam sľuby, ktoré som im dal. Ale na druhej strane domáhať sa osobne u Jeho Excelencie zosadenia otca rodiny!... Jednako, veď mám povinnosti aj voči vlastnej rodine! Dôvera vlády ma môže ustanoviť napríklad na Kontrolný dvor a v tomto prípade je potrebné opätovné zvolenie. A ako mám predstúpiť pred svojich udivených voličov, ak správanie pána Tourta nebude poznačené žiarivým príkladom odsúdenia?

– Chápem: mali ste väčšinu dvoch hlasov, takže najmenšia prevaha, ktorú by získala protivná strana, môže sa stať osudnou pre budúci mandát. Lenže, pán môj, ja sa čo najmenej miešam do volieb. Priznám sa vám, že v spoločenskom usporiadaní vidím veľa takých potrebných skutkov, ba pripúšťam nevyhnutných, na ktoré sa nechcem za nič na svete donucovať. Súdne výroky treba vykonať, ale za nič na svete by som si to nevzal na starosť.

Pán des Ramiers sa veľmi červenal a konečne pochopil, že sa musí utiahnuť.

„Pána Tourta zosadia, ale tohto nového Fénelona som nazval katom."

Neprešli ani štyri dni a Lucien našiel v spisovom materiáli prvého odboru veľký prípis na ministra financií, v ktorom minister vnútra žiadal, aby šéf odboru pre nepriame dane dostal príkaz navrhnúť zosadenie pána Tourta. Lucien zavolal úradníka, ktorý bol veľmi šikovný v škrabaní, a všade dal nahradiť *Tarte* namiesto Tourte.

Pán des Ramiers musel dva týždne zakročovať, kým sa našla príčina, ktorá zdržala zosadenie. Za ten čas si Leuwen

našiel príležitosť porozprávať obnovený výstup z Tartufa, ktorý pán des Ramiers v jeho kancelárii zahral. Dobrá pani de Vaize nechápala zlo, iba keď jej ho náležite objasnili a dokázali. Sedem alebo osem ráz sa v rozhovoroch s Lucienom vrátila k úbohému úradníkovi Tourtovi, ktorého meno ju udivovalo, a dva či tri razy zabudla pozvať pána des Ramiers na večere, ktoré dávali druhoradým poslancom.

Pán des Ramiers pochopil, odkiaľ prišiel tento úder a začal sa vludzovať do veľmi dobrej spoločnosti, kde mal povesť odvážneho filozofa a priveľmi liberálneho novotára.

Lucien už zabudol na tohto oplana, keď mu malý Desbacs, ktorý jemu dvoril a pánovi des Ramiers závidel majetok, rozpovedal, aké reči vedie. To sa Lucienovi zdalo prituhé.

„Oplan osočuje oplana."

Zašiel k pánu Crapartovi, šéfovi polície ministerstva, a požiadal ho, aby dal overiť tieto reči. Pán Crapart, trochu nový v salónoch dobrej spoločnosti, nepochyboval o tom, že Leuwen je zadobre s pani grófkou de Vaize alebo že je aspoň na najlepšej ceste, aby dosiahol postavenie, ktoré tak závidia mladí úradníci: postavenie milenca ministrovej ženy. Slúžil Lucienovi horlivo a o týždeň mu doniesol pôvodné hlásenie s výrokmi, ktoré pán des Ramiers použil o panej de Vaize.

– Počkajte ma chvíľku, – povedal Lucien pánu Crapartovi.

A zaniesol pravopisne chybné hlásenia pozorovateľov z dobrej spoločnosti panej de Vaize, ktorá sa veľmi červenala. K Lucienovi mala dôveru a úprimnú náklonnosť, hodne blízku oveľa nežnejším citom; Lucien to trochu tušil, ale bol natoľko vyčerpaný svojou láskou k pani Grandetovej, že každý vzťah tohto druhu mu spôsoboval hrôzu. V hodinovej pokojnej a chmúrnej prechádzke krokom na koni v Meudonskom lese nachádzal čosi, čo bolo najpodobnejšie šťastiu, odkedy opustil Nancy.

V nasledujúce dni zistil, že pani de Vaize je naozaj podráždená proti pánovi des Ramiers a keďže mala hodne viac citu než spoločenských skúseností, dala pocítiť svoj hnev novinárskemu poslancovi ponižujúcim spôsobom. Tento nežný duch našiel, ani neviem ako, kruté slová pre moderného Fénelona, a tieto slová, vyjadrené neobozretne prostred dvora, ktorý obklopuje ženu všemocného ministra, stali sa vražednými pre slávožiaru mravnosti a ľudomilstva novinárskeho

poslanca. Priatelia mu to spomenuli a časopis *Charivari,* ktorý sa dosť úspešne posmieval tartufovstvu pánov stredniakov, priniesol na to dosť zreteľnú narážku.

Lucien videl, že od ministra financií došiel prípis, v ktorom šéf odboru nepriamych daní odpovedal, že medzi úradníkmi tejto služby niet nijakého Tarta. Ale pán des Ramiers mal taký vplyv, že dosiahol post scriptum samého ministra financií na tomto liste. Vlastnou rukou ministra bolo v ňom pripísané:

„Nejde azda o pána Tourta, kontrolóra v Escorbiacu?"

O týždeň išla odpoveď pána grófa de Vaize svojmu kolegovi:

„Áno, práve tento pán Tourte sa zle správal, a navrhujem jeho zosadenie."

Lucien ukradol list a letel s ním k panej de Vaize, ktorú tento prípad vrcholne zaujímal.

– Čo urobíme? – spýtala sa Luciena s ustarostenou tvárou, ktorá sa mu zdala pôvabná. Vzal ju za ruku a bozkal jej ju vo vytržení.

– Čo urobíte? – počul jej zhasínajúci hlas.

– Pomýlim si adresu a na obálku tohto listu dám napísať meno ministra vojny.

O jedenásť dní prišla odpoveď ministra vojny, oznamujúca omyl v adrese. Lucien zaniesol túto odpoveď pánovi de Vaize. Otvárač pošty vložil tri prípisy z ministerstva vojny do veľkého listu obalového papiera a spravil to, čo sa v kancelárskej reči volá *košieľka,* a na tento obal napísal: „Tri prípisy od pána ministra vojny."

Leuwen mal už týždeň v rezerve list, v ktorom si minister vojny nárokoval právomoc nad jazdnou políciou v Paríži. Lucien ním nahradil list, v ktorom minister vojny vracal ten vo veci pána Tourta. Pán des Ramiers nemal priame styky s ministerstvom vojny, musel sa obrátiť na povestného generála Barbauta a napokon prešlo pol roka od jeho intervencií, kým sa mu podarilo dosiahnuť zosadenie pána Tourta. A keď sa to dozvedela pani de Vaize, odovzdala Leuwenovi päťsto frankov, určených tomuto úbohému úradníkovi.

Lucien mal aspoň dvadsať takýchto prípadov. Ale ako vidno, tieto podrobnosti o podlých intrigách zaberajú osem tlačených strán, ak majú byť zrozumiteľné, a to je pridrahé.

Nežná pani de Vaize, hnaná, ani o tom nevediac, pre ňu neznámym citom, vyhlásila svojmu manželovi, a to tak rozhodne, až ho to nesmierne prekvapilo, že zakaždým, keď pán des Ramiers bude večerať na ministerstve, rozbolí ju hlava a večerať bude vo svojej izbe. Po dvoch-troch pokusoch gróf de Vaize napokon vyčiarol meno pána des Ramiers zo zoznamu pozývaných poslancov. Keď sa to rozchýrilo, dobrá polovica stredu prestala stískať ruku sladkastému redaktorovi vládneho časopisu. A na dovŕšenie nešťastia pán Leuwen otec, ktorý sa tú anekdotu dozvedel iba hodne neskôr Desbacsovou indiskrétnosťou, dal si ju vyrozprávať od syna so všetkými podrobnosťami, a meno pána Tourta sa mu zdalo také skvelé*, že onedlho sa anekdota podávala v salónoch vysokej diplomacie. Pánovi des Ramiers, ktorý sa votrel všade, podarilo sa akýmsi spôsobom dosiahnuť, že ho predstavili ruskému veľvyslancovi pánu N., a keď pri recepcii na počesť slávneho kniežaťa N. veľvyslanec prijímal jeho poklonu, celkom hlasno povedal:

– Ach! Des Ramiers, ten Tourte!

Moderný Fénelon pri tom náramne očervenel a na druhý deň pán Leuwen otec pustil anekdotu do obehu po celom Paríži.

KAPITOLA 58/

Kráľ si dal zavolať pána Leuwena tak, aby o tom nevedeli jeho ministri. Keď starý bankár prijímal toto upovedomenie od pána de N..., kráľovho ordonančného dôstojníka, očervenel od potešenia. (Keď r. 1792 padlo kráľovstvo, mal už dvadsať rokov). Jednako, uvedomiť si a zvládnuť svoj zmätok bolo pre človeka, ktorý zostarel v parížskych salónoch, iba otázkou jedinej chvíle. K ordonančnému dôstojníkovi bol taký chlad-

* Tourte – Mäsom plnený pagáč. V ľudovej hovorovej francúzštine sa týmto slovom označuje hlupák, chumaj. (Pozn. prekl.)

ný, že sa to dalo rovnako pokladať za hlbokú úctu i za úplný nedostatok ochoty.

A naozaj, dôstojník si povedal, keď opäť nasadal do kabrioletu:

„Čo je tento človek pri všetkej svojej umnosti, jakobín, alebo pochábeľ, vynáčený od podania ruky?"

Pán Leuwen sa díval za odchádzajúcim kabrioletom; v tú chvíľu sa mu vrátila chladnokrvnosť.

„Zahrám tú známu úlohu Samuela Bernarda, keď ho Ľudovít XIV. poprevádzal po záhradách vo Versailles."

A táto myšlienka stačila, aby sa pánu Leuwenovi vrátil všetok zápal skorej mladosti. Nijako si neskrýval chvíľkový zmätok, ktorý mu spôsobilo posolstvo Jeho Veličenstva, a ešte menej smiešnosť, ktorú by si bol utŕžil následkom toho zmätku, nech by ho boli *zaznačili* vo foyeri Opery.

Do týchto čias vymenil si kráľ s pánom Leuwenom iba zdvorilé vety na plese alebo pri večeri. Dva alebo tri razy večeral s kráľom v prvé časy po júlovej vzbure. Vtedy sa inak menovala, a Leuwen, ktorý sa nedal ľahko oklamať, bol jedným z prvých, čo rozoznali nenávisť, ktorú vnukal takýto zhubný príklad. A vtedy vyčítal z toho vznešeného pohľadu:

„Nastraším majetných ľudí a presvedčím ich, že je to vojna tých, čo nemajú nič, proti tým, čo niečo majú."

Aby sa nezdal taký hlúpy ako niekoľko vidieckych poslancov, pozvaných spolu s ním, Leuwen namieril niekoľko zaobalených žartov proti tejto myšlienke, ktorú nikto nevyslovil. Leuwen sa jednu chvíľu obával, že chcú kompromitovať parížskych drobných obchodníkov tým, že ich nútia prelievať krv. Usúdil, že je to nevkusná myšlienka, a neváhal vzdať sa funkcie veliteľa práporu, k čomu mu dopomohli maloobchodníci, ktorým dosť veľkodušne požičiaval niekoľko tisícoviek, a oni mu ich aj vrátili, a prestal chodiť na večere k ministrom pod zámienkou, že sú nudní.

Jednako, gróf de Beausobre, minister zahraničných vecí, mu povedal: *„Taký človek ako vy!..."* A prenasledoval ho pozývaním na večere. No Leuwen odolal takejto šikovnej výrečnosti.

Roku 1792 sa bol zúčastnil na jednej či na dvoch výpravách a meno Francúzska republika bolo preňho menom dávnej milenky, ktorá sa zle správala. Ostatne, jeho hodina neodbila.

Schôdzka, ktorú mu kráľ určil, zmiatla všetky jeho myšlienky. Tým väčšmi si dával pozor, lebo sa necítil chladnokrvný.

V zámku bol pán Leuwen dokonale prístojný, no len zdanlivo chladnokrvný.

Ľstivý a prefíkaný duch prvej osobnosti čochvíľa zachytil tento odtienok a bol s ním veľmi nespokojný. Nadarmo skúšal priateľský tón, ba i tón osobného záujmu, aby ctibažnosti tohto meštiaka dodal krídla, všetko darmo.

Ale nehaňme povesť ľstivej prefíkanosti povestného človeka. Čo sa dalo od neho chcieť, keď nemal vojenských víťazstiev a ešte pri takej zlomyseľnej a duchaplnej tlači? Ostatne, pripomíname, že táto povestná osobnosť videla Leuwena po prvý raz.

Tento dolnonormandský prokurátor, ktorému meno bolo kráľ, začal tým, že Leuwenovi povedal to isté, čo jeho minister: „Taký človek ako vy!" Ale keď zistil, že tento prešibaný plebejec sa zanovito uzaviera pred sladkými rečami, keď sa presvedčil, že daromne stráca čas, a nechcejúc dlhým rozhovorom vzbudiť v Leuwenovi zveličenú predstavu o službe, ktorú od neho žiadal, ani nie po štvrťhodine sa kráľ obmedzil na dobromyseľnosti.

Keď Leuwen zbadal túto zmenu tónu u takého obratného človeka, bol so sebou spokojný, a tento prvý úspech mu napokon vrátil sebadôveru.

„No, hľa," povedal si, „Jeho Veličenstvo sa vzdáva bourbonských fígľov."

Prihovárali sa mu čo najblahovoľnejšie a akoby na to, čo odznelo výslovne a určite, bolo došlo len pod tlakom udalostí a z donútenia.

– Chcel by som sa s vami, pán môj milý, pozhovárať tak, aby o tom nevedeli moji ministri, ktorí, obávam sa, s výnimkou maršala, ministra vojny, neposkytli vám obzvláštne dôvody, ani vám, ani poručíkovi Leuwenovi, aby ste boli s nimi spokojní. Zajtra sa podľa všetkého prikročí ku konečnému hlasovaniu o návrhu zákona o ... Priznávam sa vám, pán môj, že na tomto zákone mám celkom osobný záujem. Som presvedčený, že pri hlasovaní povstaním prejde. Nemyslíte?

– Áno, sire.

– Ale pri tajnom hlasovaní dostanem zamietnutie aspoň ôsmimi-desiatimi čiernymi guľkami, však ver?

– Áno, sire.

– Tak mi teda preukážte službu: hovorte proti, keďže to pokladáte za potrebné vo svojej pozícii, ale mi dajte svojich tridsaťpäť hlasov. To je osobná služba, o ktorú som vás chcel osobne poprosiť.

– Sire, v túto chvíľu mám len dvadsaťsedem hlasov, počítajúc aj svoj.

– Tie úbohé hlavy (kráľ mal na mysli svojich ministrov) sa naľakali, a či skôr urazili, preto, lebo ste odovzdali zoznam ôsmich bezvýznamných, podriadených miest. Nemusím vám ani povedať, že tento zoznam vopred schvaľujem a keďže nachádzam dobrú príležitosť, vyzývam vás, aby ste k tomu pripojili niečo pre seba, pán môj, alebo pre poručíka Leuwena...

Na šťastie pána Leuwena kráľ hovoril v tomto zmysle tri alebo štyri minúty, a pánu Leuwenovi sa zatiaľ vrátila chladnokrvnosť.

– Sire, – povedal pán Leuwen, – prosím Vaše Veličenstvo, aby nič nepodpisovalo ani pre mňa, ani pre mojich priateľov, a ja mu zajtra venujem svojich dvadsaťsedem hlasov.

– Bodaj ho! Vy ste statočný človek! – povedal kráľ, hrajúc, a to ani nie najhoršie, úprimnosť na spôsob Henricha IV.

Bolo si treba pripomenúť jeho meno, aby mu človek nesadol na lep.

Jeho Veličenstvo hovorilo v tomto duchu dobrú štvrťhodinu.

– Sire, je nemožné, aby pán de Beausobre niekedy odpustil môjmu synovi. Tento minister azda prejavil malý nedostatok osobnej rozhodnosti voči ohnivému mladíkovi, ktorého Vaše Veličenstvo nazýva poručíkom Leuwenom. Prosím Vaše Veličenstvo, aby nikdy neuverilo ani slovu tých hlásení, ktoré pán de Beausobre dá podať o mojom synovi svojou osobitnou políciou alebo políciou dobrého pána de Vaize, svojho priateľa.

– *A ktorému vy tak čestne slúžite?* – povedal kráľ. Oči sa mu ľstivo ligotali.

Pán Leuwen sa odmlčal; kráľ zopakoval otázku s udivenou tvárou nad týmto nedostatkom úcty.

– Sire, obávam sa, keby som odpovedal, že by som podľahol svojmu návyku úprimnosti.

– Odpovedzte, pán môj, vyslovte svoju myšlienku, nech je akákoľvek.

Spolubesedník hovoril ako kráľ.

– Sire, nikto nepochybuje o kráľových priamych stykoch so severskými dvormi, no nikto mu to nepovie.

Táto okamžitá a úplná poslušnosť akoby bola trochu prekvapila veľkú osobnosť. Videla, že pán Leuwen nemá, čo by si od nej ako priazeň žiadal. Keďže nebola zvyknutá nič dávať ani prijímať zadarmo, vypočítala si, že tých dvadsaťsedem hlasov ju bude stáť dvadsaťsedemtisíc frankov. „A to by bolo ako zadarmo," pomyslel si korunovaný kalkulant.

Spoznal u pána Leuwena ten ironický výraz, ktorý mu tak často spomínalo hlásenie jeho generála N.

– Sire, – pokračoval pán Leuwen, – vybudoval som si postavenie v spoločnosti tým, že som nič neodmietal svojim priateľom a nič ani sebe samému proti svojim nepriateľom. To je stará obyčaj, a úpenlivo prosím Vaše Veličenstvo, aby nežiadalo odo mňa zmenu postoja voči ministrom. Prejavili voči mne takú povýšenosť, že ešte aj ten dobrák minister financií mi v snemovni vážne povedal, keď bola reč o tých mojich ôsmich tisícosemstofrankových miestach: *„Drahý priateľ, neslobodno byť nenásytným!"* Sľubujem Vášmu Veličenstvu svoje hlasy, ktorých bude najviac ak dvadsaťsedem, ale prosím, aby mi dovolilo posmievať sa jeho ministrom.

A toho sa pán Leuwen na druhý deň zhostil s obdivuhodnou vervou a veselosťou. Podľa všetkého bola jeho domnelá výrečnosť iba povahový výstrelok, bol to *prirodzenejší* človek, než je v Paríži dovolené. Vzrušovala ho myšlienka, že prinútil kráľa, aby bol k nemu takmer úprimný.

Zákon, na ktorom kráľovi, ako vravel, záležalo, prešiel väčšinou trinástich hlasov, z čoho bolo šesť ministerských. Keď vyhlásili tento výsledok, pán Leuwen povedal celkom nahlas zo svojho miesta v druhej lavici vľavo, na tri kroky od ministrov:

– Táto vláda sa odporúča, šťastnú cestu!

Tento výrok hneď opakovali všetci poslanci v susedných laviciach. Keď bol pán Leuwen v izbe sám s lokajom, súhlas tohto lokaja ho robil šťastným; z toho možno usúdiť, nakoľko

bol citlivý na úspech najprostejších slov, aký bol aj tento výrok.

„Moja povesť svedčí za mňa," povedal si, vykonávajúc prehliadku tých blyštiacich sa očí, upretých do jeho zraku.

Predovšetkým bolo každému jasné, že sa s nijakou mienkou nestotožňuje vášnivo. Jestvovali hádam len dve veci, s ktorými by nikdy nebol súhlasil: krv a úpadok.

Tri dni po odhlasovaní tohto zákona, prijatého väčšinou trinástich hlasov, z čoho bolo šesť ministerských, pán Bardoux, minister financií, podišiel v snemovni k pánu Leuwenovi a povedal mu veľmi vzrušene, hovoriac polohlasno, lebo sa obával nejakej vtipnej poznámky:

– Tých osem miest je schválených.

– Veľmi dobre, pán Bardoux, – povedal mu, – ale ste voči sebe samému povinný nekontrasignovať tieto prejavy vďaky. Prenechajte to svojmu nástupcovi na financiách. *Ja počkám, monsignore.*

Pán Leuwen hovoril veľmi zreteľne, všetci poslanci dookola užasli: posmievať sa ministrovi financií, človeku, ktorý môže niekoho vymenovať za hlavného výbercu!

Jednako, mal určité ťažkosti s ôsmimi členmi svojej *Légie Juhu,* kým pristali na tento úspech, lebo tých osem miest bolo určených ich príbuzným.

– O šesť mesiacov budeme mať za každé miesto dve, treba vedieť prinášať obete.

– To sú krásne fígle, – povedal mu jeden z jeho poslancov, smelší od ostatných.

Pánu Leuwenovi sa zablyšťali oči; prišli mu na um dve-tri odpovede, ale sa len príjemne usmieval. „Iba blázon si podrezáva konár, na ktorom sedí," pomyslel si.

Všetky oči sa upreli na pána Leuwena. Druhý osmelený poslanec zvolal:

– Náš priateľ Leuwen nás všetkých obetuje za jediný vtipný výrok!

– Ak chcete prerušiť so mnou spojenie, je to, páni moji, vaša slobodná vôľa, – povedal Leuwen vážne. – V tom prípade si budem nútený rozšíriť jedáleň, aby som mal kde prijímať nových priateľov, ktorí ma denne prosia, aby mohli hlasovať so mnou.

– No len, no! Pokoj! – skričal jeden z poslancov, ktorý mal rozum na mieste. – Čo by z nás bolo bez pána Leuwena? Čo sa mňa týka, ja som si ho zvolil za hlavného veliteľa na celú svoju zákonodarnú kariéru, nikdy sa mu nestanem neverným.

– Ani ja!

– Ani ja!

Pán Leuwen podišiel k obom poslancom, ktorí hovorili takýmto tónom, vzal ich pod pazuchy a chcel sa pokúsiť vysvetliť im, že prijatím tých ôsmich miest by sa ich spoločnosť uponížila na postavenie *Troch sto* pána de Villèle.

– Paríž je nebezpečná pôda. O týždeň by sa všetky malé noviny vrhli na nás.

Pri týchto slovách obaja opozičníci stŕpli od strachu.

„Ktorýkoľvek haraburdák by mohol poľahky dodávať články," povedal si neúprosný Leuwen.

A mier bol uzavretý.

Kráľ dával často pozývať pána Leuwena na večeru a po večeri ho držal pol alebo aj tri štvrte hodiny vo výklenku niektorého okna.

„Keby som šetril ministrov, bola by moja povesť vtipného človeka pochovaná." A na druhý deň po každej večeri na zámku predstieral, že sa bezuzdne posmieva niektorému z tých pánov. Kráľ mu to spomenul.

– Sire, úpenlivo prosím Vaše Veličenstvo, aby mi v tomto smere ponechalo úplnú voľnosť. Aké-také prímerie budem môcť dožičiť iba nástupcom týchto ľudí. Tejto vláde chýba dôvtip, a to v pokojných časoch Paríž nemôže odpustiť. Dobré hlavy tejto krajiny potrebujú prestíž, ako Bonaparte, vracajúci sa z Egypta, alebo dôvtip. (Pri tomto obávanom mene sa kráľ zatváril ako mladá nervózna žena, pred ktorou spomenuli kata.)

O niekoľko dní po tomto rozhovore s kráľom rokovalo sa v snemovni o istej veci, pričom všetky oči hľadali pána Leuwena. Pani Destroisová, bývalá správkyňa listovej pošty v Torville, sa žalovala, že ju zosadili na základe obvinenia a usvedčenia zo sprenevery, ktorej sa nedopustila. Podala petíciu, aby sa ospravedlnila vo svojom postavení. Čo sa týka spravodlivosti, tú ani nepomýšľa dosiahnuť, kým pán Bardoux bude mať kráľovu dôveru. Petícia bola pichľavá, usta-

vične sa pohybovala na kraji bezočivosti, no nebola bezočivá, bolo by sa dalo povedať, že ju písal nebohý pán de Martignac.

Pán Leuwen prehovoril tri razy a pri druhom prejave ho doslova zahrnuli ováciami. V ten deň prijali denný poriadok, ktorý si pán de Vaize vyprosil na kolenách väčšinou dvoch hlasov, a len pri hlasovaní povstaním mal minister väčšinu pätnástich až dvadsiatich hlasov. Pán Leuwen povedal svojim susedom, ktorí sa zoskupili okolo neho ako obyčajne:

– Pán de Vaize mení návyky bojazlivých ľudí: zvyčajne sa povstáva pre spravodlivosť a hlasuje sa za vládu. Ja otváram zbierku v prospech vdovy Destroisovej, bývalej správkyne pošty, ktorá bude vždy *bývalou,* a upisujem tritisíc frankov.

Do akej miery bol pán Leuwen britký voči ministrom, do takej dbal na to, aby bol najpokornejším služobníkom svojej *Légie Juhu.* Na večere pozýval iba svojich dvadsaťosem poslancov; keby bol chcel, jeho osobná strana by bola ľahko vzrástla na päťdesiat, ba i šesťdesiat členov, lebo jeho náhľady boli hodne prispôsobivé.

„Ministri by iste dali tých stotisíc frankov, ktoré poslali prineskoro môjmu synovi, aby rozčesli moju dobrú skupinku."

Takmer pravidelne mával všetkých týchto pánov na večeri v pondelok, aby sa dohodli o pláne parlamentnej kampane na týždeň.

– Kto by z vás, páni moji, rád večeral na zámku?

Pri týchto slovách ho tí dobrí poslanci už videli ako ministra. Páni sa dohodli, že tejto cti sa má dostať ako prvému pánu Chapeauovi a že neskôr, pred koncom parlamentného obdobia, požiadajú o túto česť pre pána Cambrayho.

– Ja k týmto menám pridám ešte aj mená pánov Lamorta a Debréeho, ktorí nás chceli opustiť.

Títo páni čosi šemotili a začali sa ospravedlňovať.

Pán Leuwen šiel poprosiť pobočníka Jeho Veličenstva, a ani nie o dva týždne títo štyria poslanci, neznámejší v snemovni než ktokoľvek, dostali pozvanie na večeru ku kráľovi. Pána Cambrayho táto neúfaná priazeň natoľko dojala, že ochorel a nemohol ju využiť.

Na druhý deň po večeri u kráľa si pán Leuwen pomyslel, že by mal využiť slabosť týchto dobrých ľudí, ktorým chýbal len rozum, aby mohli byť zlomyseľní.

– Páni moji, – povedal im, – ak mi Jeho Veličenstvo povolí kríž, kto z vás by mal byť tým šťastným rytierom?

Páni si žiadali týždeň na uzhovorenie, no nemohli sa dohodnúť. Po večeri šli teda hlasovať podľa starej obyčaje, ktorej pán Leuwen dával náročky trochu upadnúť do zabudnutia. Boli dvadsiati siedmi. Pán Cambray, chorý a neprítomný, dostal trinásť hlasov, pán Lamorte štrnásť, v to počítajúc i hlas pána Leuwena. Určili pána Lamorta.

Nebolo ani najmenšieho výhľadu, aby mohol dostať kríž. „Ale," povedal si pán Leuwen, „toto pomyslenie im zabráni revoltovať."

Pán Leuwen chodil dosť pravidelne k maršalovi N., odkedy tento minister vymenoval Luciena za poručíka. Maršal mu prejavoval veľkú blahovôľu a páni sa v poslednom čase vídali tri razy do týždňa. Maršal mu napokon dal na zrozumenie, ale takým spôsobom, aby si nevynútil odpoveď, že ak vláda padne a jeho, maršala, poveria zostavením novej vlády, nerozišiel by sa s pánom Leuwenom. Pán Leuwen bol veľmi povďačný, ale starostlivo vyhýbal podobnému záväzku.

Pán Leuwen sa už dávno osmelil vyznať sa pani Leuwenovej zo zákmitu svojej ctibažnosti.

– Začínam o tom všetkom vážne premýšľať. Úspech ma zaskočil; no a byť *výrečným* človekom, ako hovoria moji priatelia-novinári, zdá sa mi celkom zábavné: v snemovni hovorím ako v nejakom salóne. Lenže, ak táto vláda, ktorá už trepoce iba jedným krídlom, čoskoro padne, nebudem mať čo povedať, lebo vlastne nemám o ničom nijaký náhľad a vo svojom veku sa iste nedám na štúdovanie, aby som si nejaký získal.

– Ale, otec, vy predsa dokonale ovládate finančné otázky, vyznáte sa v rozpočte so všetkými jeho lapákmi a niet päťdesiat poslancov, ktorí by presne vedeli, ako sa v rozpočte klame, no a týchto päťdesiat poslancov starostlivo kupujú, a to pred všetkými ostatnými. Včera ste nahnali strach pánu ministrovi financií vo veci tabakového monopolu. Skvelo ste využili list prefekta *Noireaua,* ktorý odmieta povoliť pestovanie tabaku ľuďom nesprávneho zmýšľania.

– Toto je iba sarkazmus. Po troche je dobrý, ale samý sarkazmus, to by napokon vzbúrilo snemovnú menšinu sprostákov, ktorá tak či onak z ničoho nič nechápe a je takmer väčšinou. Moja výrečnosť a povesť je ako vajcový nákyp, neokrôchaný robotník to pokladá za daromnicu.

– Dokonale poznáte ľudí vo všeobecnosti a najmä všetko, čo sa udalo vo verejnom živote Paríža od Napoleonovho konzulstva v roku tisíc osemsto, a to je úžasné.

– *Gazette* vás nazýva Maurepasom našej doby, – povedala pani Leuwenová. – Veľmi by som si želala mať na vás taký vplyv, aký mala pani de Maurepas na svojho muža. Zabávajte sa, priateľ môj, len vás prosím, nestaňte sa ministrom, to by vás priviedlo do hrobu. Už i tak priveľa hovoríte, obávam sa o vaše pľúca.

– Stať sa ministrom znamenalo by aj inú nepríjemnosť: vyšiel by som navnivoč. Strata toho úbohého Van Petersa prejavuje sa veľmi citeľne. Posledne *sme zostali* vo dvoch amsterdamských bankrotoch jedine preto, že odkedy ho nemáme, nebol som v Holandsku. Tomu je tá prekliata snemovňa na vine, a tuto tento prekliaty Lucien je príčinou všetkých mojich oštár. Najsamprv ma pripravil o polovicu vášho srdca, potom mal by poznať hodnotu peňazí a stať si na čelo môjho bankového domu. Či už kto videl, aby človek, ktorý sa narodil bohatý, nechcel zdvojiť svoj majetok? Zaslúžil by si chudobu. Jeho dobrodružstvá v *** pri voľbách pána Mairoberta ma podráždili. Keby nie to hlúpe prijatie, ktoré mu pripravil de Vaize, nebolo by mi prišlo na um budovať si nejaké *postavenie* v snemovni. No a prišiel som tej hre na chuť. Teraz, pri páde tejto vlády, pravda, ak vôbec padne, budem mať v hre celkom inú účasť, než som mal pri jej vytvorení. Ale tu sa ukazuje hrozná námietka: *čo si môžem žiadať?* Ak si nevezmem nič podstatné, po dvoch mesiacoch bude sa mi posmievať vláda, ktorej som pomáhal pri zrode, a ja sa nájdem v *smiešnej situácii.* Stať sa hlavným výbercom, to pre mňa peňažite neznamená nič, a ostatne, bola by to priveľmi podradná výhoda pri mojom terajšom postavení v snemovni. Spraviť Luciena proti jeho vôli prefektom, to by znamenalo poskytnúť tomu zo svojich priateľov, ktorý sa stane ministrom vnútra, prostriedok, aby ma stiahol do bahna, keď ho zosadím, čo sa stane do troch mesiacov.

– Ale nebola by to krásna úloha konať dobro a nič si nevziať? – povedala pani Leuwenová.

– To by naša verejnosť nikdy neuverila. Pán de Lafayette hral túto úlohu štyridsať rokov, a neprestajne sa vystavoval smiešnosti. Tento ľud je priveľmi skazený, aby chápal takéto veci. Pre dobré tri štvrtiny parížskeho obyvateľstva by bol pán de Lafayette obdivuhodný človek, keby bol ukradol štyri milióny. Keby som odmietol ministerstvo a viedol by som taký dom, že by som trovil ročne stotisíc frankov, pričom by som kupoval ešte aj pozemky, čo by dokazovalo, že sa neprivádzam na mizinu, všetci by dôverovali môjmu géniu, a zachoval by som si prevahu nad všetkými tými pololagan-mi, ktorí sa budú škriepiť o ministerstvá. Ak mi nerozriešiš otázku: *čo si môžem vziať?* – povedal synovi so smiechom, – budem ťa pokladať za človeka bez predstavivosti a nemám iný výber ako predstierať chatrné zdravie a odísť na tri mesiace do Talianska, aby som umožnil vytvoriť vládu bezo mňa. Po návrate by som bol síce zabudnutý, ale nie smiešny. Kým by som čakal, že nájdem prostriedky na využitie tejto kombinovanej priazne kráľa i snemovne, ktorá ma robí jedným z predstaviteľov vysokého bankovníctva, musel by som túto priazeň preukázať a zveľadiť. Nuž prichodí mi vás, drahá priateľka, popýtať o veľké ustávanie, – doložil, obraca-júc sa osobnejšie na svoju ženu, – išlo by o to usporiadať dva plesy. Ak prvý nebude *well attended,* ušetríme sa druhého, lenže predpokladám, že na druhom budeme mať *celé Francúz-sko,* ako sa hovorilo za mojej mladosti.

Oba plesy sa uskutočnili, a to s ohromným úspechom, a móda ich náležite vychytila. Maršal prišiel na prvý, na ktorý, dalo by sa povedať, hrnula sa poslanecká snemovňa; nechýbal ani princ; ale najreálnejšie bolo to, že minister vojny si zmyslel odviesť nabok pána Leuwena na dobrých dvadsať-päť minút. A zvláštne bolo, že za tohto rozhovoru v ústraní, od čoho šli prítomným sto osemdesiatim poslancom oči vypadnúť, maršal sa zhováral s pánom Leuwenom naozaj o vážnych otázkach.

– S jednou vecou si skutočne neviem rady, – vravel minister vojny. – Čo si myslíte, že by sa dalo urobiť pre vášho pána syna v medziach rozumných možností? Chcete, aby bol prefektom? Nič ľahšieho. Chceli by ste z neho veľvyslanecké-

ho tajomníka? Ale tam je taká oštarná hierarchia. Ja by som ho dal vymenovať za druhého tajomníka, a o tri mesiace za prvého.

– *O tri mesiace?* – povedal pán Leuwen s výrazom prirodzene pochybovačným a naskrze nie prepiatym.

Nehľadiac na túto opravu, maršal by bol pokladal tieto slová u každého iného za bezočivosť. Pánu Leuwenovi však odpovedal veľmi dobromyseľne a v ozajstnom pomykove:

– Nuž, to je ťažké. Poskytnite mi možnosť, aby som ju mohol odstrániť.

Pán Leuwen, nenachádzajúc odpoveď, rozplýval sa v prejavoch vďaky najskutočnejšieho, najprostejšieho priateľstva.

– Títo dvaja najväčší parížski šudieri boli úprimní. – To bola poznámka pani Leuwenovej, keď jej pán Leuwen zopakoval dialóg v ústraní s maršalom.

Na druhom plese museli sa zjaviť všetci ministri. Úbohá pani de Vaize takmer plačúc povedala Lucienovi:

– V budúcej plesovej sezóne vy budete ministrami, a ja prídem k vám.

– Nebudem vám väčšmi oddaný než dnes, lebo to nie je možné. Ale kto bude ministrom v tomto dome? Ja to nebudem, a môj otec tým menej, ak je to len možné.

– To je od vás tým horšie. Zvrhujete nás, a ani neviete, koho dať na naše miesto. A to všetko preto, lebo pán de Vaize vám vtedy, pán môj, keď ste sa vrátili z ***, nadostač nelichotil.

– Som zúfalý nad vaším zármutkom. Že vám nemôžem dať svoje srdce, aby som vás utešil! Ale vy dobre viete, že je už oddávna *vaše.* – A odznelo to dosť vážne, aby to nebolo bezočivé.

Úbohá malá pani de Vaize nebola dosť vtipná, aby vedela, ako má odpovedať, a ešte vzdialenejšia toho, aby mala dosť vtipu tú odpoveď aj vysloviť. Obmedzila sa na to, že ju zmätene cítila, asi takto:

„Keby som si bola celkom istá, že ma milujete, keby som sa odhodlala prijať váš hold, šťastie náležať vám by bolo azda jedinou možnou útechou v nešťastí nad stratou ministerstva."

„Hľa, ešte jedno z nešťastí toho ministerstva, okolo ktorého môj minister obchádza. Pre toto úbohé žieňa nebolo nijakým šťastím, keď sa pán de Vaize ta dostal. Jediným pocitom, ktorý to v nej asi vzbudilo, nakoľko o tom môžem súdiť, boli rozpaky, obavy atď., a teraz bude zúfalá, že to stráca, ak to vôbec stratí. Je to duša, ktorá si nežiada nič iné iba zámienku, aby mohla byť smutná. Ak tohto de Vaize vyrazia, ona sa možno rozhodne za desaťročný smútok. Na konci týchto desiatich rokov bude na začiatku zrelého veku a ak nenájde kňaza, ktorý by sa s ňou zaoberal výlučne pod zámienkou usmerňovania jej svedomia, bude znudená a nešťastná do samej smrti. Nieto takej krásy, takej elegancie v spôsoboch, ktorá by umožnila preniesť sa ponad takúto nudnú povahu. *Requiescat in pace!* Bol by som v riadnej kaši, keby ma chytila za slovo a dala mi svoje srdce. Časy sú pošmúrne a smutné. Za Ľudovíta XIV. by som bol býval k takejto žene galantný a ľúbezný, bol by som sa o to aspoň pokúsil. V tomto XIX. storočí som plytko sentimentálny, to je jediná útecha, ktorú som jej schopný poskytnúť."

Keby sme písali *Walpolove Pamäti* alebo akúkoľvek inú knihu tohto druhu, ktorá je rovnako nad naše schopnosti, pokračovali by sme v podávaní anekdotického príbehu siedmich pololaganov, z ktorých sú dvaja alebo traja šikovníci a jeden alebo dvaja krasorečníci a kde ich nahrádzajú tým istým počtom naničhodníkov. Úbohého statočného človeka, ktorý by sa na ministerstve vnútra zaoberal *dobromyseľne* osožnými vecami, pokladali by za hlupáka; celá snemovňa by ho hanobila. Majetok by si bolo treba získať nie surovými krádežami, jednako, aby človek bol vážený, bolo by treba predovšetkým honobiť si peniažky. Keďže namiesto týchto mravov onedlho nastúpia nezištné cnosti republiky, ktorej predstavitelia budú vedieť umierať ako Robespierre s trinástimi frankmi a deviatimi sous vo vrecku, chceli sme ich *zaznačiť na pamiatku.*

Ale my sme čitateľovi nesľúbili práve históriu o záľubách, ktorými si tento rozkošník odháňal nudu, ale iba príbeh jeho syna, človeka veľmi prostého, na ktorého sa bez jeho viny nahrnuli oštary následkom pádu vlády, aspoň natoľko, nakoľko mu to jeho vážna povaha dovoľovala.

Luciena veľmi trápilo svedomie kvôli otcovi. Necítil k nemu priateľstvo, čo si často vyčítal, keď i nie ako zločin, tak aspoň ako nedostatok citu. Lucien si vravel, keď mu úradné

povinnosti, ktorými bol neustále zaneprázdnený, aspoň trochu dovolili rozmýšľať:

„Akou vďakou som povinný svojmu otcovi? Som príčina skoro všetkých jeho činov; je pravda, že mi chce život usmerniť na svoj spôsob. Ale namiesto aby mi rozkazoval, on ma len presviedča. Prichodí mi väčšmi dávať pozor na seba!"

Cítil intímnu a hlbokú hanblivosť pred vyznaním, ale napokon sa predsa len musel vyznať, že k otcovi nemá dosť lásky. To ho trápilo a uvedomoval si to ako nešťastie, takmer trpkejšie, než bolo to, čo si vo svojich *čiernych* dňoch formuloval takto: *zradený paňou de Chasteller.*

Lucienova pravá povaha sa ešte neprejavovala. Je to čudné, veď mal už dvadsaťštyri rokov. Pod zovňajškom, ktorý mal čosi zvláštne a šľachetné, bola to povaha prirodzene veselá a bezstarostná. Takýto bol dva roky po tom, čo ho vylúčili z polytechniky, ale táto veselosť sa teraz úplne zatmila od príhody v Nancy. Jeho duch obdivoval živosť a pôvaby slečny Raimondy, ale pomyslel si na ňu iba vtedy, keď chcel v sebe zabiť najšľachetnejšiu časť svojej duše.

Za vládnej krízy sa k tejto príčine smútku pripojili aj pálčivé výčitky svedomia, že k otcovi necíti priateľstvo ani nežnosť. Priepasť medzi týmito dvoma bytosťami bola prihlboká. Všetko, čo sa právom či neprávom zdalo Lucienovi vznešené, veľkodušné, vrcholné, každá vec, o ktorej si myslel, že za ňu je šľachetné umrieť alebo že s ňou je krásne žiť, bola pre jeho otca len námet na dobrý žart a zdala sa mu klamstvom. Zhodovali sa azda v jednom jedinom cite: v dôvernom priateľstve, upevnenom skúškami tridsiatich rokov. Popravde sa pán Leuwen správal k slabostiam svojho syna s vybranou zdvorilosťou, ktorá zachádzala takmer do *vznešenosti* a do znovuvytvárania reality; ale tento syn mal dosť taktu, aby to uhádol, bola to zvrchovanosť ducha, jemnosti, umenia byť zdvorilým, delikátnym, dokonalým.

KAPITOLA 59/

Každý si čoraz jasnejšie uvedomoval, že pán Leuwen bude zastupovať burzu a peňažné záujmy vo vládnej kríze, ktorá sa ukazovala na obzore a rýchlo sa približovala.

Škriepky medzi maršalom-ministrom vojny a jeho kolegami stávali sa každodennými, a dá sa povedať, prudkými. Ale táto podrobnosť bude zaznamenaná vo všetkých súčasných pamätiach a nás by priveľmi odvádzala od námetu. Stačí, keď povieme, že v snemovni väčšmi obstávali pána Leuwena než ministrov.

Záhatie pána Leuwena zo dňa na deň vzrastalo. Kým mu každý závidel správanie, postavenie v snemovni, ktoré i jeho veľmi uspokojovalo, on sám si jasne uvedomoval, že si ho naskrze nemôže udržať dlho. Kým informovaní poslanci, poprední bankári, niekoľkí diplomati, čo poznajú krajinu, v ktorej pôsobia, obdivovali ľahkosť a bezstarostnosť, s ktorou pán Leuwen viedol a usmerňoval veľkú výmenu osôb, na čelo ktorej si stal, tento vtipný človek bol zúfalý nad tým, že nemá nijaký plán.

– Ja to všetko spomaľujem, – hovoril žene a synovi, – maršalovi odkazujem, že by mohol dať podnet na vyšetrovanie o tých štyroch či piatich miliónoch služného, ktoré si dáva vyplácať, zabraňujem, aby de Vaize, ktorý je bez seba, nestváral hlúposti, tomu tlstému ministrovi financií dávam znať, že odhalíme len niekoľko najmenších klamstiev jeho rozpočtu atď atď. Ale prostred všetkého tohto zdržovania neprichádza mi na um nijaká myšlienka. Kto sa nado mnou zmiluje nejakou myšlienkou?

– Nemôžete si vziať zmrzliny a máte strach, že sa roztopí, – povedala pani Leuwenová. – Hrozné položenie pre maškrtníka!

– A mriem od strachu, že budem banovať za zmrzlinou, keď sa roztopí.

Tieto rozhovory sa opakovali každý večer okolo malého stolíka, za ktorým pani Leuwenová pijala svoj lišajníkový odvar.

Všetka pozornosť pána Leuwena sa teraz upierala na to, aby sa pád vlády spomalil. V tomto smere viedol svoje tri či štyri

posledné rozhovory, ktoré mal s istou vysokopostavenou osobnosťou. Ministrom nemohol byť, nevedel, koho podniesť za ministra, a ak sa vláda utvorí bez neho, stratí pozíciu.

Už dva mesiace pána Leuwena nadmieru domŕzal pán Grandet, ktorý z ničoho nič začal... *(čistá strana rukopisu)* ...o pairstvo.

– Nie, chce byť ministrom.

– Ministrom, on? Hospodine! – odpovedal pán Leuwen a dal sa do smiechu. – Ale veď by bol na posmech svojim vlastným šéfom odborov!

– Ale má tú výdatnú a hlúpu dôležitosť, ktorá sa tak páči v poslaneckej snemovni. Títo páni sa vlastne hrozia dôvtipu. Čože sa im znepáčilo na pánoch Guizotovi a Thiersovi, ak nie *dôvtip?* V podstate pripúšťajú dôvtip iba ako nevyhnutné zlo. To je účinok výchovy Cisárstva a nadávok, ktorými Napoleon zahrnul *ideológiu* pána de Tracy po návrate z Moskvy.

– Ja som sa nazdal, že by snemovňa nechcela klesnúť nižšie než gróf de Vaize. Tento veľký človek má práve ten stupeň villèlovskej hrubosti a ľstivého dôvtipu, aby bol na jednej línii a v hre rovnocenný s prevažnou väčšinou snemovne. Ale tento pán Grandet je taký plytký, taký hrubastý, či toho znesú?

– Živosť a duchovná delikátnosť by bola pre každého ministra iste smrteľnou chybou. Snemovňa ľudí bývalého režimu, s ktorou mal pán de Martignac do činenia, horko-ťažko mu odpúšťala ten pekný vaudevillový dôvtip. A ako by to bolo bývalo, keby bol k tejto chybe pripojil delikátnosť, ktorá tak uráža kramárov a ľudí bohatých? Ak je tu potrebná nejaká prepiatosť, tak prepiatosť v hrubosti je oveľa menej nebezpečná; tam sa dá vždy odpomôcť.

– Ale tento Grandet chápe len takú cnosť ako vystaviť sa streľbe z pištole alebo ohňu barikády vzbúrencov. Len čo sa v nejakej veci ktosi nepoddá peňažitému prospechu, miestu pre svojho príbuzného alebo nejakému vyznamenaniu, bude vykrikovať o pokrytectve. Vraví, že vo Francúzsku videl iba troch hlupákov: pánov de Lafayette, Duponta de l'Eure a Duponta de Nemours, ktorý rozumel reči vtákov. Keby ešte mal trochu vtipu, trochu vzdelania, trochu živosti, aby sa mohol vhodne oháňať v diskusii, mohol by vzbudiť nejakú ilúziu, ale i najmenej jasnozrivý človek v ňom hneď spozná zbohatnutého šafraníka, ktorý sa chce stať vojvodom.

Pán Grandet si ho obchádzal už celý mesiac, odkedy si nežne spomínal, že kedysi spolu pracovali u pána Perrégauxa, a zdalo sa, že nemôže žiť bez otca alebo bez syna.

– Čo vlastne chce tento fičúr, chce sa stať hlavným výbercom v Paríži alebo v Rouene, a či mieri na pairstvo?

To bol človek podlý ešte na celkom iný spôsob než pán de Vaize.

– Pán gróf de Vaize je v porovnaní s Grandetom Voltaire čo do rozumu a Jean-Jacques čo do romantických citov.

To bol človek, ktorý nechápal, podobne ako pán de Castries v storočí Ľudovíta XVI., že možno toľko hovoriť o takom d'Alembertovi alebo o takom Diderotovi, o ľuďoch, ktorí nemajú koč. Takéto myšlienky boli v dobrom tóne roku 1780, dnes sú pod úrovňou vidieckych legitimistických novín a kompromitujú stranu.

Od veľkého úspechu, ktorý pánu Leuwenovi priniesla jeho druhá reč v snemovni, Lucien zbadal, že sa v salóne pani Grandetovej stal celkom inou osobnosťou. Pokúsil sa využiť toto nové šťastie a hovoril o svojej láske, ale prostred všetkej tej hľadanosti najdrahšieho prepychu Lucien badal iba geniálnosť stolára alebo čalúnnika. Delikátnosť týchto remeselníkov mu len tým jasnejšie odhaľovala povahové črty pani Grandetovej. Prenasledoval ho neblahý obraz, a daromne sa namáhal odhrnúť ho od seba: žena obchodníka s krátkym tovarom, čo práve vyhrala veľkú výhru vo viedenskej lotérii, ktorú sa frankfurtskí bankári tak usilujú spopularizovať.

Pani Grandetová nebola naskrze z tých žien, ktoré nazývajú šepletami, a veľmi dobre si uvedomila ten chatrný úspech.

– Tvrdíte, že voči mne prechovávate neprekonateľné city, – povedala mu raz mrzuto, – a nemáte ani len to potešenie z návštevy u ľudí, ktoré predchádza priateľstvo!

„Hospodine! Aká žalostná pravda!" povedal si Lucien. „Azda by sa stávala vtipnou na môj účet?"

Poponáhľal sa s odpoveďou:

– Som bojazlivej povahy, náchylný k melancholii, a okolnosť, že hlboko milujem istú dokonalú ženu, ktorá ku mne necíti nič, len zväčšuje moje nešťastie.

Nikdy nemal menej práva takto sa žalovať: odteraz takrečeno pani Grandetová dvorila Lucienovi. On akoby využíval toto položenie, ale bol taký krutý, že si na tom zakladal, ako sa zdalo, najmä vtedy, keď bolo veľa ľudí. Ak našiel pani Grandetovú iba v kruhu jej zvyčajných ctiteľov, strašne sa namáhal, aby nimi nepohŕdal.

„Azda je na tom niečo zlé, že ponímajú život opačným spôsobom než ja? Majú za sebou väčšinu!"

No aj pri týchto veľmi správnych úvahách stával sa čoraz chladnejším, mlkvejším, nemal záujem o nič.

„Ako hovoriť o pravej cnosti, o sláve, o kráse pred hlupákmi, ktorí všetko chápu naopak a tuhými žartmi sa silia pošpiniť všetko, čo je delikátne?"

Zavše mu hlboké zhnusenie nevedomky poslúžilo a vyvážilo vzruchy, ktoré sa ho ešte niekedy zmocňovali a ktoré v ňom spoločnosť v Nancy len posilnila, namiesto aby ich bola opravila.

„Je to človek dobrého tónu," vravela si pani Grandetová, keď ho videla stáť pred svojím kozubom, obráteného k nej a nehľadiaceho na nič. „Aká dokonalosť u človeka, ktorého starý otec nemal ani koč! Aká škoda, že nenosí nejaké historické meno. Chvíle živosti, ktoré tvoria v jeho spôsoboch akúsi škvrnu, boli by hrdinstvom. Aká škoda, že nepríde do salónu niekto, kto by sa pokochal v tej vysokej dokonalosti jeho správania!..."

Jednako doložila:

„Moja prítomnosť by ho mala vytrhnúť z tohto *normálneho* stavu spôsobného človeka a zdá sa, že najmä keď je osamote so mnou... a s tými pánmi (pani Grandetová, zhovárajúc sa sama so sebou, bola by takmer povedala: ‚s mojou suitou'), dáva najavo najviac nezáujmu a zdvorilosti... Keby nikdy voči ničomu nepreukázal vrúcnosť," povedala si pani Grandetová, „ani by som sa nežalovala."

Lucien bol, pravda, zúfalý, že sa natoľko nudí v spoločnosti ženy, ktorú má zbožňovať, najväčšmi však preto, že jeho duševné rozpoloženie je zjavné, a keďže u týchto ľudí predpokladal mimoriadnu citlivosť k osobnému správaniu, bol voči nim ešte dvojnásobne zdvorilejší a ľúbezne pozornejší.

Medzitým sa Lucienovo položenie ako osobného tajomníka ministra, z ktorého si jeho otec robil posmech, stávalo veľmi chúlostivým. Pán de Vaize a Lucien, akoby sa boli mlčky dohodli, zhovárali sa už skoro len preto, aby si vraveli zdvorilosti; zriadenec nosil listiny z kancelárie do kancelárie. Gróf de Vaize, aby zdôraznil svoju dôveru k Lucienovi, zavaľoval ho, dalo by sa povedať, najdôležitejšími vecami ministerstva.

„Azda si myslí, že ma donúti žiadať o milosť?" uvažoval Lucien.

A pracoval aspoň za troch šéfov oddelenia. Často bol už o siedmej ráno za písacím stolom a neraz, kým večeral, dával si prepisovať akty v otcovej kancelárii a vracal sa večer na ministerstvo, aby ich dal položiť Jeho Excelencii na stôl. Jeho Excelencia prijímala tieto, ako sa po úradnícky hovorí, dôkazy schopnosti vlastne nanajvýš mrzuto.

– Toto v podstate väčšmi ohlupuje, – vravel Coffovi, – než počítanie čísla logaritmu, ktoré chceme umocniť na štrnástu.

– Pán Leuwen a jeho syn, – vravel pán de Vaize svojej žene, – chcú mi zrejme dokázať, že som chybil, keď som mu neponúkol prefektstvo po návrate z ***. Čo môže chcieť? Mohol mať povýšenie i vyznamenanie, ako som mu sľúbil, ak by bol mal úspech, ale on nemal úspech.

Pani de Vaize dala pozvať Luciena tri-štyri razy v týždni a pripravovala ho o drahocenný čas, ktorý potreboval na svoje spisy.

I pani Grandetová si nachádzala zámienky, aby ho navštevovala v priebehu dňa, a Lucien z priateľstva a z vďačnosti k otcovi hľadel využiť tieto príležitosti, aby sa tváril ako skutočne zaľúbený. Vypočítaval si, že pani Grandetovú vída aspoň dvanásť ráz do týždňa.

„Ak sa mnou verejnosť zaoberá, musí sa nazdať, že som po uši zaľúbený, a to ma raz navždy očistí od podozrenia zo saintsimonizmu."

Aby sa páčil pani Grandetovej, vynikal medzi najlepšie oblečenými mladými ľuďmi v Paríži.

– Nerobíš dobre, že sa tak mladíš, – vravel mu otec. – Keby si mal tridsaťšesť rokov alebo aspoň zamosúrenú tvár doktrinára, mohol by som ti dať také postavenie, aké by si len chcel.

Takto to šlo asi šesť týždňov a Lucien sa utešoval, vidiac, že to nemôže potrvať ešte šesť, keď jedného pekného dňa pani

Grandetová napísala pánu Leuwenovi a poprosila ho o hodinku rozhovoru na druhý deň o desiatej u panej de Thémines.

– Už so mnou zaobchádzajú ako s ministrom, ó, závideniahodné položenie! – povedal pán Leuwen.

Na druhý deň začala pani Grandetová nekonečnými prejavmi priateľstva. Za tohto dlhánskeho zahovárania pán Leuwen zostal vážny a neprístupný.

– Prichodí mi teda byť ministrom," pomyslel si, „keď ma žiadajú o audiencie!"

Pani Grandetová napokon prešla na chválu vlastnej úprimnosti... Pán Leuwen počítal minúty na hodinách kozuba.

„Prichodí mi najmä a predovšetkým mlčať. Ani najmenší žart na túto sviežu, mladú a už takú ctibažnú ženu! Ale čo chce? Podľa všetkého tejto žene chýba takt, mala by si uvedomiť, že sa nudím... Privykla na vznešenejšie spôsoby, ale má menej skutočného vtipu než ktorákoľvek z našich slečien z Opery."

No prestal sa nudiť, keď ho pani Grandetová celkom otvorene požiadala o niektoré ministerstvo pre pána Grandeta.

– Kráľ má pána Grandeta veľmi rád, – doložila, – a poteší ho, keď uvidí, že sa dostáva k vážnym veciam. O tejto blahovôli zámku máme dôkazy, ktoré vám podrobnejšie uvediem, ak si to želáte a ak mi poskytnete trochu času.

Po týchto slovách sa pán Leuwen zatváril nadmieru chladno. Výstup ho začal zabávať, bolo hodno zahrať tú komédiu. Pani Grandetová, poplašená a takmer zmätená, hoci bola ducha vytrvalého, ktorý sa nedal len tak zastrašiť, začala rozprávať o priateľstve pána Leuwena k nej...

Pri týchto vetách o priateľstve, ktoré si žiadali nejaký znak súhlasu, pán Leuwen zostal mlčanlivý a skoro zabratý do seba. Pani Grandetová videla, že jej pokus stroskotal.

„Ešte tú našu vec pokazím!" povedala si. Toto pomyslenie ju povzbudilo na krajné odhodlanie a zvýšilo jej pohotovosť.

Jej položenie sa rýchlo zhoršovalo, pán Leuwen už ani zďaleka nebol ten človek ako na začiatku ich stretnutia. Sprvu bola nepokojná, potom preľaknutá. Tento výraz jej dobre pristal a dodával jej výraznosť. Pán Leuwen tento strach len zosilnil.

Vec dospela do takej vážnosti, že pani Grandetová sa rozhodla spýtať pána Leuwena, čo môže mať proti nej... Pán Leuwen, ktorý už tri štvrte hodiny zachovával takmer chmúrne, zlovestné mlčanie, musel sa veľmi premáhať, aby sa v túto chvíľu nerozosmial.

„Ak sa budem smiať," pomyslel si, „pozná nevážnosť toho, čo sa jej chystám povedať, a všetka nuda, ktorá ma už hodinu zmára, vyjde nazmar. Stratím príležitosť zistiť skutočný *ponor* tejto povestnej cnosti."

Napokon pán Leuwen, už zúfalo zdvorilý, začal akoby z milosti naznačovať, že čochvíľa sa azda ráči vysloviť. Prosil neskonale o prepáčenie za to, čo jej má oznámiť, ako i za kruté slová, ktoré bude musieť použiť. Zabával sa tým, že úzkosť pani Grandetovej privracal k najhroznejším veciam.

„Po tom všetkom táto žena vôbec nemá charakter, a chudák Lucien bude v nej mať náramne nudnú milenku, ak ju dostane. Tieto vychýrené krásavice sú obdivuhodné ako dekorácia, ako vonkajší zjav, to je všetko. Treba ju vidieť vo veľkolepom salóne prostred dvadsiatich diplomatov ovešaných krížmi. Rád by som vedel, či tá jeho pani de Chasteller je napokon odchodnejšia od tejto. Čo do telesného pôvabu, ak sa môžem takto vyjadriť, do veľkoleposti postavy, skutočnej krásy týchto rozkošných ramien, to nie je možné. Z druhej strany je však nepopierateľná pravda, hoci mi spôsobuje potešenie trochu sa jej posmievať, že ma nudí, alebo že aspoň rátam na hodinách minúty. Keby mala taký charakter, akému jej krása zdanlivo nasvedčuje, mala ma už dvadsať ráz prerušiť a priprieť k stene. Dá so sebou robiť všetko, ako nováčik, ktorého vedú na súboj."

Napokon po niekoľkých minútach priamych viet, ktoré doviedli trápnu úzkosť pani Grandetovej na najvyšší stupeň, pán Leuwen vyriekol hlboko dojatým basom tieto slová:

– Priznám sa vám, milostivá pani, že vás nemôžem milovať, lebo by ste boli príčinou, že môj syn umrie na suchoty.

„Hlas mi dobre slúžil," pomyslel si pán Leuwen. „Bolo to presne v tóne a výrazné."

Ale pán Leuwen predsa len nebol súci za veľkého politika v prítomnosti vážnej osoby. Nuda ho robila mrzutým, nebol si istý, že bude môcť odolať pokušeniu zábavy.

Po tých veľkých slovách pán Leuwen cítil takú posadnutosť rozosmiať sa, že utiekol.

Pani Grandetová zastrčila závorku na dverách a takmer hodinu sa ani nepohla vo svojom kresle. Mala zamyslený výraz, oči široko otvorené ako Faidra pána Guérina v Luxemburskom múzeu. Ešte nijaký ctibažník, mučený desaťročným čakaním, netúžil tak po ministerstve, ako si ho ona v túto chvíľu žiadala.

„Akú úlohu by som mohla hrať, niečo na spôsob pani Rolandovej, prostred tejto rozkladajúcej sa spoločnosti! Robila by som mužovi všetky obežníky, lebo on nemá sloh.

„Nemôžem dosiahnuť nejaké krásne postavenie bez veľkej a nešťastnej lásky, ktorej obeťou by bol najvznešenejší človek štvrte Saint-Germain. S touto rozžatou fakľou by som sa dostala hodne vysoko! Ale vo svojom terajšom postavení môžem zostarieť a ani neuvidím, že by tá vec bola ako-tak pravdepodobná, no len čo by sa pán Grandet stal ministrom, obkolesili by ma ľudia toho druhu, keď aj popravde nie najšľachetnejšieho sfarbenia, jednako ešte dosť postačujúcej farby... Pani de Vaize je iba malá sprostaňa a má ich hojnosť. Múdri ľudia sa vždy vracajú k tomu, kto rozhoduje o rozpočte."

Pani Grandetovej prichádzalo na um množstvo myšlienok, ktoré ju utvrdzovali v šťastnej predtuche ministrovania. Toto vôbec nebolo otázne. Ale veľkú dušu pani Rolandovej nerozplameňovali práve takéto myšlienky v predvečer dňa, keď jej muža vymenovali za ministra. Lenže naše storočie takto napodobňuje veľkých ľudí z deväťdesiateho tretieho; takto a nie inak sa stal pán de Polignac niečím; napodobňuje sa materiálna skutočnosť: byť ministrom, uskutočniť štátny prevrat, spraviť nejaký deň historickým, taký 4. prairial, 10. august, 18. fructidor; ale prostriedky na úspech, pohnútky činu, za tými sa nejde tak do hĺbky.

No keď išlo o cenu, za ktorú prichodilo vykúpiť všetky tieto výhody, pani Grandetovú opustila predstavivosť, nechcela na to myslieť: jej duch bol vycivený. Nechcela na to otvorene pristať, ale tým menej sa toho zriecť, potrebovala bláhavú a dlhú rozpravu, aby si predstavivosť na to privykla. Jej duša, rozpálená ctibažnosťou, nemala už dostatok pozornosti na túto nepríjemnú podmienku, i keď podmienku druhotného významu. Cítila, že by mala výčitky svedomia, spôsobené nie náboženstvom, ale dôstojnosťou.

„Azda by veľká dáma, taká vojvodkyňa de Longueville, taká pani de Chevreuse, venovala tak málo pozornosti nepríjemnej podmienke?" opakovala si náhlivo. A neodpovedala si, tak málo myslela na to, čo sa spytovala sama seba, úplne pohrúžená do rozjímania o ministerstve. „Koľko by som to potrebovala lokajov? Koľko koní?"

Táto preslávene cnostná žena venovala tak málo pozornosti duševnému návyku zvanému stud, že zabudla odpovedať na otázky, ktoré si v tomto smere dávala, a prichodí doznať, takmer len kvôli forme. Napokon, keď sa dlhé tri štvrte hodiny kochala myšlienkou na budúce ministrovanie, dožičila trochu pozornosti otázke, ktorú si opakovala piaty či šiesty raz:

„Pristali by na to dámy de Chevreuse alebo de Longueville? Nepochybne, tieto veľké dámy by boli na to pristali. Pod moju úroveň v zmysle mravnom ich stavia to, že pristávali na ten druh zákrokov z akejsi polovičnej lásky, ak to nebolo z nejakej ešte menej šľachetnej náklonnosti. Ich bolo možné zviesť, mňa nie. (A nadmieru sa obdivovala.) V tomto zákroku je iba veľká múdrosť, rozvaha; ja mu iste neprikladám nijaké pomyslenie na rozkoš."

Keď sa bola ak aj nie celkom ubezpečila, tak aspoň dostatočne upokojila z tejto ženskej stránky, znovu sa oddala sladkému rozjímaniu o pravdepodobných následkoch ministerstva pre jej spoločenské postavenie...

„Meno, ktoré sa pojí k ministerstvu, je vždy slávne. Tisíce Francúzov pozná z ľudí, ktorí tvoria prvú triedu národa, iba mená tých, čo boli ministrami."

Predstavivosť pani Grandetovej prenikala budúcnosť. Napĺňala jej mladosť najlichotivejšími udalosťami.

„Byť vždy spravodlivá, vždy dôstojne láskavá, a voči každému; všemožne zveľaďovať styky so spoločnosťou, byť hodne čulá, a skôr než o desať rokov sa bude celý Paríž ozývať mojím menom. Oči verejnosti už nejaký čas privykli na môj palác i na moje slávnosti. Napokon staroba, akú mala madame Recamier, a pravdepodobne s väčším šťastím."

Iba v jednu chvíľu sa spýtala sama seba, i to len kvôli forme:

„Ale či pán Leuwen bude mať dosť vplyvu, aby dal pánu Grandetovi nejakú torbu? A keď zaplatím dojednanú cenu,

nevysmeje sa mi? Toto si treba napochytre preskúmať, prvou podmienkou nejakej zmluvy je môcť predanú vec dodať."

Zakročenie pani Grandetovej bolo v dohode s jej mužom, no zdržala sa podať správu o odpovedi so všetkými podrobnosťami. Tušila, že by nebolo celkom nemožné priviesť ho k tomu, aby sa díval na veci rozumne, filozoficky a politicky, ale to je vždy hrozné rokovanie pre ženu, ktorá má k sebe úctu. „Iste bude lepšie," povedala si, „razom to preskočiť."

Vyzeralo to, akoby sa bola rozhodla. Ale keď večer Lucien vošiel do jej salónu, nebola to nijaká poľahoba; v zmätku sklopila oči. Svedomie jej hovorilo:

„Toto je človek, skrze ktorého sa môžem stať ženou ministra vnútra."

Lucien, ktorý nemal ani tušenia o otcovom zákroku, hneď pobadal, že pani Grandetová sa k nemu správa menej nadnesene, oveľa prirodzenejšie, že má v sebe záblesk čohosi intímnejšieho, náznak dobroty. Toto správanie, ktoré mu pripomínalo, pravda, veľmi zďaleka, prostotu a prirodzenosť, mal radšej než to, čo pani Grandetová volala skvelým duchom. V ten večer sa hodne zvítal okolo nej.

Ale jeho prítomnosť pani Grandetovú rozhodne tiesnila, lebo sa vyznala skôr v teórii než v praxi vysokých politických intríg, ktoré od čias kardinála Retza boli každodenným chlebom takých paní de Chevreuse a de Longueville. Prepustila Luciena, ale s náznakom akejsi moci a dobrého priateľstva, čo zväčšovalo jeho potešenie, že sa ocitol slobodný už o jedenástej.

V túto noc pani Grandetová nemohla skoro vôbec spať. Uveličenie nad tým, že bude ministrovou ženou, iba na svitaní jej dožičilo odpočinku. Keby už bola v paláci na Grenellskej ulici, jej pocity šťastia by sotva boli také prudké. Bola to žena dbajúca na reality života.

Za túto noc sa päť či šesť ráz dostala trochu do pomykova; napríklad vyratúvala počet a cenu livrejí. Livrej ľudí pána Grandeta bola čiastočne z kanárikovožltého súkna, ktoré, nehľadiac na všetko odporúčanie, nemohlo si uchovať svieżosť dlhšie než mesiac. Ako sa zväčšia tieto výdavky a najmä všetok dozor tým veľkým počtom potrebných frakov! Rátala: vrátnik, kočiš, komorníci... Ale prostred rátania zastala, nebola si istá počtom komorníkov.

„Zajtra pôjdem na výzvednú návštevu k panej de Vaize. Nesmie tušiť, že som prišla zisťovať, ako má zavedený dom; keby mohla o tejto návšteve podávať nejakú anekdotu, bolo by to vrcholne obyčajné. Nevedieť, ako je zavedený ministrov dom! Pán Grandet by sa mal v týchto veciach vyznať, lenže ten si naozaj na nič nezmyslí!"

Na Leuwena si pani Grandetová pomyslela, iba keď sa o jedenástej prebúdzala; v tú chvíľu sa usmiala, zistila, že ho miluje, že sa jej veľmi páči, väčšmi než včera večer: skrze neho mohla dospieť k všetkým týmto veľkolepostiam, ktoré jej dávajú nový život.

Večer pri jeho príchode očervenela od radosti. „Má dokonalé spôsoby," pomyslela si. „Aký šľachetný výzor! Aká zdržanlivosť! Ako sa líši od takého ťarbavého vidieckeho poslanca! Ba i tí najmladší, aj tí sú v mojej prítomnosti ako modleníci v kostole. Lokaji v predizbe ich pripravia o rozum."

KAPITOLA 60/

Kým Luciena v Grandetovskom paláci udivoval zvláštny spôsob privítania, akého sa mu v ten deň dostalo, pani Leuwenová mala s mužom veľký rozhovor.

– Ach, priateľ môj, – vravela mu, – ctibažnosť vám prevrátila hlavu. Hospodine, a takú dobrú hlavu! Tým si len ublížite prsiam. Čo už znamená pre vás ctibažnosť? Azda peniaze? Azda vyznamenania?

Takto hovorila pani Leuwenová mužovi a ten sa zle bránil.

Čitateľa azda prekvapí, že žena, v štyridsiatom piatom roku ešte najlepšia priateľka svojho muža, bola k nemu úprimná. To preto, že voči človeku tak neobyčajne múdremu a trochu bláznivému ako pán Leuwen bolo by bývalo krajne nebezpečné nebyť dokonale úprimnou. Tento naozaj obdivuhodný duch, keď sa dal mesiac-dva zavádzať svojou pochabosťou a nenútenosťou, raz sa potom sústredí všetkými silami ako páľa v refrakčnej peci na ten bod, v ktorom ho chceli

oklamať, a pretvárka by sa odhalila, vyšla by na posmech, dôvera by bola navždy stratená.

Na šťastie rodinného šťastia týchto manželov, keď boli vedno, obaja vždy nahlas rozmýšľali. Prostred lživého sveta a v intímnych vzťahoch azda ešte lživejších, než sú vzťahy spoločenské, táto vôňa dokonalej úprimnosti mala čaro, ktorého sviežosť čas nezotieral.

Pán Leuwen ešte nikdy nebol tak blízko toho, aby zaluhal, ako v túto chvíľu. Keďže ho úspech v snemovni nestál nijakú námahu, nemohol veriť v jeho trvácnosť, ba skoro ani v jeho skutočnosť. V tom bola tá ilúzia, ten spôsob ošiaľu, dôkaz nesmiernej slasti, spôsobenej úspechom a neuveriteľným postavením, ktoré si vytvoril za tri mesiace. Keby bol pán Leuwen v tejto veci uplatnil svoju chladnokrvnosť, ktorá ho neopúšťala ani v najťažších finančných podujatiach, bol by si povedal:

„Toto je nové použitie sily, ktorú už oddávna mám. Je to mohutný parný stroj, ktorý som si ešte nezmyslel uviesť do činnosti v tomto smere."

Príval nových pocitov, spôsobených takým prekvapujúcim úspechom, trochu odnímal pôdu zdravému rozumu pána Leuwena, a toto sa hanbil priznať i svojej žene. Po nekonečných rozhovoroch pán Leuwen už nemohol zatajovať svoju chybu.

– Veď hej, – povedal napokon, – mal som záchvat ctibažnosti, a najzábavnejšie je to, že neviem, čo by som si želal.

– Šťastie vám klope na dvere, musíte sa hneď rozhodnúť. Ak mu neotvoríte, pôjde zaklopať inam.

– Divy Všemohúceho sa skvejú najmä vtedy, keď sa prejavujú na podradnej, nemohúcej hmote. Spravím Grandeta ministrom, alebo sa o to aspoň pokúsim.

– Pán Grandet ministrom! – povedala pani Leuwenová s úsmevom. – To ste nespravodlivý k Anselmovi. Prečo nemyslieť naňho?

(Čitateľ možno pozabudol, že Anselme bol starý a verný komorník pána Leuwena.)

– Taký, aký je, – odpovedal pán Leuwen s tou smiechotnou vážnosťou, ktorá mu spôsobovala toľké potešenie, – Anselme vo svojej šesťdesiatke bol by na to súcejší než pán Grandet. Keby sa mu poskytol mesiac na zotavenie po údive, lepšie by rozhodoval než pán Grandet o veciach, najmä o vážnych, ktoré si naozaj vyžadujú zdravý rozum. Ibaže Anselme nemá ženu, ktorá sa chystá stať milenkou môjho syna, no a keby som dosadil Anselma do kresla ministra vnútra, svet by nevidel, že v jeho osobe robím vlastne Luciena ministrom.

– Ach, čo mi to tu hovoríte! – zvolala pani Leuwenová. A úsmev, s ktorým vítala výpočet Anselmových vlôh razom zmizol. – Vy sa chystáte skompromitovať môjho syna! Lucien sa má stať obeťou tohto nepokojného ducha, tejto ženy, ktorá sa plaší za šťastím ako duša v očistci a nikdy ho nedosiahne! Urobí ho nešťastným a nepokojným, aká je sama. Ale ako, že ho neurazilo všetko to, čo je v tej povahe vulgárne? Je to *večná kópia!*

– Ale najkrajšia, alebo aspoň najnádhernejšia žena v Paríži. Ona, doteraz taká rozumná, nemôže mať milenca ináč, než aby o tom vedel celý Paríž, a ak tento milenec už má ako-tak známe meno vo svete, tento výber ho postaví do prvého radu.

Po dlhom rozhovore, ktorý nebol pre ňu bez pôvabu, pani Leuwenová napokon súhlasila s touto pravdou. Obmedzila sa na tvrdenie, že Lucien je primladý, aby ho bolo možné predstaviť verejnosti a najmä parlamentu ako človeka verejne činného, ako politika.

– Jeho vina je, že má elegantné správanie a že sa vkusne oblieka. Ale ja sa chystám dať o tom pani Grandetovej pri prvej príležitosti poučenie... Napokon, drahá priateľka, nazdám sa, že som z tohto srdca celkom vypudil paniu de Chasteller, a dnes sa vám môžem priznať, že som sa jej bál... Prichodí vám vedieť, že Lucien je znamenitý pracovník. Mám o ňom výborné správy od starého Dubreuila, ktorý sa stal zástupcom šéfa odboru po mojom priateľovi Crétetovi, už je to dvadsaťdeväť rokov. Lucien vybavuje takú agendu ministerstva, akú traja odboroví šéfovia dovedna. Nedal sa zviesť nijakou tou hlúpou rutinou, ktorú poloblázni menujú praxou, tým šlendriánstvom úradovania. Lucien veci vybavuje bez okolkov, odvážne, azda spôsobom, že sa môže skompromitovať, ale tak, že sa k nim nemusí vracať. Ukázal sa ako nepriateľ dodávateľa papiera pre ministerstvo a požaduje desaťriadkové listy. Nehľadiac na lekciu, ktorú dostal v ***, pracuje neustále tým smelým, odvážnym a rozhodným spôsobom. A uvážte, že som mu, ako sme sa boli dohodli, nikdy

nepovedal jasne svoju mienku o jeho správaní pri voľbách pána Mairoberta. Hoci som ho v snemovni nepriamo zastával, v mojich vetách mohol vidieť plnenie akejsi rodinnej povinnosti. Spravím ho generálnym tajomníkom, ak budem môcť. Ak mi túto hodnosť odmietnu pre jeho vek, bude generálnym tajomníkom aspoň de facto, miesto zostane neobsadené, a ako osobný tajomník bude vykonávať túto funkciu. Za rok si alebo vykrúti väzy, alebo si získa povesť, a ja prostodušne poviem:

Aby mu cesta skrásnela,
Spravil som všetko, všetko dal,
Čím pomôžu, s čím podelia
Sa najvrúcnejší priatelia.

Čo sa mňa týka, ja sa vytratím zo zábavy. Bude jasné, že Grandeta som urobil ministrom preto, lebo môj syn ešte nedospel natoľko, aby sa ním mohol stať. Ak sa mi to nepodarí, nebudem si mať čo vyčítať: šťastie teda neklopalo na moje dvere. Ak dosadím Grandeta, budem na pol roka bez starosti.

– A bude sa môcť pán Grandet udržať?

– Sú dôvody za, a sú dôvody proti. Za sebou bude mať hlupákov a taký dom, ktorý ho bude stáť, o tom nepochybujem, o stotisíc viac, než bude mať platu. To je úžasné! Chýbať mu bude len dôvtip pri debatách a *zdravý rozum* v úrade.

– Tu už prestávajú žarty! – ozvala sa pani Leuwenová.

– Ináč najlepší chlapec na svete. V snemovni bude hovoriť, ako to poznáte. Bude čítať ako nejaký lokaj skvelé prejavy, ktoré mu objednám u najlepších výrobcov po sto louis za každú *podarenú* reč. I ja budem hovoriť. Či budem mať aj v obrane taký úspech, aký mám v útoku? To by som práve rád vedel, a táto neistota ma zabáva. Môj syn a ten malý Coffe budú robiť kostry mojich obranných rečí... To všetko môže byť hodne plytké...

KAPITOLA 61/

Pani Grandetová nemala v povahe ani v návykoch nič romantické, čo pre každého, kto mal oči a nebol zaslepený vystupovaním kráľovnej a sviežosťou hodnou anglického dievčaťa, tvorilo čudný kontrast s jej spôsobom reči, celkom sentimentálnym a rozmaznaným ako nejaká novela pána Nodiera. Nehovorila *Paríž,* ale *toto nesmierne mesto.* Pri tomto zdanlivo romantickom duchu vo všetkých svojich podujatiach prejavovala dokonalú rozvahu, poriadok a úzkostlivosť maloobchodníka s krátkym tovarom.

Keď privykla na šťastie byť ženou ministra, prišlo jej na um, že pána Leuwena by mohla pomýliť bolesť nad tým, že by videl, ako sa mu syn stáva obeťou beznádejnej lásky, alebo že sa zosmiešňuje, pretože nikdy nepochybovala o Lucienovej láske. Z lásky poznala iba nepodarené a skreslené kópie, ktoré zvyčajne vídať v spoločnosti; nemala schopnosť vidieť ju tam, kde je a kde sa skrýva. Pre pani Grandetovú bolo veľkou otázkou, ku ktorej sa neprestajne vracala, toto:

„Má pán Leuwen takú moc urobiť z niekoho ministra? Je to nepochybne veľmi vychýrený rečník; aj pri jeho skoro nečuteľnom hlase je to jediný človek, ktorého si snemovňa vypočuje, to nemožno poprieť. Hovorí sa, že ho kráľ potajme prijíma. Je zadobre s maršalom N..., ministrom vojny. Súhrn všetkých týchto okolností nepochybne vytvára skvelé postavenie, lenže pohnúť kráľa, toho prefíkaného a v šaľbe skúseného človeka, aby zveril pánu Grandetovi nejaké ministerstvo, k tomu má veľmi ďaleko!" A pani Grandetová si hlboko vzdychla. V trápeniach tejto neistoty, ktorá jej po kuse podkopávala šťastie, pani Grandetová sa rázne rozhodla a odvážne požiadala pána Leuwena o schôdzku; bola taká smelá, že schôdzku určila do svojho domu...

– Keďže je táto vec *pre nás* taká dôležitá, nazdám sa, že nebudete pokladať za čudné, keď vás poprosím, aby ste mi poskytli niektoré podrobnosti o nádejach, ktorým ste dovolili skrsnúť.

„Tak teda," vravel si pán Leuwen, usmievajúc sa v sebe, „jednačky sa netýkajú ceny, ale iba bezpečnosti dodania predanej veci."

A pán Leuwen povedal čo najintímnejšie a najúprimnejšie:

– Milostivá pani, som neobyčajne šťastný, keď vidím, že zväzky nášho starého a dobrého priateľstva sa čoraz väčšmi upevňujú. Nabudúce sa musia stať dôvernými, a aby sme ich čoskoro priviedli na ten stupeň lahodnej úprimnosti a dokonalej otvorenosti srdca, prosím, aby ste mi dovolili hovoriť rečou, oprostenou od každej zbytočnej pretvárky... akoby ste už patrili do rodiny.

A tu sa pán Leuwen iba ťažko zdržal zlomyseľného škuľnutia.

– Vari vás nemusím prosiť o absolútnu diskrétnosť. Nechcem vám zatajiť istú skutočnosť, ktorú váš bystrý a rovnako aj presný duch ostatne beztak uhádol: pán gróf de Vaize načúva. Jediný údaj, jediný fakt, ktorý by tento minister mohol zachytiť prostredníctvom jedného zo sta svojich sliedičov, napríklad od pána markíza de G... alebo od pána R..., s ktorým sa dobre poznáte, mohol by zmariť naše vecičky. Pán de Vaize vidí, že mu ministerstvo uniká, a nemožno mu uprieť značnú aktivitu; denne vykoná pred ôsmou ráno zo desať návštev. Táto nezvyčajná hodina lichotí poslancom, lebo im pripomína ich vlastnú aktívnosť z tých čias, keď boli pisármi u prokurátora. Pán Grandet je, rovnako ako ja, v čele peňažníctva, a peňažníctvo je od Júla v čele štátu. Meštianstvo nahradilo štvrť Saint-Germain a peňažníctvo je šľachtou meštianskej triedy. Pán Laffitte tým, že si predstavoval všetkých ľudí ako anjelov, pripravil svoju triedu o vládu. Okolnosti povolávajú vysoké peňažníctvo, aby sa opäť ujalo moci a aby sa znovu zmocnilo vlády, či už samo alebo prostredníctvom svojich priateľov... Bankárov obviňovali, že sú hlúpi, a mňa zhovievavosť snemovne ráčila priviesť tak ďaleko, aby som dokázal, že v prípade potreby vieme svojich politických odporcov vystrojiť s takými slovami, na ktoré sa ťažko zabúda. Ja viem lepšie než ktokoľvek, že tieto slová nie sú dôvody, ale snemovňa nemá rada dôvody a kráľ nemá rád nič okrem peňazí: potrebuje veľa vojska, aby udržal robotníkov a republikánov. Vláda má najväčší záujem, aby si hľadela burzu. Vláda nemôže zvrhnúť burzu, a burza môže zvrhnúť vládu. Terajšia vláda sa nemôže dlho udržať.

– To hovorí aj pán Grandet.

– Dosť správny úsudok; ale, keďže mi dovoľujete hovoriť rečou najdôvernejšieho priateľstva, priznávam sa vám, nech nie vy, milostivá pani, nikdy by som nebol pomyslel na pána Grandeta. Poviem vám to doprosta: myslíte si, že máte naňho dostatočný vplyv, aby ste ho mohli viesť vo všetkých hlavných konaniach jeho ministerstva? Potrebuje všetku vašu obratnosť, aby si ustrážil maršala. Kráľ chce armádu, spravovať a ovládať ju môže iba maršal. Keďže má rád peniaze, potrebuje ich veľa, a zaopatriť tieto peniaze je vecou ministra financií. Pán Grandet musí udržiavať rovnováhu medzi maršalom a ministrom financií, ináč dôjde k roztržke. Teraz napríklad maršalove nezhody s ministrom financií spôsobili dvadsať škriepok, za ktorými nasledovalo dvadsať pomerení. Urputnosť oboch strán dosiahla taký stupeň, že už nepripúšťa rokovanie ani o najprostejších otázkach. Maršal, ktorý chce ustavične peniaze, musel sa teda poobzerať po nejakom bankárovi na funkciu ministra vnútra; chce, medzi nami povedané, postaviť, ak by bolo treba, proti ministrovi financií človeka, ktorý by sa vyznal v rozličnej hodnote peňazí v rozličných hodinách dňa. Bude sa tento bankársky minister vnútra, človek, ktorý sa môže vyznať v burze a do istého stupňa môže aj ovládať podujatia pána Roth... a ministra financií, menovať Leuwen alebo Grandet? Ja som veľmi lenivý, dosť starý, povedzme si to rovno. Syna si ešte nemôžem urobiť ministrom, nie je poslancom, neviem, či by vedel rečniť, no a za posledného pol roka ste ho pripravili o reč... Ale mohol by som urobiť ministrom prijateľného človeka, ktorého by vybrala osoba, čo zachráni môjmu synovi život.

– Nepochybujem o úprimnosti vašich dobrých úmyslov voči *nám*.

– Rozumiem, milostivá pani. Trochu pochybujete, a to je pre mňa nový dôvod, aby som obdivoval vašu múdrosť: pochybujete o mojej moci. V rokovaniach o veľkých záujmoch dvora a politiky je pochybnosť prvou povinnosťou a ani jednej zo zmluvných strán sa nemôže zdať urážkou. Človek môže klamať sám seba a prenáhliť sa nielen v sledovaní priateľovho záujmu, ale i záujmu vlastného. Povedal by som vám, že by som mohol obrátiť zrak na pána Grandeta, ale vy trochu pochybujete o mojej moci. Nemôžem vám dať torbu ministra vnútra alebo ministra financií, akoby som vám dal

kytku fialiek. Ani sám kráľ vám v týchto našich terajších poriadkoch nemôže poskytnúť takýto dar. Ministra vlastne musí vybrať päť-šesť osôb, z ktorých každá má skôr veto proti výberu ostatných, než absolútne právo uplatniť svojho kandidáta, lebo, koniec koncov, nezabúdajte, milostivá pani, že ide o to, aby sa napospol páčil kráľovi, tak trochu snemovni a napokon, aby priveľmi neurážal tú úbohú snemovňu pairov. Je na vás, moja krásna, aby ste si ujasnili, či chcete veriť, že hodlám urobiť všetko, čo je v mojej moci, aby som vás osadil do paláca na Grenellskej ulici. Skôr než zhodnotíte, do akej miery som oddaný vašim záujmom, hľaďte si urobiť jasnú predstavu o rozsahu vplyvu, ktorý mi náhoda dala do rúk dva či tri razy na dvadsaťštyri hodín.

– Ja verím vo vás, a to bezvýhradne, čoho nie najslabším dôkazom je vari aj to, že som pripustila rozhovor s vami o takomto námete. Ale od dôvery vo vášho ducha a vo vaše šťastie je ďaleko k obetiam, ktoré, zdá sa, požadujete.

– Bol by som celkom zúfalý, keby som čo i len maličkosťou urazil rozkošnú delikátnosť vášho pohlavia, ktoré vie pridať toľko pôvabu mladistvému jasu a najdokonalejšej kráse. Ale pani de Chevreuse, vojvodkyňa de Longueville a všetky ženy, ktorých mená sa zapísali do dejín, a čo je reálnejšie, ktoré založili šťastie svojich rodov, mávali zavše rozhovory so svojimi lekármi. No a ja, ja som lekár duše, poradca šľachetnej ctibažnosti, ktorú vám toto skvelé postavenie akiste vložilo do srdca. V takom storočí a v takej spoločnosti, kde je všetko na pohyblivom piesku, kde nič nemá trvania, kde sa všetko zrútilo, váš vynikajúci duch, váš veľký majetok, odvaha pána Grandeta a vaše osobné prednosti, to všetko vám vytvorilo reálnu pozíciu, odolnú a nezávislú od týchto mocenských výkyvov. Vám sa prichodí obávať len jediného nepriateľa, a tým je móda; v túto chvíľu ste jej obľúbenkyňa, lenže, nech je osobná zásluha akákoľvek, móda sa vyčerpá. Ak odo dneška za rok alebo za pol druha nepredložíte nič nového tomuto obecenstvu, ktoré je k vám v túto chvíľu spravodlivé a umiesťuje vás na takom poprednom mieste, budete v nebezpečenstve; najmenšia taľafatka, nevkusný koč, choroba, nejaká ničotnosť vás pri všetkej vašej mladosti odstaví do poradia historických zásluh.

– Už dávno poznám túto veľkú pravdu, – povedala pani Grandetová s prízvukom mrzutej kráľovnej, ktorej nevhod pripomínajú porážku jej armády, – už dávno poznám túto veľkú pravdu: obľuba je ako oheň, hasne, ak ju neroznecujú.

– Jestvuje aj druhá pravda, nemenej pozoruhodná a nemenej vžitá, a to, že chorý, ktorý sa hnevá na svojho lekára, pravotník, ktorý sa hnevá na svojho advokáta, namiesto aby si šetril energiu na boj s protivníkmi, nie je v rozpoložení zlepšiť svoje postavenie.

Pán Leuwen vstal.

– Krásotka moja milá, chvíle sú vzácne. Chcete so mnou zaobchádzať ako s niektorým zo svojich zbožňovateľov a usilovať sa popliesť mi hlavu? Tak vám poviem, že už nemám hlavu, ktorá by sa dala popliesť, a pôjdem inam hľadať šťastie.

– Ste krutý človek. No dobre, hovorte.

Pani Grandetová urobila dobre, že nepokračovala v rozprávaní fráz. Pán Leuwen, ktorý bol skôr náladový človek a rozkošník než obchodný vyjednávač a tým menej ctibažník, pokladal už za smiešne, že by svoje plány mal robiť závislými od vrtochov akejsi samičky, a hľadal v duchu nejaké iné usporiadanie, aby Luciena dostal do popredia.

„Ja nie som súci za ministra, som prilenivý, priveľmi som si navykol na zábavy," vravel si pri frázach pani Grandetovej, veľmi málo sa spoliehajúc na zajtrajšok. „Keby mi to tu netárala a nevrkotala parížska panička, ale kráľ, bol by som rovnako netrpezlivý a takisto by mi to nikdy neodpustili. Všetko úsilie si teda musím sústrediť na syna.

– Milostivá pani, – povedal, akoby sa bol vrátil veľmi zďaleka, – chcete sa so mnou zhovárať ako so šesťdesiatpäťročným starcom, v túto chvíľu ctibažným a politickým, alebo mi chcete i naďalej preukazovať tú česť a zaobchádzať so mnou ako so švárnym mladíkom, očarovaným vašimi pôvabmi, akí sú už všetci?

– Hovorte, pán môj, hovorte, – povedala pani Grandetová prudko, lebo vedela vyčítať rozhodnutie z očí ľudí, s ktorými sa zhovára, a začala sa báť. Pán Leuwen sa jej zdal taký, aký bol, čiže vážne netrpezlivý.

– Treba, aby jeden z nás dôveroval vernosti toho druhého.

– Tak teda, odpoviem vám celkom úprimne, veď ste to len pred chvíľou označili za povinnosť: prečo má byť dôverčivosť mojím údelom?

– Sila okolností to chce takto. To, čo od vás žiadam a čo je vaším *vkladom* v tejto hre, ak mi ráčite dovoliť tento vulgárny, ale jasný spôsob vyjadrovania, – a tón pána Leuwena veľa strácal na dokonalej zdvorilosti, aby sa priblížil tónu človeka, ktorý sa jedná o kus zeme a povedal svoju poslednú cenu, – to, čo je vaším vkladom, milostivá pani, v tomto veľkom fígli vrcholnej ambície, závisí jedine a úplne od vás, kým to dosť závidené miesto, ktoré vám ponúkam na kúpu, závisí od kráľa a od mienky štyroch alebo piatich osobností, čo ma ráčia vyznamenávať veľkou dôverou, majú však napokon vlastnú vôľu, a ostatne, o deň-dva, napríklad po nejakom rečníckom neúspechu, môžu o mňa nestáť. V tejto vysokej politickej kombinácii a pri vysokej ambicióznosti ten z nás oboch, kto môže disponovať kúpnou cenou, tým, čo ste mi dovolili nazvať jeho vkladom, musí ho splatiť i pri nebezpečenstve, že u druhej zmluvnej strany zistí viac obdivu k svojej obozretnosti než k svojej úprimnosti. Ten z nás oboch, kto nemá svoj vklad v moci, a ten človek som ja, musí urobiť všetko, aby poskytol záruku, čo ten druhý môže podľa ľudských predpokladov žiadať.

Pani Grandetová bola zamyslená a zrejme v pomykove, ale skôr kvôli slovám, ktoré by mala použiť v odpovedi, než kvôli odpovedi samej. Pána Leuwena, ktorý nepochyboval o výsledku, zašla na chvíľu zlomyseľná myšlienka odložiť vec na druhý deň. Noc by priniesla radu. No lenivosť a nechuť prísť znova vnukla mu želanie skoncovať to bez meškania. Celkom familiárne a znížiac zvuk hlasu o poltón, povedal tichým hlasom pána de Talleyrand:

– Tieto príležitosti, milá priateľka, ktoré vytvárajú alebo ničia šťastie nejakého domu, ponúkajú sa raz v živote a ponúkajú sa spôsobom väčšmi alebo menej pohodlným. Tá cesta k chrámu Fortúny, ktorá sa naskytuje vám, je jedna z najmenej tŕnistých, aké som kedy videl. Ale budete mať dosť odhodlania? Lebo, konečne, pre vás sa celá otázka zmenšuje na dilemu: *Budem dôverovať pánu Leuwenovi, ktorého poznám pätnásť rokov?* Aby ste odpovedali chladnokrvne a múdro, povedzte si: Akú predstavu som mala o pánu Leuwenovi a o dôvere, ktorú si zasluhuje, dva týždne predtým, než sa naskytla otázka ministerstva a politickej transakcie medzi ním a mnou?

– Úplnú dôveru! – povedala pani Grandetová a odľahlo jej, akoby bola šťastná, že musí prislúžiť pánu Leuwenovi spravodlivosť, ktorá ju mohla vyviesť z trápnej pochybnosti. – Úplnú dôveru!

Pán Leuwen povedal s výrazom človeka, ktorý pristáva na nevyhnutnosť:

– Najneskôr do dvoch dní musím pána Grandeta predstaviť maršalovi.

– Ani nie pred mesiacom bol pán Grandet u maršala na večeri, – povedala pani Grandetová odmerane a urazene.

„S touto márnivou ženskou som sa dostal na nepravú cestu," povedal si pán Leuwen. „Nazdal som sa, že je menej hlúpa."

– Isteže, nemôžem si nárokovať, že maršala oboznámim dôkladnejšie s osobou pána Grandeta. Každý, kto sa v Paríži zaoberá významnými vecami, pozná pána Grandeta, jeho finančné nadanie, jeho prepych, jeho palác; predovšetkým je známy prostredníctvom najdistingvovanejšej osoby v Paríži, ktorej mal česť dať svoje meno. Sám kráľ si ho veľmi váži, jeho odvaha je známa atď. atď. Maršalovi mám povedať len týchto niekoľko nanič slov: „Toto je pán Grandet, znamenitý finančník, rozumie sa peniazom a ich kolobehu; mohli by ste ho spraviť ministrom vnútra, vedel by sa postaviť ministrovi financií. Podporoval by som pána Grandeta zo všetkých síl svojho slabého hlasu." Toto ja volám *predstaviť*, – doložil pán Leuwen ešte vždy dosť prudkým tónom. – Ak toto nepoviem do troch dní, budem musieť povedať, aby som sa nespreneveril sám sebe: „Po dobrom uvážení vezmem si na pomoc syna, ak mu budete chcieť udeliť hodnosť štátneho podtajomníka, a prijmem ministerstvo." Myslíte si, že by som po predstavení pána Grandeta bol schopný povedať maršalovi potajomky: „Neverte ničomu, čo som vám práve povedal pred Grandetom; ministrom chcem byť ja!"?

– Vaša statočnosť nie je v otázke, a vy tu prikladáte záplatu vedľa diery. To, čo odo mňa žiadate, je predsa len zvláštne. Ste roztopašník, – povedala pani Grandetová, aby zmiernila tón rozhovoru. – Váš dobre známy náhľad o tom, v čom tkvie všetka dôstojnosť nášho pohlavia, nedovoľuje vám správne oceniť veľkosť tejto obete. Čo na to povie pani Leuwenová? Ako jej zatajiť toto tajomstvo?

– Tisícorakým spôsobom, napríklad anachronizmom.

– Priznávam sa vám, že nie som schopná pokračovať v diskusii. Ráčte odročiť záver nášho rozhovoru na zajtrajšok.

– Veľmi dobre. Lenže, či zajtra ešte budem obľúbencom Šťasteny? Ak sa vám moja myšlienka nepozdáva, prichodí sa mi ináč zariadiť, napríklad hľadieť svojho syna, lebo v celej veci mi ide len oňho, rozptýliť nejakou slávnou ženbou. Majte na mysli, že nemôžem strácať čas. Ak nebudem mať zajtra vašu odpoveď, budem to pokladať za *nie,* ku ktorému sa už nebudem môcť vrátiť.

Pani Grandetová si zmyslela, že sa poradí s mužom.

KAPITOLA 62/

– Pán Leuwen je náruživý otec, – vravela pani Grandetová. – Jeho hlavným motívom, jeho najväčšou starosťou v celej veci je záľuba, ktorú pán Lucien Leuwen prejavuje voči slečne Raimonde z Opery.

– Veď tak. Aký otec, taký syn!

– To som si myslela i ja, – povedala pani Grandetová so smiechom. – Prichodí sa vám tejto veci ujať, – doložila s vážnejšou tvárou, – ináč nedostanete Leuwenov hlas.

– Krásny hlas, ktorý mi tu sľubujete!

– Viem, že ste vtipný, ale do tých čias, kým tento slabý hlások bude mať poslucháčov, kým jeho sarkazmy budú v snemovni v móde, do tých čias vraj bude môcť zosadzovať vlády a nikto sa neodváži zostaviť novú bez neho.

– To je zábavné! Bankár, odpoly Holanďan, známy svojimi podujatiami v Opere a ktorý nechcel byť kapitánom národnej gardy! – povedal pán Grandet s tragickým výrazom (jeho ctibažnosť sa datuje od júnových dní). – Čo viac, – doložil s ešte temnejšou tvárou (kráľovná ho prijala veľmi vľúdne), – čo viac, známy svojimi hanebnými žartmi o všetkom, čo si ľudia dobrej spoločnosti majú ctiť. – Atď. atď.

Pán Grandet bol polovičný sprosták, ťarbavý a ako-tak poučený, ktorý si každý večer celú hodinu krvopotne dopĺňal znalosti, *aby bol informovaný o tom, čo sa deje v našej literatúre,* ako sám vravel. Jednako, nebol by vedel rozoznať stránku z Voltaira od stránky z pána Vienneta. Možno si predstaviť jeho nenávisť k duchaplnému človeku, ktorý má úspech, nijako sa nenamáhajúc. To ho tým väčšmi rozhorčovalo.

Pani Grandetová vedela, že do tých čias, kým jej muž nevyčerpá všetky pekné frázy, ktoré, ako si myslel, môže mu nejaký námet poskytnúť, nebude mať z neho nijaký osoh. Nanešťastie jedna fráza plodila druhú. Pán Grandet mal obyčaj odovzdávať sa tomuto myšlienkovému ruchu, dúfal, že takto dospeje k vtipnosti, a bol by mal pravdu, keby bol namiesto Paríža býval v Lyone alebo v Bourges.

Keď mlčaním prejavila súhlas so všetkými necnosťami pána Leuwena, a tento bohatý námet zabral dobrých dvadsať minút, pani Grandetová sa ozvala:

– Teraz kráčate po ceste veľkých ambícií. Pamätáte sa na výrok kancelára Oxenstjernu synovi?

– To je môj katechizmus, vtipné výroky veľkých ľudí, to mám veľmi rád... „Syn môj, dozvieš sa, s akými malými schopnosťami sa vedú veľké veci tohto sveta."

– Tak teda! Pre človeka ako vy je pán Leuwen prostriedok. Čo záleží na jeho nadaní! Ak sa snemovňa, zložená z hlupákov, zabáva jeho jalovými vtipmi a jeho konverzovanie na tribúne pokladá za povznesenú výrečnosť ozajstného štátnika, čo vám na tom záleží? Len si spomeňte, že to bola slabá žena, pani de..., ktorá svojím rozhovorom s druhou slabou ženou, kráľovnou Annou Rakúskou, dopomohla do štátnej rady slávnemu kardinálovi de Richelieu. Nech je pán Leuwen akýkoľvek, treba lichotiť jeho mánii, kým snemovňa bude mať svoju, že ho obdivuje. Ale od vás, čo chodíte do politických krúžkov a jediným pohľadom vidíte, čo sa deje, chcem vedieť, či je pozícia pána Leuwena naozaj reálna. Lebo s mojou koncepciou vysokej a čistej mravnosti sa nezrovnáva dávať sľuby, a potom ich nesplniť svedomite. – A rozmrzene doložila: – To by mi naskrze nebolo vhod.

– Ale no, hej, – odpovedal pán Grandet nevrlo, – pán Leuwen má v túto chvíľu vplyvnú pozíciu. Jeho vtipy z tribúny každého očarúvajú. Z hľadiska literárneho vkusu sa

už celkom zhodujem s mienkou svojho priateľa Vienneta z Akadémie, že sme napospol v úpadku. Maršal ho podporuje, lebo chce predovšetkým peniaze, a pán Leuwen je, hoci popravde neviem prečo a ako, predstaviteľ burzy. Zabáva starého maršala svojím nevkusným žvachotom. Napokon nie je ťažko byť ľúbezným, keď si človek dovoľuje všetko povedať. Kráľ i pri svojom znamenitom vkuse znáša tieto vtipy pána Leuwena. Hovorí sa, že jedine on zničil úbohého de Vaize na zámku u kráľa.

– No, len čo je pravda, pán de Vaize na čele starostlivosti o umenie, to bolo naozaj žartovné. Ponúkajú mu Rembrandtov obraz pre múzeum, a na kraj správy napíše: *‚Zreferovať, čo vystavoval pán Rembrandt na poslednom Salóne!“*

– Hej, lenže pán de Vaize je zdvorilý, a Leuwen vždy obetuje priateľa za dobrý vtip.

– Cítite v sebe dosť odvahy vziať si pána Luciena Leuwena, toho mĺkveho syna natoľko zhovorčivého otca, za generálneho tajomníka?

– Čo? Ulánskeho podporučíka za generálneho tajomníka! To sa vám prisnilo! Kto to kedy videl? Kde je tu dôstojnosť?

– Žiaľ, nikde! V našich mravoch už niet dôstojnosti, to je žalostné. Pán Leuwen nebol dôstojný, keď mi dával ultimátum, svoju podmienku *sine qua non*... Majte na pamäti, pán môj, ak niečo sľúbime, musíme to aj splniť.

– Vziať si za generálneho tajomníka potmehúdske chlapčisko, čo si osobuje mať ešte aj vlastnú mienku! Hral by vedľa mňa úlohu, ktorú u pána Villèla hral pán de N... Nestojím o *úhlavného priateľa.*

Pani Grandetová musela ešte zniesť dvadsať minút mrzutosti, dôvtipné a hlboké vety sprostáka, ktorý sa usiloval napodobňovať Montesquieua, naskrze nechápal svoje položenie a inteligenciu mal zatarasenú stotisícovou rentou. Táto horlivá replika pána Grandeta, celá rozochvená záujmom, ako by to bol on sám nazval, podobala sa ako kvapka kvapke článku z novín od pánov Salvandyho alebo Vienneta, a my toho ušetríme čitateľa, ktorý niečo také iste čítal dnes ráno v novinách. Pán Grandet, ktorý ako-tak pochopil, že na ministerstvo môže mať nejaký výhľad len prostredníctvom pána Leuwena, napokon pristal, že miesto generálneho tajomníka prenechá jeho výberu.

– Čo sa týka hodnosti jeho syna, o tom rozhodne pán Leuwen. S ohľadom na snemovňu by mu azda skôr vyhovovalo, aby zostal prostým osobným tajomníkom, čím je teraz za pána de Vaize, ale s celou agendou generálneho tajomníka.

– Všetka táto motanica mi naskrze nevyhovuje. V poriadnej administratíve má každý mať titul podľa svojej funkcie.

„Vy by ste sa teda mali volať intendantom múdrej ženy, ktorá vás urobí ministrom,“ pomyslela si pani Grandetová.

Ešte bolo treba stratiť niekoľko minút. Pani Grandetová vedela, že tohto udatného plukovníka národnej gardy, svojho muža, môže dostať iba čírou telesnou únavou. V rozhovore so ženou *cvičil sa* v duchaplnosti pre poslaneckú snemovňu. Možno si predstaviť všetok pôvab a všetku príhodnosť, ktoré musel takýto úmysel poskytovať dokonale rozumnému obchodníkovi bez každej predstavivosti.

– Pána Luciena Leuwena by bolo treba zavaliť prácou, aby zabudol na slečnu Raimondu.

– Vznešená funkcia, len čo je pravda!

– Je to koníček človeka, ktorý má teraz smiešnou hrou osudu v rukách moc, a to všetku moc. A čo je úctyhodnejšie než človek, ktorý má moc.

O desať minút, keď sa už pán Grandet smial prostoduchosti pána Leuwena, zhovárali sa opäť o slečne Raimonde. A pán Grandet, po všetkom, čo možno na tento námet povedať, napokon vyhlásil:

– Aby sme mu pomohli zabudnúť na túto smiešnu vášeň, trocha koketnosti z vašej strany nebolo by od veci. Mohli by ste mu ponúknuť priateľstvo.

Toto odznelo ako úsudok prostého zdravého rozumu, čo bol *prirodzený* tón pána Grandeta, až potiaľ *sa dostala jeho vtipnosť.* (Porada dospela k siedmej štvrťhodine.)

– Nepochybne, – odpovedala pani Grandetová najnenútenejším tónom a v podstate s veľkou radosťou.

„To je ohromný krok dopredu,“ pomyslela si, „čo treba skonštatovať.“

Vstala.

– To je myšlienka! – povedala mužovi. – Ibaže pre mňa trochu trápna.

– Vaša povesť je natoľko nedotknuteľná, vaše správanie v dvadsiatom šiestom roku a pri toľkej kráse bolo také

bezúhonné, zjavovalo sa také povznesené nad každé podozrenie, ba i nad závisť, ktorá nasleduje z mojich úspechov, že máte úplnú slobodu dovoliť si v medziach počestnosti, ba i cti, všetko, čo môže byť prospešné nášmu domu.

„No hľa, o mojej povesti hovorí, akoby rozprával o dobrých vlastnostiach svojho koňa."

– Grandetovské meno nie od včerajška sa teší úcte statočných ľudí. Nenarodili sme sa *pod plotom*.

– „Ach, Hospodine!" pomyslela si pani Grandetová. „Teraz mi začne o svojom predkovi, radnom v Toulouse!"

– Pán minister, uvedomte si dopredu celý rozsah záväzku, ktorý chcete podpísať! Podľa mojej mienky je nevhodné pripustiť náhlu zmenu vo svojej spoločnosti. Keď sa raz pán Lucien stane naším dôverným priateľom, akým by bol za prvé dva mesiace nášho ministrovania, takým bude musieť zostať dva roky, i v tom prípade, keby pán Leuwen stratil pozíciu v snemovni alebo u kráľa, ba i v málo pravdepodobnom prípade, že by ste prestali byť ministrom...

– Ministerstvá trvajú prinajmenej tri roky, snemovňa má ešte odhlasovať štyri rozpočty, – odpovedal pán Grandet podráždene.

„Ach, Hospodine!" povedala si pani Grandetová. „Teraz som si privalila desať minút vysokej politiky v kramárskom štýle!"

Zmýlila sa. Rozhovor sa dostal len koncom sedemnástej minúty k záväzku, ktorý mal vziať pán Grandet na seba, že pripustí pána Luciena Leuwena ako dôverného priateľa na tri roky, keby sa dohodli, že ho pripustia na jeden mesiac.

– Ale verejnosť ho bude pokladať za vášho milenca!

– To je nešťastie, ktoré ma bude trápiť väčšmi než kohokoľvek. Očakávam, že sa ma budete usilovať potešiť... Ale, napokon, chcete byť ministrom?

– Chcem byť ministrom, ale na počestný spôsob, ako Colbert.

– Kde je umierajúci kardinál Mazarin, aby vás predstavil kráľovi?

Táto historická pripomienka, vhodne citovaná, vnukla pánu Grandetovi obdiv a zdala sa mu dôvodom.

KAPITOLA 63/

Pani Grandetová by sa hnevala, keby bola nútená nepripustiť si Luciena na prvé miesto v srdci. Keby sa situácia bola predĺžila na týždeň, desať dní, bola by azda pokračovala *na vlastné trovy* v ceste svojej prvej myšlienky, za ktorú len toľko že nezaplatila ministerstvom. Bola by úprimne milovala Luciena.

Pani Grandetová si chcela s Lucienom zahrať partiu šachu.

V ten večer bola živá, oslnivá, ešte obdivuhodnejšie svieža než zvyčajne. Jej krása, naozaj vynikajúca, nemala nič vznešeného, prísneho, slovom nič z toho, čo očarúva distingvované i odstrašujúco vulgárne srdcia. Úspech pani Grandetovej u pätnástich alebo dvadsiatich osôb, ktoré rad-radom pristupovali k šachovému stolíku, bol prekvapujúci.

„A takáto žena sa mi takmer zalieča," pomyslel si Lucien, dožičievajúc pani Grandetovej potešenie vyhrať nad ním. „Už len musím byť veľmi čudný tvor, že nie som šťastný."

Zrazu si povedal:

„Som v podobnom položení, v akom je môj otec. Prídem o pozíciu v tomto salóne, ak ju nevyužijem. A ktovie, či nebudem za ňou banovať?! Vždy som pohŕdal touto pozíciou, ale nikdy som ju nezaujal. Pohŕdať ňou môže naozaj iba hlupák."

– Hrať s vami šachy je pre mňa veľmi krutá prednosť. Ak nebudete opätovať moju osudnú lásku, nezostáva mi iné východisko, iba si guľkou prepáliť hlavu.

– Tak teda žite a milujte ma... Vaša prítomnosť ma dnes večer skoro pripravila o všetku vládu nad sebou, ktorú potrebujem, aby som mohla odpovedať toľkým ľuďom. Choďte sa na päť minút pozhovárať s mojím mužom a zajtra príďte o jednej, na koni, ak bude pekne.

„Tak teda som šťastný!" pomyslel si Lucien, nasadajúc do svojho kabrioletu.

Neviezol sa na ulici ani sto krokov a zastavil.

„Som teda naozaj šťastný!" vravel si, kým si sluha sadal na jeho miesto, aby mohol poháňať. „Som zmätený. Šťastie, ktoré môže svet poskytnúť, nie je teda nič iné, iba toto? Môj otec ide zostaviť vládu, má najkrajšiu úlohu v snemovni,

najskvelejšia žena v Paríži vari povoľuje mojej predstieranej láske...“

Lucien daromne trýznil toto šťastie, daromne ho stískal zo všetkých strán, nemohol z neho dostať nič, iba tento pocit:

„Vychutnajme dobre toto šťastie, aby sme nebanovali ako dieťa, keď sa pominie.“

O niekoľko dní, keď Lucien zosadal zo svojho kabrioletu, aby vyšiel k pani Grandetovej, očaril ho jas krásneho mesačného svitu, ktorý uvidel cez bránu na námestí de la Madeleine. A namiesto aby bol vyšiel hore, na veľké prekvapenie pánov kočišov išiel sa prechádzať.

Aby sa zbavil ich pohľadov, pošiel sto krokov, ponížene si pripálil cigaru od ohňa gaštanára a odovzdal sa obdivu krásy neba a premýšľaniu.

Lucien nebol zasvätený do ničoho, čo otec preňho urobil, a netajíme, že bol trochu hrdý na svoj úspech u tejto pani Grandetovej, ktorej bezúhonné správanie, zriedkavá krása, veľké bohatstvo spôsobovali v parížskej spoločnosti istý rozruch. Keby bola mohla k týmto prednostiam pripojiť aj výhodu rodu, bola by bývala slávna; no nech robila čokoľvek, nikdy nemohla hostiť vo svojom dome anglických lordov.

Toto šťastie Lucien pociťoval po nejakom čase oveľa živšie než v prvé dni.

Pani Grandetová bola najväčšou dámou, s akou sa kedy zblížil, lebo priznávame, čo mu nesmierne uškodí v predstave našich krásnych čitateliek, ktoré sú na svoje šťastie privznešené alebo pribohaté, že neslýchané nároky panej de Commercy, panej de Marcilly a ostatných cisárskych sesterníc, pravda, nemajetných, s ktorými sa stretol v Nancy, pripadali mu vždy smiešne...

„Kult starých ideí, ultrizmus, je na vidieku oveľa silnejší než v Paríži; mne sa však zdá, že na vidieku je menej smiešny, lebo tam je to akési teleso bez energie. Tí ľudia sú len závistliví a vystrašení a pre tieto dve krásne vášne zabúdajú žiť.“

Tento výrok, ktorým Lucien zhrnul všetky svoje dojmy z vidieka, kazil mu rozkošnú tvár panej d'Hocquincourt, ako aj vynikajúceho ducha panej de Puy-Laurens. Ten ustavičný strach, tá ľútosť za minulosťou, čo sa človek neodváži hájiť ako niečo úctyhodné, marili v Lucienových očiach každú ozajstnú veľkosť. Naproti tomu v salóne pani Grandetovej bolo toľko prepychu, skutočného bohatstva a ani stopy strachu alebo závisti!

„Iba tu vedia žiť,“ vravel si Lucien. Lebo niekedy prešli aj týždne, že ho nepohoršil nijaký nízky výraz, aký v salóne panej d'Hocquincourt alebo panej de Puy-Laurens nikdy neodznel. Tieto vulgárne reči, svedčiace o mrzkosti duše, mávalo niekoľko poslancov stredu, ktorí sa zapredali vláde za nejakú stužku alebo trafiku a ešte sa nenaučili zakryť si túto mrzkosť maskou. Na otcov veľký zármutok Lucien sa nikdy neprihovoril týmto ťarbákom; počúval ich mimochodom, ako pretriasajú dvadsaťpäť miliónov prezidenta Jacksona, poplatky za cukor alebo inú časovú otázku, súčasne ťuťmácky rozvádzajúc nejaký národohospodársky problém, pričom sa nevedia povzniesť ani na chápanie podstaty veci.

„Toto je nepochybne kal Francúzska,“ pomyslel si Lucien, „hlúposť a zapredanosť. No aspoň v tom nieto strachu ani ľútosti za minulosťou, a tu neotupujú deti tým, že im na čítanie vyhradzujú *Kresťanov deň*. Čo sa v tomto storočí peňazí nedá prirovnať k ohromnému majetku, ktorý míňa šikovná a prefíkaná ruka? Tento Grandet neminie desať louis, aby pritom nemyslel na postavenie, ktoré zaujíma v spoločnosti. Ani on, ani jeho žena si nedovoľujú chúťky, ktoré si ja, syn žijúci u rodičov, dožičím.“

Často bol svedkom, ako sa uskromňovali, keď išlo o lóžu, alebo že o ňu žiadali v zámku alebo na ministerstve vnútra.

Lucien videl, ako pani Grandetovú zahŕňajú všeobecnými poctami. Aj prostred všetkého tohto filozofovania mu hovoril akýsi monarchický pud, aký ešte majú všetci majetní Francúzi, že by bolo oveľa lichotivejšie, keby ho uprednostňovala žena s nejakým slávnym menom monarchie.

„Ale keby som sa, čo je pre mňa nemožná vec, dostal do salónov týchto parížskych kruhov, celý rozdiel by som našiel v tom, že tí traja alebo štyria dôstojníci Radu Ľudovíta Svätého zo salónu pánov de Serpierre a de Marcilly sú nahradení troma alebo štyrmi bývalými pairmi, ktorí by tvrdili, rovnako ako pán de Saint-Léront u panej de Marcilly, že cár Mikuláš má v malej truhličke šesťstomiliónový poklad,

ktorý mu poručil cár Alexander s určením, aby vykynožil všetkých jakobínov vo Francúzsku, len čo mu to bude po vôli. Aj tu je nepochybne, rovnako ako tam, taký Rey, ktorý vládne despoticky úbohým pekným ženám a hrozbami ich núti, aby trávili dve hodiny na kázňach pána abbého Pouleta. Milenka, ktorú by som mal, ak by sa vek jej rodu dotýkal kolísky sveta, bola by nútená, ako pani d'Hocquincourt, zamiešať sa proti svojej vôli do prinajmenšom dvadsaťminútovej debaty o význame posledného pastierskeho listu pána biskupa z ... Velebenie cirkevných otcov, ktorí dali upáliť Jána Husa, dialo by sa, pravda, dokonalo elegantne. No ako táto elegancia prezrádza tvrdosť srdca! Len čo ju zbadám, mám sa na pozore. V knihách sa mi páči, ale v spoločnosti ma smrteľne nudí a po štvrťhodine mi vnuká odpor.

„U pani Grandetovej, ďakovať jej meštianskemu menu, tento druh absurdností je úplne vyhradený jej raňajším rozjímaniam s paňou de Thémines, s pani Tonielovou alebo s inými matkami cirkvi, a ja si to odbavím niekoľkými úctivými slovami, opakovanými raz do týždňa, o tom, čo je hodno úcty.

„Ľudia, ktorých vídam u pani Grandetovej, aspoň niečo urobili, hoc by to bol len ich majetok. Nech si ho už získali obchodom, novinovými článkami, rečami, ktoré predali vláde, ale jednako len boli nejako činní.

„Tento svet, ktorý vidím u *svojej milenky,*" povedal si so smiechom, „je ako história napísaná zlým jazykom, ale zaujímavá vecnou podstatou. Svet panej de Marcilly, to sú absurdné, ba pokrytecké teórie založené na vymyslených a do zdvorilých rečí zabalených faktoch, ale ostrý pohľad podchvíľou usviedča eleganciu formy zo lži. Všetka táto nadnesená krasoreč na spôsob Fénelona zaváňa každému, kto má citlivý čuch, jemným, ale prenikavým pachom furtáctva a oplanstva.

„U tejto parížskej panej de Marcilly by som si mohol pomaly privyknúť na nezáujem o to, čo vravím, a na výrazy zastierajúce moje myšlienky, čo mi matka často odporúča. Zavše veru začínam banovať, že som nemal tie cnosti deväťnásteho storočia, ale nudil by som sám seba; očakávam, že staroba ma v tomto ohľade zaopatrí.

„Badám, že spoľahlivým výsledkom tohto druhu elegancie u malého počtu mladých obyvateľov štvrte Saint-Germain, u ľudí, ktorí si ju mohli zadovážiť tak, že zdravý rozum nenechali v škole, je to, že šíria okolo *hotového* človeka hlbokú nedôveru. Tieto vyberané reči sú ako pomarančovník, ktorý by rástol v Compiènskom lese: sú pekné, no nezdajú sa z nášho storočia.

„Náhoda nechcela, aby som sa narodil v tejto spoločnosti. A čo by som sa menil? Čo žiadam od spoločnosti? Oči by ma vyzradili, a pani de Chasteller mi neraz povedala..."

Jeho plynné rozjímanie sa odrazu pretrhlo, ako kedysi reč toho slabého človeka, ktorého varovalo kohútie zakikiríkanie v tú chvíľu, keď zaprel svojho priateľa, zatknutého políciou pre politické názory. Lucien sa zháčil ako Bartolo v Rossiniho *Barbierovi.* Od jeho šťastia u pani Grandetovej sa mu už osem alebo desať ráz vynorila myšlienka na paniu de Chasteller, no ešte nikdy takto jasne; vždy ho rozptýlila nejaká náhlivá myšlienka, ako: „Moje srdce nemá nič s týmto mladíckym dobrodružstvom ctibažnosti." Ale všemožnými výmyslami, ktoré predchádzali návratu mena panej de Chasteller, usiloval sa zachovať tomuto novému pomeru dlhé trvanie. Pani Grandetová ho prosto nenútila, aby sa rozišiel so slečnou Raimondou, ale s drahou a posvätnou spomienkou na paniu de Chasteller. Neúcta bola ešte väčšia.

Pred dvoma mesiacmi videl v zbierke utešeného porcelánu pána Constantina hlavu, ktorej nápadná podobnosť s paňou de Chasteller mu vohnala krv do tváre; dal si spraviť kópiu, neopúšťajúc ani na chvíľu mladého maliara, ktorého si úzkostlivosťou a jemnosťou získal za priateľa. Nuž, pobežal domov, akoby sa chcel ospravedlniť pred týmto svätým obrazom. Azda ho to celkom zneuctí, keď vyzradíme, že i on, rovnako ako tá slávna osoba, ku ktorej sme sa ho pred chvíľou opovážili prirovnať, že i on sa horko rozplakal?

Ku koncu večera sa prisilil zájsť na chvíľu k pani Grandetovej. Bol celkom iný človek. Pani Grandetová pobadala túto zmenu v jeho myšlienkovom chode. Pred týždňom by bol tento odtienok zostal nepovšimnutý. Nepriznala si to, no už ju neovládala len ctibažnosť, ale začala mať zaľúbenie v tomto mladom človeku, ktorý nebol smutný ako tí ostatní, ale vážny. Nachádzala v ňom nevýslovný pôvab. Keby bola bývala skúsenejšia alebo dôvtipnejšia, bola by nazvala *prirodzeným* to zvláštne správanie, ktoré ju k Lucienovi pútalo.

Minulo jej dvadsaťšesť rokov, vydatá bola sedem a celých päť už kraľovala v najskvelejšej, ak nie v najvznešenejšej spoločnosti. Nikdy sa jej nijaký mužský neodvážil bozkať ruku osamote.

Na druhý deň došlo medzi pánom Leuwenom a pani Grandetovou k scéne. Pán Leuwen, ktorý sa v celej tejto veci správal ako dokonale statočný človek, poponáhľal sa predstaviť pána Grandeta starému maršalovi, ktorý prekypoval zdravým rozumom a ráznosťou, ak sa práve nepoddal ochabnutiu z lenivosti alebo z nudy, a položil svojmu budúcemu kolegovi štyri-päť neočakávaných otázok, na ktoré bohatý bankár, neveľmi privyknutý, aby sa mu takto nástojčivo prihovárali, odpovedal frázami, ako sa mu zdalo, dosť zaokrúhlenými. Načo sa mu maršal, ktorému sa frázy bridili najsamprv preto, lebo sú odporné, a potom preto, lebo sám ich nevedel vravieť, obrátil chrbtom. Pán Grandet sa vrátil domov bledý a zúfalý. Celý deň už nemal pokušenie prirovnávať sa ku Colbertovi. Mal práve len tú mieru potrebného dôvtipu, aby pochopil, že sa maršalovi zvrchovane znepáčil. Je pravda, že grobianskosť starého generála, znudeného a zlosťou zjedaného zlodeja, prispôsobila sa bystrosti dômyslu pána Grandeta.

Pán Grandet vyrozprával svoje nešťastie žene, ktorá zahrnula muža lichotením, no naskutku si utvorila pevný úsudok, že pán Leuwen ju oklamal. Pohŕdala mužom, ako sa to každej poriadnej žene sluší, ibaže ním nepohŕdala dostatočne.

„Čo je vlastne?" vravela si už tri roky. „Je bankár a plukovník národnej gardy. Tak teda, ako bankár zarába peniaze a ako plukovník je udatný. Obe tieto zamestnania sa navzájom podporujú; ako plukovník napomáha postupu v Čestnej légii niektorým členom správnej rady Francúzskej banky alebo Syndikátu burzových jednateľov, ktorí mu z času na čas požičajú milión-dva na tridsaťštyri hodín, aby mohol špekulovať na hausse alebo na baisse. Ale pán gróf de Vaize ťaží z burzy tými svojimi telegramami tak ako pán Grandet svojou hausse. Dvaja alebo traja ministri robia to isté, čo pán de Vaize, a najvyšší pán všetkých nie je odchodnejší a zavše ich zruinuje, ako sa to stalo tomu úbohému Castelfulgensovi. Môj muž má pred všetkými týmito ľuďmi tú prednosť, že je udatný plukovník."

Pani Grandetová neverila, že by si spoločnosť bola všimla tú ohavnú mániu robiť sa vtipným, ktorou je posadnutý jej ťarbavý muž; nikdy však nijakého mužského neobdarila príroda pokojnejšou predstavivosťou vo všetkom, čo sa netýkalo hotových peňazí, realizovaných alebo stratených kurzovým záznamom. Všetko, o čom sa hovorilo, zdalo sa mu, rodenému obchodníkovi, len táraním na balamutenie kupujúceho.

V posledných štyroch-piatich rokoch, čo pán Grandet, zasiahnutý vo svojej cti prepychom pána Thouretta, usporadúval krásne slávnosti, pani Grandetová ho ešte nikdy nevidela obkoleseného lichotníkmi. Raz akýsi úbohý vtipkár, chudobný a chatrne oblečený človiečik, istý pán Gamont, opovážil sa do istej miery nesúhlasiť s náhľadom pána Grandeta o väčšej či menšej kráse auchskej katedrály a pán Grandet ho v tú minútu vykázal zo svojho domu, a to tak grobiansky a s takou surovou prevahou toliarov nad chudobou, že to pohoršilo i pani Grandetovú. O niekoľko dní poslala úbohému Gamontovi päťsto frankov s listom, v ktorom sa uvádzala akási náhrada, a ten človek mal toľko nízkosti, že sa dal pánom Grandetom znovu pozvať na večeru.

Keď pán Leuwen povedal pani Grandetovej pravdu, i to ešte hodne zmiernenú, ako jalovo, plytko a afektovane odpovedal pán Grandet starému maršalovi, pani Grandetová mu vyhlásila s chladným pohŕdaním, čo obdivuhodne pristalo jej druhu krásy, že ju podľa všetkého oklamal.

Pán Leuwen sa správal ako mladík: toto obvinenie ho celkom zarmútilo a celé tri dni nerobil nič iné, iba dokazoval pani Grandetovej, aká bola nespravodlivá.

Vec komplikovalo ešte i to, že kráľ, ktorý sa už päť alebo šesť mesiacov každým dňom väčšmi chránil akéhokoľvek odhodlaného rozhodnutia, poslal svojho syna k ministrovi financií, aby sprostredkoval so starým maršalom pomerenie, s tou výhradou, že ak jemu, kráľovi, pomerenie nebude po vôli, dezavuje syna a pošle ho do vyhnanstva na vidiek. Pomerenie sa vydarilo, lebo starému maršalovi veľmi záležalo na tom, aby istá dodávka koní bola úplne zaplatená skôr, než odíde z ministerstva. Pán Salomon C..., vedúci tohto

podujatia, múdro si vymienil, že tých stotisíc frankov záruky, ktoré zložil maršalov syn, a zisk, náležiaci tej istej osobe, vyplatí sa len z peňazí na základe *platobného príkazu* podpísaného pánom ministrom financií. Kráľ dobre vedel o špekulácii s koňmi, ale s touto podrobnosťou nebol oboznámený a dozvedel sa o nej od domáceho špiclíka ministerstva financií, ktorý podával správy jeho sestre. Bol pokorený a zúril, že to neuhádol, a v prvej zlosti chcel pána Le G., šéfa svojej osobnej polície, poslať ako veliteľa brigády do Alžírska. Kráľova politika voči jeho ministrom by bola celkom iná, keby si bol býval istý, že ešte dva týždne udrží maršala nepremožiteľnými putami.

Pán Leuwen nevedel o tejto podrobnosti a v dvojtýždňovom odklade videl nový príznak bojazlivosti, ba ochabnutia kráľových schopností, ale tento dôvod sa neopovážil pani Grandetovej udať. Jeho zásadou bolo, že isté veci nikdy neslobodno ženám povedať.

Hoci hovoril až na túto podrobnosť celkom otvorene a naskrze statočne, malo to za následok, že sa pani Grandetová, ktorej duch bol v tejto veci vyostrený najživšími obavami, domnievala, že nebol k nej úprimný.

Pán Leuwen pobadal toto podozrenie. Vo svojom zúfalstve statočného človeka, ktoré bolo silné a prudké ako všetky jeho pocity, ešte v ten istý deň, keďže sa neodvažoval niektoré veci dôkladne rozoberať v prítomnosti svojej ženy, po rodinnej večeri vybral sa zavčasu do Opery, vzal so sebou aj syna a starostlivo zatisol závorku na svojej lóži. Po týchto opatreniach sa mu odvážil rozpovedať dopodrobna a najprostejším spôsobom, aký obchod uzavrel s pani Grandetovou. Pán Leuwen si myslel, že sa zhovára s ostrieľaným chlapom, a dopustil sa hrubej neobratnosti.

Lucien bol ohromený vo svojej márnivosti, v prsiach cítil chlad, lebo náš hrdina, na veľký rozdiel od románových hrdinov dobrého vkusu, nie je zvrchovane dokonalý, ba ani celkom jednoducho dokonalý. Narodil sa v Paríži, a preto sú jeho prvé reakcie neuveriteľne silné.

Jednako, túto ohromnú márnivosť, parížsku márnivosť, nesprevádzala jej vulgárna družka: hlúposť nazdať sa, že máme prednosti, ktorých v nás nieto. Ba v tých veciach, ktoré mu chýbali, súdil sa veľmi prísne. Hovorieval si napríklad:

„Som prisprostý, priúprimný, neviem dosť zatajovať nudu, tým menej lásku, ktorú pociťujem, aby som dakedy dosiahol význačné úspechy u žien zo spoločnosti."

A tu prišla zrazu a neočakávane pani Grandetová so svojím výzorom kráľovnej, so svojou zriedkavou krásou, so svojím nesmiernym bohatstvom a bezúhonným správaním a skvele vyvrátila jeho filozofické, ale smutné predpovede. Lucien slastne vychutnával túto náhodu.

„Tento úspech nebude mať nikdy obdoby," vravel si, „nikdy nebudem mať úspech bez lásky zo svojej strany u vysokocnostnej a v spoločnosti vysokopostavenej ženy. Nikdy nebudem mať úspech ináč, ak vôbec budem mať nejaký, než, ako mi to hovorí Ernest, plytkým a vulgárnym spôsobom *ľúbostnej nákazy*. Som priveľmi nevedomý, aby som vedel zviesť akúkoľvek ženu, hoci nejakú grizetku. Buď ma o týždeň začne nudiť a ja ju zanechám, alebo sa mi priveľmi zapáči, čo ona zbadá a začne sa mi vysmievať. Ak ma tá úbohá pani de Chasteller milovala, ako som to zavše náchylný veriť, a milovala po svojom poklesku s tým hnusným husárskym podplukovníkom, s človekom, ktorý je ako súper taký obyčajný, taký plytký, taký protivný, tak to nie preto, že by vo mne bolo niečo, ale jedine preto, lebo som ju šialene miloval... a ešte vždy milujem."

Lucien sa na chvíľu pristavil. Jeho márnivosť bola v túto chvíľu tak citlivo podráždená, že z lásky mal skôr čerstvú spomienku než vedomie jej súčasnej prítomnosti. A práve vtedy, keď sa mu dobrodružstvo s pani Grandetovou začalo mimoriadne páčiť, otcove slová rozmietli celé lešenie jeho samospokojnosti. Pred hodinou si ešte opakoval:

„Ernest sa tentoraz zmýlil, keď mi predpovedal, že nikdy v živote nebudem mať nijakú ženu zo slušnej spoločnosti, ak ju nebudem milovať, a že by som ju dostal iba z milosti, slzami a všetkým tým, čo tento alchymista nešťastia nazýva *mokrou cestou*."

Niekoľko otcových márnych slov hneď po dni jeho triumfu zalialo ho trpkosťou.

„Otec sa mi posmieva!" povedal si Lucien.

Nadmierou márnomyseľnosti vládal sa zbaviť prevahy otcovho ostrého a skúmavého pohľadu, ktorý sa mu uprel do očí, a utajil tomuto neľútostnému posmešníkovi svoje kruté

sklamanie. Pán Leuwen by bol býval šťastný, keby bol prehliadol syna. Vedel zo skúsenosti, že ten istý základ márnomyseľnosti, ktorý spôsobuje krutosť zážitku podobných nešťastí, nedovoľuje, aby tieto pocity dlho trvali. Naopak, mal veľké obavy pred záujmom, ktorý vnukala pani de Chasteller. Nemohol na nič prísť a syna pokladal za skúseného človeka, ktorý veľmi dobre chápe kráľov postoj voči svojim ministrom a nezveličuje si ani ľstivú bystrosť na jednej, ani plazivú podlosť na druhej strane, podlosť jednako sa len prebúdzajúcu pod krutým švihom parížskeho vtipkovania.

Neprešla ešte ani minúta a pán Leuwen sa už sústreďoval iba na to, ako mu najlepšie vštepiť úlohu, ktorú má hrať u pani Grandetovej, aby ju náležite presvedčil, že on, jeho otec, naskrze ju nezavádzal a že všetko to spôsobila *ťarbavosť* pána Grandeta, ale že pán Leuwen sa podujal toto zlo napraviť.

Na šťastie nášho hrdinu po hodinovom sedení prišiel sa s jeho otcom pozhovárať pán M...

– Ideš na námestie de la Madeleine, však ver?

– Pravdaže, – odpovedal Lucien jezuitsky pravdovravne.

Naozaj, takmer bežal po samé námestie, na jediné miesto v okolí, kde o tomto čase mohol nájsť trochu pokoja a istotu, že sa mu nikto nepripojí, lebo už bol malou osobnosťou a ľudia si ho predchádzali.

Tu sa celú hodinu prechádzal po dlaždiciach opustených chodníkov a mohol si do nekonečna opakovať:

„Nie, nuž nevyhral som terno v lotérii; hej, som mamľas, neschopný dostať nejakú ženu vlastnou schopnosťou a získať si ju ináč než plytkým spôsobom *ľúbostnej nákazy.*

„Hej, môj otec je ako všetci otcovia, čo som doteraz nevedel spoznať; hoci má neskonale viac ducha, ba i citu než iní, jednako ma len chce urobiť šťastným *na svoj spôsob,* a nie na môj. A ja, len aby som slúžil vášni iného človeka, osprosťujem sa osem mesiacov najúmornejšou kancelárskou a v podstate najhlúpejšou prácou. Lebo ostatné obete safiánového kresla sú aspoň ctibažné, napríklad ten chumaj Desbacs. Tí pokladajú za krásne, príhodné, slovom, za *vládne* všetky tie bombastické a konvenčné vety, ktoré píšem vo všelijakých variáciách, s dobrým úmyslom nahnať strachu nejakému prefektovi, ktorý trpí vo svojom meste liberálnu kaviareň, alebo omráčiť radosťou takého, ktorému sa podarilo, ani sa neskompromitujúc, získať si porotu a poslať do väzenia nejakého novinára. Nemyslia si, že ten, kto ich podpisuje, je obyčajný lagan. Ale taký hlupák ako ja, postihnutý touto delikátnosťou, ja mám z tohto zamestnania iba čemer a nijaké jeho pôžitky. Robím bez chuti veci, ktoré pokladám za nečestné a zarovno i za hlúpe. A skôr či neskôr budem mať potešenie počúvať všetky tieto milé veci, ktoré si tu vravím, adresované mne nahlas a verejne, čo nebude naskrze lichotivé. Lebo, napokon, ak sa na nadbytok ducha neumiera, ako to vravia dobré manželky, mám len dvadsaťštyri rokov, no a ako dlho môže vlastne potrvať tento zámok z karát, postavený na hanebnom darebáctve? Päť rokov? Desať rokov? Dvadsať rokov? Pravdepodobne ani desať. Keď budem mať necelých štyridsať a podnikne sa dačo proti týmto darebákom, moja úloha bude z tých najposlednejších; bič satiry, ktorý ma prenasleduje úsmevom plným trpkosti, bude ma osočovať pre hriechy, ktorých páchanie mi nespôsobovalo nijaké potešenie. Ak sa už zatracujete, zatracujte sa aspoň kvôli príjemným hriechom! Naproti tomu Desbacs, ten bude hrať krásnu úlohu. Dnes by, pravda, šalel od radosti, keby sa videl ministerským referentom, prefektom, generálnym tajomníkom, kým ja môžem vidieť v pánu Lucienovi Leuwenovi len dokonalého hlupáka, zaťatého trkvasa. Ani bloiské blato ma nemohlo prebrať. Čo ťa vlastne preberie, nehanblivec? Či čakáš na osobné zaucho?

„Coffe má pravdu: som oveľa väčší blázon než ktorákoľvek z týchto podlých duší, ktoré sa predali vláde. Či mi nepovedal včera, keď sme sa zhovárali o Desbacsovi a o jemu podobných, s tou svojou neúprosnou chladnosťou: ‚Len preto nimi nijako zvlášť nepohŕdam, lebo tí aspoň nemajú na večeru.'

„Na môj vek taký skvelý postup, moje nadanie, spoločenské postavenie môjho otca, či to vo mne dakedy vyvolalo iný pocit než neradostné prekvapenie: *‚Toto je teda všetko?'*

„Je čas prebrať sa. Azda potrebujem majetok? Nestačí mi večera za päť frankov a jeden kôň? A okrem toho? Všetko ostatné je najčastejšie skôr ťarcha než potešenie, najmä teraz: ‚Nepohŕdam tým, čo nepoznám, ako nejaký hlúpy filozof na spôsob Jeana-Jacqua.' Spoločenské úspechy, úsmevy, stisk

rúk vidieckych poslancov alebo podprefektov na dovolenke, ťarbavá blahovôľa vo všetkých očiach nejakého salónu, okúsil som vás!... O štvrťhodinu vás opäť stretnem vo foyeri Opery.

„A čo, keby som ani nešiel do Opery, ale rovno by som odcestoval pozrieť si ten jediný kraj sveta, kde je pre mňa možnosť šťastia?... O osem hodín môžem byť v Čerpadlovej ulici!"

Táto myšlienka sa ho zmocnila na celú hodinu. Už niekoľko mesiacov bol náš hrdina oveľa odvážnejší, videl zblízka pohnútky, ktoré vedú k činom ľudí na vynikajúcich miestach. Tento druh bojazlivosti, ktorý bystrozrakému prezrádza úprimnú a veľkú dušu, nemohol odolať prvej skúsenosti s významnými vecami. Keby bol trávil život v otcových obchodných kanceláriách, bol by azda celý život býval zaslúžilým človekom, známym takto jednej alebo dvom osobám. Teraz sa odvažoval veriť svojmu prvotnému hnutiu a držať sa ho, kým mu len nedokážu, že sa mýli. A otcovej *irónii* ďakoval za to, že sám seba nemohol odbavovať falošnými dôvodmi.

Tieto myšlienky mu zabrali celú hodinovú a vzrušenú prechádzku.

„Pri všetkom tom mám vlastne dbať len na matkino srdce a na otcovu márnivosť, a ten do pol roka zabudne na svoje vzdušné zámky v súvislosti so synom, ktorý je oveľa väčší galibár, aby z neho mohol spraviť to, čo chce: šikovného chlapa, ktorý by riadne nabehol na štátnu kariéru."

S týmito myšlienkami, ktoré sa v ňom zahniezdili ako neodškriepiteľné a nové, pobral sa Lucien do Opery. Plytká hudba a pôvabné kroky slečny Elsslerovej ho očarili, čo ho prekvapovalo. Nejasne pociťoval, že z týchto krásnych vecí sa už nebude dlho tešiť, a preto ho neomŕzali.

A kým hudba dodávala krídla jeho predstavivosti, jeho rozum so záujmom preberal niekoľko možností života:

„Keby poľnohospodárstvo nezvádzalo človeka so zlodejskými sedliakmi, s farárom, ktorý ich podnecuje, s prefektom, ktorý dáva človeku kradnúť časopisy na pošte, ako som to len včera nadštrkol tomu trpáckemu prefektovi v ***, to by bol druh práce, ktorý by mi vyhovoval... Žiť niekde na majetku s paňou de Chasteller a ťažiť zo zeme takých dvanásť alebo pätnásťtisíc frankov, nevyhnutných na nejaký ten blahobytík, na skromný prepych. To by bolo živobytie...

„Ach! Amerika!... Tam nieto prefektov ako pán de Séranville!" A prišli mu na um všetky jeho staré myšlienky o Amerike a o pánovi de Lafayette. Keď každú nedeľu stretával pána de Lafayette u pána de Tracy, predstavoval si, že americkí ľudia, ak majú jeho zdravý rozum, jeho statočnosť, jeho vznešené zmýšľanie, budú mať aj eleganciu jeho spôsobov. Náramne sa sklamal: tam vládne väčšina, ktorú tvorí z väčšiny zberba. „V New Yorku zapadla vládna kára do opačnej koľaje než u nás. Všeobecné volebné právo vládne ako tyran, a to tyran so špinavými rukami. Ak sa znepáčim svojmu šustrovi, pustí o mne do sveta hanebné klebety, a nútený som lichotiť svojmu šustrovi. Ľudí si nevážia, ale ich počítajú, a hlas najhrubšieho remeselníka platí toľko, koľko hlas Jeffersonov a často nachádza väčšie sympatie. Kňazstvo ich ešte väčšmi ohlupuje než nás; v nedeľu predpoludním nútia cestujúcich zosadnúť z dostavníkov, lebo cestovaním v nedeľu vraj konajú *podlú prácu* a dopúšťajú sa veľkého hriechu... Táto všeobecná a temná neokrôchanosť by ma zadusila... Konečne, urobil by som to, čo by chcela Bathilde..."

Dlho uvažoval o tejto myšlienke; napokon ho udivila. Bol šťastný, keď uvidel, že mu tak pevne prirástla k srdcu.

„Som teda hotový odpustiť jej! To nie je ilúzia." A celkom odpustil panej de Chasteller vinu. „Taká, aká je, je pre mňa jedinou ženou na svete. Vari bude jemnocitnejšie, keď jej nikdy nedám tušiť, že viem o následkoch jej slabosti voči pánovi de Sicile. Povie mi to, ak mi to bude chcieť povedať. Táto hlúpa kancelárska práca mi aspoň dokazuje, že v prípade potreby som schopný zarobiť si na živobytie a postarať sa o svoju ženu.

„‚Komu to dokázala?' – ozvala sa protistránka v jeho duši. A pri tejto námietke Lucienov pohľad vynáčene zmeravel. – ‚Tým ľuďom, ktorých možno nikdy viac neuvidíš a ktorí ťa, len čo ich opustíš, ohovoria...'

„Ba nie, doparoma! Dokázala to mne, a to je hlavné. A čo mi záleží na mienke toho zástupu pologalganov, ktorí hľadia užasnutí na moje vyznamenanie a na môj rýchly postup? Už nie som ten mladý ulánsky podporučík, ktorý šiel do Nancy,

aby sa pripojil k svojmu pluku, zotročovaný storakými slabôstkami márnivosti, a ešte sa omykal od pálčivých slov Ernesta Dévelroyho: ‚Ach, šťastlivý, že máš otca, ktorý ťa živí!' Bathilde mi povedala pravdivé slová; na jej príkaz som sa prirovnával k stám ľudí, a najvážnejším... Robme ako všetci ostatní, nechajme bokom mravnosť našej úradnej činnosti. Tak teda, viem, že vládzem raz toľko pracovať ako najobmedzenejší a podľa toho i najváženejší šéf kancelárie, a to ešte v robote, ktorou pohŕdam a ktorá ma v Blois pokryla blatom, možno zaslúžene."

Podstata týchto myšlienok bola asi tak Lucienovým šťastím. Zvuky hlučného a mohutného orchestra a božské, čarovne súladné kroky slečny Elsslerovej ho zavše vytrhli z úvah a dodávali im zvodný pôvab a ráznosť. No ešte nebeskejšia bola predstava panej de Chasteller, ktorá mu podchvíľou opanúvala život. Táto miešanina úvah a lásky urobila z konca tohto večera, stráveného v kúte orchestrovej lóže, jeden z najšťastnejších v jeho živote. Lenže opona padla.

Vrátiť sa domov a byť milý v rozhovore s otcom znamenalo znovu najnepríjemnejším spôsobom zapadnúť do skutočného života, a treba mať odvahu povedať to, do života nudného. „Nesmiem sa vrátiť domov skôr než o druhej, ináč mi hrozí dialóg s otcom!"

Lucien vošiel do akéhosi hotela a najal si malý apartmán. Zaplatil, ale požadovali aj osobné papiere. Dohodol sa s hotelierom, ubezpečujúc ho, že v tú noc tam neprenocuje a že zajtra donesie svoj preukaz.

S rozkošou sa prechádzal v tom peknom malom apartmáne, ktorého najkrajším kusom nábytku bola myšlienka: „Tu som slobodný!" V duchu sa tešil ako dieťa na falošné meno, ktoré si dá zajtra v tomto hoteli.

„Potrebujem falošné meno, aby som si ešte väčšmi zabezpečil slobodu. Tuná budem," vravel si, natešene sa prechádzajúc, „dokonale chránený pred otcovskou, materinskou a pramaterinskou starostlivosťou!"

Áno, náš hrdina vyslovil tieto hrubasté slová a ja som pohoršený nie ním, ale ľudskou povahou. Natoľko je pravdivé, že pud slobody je vo všetkých srdciach a že ho nikdy nemožno beztrestne urážať v krajinách, kde irónia zbavila hlúposť kúzla! O chvíľu si Lucien prudko vyčítal tieto hrubasté slová voči matke, ibaže koniec koncov i táto skvelá matka, nepochybne ani si to neuvedomujúc, strojila úklady proti jeho slobode. Pani Leuwenová bola pevne presvedčená, že vo svojom postupe vynakladá všetok jemnocit a všetku zručnosť tým, že ani jediný raz nevyslovila meno panej de Chasteller. No akýsi oveľa jemnejší cit, než je dôvtip parížskej ženy, ktorej sa ho priznáva čo najviac, dával Lucienovi istotu, že jeho matka nenávidí paniu de Chasteller. „Lebo," vravel si, či skôr pociťoval, ani si to nepriznávajúc, „moja matka nemá paniu de Chasteller ani čo milovať, ani čo nenávidieť; má *nevedieť*, že vôbec jestvuje."

Možno si predstaviť, že prostred takýchto myšlienok nemal ani najmenšie pokušenie ísť sa otráviť ťarbavými myšlienkami salónu pani Grandetovej, a tým menej sa podrobiť tým stiskom rúk. Jednako, v tomto salóne ho úzkostlivo čakali. Temný závoj, ktorý vše zaclonil Lucienove ľúbezné vlastnosti a umenšoval ich, aspoň zdanlivo a v očiach pani Grandetovej, na úlohu chladného filozofa, vyvolával u tejto ženy, doteraz rozvážnej a ctibažnej, hotovú revolúciu.

„Nie je milý!" vravela si. „Ale je aspoň dokonale úprimný."

Tieto slová boli akoby prvé kroky, ktorými sa vrhala v ústrety doteraz neznámemu a nemožnému citu.

KAPITOLA 64/

Lucien mal ešte vždy ten zlozvyk a bol natoľko neopatrný, že v dôvernosti sa správal prirodzene, i keď táto dôvernosť nebola výsledkom ozajstnej lásky. Pretvarovať sa pred bytosťou, s ktorou trávil denne štyri hodiny, bolo by preňho bývalo najneznesiteľnejšou vecou. Tento nedostatok, spojený s jeho naivnou tvárou, pani Grandetová pokladala najprv za hlúposť, potom mu u nej vyniesol údiv a napokon záujem, bez čoho by sa bol celkom zaobišiel. Lebo pani Grandetová, hoci bola žena ctibažná, dokonale rozvážna, dbajúca na úspech svojich záme-

rov, mala aj ženské srdce, čo dosiaľ ešte nemilovalo. Lucienova povaha zdala sa hodne smiešna dvadsaťšesťročnej žene, posadnutej kultom úcty a zbožňovaním výsady, ktorá zabezpečuje podporu mienky vznešených ľudí. Ale u mužského, ktorého naivná duša, cudzia všetkým vulgárnym úskokom, dodávala každému počínaniu odtienok zvláštnosti a osobitnej šľachetnosti, táto povaha bola náhodou niečo, čo by sa ani zámerne nedalo lepšie uplatniť na vzbudenie neobyčajného citu v tomto doteraz chladnom srdci.

Treba priznať, že na začiatku druhej polhodiny svojich návštev hovoril málo a nie najkrajšie a neopovážil sa povedať, čo mu prichádzalo na um.

Tento jeho návyk, v Paríži vrcholne nespoločenský, utajoval sa až do tohto obdobia jeho života, lebo, s výnimkou panej de Chasteller, nikto nebol s Lucienom dôverný, a nikdy sa nestalo, že by bol nejakú návštevu predĺžil na viac než na dvadsať minút. Spôsob, ako si zariadil život voči pani Grandetovej, odhalil tento trápny nedostatok, zo všetkých chýb tú najvhodnejšiu, aby vykrútila väzy šťastiu nejakého mužského. Ani keď sa Lucien priam neuveriteľne namáhal, naskrze nebol schopný zatajiť nejakú zmenu nálady a v podstate sotva by sa našiel človek, ktorý by bol mal nevyrovnanejšiu povahu. Táto zlá vlastnosť, čiastočne zastretá najšľachetnejšími a najprostejšími spôsobmi vybranej zdvorilosti, ktoré mal po matke, duchaplnej žene, zdala sa kedysi panej de Chasteller pôvabná. Pre ňu to malo čaro novoty, lebo bola privyknutá na povahovú vyrovnanosť, na majstrovské dielo pokrytectva, čo sa dnes u veľmi vznešených a veľmi bohatých ľudí volá dokonalou výchovou a zanecháva v duši, ktorá ho praktikuje, ako aj v tej, ktorá je pritom partnerkou, základ nevyliečiteľnej chladnosti. Lucienovi stačilo pripomenúť si nejakú myšlienku, ktorá mu bola drahá, stačil chmúrny deň s hvižďaním severáka a s temnými mrákavami, neočakávaný pohľad na nejaké nové huncútstvo alebo podobná rovnako nezriedkavá udalosť, aby sa z neho stal celkom iný človek. V živote našiel proti nešťastiu brať veci vážne, smiešnemu a v tomto storočí takému zriedkavému, iba jedinú odpomoc: ocitnúť sa zavretý s paňou de Chasteller v malej izbietke a mať istotu, že dvere sú dobre strážené a že sa neotvoria nijakému dotieravcovi, ktorý by sa mohol nenazdajky zjaviť.

Pri takýchto obozretnostiach, treba priznať, smiešnych u poručíka ulánov, bol možno ešte milší než kedykoľvek predtým. Ale tieto delikátne obozretnosti, ktoré by pristali chorému a zvláštnemu duchu, nemohol predpokladať u pani Grandetovej a boli by mu bývali domŕzavé a odporné. Preto bol často mĺkvy a neprítomný. Tento sklon len silnel pôsobením málo povznášajúceho ducha osôb, ktoré tvorili zvyčajný dvor tejto povestnej ženy.

Jednako, v tomto salóne ho úzkostlivo čakali. V prvú hodinu večera, ktorý spôsobil v Lucienovom srdci revolúciu, pani Grandetová kraľovala ako obyčajne. Potom sa jej však zmocnil najprv údiv, neskôr najprudší hnev. Ani na chvíľu sa nemohla zaoberať inou osobou než Lucienom. Takáto vytrvalosť záujmu bola pre ňu neslýchaná. Rozpoloženie, v ktorom sa nachádzala, ju trochu prekvapovalo, ale bola pevne presvedčená, že jedinou príčinou jej vzrušenia je iba pýcha alebo urazená česť. Úsečne, so vzbúrenou hruďou a s očami, ktorých nehybné a stiahnuté mihalnice sa jej takto privierali iba keď pociťovala fyzickú bolesť, prihovárala sa i každému poslancovi, pairovi alebo ľuďom žijúcim na štátne trovy, ktorí postupne prichádzali do salónu. Ale meno, na ktoré sa v ten večer upierala všetka jej pozornosť, neodvážila sa vysloviť ani pred jedným z nich. Často sa však cítila nútená nabádať týchto pánov do dlhánskeho rozprávania, dúfajúc, že meno pána Leuwena mladšieho sa predsa len vyskytne ako vedľajšia okolnosť.

Kráľovský princ dal ohlásiť poľovačku v Compiènskom lese, išlo o parforsný pohon na srnce. Pani Grandetová vedela, že Lucien sa stavil o dvadsaťpäť louisdorov proti sedemdesiatim, že prvého srnca uženú do dvadsaťjeden minút po tom, čo ho uvidia. Luciena uviedol do tejto vysokej spoločnosti starý maršal, minister vojny. Pre mladého človeka vo vládnych službách to bolo vtedy najlichotivejšie vyznamenanie. Veľa sa dalo na praktickú stránku. Lebo na aký príjem zo štátneho rozpočtu si mohol robiť nádeje odo dneška za desať rokov človek, ktorý ako desiaty poľoval s kráľovským princom! Princ rozhodne nechcel viac než desať osôb, lebo jeden z učencov jeho dvora práve objavil, že Jeho Výsosť syn Ľudovíta XIV., dauphin Francúzska, pripúšťal iba tento počet dvoranov pri svojich poľovačkách na vlkov.

„Nemohlo sa stať," povedala si pani Grandetová, „že kráľovský princ nečakane odkázal, že dnes večer prijme budúcich poľovníkov na srnce?" Ale úbohí poslanci a pairovia, ktorých prijímala, rozmýšľali reálne a primálo náležali k tej spoločnosti, z ktorej sa tamhore pokúšali znovuvytvoriť dvor, aby boli oboznámení s takýmito vecami. Po tejto úvahe sa vzdala všetkých pokusov dozvedieť sa od tých pánov, čo je vo veci.

„No nech je akokoľvek," vravela si, „nemal sa tu ukázať, alebo aspoň napísať niekoľko slov? To je hrozné správanie."

Bolo jedenásť, pol dvanástej, odbilo polnoc. Lucien neprichádzal.

„Ach, však ho ja odučím od týchto kúskov!" povedala si pani Grandetová celkom bez seba.

V tú noc sa spánok nezblížil jej očiam, ako by povedali ľudia, ktorí vedia písať. Zjedaná hnevom a nešťastím hľadala rozptýlenie v tom, čo jej lichotníci nazývali jej historickými štúdiami: chyžná sa jej pribrala predčitovať *Pamäti* panej de Motteville, ktoré sa jej ešte včera zdali rukoväťou ženy z vysokej spoločnosti. Ale v túto noc sa jej obľúbené pamäti javili celkom nezaujímavé. Prichodilo sa jej uchýliť k románom, proti ktorým pani Grandetová vo svojom salóne už osem rokov brojila umravňujúcimi tirádami.

Pani Trubletová, jej dôverná chyžná, musela celú noc behať do knižnice umiestenej na druhom poschodí, čo sa jej napokon zdalo veľmi odporné. Podonášala množstvo románov. Nijaký sa nepáčil a pani Grandetová, klesajúc zo stupňa na stupeň, hoci mala hrôzu pred Rousseauom, musela sa uspojiť s *Novou Héloisou*. Všetko, čo si dala predčitovať na začiatku noci, zdalo sa jej chladné, nudné, nič nezodpovedalo jej myšlienkam. A tak napokon tá trochu pedantská emfáza, pre ktorú každý čo len trochu jemnocitný čitateľ túto knihu zavrie, bolo práve to, čo potrebovala rodiaca sa meštiacka sentimentálnosť pani Grandetovej.

Keď cez škáry okenice zbadala, že sa brieždi, prepustila pani Trubletovú. Prišlo jej na um, že iste hneď ráno dostane list s ospravedlnením. „Donesú mi ho okolo deviatej a odpoviem mu dobre namočeným perom." Trocha upokojená touto myšlienkou na pomstu napokon zaspala, skladajúc si vety odpovede.

O ôsmej netrpezlivo zazvonila, nazdala sa, že je poludnie. – Moje listy, moje noviny! – skričala mrzuto.

Zazvonili na vrátnika, ktorý prišiel iba s ufúľanými obálkami novín v rukách. Aký kontrast proti peknému, malému listu, elegantne a starostlivo zloženému, ktorý jej žiadostivé oči hľadali medzi novinami! Lucien vedel pozoruhodne skladať listy, a azda práve toto z jeho elegantných nadaní najväčšmi zaúčinkovalo na pani Grandetovú.

Predpoludnie sa minulo plánmi na zabudnutie, ba i na pomstu, ale i tak sa pani Grandetovej zdalo nekonečné. Pri obede bola k služobníctvu i k mužovi strašná. Keďže videla, že jej muž má dobrú náladu, uštipačne mu vyrozprávala celú históriu jeho ťarbavosti u maršala, ministra vojny. Pravda, pán Leuwen jej ju rozpovedal iba pod sľubom večného tajomstva.

Odbilo jednu, pol druhej. Ozvena týchto úderov, ktoré pani Grandetovej pripomínali krutú prebdenú noc, priviedla ju do zúrivosti. Dosť dlho bola ako zmyslov zbavená.

Zrazu si zaumienila (kto by sa to bol nazdal pri povahe ovládanej najdetskejšou márnivosťou!), že Lucienovi napíše. Celú hodinu premáhala to hrozné pokušenie: *písať prvá.* Napokon podľahla, no neskrývala si všetku hrôzu tohto svojho podujatia.

„Akú prevahu nad sebou mu tým poskytnem! A koľko prísnych dní bude treba, aby som mu dala zabudnúť na postoj, ktorý zaujme voči mne, keď uvidí môj lístok!"

„Ale konečne," ozvala sa láska, zakladajúc si masku paradoxu, „čo je to milenec? Nástroj, o ktorý sa otierame, aby sme mali rozkoš. Pán Cuvier mi povedal: ‚Vaša mačka vás nehladká, ona sa hladká o vás.' Tak teda, v túto chvíľu mi tento pánko môže poskytnúť iba jedinú rozkoš, tú, že mu napíšem. Čo mi záleží na jeho citoch? Ja budem pociťovať rozkoš," vravela si s divou radosťou, „a to je jediné, na čom mi záleží."

V tú chvíľu mala nádherné oči.

Pani Grandetová napísala list, no nebola s ním spokojná. Potom druhý, tretí, napokon poslala siedmy či ôsmy.

Môj muž sa s Vami, pán môj, potrebuje zhovárať. Čakáme Vás a aby sme, i keď máme dohovorenú schôdzku a poznáme Vašu dobrú pamäť, nečakali večne, odhodlávam sa Vám písať.

Prijmite moje pozdravy.

Augustine Grandetová

P. S.

Príďte pred treťou.

Ale keď odišiel tento list, ktorý pokladala za najmenej nerozumný a predovšetkým za najmenej ponižujúci pre svoju márnivosť, bolo viac než pol tretej.

Komorník pani Grandetovej našiel Luciena celkom pokojného za písacím stolom v Grenellskej ulici, ale Lucien namiesto aby bol prišiel, napísal list.

Milostivá pani!

Som dvojnásobne nešťastný, že nemôžem mať tú česť, aby som Vám dnes popoludní, ba azda ani večer, prejavil svoju úctu. Súrna práca, na ktorú som sa tak nešikovne podujal, pripútava ma v kancelárii. Vy viete, že by som si ako oddaný úradník za nič na svete nechcel rozhnevať ministra. A ten ani nikdy nepochopí veľkosť obete, ktorú prinášam povinnosti tým, že nevyhovujem príkazom pána Grandeta a Vašim.

Ráčte láskavo prijať opätovné ubezpečenie o mojej najúctivejšej oddanosti.

Lucien Leuwen

Pani Grandetová sa už dvadsať minút zamestnávala tým, že odhadovala, koľko času Lucien nevyhnutne potrebuje, aby jej doletel k nohám. Načúvala, či sa neozve zvuk kolies jeho kabrioletu, ktorý sa už naučila rozoznať. Zrazu, na jej najväčšie prekvapenie, sluha zaklopal a odovzdal jej Lucienov lístok.

Pri tomto pohľade sa v pani Grandetovej opäť prebudila všetka zlosť; črty tváre sa jej stiahli a takmer súčasne očervenela.

„Neprítomnosť v úrade by bolo akési ospravedlnenie. Ale toto! Čítal môj list a namiesto, aby mi letel k nohám, on mi píše!"

– Odíďte! – vyhŕkla na komorníka s takými očami, že ho to na mieste zadlávilo.

„Ten sprostáčik si to môže rozmyslieť a príde o štvrť hodiny," povedala si. „Bude lepšie, keď si nájde list neotvorený. No ešte lepšie by bolo," pomyslela si o chvíľu, „keby ma vôbec nenašiel doma."

Zazvonila a kázala zapriahnuť. Vzrušene sa prechádzala. Lucienov lístok bol na malom stolíku pri jej kresle a zakaždým, keď sa obrátila, nechtiac naň pozrela.

Prišli jej povedať, že koč je pripravený. Keď sluha odišiel, vrhla sa na Lucienov list a dalo by sa povedať, ani si nedovoliac tento čin, so zúrivým pohybom ho otvorila. Mladá žena zvíťazila v nej nad prefíkanosťou.

Tento neobyčajne chladný list pani Grandetovú celkom pripravil o rozvahu. Aby sme ju trochu ospravedlnili pre takúto slabosť, pripomíname, že vo svojom dvadsiatom šiestom roku ešte nikdy neľúbila. Prísne si zakazovala ešte i tie galantné priateľstvá, ktoré môžu viesť k láske. Teraz sa na nej láska vŕšila a najzanovitejšia pýcha, návykom čo najväčšmi posilnená, škriepila sa už osemnásť hodín o srdce tej pani Grandetovej, ktorej spoločenské správanie bolo také vznešené a meno na takom poprednom mieste v análoch súčasnej cnosti.

Ešte nikdy neprežila takú strastnú duševnú búrku; pri každom návale tej hroznej bolesti úbohá pýcha utrpela porážku a strácala pôdu. Pridlho ju pani Grandetová slepo poslúchala a už sa jej zunovali tie druhy potešenia, ktoré poskytovala.

A tu sa duševný návyk a krutá vášeň, ktoré bojovali o srdce pani Grandetovej, zrazu spojili v úsilí priviesť ju do zúfalstva. Čo? Vidieť, že nejaký mužský nedbá na jej príkazy, sprotiví sa im, pohŕdne nimi!

„Nuž ale, či nemá spôsoby?" vravela si.

Napokon po dvoch hodinách, ktoré strávila v krutých bolestiach a tým mučivejších, že ich pociťovala po prvý raz, ona, presýtená lichotením, úctou a poctami, a to najznamenitejších mužských Paríža, usúdila, že pýcha v nej zvíťazila. V záchvate nešťastia, bolesťou nabádaná zmeniť prostredie, zišla dolu a nasadla do koča. No sotva bola v ňom, zmenila svoje rozhodnutie.

„Čo, ak príde, a nenájde ma!" povedala si.

– Grenellská ulica, na ministerstvo vnútra! – zavolala lokajovi.

Odvážila sa sama ísť za Lucienom do jeho úradu. Odmietla si skúmať túto myšlienku. Keby sa v tom bola zastavila, bola by hádam zamdlela. Ležala ako chorobou zmorená v kúte koča. Násilné pohyby, ktoré si vynucovali otrasy koča, prinášali jej akú-takú úľavu tým, že ju trochu rozptyľovali.

KAPITOLA 65/

Keď Lucien uvidel vchádzať pani Grandetovú do svojej kancelárie, zašla ho najprudšia nevôľa.

„Čo? Nebudem mať nikdy pokoj od tejto ženskej? Podľa všetkého ma pokladá za jedného z lokajov, ktorí sa okolo nej zvítajú! Z môjho listu by mala vyrozumieť, že ju nechcem vidieť."

Pani Grandetová sa hodila do kresla so všetkou pýchou osoby, ktorá už šesť rokov rozhadzuje po parížskej dlažbe stodvadsaťtisíc frankov ročne. Lucien postihol v jej správaní túto príchuť peňazí a to v ňom úplne zničilo každú náklonnosť k nej. „Budem mať do činenia s kramárkou, ktorá si prišla *žiadať, čo jej patrí,*" povedal si. „Prichodí hovoriť jasne a nahlas, aby ma rozumela."

Pani Grandetová mlčala v kresle. Lucien sedel nehybne, držiac sa skôr byrokraticky než galantne: obe ramená na operadlách kresla a nohy vystreté na celú dĺžku. V tvári presne výraz obchodníka, ktorý *utráca;* ani stopy ušľachtilých citov, naopak, vid všetkých drsných, prísne odmeraných a príkro sebeckých spôsobov myslenia.

O minútu sa Lucien takmer hanbil za seba.

„Ach, keby ma tak videla pani de Chasteller. Ale povedal by som jej, že zdvorilosť by priveľmi zakryla to, čo chcem dať porozumieť tejto kramárke, pyšnej na prejavy úcty svojich stredniackych poslancov."

– Treba vás požiadať, pán môj, aby ste poslali preč svojho dverníka? – povedala pani Grandetová.

Reč pani Grandetovej skrášľovala hodnosti, ako to mala vo zvyku. Šlo iba o prostého kancelárskeho sluhu, ktorý, keď videl vchádzať krásnu dámu, čo prišla na koči a mala takú vzrušenú tvár, pozastal zo zvedavosti, očistom, akoby chcel obnietiť oheň, ktorý výborne horel. Na Lucienov pohľad odišiel. Mlčanie pokračovalo.

– Ako to, pán môj, – ozvala sa napokon pani Grandetová, – vy vôbec nie ste prekvapený, užasnutý, zmätený, že ma tu vidíte?

– Priznávam sa vám, milostivá pani, že som prekvapený iba tým iste veľmi lichotivým zakročením, ktoré si však už nezasluhujem.

Lucien sa nemohol prisiliť, aby použil zjavne málo zdvorilé slová, ale tón, akým tú vetu vyslovil, navždy odvrátil každé pomyslenie na vášnivé výčitky a dodával jej skoro chladnú urážlivosť. Urážka prišla veľmi vhod, aby posilnila kolísavú odvahu pani Grandetovej. Po prvý raz v živote bola plachá, lebo táto chladná, vycivená duša niekoľko dní okúšala nežné city.

– Zdalo sa mi, pán môj, – pokračovala od zlosti sa trasúcim hlasom, – ak som, pravda, dobre rozumela tie ubezpečovania, zavše hodne dlhé, v súvislosti s vašou vysokou cnosťou, že ste si nárokovali titul statočného človeka.

– Keďže mi preukazujete tú česť, že hovoríte o mne, poviem vám, milostivá pani, že sa ešte vždy usilujem byť spravodlivým a bez lichotenia sebe samému chcem posudzovať vlastné položenie i postoj iných ľudí voči mne.

– Uponíži sa tá vaša hodnotiaca spravodlivosť natoľko, aby uvážila, aké nebezpečné je toto moje zakročenie? Pani de Vaize môže spoznať moju livrej.

– Práve preto, milostivá pani, že vidím nebezpečenstvo tohto zakročenia, nijako si ho neviem zrovnať so svojou predstavou, ktorú som si vytvoril o vysokej rozvahe pani Grandetovej a o múdrosti, ktorá jej umožní vždy ohodnotiť všetky okolnosti, ovplyvňujúce rozsah osohu z nejakého zakročenia pre jej veľkodušné zámery.

– Či ste mi, pán môj, podľa všetkého, túto zriedkavú rozvahu len privlastňovali a *osoh* ste azda našli v tom, že ste

za dvadsaťštyri hodín zmenili všetky city, ktorých prejavy sa neprestajne obnovovali a mňa deň čo deň unúvali?

„Doparoma! Pani moja, naskrze nemám chuť dať sa tu tĺcť vlnobitím vašich fráz!" pomyslel si Lucien.

– Milostivá pani, – ohlásil sa celkom chladnokrvne, – tie city, ktorých rozpomienkou mi preukazujete česť, sú pokorené úspechom, za ktorý naskrze nevďačia samy sebe. Ušli, červenajúc sa pre svoj omyl. Skôr než zmizli, dostalo sa im bolestivej istoty, že za svoj zdanlivý úspech vďačili len prozaickému prísľubu v súvislosti s návrhom na vymenovanie ministra. Isté srdce, o ktorom si ktosi namýšľal, bezpochyby nevhodne, že ho bude môcť získať, jednoducho povolilo ctibažnej kalkulácii a nežnosť prejavovalo len v slovách. Krátko, uvedomil som si celkom proste, že ma klamú, a toto je vysvetlenie, ktorého som sa vás pokúšal svojou neprítomnosťou ušetriť. Toto je môj spôsob správať sa ako statočný človek.

Pani Grandetová neodpovedala.

„Takto vám teda vezmem každú možnosť predstierať, že nechápete!"

A tým istým tónom doložil:

– Nech už nejaké srdce, schopné bažiť po vysokých postaveniach, akokoľvek odhodlane pretrpí všetky bolesti, ktoré prichádzajú ako následok vulgárnych citov, jestvuje taký druh nešťastia, ktorý šľachetné srdce znáša s nevôľou, a týmto nešťastím je zmýliť sa v kalkulácii. Lebo, a hovorím vám to, milostivá pani, nerád a jedine preto, že ma na to nútite, vy ste sa azda... zmýlili v úlohe, ktorú vaša vysoká múdrosť ráčila určiť mojej neskúsenosti. Toto sú, milostivá pani, málo príjemné slová, ktorých by som vás bol zo srdca rád ušetril, a práve v tom som sa pokladal za čestného človeka, úprimne to priznávam, ale vy na mňa útočíte za mojimi poslednými šancami, v tejto kancelárii.

Lucien by bol mohol pokračovať donekonečna v tomto priľahkom ospravedlňovaní sa. Pani Grandetová bola zdrvená. Bolesti jej pýchy by boli bývali kruté, nech jej ich, na jej šťastie, cit menej chladný nepomôže znášať. Pri osudných a priveľmi pravdivých slovách *vymenovanie ministra* si pani Grandetová zakryla šatôčkou oči. Onedlho sa Lucienovi zazdalo, že sa zachvieva kŕčovitými pohybmi, čo ju prinútilo zmeniť polohu v tom ohromnom pozlátenom kresle ministerstva. Lucien nechtiac spozornel.

„No, hľa," povedal si, „to bude spôsob, ako tieto parížske komediantky odpovedajú na výčitky, na ktoré niet odpovede."

Jednako, ten dobre hraný obraz krajného nešťastia ho nevdojak trochu dojal. Ostatne, toto telo, ktoré sa mu pred očami zvíjalo, bolo také krásne!

Pani Grandetová darmo cítila, že Lucienove osudné reči treba za každú cenu zastaviť, lebo Lucien sa vzrušoval zvukom vlastných slov a mohol sa dať strhnúť na také záväzky voči sebe samému, na aké sprvu hádam ani nemyslel. Prichodilo teda nejak odpovedať, a ona necítila v sebe silu, aby sa ozvala.

Lucienova reč, ktorá sa pani Grandetovej zdala taká dlhá, napokon sa skončila, a pani Grandetová si uvedomila, že sa skončila priskoro, lebo bolo treba odpovedať. Ale čo? Táto strašná situácia zmenila jej citové rozpoloženie; najprv si povedala, akoby zo zvyku: „Aké poníženie!" Čoskoro však už prestala pociťovať to nešťastie z pýchy, ale ohlášalo sa zvieranie iným spôsobom špejivej bolesti: mala stratiť to, čo bolo už niekoľko dní jediným záujmom jej života. A čo by si potom počala so svojím salónom a s potešením usporadúvať skvelé večierky, kde je dobrá zábava a na ktorých sa zúčastňuje iba najlepšia spoločnosť dvora Ľudovíta Filipa?

Pani Grandetová uznala, že Lucien má pravdu, uvedomovala si, nakoľko bola jej zlosť neodôvodnená; už na to nemyslela, zašla ďalej: pridala sa na Lucienovu stranu proti sebe samej.

Mlčanie trvalo niekoľko minút. Pani Grandetová si sňala šatôčku, ktorú mala pred očami, a Luciena udivila jedna z najväčších zmien fyziognómie, akú kedy videl. Táto fyziognómia mala po prvý raz v živote, aspoň v Lucienových očiach, ženský výraz. Ale Lucien hľadel na tú zmenu a nebol ňou nijako dojatý. Jeho otec, pani Grandetová, Paríž, ambície, všetko bolo preňho v túto chvíľu postihnuté rovnakou kliatbou. Jeho duše sa mohlo dotknúť iba to, čo by sa dialo v Nancy.

– Pán môj, priznávam svoju chybu, ale to, čo mňa postihuje, je pre vás lichotivé. V celom svojom živote som sa

nespreneverila svojim povinnostiam, i teraz len kvôli vám. Vaše dvorenie mi lichotilo, zabávalo ma, no nezdalo sa mi nijako nebezpečné. Zviedla ma ctibažnosť, priznávam to, nie láska. Ale moje srdce sa zmenilo, – a tu pani Grandetová veľmi očervenela, neodvážila sa pozrieť na Luciena, – mala som to nešťastie, že som k vám prilipla. Niekoľko dní stačilo a srdce sa mi zmenilo bez môjho vedomia. Zabudla som na opodstatnenú starosť o zvelebenie svojho domu, iný cit mi ovládol život. Pomyslenie, že vás stratím, najmä pomyslenie, že nebudem mať vašu úctu, je pre mňa strašné, neznesiteľné... Hotová som všetko obetovať, aby som si znovu zaslúžila túto úctu.

Tu si pani Grandetová opäť zakryla tvár a napokon sa odvážila povedať spod svojej šatôčky:

– Preruším rokovanie s vaším pánom otcom, zrieknem sa výhľadov na ministerstvo, len sa nerozchádzajte so mnou.

A pri týchto posledných slovách mu pani Grandetová podávala ruku tak neskonale prelestne, že to Luciena celkom udivilo.

„Táto prelesť, táto prekvapujúca zmena v tejto pyšnej žene je vaša zásluha, vy ste ju spôsobili," vravela mu márnivosť. „Či to nie je krajšie, ako keby sa bola podvolila vašim schopnostiam?"

Ale Lucien zostal chladný k týmto poklonám márnivosti. V jeho fyziognómii sa zračil iba výraz kalkulácie. Nedôvera dokladala:

„To je prosto čudesne krásna žena, ktorá sa bezpochyby spolieha na svoju krásu. Skúsme sa nedať napáliť. Pozrime: pani Grandetová mi dokazuje svoju lásku dosť krušnou obeťou, obeťou pýchy celého svojho života. Nuž prichodí veriť tejto láske... Lenže pomaly! Táto láska bude musieť obstáť v rozhodnejších skúškach, ktoré potrvajú trochu dlhšie než tá, čo sa tu vyskytla. Na veci je príjemné, ak je tá láska ozajstná, že nevďačím za ňu súcitu. To nebude láska, vnuknutá *chytľavosťou,* ako hovorí Ernest."

Treba priznať, že Lucienova fyziognómia, kým sa odovzdával týmto múdrym úvahám, nemala nič z výrazu románového hrdinu. Vyzeral skôr ako bankár, ktorý zvažuje príhodnosť nejakej veľkej špekulácie.

„Márnivosť pani Grandetovej," pokračoval v duchu, „môže vidieť najväčšie zlo zo všetkého v tom, že ju opustím, *a musí všetko obetovať, aby sa uchránila tohto pokorenia,* ešte aj záujmy svojej ctibažnosti. Je celkom možné, že to nie láska prináša obete, ale jednoducho márnivosť, a moja by bola celkom slepá, keby sa chcela honosiť triumfom takejto pochybnej povahy. Želateľné je teda byť plný ohľadov, úcty; ale napokon jej prítomnosť mi je tu na ťarchu, necítim sa schopný podvoliť sa jej požiadavkám, jej salón ma nudí. Toto jej musím dať nejak zdvorilo na vedomie."

– Milostivá pani, nikdy sa neodchýlim v styku s vami od zásad najúctivejšej ohľadnosti. Zblíženie, ktoré nás na chvíľu priviedlo do dôverného položenia, mohlo byť následkom nedorozumenia, nejakého omylu, ale ja nie som vám zaň jednako o nič menej povďačný. Povinný som, milostivá pani, sám sebe, a tým skôr som povinný svojej úcte k tomu zväzku, ktorý nás na krátku chvíľu spájal, úprimným priznaním pravdy. Srdce mám naplnené úctou, ba vďakou, ale lásku už v ňom nenachádzam.

Pani Grandetová naňho hľadela od plaču červenými očami, v ktorých však krajná napätosť zastavila slzy.

Po krátkej odmlke sa pani Grandetová opäť rozplakala, naskrze sa nepremáhajúc. Hľadela na Luciena a odvážila sa vyriecť tieto čudné slová:

– Všetko, čo hovoríš, je pravda, umierala som od ctibažnosti a pýchy. Keďže som sa videla neskonale bohatá, cieľom môjho života bolo stať sa titulovanou dámou. No nie preto sa červenám v túto chvíľu. Venovala som sa ti jedine zo ctibažnosti. Ale umieram od lásky. Som nehodnica, priznávam to. Pokor ma, zasluhujem si všetko pohŕdanie. Umieram od lásky a hanby. Padám ti k nohám, prosím ťa o odpustenie, už nemám ctibažnosti ani pýchy. Povedz, čo chceš, aby som urobila v budúcnosti. Ležím ti pri nohách, pokoruj ma, koľko budeš chcieť, čím väčšmi ma pokoríš, tým budeš ku mne ľudskejší!

„Je toto všetko ešte afektácia?" vravel si Lucien. Ešte nikdy nevidel takýto náruživý výstup.

Hodila sa mu k nohám. Lucien už chvíľu stál, pokúšal sa ju zodvihnúť. Keď došla k posledným slovám, cítil, že jej ramená, ako ju za ne zhora držal, ochabujú mu v rukách. Zrazu ucítil celú váhu jej tela: upadla do hlbokej mdloby.

Lucien bol zmätený, ale nie dojatý. Jeho zmätok pochádzal jedine z obavy, že sa spreneveruje príkazu svojej morálky: *nerobiť nikdy zbytočné zlo.* Prišla mu na um myšlienka, v túto chvíľu hodne smiešna, ktorá rýchlo skoncovala s akýmkoľvek roznežnením. Predvčerom prišli k pani Grandetovej, keďže mala pozemky v okolí Lyonu, vyberať na nešťastných obžalovaných z aprílového procesu, ktorých mali previezť v tejto zime z perracheskej väznice do Paríža a ktorí si nemali čo obliecť.*

– Páni moji, nemôžem ináč, – povedala vyberajúcim, – ako pokladať vašu prosbu za čudnú. Zrejme vám nie je známe, že môj muž je vládny človek a že pán prefekt v Lyone túto zbierku zakázal.

Sama to všetko rozprávala v spoločnosti. Lucien vtedy na ňu pozrel a povedal jej, skúmajúc ju:

– V tejto zime nejaký tucet týchto bedárov skape od zimy na vozíkoch; majú iba letné šaty a prikrývky im nedajú.

– Aspoň bude mať parížsky súdny dvor menej práce, – povedal tučný poslanec, júlový hrdina.

Lucienov zrak sa upieral na pani Grandetovú. Nepohla riasnicou.

Keď ju teraz videl v mdlobách, jej črty, v ktorých nebolo nič iné než povýšenosť, čo bolo jej prirodzenosťou, pripomenuli mu výraz, ktorý mali, keď jej opisoval obraz väzňov umierajúcich od zimy a hladu na vozíkoch. A prostred ľúbostnej scény bol Lucien straníkom.**

„Čo si počnem s touto ženou?" povedal si. „Prichodí byť ľudským, povedať jej niekoľko vľúdnych slov a poslať ju za každú cenu domov."

Opatrne ju oprel o kreslo, sedela na zemi. Šiel zavrieť dvere na kľúč. Potom vreckovkou, ktorú navlhčil v kameninovom krčahu na vodu, bol to jediný kus kuchynského zariadenia v kancelárii, zvlažil jej čelo, líca, hrdlo, pričom mu toľká krása ani na chvíľu neposkytla potešenie.

„Keby som bol zlomyseľný, zavolal by som si na pomoc Desbacsa, ten má v kancelárii všakové vôdky na čuchanie."

* Pozri noviny zo začiatku marca 1835. (Pozn. aut.)

** Na okraj rukopisu Stendhal toto slovo vysvetľuje poznámkou: „Lebo byť humánnym je straníctvo." (Pozn. prekl.)

Pani Grandetová napokon zaosŕkala.

„Nemala by sa nájsť na zemi, to jej pripomenie tú krutú scénu."

Chytil ju v drieku a posadil ju do veľkého pozláteného kresla. Dotyk toho rozkošného tela mu jednako len trochu pripomenul, že drží v náručí a že môže mať jednu z najkrajších žien v Paríži. A keďže jej krása netkvela vo výraze ani v pôvabe, ale bola ozajstná a malebná *sterling* krása, mdlobou takmer neutrpela.

Pani Grandetová sa trochu prebrala, dívala sa naňho ešte odpoly zaclonenými očami, na ktoré sa privierali zoslabnuté horné mihalnice.

A Lucienovi prišlo na um, že by jej mal bozkať ruku. A toto najväčšmi urýchlilo vzkriesenie úbohej zaľúbenej ženy.

– Prídete ku mne? – povedala mu ticho, sotva článkujúc hlásky.

– Pravdaže, spoľahnite sa na mňa. Lenže táto kancelária je nebezpečné miesto. Dvere sú zamknuté, niekto môže zaklopať. Môže prísť ten odporný Desbacs...

Pomyslenie na tohto zlomyseľníka vrátilo pani Grandetovej sily.

– Buďte taký dobrý a podopierajte ma, kým sa dostanem do svojho koča.

– Nebolo by dobre pred vašimi ľuďmi povedať, že ste si vytkli nohu?

Hľadela naňho očami, z ktorých žiarila najživšia láska.

– Veľkodušný priateľ! Vy by ste sa neusilovali skompromitovať ma a stavať na obdiv svoje víťazstvo. Aké to máte srdce!

Lucien sa cítil roznežnený; tento pocit mu bol nepríjemný. Položil na operadlo kresla ruku pani Grandetovej, ktorou sa oňho opierala, a bežal na dvor povedať ľuďom vzrušeným hlasom:

– Pani Grandetová si vytkla nohu, možno ju má aj zlomenú. Poďte rýchlo!

Nejaký vybehávač ministerstva podržal kone, kočiš a lokaj pribehli a pomohli pani Grandetovej do koča.

Stískala Lucienovi ruku z celej trošky síl, ktoré sa jej vracali. Do očí sa jej vrátil výraz, prosebný výraz, keď mu povedala znútra koča:

– Do videnia večer!

– Isteže, milostivá pani. Prídem sa spýtať, ako sa máte.

Sluhom, ktorí boli prekvapení vzrušenou tvárou svojej panej, zdala sa táto príhoda veľmi podozrivá. Títo ľudia sa stávajú v Paríži dômyselnými. Toto nebol výraz čírej telesnej bolesti.

Lucien sa vo svojej kancelárii znovu zavrel na kľúč. Dlhými krokmi sa prechádzal popriečky malou miestnosťou.

„Nepríjemný výstup!" povedal si napokon. „Je to komédia? Prepínala výraz toho, čo pociťovala? Mdloba bola ozajstná... nakoľko to viem posúdiť... Toto je triumf márnivosti... A niet v tom potešenia."

Chcel pokračovať v započatom *hlásení,* ale si uvedomil, že píše hlúposti. Šiel domov, vysadol na koňa, prešiel cez Grenellský most a čoskoro sa našiel v Meudonskom lese. Tu zdržal koňa do kroku a začal premýšľať. Celkom hore nad všetkým sa držali výčitky svedomia, že sa roznežnel v tú chvíľu, keď si pani Grandetová sňala šatôčku z tváre, a tie, silnejšie, že sa vzrušil, keď ju chytil omdletú, sediacu na zemi pred kreslom, aby ju doň posadil.

„Ach, ak som neverný panej de Chasteller, mala by pravdu, keby mi i ona bola neverná!"

„Zdá sa, že ona to nezačínala zle!" ozvala sa v ňom protivná strana. „Nože, no! Pôrod! Taká maličkosť!"

„Keďže nikto na svete nevie o tejto smiešnosti," odpovedal Lucien mrzuto, „tak ani nejestvuje. Smiešnosť musí byť známa, ináč nejestvuje."

Keď sa Lucien vrátil do Paríža, zašiel na ministerstvo, dal sa oznámiť u pána de Vaize a pýtal si mesačnú dovolenku. Minister, ktorý bol už tri týždne ministrom len odpoly a bláhal si v pôžitkoch odpočinku (*otium cum dignitate,* opakoval si často), bol prekvapený a natešený, vidiac útek pobočníka nepriateľského generála.

„Čo to má znamenať?" pomyslel si pán de Vaize.

Lucien, vystrojený dovolenkou v náležitej forme, ktorú si sám napísal a ktorú podpísal minister, išiel navštíviť svoju matku, ktorej pri tej príležitosti spomenul niekoľkodenný výlet na vidiek.

– A do ktorého kraja? – spýtala sa úzkostlivo.

– Do Normandie, – odpovedal Lucien, pochopiac matkin pohľad.

Mal akési výčitky, že klame takúto dobrú matku, ale otázka *do ktorého kraja?* mu ich celkom rozptýlila.

– „Moja matka nenávidí paniu de Chasteller," povedal si. Tieto slová boli odpoveďou na všetko.

Otcovi napísal niekoľko riadkov, zašiel na koni k pani Grandetovej, ktorú našiel hodne slabú, bol veľmi zdvorilý a sľúbil, že príde večer.

Večer odcestoval do Nancy, nebanujúc za nikým v Paríži a želajúc si z celého srdca, aby pani Grandetová naňho zabudla.*

KAPITOLA 66/

Po náhlej smrti pána Leuwena sa Lucien vrátil do Paríža. Hodinu strávil s matkou a hneď išiel do otcovej kancelárie v banke. Vedúci kancelárie pán Leffre, múdry šedivý človek, skúsený v obchodných veciach, povedal mu ešte skôr, než spomenul smrť svojho šéfa:

– Pán môj, musím sa s vami zhovárať o vašich obchodných veciach; ale, ak súhlasíte, prejdeme do vašej pracovne.

A sotva došli, pokračoval:

– Ste chlap, a odvážny chlap. Pripravte sa na to najhoršie. Dovolíte, aby som hovoril otvorene?

– Prosím vás o to, môj milý pán Leffre. Povedzte mi jasne, čo je to najhoršie.

– Musíme ohlásiť úpadok.

– Hospodine! Koľko sme dlžni?

– Presne toľko, koľko máme. Ak neohlásite úpadok, nezostane vám nič.

– Možno nejak zabrániť úpadku?

– Bezpochyby, ale vám nezostane hádam ani stotisíc frankov, a ešte bude treba nejakých päť alebo šesť rokov vymáhať pohľadávky, aby sme dostali túto sumu.

* Kapitolu o Lucienovej ceste do Nancy Stendhal už nenapísal. Na tomto mieste je v rukopise šestnásť čistých strán. (Pozn. prekl.)

– Počkajte ma chvíľočku, idem sa pozhovárať s matkou.

– Pán môj, vaša pani matka sa nevyzná v obchodných veciach, azda by nebolo treba vysloviť slovo úpadok tak jasne. Môžete sa vyrovnať na šesťdesiat percent, a zvýši vám slušná suma na živobytie. Váš pán otec bol obľúbený v celom vysokom obchodnom svete a medzi drobným obchodníctvom niet človeka, ktorému by nebol vypomohol raz, dva razy v živote niekoľkými tisíckami. Vyrovnanie na šesťdesiat percent máte podpísané do troch dní, a to ešte pred revíziou hlavnej knihy. No a obchody z posledných devätnástich dní, – doložil pán Leffre tichším hlasom, – sú zavedené v osobitnej knihe, ktorú každý večer zavieram. Máme za milión deväťstotisíc frankov cukrových účastín, a bez tejto knihy by sme nevedeli, čoho sa chytiť.

„Veď je to celkom statočný človek," pomyslel si Lucien.

A pán Leffre, vidiac ho zamysleného, pokračoval:

– Pán Lucien trochu odvykol od bankových vecí, odkedy sa dostal k verejným poctám a možno pripisuje slovu úpadok falošný zmysel, ktorý mu dávajú v spoločnosti. Pán Van Peters, ktorého ste mali veľmi rád, spravil úpadok v New Yorku a to ho zneuctilo tak málo, že najkrajšie obchody máme s New Yorkom a s celou Severnou Amerikou.

„Budem potrebovať nejaké miesto," pomyslel si Lucien.

Pán Leffre, nazdajúc sa, že ho môže presvedčiť, doložil:

– Mohli by ste ponúknuť štyridsať percent, všetko som pripravil v tom zmysle. Ak by nás chcel nejaký zlobný veriteľ priprieť, tak mu to znížite na tridsaťpäť. Ale podľa mňa by štyridsať percent nebolo dosť statočné. Ponúknite šesťdesiat, a pani Leuwenová nebude nútená *odpeľať* svoj koč. Pani Leuwenová, a nemať koč! Niet medzi nami človeka, ktorému by pohľad na všetko toto nezadieral do srdca. Niet medzi nami človeka, ktorému by pán Leuwen nebol dal darom viac, než je súhrn jeho platu.

Lucien ešte vždy mlčal a premýšľal, či by sa táto vec nedala utajiť pred matkou.

– Niet medzi nami človeka, ktorý by nebol odhodlaný urobiť všetko, len aby pre vašu pani matku a pre vás zvýšila okrúhla suma šesťstotisíc frankov; a ostatne, – hovoril pán Leffre a čierne obrvy sa mu vzopreli nad malými očkami, – ak by to nikto z týchto pánov nechcel, chcem to ja, ja, prosím, ktorý som im šéfom, a nech by aj boli zradcami, svojich šesťstotisíc frankov dostanete tak naisto, ako čo by ste ich už mali v hrsti, okrem hnuteľností, striebra atď.

– Počkajte ma, pán môj, – povedal Leuwen.

Táto podrobnosť o hnuteľnostiach a o striebre mu bola hrozná. Videl dopredu, ako sa delí o korisť z krádeže.

K pánu Leffrovi sa vrátil o dobrú štvrťhodinu; potreboval desať minút, aby pripravil matku. Rovnako ako on, i ona sa zhrozila úpadku a ponúkala obetovať svoje veno v sume stopäťdesiattisíc frankov a žiadala iba doživotnú rentu tisícdvesto frankov pre seba a tisícdvesto frankov pre syna.

Pán Leffre bol ohromený rozhodnutím úplne vyplatiť všetkých veriteľov. Úpenlivo prosil Luciena, aby o tom porozmýšľal dvadsaťštyri hodín.

– Práve toto, môj milý Leffre, je jedna a jediná vec, ktorú vám nemôžem povoliť.

– No dobre, pán Lucien, ale aspoň nepovedzte nikomu o tomto našom rozhovore. Toto tajomstvo zostáva medzi vašou pani matkou, vami a mnou. Títo naši páni najviac azda len tušia ťažkosti.

– Do videnia zajtra, môj milý Leffre; matka i ja vás pokladáme za svojho najlepšieho priateľa.

Na druhý deň pán Leffre zopakoval svoju ponuku. Nástojčivo prosil Luciena, aby pristal na úpadok, pričom by sa s veriteľmi vyrovnali na deväťdesiat percent. Na tretí deň, po opätovnom odmietnutí, pán Leffre povedal Lucienovi:

– Môžete niečo získať na dobrom mene firmy. Pri zaplatení všetkých dlhov, ktorých úplný výpočet tu mám, – povedal, ukazujúc veľký list mapového formátu, popísaný číslicami, – pri úplnom zaplatení všetkých dlhov a pri postúpení všetkých pohľadávok firmy môžete predať meno bankového domu azda i za stopäťdesiattisíc frankov. Radím vám, aby ste sa o tom informovali, pravda, pod pečaťou tajomstva. Zatiaľ ja, ako ma tu vidíte, a pán Gavardin (to bol pokladník) ponúkame vám stotisíc frankov v hotovosti s právom vymáhať od nás zaplatenie všetkých dlhov nebohého pána Leuwena, nášho váženého šéfa, počítajúc do toho aj dlhy, ktoré by mohol mať u svojho krajčíra a sedlára.

– Váš návrh sa mi veľmi pozdáva. Radšej mať do činenia s vami, so statočným a počestným priateľom, a dostať od vás

stotisíc frankov než stopäťdesiattisíc od niekoho iného, kto by možno nemal takú úctu k počestnosti môjho otca. Len jedinú vec žiadam od vás: postarajte sa o pána Coffa.

– Odpoviem vám celkom úprimne. Pracovať s pánom Coffom ma pripraví o chuť na obed. Je to naskrze statočný človek, ale pohľad naňho mi prináša *smolu.* To však neznamená, že bankový dom Leffre a Gavardin odmieta návrh, pochádzajúci od Leuwena. Naša kúpna cena za úplnú cessiu bude stotisíc frankov v hotovosti, tisícdvesto frankov doživotnej renty pre milostivú paniu, práve toľko pre vás, pán môj, všetky hnuteľnosti, príbory, kone, koče a tak ďalej, okrem jednej podobizne nášho váženého Leuwena a druhej nášho váženého Van Petersa, podľa vášho výberu. To všetko je zanesené do osnovy zmluvy, ktorú vám tu predkladám a o posúdenie ktorej vám radím obrátiť sa na človeka, ktorého si celý Paríž váži a ktorého meno obchodný svet vyslovuje len s úctou: na pána Laffitta. Musím dodať, – povedal pán Leffre, pristupujúc k stolu, – doživotnú rentu šesťsto frankov pre pána Coffa.

Celú vec vybavili takto dobrodušne. Leuwen sa poradil s priateľmi svojho otca, z ktorých mnohí mu napokon vyčítali, že neohlasuje úpadok s vyrovnaním na šesťdesiat percent.

– Čo bude s vami, ak sa raz dostanete do biedy? – vraveli mu. – Nikto vás nebude chcieť prijímať.

Leuwen a jeho matka neváhali ani chvíľu. Podpísali zmluvu s bankovým domom Leffre a Gavardin, ktorý dal štyritisíc frankov doživotnej renty pani Leuwenovej, lebo iný úradník navrhol toto zvýšenie. Ináč zmluva sa podpísala v tom znení, ako je to vyššie uvedené. Spoločníci vyplatili stotisíc frankov v hotovosti, a pani Leuwenová ešte v ten deň predala kone, koče a striebro. Syn sa ničomu nevzpieral; vyhlásil jej, že za nič na svete neprijme iné než svoju doživotnú rentu tisíc dvesto frankov a dvadsaťtisíc frankov v hotovosti.

Za týchto transakcií navštevoval Lucien veľmi málo ľudí. Nech bol pri tom, ako vyšiel na mizinu, akokoľvek pevný, útrpnosť vulgárneho sveta by ho bola rozčuľovala.

Onedlho poznal účinok osočovania, ktoré o ňom rozširovali agenti pána grófa de Beausobre. Verejnosť sa nazdala, že tieto veľké zmeny preto neporušili Lucienovu pokojnosť, lebo bol naozaj saintsimonovec, a keby mu azda toto náboženstvo nevyhovovalo, že by si vytvoril podľa potreby iné.

Luciena veľmi prekvapilo, keď dostal list od pani Grandetovej, ktorá sa zdržiavala vo vidieckom dome neďaleko Saint-Germainu a označovala mu schôdzku vo Versailles, Savojská ulica 62. Lucien mal veľkú chuť ospravedlniť sa, ale napokon si povedal:

„Dosť som tej žene ublížil, obetujem jej ešte hodinku."

Lucien našiel ženu, ktorú láska pripravila o rozvahu a ktorá sa sotva mohla premôcť, aby hovorila rozumne. Vynaložila skutočne pozoruhodnú obratnosť, aby mu so všemožnou delikátnosťou predložila chúlostivý návrh: úpenlivo ho prosila, aby prijal od nej dvanásťtisíc frankov renty, a žiadala iba to, aby ju navštevoval pri všetkej počestnosti štyri razy týždenne.

– Ostatné dni budem žiť čakajúc na vás.

Lucien videl, že by vyvolal prudkú scénu, keby jej odpovedal tak, ako by jej mal odpovedať. Naznačil jej, že pre určité dôvody nemôže dospieť k tomuto riešeniu skôr než o pol roka a že si vyhrádzuje písomnú odpoveď do dvadsaťštyri hodín. Aj pri všetkej obozretnosti sa táto oštarná návšteva neobišla bez sĺz a trvala dve a štvrť hodiny.

V tom čase viedol Lucien celkom iné rokovanie so starým maršalom, ministrom vojny, ktorý, už štvrtý mesiac na odchode zo svojho miesta, ešte vždy bol ministrom vojny. Niekoľko dní pred cestou do Versailles Lucien uvidel vchádzať jedného z maršalových dôstojníkov, ktorý ho v mene starého ministra vyzval, aby prišiel na druhý deň o pol siedmej na ministerstvo vojny.

Lucien išiel na túto schôdzku ešte celkom rozospatý. Vyhľadal starého maršala, ktorý vyzeral ako chorý vidiecky farár.

– Nuž tak, mladý človek, – povedal mu starý generál uhundrane, – *sic transit gloria mundi!* Zasa jeden na mizine. Hospodine! Človek už nevie, do čoho strčiť peniaze! Istá je len pôda, ale nájomníci nikdy neplatia. Je to pravda, že ste nechceli urobiť bankrot a že ste firmu predali za stotisíc frankov?

– Úplná pravda, pán maršal.

– Poznal som vášho otca a kým som ešte na tejto galeji,

chcem Jeho Veličenstvo požiadať o nejaké miesto pre vás za šesť až osemtisíc frankov. Kde ho chcete mať?

– Ďaleko od Paríža.

– Aha, rozumiem! Chcete byť prefektom. Lenže ja nechcem byť ničím zaviazaný tomu galganovi de Vaize. Tak teda, *milá moja, toto nie!* (Tieto posledné slová zaspieval.)

– Nepomýšľal som na prefektúru. Chcel som povedať: mimo Francúzska.

– Medzi priateľmi sa má jasne hovoriť, tisíc jazerných! Nie som na to, aby som s vami *diplomatizoval!* Teda veľvyslanecký tajomník?

– Nemám šľachtický titul, aby som mohol byť prvým tajomníkom, nepoznám to povolanie. Atašé je primálo, mám len tisíc dvesto frankov renty.

– Neurobím vás ani prvým, ani posledným, ale druhým. Pán rytier Leuwen, ministerský referent, poručík jazdectva má tituly. Napíšte mi zajtra, či chcete alebo nechcete byť druhým.

A maršal ho prepustil kývnutím ruky:

– Porúčam sa.

Na druhý deň sa Lucien kvôli forme poradil s matkou a napísal mu, že prijíma.

Keď sa vrátil z Versailles, našiel lístok od maršalovho pobočníka, ktorý ho žiadal, aby prišiel na ministerstvo ešte v ten večer o deviatej. Leuwen nemeškal. Maršal mu povedal:

– Požiadal som pre vás Jeho Veličenstvo o miesto druhého tajomníka v Ríme. Budete mať, ak to kráľ podpíše, štyritisíc frankov platu a navyše toho dôchodok druhých štyritisíc frankov za služby, ktoré preukázal váš nebohý otec, bez ktorého by môj zákon o... nebol prešiel. Nechcem tvrdiť, že tento dôchodok je pevný ako mramor, ale potrvá nejaké štyri roky alebo päť, a za štyri-päť rokov, ak budete slúžiť svojmu veľvyslancovi tak, ako ste slúžili tomu de Vaizovi, a ak utajíte svoje jakobínske zásady (že ste jakobín, to mi povedal kráľ; krásne zamestnanie, to vám hodne vynesie!) *krátko a napokon,* ak budete šikovný, do tých čias, kým vám zrušia ten dôchodok štyritisíc frankov, vyklmačíte si šesť-osemtisícový plat. To je viac, než má plukovník. A s tým veľa šťastia. Zbohom. Splatil som si dlh, nikdy odo mňa nič nežiadajte a nepíšte mi.

A keď Lucien odchádzal, zavolal mu:

– Ak odo dneška do týždňa nedostanete nič z Novej kapucínskej ulice, príďte o deviatej večer. Keď budete odchádzať, povedzte vrátnikovi, že o týždeň znovu prídete. Dobrú noc. Zbohom.

Luciena nič nezdržiavalo v Paríži, nechcel sa tu zjaviť, kým sa nezabudne, že vyšiel na mizinu.

– Ako to? Vy, ktorý ste mohli dúfať v toľké milióny! – hovorili mu hlupáci, ktorých stretal vo foyeri Opery. A mnohí z týchto ľudí sa mu pozdravovali takým spôsobom, akoby mu vraveli: „Neprihovorme sa jeden druhému."

Jeho matka prejavovala pevný charakter a najvýš vkusného ducha; nikdy sa nepožalovala. Svoj nádherný byt by si bola mohla ešte podržať pol druha roka. Pred Lucienovým odchodom sa osadila do štvorizbového bytu v treťom poschodí na bulvári. Oznámila malému počtu priateľov, že každý piatok ich ponúkne čajom a že na čas smútku v ostatné dni nebude prijímať návštevy.

Ôsmy deň po poslednom rozhovore s maršalom Lucien uvažoval, či sa má prihlásiť, a či ešte počkať, keď mu doniesli veľkú obálku, adresovanú pánu rytierovi Leuwenovi, druhému tajomníkovi veľvyslanectva v Ríme. Lucien sa hneď vybral k vyšívačovi rozkázať si malú rovnošatu; navštívil ministra, dostal na závdavok štvrtinu platu, študoval na ministerstve korešpondenciu rímskeho veľvyslanectva, okrem tajných správ. Každý mu vravel, aby si kúpil koč, ale on na tretí deň, čo dostal upovedomenie o vymenovaní, odvážne odcestoval dostavníkom. Hrdinsky odolal myšlienke cestovať na svoj post cez Nancy, Bazilej a Miláno.

S rozkošou sa zastavil pri Ženevskom jazere, kde pobudol dva dni a navštívil miesta, ktoré preslávila *Nová Héloïse.* U akéhosi clarenského sedliaka našiel vyšívanú posteľ, ktorá kedysi patrila panej de Warens.

Duševný chlad, ktorý ho tiesnil v Paríži, v meste tak dokonale vhodnom na prijímanie sústrastných prejavov, vystriedala v ňom nežná melancholia: vzďaľoval sa Nancy hádam navždy.

Tento smútok mu otváral dušu pre umenie. S oveľa väčším potešením, než to býva u nejakého nevedomca, obzrel si Miláno, Sarono, kartuziánsky kláštor v Pavii a iné znameni-

tosti. Bologna a Florencia ho uviedli do rozpoloženia nehy a citnosti k najmenším maličkostiam, čo by mu bolo pred troma rokmi spôsobilo veľké výčitky svedomia.

Keď napokon došiel na svoj post, musel si vážne dohovárať, aby sa k ľuďom, ktorých mal v Ríme navštíviť, správal s náležitou mierou chladnosti.

Tu sa román končí. V tejto podobe a s týmto zakončením ho autor určil verejnosti, ako prichodí súdiť podľa dáta posledného z jeho štyroch závetov, v ktorých sa zaoberá len osudom tejto svojej práce. Hoci v prvom závete Stendhal ešte uvádza, že dielo má mať tri časti, nazvané „Nancy", „Paríž" a „Rím", po napísaní poslednej kapitoly druhej časti sa tohto plánu vzdal. Dejiskom tretej časti mal byť Rím a Stendhal chcel v nej nakresliť obraz zákulisia Vatikánu a rímskeho diplomatického sveta a napokon sa Lucien mal oženiť s paňou de Chasteller. V rukopise je okrem rozličných poznámok už len stručný náčrt deja tretej časti.

Prekladateľ

7/ *To the happy few* (angl.) – Tým máloktorým šťastným.

9/ *Belasá knižnica* – Ľudové vydanie výberu prózy, najmä upravených stredovekých rytierskych románov, rozšírené vo Francúzsku v XVII. a XVIII. stor.

Cityold – Anglické krycie pomenovanie prístavného mesta Civita-Vecchia neďaleko Ríma, kde Stendhal bol francúzskym konzulom.

11/ *Polytechnika* – Dvojročná technická vysoká škola v Paríži pre vojenských inžinierov, dôstojníkov delostrelectva a technických zbraní.

Tuileries (palác Tuilerií) – Bývalé sídlo francúzskych panovníkov v Paríži. So stavbou sa začalo r. 1564. Neskôr králi palác zanedbávali a dávali prednosť palácu vo Versailles. Od Revolúcie sídlo výkonnej moci a od Cisárstva opäť sídlo panovníkov. Roku 1871 palác vyhorel.

Père-Lachaise – Veľký cintorín v Paríži.

Siste, viator (lat.) – Pozastaň, pútnik.

14/ Léonard *Euler* (1707–1783) – Slávny švajčiarsky matematik, fyzik, chemik a astronóm, profesor univerzity v Petrohrade. Zaoberal sa najmä diferenciálnymi počtami a pohybom obežníc.

Joseph-Louis *Lagrange* (1736–1813) – Francúzsky matematik a hvezdár, objaviteľ vzorca tzv. Langrangeovej série variačných počtov, zakladateľ teórie analytických funkcií.

15/ John *Hampden* (1594–1643) – Anglický vlastenec, Cromwellov bratanec.

16/ *Jenský bulletin* – Správa o bitke pri Jene, kde Napoleon r. 1806 zvíťazil nad Prusmi. *Husári smrti*, pruský jazdecký pluk v čiernej rovnošate so striebornou umrlčou hlavou na čiapkach (Totenkopf-Husaren).

správny stred (fr. ju ste milieux) – Pomenovanie vlády a prívržencov Ľudovíta Filipa, ktorí, aby si zachránili miesta, podporovali režim „správneho" stredu medzi stranami extremistov: legitimistov a republikánov. Stredniak – režimista. (Pozri pozn. k str. 81 o legitimizme.)

zastávka v bahne – Prezývka vladárenia Ľudovíta Filipa podľa

výroku generála Maximiliena Lamarqua, vodcu snemovnej opozície.

Tri dni – Dni Júlovej revolúcie r. 1830 (27., 28. a 29. júla) proti Karolovi X., ktorá sa skončila zvrhnutím a vyhnanstvom staršej vetvy Bourbonovcov. Nastúpil Ľudovít Filip, „kráľ bankárov". Táto revolúcia sa často označuje ako „slávne dni"; panovanie Ľudovíta Filipa sa menuje Júlovou monarchiou.

Vincennes – Zámok a les neďaleko Paríža, sídlo delostreleckej školy.

17/ Lazare *Hoche* (1768–1797) – Republikánsky ľudový generál, pôvodne poddôstojník kráľovskej armády, jedna z najväčších vojenských postáv Francúzskej revolúcie.

Mikuláš I. – Ruský cár, panoval v r. 1825–1855.

19/ *saintsimonista* – Prívrženec grófa Clauda-Henriho de Saint-Simon (1760–1825). Saint-Simon bol utopistický socialista, hlásal, že všetci ľudia majú pracovať a že hospodárske položenie je základom politického zriadenia. Ešte nechápal úlohu robotníckej triedy, ale svojou kritikou vtedajšieho spoločenského poriadku prispel k rozvoju socialistickej myšlienky. Saintsimonisti pokladali priemyselníkov za najpovolanejších na vedenie národa. Stendhal ostro kritizoval saintsimonistov pre ich utopistické teórie (najmä v pamflete: „O novom sprisahaní proti priemyselníkom").

20/ *Reštaurácia* – Návrat Bourbonovcov na trón (1814–1830). Reštaurácia už neznamenala predrevolučný feudálny režim, ale vládu pozemkovej buržoázie.

21/ *šuáni* (fr. chouans) – Povstalci z Bretónska, Normandie a z Vendée, ktorí bojovali proti republike na strane kráľovských vojsk celé desaťročie od r. 1793.

22/ *Desaix de Veygoux* (1768–1800) – Generál republikánskej, neskoršie Napoleonovej armády. S Napoleonom bojoval v Egypte. Rozhodol o víťazstve v bitke pri Marengu, kde padol.

Laurent *Gouvion-Saint-Cyr* (1764–1830) – Francúzsky maršal. Napísal Pamäti.

23/ Sébastien *Vauban* (1633–1707) – Vojenský inžinier a maršal Francúzska. Bol z chudobného rodu a vlastnou súcosťou dosiahol najvyššie hodnosti. Vybudoval sústavu pohraničných pevností a opevnil stá miest vo Francúzsku. Ku koncu života vydal „Návrh na kráľovské desiatky", v ktorom žiadal zavedenie rovnakého zdanenia, čím stratil priazeň Ľudovíta XIV.

24/ *Veľká armáda* – Napoleonova armáda.

berlín – Zavretý koč so zasklenými dverami, pomenovaný podľa mesta Berlína, kde ho začali vyrábať.

25/ Nicolas-Jean *Soult* (1769–1851) – Napoleonov maršal, rozhodol o výsledku bitky pri Slavkove a vyznamenal sa v Španielsku. Za Ľudovíta Filipa minister vojny a minister zahraničných vecí.

26/ *Hanau* – Mesto v Nemecku, kde Napoleon r. 1813 rozbil rakúsku a bavorskú armádu.

27/ *hruška* – Na náprotivnej čistej strane rukopisu je Stendhalov záznam: „Pozor! Hruška!" Pod ňu nakreslil obľúbený nástenný znak opozície: šibenicu, na ktorej visí hlava podobná hruške, čo má byť hlava Ľudovíta Filipa, a k nej pripísal: „Na všetkých múroch posádkových miest na východe." Súčasní karikaturisti kreslili hlavu Ľudovíta Filipa v podobe hrušky.

34/ *groom* (angl.) – Sluha, koniarčík.

36/ *poverenec Prahy* – Domáci agent Karola X., brata popraveného kráľa Ľudovíta XVI. a Ľudovíta XVIII., po ktorom nastúpil na trón. Po júlovej revolúcii (1830) Karol X. sa musel vzdať trónu a odísť do emigrácie. Uchýlil sa pod ochranu Habsburgovcov a žil v Prahe. (Pozri pozn. k str. 81 o legitimizme.)

37/ *Saint-Germain* (Faubourg Saint-Germain) – Šľachtická štvrť v Paríži.

43/ *Mravec nie je rozdávačný* – Citát z La Fontainovej bájky o svrčkovi a mravcovi.

Gisquet – Aféra so zbraňami v r. 1830. Júlová vláda poverila politika a bankára Gisqueta nákupom pušiek v Anglicku. Opozícia obvinila Gisqueta, a s ním aj maršala Soulta, že sa pri tom nezákonne obohatili. Niektorých spoločníkov tohto obchodu odsúdili a Gisquet dostal vyznamenanie.

44/ Adolph *Thiers* (1797–1877) – Francúzsky štátnik a historik. Pôvodne advokát, neskôr žurnalista a zakladateľ novín, ktorý mal význačný podiel na založení Júlovej monarchie. Neskoršie minister, predseda vlády a prezident republiky. Thiers bol politik vynikajúcich schopností, ale ziskubažný človek a zarytý nepriateľ robotníckej triedy. Marx o ňom napísal, že „zostal verný len svojej nenásytnej túžbe po bohatstve a nenávisti k ľuďom, ktorí toto bohatstvo vytvárajú." Za prusko-francúzskej vojny uzavrel s Bismarckom r. 1871 potupnú mierovú zmluvu vo Frankfurte nad Mohanom, ktorou Francúzsko stratilo Alsasko a Lotrinsko, ale víťazi aj premožení sa dohodli na boji proti Parížskej komúne, ktorú Thiers krvavo potlačil.

François-Auguste-Marie *Mignet* (1796–1884) – Francúzsky historik.

Barthélemy *Joubert* (1769–1799) – Francúzsky generál.

gróf *de Villèle* (1773–1834) – Francúzsky politik, vodca ultrarojalistov za Reštaurácie. V r. 1821–1828 predseda vlády. V tom čase ho občianstvo znenávidelo pre zákon „o miliarde emigrantov", ktorú mala dostať šľachta ako náhradu za majetky, stratené za Revolúcie. Aby si zabezpečil väčšinu svojich „tristo poslancov", odložil voľby do snemovne.

45/ *Franconi* – Povestná talianska rodina cvičiteľov koní. V XVIII. a XIX. stor. žila vo Francúzsku.

Istý veľký panovník, náš súčasník – Narážka na pruského kráľa a nemeckého cisára Fridricha Viliama III.

48/ *tutti quanti* (tal.) – Všetci, koľko ich je. Výraz používaný na doplnenie nejakého vypočítavania.

50/ *Abukir* – Mesto v Egypte, kde Napoleon r. 1799 zvíťazil nad Turkami.

52/ Charles-Maurice *de Talleyrand*-Perigord, knieža Beneventské (1754–1838) – Francúzsky diplomat, pred Revolúciou biskup, r. 1790 predseda Národného zhromaždenia, minister zahraničných vecí za Direktória, za Konzulstva, za Cisárstva a napokon i za Reštaurácie. Mal vynikajúcu úlohu na Viedenskom kongrese. Zriedkavo nadaný, vtipný a prefíkaný diplomat bez ľudských a charakterových hodnôt.

54/ Félicité *de Lamennais* (1782–1854) – Francúzsky teológ a filozof. Ako rádový kňaz bol obrancom teokratizmu, neskôr sa pridal ku katolíckemu liberalizmu a stal sa apoštolom revolučnej náuky. Strhujúci spisovateľ. Marx označuje jeho učenie za „kresťanský socializmus".

Maria-Felicia-Garcia *Malibran* (1808–1836) – Francúzska speváčka španielskeho pôvodu.

Giuditta *Pasta* (1798–1867) – Slávna talianska speváčka.

Arcole – Mestečko v Taliansku, kde Napoleon 17. novembra 1796 zaútočil na čele svojich granátnikov so zástavou v ruke na most a zvíťazil nad Rakúšanmi.

Torquato *Tasso* (1544–1595) – Slávny taliansky básnik, autor epickej básne „Oslobodený Jeruzalem".

55/ *Bories* (Jean-François-Louis Leclerc) – Jeden zo štyroch tzv. seržantov z La Rochelle, ktorí pri svojom pluku zorganizovali schôdzku tajného politického spolku „karbonárov". Keď pluk preložili z Paríža do La Rochelle, ich zámery vyšli najavo a hoci Bories a jeho druhovia špáchali len zločin tajného spolčovania, obvinili ich zo sprisahania proti vláde. Boriesa a troch druhov odsúdili na smrť a sťali r. 1822.

Armand vojvoda *de Richelieu* (1696–1788) – Maršal Francúzska, prasynovec povestného štátnika kardinála Richelieua. Vtipný a obratný dvoran chatrných mravných hodnôt pri dvore Ľudovíta-XIV., za Regentstva i za Ľudovíta XV.

Antonin vojvoda de Lauzun (1632–1723) – Ctibažný a obratný dvoran za Ľudovíta XIV.

56/ *Bouffes* (tal. buffa – žart, komická spevoherná scéna) – Bouffes Parisiennes, talianska opera v Paríži.

Karol IX. – Francúzsky kráľ v r. 1560–1574, jeden z pôvodcov vraždenia za Bartolomejskej noci.

François *de Bassompierre* (1579–1646) – Maršal Francúzska a diplomat, ktorého kardinál Richelieu 12 rokov väznil v Bastille. Napísal „Pamäti."

58/ Jean-Baptiste *Kléber* (1753–1800) – Slávny generál Francúzskej revolúcie. Ako murársky syn sa dobrovoľne prihlásil do armády a preslávil sa vo Vendée a v Egypte, kde ho zavraždili.

59/ Jean-Baptiste-Joseph barón *Fourier* (1768–1837) – Francúzsky matematik.

61/ Pierre-Augustin Caron *de Beaumarchais* (1732–1799) – Francúzsky dramatik, autor „Barbiera sevillského", „Figarovej svadby" a iných hier, odvážny a vtipný kritik predrevolučného spoločenského života.

Slavkov (Austerlitz) – Mesto na Morave neďaleko Brna, kde r. 1805 Napoleon zvíťazil nad rakúskymi a ruskými vojskami. Bitkou pri Slavkove, ktorá sa nazýva aj „Bitkou troch cisárov", lebo sa v nej zúčastnili traja cisári: Napoleon, Mikuláš I. a František II., skončila sa Napoleonova výprava proti Rakúsku (Bratislavský mier).

Montmirail – Mesto v severovýchodnom Francúzsku, kde Napoleon r. 1814 zvíťazil nad Rusmi a Prusmi.

62/ *Marengo* – Mesto v Taliansku, kde Napoleon r. 1800 zvíťazil nad rakúskou armádou.

63/ *Far carestia della persona* – Talianske príslovie: robiť sa vzácnym.

Svätá Pelagia (fr. Sainte-Pélagie) – Povestná parížska väznica, vybudovaná r. 1792 a zbúraná r. 1899, v ktorej väznili zväčša politických previnilcov, najmä spisovateľov pre tlačové delikty, neskôr aj dlžníkov.

64/ *Studiate la matematica* (lat.) – Študujte matematiku.

69/ *ulica Transnonain* – Po hospodárskej kríze v r. 1831 vzniklo medzi textilnými robotníkmi v Lyone silné hnutie. Keď minister Kazimir Périer zamietol mzdové požiadavky, robotníctvo prešlo k otvoreným vzburám, ktoré vyvrcholili r. 1834. Vláda dala odhlasovať zákon o trestnom stíhaní členov republikánskych spolkov. To vyvolalo povstanie aj v Paríži. Bojovalo sa na barikádach. Pri dobýjaní barikád v ulici Transnonain 15. apríla 1834 z jedného domu údajne vystrelili na raneného dôstojníka. Nato vojsko vniklo do domov a pozabíjalo všetkých obyvateľov.

73/ *machiavelizmus* – Ľstivé a bezohľadné konanie, politický systém podľa zásad florentského dejepiscu a publicistu Nicola Machiavelliho (1469–1527), ktorého najslávnejšie dielo „Knieža" sa všeobecne pokladá za obraz nijakou morálkou neobmedzovaného panovníka. Machiavelli, veľký vlastenec, vyjadroval náhľady v tom čase pokrokovej buržoázie, bojujúcej za zjednotenie Talianska.

74/ Robert *Walpole* (1676–1745) – Anglický politik.

77/ Denis *Diderot* (1713–1784) – Francúzsky filozof, jeden zo zakladateľov Encyklopédie. Mysliteľ, spisovateľ a kritik, jeden z najprednejších predstaviteľov osvietenského ducha XVIII. storočia.

Voltaire, vlastným menom François-Marie d'Arouet (1694–1778) – Geniálny francúzsky básnik, spisovateľ, filozof a dejepisec, najväčšia postava proticirkevného osvietenstva. Jeho literárny a spoločenský vplyv bol nesmierny (voltairianizmus). Hlásal úctu k presvedčeniu a k slobode jednotlivca a vieru v pokrok.

78/ *Juvenalis* (42–125) – Rímsky básnik, satirik.

81/ *legitimizmus* – Politické hnutie prívržencov staršej vetvy Bourbonovcov. Predstavoval feudálne prvky francúzskej spoločnosti. Legitimisti boli odporcovia buržoázie, lebo za jej vlády sa rozvíjal proletariát, ktorý pripravoval nový spoločenský poriadok. Po Napoleonovom páde vrátili sa na francúzsky trón Bourbonovci, bratia popraveného kráľa Ľudovíta XVI., najprv Ľudovít XVIII., potom Karol X. Po Júlovej revolúcii v r. 1830 sa Karol X. musel vzdať trónu (rembouilletská abdikácia) a odísť do emigrácie. Uchýlil sa pod ochranu Habsburgovcov a žil v Prahe. Na trón nastúpil Ľudovít Filip z mladšej vetvy Bourbonovcov, z vetvy Orleánskej. Ľudovít Filip „bankársky kráľ", dostal sa na trón s pomocou buržoázie a legitimisti neuznávali jeho vládu. Za zákonitého panovníka pokladali Karola X. (karlisti) alebo jeho vnuka grófa de Chambord pod menom Henrich V. Gróf de Chambord bol ešte maloletý a žil v Škótsku.

85/ *barbier kráľa Midasa* – Midas, v mytológii kráľ Frýgie, ktorého dotykom sa všetko menilo na zlato. Keď raz dal prednosť Panovej píšťale pred Apolónovou harfou, urazený boh sa mu pomstil tak, že mu narástli somárske uši. Kráľ prikázal svojmu barbierovi, že túto tajnosť nesmie vyzradiť. Barbiera však tajnosť veľmi trápila a aby sa jej zbavil, zveril ju zemi. Vykopal jamu, zakričal do nej tajnosť a zahrabal ju. Na tom mieste však vyrástlo tŕstie, ktoré pri najmenšom závane vetra šeptalo: „Kráľ Midas má somárske uši!"

86/ *deväťdesiaty tretí* – Rok „hrôzy" za Veľkej francúzskej revolúcie, režim revolučného teroru jakobínskej diktatúry, ktorý po páde girondistov zaviedol všemocný Výbor verejného blaha, ovládaný Robespierrom. Skončil sa Robespierrovým pádom 9. thermidora (27. júla 1794).

87/ Pierre-Jean *de Béranger* (1780–1857) – Skladateľ politických piesní a veršov.

89/ *tilbury* (angl.) – Ľahký anglický koč o dvoch kolesách pre dve osoby.

Agustin-Joseph *Caron* – Podplukovník za prvého Cisárstva, r. 1820 vodca tzv. Belfortského sprisahania, r. 1822 odsúdený na smrť a zastrelený v alsaskom meste Colmar.

91/ *Inde mali labes* – Latinské príslovie: Zato tie škodlivé pohromy.

93/ *boston* – Hra v karty vo štvorke s 52 kartami.

93/ *bohyňa Rozumu* – Za Francúzskej revolúcie Robespierre nariadil uctievanie Rozumu ako štátne náboženstvo a pri oslavách nosili ako v procesii dievčatá, predstavujúce bohyne Rozumu.

Rambouillet – Mesto vo Francúzsku neďaleko Versailles s bývalým kráľovským sídlom, kde sa r. 1830 Karol X. vzdal nárokov na francúzsky trón. (Pozri pozn. k str. 81 o legitimizme.)

94/ *Almack* – Pôvodne názov budovy so spoločenskými miestnosťami v Londýne, pomenovanej podľa zakladateľa. Neskôr sa toto meno začalo používať ako označenie plesov a spoločenských schôdzok najvyšších londýnskych kruhov.

94/ André-Charles *Boulle* (alebo Boule) – Povestný parížsky umelecký stolár, ktorého vykladaný nábytok po ňom pomenovaného slohu (koniec XVII. a začiatok XVIII. stor.) je veľmi cenený.

95/ *Charta* – Ústavodarná charta Francúzska, ktorú r. 1814 Ľudovít XVIII. „daroval" francúzskemu ľudu. Týždeň po Júlovej revolúcii r. 1830 túto chartu prepracovali v trochu liberálnejšom duchu a Ľudovít Filip ju „prijal" od poslaneckej snemovne.

96/ *Candide* a *Zadig* – Postavy z Voltairových diel tých istých názvov.

97/ Rafael *Riego y Nuñez* – Španielsky vlastenec a generál, popravený r. 1823 na rozkaz Ferdinanda VII. Pieseň, ktorú o ňom zložili, stala sa španielskou národnou hymnou.

98/ *Regentstvo* – Obdobie, keď za maloletého Ľudovíta XV. vládol Filip Orleánsky. V tomto čase sa prejavila reakcia na absolutizmus Ľudovíta XIV. všeobecným mravným úpadkom a bankovými podvodmi.

François-René vikomt *de Chateaubriand* (1768–1848) – Francúzsky romantický spisovateľ, za Reštaurácie minister zahraničných vecí. Autor „Génia kresťanstva", „Cestopisu z Paríža do Jeruzalema", „Ataly", „Záhrobných pamätí" atď. Jeho vyumelkovaný a nadnesený sloh nazýva Marx „vyluhanou motaninou".

101/ *Trapský kláštor* (fr. La Trappe) – Opátstvo vo Francúzsku, zal. r. 1140, ktorého mnísi (trapisti) sa zaväzujú na veľmi prísny život plný odriekania.

102/ *ultrista* – Ultrarojalista, prepiaty prívrženec kráľovskej dynastie.

Georges *Cuvier* (1769–1832) – Slávny francúzsky prírodopisec, zakladateľ porovnávacej anatómie a paleontológie.

108/ *Sine qua non* (lat.) – „Bez čoho nie." Podmienka, na ktorú sa niečo viaže.

110/ *František I.* – Výbojný francúzsky kráľ, panoval v r. 1494–1547, zakladateľ absolutistickej monarchie vo Francúzsku. Viedol niekoľko vojen proti Španielsku, veľký odporca protestantizmu.

albigénci – Náboženská sekta, ktorá sa rozmohla v južnom Francúzsku v okolí mesta Albi. Pápež Inocent III. viedol proti nim križiacku vojnu (r. 1209). Táto krvavá vojna sa skončila až r. 1229 Parížskym mierom.

konetábel (fr. connétable, z lat. comes stabuli) – Pôvodne hlavný dozorca kráľovských stajní, neskôr prvý hodnostár monarchie s funkciou hlavného veliteľa vojsk. Ľudovít XIII. na radu kardinála Richelieua r. 1627 zrušil túto hodnosť. Napoleon I. potom povýšil svojho brata Ľudovíta na veľkokonetábla a zaviedol aj hodnosť vicekonetábla.

Auvergne – Hornatý kraj v strednom Francúzsku, bývalá provincia, ktorú Ľudovít XIV. r. 1610 pripojil ku kráľovstvu.

112/ *Sacré-Coeur* – Kláštor a chrám Svätého Srdca v Paríži, výchovný ústav šľachtických dcér.

Nicolas *Boileau-Despréaux* (1636–1711) – Francúzsky básnik a kritik, predstaviteľ klasicizmu, odporca falošného slovného lesku a neprirodzenej slohovej nadnesenosti.

113/ Joseph-François *Foullon* – Nenávidený generálny finančný kontrolór, ktorého parížsky ľud na druhý deň po dobytí Bastilly obesil.

Louis-Alexandre *Berthier,* Wagramské a Neuchâtelské knieža (1753–1815) – Maršal Francúzska. Po skvelej vojenskej kariére ho Napoleon vymenoval za ministra vojny. Roku 1814 sa však pridal k Ľudovítovi XVIII. a v období Sto dní sa potom uchýlil do Bambergu v Bavorsku, kde spáchal samovraždu alebo ho zabili.

Alceste – Hrdina Molièrovej hry „Mizantrop," typ neúprosne úprimného človeka, nepriateľa spoločenskej pretvárky.

Vaši panovníci sú v Prahe – Karol X. žil po Júlovej revolúcii v Prahe.

landauer – Zavretý koč o štyroch kolesách so strechou z dvoch polovíc, ktoré sa rozťahujú, pomenovaný podľa mesta v Nemecku, kde ho začali vyrábať.

119/ *...hlavy štátu, a to zradnej* – V Stendhalovom rukopise je na tomto mieste slovo „dierpf". Tento anagram znalci Stendhalovho rukopisu a editori jeho diela nevedia ináč rozlúštiť ako „perfide", t. j. zradnej.

podobizeň mladého Škóta – Ide o grófa de Chambord, v legitimistických salónoch o Henricha V., ktorý bol s kráľovskou rodinou v exile na zámku Holyrood, v bývalom sídle škótskych kráľov v Edinburghu. (Pozri pozn. k str. 81 o legitimizme.)

127/ Lodovico *Ariosto* (1474–1533) – Taliansky renesančný básnik, autor „Zúrivého Rolanda" a sonetov.

140/ *Slobodné grófstvo* (fr. Franche-Comté) – Bývalá provincia vo východnom Francúzsku, pripojená ku kráľovstvu za Ľudovíta XIV. Hlavné mesto Besançon.

143/ *capuánske slasti* – Podľa talianskeho mesta Capua. Za staroveku bolo známe, že Capua poskytuje v Itálii najpríjemnejší pobyt, a keď Hanibal toto mesto dobyl, založil si v ňom hlavný stan. „Capuánske

slasti učičíkali jeho vojská." Tento zvrat sa používa na označenie mravného a telesného ochabnutia vplyvom pôžitkov a rozkoší.

151/ *napoleon* – Zlatá dvadsaťfranková minca, louisdor.

172/ *Saint-Germain-l'Auxerrois* – Gotický chrám v Paríži. Základy stavby zo VI. stor. Niekoľko ráz zničený, za Revolúcie vypálený (1831). Po rekonštrukcii tvorí náprotivok Louvru. Zvon jeho veže dal znamenie na vraždenie hugenotov za Bartolomejskej noci (1572).

174/ *Šaktas* – Meno Indiána zo Chateaubriandovho románu „René".

194/ *in folio* (lat.) – Najväčší formát knihy, pri ktorom je hárok zložený len vo dvoje, takže má iba štyri strany; fóliový formát.

201/ *bilboquet* – Hračka, skladajúca sa z prevŕtanej gule, motúzkom spojenej s rukoviatkou, ktorej jeden koniec je rozšírený a vyhĺbený na chytanie gule.

Tankred – Knieža Antiochijské, vodca križiackych výprav, hrdina Tassovho „Oslobodeného Jeruzalema".

204/ Pierre *de Corbière* – Protipápež za schizmy r. 1328 (Mikuláš V.)

205/ Charles-Alexandre *de Calonne* (1734–1802) – Francúzsky politik, pred Revolúciou generálny finančný kontrolór, neskôr sa uchýlil do Anglicka. V emigrácii jeden z poradcov grófa d'Artois, ktorý potom vládol ako Karol X. (1824–1830).

Louis-René *La Chalotais* (1701–1785) – Generálny prokurátor na najvyššom súdnom dvore v Bretónsku. Navrhol zrušenie jezuitského rádu.

215/ *Karol Smelý* (1433–1477) – Posledný vojvoda Burgundský, bojovný vladár, ktorý sa usiloval vytvoriť také mocné kniežactvo, aby sa vyrovnalo monarchii Capetovcov. Viedol tri povstania proti Ľudovítovi XI. V poslednom zahynul pri Nancy.

220/ *belasí* – Príslušníci republikánskeho vojska na rozdiel od bielych, kráľovských, rojalistov.

229/ Claude-Joseph *Dorat* (1734–1780) – Francúzsky básnik, predstaviteľ elegantnej frivolnosti XVIII. storočia.

240/ *mezzo termine* (tal.) – Polovičné vysvetlenie.

241/ *Hamská pevnosť* – Ham, francúzske mesto na Somme. Tu väznili v r. 1840–1846 Ľudovíta Napoleona, ktorý sa stal neskôr cisárom (Napoleon III.).

243/ Armand *Carrel* (1800–1886) – Francúzsky publicista, jeden zo zakladateľov liberálneho časopisu National, kde uverejnil protest žurnalistov proti dekrétom Karola X., ktoré vyvolali Júlovú revolúciu (1830).

245/ *marazmus* – Celkový pokles telesných síl, starecká vetchosť.

247/ *haemorrhagia* – Vnútorný krvný výron.

251/ *Non ragioniam di loro, ma guarda e passa* (tal.) – „Nevravme o nich, pozri len a poďme." (Dante: „Božská komédia", „Peklo" III, 51)

253/ *notárske dožiadanie* na rodičov, ktorí odopierajú plnoletým deťom súhlas na uzavretie manželstva.

254/ *Merlin,* zvaný Čarodej – Známa postava veštca z rytierskych románov.

„Bude z toho boh, stôl alebo umyvák" – Citát z Lafontainovej bájky „Sochár a Jupiterova socha", kde sochár rozmýšľa nad kusom mramoru, čo by z neho mal spraviť. Tento ironický verš sa cituje na vyjadrenie úvah o celkom neistom výsledku.

255/ *„That is the question"* (angl.) – „To je tá otázka", slová z Hamletovho slávneho monológu v Shakespearovej tragédii toho istého názvu.

Jean-Baptiste *de Martignac* (1778–1833) – Liberálny politik, minister Karola X.

Jean-Baptiste *Colbert* (1619–1683) – Francúzsky politik. Ako minister financií Ľudovíta XIV. napomáhal rozvoju remesiel a obchodu (prívrženec merkantilizmu) a zasahoval takmer do všetkých odvetví administratívy. Jeho reformy obmedzovali nádheru dvora, takže napokon stratil kráľovu priazeň. Umrel nenávidený, pochovali ho tajne, nočnou hodinou.

Maximilien de Béthune, vojvoda *de Sully* (1559–1641) – Minister financií a priateľ francúzskeho kráľa Henricha IV., podporovateľ poľnohospodárstva.

kardinál Richelieu, Armand-Jean Du Plessis (1585–1642) – Ministerský predseda za Ľudovíta XIII., všemocný správca francúzskeho štátu. Zlomil moc šľachty, zničil politickú organizáciu hugenotov a zásahom do tridsaťročnej vojny proti Habsburgovcom vydobyl pre Francúzsko predné mocenské postavenie v Európe. Tvorca kráľovského absolutizmu, tak ako ho neskôr uskutočnil Ľudovít XIV. Zakladateľ Francúzskej akadémie.

256/ gróf *de Frotté* – Vodca šuánov (pozri pozn. k str. I. 21), hlavný veliteľ

Normandie, ktorému Napoleon ako prvý konzul sľúbil beztrestnosť, ak sa vzdá, a ktorého 18. februára 1800 zastrelili, keď sa vzdal generálovi Guidalovi.

256/ *Abbaye* – Väznica v Paríži vybudovaná v r. 1631–1635, ktorá slúžila za panské väzenie pri opátstve Saint-Germain-des-Prés. Od r. 1789 vojenská väznica. Zbúraná r. 1854.

257/ *Journal des Débats* – Konzervatívno-republikánsky denník, založený r. 1789, známy úvahami a literárnymi staťami.

259/ Luc de Chapiers, *markíz de Vauvenargues* (1715–1747) – Francúzsky moralista, autor diela „Maximy".

Marie-Joseph *markíz de Lafayette* (1757–1834) – Francúzsky generál a štátnik. Za Revolúcie (1789) viedol parížsku národnú gardu proti rojalistom, neskôr proti parížskemu ľudu. Vynikol v severoamerickej oslobodzovacej vojne. Za Júlovej revolúcie (1830) opäť vodca národnej gardy ako ochranca Bourbonovcov.

Michel *de Montaigne* (1533–1592) – Francúzsky filozof a moralista. Neuznával dogmy, ale v svojom skepticizme hlásal aj nemohúcnosť ľudského umu.

260/ *Colas žil, Colas umrel* – Stendhal poznamenal na okraji rukopisu: „Opatrne! Je to osoblivosť proti dobrákovi pánu Cochinovi." Ide pravdepodobne o ľudomila Cochina, mešťanostu XII. okresu v Paríži ku koncu Reštaurácie, ktorý založil nemocnicu, pomenovanú podľa neho.

261/ Pierre-Antoine gróf *de Daru* (1767–1829) – Napoleonov šéf administrácie a francúzsky spisovateľ.

Michel *Ney* (1769–1817) – Povestný maršal Revolúcie a Cisárstva. Napoleon mu udelil titul Moskovského kniežaťa a spomínal ho ako „udatného medzi udatnými". Po Napoleonovom páde ho Ľudovít XVIII. povýšil na paira Francúzska, po Napoleonovom návrate, v období „Sto dní", pridal sa k Napoleonovi. Po druhej Reštaurácii odsúdený na smrť a zastrelený.

262/ *Werther* – Romantický hrdina Goetheho románu „Utrpenie mladého Werthera", ktorý si pre nešťastnú lásku vezme život.

264/ *écarté* – Hra v karty, pri ktorej hráči (zväčša dvaja, zriedkavejšie traja aj štyria) skladajú niekoľko karát a vymieňajú si ich za nové.

266/ Jacques-Charles *Dupont de l'Eure* (1767–1855) – Francúzsky politik, svojho času označovaný za vzor statočnosti, predseda dočasnej vlády vo Februárovej revolúcii r. 1848.

267/ *Id est* (lat.) – To je.

272/ *E sotto l'usbergo del sentirsi pura* (tal.) – „Nech zo svedomia, z toho duše kútka." (Dante: „Božská komédia", „Peklo" XXVIII. 117)

272/ Giovanni Battista *Rubini* (1795–1854) – Slávny taliansky tenorista.

277/ *Stentor* – Grécky bojovník, hrdina Trójskej vojny, ktorý mal podľa Homéra taký mocný hlas, že sa vyrovnal hlasom päťdesiatich bojovníkov. Odtiaľ výraz: stentorský hlas.

281/ Jean-Honoré *Fragonard* (1732–1806) – Francúzsky maliar a rytec galantných námetov v duchu XVIII. stor.

Le Barbier – Azda ide o Domenica del Barbiere, talianskeho rytca, ktorý za vlády Františka I. vyzdobil niekoľko zámkov vo Francúzsku a vyryl niekoľko Michelangelových obrazov.

Pietro *Anderloni* (1784–1849) – Taliansky rytec.

Raffaello *Morghen* (1758–1833) – Taliansky rytec.

283/ Jules-Armand vojvoda *de Polignac* (1780–1847) – Ministerský predseda a minister zahraničných vecí ku koncu panovania Karola X. 29. júla 1830 podpísal povestné nariadenie, ktoré malo za následok Júlovú revolúciu, odstúpenie kráľovo a vyhnanstvo staršej vetvy Bourbonovcov.

286/ Jean-Victor *Moreau* (1763–1813) – Francúzsky generál, ktorý po hrdinských vojenských činoch stal sa Napoleonovým súperom. Pre účasť na sprisahaní ho postihlo vyhnanstvo. Po návrate z Ameriky padol pri Drážďanoch, bojujúc na ruskej strane.

290/ Jean-Auguste-Dominique *Ingres* (1780–1867) – Francúzsky maliar, veľký majster kresby a formy, obdivovateľ a napodobňovateľ Raffaela.

Pierre *Prud'hon* (1758–1823) – Francúzsky maliar veľkých kompozícií.

295/ Bertrand-François *Barrème* (1640–1730) – Francúzsky počtár, autor všeobecne používaných počtárskych príručiek.

297/ *Troppo aiuto a sant'Antonio* (tal.) – Priveľa pomoci svätému Antonovi.

filozof N... – Stendhal tu má na pamäti Cousina, ktorého meno vpísal medzi riadky rukopisu. Victor Cousin (1792–1867) – Francúzsky filozof a politik, zakladateľ spiritualisticko-eklektickej školy.

Blifil – Jedna z postáv diela anglického spisovateľa Fieldinga „Najdúch Tom Jones". Typ pokryteckého meštiaka.

297/ *Tartufe* – Postava z Molièrovej slávnej komédie toho istého názvu. Tartufe je typ zvrátenosti a skazenosti, ukrytej pod úctyhodným zovňajškom.

299/ François *Guizot* (1787–1874) – Francúzsky dejepisec a liberálny politik, prívrženec konštitučnej monarchie. Za vlády Ľudovíta Filipa minister. Jeho zákony, ktorými vydal školstvo jezuitom a hatil reformu volebného práva, pobúrili francúzsky ľud a viedli k revolúcii z r. 1848.

pani de Stael (1766–1817) – Slávna francúzska spisovateľka liberálneho zmýšľania, prenasledovaná Napoleonom. Jej myšlienky v oblasti politiky, literatúry a morálky tvorili podstatnú časť ideového fondu romantizmu.

305/ *Jaffa* – Prístavné mesto v Palestíne. Keď Napoleon za svojej sýrskej výpravy v r. 1799 dobyl Jaffu, dal pobiť obyvateľstvo a neskôr postrielať 4000 tureckých vojakov, ktorí sa vzdali na jeho sľub, že s nimi bude dobre zaobchádzať. Potom sa obrátil proti Akke. Túto pevnosť sa mu však nepodarilo dobyť a keď vo francúzskej armáde vypukol mor, vrátil sa do Egypta. Pri tomto ústupe 60 morom postihnutých vojakov jednoducho otrávili.

311/ *Res sacra miser* – Senecova veta: „Úbohý človek je posvätný."

313/ Pierre du Terrail, pán *de Bayard* (nar. okolo 1473) – Francúzsky vojvodca za Karola VIII., Ľudovíta XII. a Františka I., ktorého príslovečnú hrdinskosť a šľachetnosť opisovali kronikári. František I. sa dal jeho rukou pasovať za rytiera. Padol v boji r. 1524. Skôr než dokonal, prudko vyčítal konetáblovi Bourbonovi zradu.

324/ Charles-André *Pozzo di Borgo* (1764–1842) – Diplomat, korzický rodák, ktorý prešiel do ruských služieb, Napoleonov veľký odporca. Stal sa poradcom cára Alexandra I., cársky veľvyslanec v paríži za Reštaurácie.

327/ Paul de Gondi, *kardinál de Retz* (1613–1679) – Francúzsky politik a spisovateľ, koadjútor parížskeho arcibiskupa, známy účasťou v povstaní, nazvanom Fronde, za maloletosti Ľudovíta XIV. proti vláde kardinála Mazarina. Autor „Pamätí". Ako spisovateľ sa vyznačuje veľkou slohovou farbitosťou a výrazovou pohotovosťou.

Anne-Geneviève *vojvodkyňa de Longueville* (1619–1679) – Sestra Veľkého Condého (pozri pozn. k str. 358), mala dôležitú úlohu v povstaní Fronde.

Marie *vojvodkyňa de Chevreuse* (1600–1679) – Zúčastnila sa na sprisahaniach proti kardinálovi Richelieuovi a proti Mazarinovi.

328/ *country seats* (angl.) – Vidiecke šľachtické sídla v Anglicku.

Montmorency – Jeden z najprednejších a najvznešenejších francúzskych rodov. Jeho členovia boli zväčša konetábli francúzskych kráľov a maršali Francúzska.

329/ *Rohanovci* – Rod francúzskej vysokej šľachty. Vojvodcovia a kniežatá tohto rodu zastávali vysoké vojenské a cirkevné hodnosti.

Adélaide d'Orléans – Sestra a poradkyňa Ľudovíta Filipa.

Jolande *kňažná de Polignac* – Žena kniežaťa de Polignac (pozri pozn. k str. 283), dôverná priateľka Márie Antoinetty.

331/ Pierre *Séguier* (1588–1672) – Francúzsky kancelár za Ľudovíta XIII. a Ľudovíta XIV., jeden zo zakladateľov Francúzskej akadémie.

337/ Thomas *Leckett* (1117–1170) – Arcibiskup z Canterbury, anglický kancelár, zavraždený pri oltári dvoranmi anglického kráľa Henricha II. (Stendhal mylne uvádza Eduarda III.)

Ad patres (lat.) – K otcom.

338/ Gédéon *Tallemant des Réaus* (1619–1692) – Francúzsky memoárista, účastník Frondy, jeden z opisovateľov zdvorilej spoločnosti svojej doby.

Credo quia absurdum (lat.) – „Verím, lebo je to absurdné." Slová neprávom pripisované svätému Augustínovi, ktorý učil, že vo veciach viery nie je dôležité, či niečo chápeme, alebo nie.

339/ *Pater meus, transeat a me calix iste* (latinský citát z Nového zákona) – „Otče môj, odním tento kalich odo mňa."

„Vynes rozsudok nad sebou a trest smrti vyber si sám!" – Citát z Corneillovej tragédie „Cinna" (V. 1.).

Filip markíz *de Dangeau* (1638–1720) – Vtipný dvoran Ľudovíta XIV.

344/ *Ab hoc et ab hac* (lat.) – O tom, o onom.

349/ abbé Jean-Jacques *Barthélemy* (1716–1795) – Francúzsky spisovateľ a učenec.

Anacharsis (VI. stor. pred n. l.) – Skýtky filozof. Okolo R. 589 sa zjavil v Aténach a stal sa Solonovým a Periandrovým priateľom. Uvádza sa ako príklad barbara, žijúceho v civilizovanej krajine. V diele abbého Barthélemyho „Cesta mladého Anacharsisa v Grécku" ide o pútavú rekonštrukciu verejného i súkromného života v starom Grécku.

Jean-François *Marmontel* (1723–1799) – Francúzsky spisovateľ.

abbé Jacques *Delille* (1738–1813) – Francúzsky básnik, prekladateľ Vergília a Miltona.

Antoine-Léonard *Thomas* (1732–1785) – Francúzsky spisovateľ.

Alexandrijská škola – Skupina filozofov v Alexandrii v I. stor. pred n. l. aj n. l. Hlavným predstaviteľom tejto školy je Philon Judaeus, grécky filozof židovského pôvodu, ktorý sa usiloval spojiť Platónovo učenie s bibliou a s orientálnou mystikou. Mal značný vplyv na kresťanskú literatúru.

350/ Dom. Jean *Mabillon* (1632–1707) – Francúzsky učenec-benediktín.

358/ Lucius Annaeus *Seneca* (4 pr. n. l. – 65 n. l.) – Rímsky filozof a rétor, vychovávateľ Neróna. Keď stratil cisárovu priazeň, musel si na jeho rozkaz prerezať žily. Zostalo po ňom veľké množstvo filozofických rozpráv a niekoľko tragédií.

Marie de Rabutin-Chantal, *markíza de Sévigné* (1626–1696) – Predstaviteľka listovného literárneho žánru XVII. stor. Zanechala niekoľko zväzkov listov, ktoré písala svojej dcére.

princ Condé (Ľudovít II.), zvaný veľký Condé (1621–1686) – Člen vetvy rodu Bourbonovcov. Vojvodca, Mazarinov protivník, v r. 1643–1648 bojoval v Španielsku, r. 1674 v Holandsku a r. 1675 v Nemecku.

359/ *Koblenz* – Mesto v Nemecku, kedysi hl. mesto Pruskej porýnskej provincie. Roku 1792 jedno zo stredísk francúzskych emigrantov, ktorí tu vytvorili Condého armádu.

Pourceaugnac – Vidiecky šľachtic z Molièrovej baletnej komédie toho istého názvu.

361/ *Mont-Saint-Michel* – Stredoveká pevnosť na bralnatom ostrovčeku francúzskeho pobrežia úžiny La Manche s veľkolepým benediktínskym kláštorom. Ľudovít XI. tam založil r. 1469 Rad rytierov sv. Michala. Podzemná časť sa kedysi používala ako väzenie.

362/ Samuel *Bernard* (1651–1739) – Bohatý finančník za Ľudovíta XIV. a za Ľudovíta XV. Štátna pokladnica sa neraz obrátila naňho o pomoc, a Ľudovít XIV. ho natoľko vyznamenával, že ho pozýval na svoj zámok v Marly. Kráľ sa utiahol každoročne na tento zámok na odpočinok v kruhu osobností, ktoré si sám vybral. Patriť k „dvoru v Marly" bolo najvyšším vyznamenaním. Panovník si tak získal bankára, ktorý bol napokon ochotný ruinovať sa, len aby vyhovel takému „ľúbeznému" panovníkovi.

368/ *Clairvaux* – Obec v Severovýchodnom Francúzsku. Svätý Bernard tu založil r. 1114 kláštor, dnes používaný ako väzenie.

370/ *Sasi pri Lipsku* – V bitke pri Lipsku, najväčšej Napoleonovej bitke, zvanej „bitka národov" (16. X. 1813), saské vojská, prinútené bojovať na Napoleonovej strane, v tretí deň bitky obrátili zbrane proti Francúzom a tým dovŕšili Napoleonovu porážku.

372/ *Esperto crede Roberto* (lat.) – „Ver Robertovi, ktorý to skúsil." Ide o druhý polverš z básne Antonia Arenu. To hovorí sám Robert. Citát sa používa v zmysle: Ver mi, sám som to skúsil.

373/ *ruskí šľachtici roku 1826* – Povstanie ruských „dekabristov".

382/ *Sic itur ad astra* (lat.) – „Tak sa vystupuje k hviezdam". Voľný citát z Vergíliovej „Aeneidy" (IX. 641.).

389/ *Tábor* – Hora v južnej Palestíne, kde sa podľa Nového zákona stalo „Premenenie Pána".

390/ *kostol sv. Magdalény* (po fr. Madeleine) v Paríži – Kostol, vystavaný v podobe gréckeho chrámu v r. 1764–1842.

Leda – Postava z gréckej mytológie, žena kráľa Tyndara a matka Castora, Polluxa a Heleny, milenka Jupiterova, ktorý ju navštevoval premenený na labuť.

391/ Blaise *Pascal* (1623–1662) – Slávny francúzsky matematik, fyzik, filozof a publicista, už v skorej mladosti vynikajúci vynálezca, zakladateľ počtov pravdepodobnosti. Neskôr sa utiahol do ženského kláštora Port-Royal a žil asketickým životom medzi prívržencami holandského biskupa Jansenia (1585–1638) . S jansenistami zostal úzko spätý do svojich posledných dní, nehľadiac na prenasledovanie, ktorému boli vystavení obyvatelia Port-Royalu, pevnosti jansenizmu. Jansenizmus je katolícky náboženský smer, usilujúci sa o obmedzenie slobodnej vôle človeka. Pascal napísal na obranu jansenizmu a proti jezuitom svoje slávne „Listy vidiečanovi".

Lazare *Carnot* (1753–1823) – Francúzsky matematik, za Revolúcie člen Výboru pre blaho ľudu. Organizátor republikánskych armád, zvaný „organizátor víťazstva". Za Reštaurácie vypovedaný z Francúzska.

Turenne, Henri vikomt de la Tour d'Auvergne (1611–1675) – Francúzsky maršal a vojvodca za tridsaťročnej vojny a za oboch prvých lúpežných vojen Ľudovíta XIV.

Charles-Janus *Fox* (1749–1806) – Anglický štátnik, vodca whigov, Pittov odporca a zástanca spojenectva Anglicka s Francúzskom a s Amerikou.

395/ Robert *Peel* (1788–1850) – Anglický štátnik, sprvu toryovec, neskôr prívrženec voľného zahraničného obchodu.

Tom Jones – Hrdina románu anglického spisovateľa Feldinga „Najdúch Tom Jones".

397/ *Videbimus infra* (lat.) – Uvidíme neskôr.

398/ Honoré-Gabriel markíz *de Mirabeau* (1749–1791) – Najvynikajúcejší rečník Francúzskej revolúcie, poslanec za tretí stav, neskôr predseda Ústavodarného zhromaždenia. Umrel vo chvíli, keď ho obvinili, že drží s kráľovským dvorom.

401/ Jean-Baptiste *Carrier* (1756–1794) – Člen Konventu za Revolúcie, ktorý v Nantes tvrdo zasiahol proti kontrarevolúcii. Po thermidore ho popravili.

Joseph *Le Bon* – Člen Konventu za Revolúcie, povestný tvrdosťou. Po thermidore ho popravili.

403/ *...slnce svieti... mám chuť poslať telegrafickú depešu* – Ide o Chappov telegraf, ktorý prenášal správy znakmi, vytvorenými kombináciou polôh dvoch pohyblivých ramien. Telegrafné stanice museli byť umiestené na vyvýšených miestach, od seba na dohľad, a telegrafovať sa dalo len za vidna.

409/ Antoine *Berryer* (1790–1868) – Advokát, vynikajúci rečník, legitimista, odporca druhého Cisárstva.

418/ *kardinál Mazarin* (1602–1661) – Taliansky kňaz, ktorého umierajúci Richelieu odporúčal Ľudovítovi XIII., a tak sa stal francúzskym ministerským predsedom. Vysoké funkcie si vedel uhájiť i za Ľudovíta XIV. vďaka náklonnosti kráľovnej Anny. Mazarin bol obratný diplomat, ukončil tridsaťročnú vojnu Vestfálskym mierom (1648), zvíťazil nad povstaním Frondy, Španielsku nanútil Pyrenejský mier (1659), jednako pre lakomstvo, márnotratnosť a ľstivosť nebol obľúbený. Pri každých nových daniach sa naňho zosypali posmešné pesničky, ale prefíkaný Talian povedal iba: „Kým len spievajú, neodmietnu platiť.

418/ Louis grófde *Narbonne-Lara* (1755–1813) – Francúzsky generál a štátnik.

421/ *Amalek* – Podľa biblie vnuk Ezaua, syna Izáka a Rebeky, praotec Amalekitov. Amalekiti – arabský kočovný kmeň. Starozákonný židovský kráľ Dávid bojoval s Amalekitmi.

430/ *Ad rem* (lat.) – K veci.

Sine qua non (lat.) – Bez čohó nie; označenie výslovnej podmienečnosti, viazanej na určitú vec.

436/ *„Trochu menej šťastia, a o niečo skôr!"* – Citát z Corneillovej tragédie „Polyeucte".

453/ François *Andrieux* (1759–1833) – Francúzsky spisovateľ a básnik, autor rozprávok, komédií a poviedok.

459/ *massimo dispetto* (tal.) – Najväčšie pohoršenie.

461/ Hippolyte-Phylibert *Passy* (1793–1880) – Francúzsky národohospodár, jeden z podnecovateľov voľného obchodu.

Daniel *O'Connel* (1775–1847) – Neohrozený írsky bojovník za práva svojej vlasti v anglickom parlamente, nazvaný Veľkým buričom Írska.

Guillaume *Corbet* (1781–1842) – Írsky bojovník za práva svojej krajiny. S pomocou Francúzska sa pokúsil oslobodiť Írsko spod nadvlády Anglicka, neskôr sa stal Francúzom, generálom francúzskej armády a zúčastnil sa vo vojnách Cisárstva.

462/ *Slová veriaceho* (Paroles d'un croyant) – Kniha francúzskeho filozofa a teológa Lamennaisa, napísaná v biblických veršoch. Lamennais (1782–1854) sa stal ohnivým apoštolom revolučných ideí.

468/ *sandarak* – živica severoafrického cyprusovitého stromu, používaná na hladenie papiera.

469/ *...najfénelonovskejší – Fénelon,* François de Salignac de La Mothe (1651–1715) – Francúzsky arcibiskup, spisovateľ, vychovávateľ vojvodu Burgundského, pre ktorého napísal „Rozprávky" a najmä svoj povestný pedagogický román „Telemach", kde je veľa poukazov a nepriamej kritiky na vladárenie Ľudovíta XIV. a na náboženský fanatizmus. Po uverejnení tejto knihy upadol do nemilosti. Napísal veľa pedagogických a filozofických diel.

474/ *úloha Samuela Bernarda* – Príhoda, na ktorú Stendhal naráža, sa naozaj udala, lenže nie vo Versailles, ale v Marly. (Pozri pozn. k str. 362.)

478/ ...*monsignore* – Narážka na príhodu zo života kardinála de Bernis, chránenca panej de Pompadour, ktorý na začiatku svojej kariéry žiadal raz akési benefícium od kardinála Fleuryho, vtedy osemdesiatročného starca. „Abbé, za môjho života nedostanete nič," povedal mu starý minister. „Nič preto, monsignore, ja počkám," odsekol mu ctibažný mladý kňaz.

482/ Jean-Frédéric *de Maurepas* (1701–1781) – Minister za vlády Ľudovíta XV. a Ľudovíta XVI.

483/ *well attended* (angl.) – Priaznivo prijatý, úspešný.

485/ *Requiescat in pace* (lat.) – Nech odpočíva v pokoji.

Horace *Walpole*, gróf z Oxfordu (1717–1797) – Anglický spisovateľ, autor románov, spomienok a pamätí.

488/ Antoine-Louis-Claude gróf *Destutt de Tracy* (1754–1836) – Francúzsky filozof škótskeho pôvodu, zakladateľ racionálneho smeru tzv. ideologizmu. Usiloval sa zaviesť do duchovných vied prírodovedecké metódy. Za Francúzskej revolúcie sa pridal k revolučnej strane a zasadal spolu s Lafayettom v Ústavodarnom zhromaždení. Za Napoleona i za Bourbonovcov zostal verný slobodomyseľným zásadám.

Pierre-Samuel *Dupont de Nemours* (1739–1817) – Francúzsky národohospodár, politik a poľnohospodársky odborník.

489/ Jean-Jacques *Rousseau* (1739–1817) – Slávny francúzsky filozof a spisovateľ, predstaviteľ maloburžoáznej demokracie pred Veľkou francúzskou revolúciou. Hlásal návrat k prírode, k prvotnej dobrote ľudí, potrebu „spoločenskej zmluvy", ktorá má zaručiť práva všetkým, hlásal, že zdrojom moci je sám ľud a že ľud nemôže nikomu zveriť moc. Súkromné vlastníctvo pokladal za zlo, ale uznával jeho nevyhnutnosť, zmieril sa s ním, za potrebné pokladal len obmedziť vlastníctvo veľkých majetkov. Jeho hlavné dielo je „Spoločenská zmluva". Podľa neho spoločnosť a štát vznikajú dohodou medzi jednotlivými osobami o ich spoločných záujmoch. Autor „Novej Héloisy", „Emila" a „Vyznaní". Literárny zvestovateľ Francúzskej revolúcie.

Charles markíz *de Castries* (1727–1801) – Maršal Francúzska, minister námorníctva.

Jean Le Rond *d'Alembert* (1717–1783) – Francúzsky spisovateľ, filozof a matematik, jeden zo zakladateľov Encyklopédie.

494/ *Faidra* – Postava z gréckej mytológie, Theseova žena, ktorá si vzala život z lásky k synovi svojho muža.

Pierre-Narcise *Guérin* (1774–1833) – Francúzsky maliar historických obrazov.

pani Rolandová (1754–1793) – Manon Phlipon, neskôr žena Jean-Marie Rolanda de la Platière, ministra vnútra v r. 1792. Vzdelaná žena s literárnymi sklonmi, republikánka. Do jej známeho salónu chodili najmä girondisti. Zomrela na popravisku.

4. prairial – Prairialové dni III. republikánskeho roku, pokus o prevrat, pri ktorom teroristi vnikli do Konventu (20. mája 1795).

10. augusta (1792) – Revolučné povstanie parížskeho ľudu, dobytie kráľovského sídla Tuilerií. Kráľ sa uchýlil do Národného zhromaždenia. Nasledovalo zosadenie Ľudovíta XVI., jeho uväznenie a pád kráľovstva.

18. fructidora – Rojalistický pokus o reštauráciu (4. septembra 1797).

495/ *madame Récamier* (1777–1849) – Žena povestná umom, krásou a svojím salónom, v ktorom za Reštaurácie sústredila spoločnosť najznamenitejších ľudí.

501/ Charles *Nodier* (1780–1844) – Francúzsky spisovateľ a bibliofil.

502/ Jacques *Laffitte* (1767–1846) – Francúzsky finančník, mal činnú účasť v revolúcii z r. 1830 a pomohol nastoliť „kráľa bankárov" Ľudovíta Filipa. Keď Ľudovíta Filipa vyhlásili za kráľa, Laffitte povedal: „Odteraz budú vo Francúzsku vládnuť bankári."

509/ Guillaume *Viennet* (1777–1868) – Francúzsky básnik, člen Akadémie, posledný z francúzskych klasicizujúcich spisovateľov.

gróf Axel *Oxenstjerna* (1583–1654) – Švédsky kancelár, poradca Gustáva Adolfa, tútor kráľovnej Kristíny.

Anna Rakúska (1601–1666) – Dcéra španielskeho kráľa Filipa III., žena francúzskeho kráľa Ľudovíta XIII., vládla ako regentka za jeho neplnoletého syna Ľudovíta XIV., a to s pomocou kardinála Mazarina (pozri pozn. k str. 418) a nie kardinála Richelieua, ako to Stendhal mylne uvádza. Kardinálovi Richelieuovi dopomohla do rady Ľudovíta XIII. Mária Medicejská.

510/ *Montesquieu*, Charles barón de Secondat (1689–1755) – Francúzsky filozof, slávny publicista, kritik feudálneho absolutizmu, jeden z pripravovateľov Francúzskej revolúcie. Diela: „Perské listy", „Veľkosť a úpadok Ríma", „Duch zákonov".

Achile gróf *de Salvandy* (1795–1856) – Francúzsky štátnik a spisovateľ, minister školstva. Stendhal nemal rád jeho nadnesený sloh.

515/ Andrew *Jackson* – V r. 1829–1837 prezident Spojených štátov amerických. Ide o aféru okolo náhrady za americké lode, ktoré Francúzi neoprávnene zadržali v r. 1806–1812. Táto aféra sa vliekla za obdobia Cisárstva i Reštaurácie a urovnala sa iba r. 1835.

517/ Gioacchino *Rossini* (1792–1868) – Slávny taliansky skladateľ. Z jeho 39 opier je najznámejšia „Barbier Sevillský". Doktor Bartolo, Rosinin tútor, v jednej scéne tejto opery sa veľmi prekvapí, keď sa dozvie, že jeho chovanica sa už vydala.

518/ *špekulovať na hausse alebo na baisse* – Burzová špekulácia na vzostup alebo na pokles cenných papierov.

519/ *Gamont* – Podľa Stendhalovej poznámky v rukopise je to krycie meno abbého de Montgaillard. Guillaume-Honoré Roques, zvaný abbé de Montgaillard (1772–1825), bezvýznamný francúzsky dejepisec, ktorý sa za Konzulstva vrátil z emigrácie, stal sa zásobovateľom krmovinami a zastával aj iné podradné, ale výnosné funkcie. Poverovali ho aj špehovaním významných politických osobností. Spáchal samovraždu.

525/ Thomas *Jefferson* (1743–1826) – Tretí preziden Spojených štátov amerických.

529/ *dauphin* – Titul, ktorý v IX. stor. začal používať suverénny panovník provincie Dauphiné a ktorým sa od r. 1349 označovali prvorodení synovia francúzskych kráľov.

530/ *Pamäti panej de Motteville* – Takto sa všeobecne nazývajú „Pamäti v službe histórie Anny Rakúskej od r. 1615 do r. 1666", ktoré vyšli v Amsterdame r. 1723. Ich pisateľka, Françoise de Motteville, prvá komorná kráľovnej Anny Rakúskej (pozri pozn. k str. 509), vtipne zaznamenala príbehy dvorného života s množstvom osobných charakteristík a anekdot.

Júlia alebo Nová Héloise – Rousseauov listovný román (1761), preniknutý romantickým a vášnivým sentimentalizmom a láskou k prírode.

531/ Frédéric *Cuvier* (1773–1838) – Francúzsky prírodopisec, brat Georgesa Cuviera (1769–1832), slávneho prírodopisca, zakladateľa porovnávacej anatómie a paleontológie.

540/ *aprílový proces* – V priemyslových strediskách Francúzska sa ešte zväčša pracovalo ručne. V Lyone, v preslávenom stredisku výroby hodvábu a zamatu, pracovalo v hroznej biede 30000 tkáčov. Roku 1831 robotníci žiadali zvýšenie mzdy. Zamestnávatelia to odmietli, vypuklo povstanie. Lyonskí robotníci bojovali pod zástavami s nápismi: Žiť v práci, alebo umrieť v boji!" Po trojdňovom boji robotníci ovládli mesto a vyhnali z neho vládne vojsko. Drobní vlastníci však prekazili konsolidáciu víťazstva robotníkov, ktorých potom veľká presila vládnych vojsk po krvavom štvordňovom boji premohla. Jednako Lyon bol desať dní v rukách robotníkov. Lyonské povstanie zapôsobilo veľkým dojmom vo Francúzsku i v zahraničí a znamenalo začiatok obdobia vzbúr, ktoré vyvrcholili r. 1834 aj politickými požiadavkami. V aprílovom procese r. 1834 odsúdili účastníkov demonštrácií, vyvolaných zákonmi proti republikánskym spolkom. (Pozri aj pozn. k str. 69.)

perracheská väznica – Väzenie v jednej z predmestských štvrtí Lyonu (Perrache).

541/ *sterling* (angl.) – Predpísanej akosti, niečo, čo je pravé, spoľahlivé.

542/ *Otium cum dignitate* (lat.) – Počestný odpočinok. Cicerónove slová („O rečníkovi" I., 1.), vyjadrujúce ideál Rimana, ktorý sa utiahol z verejného života.

547/ *Sic transit gloria mundi* (lat.) – „Takto sa pomíňa sláva svetská." Slová z anonymného latinského diela „Nasledovanie Ježiša Krista", pripisovaného viacerým autorom, kancelárovi Parížskej univerzity Jeanovi Gersonovi, mníchovi Tomášovi Kempenskému a i., vyslovované pri korunovaní pápežov.

549/ *pani de Warens* (Louise de la Tour de Pil, barónka de Warens) – ochrankyňa, neskôr priateľka Jeana-Jacqua Rousseaua, ktorá mu r. 1730–1740 poskytla pohostinstvo v svojom domčeku v malebnej savojskej osade Charmettes.

CHRONOLÓGIA ŽIVOTA A DIELA HENRIHO BEYLA - STENDHALA

1783 — 23. januára sa v zámožnej meštianskej rodine v Grenobli narodil Henri Beyle, zvaný Stendhal. Bol najstarším z troch detí. Keď mal sedem rokov, zomrela mu matka a otec, ktorý bol advokátom na Súdnom dvore, mu zaobstaral kňaza-vychovávateľa a súkromných učiteľov. Henri Beyle vyrastal v čase Veľkej francúzskej revolúcie.

1796-99 — Navštevuje Ústrednú školu v Grenobli. Keďže prejavil nadanie pre exaktné vedy, profesori i rodina rozhodli, že pôjde študovať na Polytechniku.

1799 — Prichádza do Paríža, a to práve v čase, keď sa dostáva k moci Napoleon. Henri Beyle sa však na prijímacie skúšky neprihlásil. Istý čas pracuje ako úradník na ministerstve vojny.

1800 — Odchádza do hlavného štábu záložnej napoleonskej armády v Miláne. V Taliansku, ktoré ho očarilo, pobudne dva roky. Vojenský život ho však neuspokojuje, preto žiada o prepustenie.

1802 — Opúšťa Taliansko a vracia sa naspäť do Grenoblu. Chce sa stať slávnym, preto sa rozhodne odísť znova do Paríža. Jeho cieľom je písať veršované hry a tak získať povesť najväčšieho francúzskeho básnika, ale ukázalo sa, že na to nemá dosť talentu. V tomto období číta filozofické diela Condillaca, Helvétia, Cabanisa a Destutta de Tracy, učí sa po anglicky, aby mohol čítať Shakespeara v origináli, navštevuje divadlá, stýka sa s hercami. Zaľúbi sa do mladej herečky a roku 1805 odchádza za ňou do Marseille.

1806 — Vojna Napoleona s Pruskom a Ruskom. Stendhal ako intendant zásobovania sa dostáva do Nemecka, Rakúska a do Ruska. Zažije i požiar Moskvy. Už v roku 1801 si začal písať Denník (Journal), v ktorom sú obsiahnuté zážitky z mladosti a z vojenských ťažení. Prvýkrát bol vydaný v roku 1888.

Celý čas od roku 1800 – 1814 sa už zaoberá literatúrou.

1814 Hneď po páde cisárstva a návrate Bourbonov k moci usadzuje sa v Miláne a Taliansko sa stáva jeho druhou vlasťou. V tom čase prebieha v Taliansku boj za národné oslobodenie a na severe odboj proti rakúskej vláde. Stendhal sa rozhodol, že sa bude venovať literatúre. Spočiatku študuje kritické a estetické diela, neskôr začína písať i sám. Jeho prvé práce sú väčšinou kompiláty talianskych autorov.

1815 Pod pseudonymom Louis-Alexandre-César Bombet píše Život Haydnov, Mozartov a Metastázov (Vies de Haydn, Mozart et Métastase).

1817 Vydal anonymne Dejiny maliarstva v Taliansku (Histoire de la peinture en Italie). V tom istom roku vydáva pod menom Stendhal cestovateľské črty Rím, Neapol a Florencia (Rome, Naples et Florence), dielo už osobnejšie s psychologickými postrehmi o talianskej spoločnosti.

1821 Odchádza z Milána, lebo ho ako podozrivého cudzinca ustavične špehuje a znepokojuje rakúska polícia. Až do roku 1830 žije v Paríži životom svetáka, navštevuje mnohé literárne salóny, uprednostňuje najmä salón Destutta de Tracy a Delécluzov salón.

1822 Publikuje psychologickú monografiu O láske (De l'amour), ktorá však ostala nepovšimnutá. V dvadsiatych rokoch prebehla vo Francúzsku diskusia o romantizme. Stendhal do nej zasiahol polemickým spisom Racine a Shakespeare (Racine et Shakespeare). Jeho prvá časť vyšla r. 1823, druhá r. 1825.

1823 Život Rossiniho (Vie de Rossini)

1827 Prvý pokus o román – Armance, alebo niekoľko výjavov z parížskeho salónu roku 1827 (Armance, ou quelques scenes d'un salon de Paris en 1872), ktorého dej sa odohráva v šľachtických salónoch vtedajšieho Paríža.

1829 Píše Rímske prechádzky (Promenades dans Rome)

predovšetkým z dôvodov finančných. Sú akýmsi sprievodcom po Ríme.

Roky 1814 - 1830 znamenajú pre Stendhala roky biedy.

1830-42 Stendhal v diplomatických službách.

Po nastúpení Ľudovíta Filipa dostáva miesto konzula v Terste. Pred odchodom z Paríža odovzdáva rukopis románu Červený a čierny (Le Rouge et le Noir, chronique du XIXe siècle), ktorý vychádza v roku 1830 a vyvolá záujem.

Keďže rakúska vláda odmieta Stendhala prijať, o nejaký čas ho prekladajú do pápežského prístavu Civita-Vecchia, kde pôsobí ako konzul až do konca svojho života.

1834 Začína autobiografický román Lucien Leuwen, ktorý však zostal nedokončený. Román je ostrou satirou na francúzske pomery za Júlovej monarchie.

1836 Stendhal dostáva dovolenku. Nejaký čas trávi v Paríži, kde s veľkým zápalom robí náčrty pre Kartúzu parmskú (La Chartreuse de Parme), za ktorú sa mu dostalo uznania od samého Balzaca. Vychádza roku 1839.

Z ciest po Francúzsku prináša Turistove pamäti (Mémoires d'un touriste). Zachytáva v nich Francúzsko tridsiatych rokov. Vyšli roku 1838.

V Civita-Vecchia študuje staré talianske kroniky, ktoré literárne spracúva v Talianskych kronikách (Chroniques italiennes). Vydáva ich v roku 1839 pod názvom jednej z noviel Abatiša z Castra (L'abesse de Castro).

Okrem samoty trápi Stendhala ešte aj choroba. Aby unikol bolestiam, začína nové diela. Roku 1840 píše svoj posledný román Lamiela (Lamiel).

1841 Opäť dostáva dovolenku a vracia sa do Paríža.

1842 22. marca tam zomiera na mŕtvicu ako 59-ročný.

Po Stendhalovej smrti vyjdú:
Lucien Leuwen
Lamiela (Lamiel) v roku 1889
Denník (Journal) v roku 1888

a dve autobiografické diela:
Život Henriho Brularda (La Vie de Henri Brulard), kde zachytáva obdobie svojho detstva, a
Egotistické spomienky (Les Souvenirs d'égotisme) v roku 1892. Je v nich zachytené obdobie od roku 1821–1830.

Miroslava Kopecká

OBSAH

LUCIEN LEUWEN

PRVÁ ČASŤ 7

DRUHÁ ČASŤ 249

POZNÁMKY 553

CHRONOLÓGIA 577

ZLATÝ
FOND
SVETOVEJ
LITERATÚRY

Stendhal IV·/
Lucien
Leuwen

Rediguje Karol Wlachovský.

Z francúzskeho originálu Lucien Leuwen, ktorého text pripravil Henry Debraye, Oeuvres complètes de Stendhal, Librairie Ancienne Honoré Champion, Paris 1926, preložil a poznámky napísal Ján Belnay. Chronológiu o autorovom živote a diele spracovala Miroslava Kopecká. Vyšlo vo vydavateľstve Tatran, Bratislava roku 1977 ako 3180. publikácia a ako 9. zväzok edície Zlatý fond svetovej literatúry. Graficky upravil, prebal a väzbu navrhol Pavel Hrach. Vydanie druhé, v tomto výbere prvé. Strán 580.

Zodpovedná redaktorka
Júlia Májeková.
Technická redaktorka
Zlatica Baltazárovičová.
Vytlačili: Tlačiarenské závody
Pravda, Bratislava.
Náklad 50000 výtlačkov.
AH 33,74. VH 34,34. VHS 34,23.
TS 13/32.

61–750–77
605/24/856
Cena za I.–IV. zv. Kčs 115,–